

UAN

IDAD A TÓNOMA DE NUEV
CCIÓN ERAL DE BIBLIOTE

ANALOGIA
VETERIS
ET NOVI TESTAMENTI

ONOM
BS505
B4
1853
RALD
C.1

007780

1080020641

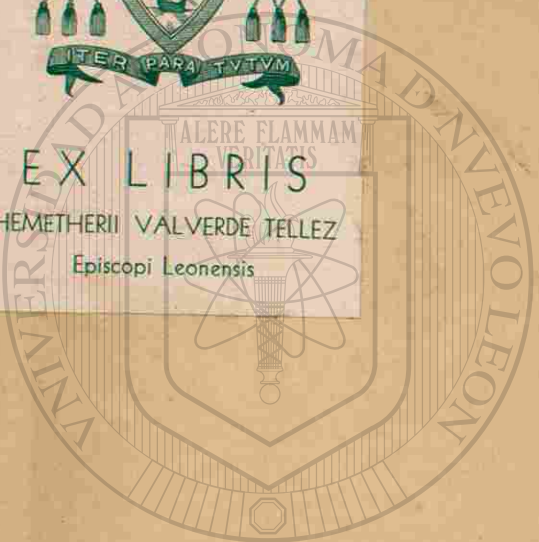

ITER PARA TYTYM

EX LIBRIS

HEMETHERII VALVERDE TELLEZ

Episcopi Leonensis

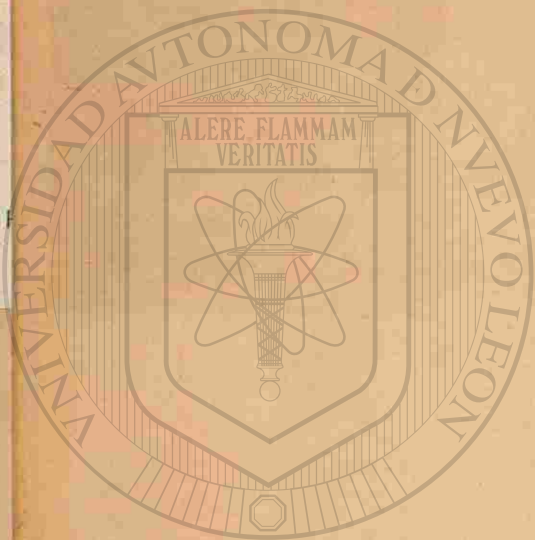

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

ANALOGIA
VETERIS AC NOVI TESTAMENTI.

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

225,

B.

R. P. MARTINI BECANI

SOCIETATIS JESU THEOLOGI

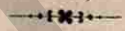
ANALOGIA

VETERIS AC NOVI TESTAMENTI,

IN QUA PRIMUM STATUS VETERIS, DEINDE CONSENSUS, PROPORTIO
ET CONSPIRATIO ILLIUS CUM NOVO EXPLICATUR.

CUM TRIPLICI INDICE

UNO CAPITUM, ALTERO QUESTIONUM, TERTIO AUTEM RERUM ET VERBORUM.

Opus ecclesiasticis perutile,
competenti Exmi. D. hujusce Dioceseos EPISCOPI veniã iterum
prælo mandatum, et à quodam Sacerdote prædicto
à Prælate ad id deputato revisum.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

BARCINONE.

Biblioteca Universitaria

APUD HÆREDES VIDUÆ PLA IN VICO DE COTONERS,

ET VERDAGUER RAMBLA, Nº. 5.

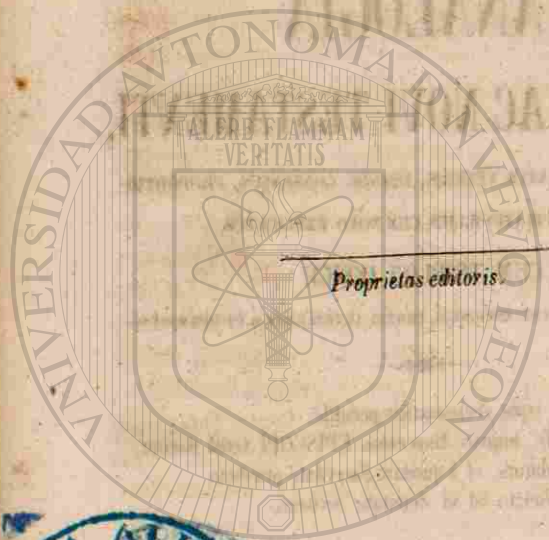
1853.

44519

TYPIS JOACHIM VERDAGUER.

B5505

B4

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

81288

PREFATIO.

Vetus Testamentum differt à novo, sicut figura Christi ab ipso Christo. (1 Corint. x, 6.) Sicut umbra imaginis ab ipsa imagine. (Hebr. x, 1.) Sicut promissio à donatione. (Act. iii, 18 et Roman. i, 2.) Sicut epistola atramento scripta, ab epistola spiritu Dei scripta. (2 Cor. iii, 3.) Sicut littera à spiritu, mors à vita. (Ibidem v. 5, 6 et 7.) Sicut servitus à libertate, ancilla à domina, Agar à Sara. (Galat. iv, 22 et seq.) Sicut timor ab amore. (Romanor. viii, 15.) Sicut sanguis hircorum, à sanguine Christi. (Hebr. ix, 11 et 12.) Sicut occultum à patefacto. (Augustinus lib. 16 de *Civitate Dei*, cap. 26.) Sicut inchoatum à perfecto, semen ab arbore, spica à frumento. (Divus Thomas in 1, 2 quæstio 107, articulo 3.)

Hinc sequitur primò, nos christianos in novo Testamento feliciores esse, quam fuerint judæi in veteri. Nam illi erant servi; nos liberi: Illi filii Agar; nos Saræ: Illi habebant solam figuram; nos rem figuratam: Illi umbram imaginis; nos ipsam imaginem: Illis promissus erat Christus, nobis donatus: Illi timore ducebantur; nos amore: Illis occulta erant mysteria Incarnationis et Redemptionis; nobis patefacta: Illi offerebant sanguinem hircorum; nos sanguinem Christi redemptoris: Illi habebant litteram; nos spiritum: Illi semen; nos arborem: Illi spicam; nos triticum: Illi testamentum inchoatum; nos perfectum: Illi mortem; nos vitam.

Secundò sequitur, cognitionem unius Testamenti mul-

007780

tum prodesse ad cognitionem alterius. Qui enim videt figuram Christi conspirare cum ipso Christo, et umbram imaginis cum ipsa imagine, plenior habet cognitionem, quam qui alterum sine altero cognoscit, nec unius cum altero consensum et proportionem advertit. Similiter, qui confert servitum cum libertate, timorem cum dilectione, mortem cum vita, semen cum arbore, spicam cum tritico, melius percipit utriusque naturam et conditionem, quam si alterum sine alterius collatione spectaret. Denique qui mysteria Incarnationis, Passionis, Mortis et Resurrectionis Christi, prout jam impleta sunt, confert cum iis ipsis, prout in veteri Testamento sub umbra ac velamine occultabantur, magis confirmatur in fide ex illa collatione et consensu, quam si vel sola mysteria sine umbris, vel solas umbras sine mysteriis, per se seorsim consideraret.

Ob hanc causam propositam mihi est, explicare doctrinam veteris Testamenti, ut ex ea plenior et perfectior habeatur doctrina novi Testamenti: Et ex consensu, conspiratione, et analogia utriusque doctrinae inter se collatae, certo constet, eam veram esse fidem, et religionem novi Testamenti, quae retinet, consensum, conspirationem, et analogiam cum doctrina veteris Testamenti. Eam esse falsam et adulterinam, quae non retinet. Porro capita doctrinae veteris Testamenti, de quibus potissimum acturus sum, erunt haec.

ANALOGIA

VETERIS AC NOVI TESTAMENTI.

CAPUT I.

DE SCRIPTURA ET TRADITIONE VETERIS TESTAMENTI.

Quæritur. 1. Quinam sint libri canonici veteris Testamenti? 2. Qui fuerint primi scriptores illorum librorum? 3. An omnes lingua hebraica primum scripti sint? 4. An omnes perierint tempore captivitatis Babyloicae, et postea ab Esdra restaurati sint? 5. An septuaginta Interpretes post captivitatem babyloicam transtulerint omnes in linguam graecam? 6. An, quando libri veteris Testamenti citantur in novo, semper citentur in sensu proprio et litterali? 7. An in veteri Testamento, praeter Scripturam, fuerint etiam aliquae traditiones?

QUÆSTIO I.

Quinam sint libri canonici veteris Testamenti?

1. Suppono libros Scripturae vocari canonicos à canone. Canon autem duo significat. 1. Normam seu regulam, quem sequimur. 2. Catalogum seu numerum aliquarum rerum: Utroque sensu libri Scripturae vocantur canonici. Priori quidem, quia continent normam seu regulam, quam in fide et moribus sequi debemus. Posteriori, quia in catalogum librorum divinarum relati sunt. Hocposito, quæstio est quinam libri veteris Testamenti sint canonici hoc posteriori sensu? id est, quinam relati sint in

tum prodesse ad cognitionem alterius. Qui enim videt figuram Christi conspirare cum ipso Christo, et umbram imaginis cum ipsa imagine, plenior habet cognitionem, quam qui alterum sine altero cognoscit, nec unius cum altero consensum et proportionem advertit. Similiter, qui confert servitatem cum libertate, timorem cum dilectione, mortem cum vita, semen cum arbore, spicam cum tritico, melius percipit utriusque naturam et conditionem, quam si alterum sine alterius collatione spectaret. Denique qui mysteria Incarnationis, Passionis, Mortis et Resurrectionis Christi, prout jam impleta sunt, confert cum iis ipsis, prout in veteri Testamento sub umbra ac velamine occultabantur, magis confirmatur in fide ex illa collatione et consensu, quam si vel sola mysteria sine umbris, vel solas umbras sine mysteriis, per se seorsim consideraret.

Ob hanc causam propositam mihi est, explicare doctrinam veteris Testamenti, ut ex ea plenior et perfectior habeatur doctrina novi Testamenti: Et ex consensu, conspiratione, et analogia utriusque doctrinae inter se collatae, certò constet, eam veram esse fidem, et religionem novi Testamenti, quae retinet, consensum, conspirationem, et analogiam cum doctrina veteris Testamenti. Eam esse falsam et adulterinam, quae non retinet. Porrò capita doctrinae veteris Testamenti, de quibus potissimum acturus sum, erunt haec.

ANALOGIA

VETERIS AC NOVI TESTAMENTI.

CAPUT I.

DE SCRIPTURA ET TRADITIONE VETERIS TESTAMENTI.

Quæritur. 1. Quinam sint libri canonici veteris Testamenti? 2. Qui fuerint primi scriptores illorum librorum? 3. An omnes lingua hebraica primum scripti sint? 4. An omnes perierint tempore captivitatis Babyloicae, et postea ab Esdra restaurati sint? 5. An septuaginta Interpretes post captivitatem babyloicam transtulerint omnes in linguam graecam? 6. An, quando libri veteris Testamenti citantur in novo, semper citentur in sensu proprio et litterali? 7. An in veteri Testamento, præter Scripturam, fuerint etiam aliquae traditiones?

QUÆSTIO I.

Quinam sint libri canonici veteris Testamenti?

1. Suppono libros Scripturae vocari canonicos à canone. Canon autem duo significat. 1. Normam seu regulam, quem sequimur. 2. Catalogum seu numerum aliquarum rerum: Utroque sensu libri Scripturae vocantur canonici. Priori quidem, quia continent normam seu regulam, quam in fide et moribus sequi debemus. Posteriori, quia in catalogum librorum divinarum relati sunt. Hocposito, quæstio est quinam libri veteris Testamenti sint canonici hoc posteriori sensu? id est, quinam relati sint in

catalogum seu canonem librorum Scripturæ veteris Testamenti? Respondeo: Canon seu catalogus librorum veteris Testamenti duplex est: Unus judæicus, qui tempore Esdræ, seu ab ipso Esdra, vel à Concilio Sacerdotum, cui ipse interfuit, confectus est. In isto canone consignati sunt hi libri: Pentateuchus Mosis, liber Josue, Judicum, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon duo, Esdræ duo, Job, Psalterium centum quinquaginta psalmodum, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Prophetæ majores quatuor, Prophetæ minores duodecim. Alter christianus, qui auctoritate Innocentii I confectus est. In quo præter libros jam enumeratos continentur etiam hi: Tobias, Judith, Esther, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch et duo libri Machabæorum. Itaque tam hi, quam illi priores canonici sunt. Et quidem de prioribus, qui continentur in canone judæorum, non est disputatio. Omnes tam judæi, quam christiani agnoscunt illos pro canonicis. De posterioribus aliqua dissensio est. Judæi, Lutherani et Calvinistæ negant esse canonicos. Affirmant Innocentius I, ep. 3 ad Exuperium, cap. 7. Augustinus, lib. 2, de *Doctrina christiana*, cap. 8. Patres Concilii Carthaginensis, Gelasius in Concilio Romano, Concilium Florentinum apud Bartholomæum Caranzam in summa Conciliorum, Concilium Tridentinum, sess. 4, et omnes catholici, qui hoc Concilium secuti sunt.

2. Notandum tamen est non satis constare, an liber Esther positus fuerit in canone judæorum, necne. Magni auctores negant, ut Melito apud Euseb. lib. 4, hist. cap. 46. Athanasius in Synopsi et Gregorius Nazianz. in eo carmine, quod scripsit de genuinis Scripturis. Affirmant Hieronymus in prologo Galeato, Lyranus et multi alii in commentario illius libri. Nobis sufficiat, positum esse in canone christianorum, et ab Ecclesia catholica pro canonico recipi et approbari. Et major debet esse apud nos auctoritas Ecclesiæ, quam Synagogæ: præsertim cum certò constet, qui libri sint canonici juxta definitionem Ecclesiæ, et tamen non certò constet, qui sint canonici juxta definitionem Synagogæ.

QUÆSTIO II.

Qui fuerint primi scriptores librorum veteris Testamenti?

1. Hic quædam certa, quædam dubia sunt. Primò certum est Moysen scripsisse Pentateuchum, seu quinque libros, qui vulgo libri Mosis appellantur. Quorum primus dicitur *Genesis*, quia in eo describitur generatio cœli et terræ et aliarum rerum. Secundus *Exodus*, quia in eo describitur egressio filiorum Israel de Ægypto. Tertius *Leviticus*, quia in eo describitur officium Levitarum circa Tabernaculum, sacrificia et aliæ ceremoniæ legales. Quartus *Numeri*, quia in eo numeratur multitudo filiorum Israel per tribus et familias suas. Quintus *Deuteronomium*, id est, lex secunda, quia in eo repetitur et explicatur lex Domini, quæ fuerat data in monte Sina. Quæ tamen in fine Deuteronomii leguntur de morte Mosis, vel à Josue, vel ab aliquo alio addita sunt.

2. Secundò certum est Davidem scripsisse Psalterium. Est tamen dubium, an scripserit omnes psalmos in eo contentos. Affirmant Chrysostomus, Theodoretus, Cassiodorus, Euthymius, Augustinus et alii apud Bellarmin. lib. de Scriptor. ecclesiast. Negant Hilarius et Hieronymus apud eundem, asserentes compositos esse ab iis auctoribus, qui in titulis Psalmorum nominantur, ut sunt Moyses, David, Salomon, Asaph, Chore. Idithun. Priorem sententiam sequitur Bellarmin. loco cit. et Alphonsus Salmeron, tom. 4, prolog. 19, can. 5.

3. Tertio certum est Salomonem scripsisse Proverbia, Ecclesiasten et Canticum canticorum. De libro Sapientiæ quæstio est. Aliquid tribuunt Philoni Judæo. Alii plerique Salomoni, quibus assentior. Nam auctor. cap. 9, v. 7 de seipso sic loquitur: *Tu elegisti me regem populo tuo, et dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo.* Quæ verba non possunt intelligi nisi de Salomone. Quamquam fieri potuit, ut omnes et singulæ sententiæ, quæ continentur in illo libro, fuerint Salomonis, et postea ab aliquo alio in unum corpus redactæ sint. Et sic censet Bellarminus loco citato.

4. Quartò certum est quatuor Prophetas majores, et similiter duodecim Phrophetas minores vel scripsisse, vel saltem dictasse suas prophetias, quæ nunc extant; Jeremias dictavit; ut ipsemet fatetur cap. 36, v. 4 et seqq.

5. Quintò certum est Esdræ scripsisse librum primum Esdræ. Dubium est de secundo: Isidorus libro sexto Originum, capite secundo putat utrumque ab Esdra: Bellarminus et Salmeron priorem ab Esdra, posteriorem à Nehemia conscriptum esse.

6. Sextò certum est librum Ecclesiastici scriptum esse à Jesu filio Syrach, ut ipsemet testatur, tum in præfatione ejusdem libri, tum cap. 50, vers. 29, his verbis: *Doctrinam sapientiæ et disciplinæ scripsit in codice isto Jesus filius Syrach Hierosolymita.*

7. De aliis libris nihil certi est, dicam tamen quod boni auctores dicunt. Liber Josue scriptus est vel ab ipso Josue, ut multi colligunt ex cap. ult. v. 26, vel ab alio, ut contendit Aug. Turniellus in Annalibus. Liber Judicum et Ruth à Samuele. Duo priores libri Regum ab eodem Samuele. Duo posteriores, itemque duo libri Paralipomenon ab Esdra, vel aliquo alio. Liber Job vel ab ipso Job, vel à Moyse, qui post illum vixit. Liber Tobia vel à Tobia seniore, vel à juniore, ut multi colligunt ex cap. 12, v. 20. Liber Judith ab Eliachim magno sacerdote. Liber Esther à Mardocheo, qui rei gestæ interfuit. Liber primus Machabæorum à Joanne Hircano Pontifice. Secundus ab incerto auctore, qui fatetur, se omnia compendiose desumpsisse ex libris Jasonis Cyrenæi. (2 Machab. 11, 24.)

QUÆSTIO III.

An omnes libri veteris Testamenti primum scripti sint lingua hebraica?

1. Serarius in prolegomenis Bibliacis, cap. 3, quæst. 2 dicit, omnes lingua hebraica scriptos esse, si nomen linguæ hebraicæ sumatur latius. Bellarmin. lib. 2 *de Verbo Dei*, c. 4 ait, vel hebraice, vel chaldaice, vel græce scriptos esse. In re non dissentiunt. Pro quo notandum

est, triplicem linguam (præter græcam) hoc loco distinguï posse. Unam pure hebraicam, alteram pure chaldaicam, tertiam mixtam ex utraque quam syriacam vocant. Judæi enim ante captivitatem babylonicam usi sunt lingua pure hebraica: at tempore captivitatis Babylonicæ cœperunt loqui chaldaice, non quidem perfecte, sed partim chaldaice, partim hebraice. Hinc orta est tertia lingua, qua judæi post captivitatem babylonicam usi sunt usque ad Christum, ac deinceps. Et hæc tertia vocabatur vel syriaca, ut dixi, vel hebraica, late sumendo nomen linguæ hebraicæ. Unde patet, linguam hebraicam dupliciter accipi posse: 1, pro pure hebraica: 2, pro mixta ex hebraica et chaldaica. Priori modo sumitur Genes. xxxix, 14, et 4. Reg. xviii, 26, et Daniel. 1, 4, et Daniel. 11, 4. Posteriori sumitur Joan. v, 2, et Joan. xix, 13. Vide auctores citatos.

2. His positis, dicendum est, omnes libros veteris Testamenti, qui habentur in canone judæorum scriptos esse lingua pure hebraica: nisi quod in libro Esdræ et Danielis quædam partes sermone chaldaico annexæ sunt. De aliis libris qui sunt extra canonem judæorum, sic sentiendum est: Liber Esther scriptus est pure hebraice, libri Tobia et Judith pure chaldaice, ut cum D. Hieronymo docent Serarius in commentario utriusque libri, et Bellarmin. lib. 2, *de Verbo Dei*, cap. 3, liber Sapientiæ, Ecclesiastici, Baruch et duo Machabeorum extant græce. An autem aliqui ex illis primo syriace scripti sint, dubium est. Vide Bellarmin. c. 4.

QUÆSTIO IV.

An omnes libri veteris Testamenti perierint tempore captivitatis Babylonicæ, et postea ab Esdra restaurati sint?

1. Hoc intelligitur de iis libris veteris Testamenti qui fuerunt hebraice scripti ante captivitatem babylonicam. Magui auctores putant illos periisse tempore captivitatis, quando Hierosolyma fuit eversa, et templum Salomonis, in quo libri illi servabantur, à chaldæis incensum; sed postea ab Esdra ex suggestione Spiritus S. fuisse restau-

ratos, et iisdem verbis, quibus ante, conscriptos. Hæc sententia tribuitur Clementi Alexandrino, Theodoro, Irenæo, Basilio, Tertulliano, Eusebio, Hieronymo, apud Augustinum Turniellum in annalibus anno mundi 3447, n. 4. Et nititur duplici fundamento: prius est, quod unicum tantum fuerit exemplar Scripturæ veteris Testamenti, quod in templo Salomonis servabatur. Si ergo illud exemplar in conflagratione templi periit, necesse est nullum aliud superfuisse, ac proinde fuisse necessarium ut ab aliquo novum exemplar conscriberetur: posterius est, quia lib. 4 Esdræ c. 44, legimus Esdræ divino Spiritu afflatum per quadraginta dies dictasse multos libros, eosque à quinque viris, ipso dictante, fuisse scriptos. Quos verisimile est non alios fuisse, quam libros veteris Testamenti, qui perierant in eversione templi.

2. Hanc sententiam refellit Bellarminus lib. 2, de *Verbo Dei*, c. 4. Turniellus loco citato, et alii recentiores. Et merito, quia nititur infirmis fundamentis. Quod sigillatim sic ostendo: Primò incertum est, an exemplar Scripturæ perierit in conflagratione templi; imo certius est, non periisse. Nam illud exemplar asservabatur in Arca Domini. (Deuter. xxxi, 26.) At Arca Domini fuit erepta ex incendio per Jeremiam prophetam. (2 Machab. 11, 4.) Ergo et exemplar Scripturæ fuit ereptum. Secundò falsum est præter illud unicum exemplar, quod erat in Arca, non fuisse aliud. Nam Rex habebat aliud, quod ex illo erat transcriptum. (Deut. xvii, 18.) Tertiò utrumque exemplar, tam illud, quod servabatur in Arca, quam aliud, quod habebat apud se Rex, erat tantum exemplar Deuteronomii seu legis Mosaycæ, non autem aliorum librorum veteris Testamenti: Ergo saltem alii libri non perierunt in conflagratione templi. Quartò liber quartus Esdræ, ex quo contraria sententia confirmatur, apocryphus et fabulosus est. Et hæc ipsa fabula, de qua agimus, refelli potest ex libro 2 Esdræ, qui canonicus est: Nam cap. viii, v. 1 sic legimus: «Congregatus est omnis populus, et dixerunt Esdræ scribæ, ut adferret librum legis Moysi, quam præceperat Dominus Israeli. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum et mulierum:» Ubi non dicitur conscripsisse, sed at-

tulisse librum Deuteronomii, quem apud se, utpote Sacerdos, asservabat.

3. Neque obstant citati Patres. Non enim asserunt, Esdræ ex memoria dictasse omnes libros veteris Testamenti, quasi jam antea periissent, sed dispersos collegisse, et in ordinem redegissee: ac, si quid in iis fuisset depravatum, emendasse. Simile quid scribit Athanasius in Synopsi: «Narratur,» inquit, et hoc de Esdra, «cum libri sacri per incuriam populi, et diuturnam captivitatem perirent, ipsum, cum esset vir industrius, et lector perdiligens, verique ac recti studiosissimus, eos omnes apud se custodivisse, et postea eos in commune protulisse, atque ita ab interitu quodammodo vindictos conservasse.»

QUÆSTIO V.

An septuaginta Interpretes post captivitatem babilonicam transtulerint libros veteris Testamenti in linguam græcam, et quomodo id factum sit?

1. Certum est tempore Ptolomæi Philadelphi, qui vixit trecentis fere annis ante Christum, septuaginta duos seniores judæorum in Ægyptum vocatos esse ab eodem Ptolomæo, ut Scripturam veteris Testamenti ex hebraïca transferrent in græcam linguam. Ita refert Aristæus in historia de hac ipsa re, qui tunc præsens erat. Item Josephus lib. 12. Antiquitat. cap. 2. Philo, lib. 2 de vita Moysi, Tertullianus in Apolog., Athanasius in Synopsi, Epiphanius de mensuris et ponderibus, Augustinus, lib. 18, de *Civitate Dei*, cap. 42, de *Doctrina Christiana*, cap. 15 et alii passim. Nisi quod Irenæus, lib. 3, cap. 25, et Clemens Alexandrinus, lib. 1. Stromat. putent hoc factum esse sub Ptolomæo Lagi filio, qui Philadelphum proximè antecessit.

2. An dubium est: 1. An isti 70 Seniores transtulerint omnes libros veteris Testamenti, an tantum aliquos. 2. Quomodo id fecerint. 3. Quantæ auctoritatis sit hæc translatio. 4. An adhuc extet. Circa primum duplex est opinio: una, quod transtulerint solam legem Mosaicam.

Ita Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, et in cap. 11 Ezechielis, et in cap. 11 Micheæ. Et probat ex Aristæo, Josepho et Philone, qui solius Pentateuchi mentionem faciunt: altera, quod transtulerint omnes libros veteris Testamenti. Ita Irenæus, Clemens, Epiphanius et Augustinus locis citatis. Hanc sententiam sequitur Bellarminus lib. 2 de Verbo Dei, cap. 6, et probat tripliciter. Primò, quia Apostoli in citandis testimoniis Prophetarum usi sunt græca translatione. At tempore Apostolorum nulla erat græca translatio, nisi 70 Interpretum. Secundò quia verisimile est Ptolomæum regem, qui ex toto terrarum orbe comparabat libros pro sua bibliotheca, habuisse etiam libros Prophetarum, et consequenter curasse eos transferri. Tertio, quia omnes dicunt miraculose factum esse quod hæc translatio spatio septuaginta dierum fuerit absoluta. At nullum esset miraculum, si sola lex Mosaica fuisset translata.

3. Nec obstat quod Aristæus, Josephus et Philo solius legis mentionem faciant; nam nomine legis sæpe intelligitur totum vetus Testamentum, ut Joan. x, 34: «Nonne scriptum est in lege vestra, quia Ego dixi, Dii estis?» quod tamen scriptum est in Psalmis (Psal. LXXXI, 6), et Joan xv, 25: «Ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: quia odio habuerunt megratis:» quod etiam scriptum est in Psalmis (Psal. xxiv, 49 et 4; Cor. xiv, 21.) «In lege scriptum est: Quoniam in aliis linguis, et labiis loquar populo huic:» quod scriptum est in Isaia (cap. xxviii, 11.)

4. Circa secundum consentiunt quidem auctores 72 Senes hebræos (videlicet sex ex unaquaque tribu) utriusque linguæ peritissimos spatio 72 dierum mirabili consensione libros veteris Testamenti ex hebraico sermone in græcum transtulisse; sed in eo discrepant, an singuli separatim, an verò bini et bini, an denique omnes simul inter se conferentes, id fecerint? triplex opinio est. Prima singulos separatim inclusos fuisse in singulis cellulis, et divino miraculo factum esse, ut singulorum translationes non solum in sensu, sed etiam in rebus ipsis consentirent; ita ut fuerint 72 exemplaria ne in minimo quidem puncto discrepantia. Ita Justinus in orat.

exhortatoria ad gentes (ubi etiam asserit se apud Alexandriam vidisse vestigia cellularum), Cyrillo cath. 4, Irenæus, Clemens et August. locis citatis: altera binos et binos in cellulis inclusos fuisse; ita ut fuerint 36 exemplaria, quæ mire inter se conspirarent. Ita Epiphanius loco citato: tertia omnes simul in eadem basilica sedisse, et inter se conferentes, unum exemplar confecisse. Ita Hieronymus præfatione in Pentateuchum. Et probat ex Aristæo et Josepho. Nam Aristæus, qui fuit præsens, apertè scribit eos simul contulisse singulis diebus usque ad horam nonam. Et Josephus qui etiam narrat rem gestam, ne quidem meminit cellularum, quod tamen fecisset pro honore suæ gentis, si putasset ita contigisse.

5. Circa tertium omnes auctores fatentur translationem 72 Interpretum divinitus factam esse, ac proinde magnam habere auctoritatem. Solus Hieronymus videtur aliter sentire. Nam præfatione in Pentateuchum asserit non fuisse vates, sed tantum interpretes. Et alibi sæpè reprehendit illorum versionem, præsertim in quæstionibus hebraicis, in libro de optimo genere interpretandi, in epistola ad Suniam et Fretellam, et in commentariis Prophetarum. Quamquam, ut verum fatear, non reprehendit ipsam versionem, sed vitia, quæ postea in eam irrepserunt. Nam præfatione prima in libros Paral. sic scribit: «Si 70 Interpretum pura, et ut ab eis in græcum versa est, editio permaneret, superflue me impelleres, ut hebræa tibi volumina latino sermone transferrem. Nunc verò, cum pro varietate regionum diversa ferantur exemplaria, et germana illa antiquaque translatio corrupta sit atque violata, etc.» Et præfatione 2: «Nec hoc 70 Interpretibus, qui Spiritu Sancto pleni ea, quæ vera fuerint, transtulerant; sed scriptorum culpæ adscribendum, dum de emendatis inemendata scriptitant, et sæpè tria nomina, subtractis è medio syllabis, in unum vocabulum cogunt.» Et præfatione in Esdras et Nehemiam: «Si quis autem vobis 70 opposuerit Interpretes, quorum exemplaria varietas ipsa lacerata et inversa demonstrat; mittite eum ad Evangelia, in quibus multa ponuntur de veteri Testamento, quæ apud 70 Interpretes non habentur, velut illud: Quoniam Na-

zaræus vocabitur: etc: Ex Ægypto vocavi filium meum: etc: Videbunt in quem compunxerunt: « multaque alia, quæ latiori operi reservamus; et quaerite ab eo ubi scripta sunt; cumque proferre non potuerit, vos legite de his exemplaribus, quæ nuper à nobis edita, male-dicorum linguis quotidie confodiuntur. »

6. Circa quartum aliqui putant græcam versionem 70 Interpretum planè periisse. Alii rectius, non quidem per- risse, sed valde corruptam ac vitiosam esse. Hoc patet ex verbis Hieronymi jam citatis. Deinde ex Justino, qui in dialogo cum Tryphone ait multis locis depravatam esse à judæis. Tertio ex Philone et Aristæo qui asserunt pri- mam versionem, quæ à 70 Interpretibus facta est, non solum quoad sensum, sed etiam quoad verba exactè con- sonasse cum Hebræo textu. Addit Aristæus diligenter fuisse examinatum, antequam poneretur in bibliotheca regis, et ab omnibus acclamatum sancte singula esse translata, ut nihil addi, nihil demi possit. At versio græ- ca, quæ nunc extat, in multis dissentit ab hebræo textu; nam multa habet, quæ in hebræo non sunt; multa non habet, quæ in hebræo sunt; multa habet falsa. Videatur Hieronymus locis citatis, et Bellarminus, libro secundo, capite sexto.

QUÆSTIO VI.

An, quando libri veteris Testamenti citantur in novo, citentur tantum in sensu litterali?

1. Suppono testimonia Scripturæ tripliciter citari posse. Primò in sensu litterali, qui à Spiritu Sancto inten- tus est. Secundò in sensu mystico, qui etiam à Spiritu Sancto intentus est. Tertio per quandam accomodatio- nem, quam quisque pro suo arbitrio facere potest, mo- do pie ac prudenter id faciat sine ulla falsitate, vel ab- surditate. Vide Gabrielem Vasquez, 1 part. disp. 13, cap. 2, in fine.

2. Nunc quæstio est. An Christus et Apostoli, quando citant testimonia Mosis et Prophetarum, citent ea in sensu tantum litterali, an aliquandò etiam in sensu mys-

tico vel per accomodationem? Respondeo: quædam ci- tant in sensu litterali, quædam in sensu mystico per ac- commodationem.

3. Exempla primi generis passim obvia sunt: Matth. xix, 4 citatur illud Genes. 1, 27: « Masculum et fœmi- nam fecit eos: » et Actor. iii, 25, citatur illud Ge- nes. xii, 3: « In semine tuo benedicentur omnes familiae terræ: » et Romanorum iv, 3 citatur illud Genes. xv, 6: « Credit Abraham Deo, et reputatum est illi ad jus- titiam: » et Romanorum xiii, 9, cit. illud Exod. xx, 14: « Non adulterabis, non occides, non furtum facies. » Hæc et multe alia citantur in sensu litterali, quem ipsa verba proximè et immediatè significant.

4. Exempla secundi generis: Primum Genes. xxi, 40: « Ejice ancillam hanc et filium ejus. Non enim erit hæras filius ancillæ cum filio meo Isaac. » Hoc secundum lit- teram intelligitur de Agar, quæ erat ancilla Abraham, et de filio ejus Ismaele. At Apostolus (Gal. iv, 30) citat in sensu mystico de Synagoga. Nam quod in veteri Testa- mento secundum litteram scriptum est, Abrahamum ha- buisse unam ancillam, quæ erat Agar, et unam liberam, quæ erat Sara; hoc mysticè significabat Deum habiturum Synagogam, tanquam ancillam, et Ecclesiam Chris- ti, tanquam liberam. Item quod in veteri Testamento se- cundum litteram scriptum est, Agar cum suo filio Ismae- le fuisse ejectam et repudiatam; Saram verò cum suo filio Isaac mansisse cum Abrahamo, hoc mysticè signifi- cabat Synagogam judæorum repudiandam, non item Ec- clesiam christianorum.

5. Secundum Exod. xii, 46, et Num. ix, 12: « Os il- lius non confringetis; » quod secundum litteram dictum est de agno paschali, cui non frangebantur crura, cum in sacrificio mactabatur. At Evangelista citat in sensu mystico de Christo, qui per agnum paschalem fuit præfi- guratus. (Joan. xix, 36.)

6. Tertium, Deut. xxv, 4: « Non alligabis os bovi tri- turanti: » quod secundum litteram intelligitur de vero bove, qui in area triturat, seu grana frumenti excutit. At Apostolus mysticè explicat de prætoribus Evangelii, quibus alimonia seu sustentatio neganda non est. (1

Cor. ix, 9.) Quamquam aliqui putent per accommodationem illis applicari.

7. Quartum Osee xi, 4: « Ex Ægypto vocavi filium meum»: quod secundum litteram intelligitur de populo Israel, qui ex Ægypto per Moysen eductus est in terram promissionis. At Evangelista mysticè intelligit de Christo, qui cum Maria matre et Josepho revocatus est ab Ægypto per Angelum. (Matth. ii, 15.)

8. In his et similibus exemplis notandum est sensum mysticum esse, qui proximè significatur non per verba Scripturæ, sed per res ipsas significatas. Quo pacto Synagoga, et Ecclesia mysticè significantur per Agar et Saram: Christus per agnum paschalem: prædicatores Evangelii per boves triturantes: reditus Christi ex Ægypto per reditum filiorum Israel de Ægypto, et sic deinceps.

9. Exempla tertii generis: Primum Zach. iv, 3: « Dua olivæ super candelabrum aureum»: quod secundum litteram intelligitur de Jesu filio Josedech, et de Zorababele duce Juda. At Apostolus per accommodationem applicat duobus testibus, Enoch et Eliæ, qui ab Antichristo interficiendi sunt. (Apoc. xi, 4.) Vide Vasquez 4 p. disp. 44, c. 1.

10. Secundum Isaïæ xxix, 13: « Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me»: quod secundum litteram intelligitur de illis judæis qui erant tempore Isaïæ. At Christus accommodat scribis et pharisæis sui temporis. (Matth. xv, 8.) Vide Vasquez itidem cap. 5.

11. Hic modus utendi testimoniis Scripturæ per accommodationem valdè frequens est apud Patres et concionatores. Sic Ecclesia accommodat B. Virgini, quod scriptum est Cantic. 1, 5: « Nigra sum sed formosa. » Sic Augustinus illud Apostoli 2. Cor. iii, 6: « Littera occidit, spiritus autem vivificat » per accommodationem explicat de littera et sensu Scripturæ. Sic Bonifacius VIII, illud Lucæ xxii, 38: « Ecce duo gladii hic » accommodate intelligit de duplici potestate Pontificis, spirituali et temporali. Sic Gregorius illud Genesis 1, 16: « Fecit Deus duo luminaria magna » intelligit de pontifice et imperatore. Hujusemodi exempla prope infinita sunt.

QUÆSTIO VII.

An in veteri Testamento, præter Scripturam, fuerint etiam aliquæ traditiones?

1. Judæi præter Scripturam habebant etiam traditiones, et quidem duplices. Nam aliæ erant pharisæorum, quas Christus in Evangelio reprehendit: aliæ Mosaicæ, quæ erant laudabiles, et ad salutem necessariae. Traditiones prioris ordinis erant hæ:

2. Prima quod ante sumptionem cibi lavandæ essent manus: Matth. xv, 4: « Accesserunt ad eum scribæ et pharisæi, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim lavant manus suas, cum panem manducant. »

3. Secunda quod etiam inter comedendum illa lotio sæpè esset repetenda: Marci vii, 3: « Pharisæi et omnes judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum. » Hinc in nuptiis Canæ Galilææ erant sex hydræ positæ secundum purificationem judæorum. (Joan. ii, 6.) In quibus hydris erat aqua ad lavandas manus inter prandendum.

4. Tertia quod venientes è foro non deberent cibos capere, nisi loti essent: Marci vii, 4: « Et à foro, nisi baptizentur, non comedunt. Et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum, et ærumentorum et lectorum. »

5. Quarta quod cum peccatoribus non esset sumendus cibus: Matth. ix, 11: « Et videntes pharisæi, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis, et peccatoribus manducat Magister vester? » Similia habentur Lucæ, v. 30.

6. Quinta quod ne quidem permittendum esset, ut quis à peccatoribus tangeretur: Lucæ vii, 39: « Videns autem pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens: Hic si esset propheta, sciret utique, quæ et qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est. » Ubi manifestè apparet pharisæum fuisse miratum, quod Christus à muliere peccatrice pateretur se contractari, eo quod

hoc esset contra morem, et traditionem pharisæorum, quorum vox erat hæc: «Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es.» (Isaia LXV, 5.)

7. Sexta quod in sabbatho non liceret ægros sanare: Lucæ vi, 7: «Observabant autem scribæ, et pharisæi, si in sabbatho curaret, ut invenirent, undè accusarent eum.» Et Joan. ix, 16: «Dicebant ergo ex pharisæis quidam: Non est hic homo à Deo, quia sabbathum non custodit.» Loquebantur de Christo, qui cæco visum restituerat in sabbatho.

8. Septima quod famelici non possent spicas vellere et comedere in sabbatho: Matth. xii, 1: «Abiit Jesus per sabbatho: discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas et manducare, pharisæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet facere sabbathis.»

9. Octava quod frequenter esset jejunandum et orandum: Matth. ix, 14: «Quare nos, et pharisæi jejunamus frequenter; discipuli autem tui non jejunant?» Et Lucæ v, 33: «Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, et obsecrationes faciunt, tui autem edunt et bibunt?»

10. Nona quod omnium rerum, etiam minimarum, decimæ offerendæ essent Deo: Matth. xxiii, 23: «Væ vobis scribæ, et pharisæi, hypocrytæ, qui decimatis mentham, et anethum et cyminum; et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium et misericordiam et fidem. Hæc oportuit facere et illa non omittere.» Hic decimare idem est quod decimas dare. Est ergo hic sensus: Vos pharisæi datis decimas omnium rerum, etiam minimarum, quod non facitis ex præcepto Dei scripto in lege Mosaica, sed ex vestra traditione non scripta. Et interim negligitis ea, quæ vobis in lege præcepta sunt. Hæc debebatis facere, et illa non omittere.

Ubi notandum est triplici titulo potuisse dari decimas.

1. Ex præcepto legis Mosaicæ. 2. Ex voto. 3. Ex traditione. Ex præcepto debebant dari decimæ de frugibus, de pomis arborum, de bobus, ovibus et capris. (Levit. xxvii, 30.) Ex voto poterant dari pro arbitrio voventium. (2 Paral. xxxi, 6.) Ex traditione solebant pharisæi dare decimas menthæ, anethi, cymini et similium rerum mini-

marum, quas alii non dabant, nec ex præcepto legis tenebantur dare, ut docet D. Th. 2. 2. q. 87, art. 2 ad 3, Jansenius in Concord. Evang. c. 84, Maldonatus in c. 18, Lucæ v. 14, Franciscus Lucas in cap. 23, Matth. v. 23. Quo nomine gloriatur quidam ex pharisæis in Evangelio cum ait: «Non sum sicut cæteri homines. Jejunabis in sabbatho: decimas do omnium, quæ possideo.» Quasi dicat: Hoc cæteri homines non faciunt: dant quidem decimas vini, frumenti et olei; sed non omnium honorum, etiam minimorum, ut ego et reliqui pharisæi facimus.

11. Decima quod, qui juraret per templum vel altare, non esset reus criminis: qui autem juraret per aurum templi, vel per oblationes, quæ in altari fiebant, esset reus: Matth. xxiii, 16: «Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est: qui autem juraverit in auro templi, debet, stulti et cæci! quid enim majus est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum? Et quicumque juraverit in altari, nihil est; qui autem juraverit in dono, quod est super illud, debet. Cæci! quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat donum?»

12. Undecima quod filii non tenerentur reipsa parentes suos honorare aut illis benefacere: sed quod abundè sufficeret munus aliquod Deo offerre: Matthæi xv, 3: «Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem et matrem. Et: Quicumque maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri aut matri: munus quodecumque est ex me, tibi proderit: et non honorificabit patrem suum, et matrem suam. Et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.»

13. Hæc fuerunt præcipuæ traditiones pharisæorum, quantum ex Evangelio licet colligere. Et quamquam aliqua earum essent bonæ ex suo genere; aliæ malæ, aliæ indifferentes aut inutiles; pharisæi tamen propter omnes reprehendebantur à Christo ob has causas: Primò, quia ipsi ex earum observatione quærebant inanem gloriam, et opinionem sanctitatis apud homines, cum nihil minus quam sancti essent: Matth. xxiii, 5: «Omnia verò opera

«sua faciunt, ut videantur ab hominibus.» Hinc passim in Evangelio vocantur hypocritæ, et sepulcra dealbata.

14. Secundò, quia ex quorundam observatione sectabantur etiam opes ac divitias, præsertim ex longis orationibus, quas in eum finem recitabant: Matt. xxiii, 14: «Vae vobis scribæ, et pharisæi hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes.» Et Marci xii, 38 et 40: «Cavete à scribis: :: qui devorant domos viduarum sub obtentu proluxæ orationis.» Ubi comedere, seu devorare domos viduarum nihil aliud est, quam spoliare seu exhaustire. Nam viduæ veniebant ad pharisæos, tanquam ad homines sanctos, (quippe qui sanctitatem simulabant) et eorum orationes pretio emebant.

15. Tertio, quia superstiosè minutiora quædam servabant, et alia majora negligebant, ut paulò ante dictum est. Dabant enim decimas rerum etiam vilissimarum, et interim negligebant iudicium et misericordiam in dijudicandis causis, quæ ad ipsos deferebantur. Et hoc sensu accipi potest illud Matthæi xxiii, 24: «Excolantes culicem, camelum autem glutientes.»

16. Traditiones posterioris generis (de quibus potissimum hic agimus) erant tres præcipuæ: Prima quod omnes et singuli libri, qui in canone judæorum consignabantur, essent verè divini, et à Deo inspirati. Hoc fide credebant judæi, et tamen nusquam in veteri Testamento scriptum est. Secunda quod femellæ haberent aliquod remedium contra peccatum originale non minus quam masculi; qualecumque tandem fuerit illud remedium: nec hoc ullibi in veteri Testamento scriptum est. Tertia quod cruenta ipsorum sacrificia significaverint mortem Christi. Hoc etiam erat dogma fidei, nec tamen in veteri Testamento scriptum est.

17. Duas posteriores traditiones sic explico: judæi fide credebant femellas concipi in peccato originali, non minus quam masculos. Nihil certius. Ergo fide credebant illas salvari non posse, nisi per aliquod remedium à Deo institutum. Debebant autem scire in particulari, quod et quale esset hoc remedium, alioquin omnes femellæ periissent sine remedio. At nusquam scriptum est in veteri Testamento, quod et quale fuerit hoc remedium

in particulari: ergo per solam traditionem hoc sciebant. Hæc autem traditio erat ad salutem necessaria, quia sine remedio non poterant salvari femellæ; qualecumque tandem fuerit illud remedium, sive fides parentum, sive aliquod aliud.

18. Similiter fide credebant quædam cruenta sacrificia à Deo instituta esse pro expiatione peccatorum. Vel ergo putabant ejusmodi sacrificia per se, et propria virtute expiare peccata: vel virtute mortis et passionis Christi, quæ per illa significabatur. Si prius putabant, erant hæretici; si posterius, erant fideles. Sed undè habebant hanc fidem et firmam persuasionem? Non ex Scriptura, quia nusquam in veteri Testamento id scriptum est: ergo ex traditione. Hæc autem traditio erat necessaria ad salutem: non quod necesse fuerit singulos de populo credere futuram Christi mortem per cruenta sacrificia præfigurari; sed quod necesse fuerit aliquos id credere, præsertim sacerdotes et doctores, quibus incumbere cura docendi et instruendi alios; alioquin tota Synagoga in hoc quidem puncto, quod sane erat gravissimum, fuisset sine fide. Quod absurdum est. (Vide D. Thomam in 2. 2. q. 2, art. 7.)

19. Hinc sequitur judæos habuisse quædam per Scripturam, quædam per traditionem. Magis tamen usi sunt traditione, quam Scriptura, non solum in iis rebus, quæ habebantur per solam traditionem, sed etiam in iis, quæ erant scriptæ; quod patet ex sequentibus testimoniis: Exod. xiii, 8: «Narrabis filio tuo in die illo dicens: Hoc est quod fecit mihi Dominus, quando egressus sum de Ægypto. Et erat quasi signum in manu tua.» Et Deut. xxxii, 7: «Memento dierum antiquorum: cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi, majores tuos, et dicent tibi.» Et Judic. vi, 43: «Ubi sunt mirabilia ejus, quæ narraverunt patres nostri, atque dixerunt: de Ægypto eduxit nos Dominus?» Et Psal. xliii: «Deus, auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis.» Et Psal. lxxvii, 5: «Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis

«suis, ut cognoscat generatio altera. Filii qui nascentur et exurgent, et narrabunt filiis suis.»

20. Ex his testimoniis duo colliguntur: Primò quod traditio fuerit judæis à Deo mandata seu præcepta: secundò quod multa ex iis, quæ jubebantur docere vel discere per traditionem, apertè habebantur in Scriptura; et tamen non remittebantur ad Scripturam, sed ad traditionem. Cujus rei duplex est ratio: Una, quia eo tempore Scriptura nondum erat redacta in formam integri voluminis, sed dispersa in variis chartis et annalibus, ut commodè ab unoquoque legi non posset. Primus, qui eam redegit in formam voluminis, fuit Esdras post captivitatem babilonicam: Altera, quia liber Deuteronomii, qui erat præcipuus inter libros veteris Testamenti, non habebatur passim in populo; sed unum exemplar à rege, alterum à sacerdotibus custodiebatur in arca Domini, qui septimo quoque anno (nempè anno remissionis) jubebantur illud populo prælegere. (Deuteron. xxxi, 9.) Et hi ipsi sacerdotes fuerunt tam negligentes in eo custodiendo, ut longo tempore omissum fuerit, et tandem ab Helcia pontifice (tempore Josiæ regis) inventum, ac populo prælectum. (4 Reg. xxii, 8.) Undè necesse est populum in plerisque usum fuisse traditione, de qua in præcedentibus testimoniis dictum est.

21. Quod contigit judæis, etiam contigit nobis christianis. Multa habemus per solam traditionem, quæ ad fidem et salutem necessaria sunt; de quibus generatim Apost. 2 Thes. ii, 14: «Itaque fratres state: et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.» Speciatim verò sunt hæc, et similia: Primò quod tota Scriptura veteris ac novi Testamenti sit verè divina, et à Deo inspirata: Secundò quod symbolum fidei sit verè Canonicum et Apostolicum: Tertio quod infantes sint baptizandi: Quarto quod baptizati ab hæreticis non sint rebaptizandi: Quintò quod in baptismo pronuciari debeat hæc forma verborum: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti*: Sextò quod certus ac determinatus sit Sacramentorum numerus in novo Testamento.

CAPUT II.

DE FIDE ET SYMBOLO.

1. Tres sunt virtutes Theologicæ, de quibus agendum est; Fides, Spes, Charitas; (1 Corinth. xiii, 13.) Dicuntur autem Theologicæ, quia immediatè versantur circa Deum; in quo differunt ab aliis virtutibus. Et quidem Fides versatur circa Deum, quatenus est verax in dicendo seu revelando: Spes circa Deum, quatenus est bonus respectu nostri, et quatenus est suprema et æterna nostra beatitudo, quam speramus: Charitas circa Deum, quatenus in se bonus est. Fides est in intellectu, Spes et Charitas in voluntate. De singulis dicam.

2. Ac primò de Fide, cujus mysteria nobis revelata sunt vel in Scriptura, vel per traditionem. Et quæritur: 1. An Fides sit donum Dei, quo assentimur iis, quæ à Deo revelata sunt. 2. Quid in veteri Testamento revelatum sit de Deo. 3. Quid de Trinitate. 4. Quid de Christo. 5. Quibus nominibus in veteri Testamento appellatus sit Christus. 6. Quis primus crediderit in Christum. 7. An Fides in Christum fuerit necessaria ad salutem. 8. An Fides veteris Testamenti fuerit tam perfecta, quam est Fides evangelica.

QUÆSTIO I.

Quid sit Fides?

1. Respondeo: Fides est donum Dei, ac lumen, quo illustratus homo, certò ac firmiter assentitur iis, quæ à Deo obscurè revelata sunt, et nobis ad credendum legitimè proposita. In qua definitione aliqua notanda sunt.

2. Primò quod fides sit donum Dei, (Eph. ii, 8) de quo disputat Augustinus lib. de prædestinatione Sanctorum cap. 2 contra pelagianos et semipelagianos. Hi dicebant initium fidei esse à nobis; non tamen fidem perfectam. Illi utrumque attribuebant solis nature viribus. Utrosque refellit Augustinus.

«suis, ut cognoscat generatio altera. Filii qui nascentur et exurgent, et narrabunt filiis suis.»

20. Ex his testimoniis duo colliguntur: Primò quod traditio fuerit judæis à Deo mandata seu præcepta: secundò quod multa ex iis, quæ jubebantur docere vel discere per traditionem, apertè habebantur in Scriptura; et tamen non remittebantur ad Scripturam, sed ad traditionem. Cujus rei duplex est ratio: Una, quia eo tempore Scriptura nondum erat redacta in formam integri voluminis, sed dispersa in variis chartis et annalibus, ut commodè ab unoquoque legi non posset. Primus, qui eam redegit in formam voluminis, fuit Esdras post captivitatem babilonicam: Altera, quia liber Deuteronomii, qui erat præcipuus inter libros veteris Testamenti, non habebatur passim in populo; sed unum exemplar à rege, alterum à sacerdotibus custodiebatur in arca Domini, qui septimo quoque anno (nempè anno remissionis) jubebantur illud populo prælegere. (Deuteron. xxxi, 9.) Et hi ipsi sacerdotes fuerunt tam negligentes in eo custodiendo, ut longo tempore omissum fuerit, et tandem ab Helcia pontifice (tempore Josiæ regis) inventum, ac populo prælectum. (4 Reg. xxii, 8.) Undè necesse est populum in plerisque usum fuisse traditione, de qua in præcedentibus testimoniis dictum est.

21. Quod contigit judæis, etiam contigit nobis christianis. Multa habemus per solam traditionem, quæ ad fidem et salutem necessaria sunt; de quibus generatim Apost. 2 Thes. ii, 14: «Itaque fratres state: et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.» Speciatim verò sunt hæc, et similia: Primò quod tota Scriptura veteris ac novi Testamenti sit verè divina, et à Deo inspirata: Secundò quod symbolum fidei sit verè Canonicum et Apostolicum: Tertio quod infantes sint baptizandi: Quarto quod baptizati ab hæreticis non sint rebaptizandi: Quintò quod in baptismo pronuciari debeat hæc forma verborum: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti*: Sextò quod certus ac determinatus sit Sacramentorum numerus in novo Testamento.

CAPUT II.

DE FIDE ET SYMBOLO.

1. Tres sunt virtutes Theologicæ, de quibus agendum est; Fides, Spes, Charitas; (1 Corinth. xiii, 13.) Dicuntur autem Theologicæ, quia immediatè versantur circa Deum; in quo differunt ab aliis virtutibus. Et quidem Fides versatur circa Deum, quatenus est verax in dicendo seu revelando: Spes circa Deum, quatenus est bonus respectu nostri, et quatenus est suprema et æterna nostra beatitudo, quam speramus: Charitas circa Deum, quatenus in se bonus est. Fides est in intellectu, Spes et Charitas in voluntate. De singulis dicam.

2. Ac primò de Fide, cujus mysteria nobis revelata sunt vel in Scriptura, vel per traditionem. Et quæritur: 1. An Fides sit donum Dei, quo assentimur iis, quæ à Deo revelata sunt. 2. Quid in veteri Testamento revelatum sit de Deo. 3. Quid de Trinitate. 4. Quid de Christo. 5. Quibus nominibus in veteri Testamento appellatus sit Christus. 6. Quis primus crediderit in Christum. 7. An Fides in Christum fuerit necessaria ad salutem. 8. An Fides veteris Testamenti fuerit tam perfecta, quam est Fides evangelica.

QUÆSTIO I.

Quid sit Fides?

1. Respondeo: Fides est donum Dei, ac lumen, quo illustratus homo, certò ac firmiter assentitur iis, quæ à Deo obscurè revelata sunt, et nobis ad credendum legitimè proposita. In qua definitione aliqua notanda sunt.

2. Primò quod fides sit donum Dei, (Eph. ii, 8) de quo disputat Augustinus lib. de prædestinatione Sanctorum cap. 2 contra pelagianos et semipelagianos. Hi dicebant initium fidei esse à nobis; non tamen fidem perfectam. Illi utrumque attribuebant solis nature viribus. Utrosque refellit Augustinus.

3. Secundò quod fides sit lumen. Solet autem distingui triplex lumen in intellectu hominis. 1. Lumen naturale. (Psal. iv, 7: «Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.») 2. Lumen fidei. (1 Pet. ii, 9: «Qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.») 3. Lumen gloriæ. (Psal. xxxv, 10: «In lumine tuo videbimus lumen.») Primum reperitur in quovis homine: secundum in homine tantum fideli: tertium in homine beato, qui clarè videt essentiam divinam.

4. Tertio quod actus fidei sit assentiri vel credere. (Philip. i, 29 et Hebr. xi, 6.) Possumus autem dupliciter rem aliquam credere: primò propter auctoritatem hominis asserentis, et tunc est fides humana. Secundò propter auctoritatem Dei asserentis, et relevantis; et tunc est fides divina, de qua hic agimus.

5. Quarto, quod materiale objectum fidei, quod credimus, sint res à Deo revelate; formale, auctoritas Dei relevantis. Nam ut dixi, nos fide divina credimus vera esse mysteria, quæ nobis proponuntur; non ideò, quia ab homine, sed quia à Deo revelata sunt, qui nec falli potest nec fallere. Undè etiam vocatur *primas veritas*. Hæc autem veritas includit duo attributa divina, nempe infinitam bonitatem, et infinitam sapientiam. Nam Deus quia infinite bonus est, non vult fallere; et quia infinite sapiens est, non potest falli.

6. Quintò, quod actus fidei circa suum objectum, id est, circa res à Deo revelatas, habeat duas proprietates, nempe certitudinem, et obscuritatem. Certitudo oritur ex infinita Dei sapientia et bonitate: Obscuritas ex revelatione. Quod sic explico. Actus fidei, quo credo mysterium Trinitatis, est certus et infallibilis, quia nititur certo, et infallibili fundamento, nempe auctoritate Dei relevantis, qui nec falli potest propter infinitam sapientiam, nec fallere propter infinitam bonitatem. Idem actus est obscurus, quia nititur divina revelatione, quæ respectu nostri obscura est. Et quidem ex duplici capite. Primò, ex parte Dei relevantis: non enim constat nobis clarè et evidenter, revelationem mysterii Trinitatis, quæ facta est, à Deo factam esse. Secundò, ex parte rei revelate. Nam revelatio non ostendit nobis clarè et intuiti-

vè rem revelatam, sed tantum obscurè et abstractivè: Hoc patet in simili exemplo. Quando enim Virgilius narrat mihi aliquid de rebus absentibus, quas numquam vidi, non efficit per suam narrationem ut clarè incipiam videre res ipsas, de quibus loquitur; sed solum efficit, ut obscuram et abstractivam de iis habeam notitiam et cognitionem.

Sic etiam quando Deus revelat nobis mysterium Trinitatis, quod numquam vidimus, non efficit per suam revelationem, ut clarè et intuitivè videamus hoc mysterium; sed solum ut obscurè et abstractivè credamus tale esse, quale à Deo revelatur. Et hoc docet experientia. Hinc Apostolus Hebr. xi, 1 ait: «Fidem esse argumentum rerum non apparentium,» quia nimirum res illæ, quas fide credimus, non apparent, seu non videntur à nobis clarè. Et 4 Corinth. xiii, 12 dicit: «Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem;» id est, in hac vita obscurè cognoscimus mysteria fidei, in altera clarè intuebimur.

7. Undè sequitur actum fidei esse voluntarium et liberum, non autem necessarium: vel, quod idem est, nos voluntariè et liberè assentiri rebus à Deo revelatis; non autem necessario. Loquor autem de necessitate objecti, non præcepti. Nam ex parte præcepti, quod nos obligat, necessario debemus assentiri rebus à Deo revelatis, si volumus salvi esse. At ex parte objecti, non necessario, sed liberè. Quod sic probò: Tunc intellectus necessario assentitur alicui objecto, vel propositioni, quando propter ipsius rei evidentiam convincitur, et quasi necessitatur ad assensum, ita ut non possit non assentiri; tunc autem voluntariè ac liberè assentitur, quando propter rei obscuritatem non convincitur, aut necessitatur ad assensum; sed potest assentiri vel dissentire, prout voluntati visum est. Do exemplum. Quando quis clarè videt solem ortum esse, tunc intellectus, si advertat rei evidentiam, necessario convincitur ad formandum hunc assensum: *Sol ortus est*. Quando autem non videt ortum esse, (ut si cæcus sit) sed tamen ab alio audit ortum esse; tunc intellectus ejus non necessario convincitur, sed à libera voluntate ad assensum

movetur. Idem fit in mysteriis fidei. Beati in cœlo, qui clarè intuentur mysterium Trinitatis, necessario præbent assensum: nos in hac vita qui non intuemur, liberè præbemus assensum. Et si nostra voluntas pia est, credimus Deum esse trinum et unum; si impia, non credimus, et infideles efficitur. Hæc omnia prolixè disputantur à Theologis in 2, 2, q. 1 et 2. Nos pauca diximus pro hoc loco et instituto.

QUESTIO II.

Quid in veteri Testamento fuerit revelatum de Deo?

1. Respondeo: Hæc tria potissimum: Primò Deum esse. Exod. iii, 14: «Ego sum qui sum.» Secundò Deum esse unum. Deut. vi, 4: «Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est;» et Deut. xxxii, 39: «Videte, quod ego sim solus, et non sit alius Deus præter me.» Tertiò Deum habere providentiam circa homines, idest salvare bonos, et punire malos. Sapient. vi, 8: «Æqualiter est illi cura de omnibus;» et Deuter. vii, 9: «Et scies, quia Dominus Deus tuus est Deus fortis, et fidelis, custodiens pactum, et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus in mille generationibus: et reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos, et ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur.»

2. Præter hæc tria, sunt multa alia, quæ ad illa revocantur, cujusmodi sunt hæc: Deum esse bonum: (Psal. lxxii, 4): Esse infinitum: (Psal. cxliv, 3): Esse ubique præsentem: (Psal. cxxxvi, 7): Esse immutabilem: (Num. xxiii, 19): Æternum: (Psal. lxxxix, 2): Omnia scientem: (1 Reg. ii, 3): Omnipotentem: (Genes. i, 1): Creasse hominem ad imaginem et similitudinem suam: (Genes. i, 26): Dedisit illi præcepta, et promississe vitam, si ea servaret; mortem, si non servaret: (Gen. ii, 17 et alibi.)

QUÆSTIO III.

Quid in veteri Testamento fuerit revelatum de Trinitate?

1. Respondeo: Nusquam in veteri Testamento expressè revelatum est tres esse personas divinas, unius et ejusdem essentia, ac realiter inter se distinctas, nempe Patrem, Filium et Spiritum Sanctum: sed tamen quibusdam locis obscurè, et confusè insinuatam est plures esse personas, quam unam. Solent autem produci varia testimonia, quibus id insinuatam est, quæ breviter recensebo.

2. Primum est Genesis i, 4: «In principio creavit Deus cœlum et terram.» Ac paulò post: «Et Spiritus Dei ferebatur super aquas.» Ubi aliqui putant Patrem significari nomine Dei, Filium nomine principii, Spiritum Sanctum nomine Spiritus Dei. Ita Origenes et Rupertus in illum locum, quibus lavet Augustinus libro de Genesi ad litteram imperfecto cap. 4. Et confirmari potest hæc expositio ex eo, quod Filius Dei de seipso dicit Psalm. xxxix, 8: «In capite libri scriptum est de me,» id est, in initio libri Geneseos. Vide Hieronymum in quæstionibus hebraicis in Genesim.

3. Secundum in Genesis i, 26: «Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.» Ubi Deus loquitur de se in plurali numero propter pluralitatem personarum, ut notant Origenes, Basilius, Chrysostomus et Ambrosius in illum locum: item Athanasius in oratione contra idola circa finem: Augustinus lib. 16 de Civitate Dei, cap. 5: Concilium Syrmiese canone 13 et plures alii. Simile est illud Genesis iii, 22: «Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum.» Et Genesis xi, 7: «Venite igitur descendamus, et confundamus ibi linguam eorum.»

4. Tertium est Genesis xix, 24: «Dominus pluit super Sodomam et Gomorrhæam sulphur et ignem à Domino de cœlo.» Ubi cum dicitur, Dominus à Domino, insinuantur duæ, ut minimum, personæ, ut sensus sit: pluit Filius à Patre. Ita Ignatius in epistola ad Antioche-

nos, Justinus in dialogo cum Triphone, Athanasius in oratione contra gregales Sabellii, Hilarius libro quinto de Trinitate, Concilium Syrmense, can. 15 et alii.

5. Quartum est Ps. LXVI, 8: «Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.» Ubi nomen *Deus* ter ponitur: *his* quidem absolute pro Patre et Spiritu Sancto, et *semel* cum pronomine *Noster*, pro Filio, qui propter humanam naturam assumptam vocatur *Deus noster*. Eidem spectat illud Isaia vi, 3: «Sanctus, Sanctus, Sanctus, Deus exercituum.» In quem locum sic scribit Rabbi Simeon: *Sanctus, hic est Pater: Sanctus, hic est Filius: Sanctus, hic est Spiritus Sanctus.* Vide Galatinum, libro secundo de arcanis capite nono, et Vasquez 4 parte disputatione centesima octava, capite secundo.

6. Quintum est Zacharia ii, 40: «Lauda et lætare filia Sion: quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, et erunt mihi in populum, et habitabo in medio tui: et scies quia Dominus exercituum misit me ad te.» Ubi *his* ponitur nomen Domini: *semel* pro Deo mittente, et *semel* pro Filio. Plura testimonia adducam questione sequenti.

7. Nota Trinitatem personarum variis modis cognosci posse in hac vita: Primò per revelationem supernaturalem factam in veteri Testamento, de qua jam dixi; et hæc obscura est. Secundò per revelationem supernaturalem factam in novo Testamento, de qua infra dicam, questione decima: et hæc, quoad verba, clarior et apertior est. Tertio per congruentias naturales, cujusmodi sunt hæ: Primò: Natura boni est diffundere et communicare seipsum: ergo natura infiniti boni est communicare se infinite; at Deus est infinitum bonum; ergo infinite se communicat; at non communicat se infinite extra se per productionem creaturarum; ergo debet se infinite communicare intra se per productionem personarum ejusdem essentia et naturæ. Secundò ad perfectam beatitudinem requiritur consortium æqualium personarum; at Deus est perfectissimè beatus; ergo debet habere consortium æqualium personarum. Tertio melius est Deum ab æter-

no aliquid produxisse, quam otiosum fuisse; at ab æterno non produxit creaturas extra se; ergo produxit personas divinas intra se. Quarto potest cognosci Trinitas personarum per vestigia creaturis impressa. Nam omnes creaturæ propter ternarium numerum, quem in se habent à suo Creatore, videntur clamare à Trinitate creatas se esse. Quod aliquot exemplis demonstrabo: Primò: In unaquaque creatura sunt tres passiones entis, *unum, verum, bonum*. Secundò: Tota universitas creaturarum dividitur in tria genera; nam aliæ sunt spirituales, ut Angeli; aliæ corporales, ut cœli, elementa, lapides, plantæ, brota animalia; aliæ mixtæ ex corpore et spiritu, ut homines. Tertio: Angeli dividuntur in tres Hierarchias supremam, mediam et infimam; et singulæ Hierarchiæ in tres ordines. Quarto: unusquisque Angelus, sicut etiam unaquæque anima rationalis, habet tres facultates, memoriam, intellectum et voluntatem. Memoria repræsentat Patrem, qui habet ideas omnium rerum in se; intellectus Filium, qui est sapientia Patris; voluntas Spiritum Sanctum, qui est amor procedens à Patre et Filio. Vide Augustinum libro nono de Trinitate et sequent. Bellarm. lib. 2 de Christo, cap. 6.

QUÆSTIO IV.

Quid in veteri Testamento fuerit revelatum de Christo?

1. Respondeo: Multa de Christo fuerunt revelata: et speciatim hæc: Primò, quod esset nasciturus ex semine Abraham (Gen. xxii, 18): Secundò, quod ex familia David (Jeremia xxiii, 5): Tertio, quod ex Virgine (Isaia vii, 14): Quarto, quod in Bethlehem (Michea v, 2): Quintò, quod certo tempore (Genes. xlix, 10, et Daniel. ix, 24, et Aggæi ii, 7): Sextò, quod prædicaturus Evangelium salutis et pacis (Isaia lxi, 1): Septimò, quod facturus miracula (Isaia xxxv, 5): Octavo, quod redempturus genus humanum, et pro humano genere moriturus (Isaia LIII, 4, et Daniel. ix, 26): Nonò, quod descensurus ad inferos, et tertia die resurrecturus (Psal. xv, 10, et Jonæ ii, 1): Decimò, quod ascensurus ad cœlum (Psal.

LXVII, 19): Undecimò, quod sessurus ad dexteram Dei Patris (Psal. cix, 4): Duodecimò, quod missurus Spiritum Sanctum (Isaia civ, 3 et Joelis II, 28): Decimoteriò, quod judicaturus vivos et mortuos (Psal. xcvi, 13). Hæc omnia clarius constant ex novo Testamento.

2. Quæres: An etiam revelatum fuerit in veteri Testamento Christum fore Deum simul et hominem? Respondeo: Clarè revelatum fuit fore hominem, obscure Deum. Prior pars patet ex dictis; quia clarè revelatum fuit Christum nasciturum et moriturum; quod non potest intelligi, nisi secundum humanitatem. Posterior colligitur ex variis Scripturæ locis: Psal. II, 7: «Filius meus es tu: Ego hodie genui te.» Ex quo loco probat Apostolus Hebr. I, 5. Christum esse majorem Angelis, quia ab æterno genitus est à Deo Patre per divinam generationem. Item Psal. xcvi, 8: «Adorate enim omnes Angeli ejus.» Quo etiam loco utitur Apostolus ibidem. Item Psal. cix, 4: «Dixit Dominus Domino meo: sede à dextris meis.» Quem locum explicat ipsemet Christus Matth. xxii, 44. Item Isaia xxxv, 4: «Deus ipse veniet, et salvabit vos.» Ubi aperte loquitur de Christo, ut ex contextu patet. Item Baruch III, 36: «Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum.» Ubi etiam est sermo de Christo, quia sequitur: «Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.» Item Michea V, 11: «Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.» Ubi insinuat duplex Christi generatio: una humana, cum dicitur: «Ex te mihi egredietur:» altera divina, cum additur: «Et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.»

3. Hic obiter notandum est hæc testimonia veteris Testamenti, in quibus agitur de Christi divinitate, per se quidem obscura esse; sed tamen, quia pleraque in novo Testamento clarioribus verbis explicata sunt, facilius intelligi à christianis, quam olim intellecta fuerint à judæis; quia judæi non habuerunt illam explicationem, quam christiani habent. Quomodo autem hæc claritas novi, et illa obscuritas veteris Testamenti intelligenda sit, dicetur quæst. 9.

QUÆSTIO V.

Quibus nominibus fuerit Christus appellatus in veteri Testamento?

1. Respondeo: His potissimum: 1. Deus: Isaia xxxv, 4 et Baruch III, 36.
2. Emmanuel, id est, nobiscum Deus: Isaia VII, 14.
3. Dominus Davidis: Psal. cix, 4.
4. Dominus Legifer noster, Rex noster, Judex noster: Isaia xxxiii, 22.
5. Christus: Dan. ix, 26.
6. Salvator et Propugnator: Isaia xix, 20.
7. Redemptor: Isaia lix, 20.
8. Propheta: Deuteron. xviii, 15.
9. Sanctus Sanctorum: Dan. ix, 24.
10. Desideratus cunctis: Aggai II, 8.
11. Expectatio gentium: Genes. xlix, 10.
12. Brachium Domini: Isaia liii, 4.
13. Dominator: Malach. III, 4.
14. Angelus testamenti: ibidem.
15. Sol justitiæ: Malach. IV, 2.
16. Pastor: Isaia xl, 11 et Ezech. xxxiv, 23.
17. Agnus: Isaia liii, 7.
18. Semen Abraham: Genes. xxii, 18 ut explicat Apostolus: Galat. III, 16.
19. Stella oriens: Num. xxiv, 17.
20. Lux gentium: Isaia ix, 2.
21. Lumen Hierusalem: Isaia lx, 1.
22. Sacerdos in æternum: Psal. cix, 4.

Multo luculentiora nomina sortitur in novo Testamento, cujusmodi fere sunt hæc:

1. Deus.
2. Filius Dei.
3. Filius Dei unigenitus: Joan. I, 18 et cap. III, 16.
4. Imago Dei invisibilis: Coloss. I, 15.
5. Agnus Dei: Joan. I, 36.
6. Figura substantiæ Dei: Hebr. I, 3.
7. Sermo Dei: Hebr. IV, 12.

8. Dominus noster Jesus Christus : Galat. 1, 3 et alibi sæpius.
9. Mediator Dei et hominum: 1 Timoth. 11, 5.
10. Mediator novi Testamenti: Hebr. ix, 15.
11. Salvator mundi: Joan. iv, 42 et alibi.
12. Redemptor: Act. vii, 35 et alibi.
13. Advocatus noster apud Deum: 1 Joan. 11, 1.
14. Messias: Joan. 1, 41 et Joan. iv, 25: non alibi.
15. Pastor bonus: Joan. x, 11.
16. Primogenitus omnis creaturæ: Coloss. 1, 15.
17. Primogenitus ex mortuis: ibidem vers. 48.
18. Caput Ecclesiæ: ibidem.
19. Hæres universorum: Hebr. 1, 2.
20. Apostolus et Pontifex confessionis nostræ: Hebr. 111, 4.
21. Pontifex magnus: Hebr. iv, 14.
22. Sacerdos in æternum: Hebr. v, 6.
23. Minister circumcisionis: Rom. xv, 8.
24. Lux mundi: Joan. viii, 12.
25. Via, Veritas et Vita: Joan. xiv, 6.
26. Ostium ovium: Joan. x, 7.
27. Magister bonus: Matth. xix, 16.
28. Propheta magnus: Lucæ vii, 46.
29. Oriens ex alto: Lucæ i, 78.
30. Lapis offensionis et petra scandali: Rom. ix, 33 et 4 Petri 11, 8.
31. Radix David: Apoc. v, 5.
32. Leo de tribu Juda: ibidem.
33. Principium et finis, alpha et omega: Apocal. 1, 8.
34. Princeps regum terræ: Apocal. 1, 5.

QUÆSTIO VI.

Quis in veteri Testamento primus crediderit in Christum?

1. Respondeo: Adamus in Paradiso cum dixit Genes. 11, 23: «Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro, de carne mea: Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.» Nam his verbis non solum locutus est de præsent

suo matrimonio cum Eva, sed etiam prophetavit de futura conjunctione Christi cum Ecclesia, quæ præfigurabatur per conjunctionem Adæ et Evæ, ut interpretatur Apostolus Ephes. v, 32; ubi explicans prædicta verba, sic ait: «Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia.» Undè D. Hieronymus lib. 3 commentariorum in epistolam ad Ephesios ait Adamum fuisse et primum hominem, qui primò creatus est, et primum vatem, quia primus de Christo et Ecclesia prophetavit. Similia habent alii Patres.

2. Sunt autem duæ partes prophetiæ ipsius: una, quia prædixit fore ut Christus relinqueret Patrem suum, qui est Deus, et matrem suam, quæ est cœlestis Hierusalem; et veniens in hanc terram, adhæreret uxori suæ, quæ est Ecclesia. Vide Hieronymum loco citato: altera, quia prædixit fore ut, sicut ipse per carnale matrimonium conjunctus fuit cum Eva; sic Christus per spirituale matrimonium conjungendus esset cum Ecclesia, juxta illud Osee 11, 19: «Sponsabo te mihi in sempiternum.» Et hoc sensu, quem multi sequuntur, matrimonium Adami et Evæ fuit figura, seu typus conjunctionis Christi cum Ecclesia. Vide Cornelium à Lapide in cap. 5 ad Ephes. v. 32.

3. Quæres, de qua conjunctione Christi cum Ecclesia hoc intelligendum sit? Aliqui putant solum intelligi de illa, qua Christus, ut Deus, conjunctus est Ecclesiæ per fidem et charitatem; non autem de illa, qua Christus, ut homo, conjunctus est Ecclesiæ per incarnationem. Alii rectius de utraque intelligunt; nam Christus, etiam ut homo, dicitur caput Ecclesiæ, sicut vir est caput mulieris, Ephes. v, 23. Vide Franciscum Suarez 3 p. q. 34 in commentario.

4. Dices: Si Adam præscivit venturum Christum, ergo etiam præscivit se peccaturum; quia Christus non erat venturus, nisi propter peccatum Adæ; undè est vulgatum illud Theologorum axioma: *Si Adam non peccasset, Christus non venisset.* Respondeo: Non sequitur, quia potest fieri, ut aliquis cognoscat effectum, et non cognoscat causam. Et hoc modo Adam præscivit venturum Christum in hunc mundum, non tamen præ-

civit causam, propter quam esset venturus. Ita D. Thomas 3 part. q. 1, art. 3 ad 5 et in 2. 2. q. 2, art. 7 in corpore.

QUESTIO VII.

An Fides in Christum fuerit necessaria ad salutem in veteri Testamento?

1. Respondeo: Fuit necessaria. Omnes enim, ut minimum, tenebantur credere in venturum Christum, tamquam Redemptorem seu Mediatorem, per quem liberandi essent à peccatis. Ita docet August. epist. 89 ad Hilarium q. 3, et epist. 157 ad Optatum, lib. 4 contra duas epistolas Pelagianorum cap. 7, ubi asserit, justos veteris Testamenti non fuisse liberatos à peccatis, nisi per eandem fidem Christi, per quam et nos liberamur. Sicut enim nos credimus Christum venisse in hunc mundum, et per hanc fidem justificamur; sic illi credebant Christum venturum in hunc mundum, et per illam fidem justificabantur. Et hoc probat variis Scripturæ testimoniis. Act. iv, 12: «Non est in aliquo alio salus (nisi in Christo). Nec enim aliud nomen est sub caelo (datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.)» Et 1 Cor. xv, 22: «Sicut in Adam omnes moriuntur, ita, et in Christo omnes vivificabuntur.» Et 2 Cor. iv, 13: «Habentes autem eundem spiritum fidei.» Et Gal. ii, 16: «Scientes autem, quod non justificabitur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi.» Et Gal. iii, 21: «Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, verè ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.»

2. Et ratio est, quia Deus non vult nos salvari sine nostro labore, et cooperatione, juxta illud Augustini: *Qui creavit te sine te, non salvabit te sine te.* Vult enim, ut quæramus, et desideremus medicum, qui nos sanet à corruptione peccati. At homines in veteri Testamento non poterant quærere et desiderare medicum, nisi aliquo modo illum cognoscerent: nec poterant illum certo cog-

noscere in hac vita, nisi per fidem: ergo hæc fides fuit illis ad salutem necessaria.

3. Quæres, cum multa fuerint revelata de Christo in veteri Testamento, ut supra dictum est; an necesse fuerit omnia credere, quæ erant de illo revelata? Respondeo cum distinctione: nam aliud est loqui de Prophetis et Patriarchis, quibus immediatè fuit facta revelatio de Christo; aliud de aliis, qui à Prophetis et Patriarchis acceperunt revelationem. Priores tenebantur explicitè credere ea omnia, quæ unicuique erant revelata, ut Adam tenebatur credere futuram Christi conjunctionem cum Ecclesia: Abraham, Christum ex suo semine nasciturum: Moyses, fore Prophetam suæ gentis: David, descensurum ad inferos, resurrecturum à mortuis, ascensurum in caelos, sessurum ad dexteram Patris: Isaias nasciturum ex Virgine, prædicaturum Evangelium salutis, facturum miracula, redempturum genus humanum per passionem et mortem, missurum Spiritum Sanctum: Micheas, nasciturum in Bethlehem: Daniel, venturum tali tempore. Hæc enim ipsis erant explicitè à Deo revelata, sive per externam voce, sive per internam inspirationem, sive alio modo. Debebant igitur explicitè ea credere; alioquin magnam injuriam fecissent Deo, quasi non esset verax et fide dignus.

4. Reliqui, quibus non fuit immediatè à Deo facta revelatio, erant duplices. Alii sacerdotes et doctores Synagogæ, alii subditi. His satis erat, si crederent venturum Christum, qui ipsos liberaret, juxta ea, quæ initio quæstionis dicta sunt. At illi ulterius tenebantur plura alia credere. 1. Quod Christus esset futurus Deus. 2. Quod per passionem et mortem redempturus humanum genus: et quæ similia sunt. Cujus rei duplex est ratio: una, quia sacerdotes erant doctores populi, et iudices controversiarum fidei; ergo ratione officii tenebantur omnia seire et perscrutari, quæ à Moyse et Prophetis erant scripta de Christo, alioquin non potuissent alios instruere, nec in supremo Concilio, cui intererant, definire controversias, quæ de venturo Christo ex Moyse et Prophetis solent proponi et disputari: altera, quia sacerdotes tenebantur seire cruenta sacrificia animalium, quæ ipsi offe-

rebant, esse figuras seu typos futurae mortis Christi: itemque sanguinem animalium, qui effundebatur, non habere ex se vim remittendi peccata, sed omnem vim accipere ex sanguine Christi, cujus effusionem praefigurabat: Hebr. ix, 12. Vide D. Thomam in 2. 2. q. 2, art. 7.

5. Ex dictis constat, tria potissimum spectari posse in Christo: 1. Officium Redemptoris: 2. Divinitatem conjunctam cum humanitate: 3. Passionem et mortem. Sacerdotes tenebantur haec omnia explicitè credere. Populus non item: satis erat, si explicitè crederent venturum aliquem Prophetam, qui redempturus esset Israel. Hunc enim omnes expectabant, clamantes cum Prophetis: «Rorate caeli de super, et nubes pluant justum: aperiatur terra et germinet Salvatorem.» Quod autem is futurus esset Deus, et quod per passionem et mortem redempturus esset Israel, non necesse erat omnes explicitè credere. Vide D. Thomam loco citato.

QUAESTIO VIII.

An sola fides in veteri Testamento fuerit sufficiens ad salutem et justificationem?

1. Ratio dubitandi est, quia Scriptura insinuat Abraham fuisse justificatum per solam fidem: Genes. xv, 6, et Rom. iv, 3, et Galat. iii, 6: «Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.» Respondeo: Contrarium docet Scriptura, asserens justificatum esse, non solum per fidem, sed etiam per spem, obedientiam et alia pia opera: Rom. iv, 18: «Qui contra spem in spem credidit.» Et Jacob. ii, 21: «Abraham Pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Vides quomodo fides cooperabatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est.» Et Hebr. xi, 8: «Fide, qui vocatur Abraham, obediit in locum exire, quem accepturus erat in haereditatem, et exiit, nesciens quo iret.» Ex quibus locis colligitur fidem, qua Abraham justificatus est, non fuisse nudam et solitariam, sed conjunctam cum spe, obedientia et aliis piis operibus. Illud porro, *Contra spem in spem credidit*, sic debet intelligi: Contra spem naturae,

credidit in spem gratiae et promissionis. Vel clarius: Credidit se generaturum filium, quod quidem non poterat sperare, spectando cursum naturae, quia jam erat senex, et habebat uxorem sterilem: sed tamen sperabat, spectando gratiam et promissionem Dei, quae non fallit.

2. Quod dixi de Abraham, dicendum est etiam de aliis, qui in veteri Testamento justificati sunt: non enim per solam fidem, sed etiam per alia bona opera justificati sunt, ut colligitur ex illo Jacobi ii, 25: «Similiter et Rahab meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuncios, et alia via ejiciens?» Et causam addit, cur non ex sola fide oritur justificatio: «Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est:» ubi illa particula, *Fides sine operibus mortua est*, conferri debet cum illa superius posita, *Fides cooperabatur operibus*. Quam alias Apostolus expressit quidem aliis verbis, sed simili fere sensu: Gal. v, 6: «In Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides, quae per charitatem operatur.»

3. Ut res tota fiat clarior, repeto quod alibi dixi, duplicem esse justificationem: primam, et secundam. Prima est, qua quis ex impio fit justus et Deo gratus: secunda, qua ex justo fit justior et Deo gratior. In prima acquiritur justitia, in secunda augetur. Itaque fides et alia bona opera non eodem modo concurrunt ad primam et secundam justificationem. Ad primam concurrunt dispositivè, ad secundam meritoriè. Nam homo impius, seu peccator non potest acquirere justitiam et remissionem peccatorum, nisi prius sit dispositus per actum fidei, timoris, spei, dilectionis et contritionis: Eccl. i, 28: «Qui sine timore est, non poterit justificari.» Prov. cxxviii, 35: «Qui sperat in Domino, sanabitur.» I Joan. iii, 14: «Qui non diligit, manet in morte.» Act. iii, 19: «Penitimini et convertimini, ut deleantur peccata vestra.» At, postquam justificatus est, tunc per similes actus meretur augmentum justitiae, et fit Deo gratior. Undè sequitur supradictos actus dupliciter spectari posse: 1 quatenus praecedunt justitiam: 2 quatenus sequuntur. Priori modo dispositivè, posteriori modo meritoriè se habent. Vide Concil. Trid. Sess. 6, cap. 6 et 10.

QUÆSTIO IX.

An fides veteris Testamenti fuerit tam perfecta, quam est fides novi Testamenti?

1. Respondeo: Essentialiter fuit æquè perfecta, non tamen accidentaliter. Prior pars patet, quia essentia assensus fidei in eo consistit, ut credamus aliquid propter auctoritatem Dei revelantis. At tam judæi in veteri, quam christiani in novo Testamento, quidquid credunt fide divina, hoc credunt propter auctoritatem Dei revelantis: ergo assensus utrorumque est ejusdem rationis et essentia. Posterior probatur, quia fides novi Testamenti perfectior est in duobus: primò, quia ad plura objecta se extendit; nam multa mysteria fidei sunt expressè revelata in novo Testamento, quæ non erant expressè revelata in veteri, ut mysterium Baptismi, Eucharistiæ, vocationis Apostolorum, abrogationis cæremoniarum, et similia. Secundò, quia ea mysteria, quæ in utroque Testamento revelata sunt, multò clarius et perfectius revelata sunt in novo, quam in veteri; ut mysterium Trinitatis, Incarnationis, Passionis, Resurrectionis, vocationis gentium: hæc enim obscurè revelata sunt in veteri, clarè in novo.

2. Objicies: supra dictum est divinam revelationem semper esse obscuram; numquam claram. Respondeo: Semper est obscura ex parte Dei revelantis, et ex parte rei revelatæ, ut q. 1 explicatum est: at ex parte verborum, quibus fit, aliquandò obscura, aliquandò clara. Et hoc sensu hic loquimur: v. g. Revelatio Trinitatis in novo Testamento est clara ex parte verborum: Matth. xxviii, 19: «Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.» Et 1 Joan. v, 7: «Tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus: et hi tres unum sunt.» Tres, quoad personas, unum, quoad essentiam. At in veteri fuit obscura, ut quæst. 3 ostensum est. Idem dico de mysterio Incarnationis, et vocationis gentium. Hoc enim obscurè fuit revelatum judæis clarè christianis, juxta illud Eph. iii, 5: «Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in

«mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitus filii hominum, sicuti nunc revelatum est Ss. Apostolis ejus et Prophetis in Spiritu, gentes esse co-hæredes, et concorporales, et participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium.»

Nota in mysterio vocationis gentium duo spectari posse. 1. Quod gentiles essent vocandi ad fidem Christi: 2. Quod essent salvandi sine onere circumcisionis et legis Mosaicæ. Prius fuit revelatum in veteri Testamento per Isaiam et alios Prophetas; posterius non item. Et ex hac parte Apostoli habuerunt pleniorum cognitionem vocationis gentium, quam antiqui Prophetæ. De hoc mysterio dicam iterum capite 15 de observantiis legalibus, §. 10.

3. Ratio autem, cur mysteria fidei in novo Testamento sint clarius explicata quam in veteri, patet ex supra dictis; quia servi non tam perfectè sciunt consilia et secreta patris familias, quam filii, juxta illud Christi Joan. xv, 15: «Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus.» At judæi erant servi, nos filii: illi ex ancilla, nos ex libera: Gal. iv, 31. Ad hoc significandum, Moyses cum loqueretur ad populum, faciem velabat. Nobis autem Christus *revelata facie locutus est*, teste Apostolo 2 Cor. iii, 13.

4. Quæres, an Apostolus loquatur de fide veteris et novi Testamenti, cum ait Rom. i, 17: «Justitia Dei in eo (Evangelio) revelatur ex fide in fidem.» Magni auctores id affirmant, ut Origenes, Chrysostomus et alii, quos citat et sequitur Toletus in illum locum. Et ajunt hunc esse sensum: Ex obscura fide veteris Testamenti in claram fidem novi Testamenti. Itaque juxta hos auctores, sententia Pauli sic est explicanda: «Non erubesco Evangelium: Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, judæo primum, et greco. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, etc.» Quasi dicat: Non erubesco prædicare Evangelium; quia tametsi appareat vile, est enim *gentibus stultitia, judæis scandalum*: 1 Cor. i, 23: tamen habet vim et efficaciam conferendi salutem omni credenti, tam gentili, quam judæo. Nam in Evangelio manifestatur nobis, quod jam non aliter possimus salvi et justi esse, nisi per fidem. Non autem per fidem veteris

Testamenti, sed per fidem Evangelicam. Si ergo salvi esse volumus, transeundum est ex fide judæorum, qua credebant Christum venturum, ac fidem Evangelicam, qua credimus Christum jam venisse: et sic mutandus est status fidei. Judæi quidem in veteri Testamento poterant salvari per fidem venturi Christi, sed jam per eam amplius salvari non possunt; sed necesse est, ut, relicta sua fide, amplectantur fidem Evangelicam, et credant Christum jam venisse. Vide Riberam in cap. 11. Habac. v. 4.

5. Hinc iterum colligitur, quod ante dixi, fidem Evangelicam perfectiorem esse fide veteris Testamenti. Nam Evangelica supponit Christum jam venisse, et omnia mysteria redemptionis impleta esse. At fides veteris Testamenti expectabat Christum adhuc venturum, et supposebat mysteria redemptionis nondum esse inchoata. Et ob hanc causam fit, ut fides veteris Testamenti aliquando non mereatur nomen fidei, sed tantum fides novi Testamenti, ut Galat. iii, 23: «Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat.»

CAPUT III.

DE SPE, PROMISSIONE ET ORATIONE.

Sicut Fides duplex est, una divina, qua credimus Deo: altera humana, qua credimus homini: ita Spes duplex est, una divina, qua speramus aliquid à Deo, alia humana, qua speramus aliquid ab homine. De divina hic agimus. Et quia, quæ speramus à Deo, solent etiam promitti à Deo, et per orationem impetrari; agam simul de Promissione, et Oratione: idque hoc ordine: 1. Quid sit Spes. 2. Quæ bona in veteri Testamento fuerint promissa à Deo. 3. An etiam vita æterna fuerit promissa. 4. An oratio fuerit necessaria ad impetrandum ejusmodi bona. 5. Quæ fuit formula orandi in veteri Testamento. 6. An in veteri Testamento licuerit invocare Sanctos. 7. An licuerit orare pro defunctis.

QUÆSTIO I.

Quid sit Spes?

1. Respondeo: Est donum à Deo infusum, quo confirmatus homo, certa cum fiducia expectat ea bona, quæ à Deo promittuntur. Hic aliqua notanda sunt: 1. Quod Spes sit donum Dei, sicut fides: 2. Quod actus sit sperare seu expectare: 3. Quod objectum Spei sint bona à Deo promissa, et ab eo obtinenda. In quo multum differt à fide: nam fides versatur circa præterita, præsentia et futura. Credimus enim Christum natum esse, quod est præteritum: Christum sedere ad dexteram Patris, quod est præsens: Christum venturum ad iudicium, quod est futurum. At spes versatur tantum circa futura: non enim speramus præterita, aut præsentia, sed futura, quæ nondum habentur: Rom. viii, 24: nec quæcumque futura, sed tantum bona: nec quæcumque bona, sed à Deo promissa et obtinenda. Unde sequitur non esse actum spei Theologicæ, seu divinæ, de qua hic agimus, si speres te obtenturum aliquod bonum à principe, vel imperatore; sed actum spei humanæ, quæ sæpè vana est.

QUÆSTIO II.

Quæ bona in veteri Testamento fuerint promissa à Deo?

1. Respondeo: Hæc tria principaliter: Primò terra sancta fluens lacte et melle: Genes. xii, 7, et Exod. xiii, 5, et Exod. xxxiii, 4, et Deut. xix, 9. Secundò affluentia bonorum temporalium: Levit. xxvi, per totum, et Deuter. xxviii per totum. Tertiò Christus Salvator: Deuter. xviii, 15.

2. Duo priora promittebat Deus sub hac conditione: Si populus servaret legem Dei; sin secus, contraria mala ipsi minabatur. Hoc patet Deuter. xix, 8: «Cum autem dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut juravit patribus tuis, et dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus est, (si tamen custodieris mandata ejus, et feceris quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Do-

Testamenti, sed per fidem Evangelicam. Si ergo salvi esse volumus, transeundum est ex fide judæorum, qua credebant Christum venturum, ac fidem Evangelicam, qua credimus Christum jam venisse: et sic mutandus est status fidei. Judæi quidem in veteri Testamento poterant salvari per fidem venturi Christi, sed jam per eam amplius salvari non possunt; sed necesse est, ut, relicta sua fide, amplectantur fidem Evangelicam, et credant Christum jam venisse. Vide Riberam in cap. 11. Habac. v. 4.

5. Hinc iterum colligitur, quod ante dixi, fidem Evangelicam perfectiorem esse fide veteris Testamenti. Nam Evangelica supponit Christum jam venisse, et omnia mysteria redemptionis impleta esse. At fides veteris Testamenti expectabat Christum adhuc venturum, et supposebat mysteria redemptionis nondum esse inchoata. Et ob hanc causam fit, ut fides veteris Testamenti aliquando non mereatur nomen fidei, sed tantum fides novi Testamenti, ut Galat. iii, 23: «Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat.»

CAPUT III.

DE SPE, PROMISSIONE ET ORATIONE.

Sicut Fides duplex est, una divina, qua credimus Deo: altera humana, qua credimus homini: ita Spes duplex est, una divina, qua speramus aliquid à Deo, alia humana, qua speramus aliquid ab homine. De divina hic agimus. Et quia, quæ speramus à Deo, solent etiam promitti à Deo, et per orationem impetrari; agam simul de Promissione, et Oratione: idque hoc ordine: 1. Quid sit Spes. 2. Quæ bona in veteri Testamento fuerint promissa à Deo. 3. An etiam vita æterna fuerit promissa. 4. An oratio fuerit necessaria ad impetrandum ejusmodi bona. 5. Quæ fuit formula orandi in veteri Testamento. 6. An in veteri Testamento licuerit invocare Sanctos. 7. An licuerit orare pro defunctis.

QUÆSTIO I.

Quid sit Spes?

1. Respondeo: Est donum à Deo infusum, quo confirmatus homo, certa cum fiducia expectat ea bona, quæ à Deo promittuntur. Hic aliqua notanda sunt: 1. Quod Spes sit donum Dei, sicut fides: 2. Quod actus sit sperare seu expectare: 3. Quod objectum Spei sint bona à Deo promissa, et ab eo obtinenda. In quo multum differt à fide: nam fides versatur circa præterita, præsentia et futura. Credimus enim Christum natum esse, quod est præteritum: Christum sedere ad dexteram Patris, quod est præsens: Christum venturum ad iudicium, quod est futurum. At spes versatur tantum circa futura: non enim speramus præterita, aut præsentia, sed futura, quæ nondum habentur: Rom. viii, 24: nec quæcumque futura, sed tantum bona: nec quæcumque bona, sed à Deo promissa et obtinenda. Unde sequitur non esse actum spei Theologicæ, seu divinæ, de qua hic agimus, si speres te obtenturum aliquod bonum à principe, vel imperatore; sed actum spei humanæ, quæ sæpè vana est.

QUÆSTIO II.

Quæ bona in veteri Testamento fuerint promissa à Deo?

1. Respondeo: Hæc tria principaliter: Primò terra sancta fluens lacte et melle: Genes. xii, 7, et Exod. xiii, 5, et Exod. xxxiii, 4, et Deut. xix, 9. Secundò affluentia bonorum temporalium: Levit. xxvi, per totum, et Deuter. xxviii per totum. Tertiò Christus Salvator: Deuter. xviii, 15.

2. Duo priora promittebat Deus sub hac conditione: Si populus servaret legem Dei; sin secus, contraria mala ipsi minabatur. Hoc patet Deuter. xix, 8: «Cum autem dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut juravit patribus tuis, et dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus est, (si tamen custodieris mandata ejus, et feceris quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Do-

«minum Deum tuum, et ambules in viis ejus omni tempore.» Et Deuter. xxviii, 1: «Si autem audieris voces Domini Dei tui, ut facias atque custodias omnia mandata ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quæ versantur in terra: venientque super te omnes benedictiones istæ, et apprehendent te: si tamen præcepta ejus audieris.» Et Levit. xxvi, 3: «Si in præceptis meis ambulaveritis, et mandata mea custodieritis, et feceritis ea, dabo vobis pluvias temporibus suis, et terra gignet germen suum, et pomis arbores replebuntur.»

3. Hinc factum est primò, ut nullus israelitarum ex tot millibus, qui regressi erant ex Ægypto cum Moysè et Aarone, perveniret ad terram sanctam, quæ ipsis erat promissa, nisi Caleb et Josue, quia omnes, præter hos duos, murmuraverant contra Deum: Num. xiv, 27: «Usquequò multitudo hæc pessima murmurat contra me? querelas filiorum Israel audiui. Dic ergo eis: Vivo ego, ait Dominus: Sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. In solitudine hac jacebunt cadavera vestra. Omnes, qui numerati estis à viginti annis et supra, et murmurastis contra me, non intrabitis terram, super quam levavi manum meam, ut habitare vos facerem, præter Caleb filium Jephone, et Josue filium Num.» Et Num. xxxii, 10: «Qui iratus juravit, dicens: Si videbunt homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto à viginti annis et supra, terram, quam sub juramento pollicitus sum Abraham, Isaac et Jacob; et noluerunt sequi me, præter Caleb filium Jephone Cenezærum, et Josue filium Num: Isti impleverunt voluntatem meam.»

4. Secundò factum est, ut illi, qui postea habitabant in terra sancta, quotiescunque desererent legem Dei, afflicti fuerint fame, bello et peste. Et rursùm, quotiescunque per veram pœnitentiam redirent ad Deum, habuerint pacem, fertilitatem et salubritatem. Legantur circa hæc libri Judicum et Regum.

QUÆSTIO III.

An etiam vita æterna fuerit promissa in veteri Testamento?

1. Respondeo: Non fuit expressè promissa: undè hoc est discrimen inter novum et vetus Testamentum, quod in veteri promitterentur bona terrena et temporalia: in novo cœlestia et æterna. In veteri dicebatur Isaia 1, 49: «Si audieritis me, bona terræ comedetis.» In novo dicitur Matth. v, 3: «Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.» Hinc August. in Psal. lxxiii: «Deus, (inquit), se utriusque Testamenti voluit esse auctorem, ut et terrena promitteret in veteri, et cœlestia in novo.» Qua causa? Quia alia est conditio servorum, alia filiorum. Servi accipiunt temporalem mercedem à suis dominis, et sic dimittuntur. Filii succedunt in perpetuam hæreditatem. Hoc insinuat Apostolus ad Galat. iv, 30 cum ait: «Nec enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.»

2. Quod dixi de promissione, dicendum etiam est de opposita comminatione. In veteri Testamento minabatur Deus pœnas et supplicia temporalia; in novo æterna. In veteri dicebat Isaia 1, 20: «Si me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos.» In novo dixit Matth. v, 22: «Qui dixerit fratri suo, fatue; reus erit gehennæ ignis.» Undè hoc discrimen? Ex disparitate servorum et filiorum, ut dictum est. Servi, qui malè se gerunt, minis et flagellis coerceri solent. Filii, si degeneres sint, à paterna hæreditate excluduntur.

3. Objici potest illud Levit. xviii, 5: «Custodite leges meas atque judicia, quæ faciens homo, vivet in eis.» et Ezech. xx, 41: «Dedi eis præcepta mea, et judicia mea ostendi illis, quæ faciens homo, vivet in eis.» Utroque loco promittit Deus vitam æternam servantibus legem.

Respondeo: Non promittit expressè vitam æternam, ut aliqui putant, sed vitam longam, quietam et omnibus bonis affluentem in hoc mundo. Ita explicant magni auctores, quos citabo. Et colligitur ex Apostolo Romanorum x, 5, ubi allegans prius testimonium, sic ait: «Moyses

enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit, etc.» Hic distinguit duplicem justitiam: unam legalem seu Mosaicam, quæ consistit in observatione legis Mosaicæ; alteram fidei, quæ consistit in fide Christi per charitatem operante. De priori dicitur: *Homo, qui fecerit justitiam legis, vivet in ea*, id est, non incurret penam mortis, quæ transgressoribus legis posita est. De posteriori dicitur: *Si in corde tuo credideris, quod Deus Christum suscitavit à mortuis, salvus eris*; Rom. x, 9. Ita Theodoretus, Ambrosius, Anselmus, Toletus, Cornelius et alii in Comment illius loci.

4. Et confirmatur primò ex eodem Apostolo Hebr. viii, 6, ubi expressè ait novum Testamentum melioribus re-promissionibus sancitum esse, quam vetus. At hoc verum non esset, si in utroque expressè promissa esset vita æterna. Secundo ex aliis scripturis veteris Testamenti, ubi Deus vitam temporalem promittit servantibus legem, et mortem temporalem non servantibus legem: Exod. xx, 12: «Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram.» Et c. xxi, 17: «Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur.» Et alibi sapiùs.

QUÆSTIO IV.

An oratio fuerit necessaria ad obtinendum id quod in veteri Testamento promittebatur?

1. Respondeo: Fuit necessaria: non quidem absolute, sed quia Deus sæpè volebat dare, quod promiserat, nisi per orationem ab eo peteretur. Idque propter duplicem hominum utilitatem: una est, ut frequenter orando et impetrando, acquirerent majorem fiduciam recurrendi ad Deum: altera, ut cognoscerent et profiterentur Deum esse honorum omnium auctorem, et ab eo solo vera bona obtineri posse. Ita D. Thomas in 2, 2, q. 83, art. 3 ad 3.

2. Exemplo rem demonstro: Deus promiserat populo judæorum pacem et tranquillitatem, et tamen non dabat nisi orantibus. Judic. iii, 9: «Clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis salvatorem, et liberavit eos:»

et c. vi, 6: «Humiliatus est Israel valdè in conspectu Madian: et clamavit ad Dominum, postulans auxilium contra madianitas. Qui misit ad eos virum prophetam, etc.»

3. Similiter promiserat, se missurum Messiam: et tamen Prophetæ orabant, ut eum mitteret. Exod. iv, 13: «Obsecro Domine, mitte quem missurus es.» Et Isaia xlv, 8: «Rorate cœli desuper, et nubes pluant justum: aperiatur terra et germinet Salvatorem:» et c. lxiv, 1: «Utinam dirumperes cœlos et descenderes.» Imò, quod amplius est, Daniel suis precibus impetravit, ut citius mitteretur, quam putabatur mittendus. Dan. ix, 23: «Ab exordio precum tuarum egressus est sermo, etc. Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus Sanctorum.»

QUÆSTIO V.

Quæ fuerit formula orandi Deum in veteri Testamento?

1. Respondeo: Fuit longè diversa ab ea formula, quæ est in novo Testamento. Nam judæi cum Deum orabant, vocabant illum *Dominum*: nos ex mandato Christi vocamus *Patrem*. Illi orabant, ut servi: nos oramus, ut filii. Illi dicebant cum Nehemia: «Quæso, Domine Deus cœli, fortis, magne atque terribilis, fiant aures tuæ auscultantes, et oculi tui aperti, ut audias orationem servi tui quam ego oro coram te hodie:» 2 Esdr. i, 5: nos dicimus cum Christo: «Pater noster qui es in cœlis:» Math. vi, 9. Quo nomine sæpissimè utitur Apostolus, ut Rom. i, 7: «Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro:» et Rom. viii, 15: «Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, (Pater): etc.» 2 Cor. i, 3: «Pater misericordiarum:» et alibi. Item Christus in Evangelio Math. v, 16: «Sic luceat lux vestra coram hominibus,

«ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est:» et ibid. v. 44: «Diligite inimicos vestros, ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos:» et v. 48: «Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est, etc.»

2. Hinc sequitur primò verum esse, quod sæpè dixi, judæos fuisse in statu servorum, nos autem in statu filiorum: illos habuisse Deum pro Domino, nos pro Patre: illos accepisse mercedem temporalem, nos æternam: illos timore impulsos fuisse ad serviendum, nos amore. Secundò sequitur nos esse fratres et cohæredes Christi, illos non fuisse: quo spectat illud Rom. viii, 17: «Si autem filii et hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.» Et Hebr. ii, 11 loquens de Christo, ait: «Non confunditur fratres eos vocare.» Et ratio est, quia habemus eundem Patrem cum Christo.

Dices: Etiam in veteri Testamento Deus vocabatur Pater judæorum, ut Isa. LXIII, 16: «Tu enim Pater noster, et Abraham nescivit nos.» Et Jer. xxxi, 9: «Factus sum Israeli Pater, et Ephraim primogenitus meus est.» Ergo ex hac parte nullum est discrimen inter judæos et christianos; nec inter vetus ac novum Testamentum. Respondeo: Magnum est discrimen. Primò ex parte legis seu præcepti: nam judæi secundum legem Mosaicam non utebantur nomine *Patris*, quando orabant Deum, sed nomine *Domini*, ut dictum est. At christiani secundum legem Evangelicam jubentur usurpare nomen *Patris*; jubentur enim sic orare: *Pater noster qui es in cœlis*. Secundò ex parte consuetudinis: nam in veteri Testamento non erat consuetum, ut vel Sacerdotes, vel populus Deum appellaret Patrem: Soli Prophetæ ali- quando id fecerunt extraordinariè, et quidem duplici sensu. Primò prædicendo fore ut Deus, qui tunc erat Dominus judæorum, futurus esset Pater christianorum. Sic intelligendum est illud Jeremiæ loco citato: «Factus sum Israeli Pater, et Ephraim Primogenitus meus est,» quasi dicat, in novo Testamento, quando judæi convertentur ad fidem christianam, tunc ero Pater Israelis et Ephraim. Et sic explicat Apost. 2 Cor. vi, 18, citans testimonium

Jerem. his verbis: «Ero vobis in Patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens:» ubi illæ duæ particulae, *Ero*, et *Eritis* denotant tempus novi Testamenti. Porrò per nomen Israelis possunt intelligi judæi, qui erant convertendi ex tribu Juda, et Benjamin; et per nomen Ephraim, qui erant convertendi ex decem tribubus, quales fuerunt Petrus, Andreas, Philipus, Nathanael. Secundò insinuando Deum non quidem vocatum fuisse Patrem judæorum, potuisse tamen vocari, si servassent legem à Deo præscriptam. Sic intelligendum est illud Isaïæ 1, 2: «Filius enutrivi et exaltavi: ipsi autem spreverunt me.» Et Malach. 1, 6: «Filius honorat patrem, et servus dominum suum. Si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus?» Et alia similia. Vide D. Aug. l. 2 de ser. Domini, c. 4, ubi hæc omnia prosequitur.

3. Hic notandum est Deum triplici titulo posse appellari Patrem. Primò titulo creationis et conservationis: sic omnium creaturarum potest dici Pater; etsi vocatur Pater pluviae, Job. xxxviii, 28. Secundò titulo redemptionis. Tertiò titulo regenerationis et adoptionis. Utroque titulo vocatur Pater justorum novi Testamenti juxta illud Joann. 1, 12: «Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.»

4. Quæres: Quare in veteri Testamento vocatus sit Deus deorum, ut Ps. XLIX, 1: «Deus deorum Dominus locutus est.» Et Ps. cxxxv, 2: «Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum misericordia ejus.» Et Dan. xi, 36: «Adversus Deum deorum loquetur magnifica.» Respondeo: Illa phrasis dupliciter usurpata fuit in Scripturis. Primò à judæis, qui agnoscebant unum Deum. Et tunc sensus est; *Deus deorum*, idest, Deus noster, qui est solus Deus: vel Deus noster, qui non solum est supra homines, sed etiam supra deos gentilium, qui sunt falsi dii. Et sic intelliguntur testimonia citata. Idem sensus aliis verbis exprimitur Psal. cxxxiv, 5: «Ego cognovi, quod magnus est Dominus, et Deus noster præ omnibus diis.» Secundò ab infidelibus, qui agnoscebant plures deos. Et tunc sensus est: *Deus deorum*, idest, præcipuus inter deos. Et sic videtur intellexisse Nabuchodonosor

rex, cum dixit Danieli: «Vere Deus vester, Deus deorum est.» Daniel. ii, 47. Vide Maldonatum in illum locum.

QUÆSTIO VI.

An in veteri Testamento usitatum fuerit invocare Sanctos?

1. Respondeo: Usitatum fuit invocare Sanctos Angelos, non tamen sanctos homines, qui ex hac vita decederant. Prior pars probatur ex variis Scripturæ testimoniis. Primò ex illo Gen. xlviii, 45: «Deus, in cujus conspectu ambulaverunt Patres mei, Abraham et Isaac: «Deus, qui pascit me ab adolescentia mea usque in præsentem diem: Angelus, qui eruit me de cunctis malis, «benedicat pueris istis.» Ubi Jacob Patriarcha primò quidem invocat Deum, deinde Angelum custodem, petens ab utroque benedictionem pro filiis Josephi, nempe pro Ephraim, et Manasse.

2. Secundò ex illo Job. v, 4: «Voca ergo, si est, qui tibi respondeat, et ad aliquem Sanctorum convertere.» Ubi nomine *Sanctorum* intelligit Angelos, ut exponit Augustinus in annotationibus in Job: Bellarminus lib. 4 de Sanctis, cap. 49: Emmanuel Sa in Notationibus. Similis est modus loquendi cap. 45, v. 45: «Ecce inter Sanctos ejus (id est, inter Angelos) nemo immutabilis.» Est igitur hic sensus: «Convertere ad aliquem Sanctorum,» id est recurre ad aliquem Angelum, qui causam tuam defendat apud Deum. Et hoc fecit Job, ut patet ex sequenti testimonio.

3. Tertio ex illo Job. xix, v. 24: «Miseremini mei, «miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.» Ubi Job, sicut illi suasum erat, invocat amicos suos, id est Angelos, ut auctores citati interpretantur. Et colligitur ex cap. xxxiii, v. 23: «Si fuerit pro eo Angelus loquens, unus de millibus, ut annunciet hominis aequitatem, miserebitur ejus, et dicet: «Libera eum, ut non descendat in corruptionem: inveni in quo ei propitier.» Sensus est: si aliquis Angelorum (quos invocavit Job, dicendo, *Miseremini mei*) interces-

sit pro eo apud Deum, futurum est, ut Deus misereatur Jobi propter ejusmodi intercessionem, et dicat Angelo intercessori: *libera eum, etc.*

4. Posterior pars probatur, quia nusquam legimus in veteri Testamento, quod aliquis directè invocaverit Sanctos Patriarchas aut Prophetas, qui ex hac vita decederant.

Dices: Moyses invocavit Sanctos Patriarchas: Exodi xxxii, 43: «Recordare Domine Abraham, Isaac et Jacob, «servorum tuorum.» Respondeo: Hæc tria distinguenda sunt: Primò directè invocare Sanctos, dicendo: *Sancte Abraham ora pro me.* Hoc autem numquam factum est in veteri Testamento. Secundò directè orare Deum, ut sit nobis propitius propter merita Sanctorum. Hoc factum est in veteri Testamento. Nam Salomon oravit Deum, petendo ab illo subsidium propter merita patris sui David jam defuncti, ut Ps. cxxxii, 4: «Memento Domine David et «omnis mansuetudinis ejus:» et infra v. 40: «Propter «David servum tuum non avertas faciem Christi tui;» id est, propter fidele obsequium, quod tibi præstitit pater meus, cum in hac vita mortali esset, rogo te, ne confundas faciem meam, qui loco patris mei unctus sum in regem. Tertio directè orare Deum, ut sit nobis propitius propter pactum cum Sanctis initum. Hoc etiam factum est in veteri Testamento loco supracitato: «Recordare «Abraham, Isaac et Jacob, servorum tuorum, quibus «jurasti per semetipsum, dicens: Multiplicabo semen «vestrum, sicut stellas cœli: et universam terram, de «qua loquutus sum, dabo semini vestro, et possidebitis «eam semper.»

Hinc perspicuum est, quæ sit differentia inter vetus et novum Testamentum, quod attinet ad invocationem Sanctorum. Nam tametsi veteres soliti sint invocare Angelos, sicut nos facimus; non tamen soliti sunt directè invocare alios Sanctos, sicut nos facimus. Non enim dicebant, *Sancte Abraham ora pro nobis*: sicut nos dicimus: *Sancte Petre ora pro nobis.* Ratio est, quia Sancti in veteri Testamento non erant in cœlo et cœlesti gloria, sed in loco subterraneo, quasi in carcere inclusi. 4 Petr. iii, 49, ac proinde non poterant ordinariè ac infallibiliter

cognoscere viventium preces et invocationes. At Sancti in novo Testamento sunt in cœlo, ubi clarè vident divinam essentiam, et in ea tanquàm in vivo speculo, nostras necessitates et orationes intuentur. Undè D. Gregor. lib. 4, Dialog. cap. 33 de illis sic scribit: *Quid est, quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt?* De quo plura dixi in opusculo de invocatione Sanctorum.

QUÆSTIO VII.

An in veteri Testamento usitatum fuerit orare pro defunctis?

1. Respondeo: Fuit usitatum, ut colligitur ex lib. 2 Machab. xii, 42: ubi Judas Machabæus curabit offerri sacrificium pro mortuis. Textus sic habet: «At verò fortissimus Judas hortabatur populum conservare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum, qui prostrati sunt. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, benè et religiosè de resurrectione cogitans, (nisi enim eos qui ceciderant resurrecturos speraret, superfluum videretur, et vanum orare pro mortuis) et quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberem repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.» Ubi tria notanda sunt: 1. Quod Judas curaverit orari pro mortuis. 2. Quod id fecerit ad exsolvenda illorum peccata. 3. Quod laudabiliter fecerit.

2. Dices 1: Libri Machabæorum non sunt canonici, quia non habentur in canone judæorum. Respondeo: Sunt canonici, ut docet Innocentius, Augustinus et alii passim, quos citavi cap. 4, q. 4. Nec obstat quod non sint positi in canone judæorum, quia ille canon factus est, antequàm libri Machabæorum conscriberentur: non ergo mirum est, si in illo canone non habeantur. Habentur tamen in canone christianorum, ut patet ex auctoribus citatis. Undè August. lib. 18 *de civitate Dei*, cap. 6: «Machabæorum libros non judæi, sed Ecclesia pro canonicis habet.»

3. Dices 2: Etiam si constet Judam Machabæum curasse offerri sacrificium pro mortuis, non idè sequitur legitimè id factum esse; nam multa narrantur in Scriptura, quæ non legitimè facta sunt. Respondeo: Sic ut constat Machabæum id fecisse; sic etiam constat laudabiliter fecisse. Quod tripliciter probo: 1 ex verbis Scripturæ: «Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare.» 2 ex consensu totius Ecclesiæ catholicæ, quæ imitatur factum Judæ: 3 ex persona ipsius Judæ; fuit enim vir laudatissimus, et tantæ auctoritatis apud judæos, ut instituerit festum Encæniorum, lib. 4 Machab. iv, 59, quod adhuc tempore Christi publicè celebrabatur, et ab ipso Christo fuit coonestatum. (Joan. x, 22.)

4. Dices 3: Illi, pro quibus Judas curavit offerri sacrificium, erant sacrilegi; quia furati erant donaria idolorum, quod apertè pugnabat cum ipsorum lege: Deut. vii, 25: «Sculptilia eorum igne combures: non concupisces argentum et aurum, de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quia abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut et illud est.» Undè constat mortuos fuisse in peccato mortali: at peccatum mortale non tollitur post hanc vitam. Resp.: Hic aliqua certa sunt, aliqua incerta. 1. Certum est eos, de quibus agitur, contra legem peccasse, sive mortaliter, sive venialiter. 2. Peccatum mortale, quoad culpam, non tolli post hanc vitam. 3. Si ergo aliqui ex illis mortui sint in peccato mortali, non profuisse illis sacrificium. 4. Si autem verè doluerint de peccato ante mortem, profuisse; non ad tollendam culpam, quam soppo per contritionem sublatam esse; sed ad pœnam temporalem expiandam. Hæc incerta: 1. An omnes peccaverint mortaliter in illo facto; quia poterant aliqui excusari à peccato mortali, vel propter parvitatem materiæ, quam abstulerant, vel ex aliquo alio capite. 2. An omnes, qui peccarunt mortaliter, mortui sint in peccato mortali; quia aliqui fortè habuerunt veram contritionem ante mortem. Si ergo aliqui, vel non peccaverint mortaliter, vel certè doluerint de peccato mortali, rectè pro illis sacrificium oblatum est. Et quamvis Judas Machabæus id

certò non sciverit, fecit tamen laudabiliter, pro omnibus sacrificium offerendo. Sicut etiam nos quando oramus pro absentibus, sæpè nescimus in quo statu illi sint: an scilicet viventes, an mortui benè, an malè dispositi: digni, an indigni: prædestinati, an reprobi: et tamen non malè facimus pro illis orando.

5. Habemus similia exempla in Scripturis. Certè Stephanus, cum oraret pro lapidantibus, non sciebat in quo statu quisque illorum esset: an scilicet ex eorum numero, quibus ad salutem profutura esset sua oratio, sicut profuit Saulo: an ex aliorum numero, quibus profutura non esset, cujusmodi erant plerique Pharisei. Et tamen pro omnibus sine exceptione oravit: *Ne statuas illis hoc peccatum.* At idè oratio illius culpanda? Absit. Similiter apostolus Paulum dum Romæ esset in vinculis, scribebat ephesiis et colossensibus ut instanter, et omni tempore pro ipso orarent. (Ephes. vi, 19, et Coloss. iv, 3.) Nec dubium est, quin id fecerint. Et tamen, dum postea, elapso temporis intervallo, pro absente orarent, merito poterant dubitare in quo statu ipse tunc esset: an adhuc Romæ teneretur in vinculis, an capite jam plexus, aut alio ablegatus esset. At idè non rectè orabant? Idem ergo iudicium esto de Juda Machabæo. Nescierit sanè in quo statu mortui essent illi, pro quibus sacrificium offerebat; non idè malè fecisse putandus est.

CAPUT IV.

DE CHARITATE, ET PRÆCEPTIS CHARITATIS.

Duplex est Charitas: Una naturalis, qua diligimus Deum et proximum secundum dictamen luminis naturæ: Altera supernaturalis, qua diligimus Deum et proximum secundum dictamen luminis fidei. Prior potest esse in ethnicis, posterior tantum in fidelibus. Hic agimus de posteriori. Et quæritur: 1, quid sit Charitas: 2, an in veteri Testamento fuerint duo præcepta charitatis: unum de diligendo Deo ex toto corde: alterum de diligendo

proximo sicut seipsum: 3, an prius præceptum de diligendo Deo ex toto corde, sit possibile in hac vita: 4, an posterius præceptum de diligendo proximo intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico: 5, quid sit diligere proximum sicut seipsum.

QUÆSTIO I.

Quid sit Charitas?

1. Respondeo: Charitas est virtus à Deo infusa, qua Deus diligitur propter se, et proximus propter Deum. Hæc partim convenit cum Fide et Spe, partim discrepat. In eo convenit, quod sit supernaturalis, et à Deo infusa, sicut Fides et Spes. In eo discrepat quod sit perfectior Fide et Spe, juxta illud 1 Corinth. xiii, 13: «Nunc autem manent Fides, Spes, Charitas, tria hæc: major autem horum est Charitas.» Est autem ex duplici capite perfectior: Primò quia Fides et Spes, sicut etiam aliæ virtutes nihil prosunt sine Charitate, ut prolixè ostendit Apostolus loco citato. Et hoc sensu docent theologi cum D. Thoma in 2. 2. q. 23, art. 8 Charitatem esse formam, animam et vitam aliarum virtutum. Nam sicut corpus humanum habet omnem vim et facultatem operandi ab anima, quæ est vita et forma corporis, sic aliæ virtutes habent omnem vim ac valorem merendi à Charitate. Undè Augustinus lib. 15 de *Trinitate*, cap. 18: «Ipsam fidem non facit utilem, nisi adsit Charitas. Sine Charitate quippe fides potest quidem esse, sed non et prodesse.» Secundò quia fides et spes includunt quandam imperfectionem: fides quidem obscuritatem; spes verò dilationem boni, quod speratur. At Charitas nullam includit imperfectionem. Hinc infert Apostolus Fidem et Spem, quia imperfectæ sunt, non manere in beatissimis in cælo: Charitatem, quia perfecta est, manere: 1 Cor. xiii, 8.

2. Propter hanc perfectionem dici solet Charitatem eminere inter virtutes, sicut aurum eminet inter metalla, ignis inter elementa, sol inter planetas, cælum empyreum inter orbis cælestes, Seraphim inter Angelos. Nam Charitas, qua diligimus Deum et proximum, est quasi

certò non sciverit, fecit tamen laudabiliter, pro omnibus sacrificium offerendo. Sicut etiam nos quando oramus pro absentibus, sæpè nescimus in quo statu illi sint: an scilicet viventes, an mortui benè, an malè dispositi: digni, an indigni: prædestinati, an reprobi: et tamen non malè facimus pro illis orando.

5. Habemus similia exempla in Scripturis. Certè Stephanus, cum oraret pro lapidantibus, non sciebat in quo statu quisque illorum esset: an scilicet ex eorum numero, quibus ad salutem profutura esset sua oratio, sicut profuit Saulo: an ex aliorum numero, quibus profutura non esset, cujusmodi erant plerique Pharisei. Et tamen pro omnibus sine exceptione oravit: *Ne statuas illis hoc peccatum.* At idè oratio illius culpanda? Absit. Similiter apostolus Paulum dum Romæ esset in vinculis, scribebat ephesiis et colossensibus ut instanter, et omni tempore pro ipso orarent. (Ephes. vi, 19, et Coloss. iv, 3.) Nec dubium est, quin id fecerint. Et tamen, dum postea, elapso temporis intervallo, pro absente orarent, merito poterant dubitare in quo statu ipse tunc esset: an adhuc Romæ teneretur in vinculis, an capite jam plexus, aut alio ablegatus esset. At idè non rectè orabant? Idem ergo iudicium esto de Juda Machabæo. Nescierit sanè in quo statu mortui essent illi, pro quibus sacrificium offerebat; non idè malè fecisse putandus est.

CAPUT IV.

DE CHARITATE, ET PRÆCEPTIS CHARITATIS.

Duplex est Charitas: Una naturalis, qua diligimus Deum et proximum secundum dictamen luminis naturæ: Altera supernaturalis, qua diligimus Deum et proximum secundum dictamen luminis fidei. Prior potest esse in ethnicis, posterior tantum in fidelibus. Hic agimus de posteriori. Et quæritur: 1, quid sit Charitas: 2, an in veteri Testamento fuerint duo præcepta charitatis: unum de diligendo Deo ex toto corde: alterum de diligendo

proximo sicut seipsum: 3, an prius præceptum de diligendo Deo ex toto corde, sit possibile in hac vita: 4, an posterius præceptum de diligendo proximo intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico: 5, quid sit diligere proximum sicut seipsum.

QUÆSTIO I.

Quid sit Charitas?

1. Respondeo: Charitas est virtus à Deo infusa, qua Deus diligitur propter se, et proximus propter Deum. Hæc partim convenit cum Fide et Spe, partim discrepat. In eo convenit, quod sit supernaturalis, et à Deo infusa, sicut Fides et Spes. In eo discrepat quod sit perfectior Fide et Spe, juxta illud 1 Corinth. xiii, 13: «Nunc autem manent Fides, Spes, Charitas, tria hæc: major autem horum est Charitas.» Est autem ex duplici capite perfectior: Primò quia Fides et Spes, sicut etiam aliæ virtutes nihil prosunt sine Charitate, ut prolixè ostendit Apostolus loco citato. Et hoc sensu docent theologi cum D. Thoma in 2. 2. q. 23, art. 8 Charitatem esse formam, animam et vitam aliarum virtutum. Nam sicut corpus humanum habet omnem vim et facultatem operandi ab anima, quæ est vita et forma corporis, sic aliæ virtutes habent omnem vim ac valorem merendi à Charitate. Undè Augustinus lib. 15 de *Trinitate*, cap. 18: «Ipsam fidem non facit utilem, nisi adsit Charitas. Sine Charitate quippe fides potest quidem esse, sed non et prodesse.» Secundò quia fides et spes includunt quamdam imperfectionem: fides quidem obscuritatem; spes verò dilationem boni, quod speratur. At Charitas nullam includit imperfectionem. Hinc infert Apostolus Fidem et Spem, quia imperfectæ sunt, non manere in beatissimis in cælo: Charitatem, quia perfecta est, manere: 1 Cor. xiii, 8.

2. Propter hanc perfectionem dici solet Charitatem eminere inter virtutes, sicut aurum eminet inter metalla, ignis inter elementa, sol inter planetas, cælum empyreum inter orbis cælestes, Seraphim inter Angelos. Nam Charitas, qua diligimus Deum et proximum, est quasi

aurum pretiosissimum quo eomparamus nobis bona cœlestia: est ignis cœlestis, quo accenditur et inflammatur animus; est sol, qui illuminat, fecundat, et vivificat: est cœlum empyreum, in quo habitat Deus cum beatis: est virtus Seraphica, quæ homines ardentes efficit.

QUÆSTIO II.

Quæ fuerint præcepta Charitatis in veteri Testamento?

1. Respondeo: Hæc duo principalia: Unum Deut. vi, 5: «Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua.» Alterum Levit. xix, 18: «Diliges amicum tuum, sicut teipsum.» Christus utrumque conjunxit in Evangelio, et expressit his verbis: Matth. xxii, 37: «Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem est simile huic: diliges proximum tuum, sicut te ipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet, et Propheta.»

2. Prius præceptum de diligendo Deo ex toto corde jubebantur judæi ligare in manibus, collocare inter oculos, et scribere super januas et postes domuum suarum. Sic enim habetur. Deut. vi, 4: «Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, et narrabis ea filiis tuis, et meditaberis in eis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea, quasi signum in mano tua: eruntque et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, et ostiis domus tuæ.» Et infra cap. xi, v. 20: «Scribes ea super postes et januas domus tuæ.»

3. Quæres, quo sensu hoc intelligendum sit? Respondeo: Duplex est expositio: Una veterum judæorum, qui propriè intelligebant, sicut verba sonant. Itaque apud illos erat consuetudo, ut scriberent legem Dei in membrana, et asfigerent fronti, brachio, fimbriis, et ostio

domus suæ. Hinc Christus, Matt. xxiii, 5 de scribis et pharisæis, ait: «Dilatant phylacteria sua, et magnificant fimbrias.» Ubi per phylacteria intelligit membranas, in quibus lex Dei scripta erat, quas pharisæi in fronte versus utramque aurem, et in brachiis circa manus, et in fimbriis vestimentorum gestabant, ut perpetuo legem Dei ante oculos haberent. Dicta autem sunt à græcis φυλακτήρια, idest, conservatoria, quod ad conservandam legis memoriam instituta essent. Vide Maldonatum in Commentario illius loci. Altera nostrorum Interpretum, qui non intelligunt propriè de externa scriptio- ne legis in membranis, et affixione ad frontem, brachia et ostia; sed de jugi memoria et recordatione illius præcepti: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*: ut hic sit sensus: Ita constantem et continuam illius præcepti habebis recordationem, ac si frontalibus, dextralibus ac liminaribus inscriptum esset, et tuis oculis perpetuo objiceretur, et observaretur. Ita Lyranus, Abulensis, Rabanus, Cornelius. Itaque secundum hos auctores, eadem res semel propriè, semel metaphoricè proposita est. Propriè, cum dictum est: «Eruntque verba hæc in corde tuo, et meditaberis in eis, sedens in domo tua, et ambulans in itinere.» Metaphoricè, cum additum est: «Et ligabis ea, quasi signum in manu tua: eruntque et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, et ostiis domus tuæ.»

4. Hæc posterior expositio passim recepta est. Prior tamen est valdè probabilis, et magis accommodata statui judæorum, et analogiæ veteris ac novi Testamenti; quæ, ut supra dixi, in eo consistit, quod judæi fuerint servi; christiani sint filii: Illi habuerint externam litteram, hi habeant internum spiritum: Illi fuerint quasi carnales, hi spirituales. Itaque illi per externa et sensibilia signa debebant instrui ac doceri de rebus spiritualibus. Sic per maetationem bovum et ovium instructi sunt de futura Christi passione: per externam circumcissionem carnis de interna cordis contritione: per transitum maris rubri de effectu Baptismi. Ergo verisimilè est, quod etiam per externam scriptionem legis, et affixionem ad frontem, brachia, fimbrias, parietes, moniti

fuert de observanda lege. Et ita sentit D. Thomas in 1. 2. quæst. 102, art. 6 et 7, ubi cum alteram nostrorum Interpretum expositionem proposuisset, postea subdit: «Potest tamen dici, quod quia populus ille carnalis erat, et dura cervicis, oportuit etiam per hujusmodi sensibilia eos ad legis observationem excitari.»

QUÆSTIO III.

An prius præceptum de diligendo Deo ex toto corde sit possibile in hac vita?

1. Negat Calvinus: Affirmant catholici; et probant exemplo Davidis et aliorum Sanctorum, qui illud servarunt. Ps. cxviii, 10: «In toto corde meo exquisivi te.» Et 3 Reg. xiv, 8: «Non fuisti sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, et secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum est in conspectu meo.» Et 4 Reg. xxiii, 25 de Josia: «Similis non fuit ante eum rex, qui reverteretur ad Dominum in toto corde suo, et in tota anima sua, et in universa virtute sua, juxta omnem legem Moysi.» Et rursus Ecclesiastici xlvii, 10 de David: «De omni corde suo dilexit Deum.» Hic aperte vides Davidem et Josiam dilexisse Deum ex toto corde juxta præceptum Decalogi. Nec dubium, quin idem fecerint Abraham, Moyses, Samuel, Helias, Elisæus, Jeremias et alii Prophetæ: et in novo Testamento beata Virgo, Apostoli, Stephanus, Timotheus, Titus et alii non pauci, præsertim cum de his prædictum sit Dent. xxx, 6: «Circumcidet Dominus cor tuum, et cor seminis tui, ut diligas eum in toto corde, et in tota anima, ut possis vivere.»

2. Porro, ut res tota clarius percipiatur, explicandum est, quis sit sensus illius præcepti, quo jubemur diligere Deum ex toto corde; sic enim facile constabit, an servari possit necne. Potest autem triplex esse sensus. Primus, ut diligamus Deum ex toto corde, id est, ut totum cor nostrum, quantum est, in eo solo diligendo occupetur, nec aliud amemus, aut diligamus, quàm ipsum. Hoc sensu non præcipitur Dei dilectio: alioquin non liceret

proximum diligere, quod tamen facere jubemur. Alter est, ut diligamus Deum ex toto corde, non quod totum cor nostrum in eo diligendo debeat occupari, sed quod tanto conatu in eum ferri debeat, quanto fieri potest. Nec hoc sensu præcipitur: quamvis si præciperetur, servari posset. Quis enim dicat impossibile sibi esse diligere Deum tanto conatu, quanto diligere eum potest? Tertius est, ut diligamus Deum ex toto corde, id est, ut diligamus eum super omnia: ut præferamus illum rebus aliis: ut nullius rei amorem Dei amori anteponamus; ut nullius creaturæ timore vel amore velimus Deum offendere, et ab illius amore recedere. Hic verus ac germanus sensus est. Hunc expressit Apostolus Rom. viii, 39: «Nulla creatura poterit nos separare à Charitate Dei;» id est, nulla creatura poterit efficere, ut ei postponamus dilectionem Dei. Et Christus Matth. x, 37: «Qui amat patrem, aut matrem plus quàm me, non est me dignus;» id est, qui amorem parentum præfert amori Dei, non diligit Deum super omnia. Undè è contrario, qui amori parentum (qui in filiis solet esse maximus) præfert amorem Dei, convincitur diligere Deum super omnia.

3. Hoc sensu laudatur Abraham Genes. xxii, quod cum habuerit unicum filium Isaac, quem intimè diligebat, ejus tamen dilectioni prætulit dilectionem Dei. Nam si inter omnes creaturas nullam tantoperè amabat sicut filium suum unigenitum, et nihilominus hunc ipsum filium paratus fuit offerre Deo in sacrificium; evidens signum est eum dilexisse Deum super omnia, vel quod idem est, ex toto corde. Hinc concludo hoc præceptum non esse impossibile, si eo sensu explicetur, quo jam explicatum est.

4. Sed objicitur Augustinus in libro *de Spiritu et littera*, capite ultimo, et in libro *de perfectione justitiæ*, resp. 17, ubi ait hoc præceptum non posse impleri in hac vita, sed in alia. At prompta est responsio: Nam duo nititur ostendere Augustinus, quæ verissima sunt. Unum est præceptum illud, *Diliges Deum ex toto corde, et ex tota anima, et ex totis viribus*, posse quidem impleri in hac vita, quoad obligationem, quam inducit; non tamen quoad verba, quibus proponitur. Alterum est in

hac vita non tam perfectè diligi Deum, quàm in altera: quod probat hac ratione: Dilectio supponit cognitionem: in hac vita cognoscimus Deum obscurè per fidem, in altera clarè per visionem: quid ergo mirum si in hac vita minus perfectè, in altera perfectius Deum diligamus? Hanc esse mentem Augustini ex ipso textu colligitur; nec in minimo nobis repugnat.

QUÆSTIO IV.

An posterius præceptum de diligendo proximo intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico?

1. Ratio dubitandi est, quia Levit. xix, 18 expressè dicitur: «Diliges amicum tuum sicut te ipsum:» ubi inimicus videtur excludi; undè in Evangelio dicit Christus Matt. v, 43: «Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros;» ut sit discrimen veteris ac novi Testamenti, quod in veteri datum fuerit præceptum de diligendis tantum amicis; in novo de diligendis omnibus tam amicis quàm inimicis. Auget hanc difficultatem, quod quidam legis peritus in Evangelio interrogaverit Christum, quis deberet intelligi per proximum, quando dicitur: «Diliges proximum sicut teipsum.» (Luc. x, 29.) Nam ex illa interrogatione apparet Christum in hac re dissensisse à judæis, eo quod judæi putarent solos amicos, Christus etiam inimicos nomine proximi comprehendendi.

2. Magni sanè auctores ita sentiunt. Qui primò quidem generatim docent Christum non solum interpretatum esse legem Mosaicam, et à corruptelis pharisæorum vindicasse, Matt. v, 21 et sequentibus; sed revera novas quasdam leges addidisse, quæ in veteri Testamento non erant; ac nominatim addidisse hanc: *Diligite inimicos vestros*, quæ in lege Mosaica nusquam legitur. Itaque hoc interesse inter judæos et christianos, quod judæi vi præcepti Mosaici debuerint diligere solos judæos, qui nomine proximorum designabantur, non autem gentiles, qui hostes seu inimici illorum erant. Christiani verò vi

præcepti Evangelici debeant omnes diligere etiam hostes et inimicos.

3. Dices: Etiam in veteri Testamento fuit præceptum de diligendis inimicis, ut patet ex illo Exod. xxiii, 4: «Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduce ad eum.» Respondeo: Ibi per inimicum non intelligitur verus inimicus, id est, gentilis; sed judæus, cum quo judæus inimicitias gerere prohibebatur. Hoc indè constat, quia qui illic inimicus dicitur, alibi frater appellatur, ut Deut. xxii, 4: «Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, et preteribis, sed reduces fratri tuo.» Alioquin quando de veris inimicis, id est, de gentilibus sermo est; tunc judæi jubentur illos interficere, ac penitus delere: Deut. xxv, 19: «Delebis nomen ejus sub cælo.» Hanc sententiam sic explicatam defendit Maldonatus in cap. 5, Matth. v, 21, et ex eo Serrarius lib. 2 Trihæresii, cap. 8.

QUÆSTIO V.

Quid sit diligere proximum sicut seipsum?

1. Difficultas est, quid significet illa particula *sicut*. Respondeo: Non significat æqualitatem, sed similitudinem. Prius patet, quia homo secundum ordinem charitatis debet seipsum magis diligere, quàm proximum. Et hoc sensu dici solet: *Charitas incipit à seipso*. Posterius etiam patet, quia tametsi debeat seipsum magis diligere, quàm proximum: tenetur tamen similia dilectionis signa exhibere proximo, atque sibi ipsi. Et hoc significat particula *sicut*.

2. Quæres in quo consistat hæc similitudo? Respondeo: In tribus: 1 in materia, 2 in modo et qualitate, 3 in affectu. Vult enim Deus, ut ea bona, quæ tibi optas, optes etiam proximo: ut sicut teipsum diligis propter Deum, sic etiam proximum diligas propter Deum: ut eo affectu et conatu, quo diligis teipsum, diligas etiam proximum: salvo tamen semper ordine charitatis, de quo fuscè disputatum est in 2. 2.

3. Dices: Homo sæpè optat sibi noxia, ut honores, vo-

luptates, divitias, quæ non tenetur optare proximo: ergo falsum est Deum velle ut, quæ quisque sibi optat, optet etiam proximo. Respondeo: Nos hic agimus de eo, qui ex vera charitate diligit seipsum: non de eo, qui servit suis cupiditatibus, et concupiscentiis. Vide Maldonatum in cap. 22, Matth. v. 39.

CAPUT V.

DE LEGE MOSAICA.

1. Lex Mosaica triplex est: Moralis, ceremonialis et judicialis. Moralis summam continetur in Decalogo: et duo potissimum præcipit, cultum scilicet Dei, et justitiam cum proximo. Ceremonialis speciatim determinat, quibus ritibus ac ceremoniis colendus sit Deus. Judicialis, quibus modis justitia cum proximo servanda. Itaque triplicia sunt præcepta Mosaica, de quibus Deuter. v, 34: «Loquar tibi omnia mandata mea, et ceremonias atque judicia:» et cap. vi, 4: «Hæc sunt præcepta et ceremonias atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus vester, ut docerem vos.» Vide D. Thom. in 1. 2. quæst. 99 et seqq.

2. Hoc posito multa possunt disputari: 1. An lex Mosaica fuerit bona. 2. An utilis. 3. An perfecta et sufficiens ad salutem. 4. An à Deo data. 5. Ubi, quando et quomodo data. 6. An obligaverit solos judeos. 7. Quam arcte obligaverit. 8. An nunc penitus abrogata sit. 9. An in ejus locum successerit lex Evangelica, et quænam illa sit.

QUESTIO I.

An lex Mosaica fuerit bona?

1. Manichæi, teste Augustino (in lib. contra Adimantum, et lib. 22 contra Faustum) docuerunt fuisse malam et injustam. Primò, quia concessit usuram et libellum repudii, quæ mala et injusta sunt. (Deut. xxiii et xxiv.) Secundò, quia fuit tyrannica, ut patet illo Exod. xxi, 24:

«Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.» Tertiò, quia fuit intolerabilis, et observatio impossibilis: Act. xv, 10: «Quid tentatis Deum imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus?» Hiuc sæpè reprehenditur in Scripturis: Ezech. xx, 25: «Ego dedi eis præcepta non bona, et judicia, in quibus non vivant;» et Rom. iv, 15: «Lex iram operatur;» et Rom. v, 20: «Lex subintravit, ut abundaret delictum;» et Rom. vii, 8: «Sine lege peccatum mortuum erat: sed cum venisset mandatum, peccatum revixit;» et Hebr. viii, 7: «Si prius (testamentum) culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur.»

2. Respondeo: Lex Mosaica fuit bona, justa, sancta, ut patet ex illo. Rom. vii, 12: «Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.» Ubi mandatum legis Mosaicæ dicitur sanctum, propter præcepta ceremonialia; justum, propter judicialia; bonum, propter moralia, ut notat D. Thomas quæst. 99, art. 4. Et ratio est, quia Deus fuit auctor illius legis, ut postea demonstrabo. At Deus non potest esse auctor malæ et injustæ legis, quia, ut inquit Job cap. xxxvi, 22: «Nullus ei similis est in legislatoribus;» et ut habetur Proverb. viii, 15: «Per illum Reges regnant, et legum conditores justa decernunt.»

3. Ad argumenta manichæorum sic respondeo: Ad 1: Libellus repudii, et usura, si spectentur eo modo, quo judæis concessa sunt, mala, sed licita, ut infra suo loco probandum est. Ad 2: Lex Mosaica, præsertim judicialis, non quidem fuit tyrannica, sed tamen servilis, et accommodata statui judæorum. Sicut enim christiani sunt in statu filiorum ac libertatis; sic judæi erant in statu timoris ac servitutis; debebant igitur metu pœnarum à peccatis absterri. Quo spectat illud Deut. xix, 20: «Ut audientes cæteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant facere.» Ad 3: fuit quidem difficilis observatio, non tamen impossibilis. Fuit autem difficilis, si conferatur cum lege Evangelica, quæ est facillima. Rationem hujus discriminis jam insinuavi; nam lex Mosaica data fuit judæis, qui erant servi; lex Evangelica data est christianis,

luptates, divitias, quæ non tenetur optare proximo: ergo falsum est Deum velle ut, quæ quisque sibi optat, optet etiam proximo. Respondeo: Nos hic agimus de eo, qui ex vera charitate diligit seipsum: non de eo, qui servit suis cupiditatibus, et concupiscentiis. Vide Maldonatum in cap. 22, Matth. v. 39.

CAPUT V.

DE LEGE MOSAICA.

1. Lex Mosaica triplex est: Moralis, ceremonialis et judicialis. Moralis summam continetur in Decalogo: et duo potissimum præcipit, cultum scilicet Dei, et justitiam cum proximo. Ceremonialis speciatim determinat, quibus ritibus ac ceremoniis colendus sit Deus. Judicialis, quibus modis justitia cum proximo servanda. Itaque triplicia sunt præcepta Mosaica, de quibus Deuter. v, 34: «Loquar tibi omnia mandata mea, et ceremonias atque judicia:» et cap. vi, 4: «Hæc sunt præcepta et ceremonias atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus vester, ut docerem vos.» Vide D. Thom. in 1. 2. quæst. 99 et seqq.

2. Hoc posito multa possunt disputari: 1. An lex Mosaica fuerit bona. 2. An utilis. 3. An perfecta et sufficiens ad salutem. 4. An à Deo data. 5. Ubi, quando et quomodo data. 6. An obligaverit solos judeos. 7. Quam arcte obligaverit. 8. An nunc penitus abrogata sit. 9. An in ejus locum successerit lex Evangelica, et quænam illa sit.

QUESTIO I.

An lex Mosaica fuerit bona?

1. Manichæi, teste Augustino (in lib. contra Adimantum, et lib. 22 contra Faustum) docuerunt fuisse malam et injustam. Primum, quia concessit usuram et libellum repudii, quæ mala et injusta sunt. (Deut. xxiii et xxiv.) Secundum, quia fuit tyrannica, ut patet illo Exod. xxi, 24:

«Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.» Tertium, quia fuit intolerabilis, et observatio impossibilis: Act. xv, 40: «Quid tentatis Deum imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus?» Hiuc sæpè reprehenditur in Scripturis: Ezech. xx, 25: «Ego dedi eis præcepta non bona, et judicia, in quibus non vivant;» et Rom. iv, 15: «Lex iram operatur;» et Rom. v, 20: «Lex subintravit, ut abundaret delictum;» et Rom. vii, 8: «Sine lege peccatum mortuum erat: sed cum venisset mandatum, peccatum revixit;» et Hebr. viii, 7: «Si prius (testamentum) culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur.»

2. Respondeo: Lex Mosaica fuit bona, justa, sancta, ut patet ex illo. Rom. vii, 12: «Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.» Ubi mandatum legis Mosaicæ dicitur sanctum, propter præcepta ceremonialia; justum, propter judicialia; bonum, propter moralia, ut notat D. Thomas quæst. 99, art. 4. Et ratio est, quia Deus fuit auctor illius legis, ut postea demonstrabo. At Deus non potest esse auctor malæ et injustæ legis, quia, ut inquit Job cap. xxxvi, 22: «Nullus ei similis est in legislatoribus;» et ut habetur Proverb. viii, 15: «Per illum Reges regnant, et legum conditores justa decernunt.»

3. Ad argumenta manichæorum sic respondeo: Ad 1: Libellus repudii, et usura, si spectentur eo modo, quo judæis concessa sunt, mala, sed licita, ut infra suo loco probandum est. Ad 2: Lex Mosaica, præsertim judicialis, non quidem fuit tyrannica, sed tamen servilis, et accommodata statui judæorum. Sicut enim christiani sunt in statu filiorum ac libertatis; sic judæi erant in statu timoris ac servitutis; debebant igitur metu pœnarum à peccatis absterri. Quo spectat illud Deut. xix, 20: «Ut audientes cæteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant facere.» Ad 3: fuit quidem difficilis observatio, non tamen impossibilis. Fuit autem difficilis, si conferatur cum lege Evangelica, quæ est facillima. Rationem hujus discriminis jam insinuavi; nam lex Mosaica data fuit judæis, qui erant servi; lex Evangelica data est christianis,

qui sunt filii: servorum autem conditio difficilior est quam filiorum. Testimonia Scripturæ, quæ ultimo loco adducebantur, nihil aliud probant, quam quod dicturus sum in 3 quæst., nempe legem Mosaicam fuisse imperfectam, et non potuisse quemquam liberare à peccato.

QUÆSTIO II.

An lex Mosaica fuerit utilis?

1. Respondeo: Ad multa fuit utilis. Hoc insinuat Apost. ad Gal. iii, 24, cum ait: «Lex pædagogus noster fuit in Christo,» vel, ut græce est, «ad Christum.» Constat autem pædagogum ad multa utilem esse respectu puerorum, quos habet sub sua disciplina ac potestate. Nam primò ostendit illis, in quo peccent, ut emendentur. Secundò coercet illos metu virgarum, ne in posterum peccent. Tertio docet illos prima rudimenta grammaticalia, et sic paulatim disponit, ac preparat ad altiora studia capessenda.

2. Hæc omnia, servata proportione, præstabat lex Mosaica respectu judæorum, qui, veluti pueri, subjacebant legi, tamquam suo pædago. Ac primò ostendebat illis, in quo peccabant, ut testatur Apostolus Rom. iii, 20: «Per legem cognitio peccati.» Nam sicut pueri, antequam detur illis pædagogus, sæpè delinquent, et propter ignorantiam, non advertunt se delinquere: ita homines, antequam daretur illis lex scripta, sæpè peccabant, et propter cæcitatem cordis non sciebant se peccare: Roman. i, 21: «Obscuratum est insipiens cor eorum.» At post legem datam, cœperunt agnoscere sua peccata: Rom. vii, 7: «Peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.» Hæc autem cognitio erat necessaria via ad suscipiendum Christum. Cum enim Christum in Evangelio dicatur venisse ad delenda peccata; certè si judæi non cognovissent se esse peccatores, non utique Christum suscepissent.

3. Secundò lex Mosaica coercerat judæos metu pœnarum, ut in posterum à peccato abstinerent. Huc spe-

ctant omnia præcepta pœnalia, terrores et comminationes, quæ à lege intentantur, Exod. xxi, 15: «Qui percussert patrem suum aut matrem morte moriatur;» et v. 24: «Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede;» et alibi sæpius.

4. Tertio lex Mosaica docebat judæos prima rudimenta fidei christianæ, et sic disponebat, et præparabat illos ad perfectam Christi cognitionem suo tempore capessendam. Proponebat illis umbras, figuras, involucra, sub quibus Christus abscondebatur. Proponebat, inquam, cruenta animalium sacrificia, ut inde assurgerent ad investigandum cruentum Christi sacrificium in cruce. Proponebat circumcisionem, figuram Baptismi: purificationes, figuram Pœnitentiæ: Agnum Paschalem, figuram Eucharistiæ: Æneum serpentem, figuram Christi in cruce elevati, et sic deinceps.

QUÆSTIO III.

An lex Mosaica fuerit perfecta et sufficiens ad salutem?

1. Respondeo: Non fuit, Hebr. vii, 19: «Nihil ad perfectum adduxit lex.» Et ratio est, quia non conferebat gratiam, quam confert lex Evangelica. Joan. i, 17: «Lex per Moysem data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est.» Hoc sensu Apostolus ceremonias legis Mosaicæ vocat «infirma et egena elementa:» Galat. iv, 9. Et cum alibi dicit, legem Mosaicam non vacasse culpa, intelligendum est, non vacasse imperfectione, seu fuisse imperfecta. (Heb. viii, 7.) Eodem sensu multi interpretantur illud Ezech. xx, 25: «Dedi eis præcepta non bona,» idest, imperfecta: «et judicia, in quibus non vivent,» idest, non sufficientia ad vitam spiritualem.

2. Hinc sumitur differentia inter legem Mosaicam, et Evangelicam. Nam Mosaica dirigebat quidem judæos, præscribendo et ostendendo, quid agendum aut omittendum esset, non tamen præbebat vires, et gratiam qua legis præcepta implerentur. Evangelica verò utrumque facit: docet enim quid facere et omittere debeamus; præ-

tereà confert gratiam, quæ nos juvat et corroborat, ut possimus exequi, quod præscriptum est.

3. Hanc differentiam pulchrè explicat Augustinus in lib. *de Spiritu et littera*, cap. 43. Et passim contra pelagianos in hunc ferè modum. 1. Lex vetus continet præceptum; lex nova auxilium. 2. Lex vetus dat lucem, ut sciamus; lex nova dat virtutem, ut faciamus. 3. In lege veteri dicit Dominus: Fac quæ jubeo; in nova nos dicimus: Da quod jubes. 4. Lex vetus præscribit multas externas ceremonias; nova dirigit internas actiones.

4. Ex quo iterùm oritur alia differentia. Nam lex vetus, seu Mosaica, non poterat per se prodesse homini ad salutem, quia id sine gratia fieri non potest. At nova, seu Evangelica per se sufficiens est ad hunc effectum. Et hoc est, quod toties inculcat Apostolus in epistola ad Rom. et Gal. neminem justificari ex operibus legis, sed ex fide in Christum. Quo etiam spectat illud 2 Cor. III, 6: «Littera occidit, spiritus autem vivificat.» Nam revera lex Mosaica, præter externam litteram, nihil confert. Externa autem littera minatur mortem, nisi legem observes: neque tamen dat subsidium gratiæ, quo adjutus observare possis. Hoc subsidium à nova lege petendum est, quæ præter externam litteram præcipientem, præbet internum spiritum corroborantem, et adjuvantem, qui vitæ spiritualis principium est.

5. Dices: quomodò ergo Sancti veteris Testamenti, qui vixerunt sub lege Mosaica, justificati sunt? Respondeo: Non sunt justificati ex lege Mosaica, quam habebant præsentem, sed ex Evangelica, quæ tametsi præsens non esset, tamen virtus illius per quandam anticipationem ad eos usque porrigebatur. Quomodò hoc? Quia credebant in venturum Christum, qui per sua merita, tunc quidem nondùm exhibita, sed tamen suo tempore exhibenda, conferebat illis gratiam justificantem, per quam poterant à peccatis liberari, et in adoptionem filiorum Dei transire. Vide D. Thomam in 4. 2. q. 98, art. 2 ad 4.

QUÆSTIO IV.

An lex Mosaica fuerit à Deo data?

1. Sicut manichæi, ut suprâ dixi, negarunt legem Mosaicam fuisse bonam; sic consequenter affirmaverunt non à Deo sed à diabolo datam esse, ut refert Aug. partim locis suprâ citatis, partim in duobus libris contra adversarios Legis et Prophetarum; et in libro de hæresibus cap. 46 ubi ponit hoc eorum dogma: «Deum, qui «Legem per Moysen dedit, et in Hebræis Prophetis locutus est, non esse verum Deum, sed unum ex principibus tenebrarum.»

2. Respondeo: Idem est auctor Mosaicæ et Evangelicæ legis, nempe Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. Ita Concil. Trid. sess. 4. Et apertè colligitur ex Scriptura. Nam Christus Matthæi xv, 6, loquens de lege Mosaica, appellat mandatum Dei cum ait: «Irritum fecistis «mandatum Dei propter traditionem vestram.» Et Apostolus non semel affirmat Patrem Christi fuisse auctorem veteris Testamenti, ut Rom. I, 4: «Paulus Apostolus segregatus in Evangelium Dei, quod antea promiserat «per Prophetas suos in Scripturis Sanctis de Filio suo.» Et Hebr. I, 4: «Multifariam multisque modis olim Deus «loquens Patribus in Prophetis, novissimè diebus istis «locutus est nobis in Filio.»

3. Et probatur ratione D. Th. in 4. 2. q. 98, art. 2. quia ejusdem est proponere finem et disponere media ad finem; sed lex Evangelica est finis legis Mosaicæ juxta illud ad Romanos x, 4: «Finis legis est Christus;» ergo idem Deus, qui est auctor legis Evangelicæ, est etiam auctor legis Mosaicæ. Et confirmatur hæc ratio, quia auctor legis Mosaicæ hoc potissimum spectavit, ut per illam legem deduceret homines ad Christum. Quod duobus modis præstitit. Primò per vaticinia Prophetarum, qui multa de Christo prædixerunt. Secundò per sacrificia Mosaica, quæ erant figuræ mortis Christi. At diabolus non conatur homines hoc modo perducere ad Christum, sed potius ab illo abstrahere, ergo ipse non est auctor legis Mosaicæ.

4. Dices primò: Opera Dei sunt perfecta, ut habetur Deut. xxxii, 4; at lex Mosaica non est perfecta, ut quæst. præcedenti dictum est; ergo Deus non est auctor legis Mosaicæ. Respondeo: Major potest dupliciter intelligi: 1. Opera Dei sunt perfecta, id est, unumquodque opus Dei tale est, cui absolutè nihil desit: sic falsa est: 2. Opera Dei sunt perfecta, id est, unumquodque opus Dei tale est, cui in suo genere nihil desit: sic vera est. Jam applico. Lex Mosaica non est absolutè perfecta, quia de est illi aliquid, quod habet lex Evangelica, nimirum virtus et efficacia justificandi. Est tamen perfecta in suo genere, quia cum ex suo genere debeat esse umbra, seu figura legis Evangelicæ, in eo genere nihil illi deest. Vide D. Th. loco citato ad 4.

5. Dices 2: Scriptura ait legem Mosaicam ab Angelis datam esse: Galat. iii, 19: «Lex propter transgressiones posita est, ordinata per Angelos in manu Mediatoris.» Et Act. vii, 53: «Accepistis legem in dispositione Angelorum.» Respondeo: Lex Mosaica tribuitur Deo, Angelis et Mosi; sed diverso modo. Nam Deus fuit auctor illius legis; Angeli promulgarunt illam Moysi, Moyses populo. Simile est de lege Evangelica. Deus fuit illius auctor: Christus, qua homo, promulgavit illam Apostolis, Apostoli toti mundi.

QUÆSTIO V.

Ubi, quandò et quomodò data fuerit lex Mosaica?

1. Tria quærentur: Primò ubi data sit. Respondeo: Data est in monte Sinai, ut patet ex illo Levit. xxvi, 45: «Hæc sunt judicia atque præcepta, et leges, quas dedit Dominus inter se et filios Israel in monte Sinai per manum Moysi.» Hoc tamen interest, quod lex Decalogi data sit in ipso monte: Exodi xix et xx: At lex ceremonialis et judicialis in tabernaculo ad radicem montis, Levit. i, 4.

2. Quæritur 2: quandò data sit? Resp.: Lex Decalogi data est die quinquagesimo ab egressu filiorum Israel ex Aegypto, id est in Pentecoste. Nam tertio die mensis ter-

tii venerunt ad montem Sinai, juxta illud Exod. xix, 4: «Mense tertio egressionis Israel de terra Aegypti, in die hæc venerunt in solitudinem Sinai.» Ubi illa particula, *in die hac*, significat in die ejusdem numeri cum mense tertio, nempe tertio mensis tertii. Rursùm tertia die post adventum data est lex: (Ib. v. 41.) Tertius autem dies post adventum fuit sextus dies mensis tertii. At lex ceremonialis et judicialis postea data est. Non quidem uno die, sicut lex Decalogi, sed successivè per varios dies, ut patet Levitici nono, versu primo; Levit. xvi, vers. 4 et alibi.

3. Quæritur 3: Quomodò data sit? Respondeo: Judæi, antequàm daretur ipsis lex Decalogi, jussi sunt se sanctificare, et præparare per duos dies, ut tertio die cum debita reverentia legem acciperent. Hæc autem sanctificatio et præparatio fuit in tribus. Primò, ut abstinerent ab uxoribus: secundò, ut lavarent vestimenta sua: tertio, ut non ascenderent in montem Sinai, ac ne quidem attingerent illum, tanquam curiosi scrutatores præsentiae et majestatis Dei; sed potius ex reverentia divini numinis continerent se in castris; alioquin morte puniendi essent: (Exod. xix, vers. 10 et seqq.)

4. Finita sanctificatione, cum adesset tertius dies, quo lex Decalogi esset promulganda, sex terribilia signa contigerunt in monte Sinai. 1. Totus mons ardebat igne: 2. Totus fumabat, quia ex igne, tanquam ex fornace, ascendebat fumus: 3. Nubes densissima montem operiebat: 4. Audiebantur tonitrua: 5. Micabant fulgura: 6. Clangor tubæ, seu buccinæ perstrepebat: (Exod. xix, 16 et seqq.: et Heb. xii, 48.) Tum demùm Angelus tubali et horribili voce Decalogum proclamabat: (Exod. 20,) ut posset exaudiri à toto populo circumstante, id est, à tribus hominum millionibus, qui tunc aderant in circuitu montis.

5. Nota. Duplicem fuisse sonum buccinæ: Unum confusum, quo populus vocabatur ex remotioribus castrorum partibus, ut veniret ad radicem montis in circuitu, et ibi legem Decalogi paulò post promulgandam audiret: Alterum distinctum et articulatum, quo Angelus in ipso monte existens, et Dei personam gerens, populo ad ra-

dicem montis jam collecto Decalogum promulgabat. Quæ autem fuerit illa buccina, disputant Interpretes. Judæi fabulantur fuisse cornu illius arietis qui ab Abrabamo pro Isaac fuit immolatus: (Gen. xxii, 13.) Nostri docent fuisse æream, non corneam: et Angelum per collisionem aeris edidisse talem sonum, qualis ab inflata buccina, vel tuba prodire solet. Vide Cornelium in cap. 49 Exodi.

6. Hæc omnia, quæ jam recensui, fuerunt figuræ seu umbræ eorum, quæ postea in promulgatione legis Evangelicæ facta sunt. Nam primò sicut lex Mosaica promulgata est die quinquagesimo post Pascha, id est, in Pentecoste: sic etiam lex Evangelica: (Act. ii, 4.) Secundò, sicut illa in monte Sinai, ita hæc in monte Sion; Isa. ii, 3: «De Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.» Tertio, sicut ibi audita sunt tonitrua et fulgura; ita hic «factus est repente de cælo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis.» (Act. ii, 2.) Quarto, sicut ibi apparuit ignis et fumus; ita hic «dispartitæ linguæ, tanquam ignis;» (Ibid. v. 3.) Quintò, sicut ibi timore percussi sunt judæi; ita hic Apostoli repleti sunt Spiritu Sancto: (Ibid. v. 4.) Sextò, sicut Angelus clangore buccinæ verba Decalogi perstrepebat; ita hic tuba Evangelica Apostolorum ore insonuit: (Ibid.) Videatur D. Hieronymus ad Fabiolam, Beda in Homilia Vigilæ Pentec., Cornel. in cap. 49 Exod.

QUÆSTIO VI.

An lex Mosaica obligaverit solos judæos?

1. Distinguendum est: Nam lex Mosaica, ut supra dixi, fuit triplex: moralis, ceremonialis et judicialis. Igitur moralis non solum judæos, sed etiam gentiles obligabat. Nota. Lex moralis tripliciter spectari potest: 1. Nudè secundum se. Sic semper obligavit gentiles. 2. Quatenus habet annexas minas, terrores et pœnas temporales à Moyse conscriptas. Sic obligabat solos judæos. 3. Quatenus habet annexam gratiam Evangelii. Sic obligat christianos.

2. Lex ceremonialis et judicialis obligabat solos judæos, quia solis judæis fuit promulgata, ut patet Exod. 49 et seqq. Quo etiam spectat illud Deut. iv, 8: «Quæ est alia gens sic incluta, ut habeat ceremonias, justaque judicia et universam legem?» Et Ps. cXLVII, 20: «Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.» Et Rom. iii, 1: «Quid ergo amplius judæo est? multum per omnem modum. Primum quidem, quia «credita sunt illis eloquia Dei.» Et Rom. ix, 4: «Quorum adoptio est filiorum, et gloria, et testamentum, et «legislatio.» Ex quibus testimoniis duo colliguntur: 1. Legem fuisse datam soli populo judæorum: 2. Quamdã prærogativam illius populi, quod ipsi soli data sit.

3. Dices: Non videtur fuisse prærogativa, sed onus. Nam difficile fuit servare legem ceremonialem et judicialem. Nec judæi poterant salvari, nisi illam servarent: gentiles sine isto onere salvari poterant. Respondeo: Fuit simul onus, et prærogativa. Onus, propter causam allatam. Prærogativa, quia judæi per illud onus magis erant Deo conjuncti et consecrati, quam gentiles sine illo onere. Nam ratione legis habebant sacerdotium, sacrificia, sacramenta et promissionem venturi Christi. Quæ omnia faciebant illos melioris esse conditionis, quam gentiles, qui ista non habebant. Et hoc colligitur ex Scripturis citatis. Simile est de clericis et religiosis, qui tametsi plus oneris in se suscipiant, et ad plura obligentur, quam laici; sunt tamen meliori conditione præditi, quia Deo magis conjunguntur et consecrantur; quæ magna prærogativa est. Vide D. Thom. q. 89, art. 5 ad 3.

4. Quæres 1. An hoc factum sit propter merita judæorum, quod ipsis solis data sit lex, et non aliis? Respondeo: Non propter ipsorum merita, sed propter promissionem Dei, quæ Abrahæ facta est. Deus enim promiserat Abrahæ, quod ex ipsius semine et posteritate nasciturus esset Christus: (Gen. xxii, 18, et Gal. iii, 16.) Itaque propter hanc promissionem voluit populum illum, ex quo Christus erat nasciturus, peculiari quodam modo, ab aliis distinguere, dando illi legem, Prophetas, sacrificia et alia specialia ornamenta, quibus cæteras nationes antecelleret, et Deo magis consecraretur juxta illud

Exodi xix, 1: «Eritis mihi in peculium de cunctis populis.» Et ratio est, quia lex, Prophetae et sacrificia, tanquam figurae quaedam ordinabantur ad Christum venturum: ergo quibus promissus erat Christus, illis danda erat lex, Prophetae et sacrificia.

5. Quæres 2. An Gentiles in ullo casu fuerint obligati ad observationem legis Mosaicæ? Respondeo: Tunc erant obligati, quando volebant se aggregare populo judæorum, et illorum Religionem amplecti, ut patet ex illo Exodi xii, 48: «Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, et facere Phase Domini, circumcidetur prius omne masculinum ejus, et tunc rite celebrabit, eritque sicut indigena terræ.»

Dices: Hinc solum colligitur, quod gentiles, accepta circumcissione, potuerint celebrare Pascha cum judæis, non autem, quod fuerint obligati. Respondeo: Utrumque colligitur. Nam circumcisio perinde se habebat in veteri Testamento, sicut se habet Baptismus in novo. Unde sicut omnes baptizati obligantur ad legem Evangelicam: ita omnes circumcisi obligantur ad Mosaicam. Quod confirmat Apostolus, cum ait Gal. v, 3: «Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ.»

6. Quæres 3. An lex Mosaica (nempè ceremonialis et judicialis) ullo modo pertinuerit ad christianos? Respondeo: Sicut pertinuit ad judæos, quoad obligationem et observationem: sic etiam pertinuit ad nos quoad significationem. Erat enim figura quaedam eorum, quæ per Christum adimpleta sunt. Ita Augustinus lib. 19 contra Faustum, cap. 7 et sequentibus. Et colligitur ex illo generali principio, 1 Cor. x, 6: «Hæc autem in figura facta sunt nostri.» Et Hebr. x, 1: «Umbram lex habens futurorum bonorum.»

DIRECCION GENERAL D

Quam strictè judæos lex Mosaica obligaverit?

1. Respondeo: Obligavit strictissimè, ut patet ex illo Psalm. cxviii, 1: «Tu mandasti mandata tua custodiri

«nimis.» Quod confirmari potest ex duplici capite: 1. Ex benedictionibus, quas Deus promisit servantibus legem. 2. Ex maledictionibus, quas comminatus est illius transgressoribus. Utræque habentur Levit. xxvi, et Deut. 28. Aliquas ex iis recensebo.

2. Benedictiones sunt hæ: *Si in præceptis meis ambulaveritis, et mandata mea custodieritis*: 1. Dabo vobis pluvias temporibus suis: 2. Terra gignet germen suum: 3. Pomis arbores replebuntur: 4. Apprehendet messium tritura vindemiam, et vindemia occupabit sementem: 5. Comedetis panem vestrum in saturitate: 6. Dabo pacem in finibus vestris, et non erit, qui exterreat: 7. Auferam malas bestias: 8. Persequemini inimicos vestros, et corruent coram vobis: 9. Persequentur quinque de vestris centum alienos; et centum de vobis decem millia: 10. Crescere vos faciam, et multiplicabimini: 11. Comedetis vetustissima veterum; et vetera, novis supervenientibus, projicietis: 12. Ponam tabernaculum meum in medio vestri: ambulabo inter vos, et ero Deus vester; vosque eritis populus meus. (Levit. xxvi.)

3. Nunc sequuntur maledictiones, *Si non facietis ea, quæ à me constituta sunt*: 1. Visitabo vos in egestate et ardore: 2. Frustra seretis sementem, quæ ab hostibus devorabitur: 3. Ponam faciem meam contra vos, et corruetis coram hostibus vestris; et subiciemini his, qui oderunt vos; et fugietis, nemine persequente: 4. Dabo vobis cælum desuper, sicut ferrum, et terram æneam: 5. Immittam in vos bestias agri, quæ consumant vos et pecora vestra: 6. Inducam super vos gladium ultorem fœderis mei: 7. Mittam pestilentiam in medio vestri: 8. Cadetis inter ruinas idolorum vestrorum: et quæ sequuntur. (Levit. xxvi.) His addantur benedictiones et maledictiones, quæ habentur Deuter. xxviii.

4. Hinc constat falsum esse, quod aliqui docent, legem Dei observatu esse impossibilem. Nam si servari non posset, cur Deus servantibus promitteret benedictiones? cur transgressoribus minaretur tot maledictiones? Hoc posterius esset tyrannicum: illud prius, inanè prorsus, ac supervacaneum. Si enim lex servari non potest, inanè ac superfluum est dicere: Si servaveris legem, dabo

tibi multa bona. Et tyrannicum est dicere: Puniam te multis calamitatibus, si non servaveris. Utrunque longè abest à Dei bonitate.

QUESTIO VIII.

An lex Mosaica nunc penitùs abrogata sit?

1. Respondeo: Abrogata est quoad præcepta ceremonialia et judicialia; non tamen quoad moralia, quæ in Decalogo continentur, quatenùs illa sunt juris naturalis. Prior pars patet ex Scrip.: Luc. xvi, 16: «Lex et Prophetæ usquè ad Joannem.» Et Gal. iii, 24: «Lex pædagogus noster fuit in Christo. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædago.» Et Hebr. vii, 12: «Translato Sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat.»

2. Est autem abrogata propter has causas: Primò, quia erat imperfecta: (Hebr. vii, 18.) Secundò, quia erat grave jugum, quod judæi vix poterant portare: (Act. xv, 10.) Tertiò, quia continebat figuras, quæ per Christum impletæ sunt: (August lib. 19 contra Faustum, cap. 13.) Quartò, quia sicut majus lumen offuscat minùs, ita lumen Evangelii, et sol justitiæ Christus offuscavit ceremonias legales, ut notat D. Hieronymus in Com. cap. 4 ad Galat. Huc spectat illud Theodoretì ad Philip. iii: «Supervacaneus est lychnus, si sol apparuerit.» Et illud Bernardi Hom. 1 super Missus est: «Prodeunte fructu, flos decidit.» Quintò, quia Christus, teste Apost. Ephes. ii, 14, «fecit utraque unum,» id est, ex duobus populis, ethnico et judaico fecit unum ovile; ac proindè debuit dissolvere medium parietem legis Mosaicæ qui separabat unum populum ab alio, et ambos una eademque lege Evangelica concludere.

3. Dices: Scriptura docet legem Mosaicam duratoram in æternum, ut Baruch. iv, 1: «Hic liber mandatorum Dei, et lex quæ est in æternum.» Respondeo: Lex Mosaica duobus modi dici potest æterna. Primò, quoad præcepta moralia, quæ adhuc durant. Secundò, quoad ceremonialia, quæ quidem abrogata sunt quoad signifi-

tionem; tamen adhuc durant quoad rem significatam. Ita D. Thomas quæst. 403, art. 3 ad 1.

4. Posterior pars probatur, quia ratio naturalis dictat præcepta Decalogi, quatenùs sunt juris naturalis, servanda esse. Dico, quatenùs sunt juris naturalis propter duas causas. 1. Propter observationem Sabbathi, quæ non erat juris naturalis, et idè abrogata est. 2. Propter minas et terrores, quæ annexa erant præceptis Decalogi respectu eorum, quæ ea non observarent. Hæc etiam abrogata sunt, quia similiter non erant juris naturalis, sed positivi.

QUESTIO IX.

An in locum legis Mosaicæ successerit lex Evangelica, et quæ illa sit?

1. Christus instituit novam legem, quæ Evangelica appellari solet, ad christianos pertinentem; idèdque non solum Redemptor, sed etiam Legislator dicendus est, juxta illud Isaia xxxiii, 22: «Dominus Judex noster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster, ipse salvabit nos.» Et in Evangelio passim loquitur de sua lege: Joan. xiv, 15: «Mandata mea servate.» Joan. xv, 10: «Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea.» Matth. xxviii, v. 19: «Docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis.» Et Apost. 1 Cor. vii, 10: «Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere.» Et 1 Cor. ix, 21: «Illis qui sine lege erant, factus sum tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem Christi.» Et Hebr. iii, confert inter se Christum et Moysen, tanquam duos legislatores, alterum veteris, alterum novi Testamenti, et ait, si transgressores legis à Moyse datæ puniti sunt; multò magis transgressores legis à Christo latæ puniendos esse.

2. Lex Evangelica, quæ à Christo data est, continet triplicia præcepta, nempe moralia, sacramentalia et fidei. De moralibus constat Matt. v, vi et vii, ubi Christus explicat et perficit præcepta Decalogi, quæ propriè ad

mores pertinent. Et Matt. xix, 6, ubi prohibet divortium et libellum repudii, ac decernit, ut vinculum matrimonii deinceps non dissolvatur. De sacramentalibus patet ex illo Joan. iii, 5: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.» Et Joan. vi, 53: «Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.» Denique de præcepto fidei ex illo Marci xvi, 16: «Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur.» Et Joan. viii, 24: «Si non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro.»

3. Hoc autem interest inter hæc triplicia præcepta, quod sacramentalia sint verè et propriè à Christo instituta: reliqua non tam instituta, quàm aucta vel explicata. Et quidem moralia, cum sint juris naturalis, non egebant institutione, sed explicatione. Præceptum autem fidei aliquo modo auctum est. Nam Christi nativitas, passio, mors et reliqua mysteria, quæ à judæis implicite et obscure credebantur, jam expressè et distinctè creduntur à christianis.

4. Objici potest illud Joan. i, 17: «Lex per Moysen data est: gratia et veritas per Christum facta est:» hinc etiam videtur colligi Moysen fuisse legislatorem, non autem Christum.

Respondeo: hoc posterius perperam indè colligitur. Nam sensus illorum verborum est hic: Moyses dedit judæis nudam legem sine gratia, id est, legem præcipientem, sed non juvantem: Christus dedit vobis legem cum gratia, id est, legem præcipientem et juvantem. Hinc fit, ut lex Moysi, quia tantum præcipiebat, et non juvabat, retinuerit nomen legis: lex verò Christi, quia pauca præcipit, et plurimum gratiæ confert, obtineat nomen gratiæ ab effectu magis principali. Eandem ob causam vocatur à Christo, «jugum suave, et onus leve:» et ab Apostolo: «Lex spiritus vitæ:» Rom. viii. Vide Augustinum in libro *de Spiritu et littera*.

5. Quæres. An lex Evangelica nos obliget ad sui observationem? Calvinistæ tria docent: Primò præcepta moralia, seu Decalogi non posse à nobis servari, ac

proindè Christum liberasse nos ab eorum observatione juxta illud Apostoli ad Gal. iii, 13: «Christus nos redemit de maledicto legis.» Fundamentum eorum est, quia putant peccatum originale manere in nobis, quandiù in hac vita sumus; ideòque omnia nostra opera, quibus conamur legem Decalogi implere, vitata et inquinata esse propter contagionem peccati originalis: per ejusmodi autem opera legi satisfieri non posse: atque hoc sensu legem servatu impossibilem esse asserunt.

6. Secundò docent Baptismum et alia Sacramenta non esse absolute necessaria ad salutem: et ideò præcepta sacramentalia non obligare christianos. Fundamentum eorum est, quia putant solam fidem justificare, et Sacramenta solùm adhiberi ad excitandam et nutriendam fidem: ac proindè esse quidem utilia, non tamen necessaria, præsertim cum sine Sacramentis fides excitari et nutriri possit per verbum Dei.

7. Tertiò docent præceptum fidei obligare omnes mortales, et hoc solum præceptum sufficere ac necessarium esse ad salutem juxta illud Rom. i, 17: «Justus ex fide vivit.» Et Lucae viii, 50: «Crede tantum, et salva erit.» Ex his omnibus concludunt libertatem Christianam, seu Evangelicam in eo consistere, quod sumus liberi ab observatione legis, et sic interpretantur illud 1 Thimoth. i, 9: «Justo non lex posita.» Hæc tria calvinistarum puncta damnata sunt in Concilio Tridentino, sess. 6, canone 18 et seq., et jam paucis refutanda per totidem conclusiones.

8. Dico 1: Præcepta Decalogi possunt servari ab iis, qui operantur ex gratia Dei, neque Christus ab eorum observatione nos liberavit. Prior pars probatur 4 manifestis Scripture testimoniis: Ps. cxviii, 32: «Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.» Ezech. xxxvi, 27: «Spiritus meum ponam in medio vestri, et faciam ut in præceptis meis ambuletis, et judicia mea custodiat.» Matt. xi, 30: «Jugum meum suave est, et onus meum leve.» 1 Jo. v, 3: «Hæc enim Charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus, et mandata ejus graviora non sunt.» Quid clarius? Accedunt exempla eorum, qui in Scripturis narrantur legem servasse. Serva-

vit illam David juxta illud 3 Reg. xiv : « Non fuisti sicut servus meus David , qui custodivit mandata mea , et secutus est me in toto corde suo , faciens quod placitum esset in conspectu meo. » Servavit Zacharias et Elisabeth : Luc. i. 6 : « Erant ambo justis ante Deum , incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela. » Servavit adolescens Evangelicus , Matth. xix. 20 : « Omnia hæc custodivi à juventute mea. » Plura de hac re invenies in opusculo nostro de justitia bonorum operum secundum calvinistas cap. 2, ubi etiam objectiones calvinistarum solutæ sunt.

9. Posterior pars conclusionis , quod scilicet Christus non liberaverit nos ab observatione præceptorum Decalogi , patet ex Evangelio et Apostolis. Ac primum ex verbis Christi Matth. v. 48 : « Non veni solvere legem , sed adimplere. » Matth. vii. 19 : « Omnis arbor , quæ non facit fructum bonum , excidetur , et in ignem mittetur. » Matth. xix. 17 : « Si vis ad vitam ingredi , serva mandata. » Deinde ex verbis Apostoli Jacobi cap. ii. 8 : « Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas : Diliges proximum tuum sicut teipsum : benefacitis. Si autem personas accipitis , peccatum operamini , redarguti à lege , quasi transgressores. Quicumque autem totam legem servaverit , offendat autem in uno , factus est omnium reus. » Vide plura apud Belarminum lib. 4 de justificatione , cap. 2 et sequentibus.

10. Fundamentum calvinistarum de peccato originali in nobis manente falsum est , et prolixè refutatum in opusculo nostro de Auctore peccati , cap. 4. Illud porro , *Christus redemit nos de maledicto legis* , non sic debet intelligi , quasi Christus voluerit nos esse liberos ab obligatione et observatione legis , ut fingunt calvinistæ , hoc enim falsum est , (ut jam ostendi ;) sed quod dederit nobis gratiam , qua possumus legem implere , et maledictionem , quæ legis transgressoribus constituta est , evitare.

11. Dico 2 : Præcepta sacramentalia de Baptismo et Eucharistia etiam nos obligant , nec sine eorum observatione salutem consequi valemus. Hoc manifestè patet ex illo Joan. iii. 5 : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto , non potest introire in regnum Dei. » Et

Joan. vi. 53 : « Nisi manducaveritis carnem filii hominis , et biberitis ejus sanguinem , non habebitis vitam in vobis. » Quomodo autem hæc duo præcepta intelligenda sint , et an obligent solos adultos , an etiam infantes , alio loco explicandum est. Intereà videri potest Bellarminus et alii. Loquor autem de solo Baptismo et Eucharistia , quia adversarii vix admittunt plura Sacramenta.

12. Dico tertio : Præceptum fidei obligat omnes mortales , sed non solum obligat. Prior pars conceditur à calvinistis , et patet ex illo Marc. xvi. 16 : « Qui autem non crediderit , condemnabitur. » Posterior sequitur ex dictis ; quia præter præceptum fidei obligant nos etiam præcepta Decalogi et sacramentalia. Hinc infero contra calvinistas libertatem christianam non consistere in eo quod simus liberi ab observatione præceptorum Dei. In quo ergo consistit ? In his tribus : Primò in libertate à peccato et morte juxta illud Joan. viii. 34 : « Omnis , qui facit peccatum , servus est peccati. Si ergo vos filius liberaverit , verè liberi eritis. » Et Rom. vi. 18 : « Liberati autem à peccato , servi facti estis justitiæ. » Secundò in libertate à jugo legis ceremonialis et judicialis judæorum : Gal. iv. 9 : « Quomodo iterum convertimini ad infirma et egena elementa , quibus denuò servire vultis ? » Tertio in libertate à dominio et reatu legis moralis : Rom. vi. 14 : « Non estis sub lege , sed sub gratia. » Et 2 Cor. iii. 17 : « Ubi spiritus Domini , ibi libertas. » Et Gal. v. 18 : « Si spiritu ducimini , non estis sub lege. » Hic notandum est cum Augustino in explicatione primi psalmi , quod aliud sit hominem esse sub lege , et aliud esse in lege. Judæi erant sub lege , quia tanquam servi subjecti erant pœnis et terroribus legalibus. Nos sumus in lege , quia tanquam filii ex amore et charitate vivimus secundum legem. Hoc sensu Apostolus 1. Cor. ix. 21 negat se esse sub lege , et affirmat se esse in lege. Et D. Augustinus in lib. de Continentia , cap. 3 explicans illud Apostoli : « Non estis sub lege , sed sub gratia , » sic habet : « Non sumus sub lege bonum quidem jubente , non tamen dante ; sed sumus sub gratia , quæ id , quod lex jubet , faciens nos amare , potest liberis imperare. » Et in libr. de Natura et Gratia , cap. 5 : « Si spiritu ducimini , non estis sub lege , uti-

«que lege, quæ timorem inculcit, non tribuit charitatem.» Illud Apostoli, quod adversarii objiciunt: *Justo non est lex posita*, facillè explicatur ex dictis. Tametsi enim lex, secundùm se spectata, æque posita sit justis et injustis, (utrisque enim præscribit lex, quid faciendum aut omit-tendum sit,) non tamen pœna legis imponitur justis, qui ex amore legem servant, sed injustis, qui legem præva-ricantur. Hoc sensu dixit idem Apostolus ad Gal. iii, 19: «Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est.» Vide Augustinum in libro de *Spiritu et littera*, capite decimo.

CAPUT VI.

DE SYNAGOGA VETERIS TESTAMENTI.

Nomen Synagogæ sumitur tribus modis in Scriptura. Primò pro tota congregatione, seu ecclesia judæorum: Num. xxvii, 20: «Audiat eum omnis Synagoga filiorum Israel.» Et Ecclesiast. i, 15: «Coram omni Synagoga Israel:» et alibi sæpè. Et hoc sensu fuit typus, seu fi-gura Ecclesiæ Christi, ut postea explicabo.

Secundò pro congregatione seu conventu malorum: Psal. lxxxv, 15: «Deus, iniqui insurrexerunt super me, et Synagoga potentium quæsierunt animam meam, et non proposuerunt te in conspectu suo.» Et Eccl. iii, 30: «Synagogæ superbiorum non erit sanitas.» Et Apoc. ii, 9: «Blasphemaris ab his, qui se dicunt judæos esse, et non sunt, sed sunt Synagoga Satana:» et cap. iii, 9: «Ecce dabo de Synagoga Satana:, qui dicunt se judæos esse, et non sunt, sed mentiuntur.»

Tertiò pro quibusdam ædificiis seu domibus, in qui-bus judæi singulis Sabbathis solent Scripturam legere et explicare. De his frequens est mentio in Evangelio: Matth. iv, 23: «Circuibat Jesus totam Galilæam, docens in Synagogis eorum.» Et Marc. i, 21: «Et Sabbathis ingressus in Synagogam, docebat eos.» Et Luc. iv, 17: «Intravit secundùm consuetudinem suam die Sabbathi

in Synagogam, et surrexit legere: et traditus est illi liber Isaia: propheta:» Et Joan. ix, 22: «Jam conspi-raverant judæi, ut si quis eum confiteretur esse Chris-tum, extra Synagogam fieret,» id est, interdiceretur publicis conventibus, qui in Synagoga celebrabantur. Quod nos dicimus excommunicari.

2. Nos hic agimus de Synagoga primo modo sumpta, id est, de tota judæorum congregatione, seu ecclesia, quatenus constabat ex populo et Sacerdotibus. Et quæ-ritur: 1. An fuerit visibilis. 2. An aliquandò erraverit, vel defecerit à fide. 3. An fuerit figura Ecclesiæ Christi. 4. An fuerit tam perfecta, quàm Ecclesia Christi est. De Synagoga tertio modo sumpta dicam aliquid cap. 12.

QUÆSTIO I.

An Synagoga fuerit visibilis?

1. De Synagoga statuendum est, sicut de qualibet communitate vel republica; in qua tria spectari possunt. Primò multitudo, seu collectio eorum hominum, qui in republica sunt. Secundò externum regimen, quo magis-tratus politicus gubernat suos subditos. Tertiò interna affectio, qua subditi inter se, et cum suo magistratu, tanquam membra cum capite, unjuntur. Duo priora sunt visibilia, et externis sensibus percipiuntur; tertium est invisibile. Nam externis oculis videmus cives et magis-tratum, qui in republica sunt: videmus externam poli-tiam et gubernationem: sed non videmus internam affec-tum, quem quisque habet, aut habere debet.

2. Idem dico de Synagoga. Tria in ea spectari pote-rant. Primò multitudo, seu collectio judæorum, qui erant in Synagoga. Secundò externum regimen Ecclesiasticum, Sacrificia, Sacramenta, Purificationes, Oblationes, et similes ceremoniæ Mosaicæ. Tertiò interna fides et cha-ritas, qua omnes vel erant, vel esse debebant inter se uniti. Duo priora erant visibilia; tertium invisibile.

3. Idem de Ecclesia Christi. Sunt in ea visibiles chris-tiani: est visibile regimen, quo prælati gubernant suos subditos, dicendo, hortando, judicando, puniendo, Sa-

«que lege, quæ timorem inculcit, non tribuit charitatem.» Illud Apostoli, quod adversarii objiciunt: *Justo non est lex posita*, facillè explicatur ex dictis. Tametsi enim lex, secundùm se spectata, æque posita sit justis et injustis, (utrisque enim præscribit lex, quid faciendum aut omit-tendum sit,) non tamen pœna legis imponitur justis, qui ex amore legem servant, sed injustis, qui legem præva-ricantur. Hoc sensu dixit idem Apostolus ad Gal. iii, 19: «Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est.» Vide Augustinum in libro de *Spiritu et littera*, capite decimo.

CAPUT VI.

DE SYNAGOGA VETERIS TESTAMENTI.

Nomen Synagogæ sumitur tribus modis in Scriptura. Primò pro tota congregatione, seu ecclesia judæorum: Num. xxvii, 20: «Audiat eum omnis Synagoga filiorum Israel.» Et Ecclesiast. i, 15: «Coram omni Synagoga Israel:» et alibi sæpè. Et hoc sensu fuit typus, seu fi-gura Ecclesiæ Christi, ut postea explicabo.

Secundò pro congregatione seu conventu malorum: Psal. lxxxv, 15: «Deus, iniqui insurrexerunt super me, et Synagoga potentium quæsierunt animam meam, et non proposuerunt te in conspectu suo.» Et Eccl. iii, 30: «Synagogæ superbiorum non erit sanitas.» Et Apoc. ii, 9: «Blasphemaris ab his, qui se dicunt judæos esse, et non sunt, sed sunt Synagoga Satana:» et cap. iii, 9: «Ecce dabo de Synagoga Satana:, qui dicunt se judæos esse, et non sunt, sed mentiuntur.»

Tertiò pro quibusdam ædificiis seu domibus, in qui-bus judæi singulis Sabbathis solent Scripturam legere et explicare. De his frequens est mentio in Evangelio: Matth. iv, 23: «Circuibat Jesus totam Galilæam, docens in Synagogis eorum.» Et Marc. i, 21: «Et Sabbathis ingressus in Synagogam, docebat eos.» Et Luc. iv, 17: «Intravit secundùm consuetudinem suam die Sabbathi

in Synagogam, et surrexit legere: et traditus est illi liber Isaia: propheta:» Et Joan. ix, 22: «Jam conspi-raverant judæi, ut si quis eum confiteretur esse Chris-tum, extra Synagogam fieret,» id est, interdiceretur publicis conventibus, qui in Synagoga celebrabantur. Quod nos dicimus excommunicari.

2. Nos hic agimus de Synagoga primo modo sumpta, id est, de tota judæorum congregatione, seu ecclesia, quatenus constabat ex populo et Sacerdotibus. Et quæ-ritur: 1. An fuerit visibilis. 2. An aliquandò erraverit, vel defecerit à fide. 3. An fuerit figura Ecclesiæ Christi. 4. An fuerit tam perfecta, quàm Ecclesia Christi est. De Synagoga tertio modo sumpta dicam aliquid cap. 12.

QUÆSTIO I.

An Synagoga fuerit visibilis?

1. De Synagoga statuendum est, sicut de qualibet communitate vel republica; in qua tria spectari possunt. Primò multitudo, seu collectio eorum hominum, qui in republica sunt. Secundò externum regimen, quo magis-tratus politicus gubernat suos subditos. Tertiò interna affectio, qua subditi inter se, et cum suo magistratu, tanquam membra cum capite, unjuntur. Duo priora sunt visibilia, et externis sensibus percipiuntur; tertium est invisibile. Nam externis oculis videmus cives et magis-tratum, qui in republica sunt: videmus externam poli-tiam et gubernationem: sed non videmus internam affec-tum, quem quisque habet, aut habere debet.

2. Idem dico de Synagoga. Tria in ea spectari pote-rant. Primò multitudo, seu collectio judæorum, qui erant in Synagoga. Secundò externum regimen Ecclesiasticum, Sacrificia, Sacramenta, Purificationes, Oblationes, et similes ceremoniæ Mosaicæ. Tertiò interna fides et cha-ritas, qua omnes vel erant, vel esse debebant inter se uniti. Duo priora erant visibilia; tertium invisibile.

3. Idem de Ecclesia Christi. Sunt in ea visibiles chris-tiani: est visibile regimen, quo prælati gubernant suos subditos, dicendo, hortando, judicando, puniendo, Sa-

cramenta administrando. Est interna fides et charitas, quæ inter se conjuncti sunt. Unde sequitur non aliter de Synagoga et Ecclesia, quàm de republica vel civitate statuendum esse. Sicut ergo absolutè loquendo, rectè dicimus rempublicam Venetam, aut civitatem Viennensem esse visibilem et conspicuam: ita similiter Synagogam et Ecclesiam esse visibilem et conspicuam. Est enim par ratio, ut explicatum est.

QUESTIO II.

An Synagoga aliquandò erraverit, vel à fide defecerit?

1. Lutherani et calvinistæ docent: sæpè illam errasse, et à fide defecisse. Primò tempore Moysis, quandò Aaron cum toto populo adoravit vitulum. (Exodi xxxii, 4.) Secundò tempore Eliæ, quando nullus mansit fidelis, nisi solus Elias, ut ipsemet conqueritur. 3 Regum xix, 44: «Derelictus sum ego solus, et quærunt animam meam.» Tertio tempore Isaie et Jeremiæ, quandò omnes recesserunt à Deo: Isaia i, 3: «Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui: Israel autem me non cognovit.» Et Jeremiæ ii, 13: «Duo mala fecit populus meus: Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.» Et 2 Paralipomenon xv, 3: «Transibunt multi dies in Israel absque Deo vero, et absque Sacerdote, doctore et absque lege.» Quarto tempore passionis Christi, quandò tota Synagoga cum omnibus cæremoniis suis expiravit.

2. Respondeo: Hic multa asseruntur, quæ examinanda sunt. Primum est Synagogam tempore Moysis in adorando vitulo defecisse à fide, falsum est. Non defecit tota Synagoga, sed pars ejus. Non enim defecit Moyses, nec Levitæ et Sacerdotes, ut patet ex illo Exodi xxxii, 25 et 26: «Videns ergo Moyses populum, ait: Si quis est Domini, jungatur mihi. Congregatique sunt ad eum omnes filii Levi.» Erant autem filii Levi viginti duo millia, ut habetur Num. iii, 39.

3. Alterum est Synagogam tempore Eliæ, Isaia, Jeremiæ defecisse à fide. Hic opus est distinctione. Nam

duo regna pertinebant ad Synagogam: alterum Juda, quod constabat duabus, alterum Israel, quod constabat decem tribubus. Hoc posterius statim à principio, sub primo rege Jeroboam defecit à vera fide, et publicè cœpit idola adorare: 3 Regum xii, 27; et in eo statu permansit usque ad captivitatem juxta illud 4 Regum xvii, 22: «Ambulaverunt filii Israel in universis peccatis Jeroboam, quæ fecerat, et non recesserunt ab eis, usque quò Dominus auferret Israel à facie sua in assyrios.» Nihilominus semper aliqui fuerunt in illo regno, qui abstinerent ab idololatria, et verum Deum agnoscerent, etiam tempore Eliæ. Nam cum ipse putaret se solùm relictum esse in cultu veri Dei, audivit responsum à Domino 3 Reg. xix, 48: «Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante Baal.» Et similiter de Tobia legimus Tob. i, 5: «Cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Jeroboam fecerat rex Israel, hic solus fugiebat consortia hominum; sed pergebat in Jerusalem ad templum Domini, et ibi adorabat Dominum Deum Israel.»

4. In regno Juda aliter res se habuit. Nam aliqui reges fuerunt boni et cultores veri Dei, ut Asa, Josaphat, Azarias, Joathan, Ezechias et Josias, sub quibus vera religio, vel restaurata, vel conservata est: alii mali et idololatræ, ut Achaz, Manasses, Amod: alii denique non quidem idololatræ, sed tamen mali. Semper tamen in templo Salomonis videtur mansisse usus sacrificiorum secundum legem Mosaicam usque ad captivitatem babilonicam, ut colligitur ex illis verbis 2 Machab. i, 49: «Cum in Persidem ducerentur Patres nostri, Sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari occultè absconderunt in valle, ubi erat puteus altus, et siccus.» Loquitur de igne cœlitus à Deo misso, quo utebantur Sacerdotes in quotidianis sacrificiis. (Levit. ix, et x.) Igitur ignis ille fuit conservatus in templo usque ad illud tempus, quo judæi in Persidem captivi abducebantur.

5. Tertium est Synagogam tempore Christi expirasse. Hoc verum est, non quod tunc defecerit à vera fide, quam antea profitebatur, sed quia tunc repudiata est cum suis cæremoniis et sacrificiis; ac in ejus locum successit Ec-

clesia Christi. Ubi obiter notandum est potuisse hæc quinque spectari in Synagoga: 1. Legem Mosaicam: 2. Prophetiam de Christo: 3. Sacerdotium et sacrificia legalia: 4. Supremam potestatem judicariam, quæ erat in Pontifice et Concilio: 5. Infallibilem Dei assistentiam, quæ illi potestati erat annexa. Quandò et quomodò singula expiraverint, dicam paucis.

6. Lex Mosaica, quoad obligationem, abrogata est in morte Christi, ut docet S. Th. in 4, 2 quæst. 183, art. 3 ad 2, et alii passim. Tunc enim amisit vim obligandi; quia tunc «velum templi scissum est in duas partes à summo usque deorsum:» Matt. xxvii, 51. Et tunc Christus dixit in cruce: *Consummatum est.* Unde sequitur ante mortem Christi viguisse simul legem Mosaicam et Evangelicam: post mortem, solam Evangelicam.

7. Prophetia de Christo fuit multiplex. Alia de venturo Christo in hunc mundum; alia de ejus doctrina et miraculis; alia de morte et passione; alia de descensu ad inferos; alia de resurrectione: unaquæque earum tunc expiravit, quandò impletum fuit id, quod per eam prædicabatur; v. g., Prophetia de venturo Christo expiravit per adventum Christi: Matth. xi, 13: «Lex et Prophetæ usque ad Joannem.» Et sic deinceps.

8. Sacrificia legalia sunt etiam abrogata per mortem Christi, sicut lex Mosaica. Quod maximè verum est de cruentis sacrificiis, in quibus mactabantur animalia. Erant enim figuræ seu umbræ cruenti sacrificii, quo Christus in ara crucis erat mactandus. Itaque adveniente hoc sacrificio, necesse fuit illa expirare: sicut adveniente sole, facessunt tenebræ.

9. Suprema potestas judicaria, itemque divina assistentia illi annexa non videtur simul seu eodem momento tota expirasse; sed successivè, et quasi per partes. Nam primò certum est Christum habuisse majorem potestatem judicariam, et uberiorem Dei assistentiam, quam habuerit Pontifex in veteri Testamento juxta illud Matthæi xxviii, 18: «Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra.» Itaque Pontifex, respectu Christi, non potuit ampliùs habere supremam; tametsi habuerit supremam in suo ordine ac statu.

10. Deinde assistentia divina paulatim subtracta est. Quod facillè ostendi potest in iis Conciliis, qui post Christi nativitate à Pontifice et Sacerdotibus celebrata sunt. Tria potissimum recensebo. Primùm tempore Herodis, quandò tres Magi venerunt Hierosolymam: alterum tempore Lazari resuscitati, quandò disputabatur, quid de Christo, tot miracula faciente, statuendum esset: tertium tempore captivitatis Christi, quandò à Caipha ad mortem condemnatus est. In primo mansit integra assistentia divina, in altero diminuta est, in tertio penitus sublata. Quod sic demonstro.

11. Primum Concilium convocatum est propter Herodem, qui à Principibus Sacerdotum seiscitabatur, ubi Christus, juxta Prophetarum vaticinia, esset nasciturus? Matthæi ii, 4. Et responsum est: «In Bethlehem Juda. Sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in Principibus Juda: Ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Israel.» Quæ decisio fuit vera et infallibilis, ac proinde ex vera et infallibili Dei assistentia profecta.

12. Alterum celebratum fuit ex occasione miraculi, quo Christus Lazarum resuscitavit, Joann. xi, 47: «Collegerunt ergo pontifices et pharisæi concilium, et dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: et venient romani, et tollent nostrum locum et gentem. Unus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quod Jesus moriturus esset pro gente, etc.» Ex his verbis manifestè constat Caipham ex una parte errasse, ex altera non errasse: et partim ex odio, more humano, partim ex assistentia Spiritus Sancti, more prophetico, locutum esse. In eo errabat, quod Christum innocentem mortì adjudicaret; et hoc ex invidia et amulatione. (Matth. xxvii, 18.) In eo non errabat, quod prædiceret Christum moriturum pro salute judæorum: et hoc non ex semetipso, id est, ex proprio judicio et affectu

humano, sed ex divino instinctu, qui Pontifici ratione sui officii solet assistere.

13. Tertium celebratum fuit instante Christi passione, Matth. xxvi, 57: ubi Sacerdotes «quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent.» Et tandem lata est, hæc sententia: *Reus est mortis.* Qua sine dubio fuit iniqua, nec ullo modo à Deo inspirata, sed potius à diabolo, ut jam antea dictum erat à Christo, Joann. viii, 44: «Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere: ille homicida erat ab initio.» Nec quicquam in illo Concilio gestum est, ex quo constare possit, divinam assistentiam illi adfuisse.

QUESTIO III.

An Synagoga fuerit figura Ecclesie Christi?

1. In figura duo spectari debent: Primò, quod representet rem figuratam, quo pacto cruenta sacrificia Mosaica representabant cruentum sacrificium Christi in cruce. Secundò, quod sit imperfectior re figurata, sicut umbra est imperfectior, quam corpus; et rudis delineatio imaginis est imperfectior, quam ipsa imago consummata; et vetus Testamentum est imperfectius, quam novum. Utrumque accommodandum est Synagoga respectu Ecclesie.

2. Primò ergo quæritur, in quo Synagoga representaverit Ecclesiam? Respondeo: In his punctis: Primò, sicut Synagoga aedificata fuit à Moyse, qui erat famulus Dei; ita Ecclesia à Christo, qui est Filius Dei: 1 Hebr. iii, 5. Secundò, sicut Moyses fuit primus monarcha seu visibile caput Synagoga; ita Christus Ecclesie: Ep. v, 23. Tertio, sicut Synagoga post mortem Moysis semper gubernata fuit ab uno visibili capite, nempe à Pontifice; sic etiam Ecclesia post mortem Christi: Joan. xxi, 47: «Pascere oves meas.» Quarto, sicut Synagoga habuit sua Sacramenta, sacrificia et alias caeremonias ad cultum Dei pertinentes; sic etiam habet Ecclesia. Quintò, sicut Synagoga fuit visibilis, quoad externam populi gubernationem,

et invisibilis, quoad internam fidem: ita etiam Ecclesia.

3. Hic notandum est, sicut Synagoga fuit figura Ecclesie, ut jam dixi, ita Moysen fuisse figuram Christi. Est autem multiplex analogia inter utrumque. Primò uterque natus est in aliena terra: Moyses in Ægypto, Christus in Bethlehem. Secundò Moyses positus est in fiscella, Christus in præsepio. Tertio rex Pharaon persecutus est Moysen, et reliquos infantes hebræorum in Ægypto: rex Herodes persecutus est Christum, et reliquos infantes in Bethlehem. Quarto Moyses eduxit populum ex servitute Ægypti, Christus ex servitute diaboli. Quintò Moyses duxit populum per mare rubrum, Christus per Baptismum. Sextò Moyses fuit mediator veteris Testamenti, Christus novi. Septimò Moyses dedit legem veterem, Christus novam seu Evangelicam. Octavo Moyses, antequam daret legem, jejunavit quadraginta diebus, Christus similiter. Nonò Moyses accepit sponsam Æthiopissam, Christus sponsam Ecclesiam, de qua scriptum est, *Nigra sum, sed formosa.* Decimò Moyses instituit septuaginta seniores, Christus septuaginta Discipulos. Undecimò Moyses misit duodecim exploratores in Palestinam, Christus duodecim Apostolos in orbem universum. Duodecimò Moyses per virgam suam fecit magna miracula, Christus majora per lignum crucis.

QUÆSTIO IV.

An Synagoga fuerit tam perfecta, quam Ecclesia Christi?

1. Respondeo: In multis fuit imperfectior: Primò Synagoga fuit ancilla; Ecclesia est domina: Galat. iv, 31: «Non sumus ancillæ filii, sed liberæ.» Secundò Synagoga, quia erat ancilla, fuit repudiata; Ecclesia, cum sit domina, nunquam repudiabitur. De illa dictum est Galat. iv, 30: «Ejice ancillam et filium ejus;» de hac verò Isaia liv, 4: «Noli timere, quia non confunderis, neque erubesces.» Tertio Synagoga habuit Prophetas et Sacerdotes, per quos Deus populo loquebatur; Ecclesia habet ipsum Filium Dei incarnatum, qui in propria persona

locutus est nobis: Hebræorum 1, 2. Quartò Synagoga accepit à Moyse nudam legem præcipientem; Ecclesia accepit à Christo legem præcipientem, et gratiam adjuvantem: Joan. 1, 17. Quintò Synagoga fuit exigua, et intra Palestinæ terminos comprehensa; Ecclesia est Catholica, et toto orbe diffusa: Marci. xvi, 15, et Rom. x, 18. Sextò Synagoga non fuit mater omnium fidelium, sed tantum aliquorum; quia multi fideles extra Synagogam salvabantur, ut Ninivite, de quibus Matth. xii, 41; Ecclesia est mater omnium fidelium, et nemo extra illam salvari potest.

2. Hoc pulchrè ostendit Augustinus libro de *Unitate Ecclesiæ*, cap. 49 cum ait: «Ad ipsam salutem, ac vitam æternam nemo pervenit, nisi qui habet caput Christum. Habere autem caput Christum nemo poterit, nisi qui in ejus corpore fuerit, quod est Ecclesia.» Quod etiam variis rationibus confirmat serm. 181 de temp. Primò, quia in sola Ecclesia immolatur hostia Salvatoris. Secundò in sola vinea laborantes accipiunt mercedem denarii. Tertio omnes, qui extra arcam Noe fuerunt, diluvio extincti sunt. Quartò membrum, quod non manet in corpore, vitam habere non potest. Quintò ramus præcisus ab arbore, non potest germinare. Sextò rivus à fonte separatus, exarescit.

3. Alii hanc addunt: Christus est sponsus Ecclesiæ; at Christus non est adulter, nec generat filios ex adultera; ergo non generat filios, nisi ex sponsa sua Ecclesia. Nemo igitur filius Christi est, nisi matrem agnoscat Ecclesiam. Quo spectat illud Cypriani libro de veritate Ecclesiæ: «Non habet Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet Matrem.» Quod etiam repetit Aug. lib. 4 de Symbolo ad catechumenos, cap. 43.

CAPUT VII.

DE MINISTRIS SYNAGOGÆ ORDINARIIS, QUI ERANT LEVITÆ, SACERDOTES ET PONTIFEX.

1. In statu naturæ, qui duravit ab Adamo usque ad Moysen, omnes primogeniti erant Sacerdotes, et divino cultui peculiariter mancipati. At in statu legis Mosaicæ, qui duravit à Moyse usque ad Christum, voluit quidem Deus omnes primogenitos sibi sanctificari, Exodi xiii, 2. Sed tamen in illorum locum ex duodecim tribubus Israel elegit tribum Levi, eamque divino servitio præ cæteris destinavit juxta illud Numerorum iii, 42: «Ego tui Levitas à filiis Israel pro omni primogenito in filiis Israel, eruntque Levitæ mei.» Et capite octavo, 6: «Tolle Levitas de medio filiorum Israel, et purificabis eos:» et infra: «Statues Levitas in conspectu Aaron, et filiorum ejus, et consecrabis oblatos Domino, ac separabis de medio filiorum Israel, ut sint mei. Et postea ingrediantur tabernaculum fœderis, ut serviant mihi:» et iterùm: «Tui Levitas pro cunctis primogenitis filiorum Israel, ut serviant mihi pro Israel in tabernaculo, et orent pro eis, ne sit in populo plaga.»

2. Porrò in tribu Levi tria hominum genera distingui solent: Primò Levitæ propriè dicti: secundò Sacerdotes: tertio summus Sacerdos, seu Pontifex. Tametsi enim omnes, qui erant ex tribu Levi generatim vocati fuerint Levitæ, seu filii Levi: tamen ex usu Scripturæ, Levitæ propriè dicti distinguebantur à Sacerdotibus et Pontifice. Nam illi soli vocabantur Sacerdotes, qui offerebant victimas et sacrificia: illi verò Levitæ, qui Sacerdotibus ministrabant. Inter Sacerdotes, qui erat summus, vocabatur Pontifex.

3. De his omnibus, ac potissimum de Pontifice agendum est hoc ordine: Primò ex qua familia fuerit Pontifex. Secundò quæ fuerit successio Pontificum. Tertio quo ritu consecrati fuerint Levitæ, Sacerdotes et Pontifex.

locutus est nobis: Hebræorum 1, 2. Quartò Synagoga accepit à Moyse nudam legem præcipientem; Ecclesia accepit à Christo legem præcipientem, et gratiam adjuvantem: Joan. 1, 17. Quintò Synagoga fuit exigua, et intra Palestinæ terminos comprehensa; Ecclesia est Catholica, et toto orbe diffusa: Marci. xvi, 15, et Rom. x, 18. Sextò Synagoga non fuit mater omnium fidelium, sed tantum aliquorum; quia multi fideles extra Synagogam salvabantur, ut Ninivite, de quibus Matth. xii, 41; Ecclesia est mater omnium fidelium, et nemo extra illam salvari potest.

2. Hoc pulchrè ostendit Augustinus libro de *Unitate Ecclesiæ*, cap. 49 cum ait: «Ad ipsam salutem, ac vitam æternam nemo pervenit, nisi qui habet caput Christum. Habere autem caput Christum nemo poterit, nisi qui in ejus corpore fuerit, quod est Ecclesia.» Quod etiam variis rationibus confirmat serm. 181 de temp. Primò, quia in sola Ecclesia immolatur hostia Salvatoris. Secundò in sola vinea laborantes accipiunt mercedem denarii. Tertio omnes, qui extra arcam Noe fuerunt, diluvio extincti sunt. Quartò membrum, quod non manet in corpore, vitam habere non potest. Quintò ramus præcisus ab arbore, non potest germinare. Sextò rivus à fonte separatus, exarescit.

3. Alii hanc addunt: Christus est sponsus Ecclesiæ; at Christus non est adulter, nec generat filios ex adultera; ergo non generat filios, nisi ex sponsa sua Ecclesia. Nemo igitur filius Christi est, nisi matrem agnoscat Ecclesiam. Quo spectat illud Cypriani libro de veritate Ecclesiæ: «Non habet Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet Matrem.» Quod etiam repetit Aug. lib. 4 de Symbolo ad catechumenos, cap. 43.

CAPUT VII.

DE MINISTRIS SYNAGOGÆ ORDINARIIS, QUI ERANT LEVITÆ, SACERDOTES ET PONTIFEX.

1. In statu naturæ, qui duravit ab Adamo usque ad Moysen, omnes primogeniti erant Sacerdotes, et divino cultui peculiariter mancipati. At in statu legis Mosaicæ, qui duravit à Moyse usque ad Christum, voluit quidem Deus omnes primogenitos sibi sanctificari, Exodi xiii, 2. Sed tamen in illorum locum ex duodecim tribubus Israel elegit tribum Levi, eamque divino servitio præ cæteris destinavit juxta illud Numerorum iii, 42: «Ego tui Levitas à filiis Israel pro omni primogenito in filiis Israel, eruntque Levitæ mei.» Et capite octavo, 6: «Tolle Levitas de medio filiorum Israel, et purificabis eos:» et infra: «Statues Levitas in conspectu Aaron, et filiorum ejus, et consecrabis oblatos Domino, ac separabis de medio filiorum Israel, ut sint mei. Et postea ingrediantur tabernaculum fœderis, ut serviant mihi:» et iterùm: «Tui Levitas pro cunctis primogenitis filiorum Israel, ut serviant mihi pro Israel in tabernaculo, et orent pro eis, ne sit in populo plaga.»

2. Porrò in tribu Levi tria hominum genera distingui solent: Primò Levitæ propriè dicti: secundò Sacerdotes: tertio summus Sacerdos, seu Pontifex. Tametsi enim omnes, qui erant ex tribu Levi generatim vocati fuerint Levitæ, seu filii Levi: tamen ex usu Scripturæ, Levitæ propriè dicti distinguebantur à Sacerdotibus et Pontifice. Nam illi soli vocabantur Sacerdotes, qui offerebant victimas et sacrificia: illi verò Levitæ, qui Sacerdotibus ministrabant. Inter Sacerdotes, qui erat summus, vocabatur Pontifex.

3. De his omnibus, ac potissimum de Pontifice agendum est hoc ordine: Primò ex qua familia fuerit Pontifex. Secundò quæ fuerit successio Pontificum. Tertio quo ritu consecrati fuerint Levitæ, Sacerdotes et Pontifex.

Quartò quod fuerit illorum officium. Quintò quo vestiti et ornati fuerint usi. Sextò quos et quantos redditus habuerint. Septimò an aliquandò debuerint servare continentiam ab uxoribus. Octavò quanta fuerit illorum, et potissimum Pontificis, auctoritas apud populum. Nondò quæ utilitas ex his omnibus colligi possit.

QUESTIO I.

Ex qua familia fuerit Pontifex?

4. In tribu Levi erant multæ familiæ, quæ omnes servitio divino erant destinatæ: Pontificatus, seu summum Sacerdotium, secundùm legem ordinariam, erat in sola familia Aaronis. Habuit autem Aaron quatuor filios, Nadab, Abiù, Eleazar et Ithamar, (Num. iii, 2.) Hi omnes simul à Moyse consecrati sunt. Aaron quidem in summum Sacerdotem, seu Pontificem, filii verò ejus in simplices, seu minores Sacerdotes. (Exod. xxix per totum.) Duo primi, Nadab et Abiù, occisi sunt à Deo, quod ignem alienum obtulissent, (Levitici x, 1,) et sine liberis decesserunt, (1 Paralip. xxiv, 2.) Reliqui duo Eleazar, et Ithamar manserunt in officio sacerdotali cum hoc tamen discrimine, ut Eleazar succederet patri in Pontificatu, non autem Ithamar: et rursùm Eleazaro succederet filius ejus primogenitus, et huic etiam primogenitus, et sic deinceps: alii omnes essent simplices Sacerdotes.

QUESTIO II.

Quæ fuerit successio Pontificum.

4. Aaron fuit primus Pontifex à Deo constitutus, et à Moyse consecratus cum jure successionis. (Ecclesiast. xlv, 8.) Quod addo propter Moysem, qui fuit etiam Pontifex, et quidem ante Aaronem; sed extraordinarius et sine jure successionis. Nam filii Moysis non erant Pontifices; imò nec Sacerdotes quidem, sed tantùm Levitæ, qui serviebant Sacerdotibus. (1 Paralip. xxiii, 44.)

2. Aaroni successit Eleazar filius ejus cum pari potestate; et huic similiter Phinees, cui propter zelum divini honoris promisit Deus sempiternum Pontificatum juxta illud Num. xxv, 43: «Erit tam ipsi, quàm semini ejus pactum Sacerdotii sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo, et expiavit scelus filiorum Israel.» Et 1 Machab. ii, 25: «Phinees pater noster zelando zelum Dei accepit testamentum Sacerdotii æterni.» Idem repetitur Eccles. xlv, 28.

3. Hic duæ occurrunt difficultates: Una, cur Deus promiserit Phineæ, et semini ejus Pontificatum sempiternum, cum ei deberetur jure successionis? Nam Phinees erat primogenitus Eleazari: primogenitus autem ex Dei ordinatione succedebat patri in Pontificatu. Altera, quomodò hæc promissio fuerit impleta, cum constet Heli et multos alios fuisse Pontifices, qui tamen non erant ex semine Phineæ, sed ex familia Ithamar?

4. Ad priorem sic respondeo: Jus successionis in eo consistebat, ut patri succederet filius primogenitus, si viveret. Si autem, patre adhuc superstite, moreretur primogenitus, tunc secundogenitus in ejus locum subrogaretur. Itaque primogenitus nunquam erat certus se successurum patri in Pontificatu, nisi mortuo patre. Nam illo vivo, non erat certus se victurum post patrem. Deus ergo, vivente adhuc Eleazaro, promisit fore, ut Phinees, qui erat primogenitus Eleazari, superstes esset parenti suo, et ei in Pontificatu succederet cum suis posteris, quod etiam factum est.

5. Ad posteriorem duplex est responsio: Una promissionem illam fuisse verè impletam, quia jus Pontificatus semper mansit apud posteros Eleazari et Phineæ, tametsi usus illius juris aliquandiù fuerit in familia Ithamar. Itaque posteros Eleazari et Phineæ semper fuisse Pontifices de jure, posteros verò Ithamar fuisse aliquandò Pontifices de facto. Altera promissionem illam non fuisse absolutam, sed conditionatam, ac proinde quandiù servata est conditio, validam fuisse promissionem: quandò autem desiit servari, revocatam esse. Fuisse autem hanc conditionem, ut jus Pontificatus maneret apud posteros Eleazari et Phineæ, quàm diù benè ac legitime

eo fungerentur; si secus facerent, priuarentur illo jure. Fecisse autem secus: itaque priuatos esse.

6. Ego, salvo meliori iudicio, puto utramque respon- sionem temperandam esse hoc modo: Duo spectari pos- sunt in Pontificatu: Primò jus, seu potestas ordinaria; secundò usus, seu exercitium. Jus absolutè promissum est Phineæ, et posteris ejus: usus seu exercitium sub conditione, si non offenderent. Itaque posteri Phineæ semper fuerunt Pontifices de jure: posteri verò Ithamar fuerunt aliquandò de facto.

7. Post Phinees in eadem linea successerunt hi tres, Abisue, Bocci, Ozi. Deinde translatus est Pontificatus ad posteros Ithamar: ac primùm ad Heli, ut tradit Jo- sephus libro quinto Antiquit. in fine, et alii. Hic tria disputari solent. Primò: quare hæc translatio facta sit? Respondeo: in pœnam peccati, et negligentiae erga cul- tum diuinum. Secundò quamdiu manserit Pontificatus in familia Heli? Respondeo: usque ad tempora Salomonis, qui eiecit Abiathar, et assumpsit Sadoc, ut paulò post dicam. Tertio, quis successerit Heli in Pontificatu? Res- pondeo: Heli habuit duos filios Sacerdotes, Ophni, et Phinees. (1 Reg. i, 3.) Uterque mortuus est ante Patrem. (1 Reg. iv, 11.) Itaque neuter potuit illi in Pontificatu succedere. Porrò Ophni nullum legitur reliquisse filium. Phinees reliquit duos, Achitob et Ichabod posthu- mum. (1 Reg. iv, 21, et 1 Reg. xiv, 3.) Achitob succes- sit Heli auo suo in Pontificatu, et alii deinceps hoc or- dine.

- I. Heli, Pontifex et Judex: 1 Reg. i.
- II. Achitob, nepos Heli: 1 Reg. xiv, 3.
- III. Achias, filius, sub Saule, ibidem.
- IV. Achimelech, filius Achitob, et frater Achiae: 1 Reg. xiv, 3, qui Davidi fugienti dedit panes propositionis et gladium Goliad: 1 Reg. xxi, et ob eam causam à Saule cum aliis Sacerdotibus occisus est: 1 Reg. xxii.
- V. Abiathar, filius Achimelech, qui evasit manum Saulis, et fugit ad Davidem: 1 Reg. xxii, 20. Mansit autem in Pontificatu usque ad tempora Salomonis: 3 Reg. ii, 27.

8. Post Abiathar iterum rediit Pontificatus ad fami- liam Eleazari et Phinees. Nam Salomon, ut insinuavi, eiecit Abiathar propter conspirationem cum Adonia fac- tam, et in locum ejus subrogavit Sadoc, qui erat ex li- nea Eleazari: 3 Reg. ii, 27 et 35. Porrò à Sadoc usque ad captivitatem babylonicam fuit hic ordo Pontificum, quantum ex Scripturis colligi potest.

- I. Sadoc ungitur in Pontificem sub Salomone: 1 Pa- ralip. xxix, 22.
- II. Achimaas } filii Sadoc.
- III. Azarias }
- IV. Amarias sub Josaphat reg.: 2 Paralip. xix, 41.
- V. Iojada sub Athalia et Joas: 4 Reg. xii, 7, et 2 Paralip. xii, per totum. Uxor ejus fuit filia re- gis Joram: 2 Paralip. xxii, 41. Mortuus cum esset annorum centum et triginta: 2 Paralip. xxiv, 45.
- VI. Zacharias, filius Iojadae sub fine regni Joas: 2 Pa- ralip. xxiv, 20, qui jussu regis à populo lapi- datus est in atrio domus Domini, ibid. v. 21.
- VII. Azarias, qui reprehendit Oziam regem in eo, quod vellet adolere incensum super altare thy- miamatis: 2 Par. xxvi, 47.
- VIII. Urias sub rege Achaz: 4 Regum xvi, 40.
- IX. Azarias sub Ezechia: 2 Paralip. xxxi, 40.
- X. Sobna sub eodem, contra quem propheta Isaias, cap. xxii, v. 45, usque ad finem capitis.
- XI. Eliacim, filius Helciae sub Manasse, quem Isaias c. cit. vers. 20 prædicit loco Sobnae collocan- dum in Pontificatu.
- XII. Helcias sub Josia: 4 Reg. xxii et xxiii, et 2 Pa- ralip. xxxiv.
- XIII. Sarajas, qui cum Sedecia rege ductus est in cap- titivatem babylonicam: 4 Regum xv, Jeremiae lii, 24.

9. Sub initium captivitatis cum Sarajas Pontifex duc- tus esset in Babylonem, successit illi Phasur, filius Emmer, qui Jeremiam vinxit in carcerem. (Jeremiae xx, 4.) An autem fuerit verus et legitimus Pontifex, meritò à quibusdam dubitatur. Porrò post captivitatem babylo-

niam primus Pontifex fuit Josue, filius Josedec, ex familia Eleazari cum successione:

- I. Josue, filius Josedec sub Cyro et Dario: 4 Esdræ iii, 2 cœpit cum Zorobabel ædificare templum in Jerusalem: 4 Esdræ v, 2.
- II. Joacim, filius Josue.
- III. Eliasib, filius Joacim. } 2 Esdræ xii, 40.
- IV. Joadæ, filius Eliasib. }
- V. Jonathan, filius Joadæ.
- VI. Jeddoæ, filius Jonathan, (ibidem) qui ab aliis vocatur Jaddus. Hunc Alexander magnus, Jerusalem accedens; adoravit, teste Josepho lib. 13, c. ult. Cujus frater Manasses ædificavit templum samaritanum in Garizim, apud eundem Josephum lib. xi, cap. 7.
- VII. Oniasi, Jaddi filius.
- VIII. Simon, filius Oniæ, cognomento Justus: Joseph. lib. xii, cap. 3.
- IX. Eleazarus, frater Simonis, qui, petente Ptolomeo Philadelpho, misit in Ægyptum 72 Interpretes, qui vetus Testamentum ex hebraico sermone in græcum transtulerunt: Joseph. lib. xii, cap. 2.
- X. Manasses, Jaddi filius, Oniæ frater: Joseph. lib. xii, cap. 3.
- XI. Onias 2, Simonis justii filius, qui jam senior tributum Ptolomæo Evergetæ negavit: unde multa mala fuissent consecuta, nisi Josephus Tobia et sororis Pontificis filius legationem suscepisset Ptolomæum.
- XII. Simon 2, frater Oniæ secundi, de quo Josephus lib. xii, cap. 4 sub finem.
- XIII. Onias filius hujus Simonis. ad quem rex Spartiarum Arius misit legationem cum litteris: 4 Machab. xii, 20. De hoc Onia viro sanctissimo multa habentur 2 Mach. iii, 4.
- XIV. Jason frater Oniæ, qui vivente adhuc Onia, malis artibus ab Antiocho rege Pontificatum obtinuit per triennium: 2 Mach. iv, 7.
- XV. Menelaus, qui cum non esset de genere sacerdo-

tali, (erat enim ex tribu Benjamin,) Jasonem post tres annos de Pontificatu dejecit, et sibi illum à rege deferri curavit: 2 Mach. iv, 24. Sed cum promissas regi pecunias non solveret, iterum depositus est, subrogato in ejus locum Lysimacho: 2 Mach. iv, 29.

- XVI. Lysimachus, Menelai frater, qui à populo interfectus est: 2 Mach. iv, 41.
- XVII. Alcimus, ex familia Aaronis, qui meritò Pontificatum amisit, eò quòd ritibus gentilium se contaminasset: 2 Mach. xiv, 3.
- XVIII. Mathatias, Machabæorum pater, quem alii affirmant, alii negant fuisse Pontificem. Vide nostrum Serarium in Commentario lib. 4 Mach. cap. ii.
- XIX. Judas Machabæus, Mathatiæ filius, de quo Josephus lib. xii, cap. 17.
- XX. Jonathas, frater Judæ: 4 Mach. xii, 6.
- XXI. Simon, Judæ et Jonathæ frater: 4 Mach. xiv, 20.
- XXII. Joannes Hircanus, Simonis filius: 4 Machab. xvi, 24.

40. Reliqui Pontifices, qui deinde secuti sunt usque ad tempora Christi et Apostolorum, ex profana historia petendi sunt. Nam in Scriptura sacra nulla fit eorum mentio. Solum ex Evangelio constat Annam et Caipham fuisse Pontifices, de quibus hic nihil dicendum est. Illud porò in hac tota serie et successione Pontificum notari debet, generalem fuisse legem seu ordinationem Dei, ut nullus Pontificatu, nisi per mortem, defungeretur; nec alius, priore adhuc vivente, subrogari posset. Quæ tamen lex, præsertim quando reges et principes sæculares immiscuerunt se rebus ecclesiasticis, aliquoties servata non est. Primò sub Salomone, qui ejecit Abiathar à summo Sacerdotio, et subrogavit illi Sadoc. Secundò sub Antiochio rege, cujus auctoritate primùm quidem Onias Pontificatu abire compulsus est: tum Jason et Menelaus successivè substituti; demùm illi ipsi de gradu iterum dejecti sunt. Tertio sub Herode, qui pro suo arbitrio posuit et removit quos voluit. Et quidem Antiochus et Herodes in hac re abusi sunt potestate regia, et

meritò ab omnibus reprehenduntur. De Salomone, rectè ne, an secùs fecerit, quæstio est, de qua alibi.

QUESTIO III.

Quo ritu consecrati fuerint Levitæ, Sacerdotes et Pontifex.

1. Tametsi Levitæ, Sacerdotes et Pontifex jure successionis haberent sua officia, non tamen poterant ea actu exercere, nisi priùs certo ac legitimo ritu consecrati essent. Ritus consecrandi Levitas habetur Num. viii, 6. Et tria potissimum in eo spectanda sunt: 1. Purificatio: 2. Consecratio: 3. Applicatio ad usum ministerii. Purificabantur Levitæ ante consecrationem quatuor modis: 1. Aspersione aquæ lustrationis: 2. Ratione pilorum totius corporis: 3. Lotione vestimentorum: 4. Oblatione sacrificii pro peccato.

2. Aqua lustrationis, seu expiationis dicebatur, cui cineres vaccæ rufæ infusi erant. Hujus aspersione mundabantur, quicumque contraxerant aliquam immunditiam legalem, sive ex contactu cadaveris, sive aliunde: (Num. xix per totum.) Nec ulli immundo licebat accedere tabernaculum, nisi priùs hac aqua mundatus et expiatus esset: (Ibidem.)

3. Rasio pilorum totius corporis et lotio vestimentorum non solum in purificatione Levitarum, sed etiam in expiatione leprosum adhiberi solita est: (Levitici xiv, 8;) diverso tamen modo. Nam leprosi idèò radebant pilos capitis, barbæ, superciliorum et totius corporis, et lavabant vestimenta, ut nihil apud se haberent, in quo lepra posset foveri, aut occultari. Levitæ verò, ut per illam externam mundationem monerentur se interius ab omni lepra spirituali purgatos esse oportere: nec Deum minùs abhorrere ab iis ministris, qui animo ac mente inquinati, quàm homines ab iis, qui lepra corporali infecti sunt.

4. Post peractam hanc purificationem Levitarum, sequebatur eorum consecratio, qua in eo consistebat, quod Aaron acciperet eos à filiis Israel loco primogenitorum, et offerret illos Deo in ministerium tabernaculi, et pro

illis oraret, ut benè fungerentur suo officio. Hoc significant illa verba Num. viii, 44: «Offerret Aaron Levitas, «munus in conspectu Domini, à filiis Israel, ut serviant «in ministerio ejus.» Et iterùm: «Elevavit eos Aaron in «conspectu Domini, et oravit pro eis.»

5. Cum hoc modo jam essent consecrati, applicabantur ad usum ministerii eo ipso, quod intromitterentur in tabernaculum fœderis Domini, juxta illud: «Ut purificati «ingrederentur ad officia sua in tabernaculum fœderis «coram Aaron et filius ejus.» Hæc de Levitis.

6. Ritus consecrandi Pontificem et Sacerdotes, quo usus est Moyses in consecratione Aaronis et filiorum ejus, habetur Exodi xxix, et Levit. viii per totum. In quo etiam tria spectari debent: 1. Purificatio Pontificis et Sacerdotum: 2. Consecratio: 3. Applicatio ad usum ministerii. Purificatio fiebat duobus modis: Primò, lotione totius corporis: secundò, oblatione sacrificii pro peccato. Consecratio perficiebatur hoc ordine: 1. Post lotionem Pontifex ornato pontificali, et Sacerdotes sacerdotali induebantur. 2. Pontifex ungebatur oleo unctionis in capite, non item Sacerdotes. 3. Tam Pontifex quàm Sacerdotes in extremo auriculæ dextræ, et similiter in pollice manus ac pedis dextri tingebantur sanguine arietis immolati. 4. Non solum Pontifex et Sacerdotes, sed etiam vestes eorum sanguine arietis et oleo unctionis aspergebantur. Denique multa ex canistro panum, et ex ariete immolato dabantur illis in manus, ut ea levarent coram Domino: quo signo non solum dabatur illis potestas sacrificandi, sed simul applicabantur ad usum ministerii, quod potissimum consistebat in sacrificando.

7. Caterum, ut major esset solemnitas hujus actionis, triplex in ea sacrificium offerebatur. 1. Vitulus in hostiam pro peccato: 2. Aries unus in holocaustum: 3. Aries alter in hostiam pacificam. Igitur tota series actionis procedebat hoc modo et ordine: Primò, Aaron et filii ejus, qui erant consecrandi, publicè coram toto populo adducebantur ad tabernaculum, et ibi lavabantur aqua. 2. Aaron induebatur habitu pontificali, et super caput ejus fundebatur chrisma, seu oleum unctionis. 3. Filii Aaronis induebantur habitu sacerdotali, non tamen funde-

batur oleum unctionis super capita illorum. 4. Adducebantur ad ostium tabernaculi vitulus et duo arietes; et præterea adferebantur panes azymi in canistro, cum quibusdam aliis ad eundem usum pertinentibus.

8. Deinde sequebatur primum sacrificium, id est, immolatio vituli pro peccato, hoc modo: 1. Aaron et filii ejus imponebant manus super caput vituli, qui mactabatur. 2. Pars sanguinis ejus ponebatur super cornua altaris, pars altera fundebatur ad basim ejus. 3. Totus adest, qui operit intestina, et reticulum jecoris, et duos renes cum suo adipe, incendebatur super altare. 4. Carnes, corium et fimus comburebantur foris extra castra.

9. Mox succedebat secundum sacrificium, id est, immolatio unius arietis in holocaustum, hoc ordine: 1. Impositis super caput ejus manibus, mactabatur: 2. Sanguis ejus spargebatur super altare per circuitum: 3. Corpus secabatur in partes: 4. Intestina lavabantur: 5. Pedes et intestina jam lota ponebantur super caput, et alias partes: 6. Omnia incendebantur super altare.

10. Postea mactabatur alter aries in hostiam pacificam, hoc ritu: 1. Moyses sumebat de sanguine ejus, et obliniebat extremum auriculæ dextræ Aaronis, et filiorum ejus, itemque pollicem manus, ac pedis dextri: 2. Spargebat sanguinem super altare per circuitum: 3. Sumebat de sanguine, qui erat super altare, et de oleo unctionis, et aspergebat Aaron et filios ejus, et vestes eorum: 4. Sumebat adipem, caudam, pinguedinem, quæ operit intestina, reticulum jecoris, duos renes cum adipe eorum, armum dextrum, portionem panis, crustulam oleatam et laganum, et tradebat Aaroni et filiis ejus, ut levarent coram Domino: 5. Suscipiebat iterum omnia de manibus eorum, et incendebat super altare in holocaustum.

11. Quæres primò, quamdiu duraverit hæc tota actio consecrationis Aaronicæ? Respondeo: Duravit septem diebus, ut expressè habetur Exodi xxix, 35: «Septem diebus consecrabis manus eorum.» Et Levitic. viii, 33: «De ostio tabernaculi non exibitis septem diebus, usque ad diem, quo complebitur tempus consecrationis vestræ. Septem enim diebus finitur consecratio.» Quod ta-

men duobus modis intelligi potest. Primò, quod tota actio consecrationis paulatim et successive spatio septem dierum peracta sit: ita ut Aaron et filii ejus primum quidem loti sint; deinde sacro habitu ornati; tum vincti, tincti et aspersi; ac sic deinceps, donec tandem die septimo finis actionis sit impositus. Secundò, quod tota consecratio cum omnibus ritibus ac cæremoniis primo die fuerit integrè absoluta, et postea per sequentes dies quotidie integrè repetita; ita ut Aaron et filii ejus septies fuerint loti aqua, septies induti sacro habitu, septies uncti, tincti et aspersi, et septies terna sacrificia Deo oblata. Hoc posterius tenent Josephus, Lyranus et plures alii. Et colligitur ex verbis paulò ante citatis: *Septem diebus consecrabis manus eorum.*

12. Dices, inde non sequitur quotidie omnes cæremonias fuisse repetitas, sed tantum aliquas. Fateor non sequi evidenter, sed solum probabiliter. Et ideò, præter duas expositiones jam allatas, potest dari tertia, quæ sit media inter utramque: nimirum, quod tota consecratio cum omnibus ritibus ac cæremoniis primo die fuerit integrè absoluta, et postea per sequentes dies aliquæ tantum cæremoniæ fuerint repetitæ, præsertim hæc quatuor: 1. Unctio manuum Sacerdotum: 2. Immolatio vituli: 3. Mundatio altaris: 4. Unctio altaris. Nam harum peculiaris fit mentio Exodi xxix, 35. Vide Cornelium ibidem.

13. Quæres secundò, quare tot cæremoniæ adhibitæ fuerint in consecratione Pontificis et Sacerdotum? Respondeo: Tres causæ assignari possunt: Una ex parte officii sacerdotalis: Altera ex parte ipsorum Sacerdotum: tertia ex parte populi seu subditorum. Igitur prima causa est, quia Deus per tot ritus, cæremonias ac solemnitates voluit ostendere præstantiam, dignitatem et sanctitatem officii sacerdotalis. Et quod nemo ad officium tam sanctum ac divinum deberet accedere, nisi priùs à Deo speciatim electus, et duplice coram populo in hunc finem esset consecratus. Hinc gravissimè puniti sunt, qui ingesserunt se in officium sacerdotale, cum non essent consecrati. Exemplum habemus in Core, Jeroboam et Ozia. Core vivus à terra absorptus est. (Num. xvi.) Jeroboamo manus re-

pente exaruit. (3 Reg. xiii.) Ozias lepra percussus est. (2 Paral. xxvi.)

14. Secunda causa est, ut ipsimet Pontifices et Sacerdotes ex illis ritibus ac cæremoniis duplicem utilitatem perciperent. Primò quidem, ut meminissent, se debere esse sanctos et puros coram Domino, qui ad tam sanctum et purum ministerium electi à Deo, et consecrati essent. Et sanè tanto majorem sanctitatem ac puritatem ab ipsis, quàm à populo requiri; quanto ipsi, quàm populus in sanctiori gradu ac statu essent collocati. Secundò, ut in adversitatibus et periculis, quæ sæpè occurrunt in tali officio, possent se ipsos solari et erigere. Nam sicut illi, qui præsent aliis in rebus temporalibus, sæpè vel à suis subditis, vel ab hostibus affliguntur, sic multo magis contingit illis, qui in cura animarum principatum tenent. Hoc in V. T. experti sunt Aaron, Num. xvi; Zacharias, 2 Paralip. xxiv; Azarias, 2 Paralip. xxvi. Et in novo Apostoli: Joan. xvi, 2: «Venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.» Et nominatim sanctus Paulus: 2 Corinth. xi, 23: «In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum. «ter naufragium feci, etc.» Cum ergo hujusmodi viri tot miseriis expositi sint, necesse est, ut habeant aliquid quo se solentur, ne oneri succumbant. Id in veteri Testamento factum est per solemnes ritus ac cæremonias, quibus Sacerdotes et Pontifices ex mandato Dei consecrabantur. Nam inde certo illis constabat se à Deo specialim electos ac designatos esse, ut in tali officio Deo ministrarent, ac proinde, ut omnia adversa, quæ tali officio annexa essent, libenti ac forti animo sustinerent. Ex quo ulterius facilè sibi persuadebant, quidquid ratione vocationis acerbum ac molestum eveniret, non nisi in bonum exitum divina ordinatione cessurum. Simile est in novo Testamento.

15. Tertia causa est, ut etiam subditi ex tali cæremoniarum solemnitate fructum aliquem perciperent. Qui quidem fructus erat duplex: Alter quod ex publica consecratione certo agnoscerent suos pastores, quibus ipso-

rum salus commissa esset: Alter quod scirent, quantum honorem, et reverentiam propter sanctitatem officii præstare illis oporteret. De quo puncto alibi iterum dicendum est.

16. Hinc etiam apparet analogia veteris ac novi Testamenti. Nam sicut in veteri nemo poterat exercere officium sacerdotale, nisi à Deo vocatus, et à Pontifice solemniter ritu consecratus esset, sic etiam fit in novo. Quod diserte asserit Apostolus: Heb. v, 4: «Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam «Aaron,» id est, sicut Aaron vocatus est; ubi per vocationem intelligit etiam consecrationem. Ritus autem, qui in novo Testamento usurpantur, sunt varii. Nam aliqui habentur ex Scriptura, ut impositio manuum Episcopi: (1 Timoth. iv, 14, et 2 Tim. i, 6.) Alii ex traditione Apostolorum, ut unctio, teste Dionysio Areopagita, cap. 3 de *Hierarchia Ecclesiastica*. Aliæ ex usu et praxi Ecclesiæ, ut multi ex iis, quorum fit mentio in Pontificali.

17. Solent lutherani et calvinistæ ridere unctionem sacerdotalem, quæ usurpatur à catholicis tanquam cæremoniam judaicam, ac proinde minimè tolerandam. Sed temerè. Primò, quia impositio manuum non minùs fuit usitata à judæis, quàm unctio. Si ergo impositio manuum potest tolerari, et re ipsa ab Apostolis tolerata et usurpata est; cur etiam unctio tolerari et usurpari non potest? Deinde, aliud est uti aliqua cæremonia, qua usi sunt judæi; aliud uti ad eum finem, ad quem usi sunt judæi. Nos priùs facimus, non posteriùs; v. g., utebantur ipsi ablutione aquæ ad abstergendam immunditiam legalem. Nos etiam utimur ablutione aquæ in Baptismo; sed ad abstergendam maculam peccati originalis. Similiter utebantur ipsi impositione manuum, unctione olei, pane sanctificato, aqua lustrationis, quibus etiam nos utimur: sed alium ipsi, alium nos finem et intentionem habemus. Ipsi erant in umbra; nos in luce sumus: illi Christum venturum præfigurabant; nos præsentem honoramus. Vide Bellarminum de *Sacramento Ordinis*, cap. 12 in fine.

18. Quæres 3. An quotiescumque post Aaronem facta fuit consecratio alicujus Pontificis, semper adhibita sint

omnes ceremoniæ, quæ in consecratione Aaronis adhibitæ sunt: nimirum lotio, ornatus, unctio in capite, tinctio, aspersio, sacrificium et solemnitas septem dierum? Non videtur id factum esse in consecratione Eleazari, qui proximè successit Aaroni. Nam nihil aliud in ea factum est, quàm quod in monte Horeb induerit vestem Pontificalem, qua usus fuerat Aaron, et cum ea descenderit ad populum. (Num. xx, 25.)

19. In hac difficultate sunt tres opiniones: Prima, quod Eleazarus ex speciali Dei voluntate ac dispositione factus sit Pontifex, sine solemnî ritu consecrationis per solam assumptionem vestis pontificalis. Altera, quod ritus consecrationis verè adhibitus sit non quidem in monte Horeb, (propter defectum tabernaculi, quod manserat in inferiori loco in medio castrorum), sed postea, cum ex monte rediissent ad tabernaculum; vel certè cum expugnassent et occupassent terram duorum regum Amorrhæorum; vel denique cum post transitum Jordanis, venissent in terram promissionis. Tertia, quod non opus fuerit adhibere totam solemnitatem, sed solam unctionem et ornatum pontificalem. Ratio est, quia Eleazarus jam ante solemnî ritu consecratus fuerat Sacerdos cum tribus fratribus et Aarone patre. Ergo jam adhibitæ fuerant omnes ceremoniæ, quæ erant communes Sacerdotibus et Pontifici. Ergo solùm necesse erat eas adhibere, quibus Pontifex distinguebatur à Sacerdotibus. Illæ autem erant duæ tantùm, nempe unctio in capite, et assumptio ornamenti pontificalis. Utraque potuit adhiberi in monte Horeb. Et de altera quidem constat; de altera verò credibile est adhibitam fuisse.

20. Ego, salvo meliori iudicio, sic sentio: Primò, ex præcepto divino necessarium fuisse ut quicumque Pontifex crearetur, septem diebus maneret in tabernaculo in habitu pontificali. Secundò, ut ungeretur oleo unctionis in capite. Tertiò, ut pollex dextræ manus ac pedis, itemque extremum auriculæ tingeretur sanguine arietis immolati. Hæc tria colliguntur ex verbis Exodi xxix, 29: «Vestem autem sanctam, qua utetur Aaron, habebunt filii ejus post eum, ut ungantur in ea, et consecrentur manus eorum.» Nec dubito, quin servata sint in con-

secratione Eleazari, tametsi Scriptura expressè id non dicat. De lotionem nihil certi definiri potest.

QUESTIO IV.

Quod fuerit officium Pontificis et Sacerdotum?

1. Respondeo: Pontifex habebat quædam officia communia cum aliis Sacerdotibus; quædam sibi propria ac peculiaria. Communia erant hæc decem: Primum offerre victimas, seu sacrificia super altare holocausti. (Levit. i, ii, iii.) Secundum in eodem altari in usum sacrificiorum alere seu nutrire perpetuum ignem, subjiciendo illi quotidie ligna. (Levit. vi, 12.) Tertium bis quotidie, id est mane et vespere, ponere et adolere incensum super altare thymiamatis. (Exod. xxx, 1.) Erant enim duo altaria legitima: Unum holocausti, in quo victimæ seu sacrificia offerebantur, alterum thymiamatis, in quo aromata suavissimi odoris incendebantur. Hoc aureum, illud æreum. Quartum bis quotidie effuso oleo olivarum, concinnare lucernas, quæ erant in candelabro aureo juxta altare thymiamatis. (Exod. xxv, 37, et Levit. xxiv, 2.) Quintum singulis sabbathis duodecim panes calidos ponere super mensam propositionis, et veteres inde removere ac comedere. (Exod. xxix, 32, et Levit. xxiv, 5.) Sextum immolare vaccam rufam extra castra. (Num. xix, 3.) Septimum adjuvare mulieres in casu zelotypiæ. (Num. v, 19.) Octavum discernere inter lepram et lepram. (Levit. xiii, per totum.) Nonum expiare seu mundare leprosos, puerperas, menstruatas et seminfluos. (Levit. xii et seq.) Decimum legem Dei scire, interpretari et alios docere. (Aggæi ii, 12, Malachiæ ii, 7.)

2. Propria erant hæc quatuor: Primum semel in anno, nimirum in solemnî die expiationis seu propitiationis introire in Sanctuarium, seu in Sancta Sanctorum (Heb. ix, 7), et instituere publicam expiationem totius populi ab omnibus peccatis et immunditiis toto anno contractis. (Levit. xvi, per totum.) Ubi notandum est duplicem fuisse expiationem in veteri Testamento, unam privatam et particularem, qua vel leprosi, vel puerpe-

ræ, vel alii, qui habebant aliquam immunditiam legalem, expiari solebant: alteram publicam et universalem, qua tota multitudo, seu ecclesia israelitarum mundabatur. Prior fiebat sæpè in anno, posterior, de qua hic agimus, semel dumtaxat. Prior à quovis Sacerdote, posterior à solo Pontifice. Prior extra Sanctuarium, posterior partim in Sanctuario, partim extrà. Fiebat autem hoc ritu: 1. Totus populus cessabat eo die ab omni opere servili, et jejunabat usque ad vespervas. 2. Pontifex lavabat se aqua, et induebat vestes pontificales. 3. Antequam inciperet publicam expiationem, præmittebat tres alias, quæ tamen publicæ subserviebant. Unam sui ipsius et familiæ suæ oblatione vituli pro peccato, et arietis in holocaustum. Alteram tabernaculi et Sanctuarii, partim vapore seu nebula accensorum aromatum, partim septena aspersione sanguinis ex immolato vitulo et hirco. Tertiam altaris thymiamatis sola aspersione sanguinis. His peractis, sequebatur publica expiatio hoc modo: Pontifex, qui ab initio miserat sortem super duos hircos, ut alter immolaretur pro peccato, alter vivus mitteretur in desertum, hunc staluebat in conspectu multitudinis; et posita utraque manu super caput ejus, confitebatur omnes iniquitates et peccata filiorum Israel, eaque capiti adstantis hirci imprecabatur; et sic mittebat eum in desertum, quasi auferentem et portantem peccata totius populi: unde et hircus, seu caper emissarius dictus est. Hæc omnia prolixè habentur Levit. xvi.

3. Secundum officium Pontificis erat consecrare Levitas et Sacerdotes juxta eum ritum qui describitur Exodi xxix, Levit. viii et Numer. viii, de quo ritu superius actum est. Hoc officium Pontificis designabatur per unctionem capitis, ut rectè notat D. Th. in 1. 2. quæst. 402, art. 5 ad 8. Et ratio est, quia sicut oleum unctionis, seu sacrum chrisma, quod effundebatur in caput Pontificis, defluebat inde ad alia membra juxta illud Psal. cxxxii: «Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, «barbam Aaron:» sic potestas offerendi sacrificia, et ministrandi in tabernaculo à Pontifice per legitimam consecrationem descendebat ad Sacerdotes et Levitas, tanquam à capite Synagogæ in membra inferiora.

4. Tertium officium Pontificis erat in controversiis legalibus agere supremum Judicem, et pronunciare ultimam sententiam, cui omnes sub pœna mortis tenebantur obedire seu acquiescere. De hoc plura dicam cap. 11 ubi ex professo agetur de Judice controversiarum veteris Testamenti.

5. Quartum erat in rebus gerendis, quæ majoris momenti essent, consulere Deum, et ab eo responsum accipere. Unde quotiescumque circa res gerendas aliqua dubitatio majoris momenti oriebatur, recurrendum erat ad Pontificem, qui consulebat Deum, et accepto ab eo responso, docebat alios quid faciendum esset. Erat autem duplex obligatio in hoc officio: una eorum qui volebant rem aliquam majoris momenti aggredi: nam, antequam hoc facerent, tenebantur accedere ad Pontificem, et ab eo consilium petere: altera Pontificis, qui debebat rem illam Deo proponere, et ab eo sciscitari, rectè, an secus suscipi posset.

6. Utraque obligatio colligitur ex illo Num. xxvii, 18: «Dixit Dominus ad Moysen: Tolle Josue filium Nun, virum in quo est spiritus, et pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eleazaro sacerdote, et omni multitudine: et dabis ei præcepta cunctis videntibus, et partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Israel. Pro hoc, si quid agendum erit, Eleazar «sacerdos consulat Dominum. Ad verbum ejus egredietur, et ingredietur ipse et omnes filii Israel cum eo, et cætera multitudo.» Hæc posteriora verba huc spectant. Quorum sensus est: Josue, qui erit dux populi, non progredietur cum exercitu, nec suscipiet bellum cum vicinis hostibus, nec ullam rem aliam magni momenti aggredietur, nisi ad mandatum et directionem Eleazari Pontificis, qui in hujusmodi casibus quid faciendum sit à Deo sciscitabitur, et Josuem deinde certiores faciet.

7. Porrò non solus Josue, sed alii quoque principes ac reges, qui deinceps secuti sunt, hoc præcepto obligabantur; semper in negotiis arduis debebant recurrere ad Pontificem, et ex arbitrio illius, vel agere quippiam, vel omittere. Et benè cum iis actum est qui hoc fecerunt, malè enim iis qui neglexerunt. Exempla prioris generis

sunt hæc: Primò David rex cum intellexisset insidias sibi parari à Saule, accessit ad Abiathar Pontificem, et per eum quæsivit à Deo, an tuto posset esse in urbe Ceila; et an cives Ceilitæ essent eum fradituri Sauli? (1 Regum xxiii, 9.) Secundò idem David alio tempore per eundem Pontificem consuluit Deum, an deberet persequi amalecitas, qui spoliaverant et succenderant urbem Siceleg? (1 Regum xxx, 6.) Quod autem David familiare fuerit hoc modo interrogare Deum, patet 1 Regum xxii, 45, ubi Achimelech Pontifex accusatus apud Saulem quod Davidi adhæreret, et pro eo Dominum consulisset, respondit regi: *Num hodie cepti pro eo consulere Deum?* quasi dicat, sapiùs ante hæc tempora id feci.

8. Exempla posterioris generis sunt hæc: Primò Josue et alii principes filiorum Israel decepti sunt à gabao-nitis, eo quod fœdus cum illis pacti essent, non consulto priùs per Pontificem Deo. (Josue ix, 44.) Secundò Saul elatus victoria, et præfisis suis viribus, cum vellet, inconsulto Deo, philistæos persequi, monitus à Pontifice est, ne id faceret. Et cum postea consulisset Deum, nullum responsum ab eo impetravit. Itaque non potuit uti victoria, sicut animo destinaverat. (1 Regum xiv, 36.) Tertio filii Israel pugnaturi cum benjamitis, consuluerunt quidem Deum per Pontificem, sed tamen quia magis confidebant suis copiis, quàm Dei oraculo, multi ex iis casi ac fugati sunt. (Judic. xx, 22.)

9. Quæres, quomodo vel ritu solitus sit Pontifex consulere Deum in hujusmodi casibus? Respondeo: Aliter Moyses, aliter alii Pontifices soliti sunt id facere. Moyses ingressus tabernaculum fœderis, facie ad faciem cum Deo loquebatur, sicut solet homo cum amico loqui. (Exodi xxxiii, 44.) Alii Pontifices, qui postea secuti sunt, induti Ephod loquebantur cum Deo, non quidem facie ad faciem, sed aliquo alio peculiari modo, qui tamen apud auctores et interpretes non satis compertus est, ut latius dicam in seq. q. n. 46.

QUESTIO V.

Quo vestitu et ornatu usi sint Sacerdotes et Pontifex?

1. Levitæ non habebant sacrum ornatum, sed soli Sacerdotes et Pontifex. Nec tamen illo utebantur, nisi eo tempore, quo in Tabernaculo vel templo ministrabant. Erant autem octo ornamenta Pontificis: 1. Feminalia linea: 2. Vestis linea: 3. Balteus seu cingulum: 4. Tunica hyacinthina: 5. Ephod, seu superhumeralis: 6. Rationale iudicii: 7. Cidaris, seu tiara: 8. Lamina aurea. De iis agitur Exodi xxviii per totum. Et quidem quatuor ex iis erant propria Pontifici, ut tunica hyacinthina, Ephod, Rationale et lamina aurea: reliqua communia cum aliis Sacerdotibus. De singulis aliquid dicendum est.

2. Igitur Pontifex, cum ad ministrandum accedebat, primo loco induebat feminalia seu femoralia linea «ad tegendam carnem turpitudinis suæ à renibus usque ad femora,» ut loquitur Scriptura Exod. xxviii, 42. Erant autem hæc feminalia, veluti caligæ quædam, quas pedibus insertas (ut ait Josephus) quasi dimidiatas braccas ad ilia constringebat. Aliqui putant ex bysso retorta fuisse confecta. Nobis sufficit, quod à Moysè linea appellentur.

3. Post feminalia proximè induebat tunicam lineam, quæ duplici nomine fuit appellata. Primò linea stricta. (Exodi xxviii, 4): secundò subucula linea. (Levitici viii, 7.) Invenio duas causas, cur stricta fuerit appellata. Una est, quia ad cutem stringebatur; non enim erat laxa et ampla, sed quantitati corporis commensurata. Altera, quia balteo seu cingulo stringebatur: (Levit. viii, 7.) Probabile est fuisse similem tunicæ Joab, de qua 2 Regum xx, 8: «Porrò Joab vestitus erat tunica stricta ad mensuram habitus sui:» nisi quod hæc fuerit exterior, illa interior.

4. Hæc vestis linea constringebatur balteo seu cingulo inter umbilicum et pectus; de quo D. Hieronymus ita scribit ad Fabiolam: «Hoc cingulum in similitudinem pellis colubri, qui exiit senectutem; sic in rotundum

«textum est, ut marsupium longius putes. Textum autem est sub tegmine cocci, purpura, hyacintho, et filamine byssino ob decorem et fortitudinem: atque ita polymita arte distinctum, ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas, sed additas arbitreris lineam tunicam; inter umbiliculum, et pectus hoc stringunt balteo.» Similia habet Josephus libro 3 Antiquitatum, cap. 8.

5. Post balteum sequebatur tunica hyacinthina, quæ erat laxa per modum vestis talaris. In ejus fimbria inferiori per circuitum pendeabant alternatim mala punica et tintinnabula aurea, ut ex eorum sonitu perciperetur ingressus et egressus Pontificis, quando intrabat vel exibat Sanctuarium: (Exod. xxviii, 35.) Dicebantur autem mala punica, non quod revera essent, sed quia ex hyacintho, purpura et cocco bis tincto confecta erant instar malorum punicorum: (Ex. xxviii, 32.)

6. Super tunicam hyacinthinam erat Ephod seu superhumeralis, quod tegebat humeros, et anteriorem partem usque ad cingulum. Erat autem contextum ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto et bysso retorta: (Exod. xxviii, 6.) In utroque latere versus humeros habebat duos lapides onychinos auro inclusos: unum à dextris, alterum à sinistris, in quibus sculpta erant nomina duodecim filiorum Israel: sex nomina in uno lapide, et sex in altero juxta ordinem nativitatis eorum: (Exodi xxviii, 9.)

7. In anteriori parte superhumeralis, ad pectus Pontificis, ligabatur Rationale judicii. Hebræi vocant *Hossem*, idest pectorale; græci *rationale*. Conficiebatur autem ex eadem materia, qua Ephod, nempe ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto et bysso retorta; figura quadrangulum; densitate duplex, ad Ephod relatum; longitudine et latitudine mensura palmi: (Exodi xxviii, 16.) In hoc rationali erant duodecim lapides pretiosi, inclusi auro, et distincti per quatuor ordines; in quibus etiam sculpta erant duodecim nomina filiorum Israel: (Ibidem versu 17.) Atque ita confectum et exornatum, catenis aureis et fasciis tam firmiter affigebatur superhumerali, ut à se invicem non potuerint separari: (Ibidem

versu 28.) Porro in rationali posita erat *Doctrina et Veritas*, super pectus Pontificis, vers. 30. Hebraice *Trim. et Tummint.*

8. In capite erat Cidaris seu tiara, id est, mitra quædam ex bysso confecta, cui affigebatur lamina aurea supra frontem Pontificis cum hac inscriptione: *Sanctum Domino*: (Exodi xxviii, 36.) Sic enim loquitur textus: «Facies et laminam de auro purissimo, in qua sculpsit opere cælatoris, Sanctum Domino. Ligabisque eam vitæ hyacinthina, et erit super tiaram imminens fronti Pontificis.»

9. Quæres primò: Quid significaverunt ornamenta Pontificis? D. Th. in 1. 2. q. 102, art. 5 ad 8 adfert duas significationes: Unam litteralem, alteram mysticam. Secundum litteram, inquit, ornamenta Pontificis designabant dispositionem hujus mundi, hoc modo: Primò feminalia linea et vestis linea significabant terram, ex qua linum nascitur: Secundò balteus Oceanum, qui cingit terram: Tertio tunica hyacinthina aerem, qui hyacinthini coloris est: Quarto tintinnabula illius tunicæ tonitrua aeris: Quintò mala punica coruscationes, quæ fiunt in aere: Sextò Ephod seu superhumeralis cælum sydereum: Septimò duo onychini duo hemisphæria, vel certè solem et lunam: Octavò duodecim gemmæ in pectore duodecim signa Zodiaci: Nonò tiara cælum empyreum: Decimò lamina aurea Deum omnibus præsentem.

10. At mysticè designabant virtutes, quæ debent esse in Pontifice. Ac primò feminalia in eo significabant castitatem: vestis linea puritatem vitæ: cingulum discretionem: tunica hyacinthina celestem conversationem: tintinnabula aurea sanam doctrinam: mala punica bonos mores: superhumeralis sufferentiam infirmitatum populi: rationale in pectore cum nominibus filiorum Israel charitatem et sollicitudinem pro fidelibus: tiara in capite rectam intentionem: lamina aurea in fronte memoriam ac recordationem Dei. Hæc ex Div. Thoma.

11. Alii non malè de Christo interpretantur. Nam ille fuit verus ac primarius Pontifex, cujus typum gesserunt Aaron et successores ejus. In illo perfectissime fuerunt omnes virtutes; per ornamenta pontificalia designatæ.

Ille suis humeris portavit duas gemmas, id est, pretium redemptionis duorum populorum, judæorum scilicet et gentilium. Ille in suo pectore insculpta habuit nomina electorum. Ille quacunquē incessit, ex strepito prædicationis Evangelii, et suavissimo virtutum odore percipi potuit ac observari.

12. Quæres secundò: An solus Pontifex usus fuerit Ephod seu superhumerali? Ratio dubitandi est, quia legimus alios quoque, præter Pontificem, usos esse, nempe Levitas, Sacerdotes, Reges. Nam de Samuele, qui erat Levita, sic habemus 1 Regum 11, 18: «Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer, accinctus Ephod lineo.» De Sacerdotibus 1 Regum xxii, 18: «Doeg idumæus irruit in Sacerdotes, et trucidavit in die illa octoginta quinque viros vestitos Ephod lineo.» De Davide rege, 2 Regum vi, 14: «David saltabat totis viribus ante Dominum, accinctus Ephod lineo.»

13. Respondeo: Duplex fuit Ephod seu superhumeralis in veteri Testamento: unum contextum ex auro, purpura, hyacintho, cocco bis tincto et bysso retorta: alterum simplex, lineum, candidum. Priori solus Pontifex utebatur, posteriori alii. Ita Hieronymus in Epistola 127 ad Fabiolam, et Epistola 130 ad Marcellam; Abulensis libr. 4. Reg. capit. 24, quæst. 27; Ribera lib. 3 de templo cap. 40 et alii passim.

14. Quæres 3: In quem finem solitus sit Pontifex gestare Ephod? Ex Scriptura constat in tribus casibus solitum esse gestare. Primò in consecratione: quando enim mortuo Pontifice, alius subrogabatur, necesse erat solemni ritu eum consecrari, quod fiebat assumptione habitus pontificalis, et unctione capitis: (Exod. xxix, 29.) Secundò in ingressu Sanctuarii, quando sacrificabat et deprecabatur pro populo: (Exod. xxviii, 29.) Tertio quando consulebat Deum in rebus dubiis: de hoc casu potissimum hic agimus.

15. Igitur notandum est in veteri Testamento fuisse tres modos consulendi Deum in rebus dubiis, et accipiendi ab eo responsa: 1. Per visiones et somnia: 2. Per Sacerdotes: 3. Per Prophetas. Hoc colligitur ex illo 1 Reg. xxviii, 6: «Consuluit Saul Dominum, et non respondit

illi, neque per somnia, neque per Sacerdotes, neque per Prophetas.»

16. Modus consulendi per Sacerdotes, (de quo solo hic agimus,) sic habebat: rex, aut princeps, aut populus Israelitarum, si quando dubitabant quid in rebus magni momenti agendum sibi esset, jubebantur adire Pontificem seu summum Sacerdotem, qui indutus Ephod consulebat pro ipsis Deum: (Num. xxvii, 21.) Ejus rei varia exempla allata sunt quæstione præcedenti. Nihilominus supersunt quædam dubia, quæ hoc loco discuti possunt. Ac primò quæritur, an is, qui per Pontificem consulebat Deum, debuerit in propria persona præsens esse Pontifici? Respondeo: Tametsi sæpius id fieret, non tamen erat necesse fieri. Nam sicut absens poterat agere cum Propheta, sic etiam cum Pontifice. Secundò, an immediatè suam quæstionem proposuerit Pontifici, an Deo coram Pontifice. Respondeo: Immediatè Pontifici, et Pontifex Deo. Ita plures sentiunt. Tertio, an hæc propositio debuerit fieri coram Arca? Respondeo: Fiebat coram Arca, si adesset secus, si abesset. Quarto, quomodò Deus solitus sit dare responsa Pontifici interroganti? Respondeo: Auctores dissentiunt. Aliqui putant per Angelum voce humana loquentem: alii per occultam Spiritus Sancti revelationem: alii per schedulam: alii, inter quos Josephus, per splendorem gemmarum seu lapidum, qui erant in Rationali supra pectus Pontificis. Hoc sic explicant: Si lapides seu gemmæ plus solito splenderent, signum erat feliciter successurum; minus solito, malè successorum. Si nec plus, nec minus, sed more naturali splenderent, signum erat Deum non velle respondere. Et sic putant accidisse, quando Saul consuluit Deum per Sacerdotem.

17. Ultimo quæri potest, quando cessaverit hic modus consulendi Deum per Pontificem, et accipiendi ab eo responsa? Abulensis putat cessasse eo tempore, quo inter Alexandrum Magnum et Machabæos intercessit Genebrardus, eo tempore, quo Joas rex occidit optimum Pontificem Zachariam. Alii denique ab initio captivitatis Babylonice, quando sacrificium cessavit. Nam verisimile est judæos propter sua peccata uno eodemque tempore et

oraculo et sacrificio spoliatos fuisse, quod contigit ad initium captivitatis Babylonicae. Quo videtur spectare illud Osee III, 4: «Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine Ephod.»

QUÆSTIO VI.

Quos et quantos redditus habuerint Sacerdotes et Pontifex?

1. Sicut Deus ex 12 tribubus Israel elegit unam pro divino servitio, ut supra dictum est, nempe tribum Levi, in qua erant Levitæ, Sacerdotes et Pontifex: sic eandem tribum, tanquam sibi peculiariter mancipatam, voluit in suam curam suscipere, et de certis redditibus paternè illi providere, juxta illud Num. XVIII, 20: «Dixit Dominus ad Aaron: In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos: Ego pars et hæreditas tua in medio filiorum Israel.» Hinc etiam postea factum est, ut in divisione terræ promissionis singulæ tribus acceperint suam portionem, excepta tribu Levi, quæ per reliquas tribus dispergebatur.

2. Porro Deus in stipendium pro ministerio liberaliter illis concessit, quæ sequuntur: Primò, ut haberent quadraginta octo urbes cum agris suis ad pastum jumentorum: (Num. XXXV, 4.) Secundò, ut aliarum tribuum decimis alerentur. Tertio, ut acciperent primitias. Quarto, ut haberent oblationes quæ fiebant à populo. De his singulis breviter agendum est.

3. Igitur urbes quadraginta octo erant hæc: 1 Hebron, 2 Lobna, 3 Jether, 4 Estomo, 5 Holon, 6 Dabir, 7 Ain, 8 Jeta, 9 Betsames, 10 Gabaon, 11 Habae, 12 Anathoth, 13 Almon, 14 Sichem, 15 Gazer, 16 Cibsaim, 17 Bethoron, 18 Eltheo, 19 Gabathon, 20 Ajalon, 21 Gethremmon, 22 Thanach, 23 Gethremmon, 24 Gaulon, 25 Bosra, 26 Cesion, 27 Dabereth, 28 Jaramoth, 29 Engannim, 30 Masal, 31 Abdon, 32 Halcath, 33 Rohob, 34 Cedes, 35 Hammoth Dor, 36 Carthan, 37 Jecnan, 38 Cartha, 39 Damna, 40 Naalol, 41 Bosor, 42 Jaser,

43 Jethson, 44 Mephaad, 45 Ramoth in Galaad, 46 Manaim, 47 Hesebon, 48 Iazer.

4. Ex his 48 civitatibus tredecim primæ datæ sunt Sacerdotibus, reliquæ Levitis: (Josue XXI.) Porro ex omnibus sex erant civitates refugii, quarum nomina recensentur Josue XX, 7. Sunt autem hæc: 1 Cedes in Nephtali, 2 Sichem in Ephraim, 3 Hebron in Juda, 4 Bosor in Ruben, 5 Ramoth in Galaad, 6 Gaulon in Manasse. Tres primæ citrà, reliquæ trans Jordanem: (Josue XX, 7.) Omnes æquali spatio inter se distabant: (Deut. XIX, 7.) Omnes sitæ erant in montibus, ut eminus videri possent, excepta Bosor, quæ sola erat in plano, sed tamen patente loco et conspicuo: (Josue XX, 8.)

DE DECIMIS.

5. Duo certa sunt: duo controversa. Primò certum est Levitas accepisse decimas fructuum, pecorum et jumentorum à filiis Israel, id est, ab aliis tribubus, ut patet ex illo Num. XVIII, 24: «Filiis autem Levi dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio, quo serviunt mihi in tabernaculo fœderis.» Secundò certum est Levitas ex his decimis, quas accipiebant ab aliis tribubus, iterum dedisse decimas summo Sacerdoti seu Pontifici, id est, dedisse decimas decimarum, ut patet ex eodem capite, versu 26: «Præcipe Levitis, atque denuntia: Cum acceperitis à filiis Israel decimas, quas dedi vobis, primitias earum offerite Domino, id est, decimam partem decimæ, ut reputetur vobis in oblationem primitivorum, tam de arcis, quàm de torcularibus; et universis quorum accipitis primitias, offerite Domino, et date Aaron Sacerdoti.»

6. Prior controversia est, an Levitæ communiter dicti, id est tota tribus Levi, ut complectitur Levitas propriè dictos, Sacerdotes et Pontificem; an potiùs Levitæ propriè dicti, quatenus distinguuntur à Sacerdotibus et Pontifice, acceperint decimas ab aliis tribubus filiorum Israel? Abulensis et quidam alii intelligunt de Levitis propriè dictis. Alii rectius cum Josepho de Levitis communiter dictis, id est, de tota tribu Levi. Quod colligi-

tur ex illo 2 Esdræ x, 37: «Ipsi Levitæ decimas accipient ex omnibus civitatibus operum nostrorum. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum. Et Levitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri.» Igitur Levitæ et Sacerdotes simul accipiebant decimas à filiis Israel; et postea Levitæ ex suis decimis dabant alias decimas Sacerdoti, seu Pontifici.

7. Hinc jam oritur, posterior controversia, an decimæ decimarum, quæ dabantur à Levitis propriè dictis, datæ fuerint soli Pontifici, seu summo Sacerdoti, an generatim omnibus Sacerdotibus? Lyranus et Abulensis putant soli Pontifici fuisse datas, ex illo Num. xviii, 28: «Date Aaron Sacerdoti.» Josephus non solum Pontifici, sed generatim omnibus Sacerdotibus. Alii denique soli quidem Pontifici datas fuisse, sed ad custodiendum et distribuendum Sacerdotibus, juxta illud Num. xviii, 8: «Locutus est Dominus ad Aaron: Ecce dedi tibi custodiam primitiarum mearum,» idest, ut custodias et distribuas filiis tuis Sacerdotibus, sicut mox sequitur: «Omnia, quæ sanctificantur à filiis Israel, tradidi tibi et filiis tuis pro officio sacerdotali, legitima sempiterna.» Quo etiam spectat illud 2 Esdræ x, 38: «Levitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri ad gazophylacium in domo thesauri,» id est, ut custodiatur in gazophylacio, et inde Sacerdotibus suo tempore distribuatur.

8. Igitur summa omnium hæc est: Tribus Levi, quæ tota erat divino servitio consecrata, accipiebat decimas ab aliis tribubus, quæ erant laicæ. Porrò cum in tribu Levi essent tria hominum genera, nempe Levitæ propriè dicti, Sacerdotes et Pontifex, Levitæ ex suis decimis dabant iterum decimas Pontifici et Sacerdotibus, quia hi in altiori gradu et ordine serviebant Deo, quàm Levitæ; ac proinde sicut plus honoris, sic etiam plus honorum temporalium pro sustentatione illis debebatur.

9. Pro majori explicatione eorum, quæ dicta sunt, notandum est apud hebræos fuisse tria decimarum genera: Primum earum, quas cæteræ tribus singulis annis tenebantur dare tribu Leviticæ pro sustentatione. De his jam dictum est. Alterum earum, quas singuli patres familias

debebant quotannis apud se servare, et postea cum Levitis comedere in loco, ubi erat Tabernaculum vel templum, idque tribus anni temporibus, nempe in Paschate, Pentecoste et festo Tabernaculorum. De his intelligendum est illud Deut. xiv, 22: «Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascuntur in terra per annos singulos, et comedes in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit, ut in eo nomen illius invocetur, etc.» Tertium earum, quas tertio anno singuli separare debebant in propriis domibus, et cum Levitis peregrinis, pupillis et viduis communicare juxta illud Deut. xiv, 28: «Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus, quæ nascuntur tibi eo tempore, et repones intra januas tuas. Venietque Levites, qui aliam non habet partem, nec possessionem tecum, et peregrinus, ac pupillus et vidua, qui intra portas tuas sunt, et comedent et saturabuntur, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus.» Et Deut. xxvi, 12: «Quando compleveris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio dabis Levitæ, et advenæ, et pupillo, et viduæ, ut comedant intra portas tuas, et saturentur.» Igitur Levitæ, tametsi omnium harum decimarum essent aliquo modo participes; tamen ex primo genere potissimum sustentabantur, ut dictum est.

DE PRIMITIIS ET PRIMOGENITIS.

10. Soli Sacerdotes et Pontifex, non autem Levitæ propriè dicti, accipiebant primitias et primogenita à filiis Israel. Porrò primitiæ solvebantur ter in anno, ut notant Lyranus et alii: primò in Paschate de novis spicis: secundò in Pentecoste de novis panibus: tertio in Septembri, in festo Tabernaculorum de novis fructibus, nam illis tribus anni temporibus tenebantur omnes mares venire ad locum, quem elegerat Dominus: (Deut. xvi, 16.)

11. De primitiis spicarum, quæ in Pascha offerebantur, intelligitur illud Levit. xxiii, 40: «Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, et messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ, ad Sacerdotem, qui elevabit fasciculum coram

«Domino, ut acceptabile sit pro vobis altero die Sabbati, et sanctificabit illum.» Ritus autem offerendi describitur Levit. ii, 14 his verbis: «Si autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de spicis adhuc virentibus, torrebis igni, et confringes in morem farris, et sic offeres primitias tuas Domino, fundens supra oleum et thus imponens, quia oblatio Domini est.»

12. De primitiis panum, quæ offerebantur in Pentecoste, intelligitur illud Levit. xxiii, 15: «Numerabitis ergo ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies: et sic offeretis ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias Domini, etc.»

13. De primitiis novorum fructuum, quæ offerebantur in Septembri, intelligitur illud Num. xviii, 13: «Universa frugum initia, quas gignit humus, et Domino deportantur, cedent in usus tuos: qui mundus est in domo tua, vescetur eis.» Et Deut. xviii, 3: «Dabunt Sacerdoti primitias frumenti, vini et olei.» Et Deut. xxvi, 2: «Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, et pones in cartallo, pergesque ad locum, quem Dominus Deus tuus elegerit, accedesque ad Sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, etc.»

14. Est autem magna differentia inter hæc tria genera primitiarum. Primò, quia primitiæ in Paschate erant ex solis spicis; in Pentecoste ex solis panibus, in Septembri ex variis terræ fructibus. Secundò primitiæ spicarum dabantur in ipsa collectione fructuum terræ, nec ulli licebat quicquam comedere de novis fructibus, antequam primitiæ spicarum Deo oblatae essent: (Levit. xxiii, 14.) At primitiæ in Pentecoste, et Septembri offerebantur ex fructibus jam collectis, et domi asservatis: D. August. quæst. 32 super Numeros. Tertio, primitiæ panum et fructuum cedebant integrè in usum Sacerdotum; primitiæ verò spicarum non integrè. Nam unus manipulus spicarum consumebatur per modum sacrificii, reliqui comedebantur à Sacerdotibus.

15. Porrò sicut primitiæ, sic etiam primogenita dabantur Pontifici et Sacerdotibus: (Exod. xiii, 2 et Num. iii, 13.) Erant autem tria genera primogenitorum: alia hominum, alia pecorum mundorum, alia immundorum. Igitur singula primogenita primi et tertii generis redimebantur pretio quinque siclorum, quod dabatur Sacerdotibus: primogenita secundi generis per se illis offerebantur: (Num. xviii, 15.)

DE OBLATIS.

16. Per oblata, generatim loquendo, intelliguntur ea, quæ à filiis Israel offerebantur Deo in usum Sacerdotum. Erant autem triplicia. Nam quædam ex præcepto offerebantur, ut decimæ, primitiæ, primogenita, de quibus jam dictum est. Alia sponte et ex mera devotione: alia denique ex voto. De hoc duplici genere multa habentur Levit. xxii, 18, Levit. xxiii, 38, Num. xv, 3 et alibi. Hæc iterum erant varia. Nam quilibet vel sponte, vel ex voto poterat offerre hostias, libamenta, panes, pecuniam et quæ similia sunt. Id autem potissimum fiebat in tribus anni temporibus, ut supra dictum est, nempe in Paschate, Pentecoste et festo Tabernaculorum. Tunc enim tenebantur venire omnes ad locum, ubi erant Templum, vel Arca propitiatorii: (Deut. xvi, 16.)

17. Ex dictis colligi potest quàm divites fuerint Sacerdotes in veteri Testamento, præ aliis omnibus. Nam primò accipiebant decimas à duodecim tribubus Israel. Ubi notandum est, præter tribum Levi, fuisse duodecim tribus filiorum Israel, nempe tribum Ruben, Simeon, Juda, Zabulon, Issachar, Dan, Gad, Aser, Nephtali, Ephraim, Manasse, Benjamin. Igitur singulæ hæc tribus dividebant sua bona in decem partes, et unam dabant tribui Levi, reliquis novem sibi reservatis. Quo fit, ut tribus Levi multo fuerit ditior, quàm cæteræ. Nam singulæ cæterarum habebant tantum novem partes: tribus autem Levi duodecim. Præter has decimas, quæ communes erant omnibus in tribu Levi, Sacerdotes iterum accipiebant decimas decimarum à Levitis: et sic non solum erant ditiores, quàm hominis aliarum tribuum, sed etiam quàm Le-

vita. Deinde accedebant primitiæ, primogenita, oblata, quæ, si omnia computentur, in magnum thesaurum ex-
crescere necesse erat redditus et possessiones Sacerdotum.

QUÆSTIO VII.

An Sacerdotes et Pontifex aliquandò debuissent servare continentiam
ab uxoribus?

1. Respondeo: Jure divino debebant servare continen-
tiam ab uxoribus pro toto eo tempore, quo in taberna-
culo vel templo ministrabant. Hoc testantur Scripturæ
et Patres. Ex Scripturis habemus aliquot testimonia.
Primum Exodi xix, 22: «Sacerdotes quoque, qui ac-
cedunt ad Dominum, sanctificentur.» id est, abstineant
ab uxoribus. In eo enim potissimum consistebat sanctifi-
catio, ut patet ex eodem capite. Nam v. 10, dicebat
Deus ad Moysen: «Vade ad populum, et sanctifica
illos hodie et cras, laventque vestimenta sua.» Moyses
autem intellexit illam sanctificationem de abstinentiâ ab
uxoribus. Nam mox accedens ad populum, et explicans
illi voluntatem Dei, dixit: «Estote parati in diem ter-
tium, et ne aproinquetis uxoribus vestris.» Ubi notan-
dum est illam sanctificationem, seu abstinentiam ab ux-
oribus, de qua agitur citato capite, tam populo, quam sa-
cerdotibus fuisse præceptam, quia tam populos, quam
Sacerdotes debebant audire promulgationem legis Mo-
saicæ, et ad illam toto biduo se disponere per abstinen-
tiam ab uxoribus, et per lotionem vestimentorum, et cas-
trorum purgationem. Speciali tamen titulo præceptam
fuisse Sacerdotibus pro omni eo tempore, quo fungeban-
tur officio sacerdotali, sive orando pro populo, sive hos-
tias et sacrificia offerendo, sive aliquod aliud sacrum mi-
nisterium exhibendo. Hoc enim significatur illis verbis:
«Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sancti-
ficentur.» Nam tunc dicebantur accedere ad Dominum,
quando vel erant oraturi, vel sacrificium oblaturi, vel ali-
quid simile facturi.

2. Secundum testimonium 1 Reg. xxi, 4: «Venit au-
tem David in Nobæ ad Achimelech Sacerdotem.» Et in-

frâ: «Respondens Sacerdos ad David, ait illi: Non habeo
«laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum, si-
«mundi sunt pueri, maxime à mulieribus. Et respondit
«David Sacerdoti, et dixit ei: Equidem si de mulieri-
«bus agitur, continemus nos ab heri et nudius tertius,
«quando egrediebamur, et fuerunt vasa puerorum sancta.
«Porro via hæc polluta est. sed et ipsa hodie sanctificabi-
«tur in vasi.» Hic vides non lieuisse comedere panem
sanctum, nisi præmissa sanctificatione, quæ in duobus
consistebat. Primò, ac potissimum in abstinentia ab ux-
oribus. Secundò in purificatione corporis, si quid maculæ
in via contraxisset. Et certè, si homines laici debebant
hoc modo sanctificari, multo magis Sacerdotes; quippe
qui ad majorem puritatem ratione status ac officii obli-
gabantur.

3. Quod sic ulterius declaro. Duo hic præcepta distin-
guenda sunt: Unum, quo laici prohibebantur comedere
panes sanctificatos, vel, ut alibi vocantur, panes proposi-
tionis. De quo Christus: Matt. xii, 3: «Non legistis, quid
«fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant: quo-
«modò intravit in domum Dei, panes propositionis come-
«dit, quos non licebat ei edere, neque his, qui cum eo
«erant, nisi solis Sacerdotibus?» Alterum, quo jubeban-
tur abstinere ab uxoribus, qui manducaturi erant hujus-
modi panes. De hoc quæstio est quosnam obligaverit?
Aliqui putant obligasse solos laicos. Ego contra, obli-
gasse etiam Sacerdotes. Et quidem per se, et primario
Sacerdotes. Quod tripliciter probo. Primò, ex dictis, quia
Sacerdotes tenebantur ad majorem puritatem, quam laici.
Secundò, quia esus panum propositionis per se pertinebat
ad solos Sacerdotes: ergo etiam sanctificatio requisita ad
esum istorum panum per se pertinebat ad solos Sacerdo-
tes. Unde, sicut laici non poterant comedere hujusmodi
panes, nisi tantum per accidens, et in casu necessitatis:
ita non tenebantur se sanctificare nisi tantum per acci-
dens, et in casu necessitatis. Tertio, quia si præceptum
de abstinentia ab uxoribus pertinisset ad solos laicos,
vel fuisset illis datum à Deo, antequam Achimelech lo-
queretur cum Davide, vel ab ipso Achimelech, cum jam
loqueretur cum ipso. Non prius, quia nusquam legimus

in Scriptura, quod Deus dederit tale præceptum pro solis laicis, antequam Achimelech loqueretur cum Davide. Nec posterius, quia Achimelech, cum dicebat Davidi: «Si mundi sunt pueri maximè à mulieribus;» non dabat novum præceptum, sed supponebat jam ante à Deo datum esse. At non erat aliud à Deo datum, nisi quo Sacerdotes obligabantur abstinere ab uxoribus, quotiescumque fungerentur officio sacerdotali, seu quotiescumque aliquid sacri ministerii, sive orando, sive hostias offerendo, sive panes sanctos comedendo, peragerent. Itaque sensus Achimelech est hic: Vobis quidem non licet comedere panes sanctificatos, sed solis Sacerdotibus. Si tamen vultis propter præsentem necessitatem comedere, cum alii panes haberi non possint, necesse est vos ea puritate et sanctitate id præstare, qua Sacerdotes facere consueverunt, qui abstinere ab uxoribus, quotiescumque hujusmodi panes comesturi sunt: idem ergo à vobis exigo.

4. Tertium testimonium 1 Paralip. xxiv, 7: «Exivit autem sors prima Jojarib, secunda Jedei, tertia Harim, etc.» ubi recensentur viginti quatuor familiæ Sacerdotum, qui per vices debebant ministrare in domo Domini, juxta illud, Luc. 1, 5: «Fuit Sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia.» Et paulò post: «Factum est autem, cum Sacerdotio fungeretur in ordine vicis sue ante Deum, secundùm consuetudinem Sacerdotii, sorte exiit, ut incensum poneret.» Constat autem Sacerdotem, quando ministrabat Domino secundùm vicem suam, debuisse multos dies perseverare in ministerio. Nam ibidem versu 23 de Zacharia sic legimus: «Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam.» Plerique auctores putant fuisse octo dies unicuique destinatos, nempe à Sabbato usque ad Sabbatum, ut Josephus, Ambrosius, Teophylactus et alii apud Maldonatum in Commentario illius loci. Et colligitur ex illo 2 Paralip. xxiii, 8: «Fecerunt ergo Levitæ, et universus Juda juxta omnia, quæ præceperat Joad Pontifex, et assumpserunt singuli viros, qui sub se erant, et veniebant per ordinem Sabbati cum his, qui impleverant Sabbatum, et egressuri erant.»

5. Igitur Sacerdotes per octo dies, relictis domibus et

uxoribus suis, permanebant in templo, et ibi ministrabant. Et quidem tempore sacrificii erant in ea parte templi, ubi sacrificia offerebantur. Reliquo tempore habitabant in atrio templi, in domunculis ad id destinatis: quo non licebat uxores introducere. Unde consequens est debuisse à cohabitatione uxorum abstinere. De qua re sic scribit Sciricius papa in Epistola ad Himerium Tarracensem Episcopum cap. 7: «Dicat mihi nunc, quisquis ille est sectator libidinum, præceptorque vitiorum, si aestimat, quod in lege Moysis passim sacris ordinibus à Domino laxata sint frena luxuriæ, cur eos, quibus committebantur Sancta Sanctorum, præmonet dicens: Sancti estote, quia et ego sanctus sum Dominus Deus vester? Cur etiam procul à suis domibus, anno vicis suæ, in templo habitare jussi sunt Sacerdotes? Hac videlicet ratione, ne vel cum uxoribus possent carnale exercere commercium, ut conscientiæ integritate fulgentes, acceptabile Deo munus offerrent. Quibus etiam expleto deservitionis suæ tempore, uxorii usus solus successio- nis causa fuerat relaxatus, quia non ex alia, nisi ex tribu Levi, quisquam ad Dei ministerium fuerat præceptus admitti.» Tom. 1 Concilior.

6. Idem, quod ad rem attinet, sentiunt alii Patres. Hieron. l. 4 contra Jovinianum longè post medium: «Nam et in veteri lege, qui pro populo hostias offerebant, non solùm in domibus suis non erant, sed purificabantur ad tempus, ab uxoribus separati; et vinum et siceram non bibebant, quæ solent libidinem provocare.» Similia habet Innocentius I Epist. 2 ad Victricium Rhodomagensem Episcopum c. 9. Et Beda in cap. 1 Lucæ.

QUÆSTIO VIII.

Quanta fuerit auctoritas Pontificis apud populum?

1. Respondeo: Deus multis modis in veteri Testamento voluit Pontifici astruere et conciliare auctoritatem apud populum. Primò, publica et solemnè consecratione, quæ præsentè populo, durabat per septem dies. Secundò unctione sacri olei, quod in nullum usum profanum ad-

hiberi poterat. Tertio ornatu pontificali, qui et gemmis pretiosis, et aurea lamina, et tintinnabulis aureis, et malis punicis omnem alium ornatum, etiam regium longè superabat. Quarto magna copia reddituum annuorum, quæ quidem apud illum populum magni erat momenti. Quinto frequenti colloquio cum Deo, præsertim in rebus dubiis proponendis. Sexto variis ac illustribus miraculis. Ex his aliqua recensebo.

2. Primum contigit in primo sacrificio, quod Aaron obtulit in suo pontificatu. Tunc enim ignis de cælo descendit, qui coram populo holocaustum devoravit. Quo miraculo ostendit Deus se approbare Sacerdotium seu Pontificatum Aaronis: Levit. ix, 23: «Apparuitque gloria Domini omni multitudini: Et ecce egressus ignis à Domino, devoravit holocaustum, et adipem, qui erant super altare. Quod cum vidissent turbæ, laudaverunt Dominum ruentes in facies suas.» Vide simile Exemplum 3 Reg. xviii.

3. Secundum contigit in seditione Core, Dathan et Abiron, qui cum suis sociis vivi à terra absorpti sunt, eo quod rebellionem excitassent contra primatum Moysis, et Aaronis: Num. xvi, 4: «Ecce autem Core, et Dathan atque Abiron surrexerunt contra Moysen, aliique filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ, et qui tempore Concilii per nomina vocabantur. Cumque stetissent adversum Moysen et Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo Sanctorum est, et in ipsis est Dominus. Cur elevamini super populum Domini? Et infra v. 34: «Confestim dirupta est terra sub pedibus eorum, et aperiens eos suum devoravit illos cum tabernaculis suis, et universa substantia eorum, descenderuntque vivi in infernum.»

4. Tertium contigit in seditione populi, qui partim incendio periit, partim per intercessionem Aaronis salvatus est: Num. xvi, 41: «Murmuravit autem omnis multitudo filiorum Israel contra Moysen et Aaron sequenti die, dicens: Vos interfecistis populum Domini. Cumque oriretur seditio et tumultus increceret, Moyses et Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis. Quod, postquam ingressi sunt, operuit nubes et apparuit gloria

Domini. Dixitque Dominus ad Moysen: Recedite de medio hujus multitudinis, etiam nunc delebo eos. Cumque jacerent in terra, dixit Moyses ad Aaron: Tolle thuribulum et hausto igne de altari, mitte incensum desuper, pergens citò ad populum, ut roges pro eis: jam enim egressa est ira à Domino, et plaga desavit. Quod cum fecisset Aaron et cucurrisset ad mediam multitudinem, quam jam vastabat incendium, obtulit thymiama, et stans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus est, et plaga cessavit. Fuerunt autem qui percussi sunt quatuordecim millia hominum et septingenti, absque his qui perierunt in seditione Core.»

5. Quartum contigit circa virgam Aaronis, hoc modo: Cum populus sæpè murmuraret contra Aaronem Pontificem, et aliæ tribus filiorum Israel ægrè ferrent, quod ex sola tribu Levi assumeretur Pontifex, qui aliis omnibus imperaret; voluit Deus in posterum præcavere hujusmodi murmura, et manifesto signo declarare Aaronem legitime à se electum esse, cui omnes tanquam summo Sacerdoti deberent obsequi. Itaque mandavit Moysi, ut acciperet duodecim virgas à duodecim tribubus Israel, in quibus singulis notata essent singula nomina tribuum Israel. Has cum virga Aaronis poneret in Tabernaculo testimonii, et sequenti die iterum produceret, tunc enim fore, ut una ex omnibus miraculosè floreret, et is deinceps, cujus virga floruisset, tanquam legitimus Pontifex haberetur. Factum est, sequenti die sola virga Aaronis inventa est germinasse, et turgentibus gemmis emisisse flores, qui, solis dilatatis, in amygdalas deformati visebantur. Ex quo omnes manifestè collegerunt, deinceps soli Aaroni, tanquam Pontifici à Deo electo et designato, non autem aliarum tribuum Principibus, in rebus ad Deum spectantibus obtemperandum esse. Et ne posteros id lateret, mandavit Deus, ut virga Aaronis ad perpetuam rei memoriam in Arca conservaretur. Hæc omnia habentur Num. xvii per totum.

QUÆSTIO XI.

Quæ utilitas colligi possit ex dictis?

1. Respondeo: Duplex utilitas potest colligi: Una ex parte catholicorum: Altera ex parte adversariorum. Nam catholici ex iis, quæ dicta sunt, sic possunt ratiocinari: noster Pontifex multo excellentior et dignior est, quam fuerit Pontifex veteris Testamenti, sicut anima perfectior est, quam corpus, spiritus, quam littera, imago, quam umbra, libertas, quam servitus. Si ergo hebræi, qui murmurabant contra suum Pontificem, à Deo severe puniti sunt; quid nobis fiet, si similiter murmuremus? Et sanè Apostolus de hac ipsa re nos præmonuit: 1 Cor. x, 1 his verbis: «Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube, et in mari: omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, et omnes eundem potum spiritualem biberunt: (bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus.) Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo: nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt. Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare, et bibere, et surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, et à serpentibus perierunt. Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.»

2. Ex quibus verbis tria colligimus, quæ maximè huc spectant. Primum est, quod omnes hebræi magnis beneficiis à Deo affecti fuerint. Nam omnes miraculose transierunt mare rubrum; omnes sub nube protecti sunt;

omnes hiberunt ex petra consequente. Alterum, quod multi illorum abusi sint beneficiis sibi concessis, et ingrati in Deum extiterint. Et nominatim, quod aliqui murmuraverint contra Moysen et Aaronem Pontificem. Tertium, quod propterea graviter à Deo puniti sint. Hinc infert Apostolus, si nos christiani, qui majora beneficia à Deo consecuti sumus, peccemus in Deum, et nominatim si murmuremus contra Pontificem, fore ut multo gravius à Deo puniamur. Et sic est. Maneamus ergo conjuncti cum Pontifice et Episcopis, et sequamur consilium ejusdem Apostoli, qui nos alibi sic hortatur: «Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim per-
vigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddi-
turi, ut cum gaudio faciant, et non gementes. Hoc enim
non expedit vobis:» Hebr. xiii, 13.

3. Adversarii sic possunt ratiocinari. Certè, si prudenter æstimemus ea, quæ in veteri Testamento scripta sunt de Pontifice hebræorum, iniquè agimus cum Pontifice romano, et in multis eum accusamus, ubi innocens est. Primò, objicimus illi arrogantiam, quod *Pontificem Maximum* se appellet, et tamen constat hunc titulum concessum fuisse in veteri Testamento, et quidem ab ipso Deo. Sic enim legimus Levit. xxi, 40: «Dixit Dominus ad Moysen: Pontifex, id est, Sacerdos maximus, inter fratres suos caput suum non discooperiet.» Qui titulus frequenter reperitur in libris Machabæorum et in Evangelio sub ac voce, *Summus Sacerdos*. Si ergo Pontifici in veteri Testamento licuit usurpare hunc titulum, cur in novo non liceat, præsertim cum Pontifex in novo major et excellentior sit, quam fuerit in veteri?

4. Secundò objicimus illi pompam et splendorem in ornatu pontificali. Et tamen scimus Pontificem in veteri Testamento ex peculiari Dei institutione gestasse purpuram, hyacinthum, byssum, tintinnabula aurea et mala punica in sacra veste: tiaram cum aurea lamina in capite: duodecim gemmas in pectore: duos lapides onychinos in humeris auro inclusos. An etiam Deum accusabimus, qui hunc tam rarum et insignem ornatum præscripsit Pontifici in Synagoga hebræorum? Dicamus potius cum Davide: *Dilexi decorem domus tue*. Nec usur-

pemus illam Judæ proditoris vocem: *Ut quid perditio hæc?*

5. Tertio objicimus ipsi divitias et potentiam temporalem. Sed immerito. Nam constat Pontificem in veteri Testamento fuisse longè ditissimum, et quidem Deo sic disponente, accipiebat decimas à duodecim tribubus Israel: decimas decimarum à Levitis: primitias, primogenita et oblationes à toto populo. Sanè, si Pontifex romanus singulis annis acciperet decimas omnium bonorum à toto orbe christiano: si decimas decimarum ab ecclesiasticis et religiosis: si denique primitias, primogenita et oblationes omnium fidelium, fortassè ditior esset, quàm modo est. Si ergo Deus in veteri Testamento voluit Pontificem hoc modo locupletare; cur nos similem fortunam invidemus Pontifici in novo Testamento?

6. Quarto objicimus illi nimiam auctoritatem, qua utitur in Ecclesia Christi. In quo similes sumus hebræis, qui etiam suum Pontificem Aaronem hac calumnia onerabant. Sed Deus, et miraculo, et ultione testatus est se velle, ut omnes Aaroni obedirent. Quid ergo nos volumus et molimur? Singuli superiores esse non possumus. Unum aliquem esse necesse est, qui aliis præsit. Si is Pontifex est, quid molesti illi sumus? Nimirum hæc nostra cæcitas et infirmitas est, ut semper aliquid carpamus. Et certum est, si abrogato Pontifice, rex aliquis vel imperator præset omnibus in Ecclesia, simili calumniæ fore obnoxium. Igitur post hac moderatius agendum nobis est, et si verè christiani esse volumus, ab omni iniqua criminatione abstinendum.

7. Quinto objicimus illi, quod gloriatur de continua serie et successione suorum antecessorum in Ecclesia romana. At nihil culpæ hic est. Nam etiam in veteri Testamento successio Pontificum accuratissimè servata est, et speciali miraculo à Deo confirmata. Voluit enim Deus successionem Pontificum manere in tribu Levi, et nullo modo transire in alias tribus. Et in ejus rei perpetuam memoriam effecit, ut virga solius Aaronis, non autem virgæ aliarum tribuum, repente floresceret, et frondescens, in arca Testamenti conservaretur. Nos hic impingimus. Nam relicta legitima successione, quæ est in Ec-

clesia romana, instituimus novos ministros, qui alios ante se nullos agnoscunt. In quo similes sumus Jeroboamo, qui ascivit Sacerdotes, qui non erant de tribu ac successione Levi. (3 Regum XII.)

8. Sexto objicimus illi, sicut et aliis Sacerdotibus, cœlibatum, et urgemus matrimonium. Sed profecto, non alia de causa, quam ut nostram lasciviam et turpitudinem excusemus. Alioqui, si ex veteri Testamento pensanda res est, sic argumentari oportebat. Pontifex et alii Sacerdotes Levitici propter sanctitatem officii, quod gerebant, tenebantur abstinere ab usu matrimonii toto illo tempore, quo in tabernaculo vel templo ministrabant. Ad in novo Testamento major est sanctitas officii sacerdotalis; et in illo officio assidue versandum illis est; ergo magis debent colere castimoniam vitæ, quàm in veteri Testamento factum est. At nos lutherani et calvinistæ id non facimus, quia nulla habita ratione ministerii nostri, manemus in perpetuo matrimonii usu, non minus, quàm homines sæculares: in qua re, nec Sacerdotes Leviticos, nec Pontificios; sed nescio quos lascivos ac petulcos homines videmur imitari. Præstaret sequi consilium Apostoli 1 Cor. VII, 7: «Volo omnes esse, sicut meipsum.» Et infra: «Dico autem non nuptis: Bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego.» Et rationem adjungit: «Qui sine uxore est, sollicitus est, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.» Hoc saluberrimum documentum nos contemnimus.

9. Septimo objicimus illi, quod tam ipse, quàm alii Episcopi et Sacerdotes, solemni ritu ungantur et consecrentur; et per contemptum solemus appellare unctos, sed parùm prudenter. Nam constat Deum in veteri Testamento præcepisse, ut Pontifex in capite ungeretur oleo sanctæ unctionis. Et similiter, ut tam Pontifex, quàm Sacerdotes, et eorum vestimenta sanguine et oleo aspergerentur. Et quamquam hujusmodi ceremoniæ, quæ in veteri Testamento servatæ sunt, non necessario servari debeant in novo: tamen cum à Deo introductæ et approbatæ fuerint, malæ esse non possunt. Cur ergo vel

easdem, vel similes usurpari non liceat, si bono fine et intentione adhibeantur? alioqui quid dicemus de unctione regum et imperatorum in novo Testamento? At si illam retinere fas est, cur in alteram tam iniqui sumus? Nostri ministri, qui sine unctione, consecratione, sine successione et vocatione, vel ex tonstrinis, vel ex popinis in officina ecclesiastica subito sese ingerunt; nullum possunt proferre exemplum ex tota antiquitate, quo tueri se queant.

CAPUT VIII.

DE MINISTRIS SINAGOGÆ EXTRAORDINARIIS, QUI ERANT
PROPHETÆ.

Duplices erant Prophetæ in veteri Testamento. Aliqui veri, qui à Deo mittebantur. Alii falsi, qui à Deo non mittebantur. Priores, vel vocabantur Prophetæ absolutè, vel Prophetæ Domini, vel Videntes. Posteriores, vel Pseudoprophetæ, vel Prophetæ Baal, vel Prophetæ lucorum. Quibus annumerandæ sunt Pythonissæ. De his omnibus dicam hoc ordine; 1 Quinam fuerint veri Prophetæ in veteri Testamento; 2 quod fuerit illorum officium; 3 quomodò probaverint se à Deo missos; 4 an omnes de Christo prophetaverint; 5 quis illorum fuerit præcipuus, Moyses, an Joannes Baptista; 6 quomodò intelligendum sit, quod Christus ait in Evangelio: *Omnes Prophetæ usque ad Joannem*; 7 quomodò verum sit omnes Prophetas Hierosolymis occisos esse; 8 quinam fuerint falsi Prophetæ; 9 quomodò veri à falsis discernantur, 10 quid de Pythonissis sentiendum; 11 an etiam in novo Testamento sint veri et falsi Prophetæ.

QUÆSTIO I.

Quinam fuerint veri Prophetæ in veteri Testamento?

1. Respondeo: Hi fuerunt præcipui:
1. Moyses: Num. xii, 6, et Deut. xxxiv.
 2. Josue: Ecclesiastici xlvi, 1.
 3. Samuel: 1 Regum ix, 6.
 4. David: 1 Regum xvi, 13.
 5. Gad: 1 Reg. xxii, 5.
 6. Nathan: 2 Reg. vii, 2, et 2 Paralip. ix, 29.
 7. Ahias Silonites: 3 Reg. xi, 29, et 2 Paralip. ix, 29.
 8. Addo: 2 Paral. ix, 29.
 9. Michæas, filius Jemla: 3 Reg. xxii, 8.
 10. Elias Thesbites: 3 Reg. xvii, 1.
 11. Elisæus: 3 Reg. xix, 16.

Deinde quatuor illi, qui vocantur majores Prophetæ, quorum nomina sunt hæc: 1. Isaias, filius Amos: 2. Jeremias, filius Helciæ de sacerdotibus, qui fuerunt in Anathod: 3. Ezechiel, filius Buzi, Sacerdos: 4. Daniel, qui et Baltassar. Et alii duodecim, qui vocantur minores Prophetæ, ut Ose, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas Morastites, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Quibus addi possunt tres alii, qui vixerunt sub finem veteris et initium novi Testamenti. Primus Joannes Baptista, de quo dictum est Luc. i, 76: «Et tu puer Prophetæ Altissimi vocaberis.» Secundus Zacharias, pater Joannis Baptistæ de quo ibid. vers. 67: «Et Zacharias pater illius repletus est Spiritu Sancto, et prophetavit dicens: Benedictus, etc.» Tertius Simeon, de quo Luc. ii, 26: «Responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.»

2. Præter hos fuerunt etiam aliquot scemina Prophetissæ, ut Maria soror Moysis, (Exod. xv, 20:) et Debora uxor Lapidoth., (Judic. iv, 4:) et Holda, uxor Sellum filii Thecuæ, (4 Reg. xxii, 14:) et Elizabeth, mater Joannis Baptistæ, (Luc. i, 44:) et Anna filia Phanuel de tribu Aser, (Luc. ii, 36:) et quatuor filia

easdem, vel similes usurpari non liceat, si bono fine et intentione adhibeantur? alioqui quid dicemus de unctione regum et imperatorum in novo Testamento? At si illam retinere fas est, cur in alteram tam iniqui sumus? Nostri ministri, qui sine unctione, consecratione, sine successione et vocatione, vel ex tonstrinis, vel ex popinis in officina ecclesiastica subito sese ingerunt; nullum possunt proferre exemplum ex tota antiquitate, quo tueri se queant.

CAPUT VIII.

DE MINISTRIS SINAGOGÆ EXTRAORDINARIIS, QUI ERANT
PROPHETÆ.

Duplices erant Prophetæ in veteri Testamento. Aliqui veri, qui à Deo mittebantur. Alii falsi, qui à Deo non mittebantur. Priores, vel vocabantur Prophetæ absolutè, vel Prophetæ Domini, vel Videntes. Posteriores, vel Pseudoprophetæ, vel Prophetæ Baal, vel Prophetæ lucorum. Quibus annumerandæ sunt Pythonissæ. De his omnibus dicam hoc ordine; 1 Quinam fuerint veri Prophetæ in veteri Testamento; 2 quod fuerit illorum officium; 3 quomodò probaverint se à Deo missos; 4 an omnes de Christo prophetaverint; 5 quis illorum fuerit præcipuus, Moyses, an Joannes Baptista; 6 quomodò intelligendum sit, quod Christus ait in Evangelio: *Omnes Prophetæ usque ad Joannem*; 7 quomodò verum sit omnes Prophetas Hierosolymis occisos esse; 8 quinam fuerint falsi Prophetæ; 9 quomodò veri à falsis discernantur, 10 quid de Pythonissis sentiendum; 11 an etiam in novo Testamento sint veri et falsi Prophetæ.

QUÆSTIO I.

Quinam fuerint veri Prophetæ in veteri Testamento?

1. Respondeo: Hi fuerunt præcipui:
1. Moyses: Num. xii, 6, et Deut. xxxiv.
 2. Josue: Ecclesiastici xlvi, 1.
 3. Samuel: 1 Regum ix, 6.
 4. David: 1 Regum xvi, 13.
 5. Gad: 1 Reg. xxii, 5.
 6. Nathan: 2 Reg. vii, 2, et 2 Paralip. ix, 29.
 7. Ahias Silonites: 3 Reg. xi, 29, et 2 Paralip. ix, 29.
 8. Addo: 2 Paral. ix, 29.
 9. Michæas, filius Jemla: 3 Reg. xxii, 8.
 10. Elias Thesbites: 3 Reg. xvii, 1.
 11. Elisæus: 3 Reg. xix, 16.

Deinde quatuor illi, qui vocantur majores Prophetæ, quorum nomina sunt hæc: 1. Isaias, filius Amos: 2. Jeremias, filius Helciæ de sacerdotibus, qui fuerunt in Anathod: 3. Ezechiel, filius Buzi, Sacerdos: 4. Daniel, qui et Baltassar. Et alii duodecim, qui vocantur minores Prophetæ, ut Ose, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas Morastites, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Quibus addi possunt tres alii, qui vixerunt sub finem veteris et initium novi Testamenti. Primus Joannes Baptista, de quo dictum est Luc. i, 76: «Et tu puer Prophetæ Altissimi vocaberis.» Secundus Zacharias, pater Joannis Baptistæ de quo ibid. vers. 67: «Et Zacharias pater illius repletus est Spiritu Sancto, et prophetavit dicens: Benedictus, etc.» Tertius Simeon, de quo Luc. ii, 26: «Responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.»

2. Præter hos fuerunt etiam aliquot scemina Prophetissæ, ut Maria soror Moysis, (Exod. xv, 20:) et Debora uxor Lapidoth., (Judic. iv, 4:) et Holda, uxor Sellum filii Thecuæ, (4 Reg. xxii, 14:) et Elizabeth, mater Joannis Baptistæ, (Luc. i, 44:) et Anna filia Phanuel de tribu Aser, (Luc. ii, 36:) et quatuor filia

Philippi Diaconi, (Act. XXI, 9.) Quibus omnibus præfenda est beata genitrix Maria, quæ prophetavit dicens: *Beatam me dicent omnes generationes*, non gentilium, turcarum, judæorum, sed verè fidelium.

3. Quæres, an non fuerint plures Prophetae veteris Testamenti, quàm qui jam enumerati sunt? Videntur fuisse plures. Nam 1 Reg. x, 5 legimus gregem Prophetarum fuisse obviam Sauli, postquam à Samuele in regem unctus est. Respondeo: Nomen Prophetæ sumitur variis modis in Scriptura: primò pro iis, qui futura prædicunt. Et hoc sensu nos agimus hic de Prophetis. Eorum officia paulò post explicabimus. Secundò pro iis qui ex peculiari motione Spiritus Sancti Deum laudant in citharis, psalteriis et cymbalis. Sic sumitur loco citato, ubi Samuel ait ad Saulèm: «Obviam habebis gregem Prophetarum descendentium de excelso, et ante eos psalterium, et tympanum, et tibia, et citharam, ipsosque prophetantes, (id est Deum laudantes) et insiliet in te Spiritus Domini, et prophetabis cum eis,» (id est Deum pariter laudabis.) Sic etiam sumitur Num. xi, 25, ubi de septuaginta senioribus, qui Moysi adjuncti erant, ita legimus: «Cumque requievisset in eis spiritus, prophetaverunt,» id est, Dei laudes celebrarunt. Et 4 Reg. xix, 20: «Qui cum vidissent cuneum Prophetarum vallicinantium, et Samuelem stantem super eos, factus est etiam Spiritus Domini in illis, et prophetare cæperunt et ipsi:» id est, Deum laudare: Ita Emmanuel Sa ibid., Abulensis et Cornelius Num. xi, 43. Tertio pro iis, qui divino Spiritu, vel Scripturam explicant, vel ad pietatem exhortantur. Sic sumitur 1 Cor. xiv, 3: «Qui prophetat hominibus, loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem.»

QUESTIO II.

Quod erat officium Prophetarum in veteri Testamento?

1. Respondeo: Primarium officium erat docere, instruere et reformare populum in cultu veri Dei, eumque hoc modo ad Christi adventum disponere. Et quidem

Moyses docuit populum, quando dedit et explicavit illi legem Decalogi et Deuteronomii. Reliqui Prophetae, qui diversis temporibus secuti sunt, reformarunt populum, et aberrantem à lege revocarunt in viam. Quo spectat illud Joan. iv, 37: «Alius est, qui seminat, et alius est, qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis, alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.» Ubi Christus loquitur de Prophetis et Apostolis, Prophetae seminaverunt; Apostoli messuerunt. Prophetae laboraverunt; Apostoli eorum laboribus fructi sunt. Quomodò hoc? quia Prophetae, antequam venirent Apostoli, multum laborarunt in erudiendo populo, et eorum corda ad Christum recipiendum præpararunt. Quod si non fecissent, plus laborandum fuisset Apostolis. Vide Originem, Ireneum, Augustinum, Chrisostomum et alios apud Maldonatum in illum locum.

2. Huic primario officio annexa erant tria alia: Primum est arguere, reprehendere et objurgare eos, qui vel à vero Dei cultu, vel ab aliqua alia divina lege recederent. Sic Samuel reprehendit Saulèm regem, eo quod non obedivisset voci Domini: (1 Reg. xv, 49.) Sic Nathan reprehendit Davidem propter adulterium et homicidium: (2 Reg. xii, 9.) Sic Elias populum claudicantem in duas partes: (3 Reg. xviii, 21.) Daniel duos senes, quod falso accusassent Susannam de adulterio: (Dan. xiii, 52,) et ita deinceps.

3. Alterum est prædicere futura. Quod fiebat dupliciter. Nam Prophetae aliquandò prædicebant futura bona ad populi consolationem, ut adventum Messiae et alia mysteria Redemptionis humani generis: Isa. vii, 14: «Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.» Et cap. xi, 1: «Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet.» Et cap. xiv, 4: «Prope est, ut veniat tempus ejus, et dies ejus non elongabuntur. Miserebitur enim Dominus Jacob.» Et cap. xl, 1: «Consolamini, consolamini, popule meus, dicit Deus vester.» Aliquandò prædicebant et minabantur futura mala, quæ imminebant populo propter sua peccata, ut famem, pestem, bellum, captivitatem: Jerem. i, 14: «Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores

«terra» Et cap. v, 13: «Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo domus Israel, ait Dominus. Et comedet segetes tuas et panem tuum: devorabit filios tuos et filias tuas: comedet gregem tuum et armenta tua; conteret urbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam.» Et cap. xix, 3: «Ecce ego inducam afflictionem super locum istum, ita ut omnis, qui audierit illam, tinnient aures ejus, eo quod dereliquerint me.» Et infra vers. 11: «Sic conteram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.»

4. Tertium est secreta seu occulta cognoscere. Sic Samuel sciebat omnia, quæ erant in corde Saulis quærentis asinas patris sui; (1 Reg. ix, 19.) Sic Elisæus sciebat omnia, quæ à famulo absente erant perpetrata: (4 Reg. v, 25;) itemque omnia secreta consilia regis Syriæ: (4 Regum vi, 12.) Sic Daniel sciebat occultum somnium Nabuchodonosoris: (Dan. ii, 26.) Hinc obiter colligo mirum non esse, si Sancti in cælo sciant, ea quæ apud nos geruntur.

QUESTIO III.

Quomodo Prophetæ probabant se à Deo missos esse?

1. Necessè erat, ut Prophetæ, qui dicebant se immediatè à Deo missos esse ad reformandum et arguendum populum, certis ac evidentibus signis confirmarent suam missionem; alioqui populus non credidisset ipsis, sed pro impostoribus habuisset. Quod fatetur Moyses de seipso. Cum enim Deus dixisset illi: Exodi iii, 40: «Veni et mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum, filios Israel de Ægypto;» respondit Moyses cap. iv, 1: «Non credent mihi, neque audient vocem meam, sed dicent: Non apparuit tibi Dominus.»

2. Dupliciter autem probant se à Deo missos esse: Primò per miracula. Sic probavit Moyses, quando virgam in serpentem mutavit, aquas Ægypti in sanguinem convertit, et alia prodigia patravit, quæ plagæ Ægypti appellari solent. Sic Samuel, sic Elisæus, sic alii Pro-

phetæ plures. Luculentum habemus exemplum in Elia, quod est hujusmodi: Tempore Achab Regis fuit disceptatio inter Eliam et Prophetas Baal. Tam hi, quàm ille legitimè se missos affirmabant. Quid factum? Elias, convocato universo populo, qui in duas partes claudicabat, non alio argumento usus est, quam quod diceret se suam missionem evidenti miraculo confirmare posse; Prophetas Baal non posse. Quod etiam contigit hoc modo: duo boves in frusta concisi: alter pro Elia, alter pro Prophetis Baal. Hi, invocato nomine dei sui, non potuerunt de cælo impetrare ignem, quo holocaustum consumeretur. Elias, invocato Deo Israel, impetravit. Itaque holocaustum ab eo positum igne de cælo miso consumptum est. Quo miraculo permotus populus, Eliam tanquam à Deo missum acceptavit; et Prophetæ Baal veluti impostores interfecti sunt: (3 Reg. xviii, 40.) Omitto similia exempla.

3. Secundò probant suam missionem per veracem prædictionem eorum, quæ brevi erant eventura. Sic Elias prædixit tribus proximis annis non fore rorem et pluviam: (3 Reg. xvii, 1.) Sic Michæas Regem Achab infeliciter pugnatorum in Ramoth Galaad: (3 Reg. xxii, 47.) Sic Elisæus post unum diem fore tantam annonæ vilitatem, ut duo modii hordei emantur uno statere: (4 Reg. vii, 1.) Sic Isaias proximo anno fore abundantiam frugum: sequenti, pomorum copiam: tertio, plenam messem et vindemiam: (cap. xxxvii, 30.) Sic Jeremias brevi futurum, ut Nabuchodonosor rex vastaturus sit terram Ægypti; (cap. xlvi, 13.) Et quia hæc omnia evenerunt eo modo, quo ab illis Prophetis dicta sunt; idèd magnam auctoritatem sibi conciliarunt. Sicut è contrario, quia non eveniebant ea, quæ à falsis Prophetis prædicabantur, nulla illis fides habebatur. Et hoc signo discernendum esset inter veros et falsos Prophetas constat ex illo Deut. xviii, 21: «Quod si tacita cogitatione responderis: quomodò possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? hoc habebis signum. Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, et non evenierit, hoc Dominus non est locutus, sed tumorem auri sui Propheta confixit, et idcirco non timebis eum.»

4. Unde D. Hieronymus in cap. 37 Isaiaë, super illud: *Tibi autem hoc erit signum*, sic scribit: «Ideo vel maxime Prophetæ apud populum habebant fidem, quia non solum de his, quæ multa post sæcula futura erant, sed etiam quæ in presenti, et post non grande temporis spatium essent implenda, memorabant: ut quod intra biennium rex assyrius interiret, et urbi Jerusalem securitas redderetur.»

5. Et Rupertus in prologo in Oseam: «Cum Prophetæ mitterentur ad pronuntiandum de longinquo Christi adventu, simul etiam de propinquo datum vel injunctum est illis prophetare illud in quo citius veraces comprobari possent, scilicet imminentem ab assyriis Israeli captivitatem, itemque instantem, Judæ quoque Babylonis transmigrationem, et præterea nonnulla etiam minora, quæ litteris eorum legimus inserta. Cum igitur citò venisset captivitas seu transmigratione illa, sicut per illos veritas prophetica prædixerat, palam constitit, quod veraciter fuissent locuti in nomine Domini, et quod Dominus misisset eos. Atque ita completa Prophetiæ pars illud, quod reliquum vel maximum erat de promissione et adventu Messiaë, verum fore convincebat.»

QUESTIO IV.

An omnes Prophetæ veteris Testamenti de Christo prophetaverint?

1. Respondeo: Omnes vel clarè vel obscurè de Christo vaticinati sunt. Quod generatim colligi potest ex duobus Scripturæ testimoniis. Unum est Lucae 1, 68: «Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ. Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à sæculo sunt Prophetarum ejus;» idest, Deus prædixit per omnes Prophetas, qui fuerunt ab initio mundi, venturum Redemptorem ex familia David. Alterum Lucae xxiv, 27: «Et incipias (Christus) à Moyse et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant.»

2. Speciatim verò potest sic ostendi: Prophetia du-

plici fieri solet: 1 verbis; 2 signis vel figuris. Igitur aliqui Prophetæ verbis de Christo vaticinati sunt; aliqui signis et figuris. Priori modo Moyses: Deut. xviii, 15: «Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies.» Vide Act. iii, 22. David Psalmo xv, 10: «Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.» Act. ii, 31. Et Psalmo xcvi, 13: «Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua.» Et Psalmo xcvi, 8: «Adorate eum omnes Angeli ejus.» Hebr. i, 6. Et Psal. cix, 1: «Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.» Matth. xxii, 42.

3. Isaias c. vii, 14: «Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel: (Luc. 1, 31.) Et cap. xxxv, 4: «Deus ipse veniet, et salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt.» Et cap. xlv, 3: «Effundam aquas super sitientem, et fluenta super aridam.» Et cap. lvi, 4: «Verè languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit:» et infra: «Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet:» et infra: «Cum sceleratis reputatus est: et ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus rogavit:» (Luc. xxii, 37.)

4. Jeremias c. xxiii, 5: «Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et suscitabo germen justum; et regnabit Rex, et sapiens erit: et faciet judicium et justitiam in terra.» Et cap. xxxi, 22: «Creavit Dominus novum super terram, femina circumdabit virum.»

5. Ezechiel cap. xxxii, 7: «Et operiam, cum extinctus fueris, cælum, et nigrescere faciam stellas ejus: solem nube tegam, et luna non dabit lumen suum.»

6. Daniel cap. ix, 24: «Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus Sanctorum.»

7. Osee cap. vi, 3: «Vivificabit nos post duos dies: in

«die tertia suscitabit nos.» Et c. xi, 4: «Ex Ægypto vocavi filium meum.» Et cap. xiii, 44: «De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne.»

8. Joel cap. ii, 28: «Et erit post hæc: effundam spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae.»

9. Amos cap. ix, 11: «In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, et reedificabo apertaras murorum ejus, et ea quæ corruerant, instaurabo:» (Actor. xv, 16.)

10. Michæas cap. v: «Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel; et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis:» (Matth. ii, 6.) Et cap. vii, 6: «Filius contumeliam facit patri, et filia consurgit adversus matrem, nurus adversus socrum suam, et inimici hominis domestici ejus. Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deum salvatorem meum:» (Matth. x, 35.)

11. Nahum cap. i, 15: «Ecce super montes pedes evangelizantis et annunciantis pacem:» (Rom. x, 15.)

12. Habacuc cap. ii, 3: «Adhuc visus procul, et apparebit in finem, et non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum; quia veniens veniet, et non tardabit.»

13. Sophonias cap. iii, 14: «Lauda filia Sion: jubila Israel: lætare, et exulta in omni corde filia Jerusalem. Abstulit Dominus judicium tuum, avertit inimicos tuos: Rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra.» Et ibid.: «Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit.»

14. Aggæus cap. ii, 7: «Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cælum et terram, et mare et aridam. Et movebo omnes gentes; et veniet **DESIDERATUS** cunctis gentibus.»

15. Zacharias cap. ii, 10: «Lauda et lætare filia Sion: quia ecce ego venio; et habitabo in medio tui; ait Dominus.» Et c. iii, 8: «Ecce ego adducam servum meum **ORIENTEM**:» et cap. vi, 12: «Ecce vir, **ORIENS** nomen ejus:» et cap. viii, 3: «Hæc dicit Dominus exerci-

tuum: Reversus sum ad Sion, et habitabo in medio Jerusalem: et vocabitur Jerusalem civitas veritatis:» et c. ix, 9: «Ecce Rex tuus veniet tibi justus et Salvator, ipse pauper, ascendens super asinam, et super pullum filium asinae:» et cap. xi, 12: «Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos:» et c. xii, 40: «Effundam super domum David, et super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ et precum: et aspicient ad me, quem confixerunt:» et c. xiii, 7: «Percute pastorem, et dispergentur oves.»

16. Malachias c. i, 11: «Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda:» et cap. iii, 4: «Ego mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, et Angelus Testamenti, quem vos vullis:» et c. iv, 2: «Orietur vobis timentibus nomen meum, Sol justitiæ.»

17. Posteriori modo, nempe per signa et figuras, multi Prophetæ de Christo vaticinati sunt. Primò Jonas c. ii, 1: «Erat Jonas in ventre piscis tribus diebus, et tribus noctibus.» Secundò omnes illi, qui prædixerunt judæis liberationem ex captivitate babilonica, quæ erat figura liberationis totius mundi, qua Christus nos erat liberaturus à captivitate peccati. Tertiò omnes illi, qui expresserunt typum vel figuram Christi, sive quoad incarnationem, sive quoad mortem et passionem, sive quoad resurrectionem, sive quoad alia mysteria. De quibus videri potest Prosper in libro de Prædictionibus.

QUESTIO V.

Quis fuerit præcipuus omnium Prophetarum veteris Testamenti? ®

1. Aliqui Moysen, et alii Joannem Baptistam præferunt. Uterque enim habet peculiare testimonium suæ eminentiæ. Moyses quidem Num. xii, 6: «Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore

«enim ad os loquor ei: et palam, et non per ænigmata, et figuram Dominum videt.» Joannes verò Matth. xi, 9, ubi Christus de illo loquitur: «Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, et plus quàm Prophetam.»

2. Respondeo: Moyses fuit præcipuus, non quidem simpliciter et omni modo, sed in duplici sensu. Primò, quia Deus loquebatur illi *facie ad faciem*, sicut amicus amico loquitur; reliquis non item, ut constat ex testimonio allato. Et hæc comparatio procedit de Moyse et aliis Prophetis, excludendo Joannem Baptistam, juxta illud: *Lex et Prophetæ usque ad Joannem*. Secundò, quia in multis gessit ty pum seu figuram Christi, ut explicatum est cap. vi, q. 7.

3. Nihilominùs aliqui alii Prophetæ ex alia parte præferendi sunt Moysi. Nam Isaias plura de Christo in particulari vaticinatus est, quàm Moyses. Joannes Baptista non venturum, ut Moyses, sed præsentem annunciavit: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Nota. Tria de Joanne Baptista legimus: 1 quod fuerit Prophetæ: 2 quod non fuerit Prophetæ: 3 quod fuerit plus quàm Prophetæ. Primùm asseruit Zacharias pater ejus, Luc. i, 76: «Et tu puer Prophetæ Altissimi vocaberis.» Alterùm asseruit ipse: cum enim interrogaretur à Sacerdotibus: «Propheta es tu?» Respondit: «non sum.» Tertiùm asseruit Christus: «Quid existis videte? Prophetam? Etiam dico vobis, et plus quàm Prophetam.» Quæ omnia benè inter se cohærent. Fuit enim Prophetæ, quia spiritu prophetico agnovit Christum, nemine indicante. Non fuit Prophetæ, quia non erat Prophetæ more aliorum, qui de Christo longè post venturo vaticinabantur. Fuit plus quàm Prophetæ, quia reliqui Prophetæ ad homines; Joannes ad ipsum Christum missus est. Unde peculiari modo de illo prædixit Deus per Malachiam cap. iii, 1: «Ecce ego mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam.» Est enim Angelus non qualicumque, sed missus ante faciem Christi, quod de aliis Prophetis dici non potest. Vide Maldonatum in cap. xxi, Matth. vers. 20.

QUÆSTIO VI.

Quomodò intelligendum sit illud Christi: *Omnes Prophetæ usque ad Joannem?*

4. Ratio dubitandi est, quia etiam post Joannem fuerunt aliqui Prophetæ, ut Joannes Evangelista, Paulus, Agabus et alii, de quibus quæstione undecima dicendum est. Respondeo: Verba Christi sunt hæc, Matth. xi, 13: «Omnes enim Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt.» Quorum verborum varia est explicatio; sed duæ præ cæteris probabiliores. Una, Christum loqui de omnibus Prophetis veteris Testamenti, qui Joannem et Christum præcesserunt; ut hic sit sensus: Omnes Prophetæ veteris Testamenti prædixerunt Christum venturum: Joannes fuit primus, qui præsentem annunciavit. Ita Chrysostomus, Hieronymus, Beda, Euthymius. Altera, legem et Prophetas usque ad Joannem prophetasse, id est, viguisse, vim habuisse, officio suo functos esse, durasse. Ita Maldonatus. Et hoc colligit ex antitheto, quod sequitur: «A diebus autem Joannis Baptistæ regnum cælorum vim patitur.» Ubi regnum cælorum opponitur legi et Prophetis, id est, novum Testamentum opponitur veteri. Ut hic sit sensus: Lex et Prophetæ vigerunt usque ad Joannem Baptistam. At à tempore Joannis Baptistæ incepit Evangelium, seu novum Testamentum.

2. Dices: Lex duravit etiam post Joannem Baptistam, quia non fuit abrogata, nisi per mortem Christi. Respondeo: Illa particula, *usque ad Joannem*, non significat usque ad nativitatem Joannis, quasi tunc lex abrogata sit; sed usque ad prædicationem Joannis, quia tunc cœpit paulatim deficere, sicut tenebræ paulatim deficient, quando aurora accedit. Verum tamen est non fuisse penitus abrogatam, nisi per mortem Christi, ut c. 6, qu. 2, §. 6 dictum est.

QUÆSTIO VII.

An verum sit omnes Prophetas Hierosolymis occisos esse ?

1. Ratio dubitandi sumitur ex verbis Christi Luc. xiii, 33: «Non capit Prophetam perire extra Hierusalem.» Græce, οὐ κεν ὀξυραται, id est, non contingit, seu impossibile est occidi aliquem Prophetam extra Hierusalem, quod tamen non videtur verum. Primò, quia Jeremias in Ægypto, Ezechiel in Chaldaea occisi sunt, ut testatur Epiphanius in eorum vitis, et Dorotheus in Synopsi. Secundò multi Prophetæ occisi sunt à Jezabel in Samaria, ut habetur 3 Reg. xix, 40.

2. Respondeo: Christus non vult significare, nunquam omninò contingere, ut aliquis Propheta extra Hierusalem occidatur; (quia hoc constat falsum esse,) sed raro contingere. Utitur autem hyperbole, ut exaggeret ingratitudinem illius civitatis, quæ non agnoscebat beneficium à Prophetis acceptum; sed eos, ubicumque poterat, persequebatur et occidebat. Et hinc colligit Christus se etiam ibi occidendum, quod et factum est.

3. Hæc expositio patet ex ipso textu, qui sic habet: «Accesserunt quidam Phariseorum, dicentes illi: Exi, et vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: «ite, et dicite vulpi illi: Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie, et cras, et tertia die consummor. Veruntamen oportet me hodie, et cras, et sequenti die ambulare; quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos, qui mittuntur ad te, etc.» Hæc facta sunt in Galilæa ubi Herodes dominabatur. Distabat autem Galilæa à Hierusalem itinere trium dierum. Et propterea dixit Christus: «Oportet me hodie, et cras, et sequenti die ambulare,» nempe ut Galilæa veniam in Hierusalem, quia communiter fit, ut Prophetæ non alibi, quam in Hierusalem moriantur. Itaque sensus verborum Christi consistit in his duobus: 1 non est in potestate Herodis, ut anticipet tempus moriendi, quod

mihî à Deo constitutum est: 2 ibo hinc in Hierusalem, ut ibi occidar, ubi omnes ferè Prophetæ occisi sunt.

QUÆSTIO VIII.

Quinam fuerint falsi Prophetæ in veteri Testamento?

1. Respondeo: Duplices erant falsi Prophetæ apud judæos, ut patet Jeremiæ xxiii, 13: alii in Samaria, qui prophetabant in Baal: alii in Hierusalem, qui quidem dicebant se prophetare in verò Deo, et ab eo missos esse, sed mentiebantur. Prioris erant idololatræ; posteriores non item. De prioribus est frequens mentio in libris Regum, præsertim 3 Reg. xviii, 49: ubi Elias interfecit quadringentos et quinquagintas Prophetas Baal, et quadringentos Prophetas lucorum, qui comedeabant de mensa Jezabel. Item 3 Reg. xxii, 6: ubi quadringenti Prophetæ prædixerunt regi Israel victoriam contra Ramoth Galaad. Item 4 Reg. x, 49: ubi omnes Prophetæ Baal, qui tunc erant, à Jehu rege interfecti sunt in templo Baal. De posterioribus fit mentio in libris Prophetarum, ut Jerem. xiv, 14: «Dixit Dominus ad me: Falso Prophetæ vaticinantur in nomine meo: non misi eos, et non præcepi eis, neque locutus sum ad eos. Visionem mendacem, et divinationem, et fraudulentiam, et seductionem cordis sui prophetant vobis.» Et cap. xxiii, 21: «Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant: non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant:» et c. xxvii, 15: «Ipsi prophetant in nomine meo mendaciter.» Et Ezechiel xiii, 6: «Vident vana, et divinant mendacium, dicentes: «Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos, etc.»

2. Ex priori genere fuit Sedecias, filius Chananaa, qui percussit Michæam in maxillam: (3 Reg. xxii, 24.) Ex posteriori Hananias filius Azur, Propheta de Gabaon; (Jerem. xxvii, 4.) Item Achab filius Coliæ, Sedecias filius Maasiae et Semeias Nehelmites, qui cum populo judæorum in Babylonem erant translati, et falso prophetabant brevi fore finem captivitatis: (Jer. xxix, 21 et seqq.) Item senex quidam Propheta in Bethel, qui decepit alium

Prophetam vaticinantem contra altare, quod erexerat Jeroboam: (3 Reg. xiii, 14.)

3. Hi et similes falsi Prophetæ semper ferè contradicebant veris Prophetis, ut quando veri prædicebant famem, bellum, captivitatem et alias pœnas à Deo infligendas propter peccata populi; tunc falsi prædicebant fertilitatem, pacem et prosperitatem, ut patet Jerem. xiv, 13: «Et dixi Domine Deus, Prophetæ dicunt eis: «Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, sed pacem veram dabit vobis in loco isto. Et dixit Dominus ad me: Falso prophetæ vaticinantur in nomine meo.» Hujus rei multa occurrunt exempla. Sedecias, qui erat unus ex Prophetis Baal, contradicebat Michææ, qui erat Propheta Domini. Ille asserebat Regem Israel feliciter expugnaturum Ramoth Galaad; quod negabat Michæas: (3 Reg. xxii, 14.) Item Hananias contradicebat Jeremiæ. Ille asserebat vasa templi, quæ abstulerat Nabuchodonosor, post biennium remittenda esse in Jerusalem; Jeremias negabat id tam citò futurum: (Jerem. xxviii, 2.) Item Achab, Sedecias et Semeias contradicebant eidem Jeremiæ. Illi dicebant populum mox rediturum ex captivitate Babylonica; hic septuaginta annis mansurum in captivitate: (Jerem. xxix, 21.)

4. Quæres, quæ fuerit causa hujus contradictionis? Respondeo: Fuit hæc: Veri Prophetæ quærebant salutem populi judæorum, ideòque minabantur captivitates et afflictiones, ut populum revocarent à peccatis, et per penitentiam Deo reconciliarent. At falsi Prophetæ studebant proprio comodo et utilitati, ac proinde, ut populo placerent, et ab eo munera acciperent, promittebant pacem, prosperitatem et rerum omnium abundantiam. Et sic misere decipiebant populum. Hoc conqueritur Deus Isaïæ iii, 42: «Populum meum exactores sui spoliaverunt, et mulieres dominatæ sunt eis. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.» Et Ezech. xiii, 40: «Deceperunt populum meum dicentes: «Pax, pax, et non est pax:» et infra v. 49: «Violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, et fragmen panis, ut interficerent animas.» Et cap. xxii, v. 25: «Conjuratio Prophetarum in medio ejus, sicut leo

«rugiens, rapiensque prædam, animas devoraverunt, opes et pretium acceperunt.»

5. Dices: Præter falsos Prophetas, qui erant in Jerusalem et Samaria, fuerunt etiam alii, ut Balaam. (Num. xxii, 5, et 2 Petri ii, 15.) Respondeo: Nos hic tantum agimus de illis, qui fuerunt apud judæos, sive fuerint in Judæa, sive in Samaria. Inter eos non fuit Balaam. An autem Balaam, quem constat fuisse gentilem, fuerit Propheta Dei, an diaboli, quæstio est. Eugubinus putat fuisse Prophetam Dei. Primò, quia rogatus à Balac rege moabitarum, ut malediceret populo Israel, voluit prius consulere Deum, qui etiam suggessit illi, quid faciendum esset: (Num. xxiii, 3.) Secundò, quia hebraei tradunt fuisse amicum Job, (qui in libro Job vocatus sit Eliu) et initio quidem fuisse virum sanctum et Prophetam Dei; sed postea propter inobedientiam et avaritiam factum esse malum. Quod posterius etiam testatur Petrus loco citato. Nec obstat, quod fuerit gentilis, quia multi alii gentiles à Deo consecuti sunt donum prophetiæ, ut Mercurius Trismegistus, et Sybillæ apud ægyptios, Zoroaster apud persas, Orpheus apud græcos, Abaris apud hyperboreos, Zamolxis apud getas.

6. Alii docent non Dei, sed diaboli Prophetam fuisse: quod videtur probabilius. Primò, quia vocatur *Ariolus*. (Num. xxii, 5.) Et ob hanc causam magni auctores ajunt fuisse magum, ut Cyrillus lib. 6 de adoratione, Theodoretus qu. 40, August. serm. 103 de tempore et alii. Secundò, quia quæsitivum augurium, (Num. xxiv, 4,) et ad illud captandum septem aras extruxit ipsi Baal, eique victimas immolabat. (Num. xxii, 41, et cap. xxiii, 1.) Tertio, quia sicut aliis sæpè maledixerat, ita etiam rogatus à Balac rege moabitarum, voluit maledicere populo Israel; et in hunc finem captavit auguria et vaticinia diaboli. At Deus præveniens, occurrit illi, et quasi invitum coegit populo Israelis benedicere, quod alioqui non erat facturus. Quarto, nec verum est Balaam fuisse Eliu, amicum Job. Nam Eliu fuit idumæus, seu ex regione Ausiridis, ut dicunt septuaginta Interpretes cap. xxxii Job. v. 2; Balaam verò fuit ex Mesopotamia, ut patet Deuteronom. xxiii, 4. Vide Cornelium in cap. 22 Numerorum, versu 5.

QUÆSTIO IX.

Quomodo falsi Prophetae à veris discernebantur?

1. Respondeo: Duobus modis, ut colligitur ex iis, quae 3 dicta sunt. Primò per virtutem miraculorum. Nam veri Prophetae, ut probarent se missos esse à Deo, suam missionem miraculis confirmabant; at falsi non poterant id præstare, ut patet exemplo Prophetarum Baal, qui non poterant ignem de cælo impetrare ad comburendum sacrificium, quod offerebant; Elias autem impetravit. Secundò per veraces prædictiones. Nam veri Prophetae prædicebant aliqua, quae statim fiebant, et sic fidem et auctoritatem astruebant sibi apud populum; at falsi falsas habebant predictiones. Et ex hoc capite populus jubebatur discernere, an quisvis, qui Prophetam se dicebat, missus esset à Deo, necne, ut habetur. (Deut. xviii, 20.)

2. Quod confirmari potest variis exemplis. Nam Prophetae Baal prædixerunt regi Israel: «Ascende in Ramoth Galaad, et vade prospere, et tradet Dominus in manus regis, etc.» (3 Regum xxi, 12.) Non est factum. Similiter Hananias prædixit: «Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Contrivi jugum regis Babylonis. Adhuc duo anni dierum, et ego referri faciam ad locum istum omnia vasa domus Domini, quae tulit Nabuchodonosor rex Babylonis de loco isto, et transtulit ea in Babylonem: (Jerem. xxviii, 2.) Neque hoc factum. Idem dici potest de Achab, Sedecia, Semeia et aliis, quorum prædictiones constat fuisse falsas.

QUÆSTIO X.

Quid de Pythonibus et Pythonissis sentiendum?

1. De illis extant aliqua Scripturae testimonia, quae hic recensebo. Primum est Deut. xviii, 9: «Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, cave, ne imitari velis abominationes illarum gentium, nec inveniatur in te, qui lustret filium suum,

aut filiam ducens per ignem: aut qui ariolos sciscitentur, et observet somnia, atque auguria, nec sic maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, et propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo.»

2. Secundum est 1 Reg. xxviii, 3: «Saul abstulit magos et ariolos de terra. Congregatique sunt philistiim. Et vidit Saul castra philistiim, et timuit, et expavit cor ejus nimis. Consuluitque Dominum, et non respondit ei, neque per somnia, neque per Sacerdotes, neque per Prophetas. Dixitque Saul servis suis: Quærite mihi mulierem habentem Pythonem, et vadam ad eam, et sciscitabor per illam. Et dixerunt servi ejus ad eum: «Est mulier Pythonem habens in Endor. Mutavit ergo habitum suum: vestitusque est aliis vestimentis, et abiit ipse, et duo viri cum eo, veneruntque ad mulierem nocte, et ait illi: Divina mihi in Pythone, et suscita mihi, quem dixerò tibi.»

3. Tertium est 4 Reg. xxi, 6: «Manasses traduxit filium suum per ignem: et ariolatus est, et observavit auguria, et fecit pythones, et aruspices multiplicavit.» Quartum est 4 Reg. xxiii, 24: «Sed et pythones, et ariolos, et figuras idolorum, et immunditias, et abominationes, quae fuerant in terra Judæ et Jerusalem, abstulit Josias.»

Quintum Isaia viii, 19: «Cum dixerint ad vos: Quærite à pythonibus, et à divinis, qui strident in incantationibus suis: Nunquid non populus à Deo suo requirit pro vivis à mortuis?»

Sextum Isaia xix, 3: «Dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus ejus, et consilium ejus præcipitabo: Et interrogabunt simulachra sua, et divinos suos, et pythones, et ariolos.»

Septimum Isaia xxix, 4: «Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum: Et erit quasi pythonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum mussitabit.»

Octavum Act. xvi, 16: «Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quandam habentem spiri-

etum Pythonem obviare nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis divinando. Hæc subsecuta Paulum, et nos, clamabat, dicens: Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annunciant vobis viam salutis. Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus, et conversus, spiritui dixit: Præcipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora.

4. Circa hæc testimonia solent multa disputari: 1. Quid sit lustrare filium, vel filiam per ignem: 2. Qui dicantur arioli, aruspices, pythones, divini, incantatores: 3. Quid sit somnium et augurium: 4. Quid sit quærare veritatem à mortuis: et quæ similia sunt. Nobis sufficiat explicare, quod proposui, nempe, qui sint pythones et pythonissæ. Nihil dicam de etymologia nominis, sed de usu. Usus obtinuit, ut illi dicantur pythones, qui ex instinctu dæmonis divinant de rebus futuris. Et quidem si viri sunt, vocantur pythones, pythonici, pythii: si scæminæ, pythonissæ, pythiæ, pythonem aut spiritum Pythonis habentes. Ut hoc melius intelligatur, notanda sunt quæ sequuntur.

5. Prædictio futurorum, quatenus excedit captum humanum, duplex est: Una fit ex instinctu Dei: altera ex instinctu dæmonis. Prior ordinariè vocatur Prophetia, à qua Prophetæ; posterior divinatio, à qua divini dicti sunt: D. Th. in 2. 2. q. 95, art. 4 et 2.

6. Rursùm divinatio duplex est: Una per explicitam, altera per implicitam dæmonis invocationem. Tunc aliquis censetur explicitè invocare dæmonem, quando vel expressis verbis illum invocat, vel cum eo pactum inicit, vel aliquid reipsa facit ex pacto jam inïto vel sciens et volens aliquid usurpat, quo dæmon solet futura prædicere. Tunc implicitè seu tacitè, quando id, quod occultum est, conatur investigare per media vana et indebita, quæ per se nihil prosunt ad certam futurorum cognitionem. Tametsi enim in tali casu non petat expresse subsidium à dæmone; tamen dæmon sponte se ingerit, et homini curioso persuadet eventurum id, quod per hujusmodi vana et indebita media futurum esse significatur. D. Thom. ibidem art. 3. Sanchius lib. 2. Moral. cap. 38, n. 3 et alii ab illo citati.

7. Prior divinatio, quæ est per explicitam dæmonis invocationem, variis modis fieri solet, prout variis modis dæmon consulitur aut respondet.

Primò consulitur per suos Prophetas et pythonissas, de quibus nunc agimus; et tunc per eosdem respondet. Quomodò autem respondeat, quæstio est. Quamvis enim certum sit dæmonem præsentem esse in ventre pytonicorum et pythonissarum; tamen non satis constat inter auctores, an loquatur per os eorum more humano; an verò per umbilicum, aut vicinas partes. Aliqui hoc, aliqui illud asserunt. Nec obstat, quod veteres ventriloquum appellant. Hoc enim potest utroque sensu accipi: vel quod loquatur per umbilicum, aut vicinas partes, quæ circa ventrem sunt: vel quod vox illius, tametsi exeat per os humano more, tamen ex imò ventre prodire videatur. Vide Lorinum in cap. xvi Act. v. 46.

8. Secundò consulitur per sacrificia animalium; et tunc respondet per signa quædam apparentia in exitis animalium. Hoc genus divinandi vocatur aruspicium, unde aruspices dicti sunt.

9. Tertio consulitur per invocationem et preces in idolis; et tunc respondet per idola, quod vocatur oraculum.

10. Quarto consulitur per somnia, ut quandò quis cubat, vel certo loco, vel cum certa unctione, vel cum aliis cæremoniis, eo fine, ut inter somnandum accipiat à dæmone notitiam rerum futurarum.

11. Quintò consulitur per præstigium; ut quandò dæmon ex pacto apparet alicui in externa forma, quæ oculus perstringat, et de occultis illum instruit.

12. Sextò per varia signa, sive in corporibus terrestribus apparentia, ut in ligno, metallo, lapide; sive in aère, sive in aqua, sive in igne.

13. Septimò per mortuos: ut quandò quis petit à dæmone excitari mortuum, qui respondeat de aliquo futuro eventu. Sic fecit Saul petens à Pythonissa, ut ope diaboli suscitaret Samuelem: (1 Reg. xxviii, 8.) An autem Samuel apparuerit ope dæmonis, an potius virtute Dei, quæstio alterius loci. D. Thom., Sanchius loco citato, et Bessius cap. 43, dub. 5.

QUESTIO XI.

An etiam in novo Testamento sint veri et falsi Prophetæ ?

1. Novum Testamentum incipit à Christo et Apostolis. Est ergo quæstio, an à tempore Christi et Apostolorum fuerint aliqui Prophetæ, qui futura prædixerint? Ratio dubitandi sumitur ex illo Matth. xi, 43: «Omnes Prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt.» Ergo nullus post Joannem Baptistam prophetavit. Item ex illo Hebr. i, 4: «Olim Deus loquens patribus in Prophetis, novissimè diebus istis locutus est nobis in Filio.» Quasi dicat: Olim loquebatur per Prophetas: jam non amplius per Prophetas sed per Filium.

2. Respondeo: In novo Testamento sunt etiam veri et falsi Prophetæ. Veri sunt hi: Primò Christus ipse, qui prædixit suam mortem et passionem, (Matth. xx, 48:) Crucifixionem, (Joan. iii, 14, et cap. viii, 28, et cap. xii, 23:) Ascensionem, (Joan. iii, 13, et cap. vi, 63:) Spiritus Sancti missionem, (Joan. vii, 39, et cap. xiv, 46, et cap. xv, 26:) et multa alia.

3. Secundò Joannes Evangelista, qui prædixit multa in sua Apocalypsi, quæ, teste Hieronymo in epistola ad Paulinum, *tot habet Sacramenta, quod verba.*

4. Tertiò Paulus Apostolus, qui duo potissimum prædixit. Primò sua vincula: Act. xx, 23: «Spiritus Sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens: Quoniam vincula, et tribulationes Jerosolymis me manent.» Deinde suam et sociorum navigantium liberationem ex tempestate maris: Actor. xxvii, 22: «Et nunc suadeo vobis bono animo esse. Amissio enim nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis. Astitit enim mihi hac nocte Angelus Dei, cujus sum ego, et cui deservio, dicens: Ne timeas, Paule, Casari te oportet assistere. Et ecce donavit tibi Deus omnes, qui navigant tecum. Propter quod bono animo estote viri: Credo enim Deo, quia sicerit, quemadmodum dictum est mihi.»

5. Quartò Agabus qui etiam duo legitur prædixisse. Primò futuram famem; Actor. xi, 27: «In his diebus su-

pervenerunt ab Jerosolymis Prophetæ Antiochiam. Et surgens unus ex eis nomine Agabus, significabat per spiritum, famem magnam futuram in universo orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio.» Secundò Paulum à Judea Prophetæ, nomine Agabus. Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli: et alligans sibi pedes et manus, dixit: Hæc dicit Spiritus Sanctus: Virum cujus est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem judæi, et tradent in manus gentium.»

6. Quintò Filia Philippi Diaconi, de quibus Act. xxi, 9: «Huic (Philippo) erant quatuor filia virgines prophetantes.» Quid prophetaverint, non constat. Nec audendus Lutherus, qui in lib. de abroganda Missa privata, ait *fuisse prophetantes*, id est, prædicantes, seu docentes verbum Dei; ut inde convincat, etiam mulieres posse docere et concionari. Quod est contra Apostolum 1 Timoth. ii, 11: «Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto.» Et 1 ad Cor. xiv, 34: «Mulieres in Ecclesia taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse.»

7. Præter hos Prophetas novi Testamenti, quorum fit mentio in Scripturis, fuerunt multi alii post tempora Apostolorum, qui etiam prophetiæ donum consecuti sunt, de quibus videri possunt vitæ Sanctorum, et Martyrologia. Porrò Prophetæ novi Testamenti partim conveniunt cum Prophetis veteris Testamenti, partim ab eis discrepant. In duobus conveniunt: Primò, quod utrique vel per miracula, vel per veracem prædictionem probaverint se à Deo missos esse. Secundò quod aliquando verbis, aliquando externis signis futura prædixerint. Hoc posteriori modo multa prædixerunt Isaias, Jeremias, Ezechiel, Oseas, Agabus, alii. Isaias quidem, dum nudus et discalceatus ambularet per plateas, cap. xx, 2. Jeremias, dum indueret lumbare lineum, et postea absconderet illud juxta Euphratem in foramine petrae, et putrefactum inde extraheret, c. xiii, v. 2. Ezechiel, dum in latere describeret obsidionem civitatis Jerosalem, et panem stercore conspersum comederet, cap. iv, 1 et sequentibus. Oseas dum acciperet uxorem fornicariam, et

ex ea prolem generaret, cap. i, v. 2. Agabus, dum alligaret manus et pedes suos zona Pauli Apostoli, Actor. xxi, 11.

8. In eo discrepant, quod Propheta veteris Testamenti prophetaverint de Christo venturo: Propheta verò novi Testamenti de aliis rebus, quæ post Christum futurae erant. Unde illud, quod initio objiciebatur: «Omnes Prophetae usque ad Joannem prophetaverunt,» sic debet intelligi: Omnes usque ad Joannem prophetaverunt de venturo Christo: Joannes Christum præsentem demonstravit, dicens: «Ecce Agnus Dei: Ecce qui tollit peccata mundi.»

9. Hæc de veris Prophetis. De falsis autem generatim loquitur Christus Matth. vii, 15: «Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium; intrinsecus autem sunt lupi rapaces: A fructibus eorum cognoscetis eos.» Et Matth. xxiv, 11: «Multi pseudo-prophetae surgent, et seducent multos.» Et 1 Joan. Apost. iv, 1: «Nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum.» Talis fuit Elymas magus, quærens Sergium proconsulem avertere à fide: (Act. xiii, 6.) Tales Hymenæus et Philetus, qui docebant resurrectionem esse jam factam, et subvertebant quorundam fidem: (2 Tim. ii, 18.) Tales illi, de quibus Apostolus ad Galatas cap. i, vers. 7: «Sunt aliqui, qui vos conturbant.» Tales Marcus, Montanus, Marcianus, apud Baronium tomo 2 Annalium. Tales denique, ut uno verbo dicam, omnes hæretici, non modo veteres, sed etiam moderni, simillimi sunt falsis Prophetis in veteri Testamento: 1. Quia falsi Prophetae dicebant se missos esse à Deo; 2. Quia non poterant probare se missos esse; 3. Quia semper fausta, et quæ populo grata erant vaticinabantur, ut pacem, victoriam, fertilitatem et rerum omnium abundantiam: (Jerem. xiv, 13.) Et idè à plerisque libenter audiebantur.

10. Similiter faciunt moderni nostri Prophetae. Primò ajunt se à Deo missos esse ad reformandam Ecclesiam. Secundò non possunt probare se missos esse; nec ullo miraculo aut veraci prædictione id hactenus probarunt.

Prædixit quidem Lutherus: *pestis eram vivus, moriens ero mors tua, Papa*; sed fuit mendax prædictio. Mortuus est Lutherus, vivit adhuc Papa. Tertio semper fausta, quæ populo grata sunt, vaticinantur. Eorum vox est: Per fidem salvabimini: Bona opera nihil proderunt: Non opus est jejunii et castigatione corporis: Crescite et multiplicamini: Si non vult uxor, veniat ancilla. Hanc vocem plerique libentius audiunt, quam illam Christi et Apostolorum: «Pœnitentiam agite: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram: Abstinete à carnalibus desideriiis: Sobrii estote et vigilate.»

CAPUT IX.

DE RELIGIOSIS SINAGOGÆ, QUI ERANT NAZARÆI ET RECHABITÆ.

1. Præter Levitas, Sacerdotes, Pontifices et Prophetas, de quibus dictum est, erant etiam alii in veteri Testamento, qui à communi populo distinguebantur. Primò quidem nazaræi et rechabitæ, qui erant quasi religiosi: deinde esseni, pharisæi et sadducæi, qui erant quasi sectarii. De utrisque agendum est. De prioribus in hoc capite: de posterioribus in sequenti.

NAZARÆI.

2. Igitur nazaræi apud judæos erant homines religiosi, (seu viri, seu fœminæ) qui voto se consecrabant Deo, et à communi aliorum consuetudine separabant. Erant autem duplices: Alii temporarii, qui ad certum tempus obligabant se voto, ut ad unum mensem, duos, tres, vel ultra: (Num. vi, 13 et seqq.) Alii perpetui, qui ad totam vitam erant obstricti, ut Samson et Samuel: (Judic. xiii, 7, et 1 Reg. i, 28.) Vocabantur autem nazaræi, id est, separati, consecrati, comati: (Cornelius in cap. 6 Num. v. 9, et Castrius in cap. iv Lamentationum Jerem.) Et poterant esse ex quavis tribu. Nec, quatenus

ex ea prolem generaret, cap. i, v. 2. Agabus, dum alligaret manus et pedes suos zona Pauli Apostoli, Actor. xxi, 11.

8. In eo discrepant, quod Prophetae veteris Testamenti prophetaverint de Christo venturo: Prophetae verò novi Testamenti de aliis rebus, quæ post Christum futurae erant. Unde illud, quod initio objiciebatur: «Omnes Prophetae usque ad Joannem prophetaverunt,» sic debet intelligi: Omnes usque ad Joannem prophetaverunt de venturo Christo: Joannes Christum præsentem demonstravit, dicens: «Ecce Agnus Dei: Ecce qui tollit peccata mundi.»

9. Hæc de veris Prophetis. De falsis autem generatim loquitur Christus Matth. vii, 15: «Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium; intrinsecus autem sunt lupi rapaces: A fructibus eorum cognoscetis eos.» Et Matth. xxiv, 11: «Multi pseudo-prophetae surgent, et seducent multos.» Et 1 Joan. Apost. iv, 1: «Nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum.» Talis fuit Elymas magus, quærens Sergium proconsulem avertere à fide: (Act. xiii, 6.) Tales Hymenæus et Philetus, qui docebant resurrectionem esse jam factam, et subvertebant quorundam fidem: (2 Tim. ii, 18.) Tales illi, de quibus Apostolus ad Galatas cap. i, vers. 7: «Sunt aliqui, qui vos conturbant.» Tales Marcus, Montanus, Marcianus, apud Baronium tomo 2 Annalium. Tales denique, ut uno verbo dicam, omnes hæretici, non modo veteres, sed etiam moderni, simillimi sunt falsis Prophetis in veteri Testamento: 1. Quia falsi Prophetae dicebant se missos esse à Deo; 2. Quia non poterant probare se missos esse; 3. Quia semper fausta, et quæ populo grata erant vaticinabantur, ut pacem, victoriam, fertilitatem et rerum omnium abundantiam: (Jerem. xiv, 13.) Et idè à plerisque libenter audiebantur.

10. Similiter faciunt moderni nostri Prophetae. Primò ajunt se à Deo missos esse ad reformandam Ecclesiam. Secundò non possunt probare se missos esse; nec ullo miraculo aut veraci prædictione id hactenus probarunt.

Prædixit quidem Lutherus: *pestis eram vivus, moriens ero mors tua, Papa*; sed fuit mendax prædictio. Mortuus est Lutherus, vivit adhuc Papa. Tertio semper fausta, quæ populo grata sunt, vaticinantur. Eorum vox est: Per fidem salvabimini: Bona opera nihil proderunt: Non opus est jejunii et castigatione corporis: Crescite et multiplicamini: Si non vult uxor, veniat ancilla. Hanc vocem plerique libentius audiunt, quam illam Christi et Apostolorum: «Pœnitentiam agite: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram: Abstinete à carnalibus desideriiis: Sobrii estote et vigilate.»

CAPUT IX.

DE RELIGIOSIS SINAGOGÆ, QUI ERANT NAZARÆI ET RECHABITÆ.

1. Præter Levitas, Sacerdotes, Pontifices et Prophetas, de quibus dictum est, erant etiam alii in veteri Testamento, qui à communi populo distinguebantur. Primò quidem nazaræi et rechabitæ, qui erant quasi religiosi: deinde esseni, pharisæi et sadducæi, qui erant quasi sectarii. De utrisque agendum est. De prioribus in hoc capite: de posterioribus in sequenti.

NAZARÆI.

2. Igitur nazaræi apud judæos erant homines religiosi, (seu viri, seu fœminæ) qui voto se consecrabant Deo, et à communi aliorum consuetudine separabant. Erant autem duplices: Alii temporarii, qui ad certum tempus obligabant se voto, ut ad unum mensem, duos, tres, vel ultra: (Num. vi, 13 et seqq.) Alii perpetui, qui ad totam vitam erant obstricti, ut Samson et Samuel: (Judic. xiii, 7, et 1 Reg. i, 28.) Vocabantur autem nazaræi, id est, separati, consecrati, comati: (Cornelius in cap. 6 Num. v. 9, et Castrius in cap. iv Lamentationum Jerem.) Et poterant esse ex quavis tribu. Nec, quatenus

præcisè erant nazaraei, ad ullam Leviticam, aut Sacerdotalem functionem obligabantur: (Serarius in cap. xiii, Judic. q. 3.)

3. Statuta eorum describuntur à Moyse. (Num. vii.) Erant autem hæc: Primò abstinebant à vino, sicera et ab omni potu, qui inebriare potest; itemque ab aceto, et ab uvis, tam siccis, quam recentibus. Secundò aebant comam toto tempore separationis suæ. Vel ut Scriptura loquitur: *Novacula non transibat per caput eorum*. Tertio non ibant ad funus vel cadaver mortui, ne quidem patris aut matris. Et generatim non debebant super mortuo contaminari. Quartò in fine voti seu separationis, quod intelligendum est de temporariis, offerebant ad ostium tabernaculi tres victimas: 1. Agnum anniculum in holocaustum: 2. Agnam anniculum in sacrificium pro peccato: 3. Arietem in hostiam pacificam: et præter hæc canistrum panum azymorum, qui conspersi erant oleo: et lagana absque fermento uncta oleo: ac libamina singulorum. His peractis, radebantur ante ostium tabernaculi, et capilli eorum, qui erant Deo consecrati, igne comburebantur. Et sic erat finis voti, ac separationis. (Vide infra cap. xv.)

4. Circa tertium statutum notandum est, judæos variis modis solere contaminari super mortuo: 1. Si essent in domo, in qua quis erat moriturus: 2. Si tangerent cadaver mortui, aut ossa illius: 3. Si attingerent vasa, quibus fuerat usus: 4. Si tangerent illius sepulcrum: 5. Si irent ad funus mortui; (Num. xix, 14 et seqq.) His omnibus modis contaminabantur etiam nazaraei; et insuper alio peculiari modo; si nimirum essent in aliquo loco, ubi quis moreretur. Si ergo aliquo istorum modorum fuissent contaminati tempore separationis suæ, debebant, raso capite et oblato sacrificio, expiari, et de novo consecrari, non secus, ac si antea non fuissent nazaraei: (Num. vi, 9.) Itaque si quis illorum vovisset separationem per decem menses, et in aliquo istorum mensium fuisset contaminatus, debebat ab initio et de novo inchoare decem menses, perinde ac si antea non fuisset separatus: (Num. vi, 12.)

5. Erant autem nazaraei in magno honore apud ju-

dæos. Et meritò: nam ipsemet Deus per Prophetam Amos, c. 2, recensens beneficia, quæ præstiterat populo judæorum, commemorat potissimum hæc tria: «1. Ego sum, qui ascendere vos feci de terra Ægypti: 2. Ego exterminavi Amorrhæum: 3. Ego suscitavi de filiis vestris in Prophetas, et de juvenibus vestris nazaraeos.» Quod etiam confirmatur ex lib. 1 Machab. iii, 49. Cum enim judæi congregati in Maspha, audirent appropinquare exercitum Antiochi regis, maximè fuerunt solliciti de nazaraeis, ut illi in tuto collocarentur. Textus sic habet: «Attulerunt ornamenta sacerdotalia, et primitias et decimas: suscitaverunt nazaraeos, qui impleverant dies: et clamaverunt voce magna in cœlum, dicentes: quid faciemus istis, et quo eos ducemus?»

6. Quæres 1. Quamdiù duraverit institutum nazaraeorum? Respondeo: Duravit ab initio legis Mosaicæ, usque ad tempora Apostolorum. Nam Moyses descripsit illorum institutum, ut paulò ante dixi. Et Paulus Apostolus cum quibusdam aliis hoc institutum amplexus est, ut patet Actorum xviii, 18, et Actor. xxi, 23. Nec obstat, quod Joseph Patriarcha, qui diù vixit ante legem Mosaicam, vocetur nazaraeus: (Genes. xlix, 26.) Non enim vocatur Nazaraeus ratione instituti seu voti, sed ratione vocabuli, quia Nazaraeus idem est, quod separatus; Joseph autem fuit separatus à fratribus. Et quidem multis modis: 1. Moribus et innocentia: 2. Conversatione, quia fratres oderant illum, et abhorrebant ab illius consortio: 3. Loco, quia fuit venditus in Ægypto, et per multos annos separatus à fratribus habitantibus in Chanaan: 4. Carcere, in quo mansit intonsis crinibus, ac quasi Deo relictus et consecratus. Vide Cornelium in cap. xlix Genesis, v. 26.

7. Quæres 2. Qui apud christianos sint similes nazaraeis judæorum? Respondeo: Religiosi quorum typum, seu figuram gesserunt nazaraei, ut notat Nazian. orat. in laudem sancti Basilii, Gregor. lib. 2 Moral. c. 39, D. Th. in 2. 2. qu. 186, art. 6. Figura consistit in his: Primò: Sicut nazaraei speciali gratia à Deo suscitabantur: (Amos ii, 11:) ita etiam religiosi. Secundò: Sicut illi erant separati à communi hominum convictu et con-

suetudine, ita et hi. Tertio sicut illi, ratione voti, abstinebant à vino et omni potu, qui iuehira polest; ita et hi, ratione voti, sectantur paupertatem et frugalitatem. Quarto sicut illi cavebant ab omni immunditia legali, etiam minima; ita et hi à minima labe peccati. Quinto sicut illi non ibant ad funera parentum suorum; ita et hi deponunt omnem affectum carnalem erga parentes et amicos. Sexto sicut illi alebant in capite comam Deo consecratam; ita et hi aliunt suas meditationes de rebus ad Deum pertinentibus. Septimo sicut illi qui Deo consecrati erant à populo honorabantur; ita et hi: denique sicut illi in fine separationis offerrebant Deo victimas immaculatas; ita et hi in fine vite offerunt Deo animas immaculatas. Vide eundem Cornelium in c. 7 Num. v. 9.

RECHABITA.

8. Rechabita dicti sunt à Rechab, qui fuit pater Jonadab. Hic Jonadab præcepit filiis et posteris suis hæc tria: 1. Ut non biberent vinum: 2. Ut non edificarent domos, sed habitarent in tabernaculis: 3. Ut non sererent semenem, nec plantarent vineas: quæ omnia accuratissime ipsi servabant: (Jer. xxxv, 6 et seq.) Ob hæc causam monachi à D. Hieronymo appellati sunt Epist. 13 ad Paulinum.

9. Vixit autem Jonadab sub Josia rege Juda, et Jehu rege Israel. Nam 4 Regum x, 15 sic legimus: «Cumque cecidisset inde, invenit Jonadab filium Rechab in occursum sibi, et benedixit ei. Et ait ad eum: Nunquid est cor tuum rectum, sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Jonadab: Est. Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille levavit eum ad se in currum, dixitque ad eum: Veni mecum, et vide relictum meum pro Domino. Et imposuit in curru suo duxit illum in Samariam. Et percussit omnes, qui reliqui fuerant de Achab in Samaria usque ad eum, juxta verbum Domini, quod locutus est per Eliam. Congregavit ergo Jehu omnem populum et dixit ad eos, etc.»

10. Porro Rechab, à quo dicti sunt rechabita, fuit filius Hemath, ducens originem ex socio Moysis Ra-

guele, qui alio nomine dictus est Jethro, princeps Madian: (Exod. iii, 4,) et Cinax, quia erat ex stirpe Cin, (Judic. i, 16.) Unde sapè pro eodem usurpantur hæc duo nomina, cinax et rechabita, ut 1 Paral. ii, 55: «Hi sunt cinax, qui venerunt de calore patris domus Rechab.» Vel ut hebraei et Septuaginta dicunt: «Qui venerunt de Hemath, patre domus Rechab,» id est, familia rechabitarum.

11. Quod autem Deo placuerit institutum rechabitarum aperte constat ex Jeremia loco citato, ubi sic legitur: «Verbum quod factum est ad Jeremiam à Domino in diebus Joakim filii Josia regis Juda, dicens: Vade ad domum rechabitarum, et loquere eis, et introduce eos in domum Domini in unam exedram thesaurorum, et dabis eis bibere vinum; etc. Et introduxi eos in domum Domini, etc. Et posui coram filiis rechabitarum scyphos pleenos vino, et calices, et dixi ad eos: Bibite vinum. Qui responderunt: Non bibemus vinum, quia Jonadab filius Rechab, pater noster, præcepit nobis dicens: Non bibetis vinum vos, et filii vestri usque in sempiternum: Et domum non edificabitis, et sementem non seretis, et vineas non plantabitis nec habebitis, sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, ut vivatis diebus multis super faciem terræ, in qua vos peregrinamini. Obedivimus ergo voci Jonadab filii Rechab patris nostri, in omnibus quæ præcepit nobis, ita ut non biberemus vinum cunctis diebus nostris nos, et mulieres nostras, filii et filia nostra, et non edificarem domos ad habitandum; et vineam, et agrum, et sementem non habuimus: sed habitavimus in tabernaculis, et obedientes fuimus circa omnia, quæ præcepit nobis Jonadab pater noster, etc. Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Vade, et dic filiis Juda, et habitatoribus Jerusalem: Nunquid non recipietis disciplinam, ut obediatis verbis meis, dicit Dominus? prævaluerunt sermones Jonadab filii Rechab, quos præcepit filiis suis, ut non biberent vinum: et non biberunt usque ad diem hanc; quia obediunt præcepto patris sui. Ego autem locutus sum ad vos, de mane consu-

SIE... NOM... VO
CCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECA

gens et loquens, et non obedistis mihi. Misique ad vos servos meos Prophetas, consurgens diluculo, et dicens: Convertimini unusquisque à via sua pessima, et bona facite studia vestra, etc. Et non inclinastis aurem vestram, neque audistis me. Firmaverunt igitur filii Jonadab filii Rechab præceptum patris sui, quod præceperat eis. Populus autem iste non obedivit mihi. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Ecce ego adducam super Juda, et super omnes habitatores Jerusalem universam afflictionem, quam locutus sum adversus illos, et non audierunt: vocavi illos et non responderunt mihi. Domui autem rechabitarum dixit Jeremias: Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Pro eo, quod obedistis præcepto Jonadab patris vestri, et custodistis omnia mandata ejus, et fecistis universa, quæ præcepit vobis; propterea hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Non deficiet vir de stirpe Jonadab filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.»

42. Ubi tria notanda sunt: Primò præceptum illud, quod datum fuit rechabitis fuisse difficillimum. Quid enim difficilium, quàm viros et uxores, filios et filias, non tantùm ad brevè tempus, more nazaræorum, sed in perpetuum abstinere ab omni vino, nunquam habitare in domibus, nunquam serere agros, nunquam plantare vineas? Secundò hoc præceptum non fuisse divinum, sed humanum, ut patet ex antithesi, quam Deus facit. Sic enim argumentatur: Si rechabite servant præceptum, quod ab homine acceperunt, quantò magis judæi debent servare præceptum, quod à Deo acceperunt? Tertio rechabitas non solùm rectè ac laudabiliter fecisse, quod observaverint præceptum parentis sui Jonadab, sed etiam meritos esse à Deo peculiarem benedictionem: sicut è contrario, judæos meritos esse pœnam et afflictionem. Nam rechabitis dicitur: «Non deficiet vir de stirpe vestra, stans in conspectu meo cunctis diebus,» judæis autem: «Ego adducam super vos afflictionem.»

43. Hinc si sapiunt, colligant adversarii nostri hæc pauca: Primò præcepta hominum non esse contemnenda. Secundò sicut rechabite laudabiliter fecerunt, servando præceptum parentis suis Jonadab: ita laudabiliter facere

catholicos, servando præceptum matris Ecclesiæ. Imò tanto laudabilius, quantò major est auctoritas Ecclesiæ, quàm privati hominis. Tertio catholicos propterea non deficere, (deficientibus manichæis, pelagianis, donatistis et aliis hæreticis) quia servant præcepta Ecclesiæ: et quo quisque accuratius ea servat, eo majoribus à Deo beneficiis cumulari. Alios verò propterea sensim deficere, quia ex una parte contemnunt præcepta Ecclesiæ, in quo deficiunt à rechabitis: et ex altera non servant præcepta Decalogi, in quo similes sunt judæis. Et ut aliquam suæ ignaviæ prætexant excusationem, ajunt præcepta Decalogi esse impossibilia. In quo fingunt Deum tyrannum, quasi præcipiat homini sub gravi pœna, quod ab homine præstari nullo modo possit.

CAPUT X.

DE SECTARIIS SYNAGOGÆ, QUI ERANT PHARISEI, SADDUCÆI, ESSENI.

1. Communis sententia est tres olim fuisse judæorum sectas, nempe pharisæorum, sadducæorum et essenorum. Ita Flavius Josephus lib. 2, c. 12, Hieronymus lib. 2 contra Jovinianum, Chrysostomus, Theophylactus, Occumenius in cap. xxii Actuum Apostolorum, Abulensis in cap. 3. Matth. qu. 63, Serarius lib. 4 Trihæresii cap. 3 et alii. De hoc triplici apud judæos sectariorum genere breviter agendum est hoc ordine: 1. Unde dicti sunt pharisæi: 2. Ex qua tribu et familia fuerint: 3. Quæ fuerint illorum dogmata: 4. Qui mores et instituta: 5. Quando et quo auctore cœperint: 6. An fuerint distincti ab scribis: 7. Sadducæi unde dicti: 8. Quæ illorum dogmata et instituta: 9. Qui hoc tempore similes pharisæis et sadducæis: 10. Esseni unde dicti, et quæ illorum dogmata et instituta.

gens et loquens, et non obedistis mihi. Misique ad vos servos meos Prophetas, consurgens diluculo, et dicens: Convertimini unusquisque à via sua pessima, et bona facite studia vestra, etc. Et non inclinastis aurem vestram, neque audistis me. Firmaverunt igitur filii Jonadab filii Rechab præceptum patris sui, quod præceperat eis. Populus autem iste non obedivit mihi. Idcirco hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Ecce ego adducam super Juda, et super omnes habitatores Jerusalem universam afflictionem, quam locutus sum adversus illos, et non audierunt: vocavi illos et non responderunt mihi. Domui autem rechabitarum dixit Jeremias: Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Pro eo, quod obedistis præcepto Jonadab patris vestri, et custodistis omnia mandata ejus, et fecistis universa, quæ præcepit vobis; propterea hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Non deficiet vir de stirpe Jonadab filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.»

42. Ubi tria notanda sunt: Primò præceptum illud, quod datum fuit rechabitis fuisse difficillimum. Quid enim difficilium, quàm viros et uxores, filios et filias, non tantùm ad brevè tempus, more nazaræorum, sed in perpetuum abstinere ab omni vino, nunquam habitare in domibus, nunquam serere agros, nunquam plantare vineas? Secundò hoc præceptum non fuisse divinum, sed humanum, ut patet ex antithesi, quam Deus facit. Sic enim argumentatur: Si rechabite servant præceptum, quod ab homine acceperunt, quantò magis judæi debent servare præceptum, quod à Deo acceperunt? Tertio rechabitas non solùm rectè ac laudabiliter fecisse, quod observaverint præceptum parentis sui Jonadab, sed etiam meritos esse à Deo peculiarem benedictionem: sicut è contrario, judæos meritos esse pœnam et afflictionem. Nam rechabitis dicitur: «Non deficiet vir de stirpe vestra, stans in conspectu meo cunctis diebus,» judæis autem: «Ego adducam super vos afflictionem.»

43. Hinc si sapiunt, colligant adversarii nostri hæc pauca: Primò præcepta hominum non esse contemnenda. Secundò sicut rechabite laudabiliter fecerunt, servando præceptum parentis suis Jonadab: ita laudabiliter facere

catholicos, servando præceptum matris Ecclesiæ. Imò tanto laudabilius, quantò major est auctoritas Ecclesiæ, quàm privati hominis. Tertio catholicos propterea non deficere, (deficientibus manichæis, pelagianis, donatistis et aliis hæreticis) quia servant præcepta Ecclesiæ: et quo quisque accuratius ea servat, eo majoribus à Deo beneficiis cumulari. Alios verò propterea sensim deficere, quia ex una parte contemnunt præcepta Ecclesiæ, in quo deficiunt à rechabitis: et ex altera non servant præcepta Decalogi, in quo similes sunt judæis. Et ut aliquam suæ ignaviæ prætexant excusationem, ajunt præcepta Decalogi esse impossibilia. In quo fingunt Deum tyrannum, quasi præcipiat homini sub gravi pœna, quod ab homine præstari nullo modo possit.

CAPUT X.

DE SECTARIIS SYNAGOGÆ, QUI ERANT PHARISEI, SADDUCÆI, ESSENI.

1. Communis sententia est tres olim fuisse judæorum sectas, nempe pharisæorum, sadducæorum et essenorum. Ita Flavius Josephus lib. 2, c. 12, Hieronymus lib. 2 contra Jovinianum, Chrysostomus, Theophylactus, Occumenius in cap. xxii Actuum Apostolorum, Abulensis in cap. 3. Matth. qu. 63, Serarius lib. 4 Trihæresii cap. 3 et alii. De hoc triplici apud judæos sectariorum genere breviter agendum est hoc ordine: 1. Unde dicti sunt pharisæi: 2. Ex qua tribu et familia fuerint: 3. Quæ fuerint illorum dogmata: 4. Qui mores et instituta: 5. Quando et quo auctore cœperint: 6. An fuerint distincti ab scribis: 7. Sadducæi unde dicti: 8. Quæ illorum dogmata et instituta: 9. Qui hoc tempore similes pharisæis et sadducæis: 10. Esseni unde dicti, et quæ illorum dogmata et instituta.

QUÆSTIO I.

Unde dicti sint pharisæi?

1. Dicti sunt pharisæi à vocabulo Pharsæ, quod tria significat: 1. Expandere seu explicare: 2. Exponere, declarare, interpretari: 3. Dividere, seu separare. Hæc tria conveniebant pharisæis. Primò, quia expandebant seu explicabant se oculis hominum, ut fierent conspicui, et illustres in populo: *Dilatabant enim phylacteria sua; amabant salutationes in foro, primum locum ambiebant in conviviis: (Matth. xxiii, 5.)* Secundò exponebant et interpretabantur legem Mosaicam; quò pertinet illud: *«Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisæi:» (Matth. xxiii, 2.)* Tertiò separabant se ab aliis, quasi sanctiores essent. Unde Hieronymus libro Traditionum in Genesim: *«Pharisæi, inquit, qui se quasi justos se paraverant, divisi appellantur.»* Et August. serm. 15 de verbis Apostoli: *«Primarii quidam erant, et quasi ad nobilitatem judaicam segregati, non contemptibili plebi commixti, qui dicebantur pharisæi. Nam dicitur hoc verbum segregationem interpretari: quomodò in latina lingua egregius, quasi à grege separatus.»* Vide Maldonatum in cap. 3, v. 7, et Serarium lib. 2 Trihaeres. cap. 5.

QUÆSTIO II.

Ex qua tribu et familia fuerint pharisæi?

1. Respondeo: Poterant esse ex omni tribu et familia. Nam illorum institutum non erat alligatum ad certam tribum, sicut institutum levitarum et sacerdotum erat alligatum ad tribum Levi: nec ad certam familiam, sicut institutum pontificum erat alligatum ad familiam Aaron, et quidem ad primogenituram illius familiæ, ut supra dictum est. Unde Chrysost. in c. xv Matthæi ait: *«Per omnes tribus in duodecim partes disseminati erant pharisæi.»* Et patet in exemplis. Nam Paulus fuit ex tribu

Benjamin, ut ipse de se fatetur Philip. iii, 5: *«Circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, hebræus ex hebræis, secundum legem pharisæus.»* Hircanus et Flavius Josephus, ex tribu Levi, et alii ex aliis tribubus.

2. Quæres, an fuerint ex ordine nobilium, an plebæorum? Respondeo: Ex utroque poterant esse. Porrò nobilitas apud judæos ex triplici potissimum capite æstimabatur. Primo ex zelo religionis Judaicæ. Hoc sensu Paulus fuit nobilis pharisæus. Nam et contra nascentem Christi Ecclesiam, et contra hæresim sadducæorum zelosè pugnabat pro sua Religione, Philipp. iii, 5: *«Secundum legem pharisæus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei.»* Et Act. xxiii, 6: *«Sciens autem Paulus, quia una pars esset sadducæorum, et altera pharisæorum, exclamavit in Concilio: Viri fratres, ego pharisæus sum, filius pharisæorum, etc.»* Unde Aug. serm. 15 de verbis Apostoli introducit Paulum de se loquentem his verbis: *«Non eram piger judæus. Quidquid erat quod legi meæ adversarium videbatur, impatienter ferebam, acriter insequerbar.»* Et mox subjungit: *«Hæc apud judæos nobilitas.»*

3. Secundò ex eminentia honoris. Sic Nicodemus fuit nobilis pharisæus, de quo Joan. iii: *«Erat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine, princeps judæorum.»* Porrò principes judæorum vocabantur, vel qui inter judæos erant locupletissimi, vel certè, qui erant capita familiarum: sicut etiam principes Sacerdotum dicti sunt, qui sacerdotalium familiarum erant capita, ut notat Maldonatus in Commentario illius loci.

4. Tertiò ex dignitate sacerdotali. Sic Hircanus et Flavius Josephus fuerunt nobiles pharisæi, quia summi Sacerdotes. Sic etiam illi, qui ad Joannem Baptistam legatione functi sunt, de quibus Joan. i, 19: *«Miserunt judæi ab Jerosolymis Sacerdotes et Levitas ad eum, ut interrogarent eum: Tu quis es?»* Postea subditur: *«Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis.»* Hinc constat aliquos pharisæorum fuisse Levitas, alios Sacerdotes, alios Pontifices. Adde alios etiam scribas et legis Doctores, ut qu. 6 videbimus.

QUÆSTIO III.

Quæ fuerint dogmata pharisæorum?

1. Magna difficultas est, an doctrina Pharisæorum fuerit vera, an falsa? Falsam fuisse insinuat Christus Matthæi xvi, 11, cum ait: «Cavete à fermento pharisæorum et sadducæorum.» Ubi per fermentum intelligit doctrinam eorum, ut patet ex sequentibus verbis: «Tunc intellexerunt, (Apostoli) quia non dixerat cavendum à fermento panum, sed à doctrina pharisæorum et sadducæorum.» Contra veram fuisse insinuat Matth. xxiii, 2, cum ait: «Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate et facite.» Hoc non dixisset, si doctrina illorum fuisset falsa. Eodem spectat illud Apostoli Pauli Actor. xxvi, 5: «Secundum certissimam sectam nostræ religionis vixi pharisæus.» Si fuit certissima, non potuit esse falsa.

2. Hæc tria testimonia explicanda sunt, et ex eorum explicatione patebit, quid de proposita questione statuendum sit. Illud igitur, *Cavete à fermento*, id est, doctrina pharisæorum, manifestè significat aliqua saltem eorum dogmata fuisse falsa. Quænam illa fuerint, ex variis auctoribus colligi potest. Primò docebant omnia fato evenire, ut refert Epiphanius hæresi 16. Secundò valde addicti erant astronomiæ; et majorem, quàm par est, efficaciam tribuebant planetis et sideribus, teste eodem Epiphanio. Tertio dicebant animas justorum migrare de corporibus in alia corpora; non item animas malorum: (Josephus lib. 2 Capt. cap. 12.) Hinc natus ille judæorum error, quod alii dicerent Christum esse Eliam, alii Jeremiam, alii unum ex aliis Prophetis. Putabant enim animam alicujus Prophetæ migrasse in corpus Christi. Quarto nimium urgebant traditiones seniorum, inter quas aliqua erant inutiles. Quod sæpè illis objicit Christus in Evangelio. Quintò malè sentiebant de pietate filiorum erga parentes, ut c. 1, qu. ult. explicatum est. Sextò similiter malè de religione juramenti, ibidem.

Septimò respuebant Baptismum Joannis, (Luc. vii, 30.) Octavò negabant Christum esse Deum, et Salvatorem à Prophetis promissum. Quæ omnia repugnabant veritati. Itaque propter ejusmodi dogmata meritò dixit Christus: «Cavete à fermento Pharisæorum.»

3. Alterum testimonium est: «Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate et facite.» Quæritur, quid significet illa particula *Omnia*? An absolutè omnia, quæcunque dixerint? Nullo modo. Alioquin oportuisset etiam facere, quæ falso docebant pharisæi. Quæ ergo omnia? Variæ sunt interpretationes. Maldonatus sic interpretatur: Omnia quæcunque lex et Moyses vobis dixerint, scribis et pharisæis recitantibus, servate, et facite. Alii sic: Omnia quæcunque scribæ et pharisæi, prælegendo libros Moysis, dixerint vobis, servate, et facite. Sensus idem est, sed manet quæstio: An omnia, quæ dixerint scribæ et pharisæi, recitando verba Moysis; an etiam quæ dixerint, explicanda verba Moysis? Hoc posterius multi concedunt cum hac limitatione: Quæ dixerint, explicando verba Moysis in cathedra, id est, publica auctoritate. Vide Augustin. lib. 4 de *Doctrina christiana* cap. 27, et lib. 16 contra Faust. cap. 29, et Epist. 166, et Serarium lib. 2 Trihæresii cap. 6.

4. Dices: ergo judæi debebant credere Christum non esse Prophetam illum, quem Deus promissit per Moysen, (Deuteron. xviii, 15.) Sequela patet, quia scribæ et pharisæi publica auctoritate, et in pleno Concilio damnarunt Christum, nec agnoverunt pro tali Propheta. Si ergo quæcunque illi dicebant publica auctoritate, debebant fieri, necesse erat judæos non agnoscere Christum, tanquam Prophetam à Deo promissum et missum. Respondeo: Propter hanc objectionem nonnulli aliter explicant verba Christi. Nimirum sic: Omnia præcepta legis Moisaicæ, moralia, cæremonialia et judicialia, quæ à scribis et pharisæis publica auctoritate vobis proponuntur, servate, et facite; secundum verò opera eorum nolite facere. Causam addit: *Dicunt enim et non faciunt.* Quæ sunt illa, quæ dicunt et non faciunt? Sequitur: *Alligant enim onera gravia et importabilia* (nempe præcepta legis Mosai-

cæ, quæ servatu difficilia sunt) et imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea movere; id est, alios onerant multitudine præceptorum, et ipsi nullum ex illis servant. Vide Chrisost. in catena aurea, et Emmanuelem in notationibus.

5. Tertium testimonium est Actorum xxvi, 5: «Secundum certissimam sectam nostræ religionis, vixi pharisæus,» græcè est ἀρισβεστὴν, exquisitissimam, accuratissimam, syriacè primam, seu præcipuam et principalem. Quo sensu id dixerit, quæstio est. Respondeo: Secta pharisaica dupliciter spectari potest: Primò, quoad primam suam originem et institutionem: secundò, quoad vitia, quæ postea irrepserunt. Priori modo fuit certissima et accuratissima; posteriori in multis erravit; non quod singuli errarint, sed major pars, ut latius explicabo sequenti quæstione, n. 3.

QUÆSTIO IV.

Qui fuerint mores, et instituta pharisæorum?

1. Hoc generatim constat ex iis, quæ Christus in Evangelio illis objecit. Nam primò vocavit illos hypocritas, avaros, stultos, inanis gloriæ cupidos, sepulchra dealbata, plenos rapina et immunditia, plenos hypocrisi et iniquitate, serpentes, genimina viperarum, filios gehennæ, generationem malam et adulteram. Secundò dixit de illis: «Nisi abundaverit justitia vestra, plus quàm scribarum et pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.» Tertio objecit illis Matth. xv, 3: «Quare vos transgredimini mandata Dei propter traditionem vestram?» Quarto gravissimè ac sæpius in eos invecus est, repetendo illud: «Væ vobis scribæ et pharisæi!» (Matth. xxiii, et Luc. xi.)

2. Speciatim hæc illis objecta sunt: 4. «Omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus:» (Matth. xxiii, 5.) 2. «Quando dant eleemosynam vel orant, faciunt hoc publicè in plateis et Synagogis, ut honorificentur ab hominibus:» (Matth. vi, 2.) 3. Isaias de illis prædixit:

«Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me:» (Matth. xv, 8.) 4. «Dilatant phylacteria sua, et magnificant simbrias:» (Matth. xxiii, 5.) 5. «Amant primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in Synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab omnibus Rabbi:» 6. Claudunt regnum cælorum ante homines: «Ipsi enim non intrant, nec introeuntes sinunt intrare.» 7. «Circumeunt mare et aridam,» ut faciant proselytum; et cum factus fuerit, faciunt eum filium gehennæ duplo magis, quàm seipsos. 8. «Decimant mentham, et rutham, et omne olus,» et relinquunt iudicium, misericordiam et fidem. 9. Exteriùs mundi sunt; interiùs pleni spurcitia. 10. «Ædificant sepulchra Prophetarum, et dicunt: «Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum.» Itaque testantur se esse filios eorum, qui Prophetas occiderunt. Hæc et similia habentur Matth. xxiii.

3. Quæres an omnes pharisæi fuerint tales? Repeto quod suprà dixi: Aliud est loqui de secta Pharisaica secundum se, quoad primam institutionem: aliud de vitiis, quæ postea irrepserunt. Secta Pharisaica secundum se, et ex prima sua institutione fuit bona et laudabilis, sive doctrinam, sive mores spectemus. Et hoc sensu intelligitur illud: «Secundum certissimam sectam nostræ religionis vixi pharisæus.» At postea, ut fieri solet, exortæ sunt superstitiones, et falsa dogmata, quibus obnoxii fuerunt posteriores pharisæi tempore Christi; idèdque graviter ab eo reprehensi: non quod omnes, sed plerique fuerint tales. Nam constat aliquos fuisse immunes ab illis vitiis, ut Nicodemum, Gamalieleum et discipulum ejus Paulum, qui de se ipso scribit Act. xxii, 3: «Eruditus juxta veritatem paternæ legis.» Et Philip. iii, 5: «Secundum legem pharisæus, secundum justitiam, quæ in lege est, conversatus sine querela.»

4. Idem fit in novo Testamento. Multi Ordines religiosi ab initio bonam ac salutarem regulam professi sunt, qui postea in multis à regula deslexerunt: non vitio sui instituti aut vocationis, sed negligentia humanæ fragilitatis. Contrà accidit calvinistis, qui si primam Calvini doctrinam et institutionem sequantur, boni esse non pos-

sunt; sin ab ea deflectant, melioris vitæ spem ac subsidium habent. Vide quæ diximus in opusculo de Ecclesia.

QUÆSTIO V.

Quandò et quò auctore cœperint pharisæi?

1. Serarius lib. 2. Trihæresii cap. 44 putat eos cœpisse ante tempora Jonathæ Machabæi, plusquam 130 annis ante adventum Christi. Quod tripliciter probat. Primò ex illis Josephi verbis: «Circa hoc tempus (Jonathæ) erant tres judæorum hæreses.» Secundò quia pharisæi antiquiores sunt sadducæis: at hi fuerunt ante tempora Jonathæ; ergo multo magis illi. Tertiò, quia constat ex historiis tempore Joannis Hircani, qui vixit 24 annis post Jonatham, fuisse maximum numerum et auctoritatem pharisæorum. Ex quo colligi potest eos cœpisse ante tempora Jonathæ, quia si tunc primum cœpissent, (quod aliqui putant) non potuissent tam paucis annis in tantum numerum exerescere; præsertim cum non nisi viri docti ad eorum sectam admitterentur.

2. Quod attinet ad ipsorum auctorem seu institutionem putat D. Hieron. in c. 8 Isai. Scribas et pharisæos à Schamai et Hillel, duobus magnis Synagogæ viris, ortos esse. At Serarius c. 42 ab iis quidem propagatos, sed ab aliis initium sumpsisse arbitratur. Quod etiam sentit Genebrardus in Chronologia. Nota. Docent judæi Moysen in monte Sinai, non solum à Deo accepisse legem, quam scripsit, sed etiam intelligentiam legis, quam non scripsit: eamque viva voce tradidisse Josue successori suo: hunc eandem tradidisse senioribus, qui ipsum secuti sunt: hos Prophetis: Prophetas viris magnis Synagogæ, post reditum ex captivitate babylonica. Ex his viris ortam esse sectam pharisæorum, ac postea ab Hillel et Schamai propagatam. Vide Serarium loco citato.

QUÆSTIO VI.

An pharisæi fuerint distincti ab scribis?

1. Tria hic statuenda sunt: Primò scribas fuisse legis peritos, seu legis doctores, qui græcè, νομικοί, vel νομοδιδάσκαλοι appellati sunt, ut notat Maldonatus in cap. II Matth. vers. 4, et Serarius lib. 2 Trihæresii cap. 7. Et constat ex Luc. VII, 30, et Luc. XI, 45. Secundò scribas seu legis peritos fuisse distinctos à pharisæis, ut passim patet ex Evangelio: Matth. XXII, 13: «Væ vobis scribæ et pharisæi.» Tertiò aliquandò tamen factum esse, ut iidem simul essent scribæ et pharisæi. Scribæ quidem ratione officii, quia legem docebant; pharisæi autem ratione sectæ, quia sectam pharisæorum profitebantur. Sicut apud nos aliquandò iidem sunt doctores academici, et dominicani: Doctores ratione officii: Dominicani ratione instituti. Hoc patet, Matth. XXI, 34: «Pharisæi autem audientes, quod silentium imposuisset sadducæis, convenerunt in unum: et interrogavit eum unus ex eis legis doctor.» Ecce unus ex pharisæis erat legis doctor, id est, scriba. Sic enim interpretatur Marcus cap. XII, v. 28: «Et accessit unus de scribis;» nempè ille idem, quem Matthæus dixit esse unum ex pharisæis. Perinde ac si aliquis de me diceret: Accessit ad eum Becanus, unus ex doctoribus academicis. Et alter: accessit ad eum Becanus, unus ex jesuitis.

2. Ubi notandum est aliter inter se distingui scribas et pharisæos; aliter phariseos et sadducæos. Nam scribæ et pharisæi distinguuntur inter se, sicut doctores Theologiæ et religiosi: vel, sicut medici et milites. Nam sicut fieri potest, ut unus idemque homo simul sit doctor Theologiæ et religiosus, aut simul medicus et miles; sic etiam ut unus idemque homo simul sit scriba et pharisæus, ut ex Evangelio ostensum est. At pharisæi et sadducæi distinguuntur inter se sicut duæ sectæ oppositæ, ita ut nullus pharisæus simul possit esse sadducæus; nec ullus sadducæus simul pharisæus. Vide Abulensem in cap. 23, Matth. q. 11.

QUESTIO VII.

Unde sadducei dicti?

1. Respondeo: Vel à Sadoc, seu Tsadok, primo sectæ illius conditore, vel à Zaddic, seu Tsedk, quod est justus, quasi nominati essent justi, seu justitiani. Priorem Etymologiam tradunt Philastrius, et multi Rabbinii apud Serarium cap. 19. Posteriorem Epiphanius hære 1. 44, Hieronymus in cap. 12 Matthæi, Abulensis in idem caput, quæst. 123.

2. Porrò Sadoc, primus sectæ sadducæorum auctor, fuit discipulus magni illius et veteris pharisæi Antigni: sed postea adjunxit se Dositheo, qui ex judæo factus fuit samaritanus. De quo sic scribit Tertulianus libro de præscriptionibus cap. 45: «Taceo judaismi hæreticos, Dositheum, inquam, samaritanum, qui primus ausus est Prophetas, quasi non in Spiritu Sancto locutos, repudiare. Taceo sadduceos, qui ex hujus erroris radice surgentes, ausi sunt ad hanc hæresim, et resurrectionem carnis negare.» Vide plura apud Epiphanium hæresi 13.

3. Ex dictis duo colligo: Primò pharisæos antiquiores esse, quàm sadducæos. Nam Sadoc, primus auctor sadducæorum, fuit discipulus Antigni, qui erat ex secta pharisæorum. Secundò sadducæos aliquo modo ortos esse ex samaritanis. Nam Sadoc auctor sadducæorum, deserta Antigni pharisæi disciplina, confugit ad Dositheum, è judæo samaritanum factum. Non tamen secutus est sectam Dosithei in omnibus, sed nova quædam dogmata ex se commentus est, ut jam videbimus.

QUESTIO VIII.

Quæ fuerint dogmata et instituta sadducæorum?

1. Respondeo: Hæc potissimum: Primò non admittebant Prophetas, aut alios libros veteris Testamenti, nisi libros Moysis, ut refert Hieron. in cap. 22 Matthæi, Ter-

tullianus lib. de præscript. cap. 45, Maldonatus in cap. 3 Matth. v. 7 et alii. Hinc Christus disputans contra sadducæos de resurrectione mortuorum, non aliis testimoniis, quàm Pentateuchi usus est, quia solum Pentateuchum ipsi pro vera Scriptura agnoscebant. Alioqui ex Psalmis et Prophetis potuisset multa clariora testimonia adducere. Vide Hieron. loco citato.

2. Secundò nullam admittebant traditionem, nullam Scripturæ interpretationem à Moyse, vel Prophetis, vel Doctoribus acceptam: ut refert Elias in Thisbi, verbo Sadoc, ubi sic scribit: «Duos discipulos habuit Antignus vir Sochæus, quorum alteri Zadok, alteri verò Bajethos nomen erat: qui deficientes à præceptore ad homines malos, cœperunt negare legem ore tenus traditam. Neque fidem habuerunt nisi ei, quod in lege scriptum erat. Hancque ob causam vocati Caraim.» Hinc nata est illa distinctio judæorum, ut alii dicantur rabbinistæ, qui admittunt traditiones et interpretationes rabbinorum: alii Caraim, id est, lectionarii, scripturarii, textuarii, qui illas respuunt. Vide Scaliger. lib. 2 de emendatione temporum, et Serar. lib. 2 Trihæresii, cap. 31.

3. Tertio non credebant resurrectionem, nec animarum immortalitatem, neque Angelum, neque spiritum, neque aliud quidpiam, quod non sensu, aut manifesta ratione comprehenderent. Matth. xxii, 23: «Accesserunt ad eum sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem,» et Act. xxiii, 8, «neque Angelum, neque spiritum. Pharisæi autem utraque confitentur.» Hinc perpetua erant dissidia inter duas illas sectas sadducæorum et pharisæorum. Quod ibidem etiam insinuat his verbis: «Facta est dissensio inter pharisæos et sadducæos.»

4. Quarto ubique molesti erant Christo. Et quidem variis modis. Primò petendo ab eo signum de cælo: (Matth. xvi, 1.) Secundò proponendo illi captiosas quæstiones: (Matth. xxii, 23.) Tertio ægre ferendo, quod discipuli ejus docerent populum: (Act. iv, 2.) Quarto eosdem capiendo et in carcerem conjiciendo: (Act. v, 17.) Quinto illos in judicium adducendo: (Act, xxiii, 6.)

QUÆSTIO IX.

Qui hoc de tempore sint similes pharisæis et sadducæis?

1. Respondeo : Si ulli alii, maximè prædicantes lutherani et calviniani sunt illis similes. Hoc facilè demonstratur ex dictis in hunc modum : Primò pharisæi et sadducæi introduxerunt novam doctrinam discrepantem à doctrina Synagoga : hi quidem negando resurrectionem, spiritum et Angelum : illi verò asserendo omnia fato evenire et animas honorum de corporibus in alia corpora transmigrare. Idem faciunt lutherani et calvinistæ. Introducunt novam doctrinam discrepantem à doctrina Ecclesiæ : hi quidem asserendo Deum esse auctorem peccati, et prædestinare homines ad æternam damnationem sine ulla ipsorum culpa ; illi verò docendo Corpus Christi esse ubique ; in Eucharistia manere substantiam panis cum substantia Corporis Christi ; infantes in Baptismo habere propriam fidem actualem.

2. Secundò pharisæi et sadducæi inter se quidem erant hostes infensissimi ; sed in oppugnando Christo mirè inter se conspirabant. Sic lutherani et calvinistæ, dum inter se agunt, multis convitiis se mutuo proscindunt ac lacerant. At in oppugnanda Christi Ecclesia malitiosè inter se consentiunt. Utrique docent Ecclesiam multis sæculis ante Lutheri adventum errasse in fide : et, ut ipsi loquuntur, adulteram ac meretricem factam esse. Unde consequenter fateri debent omnes filios, qui illis sæculis in Ecclesia per Baptismum nati sunt ; adulterinos fuisse ac spurios, nec Christum iisdem sæculis nisi spurios et adulterinos fœtus ex sua sponsa suscepisse ac educasse : quæ est magna in Christum blasphemia.

3. Tertio sadducæi pro suo arbitrato quosdam Scripturæ libros admittebant ; alios rejiciebant. Admittebant libros Moysis ; rejiciebant reliquos. Idem faciunt lutherani et calvinistæ. Utrique rejiciunt libros Judith, Tobia, Sapientiæ, Ecclesiastici, Machabæorum ; lutherani insuper Apocalypsin, Epistolam Jacobi et nonnullas alias, prout ipsis videtur opportunum, et ad suos errores ac-

commodatum. Catholici admittunt omnes, quos antiqui Patres, Innocentius primus, Augustinus et alii communi consensu admiserunt.

4. Quartò sadducæi nullam admittebant traditionem, nullam Scripturæ interpretationem à Mose, vel Prophetis, vel Doctoribus acceptam. Similiter faciunt lutherani et calvinistæ. Rejiciunt traditiones divinas et Apostolicas contra illud Apostoli 2 Thessal. ii, 14 : « Tenete traditiones, quas didicistis. » Rejiciunt interpretationem Scripturæ, quam per traditionem ab Apostolis et aliis Ecclesiæ Doctoribus accepimus. Suo arbitrio Scripturam interpretantur.

5. Quintò sadducæi nihil volebant credere, nisi quod sensu aut manifesta ratione comprehenderent. Idem faciunt calvinistæ. Non credunt Christum præsentem esse in Eucharistia. Quare? Quia ajunt se non posse ratione naturali comprehendere, quomodo idem corpus eodem tempore possit simul esse in duobus locis. Cum ergo constet Christum esse in cælo, putant evidenter sequi, non esse in altari vel Eucharistia.

6. Sextò sadducæi in oppugnanda resurrectione mortuorum ridiculo argumento utebantur contra Christum, hoc modo : Una mulier successivè habuit septem viros. Si ergo resurrectio admittenda, quis illorum in resurrectione recepturus est illam mulierem? Quibus respondit Christus : *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Similiter faciunt calvinistæ : Ridiculè argumentantur contra præsentiam Corporis Christi in Eucharistia, in hunc modum : Scriptum est Matth. xv, 17 : « Omne, quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur. » Si ergo Corpus Christi est præsens in Eucharistia, et intrat in os, ut catholici asserunt ; ergo in ventrem vadit, et in secessum emittitur. Quibus quid aliud respondendum, quam quod sadducæis responsum est? *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.*

7. Hæc de doctrina. Si mores spectemus, fateor, non modo lutheranos et calvinistas sed etiam aliquos catholicos posse similes esse pharisæis, et illorum vitia imitari. Nam ut ait Poëta : *Illiacos intra muros peccatur, et extra.* Sed tamen duo pharisæorum vitia præ cæteris expenden-

da sunt. Unum est, quod fuerint superbi, arrogantes, ambitiosi, amantes honorum ac titularum. Sic faciunt nostri adversarii. Superbi ac arrogantes sunt, quia contemnunt antiquos Patres, et suam sententiam ac iudicium ipsis præferunt. Amantes sunt titularum, quia volunt vocari evangelici, orthodoxi, reformati, à Deo docti. Alterum est, quod ad opinionem sanctitatis aucupandam soliti sint legem Dei scribere in membranis, et affigere fronti, brachiis et parietibus, nec aliud insonare, quam legem et Prophetas. Sic etiam nostri adversarii nihil aliud in ore habent, quam *Verbum Dei*. Ubique in templis, in hospitiiis, in parietibus affigunt hanc sententiam: *Verbum Domini manet in æternum*.

QUESTIO X.

Essent unde dicti, et quæ sint illorum dogmata et instituta?

1. Unde dicti sint esseni (quos alii vocant esseos, alii hessæos, alii hasidæos vel asidæos) non satis constat. Serarius libro 3 Tritæresii cap. 4 adfert varias conjecturas et opiniones. Non est res tanti momenti, ut magnoperè laborandum sit. Quisque sequatur opinionem quam velit.

2. Quæ autem fuerint eorum dogmata et instituta, paucis explicandum est ex Josepho et Serario. Præcipua fuerunt hæc: 1. Abhorrebant à voluptate, et vivebant cœlibes: 2. Habebant bona communia more religiosorum: 3. Non utebantur famulis, sed ipsi sibi ministrabant: 4. In victu sectabantur austeritatem: 5. Albis utebantur vestibus: 6. In qualibet urbe erant multi simul: 7. Maxima apud eos hospitalitas: 8. Sine viatico faciebant iter, quia ubique ferè inveniebant suæ sortis homines, à quibus gratuitò habebant hospitium: 9. Peculiari ratione dediti erant pietati: 10. Manè ante solis ortum nihil profani loquebantur, sed precibus ac orationibus erant intenti: 11. Post preces quisque conferebat se ad suos labores: 12. Deinde iterùm in unum collecti, et lineis velaminibus præincti, frigida aqua se lavabant et purificabant: 13. Post hanc lotionem ibant modestè ad cœna-

culum, ubi Sacerdos ante et post cibum, orabat, reliquis astantibus: 14. Finito prandio, redibant ad consuetos labores: 15. Quibus finitis, eo ritu cœnabant, quo antea pransi erant: 16. Servabant accuratè silentium: 17. Nihil ferè agebant, nisi ex curatorum suorum imperio: 18. Sine curatorum facultate nihil consanguineis poterant dare: 19. Novitios quadriennio probabant: 20. Accuratè servabant sabbathum: 21. Credebant animarum immortalitatem: 22. Aliqui inter illos futura prædicebant. Hæc omnia fusè prosequitur Serarius ex Josepho Flavio, qui etiam affirmat multos essenorum ad fidem christianam fuisse conversos.

CAPUT XI.

DE JUDICE CONTROVERSIARUM IN VETERI TESTAMENTO.

1. Quæritur: 1. An Pontifex in veteri Testamento fuerit iudex controversiarum. 2. An Pontifex in dirimendis controversiis fuerit infallibilis iudex, ita ut non potuerit errare. 3. An etiam in novo Testamento sit aliquis iudex infallibilis, et quis ille sit.

QUESTIO I.

An Pontifex in veteri Testamento fuerit iudex controversiarum?

1. Respondeo: Certum est fuisse. Hoc testatur Josephus lib. 2 contra Apionem, cum ait: «Pontifex ante alios Sacerdotes Deo sacrificat, leges custodit, dijudicat controversias, convictos delicti punit: cui qui non obedit, is penas luit tanquam in Deum impius.»

2. Et manifestè colligitur ex illo Deuter. xvii, 8: «Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram: et iudicium intra portas videris verba variari; surge, et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad Sacerdotes Levitici

da sunt. Unum est, quod fuerint superbi, arrogantes, ambitiosi, amantes honorum ac titularum. Sic faciunt nostri adversarii. Superbi ac arrogantes sunt, quia contemnunt antiquos Patres, et suam sententiam ac iudicium ipsis præferunt. Amantes sunt titularum, quia volunt vocari evangelici, orthodoxi, reformati, à Deo docti. Alterum est, quod ad opinionem sanctitatis aucupandam soliti sint legem Dei scribere in membranis, et affigere fronti, brachiis et parietibus, nec aliud insonare, quam legem et Prophetas. Sic etiam nostri adversarii nihil aliud in ore habent, quam *Verbum Dei*. Ubique in templis, in hospitibus, in parietibus affigunt hanc sententiam: *Verbum Domini manet in æternum*.

QUESTIO X.

Essent unde dicti, et quæ sint illorum dogmata et instituta?

1. Unde dicti sint esseni (quos alii vocant esseos, alii hessæos, alii hasidæos vel asidæos) non satis constat. Serarius libro 3 Tritæresii cap. 4 adfert varias conjecturas et opiniones. Non est res tanti momenti, ut magnoperè laborandum sit. Quisque sequatur opinionem quam velit.

2. Quæ autem fuerint eorum dogmata et instituta, paucis explicandum est ex Josepho et Serario. Præcipua fuerunt hæc: 1. Abhorrebant à voluptate, et vivebant cœlibes: 2. Habebant bona communia more religiosorum: 3. Non utebantur famulis, sed ipsi sibi ministrabant: 4. In victu sectabantur austeritatem: 5. Albis utebantur vestibus: 6. In qualibet urbe erant multi simul: 7. Maxima apud eos hospitalitas: 8. Sine viatico faciebant iter, quia ubique ferè inveniebant suæ sortis homines, à quibus gratuitò habebant hospitium: 9. Peculiari ratione dediti erant pietati: 10. Manè ante solis ortum nihil profani loquebantur, sed precibus ac orationibus erant intenti: 11. Post preces quisque conferebat se ad suos labores: 12. Deinde iterùm in unum collecti, et lineis velaminibus præincti, frigida aqua se lavabant et purificabant: 13. Post hanc lotionem ibant modestè ad cœna-

culum, ubi Sacerdos ante et post cibum, orabat, reliquis astantibus: 14. Finito prandio, redibant ad consuetos labores: 15. Quibus finitis, eo ritu cœnabant, quo antea pransi erant: 16. Servabant accuratè silentium: 17. Nihil ferè agebant, nisi ex curatorum suorum imperio: 18. Sine curatorum facultate nihil consanguineis poterant dare: 19. Novitios quadriennio probabant: 20. Accuratè servabant sabbathum: 21. Credebant animarum immortalitatem: 22. Aliqui inter illos futura prædicebant. Hæc omnia fusè prosequitur Serarius ex Josepho Flavio, qui etiam affirmat multos essenorum ad fidem christianam fuisse conversos.

CAPUT XI.

DE JUDICE CONTROVERSIARUM IN VETERI TESTAMENTO.

1. Quæritur: 1. An Pontifex in veteri Testamento fuerit iudex controversiarum. 2. An Pontifex in dirimendis controversiis fuerit infallibilis iudex, ita ut non potuerit errare. 3. An etiam in novo Testamento sit aliquis iudex infallibilis, et quis ille sit.

QUESTIO I.

An Pontifex in veteri Testamento fuerit iudex controversiarum?

1. Respondeo: Certum est fuisse. Hoc testatur Josephus lib. 2 contra Apionem, cum ait: «Pontifex ante alios Sacerdotes Deo sacrificat, leges custodit, dijudicat controversias, convictos delicti punit: cui qui non obedit, is penas luit tanquam in Deum impius.»

2. Et manifestè colligitur ex illo Deuter. xvii, 8: «Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram: et iudicium intra portas videris verba variari; surge, et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad Sacerdotes Levitici

generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, quia indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies, quodcumque dixerint qui præsent loco, quem elegerit Dominus, et docuerint te iuxta legem ejus, sequerisque sententiam eorum. Non declinabis ad dexteram neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto iudicis, morietur homo ille.»

3. Circa hunc locum aliqua notanda sunt: Primum est, quod variæ fuerint controversiæ in populo judæorum. Hic quidem duæ speciatim recensentur: Una de sanguine, altera de lepra. Alibi tamen summam insinuantur quatuor genera, ut 2 Paralip. xix, 20: «Ubi cumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus.» Nam aliqua, ut ibi interpretatur Lyranus, oriebantur ex lege Decalogi, aliæ ex mandatis moralibus, quæ sunt extra legem Decalogi, aliæ ex præceptis cæremonialibus ad divinum cultum spectantibus, aliæ denique ex præceptis judicialibus, quæ ad externam pacem et justitiam conservandam erant accommodata.

4. Alterum est, quod in singulis civitatibus constituti fuerint inferiores iudices, qui ex officio debebant hujusmodi controversias dirimere, ut habetur Deut. xvi, 18: «Iudices et magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus dederit tibi, per singulas tribus tuas, ut iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent.» Et 2 Paralip. xix, 5: «Constituit iudices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per singula loca.»

5. Tertium est quod quando inferiores iudices non poterant inter se convenire; nec controversias ad se delatas, propter peculiarem aliquam difficultatem, dirimere; necesse fuerit confugere Jerosolymam ad superiores iudices, quibus tanquam supremus iudex præsidebat Pontifex: et illius sententiæ sub pœna mortis oportebat acquiescere. Hoc patet ex verbis paulò ante citatis: *Si difficile et ambiguum apud te* (id est, in civitate tua, in qua habitas) *iudicium esse perspexeris, etc.*

6. Hinc colligimus duplex apud judæos fuisse tribunal et concilium: Unum majus, alterum minus. Inter ea fuit

multiplex discrimen. Primò quia majus erat tantum in Jerusalem: minus in singulis civitatibus. Secundò in majori dijudicabantur majores controversias, in minori faciliores. Tertio in majori præsidebat Pontifex: non item in minori. Quarto à minori licebat appellare ad majus; non contrà à majori ad minus. Quintò in majori erant septuaginta personæ, præter Pontificem: in minori viginti tres. Sextò majus vocabatur Sanidrin, vel Synedrin, vel concilium Seniorum: minus non item. De majori sæpè fit mentio in Evangelio, ut Marci xiv, 55, et Luc. ix, 22, et Actor. iv, 5. Videantur Interpretes.

7. Utrumque concilium habuit suam originem sub Mose. Et minus quidem institutum est ex concilio Jetro: majus verò ex mandato Dei. Occasio minoris instituendi describitur Exod. xviii, 13 his verbis: «Altera autem die sedit Moyses, ut iudicaret populum, qui assistebat Moysi à manè usque ad vesperam. Quod cum vidisset cognatus ejus ait: Quid est hoc, quod facis in plebe? cur solus sedes, et omnis populus præstolatur de manè usque ad vesperam? Cui respondit Moyses: Venit ad me populus, quærens sententiam Dei. Cumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me, ut iudicem inter eos, et ostendam præcepta Dei, et leges. At ille: non bonam, inquit, rem facis: stulto labore consume- ris, et tu, et populus iste qui tecum est. Ultrà vires tuas est negotium: solus illud non poteris sustinere; sed audi verba mea, atque consilia, et erit Deus tecum. Provide de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam: et constitue ex eis tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos, qui iudicent populum omni tempore. Quidquid autem majus fuerit, referant ad te: et ipsi minora tantummodò iudicent; leviusque sit tibi, par- tito in alios onere. Quibus auditis, Moyses fecit omnia, quæ ille suggesserat. Et electis viris strenuis de cuncto Israel; constituit eos principes populi, tribunos, et cen- turiones, et quinquagenarios, et decanos, qui iudica- bant plebem omni tempore: Quidquid autem gravius erat, referebant ad eum, faciliores tantummodò iudi- cantes.»

8. De majoris concilii institutione sic legimus Num. xi, 16: «Et dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint ac magistri: et duces eos ad ostium Tabernaculi scederis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam, et loquar tibi: et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris.» Et infra vers. 24: «Venit ergo Moyses, et narravit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de senibus Israel, quos stare fecit circa Tabernaculum. Descenditque Dominus per nubem, et locutus est ad eum, auferens de spiritu, qui erat in Moysen, et dans septuaginta viris. Cumque requieverisset in eis spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt.»

9. Porro cum utrumque concilium progressu temporis penè collapsum esset; iterum restitutum et renovatum fuit à Josaphat rege Juda, ut habetur 2 Paralipomenon xix, 4 bis verbis: «Habitavit ergo Josaphat in Jerusalem, rursusque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim, et revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum. Constituitque iudices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per singula loca. Et præcipiens iudicibus, videte, ait, quid faciat: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini. «Et quodcumque iudicaveritis, in vos redundabit.» Hæc omnia intelliguntur de minori concilio. Jam sequitur de majori. «In Jerusalem quoque constituit Levitas et Sacerdotes, et principes familiarum ex Israel, ut iudicium et causam Domini iudicarent habitatoribus ejus. Præcepitque eis dicens: Sic ageris in timore Domini fideliter et corde perfecto. Omnem causam, quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis, inter cognationem et cognationem, ubicumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus, ostendite eis: ut non peccent in Dominum, et ne veniat ira super vos et super fratres vestros. Amarias autem Sacerdos et Pontifex vester, in his quæ ad Deum pertinent, præsidebit. Porro Zabadias filius Ismael, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad regis

«officium pertinent.» Ubi vides Pontificem fuisse præsidem, seu caput concilii Seniorum.

10. Igitur, ut verbo repetam, quæ dicta sunt, sub Moysen in deserto res ita gesta est. Primò solus Moyses (qui erat Pontifex extraordinarius) iudicabat omnes omnino controversias, quæ in populo oriebantur. Deinde, ut hoc onere non nihil sublevaretur, additi sunt illi tribuni, centuriones, quinquagenarii, et decani, qui minores causas iudicarent, et graviores ad illum remitterent. Denique ad majus solatium septuaginta seniores electi sunt, qui etiam in causis gravioribus illi assisterent. Post mortem Moysis, cum jam filii Israel venissent in terram promissionis, duplex tribunal ac iudicium constitutum est: unum Jerosolymis pro causis difficilioribus: alterum in singulis civitatibus pro facilioribus. Hoc posterius respondebat concilio tribunorum ac decanorum: illud prius concilio septuaginta seniorum.

11. Hic addi potest, aliter in deserto sub Moysen, aliter in terra promissionis sub aliis pontificibus actum esse. Et quidem duplici discrimine: altero ex parte Pontificis, altero ex parte concilii Seniorum. Nam Pontifex post ingressum in terram promissionis, non dirimebat controversias, nisi ex lege scripta. At Moyses, præsertim antequam lex integrè scripta esset, multas dirimebat ex viva Dei voce et oraculo. Cujusmodi sunt illæ tres: Prima, quid faciendum esset cum iis, qui propter imunditiam legalem non poterant cum aliis celebrare Pascha: (Num. ix, 6.) Secunda, qua pœna deberet affici, qui inventus erat colligere ligna in die sabbathi: (Num. xv, 32.) Tertia, an filia Salphaad possent habere hereditatem inter cognatos patris sui: (Num. xxvii, 4.) De his controversiis nihil tunc erat scriptum in lege. Igitur Moyses viva voce consuluit Deum, et accepto responso, voluntatem Dei executus est. At tunc primum hæc omnia in legem scriptam relata sunt.

12. Ex parte concilii Seniorum hoc erat discrimen: septuaginta seniores, qui à Moysen electi sunt, acceperunt spiritum prophetiæ in ipsa electione (Num. xi, 25.) De aliis, qui postea in illorum locum per intervalla temporis subrogati sunt, non constat accepisse. Hoc autem

credibile est singulari Dei assistentia usos esse, quoties de rebus difficilioribus consultandum esset: et maximè hanc assistentiam Pontifici, qui omnibus præsidebat, speciatim concessam fuisse, quando supremi iudicis officio in ferenda sententiaungebatur. De qua re dicam aliquid paulò post.

43. Dices: Hæc omnia procedunt de controversiis legalibus, in quibus Pontifex erat supremus iudex, ut benè probatum est, non autem de controversiis fidei, in quibus sola Scriptura erat iudex. Respondeo: Hoc sine fundamento dicitur; nam omnes controversiæ, sive essent de fide, sive de aliis rebus vocabantur legales, duplici de causa. Primò, quia oriebantur ex ipsa lege, non satis benè intellecta. Secundò, quia per veram legis interpretationem erant dirimendæ: (Deuteron. xvii, 10.) Omnes porrò sine ulla exceptione pertinebant ad Pontificem, tamquam ad supremum iudicem, etiam illæ, quæ erant de fide et religione. Hoc manifestè constat ex illis verbis paulò ante citatis: *Amarias Pontifex vester in his, quæ ad Deum pertinent, præsidebit.* At controversiæ de fide et religione, maximè ad Deum pertinent: ergo Pontifex in illis controversiis præsidebat. Quid autem est præsidere in controversiis nisi iudicem agere? Item ex verbis præcedentibus: *Ubicumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus.* Omnes hæc quæstiones deferrebantur ad Pontificem. Et præter has non erant ullæ aliæ, ergo nulla erat exempta à jurisdictione Pontificis.

44. Et confirmatur exemplo. Nam inter controversias fidei (de quibus maximè nunc agimus) erat una præcipua de Messia. At hæc ipsa, quando dubitatum fuit tempore Herodis, an Messias jam natus esset, delata fuit ad concilium Sacerdotum, in quo Pontifex præsidebat, ut patet ex Evangelio Matthæi ii, 3: «Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo. Et congregans omnes principes Sacerdotum, et scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt in Bethlehem Judæ. Sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim

«exiet Dux, qui regat populum meum Israel.» Ubi tria notanda sunt: Primò, quod rex Herodes, et totus hebræorum populus dubitaverit de loco, in quo Messias esset nasciturus. Secundò, quod hanc dubitationem non ausi fuerint ipsi per se discutere, sed detulerint illam ad ordinarium concilium Sacerdotum. Tertiò, quod Sacerdotes, ut satisfacerent officio suo, dissolverint hanc dubitationem ex Scriptura, tamquam ex norma et regula, cui se conformabant.

QUÆSTIO II.

An Pontifex fuerit infallibilis iudex?

1. Aliqui ex lutheranis concedunt quidem fuisse iudicem controversiarum, sed negant fuisse infallibilem; quod nos affirmamus. Et tripliciter probari potest. Primò ex discrimine, quod erat inter summum Pontificem, et alios inferiores iudices. Nam quando oriebatur aliqua controversia difficilior, in cuius decisione inferiores iudices vel dissentiebant, vel veritatem attingere non poterant, volebat Deus, ut partes litigantes deferrent eam ad Pontificem in superiori concilio præsentem, cum hac promissione, quod ab eo accepturi essent iudicii veritatem: (Deuteronom. xvii, 9.) At si Pontifex in tali casu fuisset fallibilis, non accepissent ab eo iudicii veritatem, nec promissio Dei fuisset impleta; ergo dicendum est in tali casu falli non potuisse.

2. Secundò ex mandato Dei. Nam Deus sub pœna mortis mandabat omnibus, ut acquiescerent sententiæ Pontificis: (Deuter. xvii, 12.) At certum est non mandasse, ut acquiescerent sententiæ falsæ, præsertim in negotio fidei ac religionis; ergo certum est sententiam Pontificis præsertim in negotio fidei ac religionis non potuisse esse falsam, sed ex peculiari Dei assistentia infallibilem.

3. Tertiò ex parte litigantium. Nam si Pontifex, quando publicè in concilio pronuntiabat sententiam, potuisset falli, vel à legitimo Scripturæ sensu aberrare, nunquam litigantes, qui illum consulebant, fuissent securi. Cur

ergo sub pœna capitis tenebantur sequi illius decisionem? Cur altera pars cum tanto onere debebat subjacere sententiæ contra se latæ, quam poterat suspicari falsam et iniquam esse? Denique cur totus populus in negotio religionis jubebatur id sequi, quod Pontifex judicabat sequi oportere, si Pontifex errare poterat?

4. Objiciunt lutherani Pontificem etiam cum toto concilio sæpè errasse in negotio religionis, idque probant variis exemplis. Primò, qui Aaron Pontifex fuit auctor idololatriæ, quando proposuit populo vitulum adorandum: (Exodi xxxii, 4.) Secundò, quando Urias contra legem Dei exstruxit novum altare in templo ad formam altaris Damasceni, et in eo sacrificia obtulit: (4 Reg. xvi, 10.) Tertio, quando tempore Isaia omnes speculatores populi erant cæci; (Isaia lxxvi, 10.) Quarto, quia tempore Jeremiæ, « à Propheta usque ad Sacerdotem omnes loquebantur mendacium; » (Jerem. vi, 13.) Quintò, quando idem Jeremias, propter verbum Domini, publico decreto omnium Sacerdotum et Prophetarum fuit condemnatus ad mortem: (Jerem. xxvi, 11.) Sextò, quando Christus à Pontificibus, scribis et senioribus populi in publico concilio morti adjudicatus est.

5. Respondeo: Frustra hæc objiciuntur. Primò, quia Aaron nec erat Pontifex, quando vitulum ex auro conflavit, nec fuit auctor idololatriæ. Nihil ergo juvat lutheranos hoc exemplum. Quod autem non fuerit Pontifex, certum est. Nam à Moyse consecratus est in Pontificem anno secundo egressionis ex Ægypto, prima die mensis primi, quando Tabernaculum fuit erectum: (Exod. xi, 29.) At vitulus jam antea conflatus erat, cum adhuc Moyses erat in monte Sinai cum Deo, et acceptis ab eo tabulis lapideis, jubebatur construere Tabernaculum per Beseleel filium Uri: (Exod. xxxi, 32.) Similiter, quod populus fuerit auctor idololatriæ, non autem Aaron, disertè habetur Exod. xxxii, 4: « Videns populus, quod moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus adversus Aaron, dixit: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant. »

6. Secundò Urias non erravit, tamquam judex et præses concilii in dirimendis controversiis legalibus; sed

extra concilium erravit in facto, volens satisfacere mandato regis Achaz, quod non negamus. Itaque nec hoc exemplum ad rem facit. Non enim est quæstio inter nos, an Pontifex nulla in re potuerit errare, aut peccare: potuit certè in multis, non minus, quàm alii. Sed quæstio est, an in sententia publicè ferendâ circa controversias legales potuerit errare, vel falsam sententiam dicere: non potuit. Nec Urias hoc modo erravit.

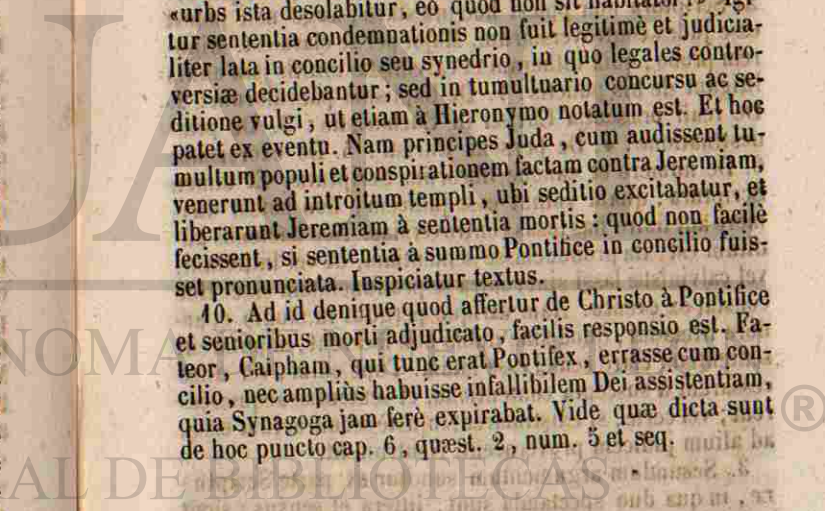
7. Tertio Isaias per speculatores, quos ait cæcos esse, non intelligit Pontifices sui temporis, sed scribas et pharisæos, qui erant futuri tempore Apostolorum, quando Jerusalem erat vastanda à romanis sub Vespasiano imperatore, ut interpretatur sanctus Hieronymus. Et patet ex ipso contextu, qui sic habet: « Ait Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel: adhuc congregabo ad eum congregatos ejus. Omnes bestia agri venite ad devorandum, universæ bestia saltus. Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi: canes muti, non valentes latrare. » Sensus est: Ait Dominus Deus: Ego post captivitatem babylonicam, in qua dispergentur judæi, iterum congregabo illos in Jerusalem, quod contigit sub Cyro persarum rege: (1 Esdræ i.) Deinde etiam gentiles eis aggregabo, quod factum est tempore Christi et Apostolorum, quando gentiles ad lucem Evangelii vocati sunt, et ex utroque populo coaluit una Ecclesia. Postea dicam romanis, qui propter infidelitatem vocantur bestia agri, venite ad devorandum, id est, ad devastandam et evertendam civitatem Jerusalem. Sed ob quam causam? Quia speculatores ejus, scribæ et pharisæi, merebuntur hanc pœnam, duplici titulo: Primò propter suam cæcitatem et incredulitatem. Nam neque ipsi volent Christum agnoscere pro Messia; neque permissuri sunt, ut judæi in eum credant. Et sic utrique propter incredulitatem digni erunt qui puniantur. Unde Christus Matth. xv, 14: « Cæci sunt, et duces cæcorum: » et cap. xxiii, 13: « Væ vobis scribæ et pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. » Secundò, quia erant canes muti, non valentes latrare, id est, ignavi pastores, non defendentes gregem sibi concreditum, nec vitia subditorum re-

prehendentes. Ex hac interpretatione, quæ textui, et Hieronymo conformis, nihil potest colligi, quod sit contra nos. Nam nostra assertio est Pontificem in veteri Testamento non potuisse errare in definiendis legalibus controversiis, quæ ad ipsum in concilio deferebant. Hæc autem non evertitur per hoc, quod pharisæi tempore Apostolorum fuerint cæci et increduli in Christum.

8. Quartò, nec dictum Jeremiæ, quod lutherani obijciunt, ipsis patrocinaur. Non enim intelligendum est de errore, vel mendacio Pontificis in decisione controversiarum legalium; sed de dolo seu mendacio Sacerdotum et Prophetarum in prædictione futurorum. Cum enim Jeremias, et alii Prophetæ à Deo missi prædicarent fore, ut populus propter scelera sua puniretur, et in captivitatem duceretur; Sacerdotes et pseudoprophetæ blandiebantur populo, et omnia prospera vaticinabantur, et sic miserè illum decipiebant. Hic sensus colligitur ex ipso textu. Nam Jeremiæ prædictio erat hæc: «Vir cum muliere capietur, senex cum pleno dierum. Et transibunt domus illorum ad alteros, agri et uxores pariter; quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe usque ad majorem omnes avaritiæ student.» Quid porrò Sacerdotes et pseudoprophetæ? sequitur: «A Propheta usque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum. Et curabant contritionem populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax, et non erat pax.» Vel ut Septuaginta vertunt: «A Sacerdote et usque ad pseudopphetam omnes fecerunt mendacium, et curabant contritionem populi mei, parvi pendentes et dicentes: «Pax, et ubi est pax?» quasi dicat: Quidquid ego ædifico, mali Sacerdotes et Prophetæ destruant. Ego reprehendo scelera populi, et prædico illi captivitatem; ut hac ratione illum permoveam ad dolorem et contritionem. Illi contra, dolo et mendacio decipiunt populum, promittendo prosperitatem et pacem; et sic conantur abstergere et curare contritionem, quam ex mea comminatione conceperat. Ex hoc sensu quid inferent adversarii? Vel nihil ex hoc: Sacerdotes et Prophetæ in veteri Testamento mentiebantur in prædictione futurorum: ergo Pontifex errabat in decisione controversiarum legalium. Illatio certè adversariis digna.

9. Quintò, quod obijcitur Jeremiam publico decreto Sacerdotum et Prophetarum fuisse condemnatum ad mortem, non spectat ad præsentem quæstionem. Primò, quia tametsi Sacerdotes et Prophetæ peccarint in hoc facto, non tamen errarunt in decisione alicujus controversiæ legalis, de quo errore hic disputamus; sed tantum in eò, quòd dicerent falsam esse prædictionem Jeremiæ de imminente eversione Jerusalem, ut jam explicavi. Deinde non soli Sacerdotes et Prophetæ, sed etiam populus condemnavit illum ad mortem. Cum enim dixisset Jeremias ex persona et mandato Dei: «Dabo domum istam sicut Silo, et urbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ;» mox sequitur: «Et audierunt Sacerdotes, et Prophetæ, et omnis populus Jeremiam loquentem verba hæc in domo Domini.» Et paulò post: «Apprehenderunt eum Sacerdotes, et Prophetæ, et omnis populus, dicens: Morte moriatur. Quare prophetavit in nomine Domini dicens: Sicut Silo erit domus hæc, et «urbs ista desolabitur, eò quòd non sit habitator?» Igitur sententia condemnationis non fuit legitime et judicialiter lata in concilio seu synedrio, in quo legales controversiæ decidebantur; sed in tumultuario concursu ac seditione vulgi, ut etiam à Hieronymo notatum est. Et hoc patet ex eventu. Nam principes Juda, cum audissent tumultum populi et conspirationem factam contra Jeremiam, venerunt ad introitum templi, ubi seditio excitabatur, et liberarunt Jeremiam à sententia mortis: quod non facile fecissent, si sententia à summo Pontifice in concilio fuisset pronunciata. Inspiciatur textus.

10. Ad id denique quod affertur de Christo à Pontifice et senioribus morti adjudicato, facilis responsio est. Factor, Caipham, qui tunc erat Pontifex, errasse cum concilio, nec amplius habuisse infallibilem Dei assistentiam, quia Synagoga jam ferè expirabat. Vide quæ dicta sunt de hoc puncto cap. 6, quæst. 2, num. 5 et seq.

QUÆSTIO III.

An etiam in novo Testamento sit aliquis iudex controversiarum, et quis?

1. Certum est aliquem esse. Quis ille sit, quæstio est. Lutherani et calvinistæ volunt Scripturam esse. Nos non Scripturam, sed Ecclesiam, seu Pontificem, qui est pastor et caput Ecclesiæ. Quod probavi sex argumentis in peculiari tractatu de iudice controversiarum. Quæ breviter hic reponam.

2. Primum sumitur ex officio iudicis, hoc modo: Qui est iudex inter duos litigantes debet ita pronuntiare sententiam, ut uterque litigantium clarè intelligat, quænam sit sententia iudicis; et alter eorum fateatur illam pro se, alter contra se latam esse: alioqui, nisi id fiat, non cessabunt à lite, sed uterque suam causam prosequetur. At Scriptura non potest hoc præstare; ergo non potest esse iudex controversiarum. Major per se clara est. Minorem probo, quia lutherani et calvinistæ multis jam annis litigant de his punctis: 1. De Baptismo parvulorum: 2. De reali præsentia Christi in Eucharistia: 3. De prædestinatione: 4. De persona Christi: 5. De exorcismo: 6. De numero et canone librorum Scripturæ. Et tamen Scriptura, quam volunt esse iudicem, non potest dirimere aut finire has ipsas controversias. Nec hæc tunc auditum est, ita pronunciassent sententiam, ut vel lutherani, vel calvinistæ lassii sint contra se pronunciatam esse. Hoc constat ex eventu. Nam utrique pergunt in studio et ardore litigandi, quod sine dubio non facerent, si putarent sententiam clarè semel esse latam. Tunc enim, vel ultrò cessarent à suscepta contentione, et sententiæ acquiescerent; vel certè, si existimarent injustè secum actum esse, ad alium iudicem provocarent. Neutrum fit.

3. Secundum argumentum sumitur ex parte Scripturæ, in qua duo spectanda sunt, littera et sensus: sicut in homine corpus et anima. De illis, ut aliqui interpretantur, locutus est Apostolus 2 Cor. iii, 6, cum ait: «Littera occidit, spiritus autem vivificat,» q. d.: Si se-

quaris verum Scripturæ sensum, qui est quasi spiritus, et anima vivificans, proderit tibi ad salutem. Si autem, neglecto vero et legitimo sensu, hæreas tantum in externa littera, et contendas illum esse sensum, quem externa littera præsefert, sæpè errabis. Quam interpretationem sequitur Augustinus serm. de tempore.

4. Hoc posito, duo probanda sunt: Unum est, quod Scriptura, si litteram spectes, non possit esse iudex controversiarum: alterum, quod neque si sensum spectes, possit esse illarum iudex. Priorem partem sic probo: Ille non potest esse infallibilis iudex controversiarum, qui ducit homines in errorem et hæresim: at Scriptura, si nudam illius litteram spectamus, ducit homines in errorem et hæresim: ergo non potest esse infallibilis iudex controversiarum. Major per se nota est, quia propterea quærimus infallibilem iudicem, ne erremus: ergo qui ducit nos in errorem, non est infallibilis iudex. Minor patet ex Apostolo, quia Scriptura secundum litteram occidit, id est, in lapsum et errorem ducit.

5. Sic olim occidit judæos, qui omnia quæ in Moysæ et Prophetis prædicta erant de Christo, intelligebant secundum externam litteram, et sensum interius latentem non percipiebant. Et hoc est, quod ait Apostolus 2 Cor. iii, 15: «Usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum,» id est: Adhuc judæi non intelligunt Moysen, quem quotidie legunt, quia non penetrant internum ipsius sensum, sed externa littera contenti sunt. Vel clariùs: Non agnoscunt Christum, qui in Moysæ sub externis cæremoniis ac sacrificiis, tamquam sub velamine occultatus est. Adhuc hærent in ipso velamine, et non considerant, quid sub illo lateat reconditum. Quod etiam objicit illis Christus: Joan. v, 39: «Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.» q. d.: si vultis certo cognoscere me esse Messiam à Deo promissum, de quo Moyses et Propheta scripserunt, non tantum debetis legere Scripturas, quoad externam litteram, sed multo magis scrutari internum sensum et spiritum, qui sub externa littera, quasi sub

umbra aut figura delitescit. Hoc hactenus non fecistis. Tametsi enim persuasum vobis sit, in Scripturis sitam esse vitam aeternam, tamen nescitis in qua parte sita sit. Non est sita in externa littera, in externis caeremoniis et figuris, ut vos putatis, sed in spiritu, in sensu, in mysterio: ibi me quaerite, et inuenietis.

6. Posteriores sic probat: Scriptura, quoad verum et legitimum sensum, saepe est obscura, et difficilis intellectu; ac proinde saepe oritur controversia de vero et legitimo ipsius sensu. Omnis autem controversia requirit aliquem iudicem. Debet ergo esse aliquis iudex, qui definiat hunc esse legitimum sensum, illum non esse. At hic iudex non potest esse ipsa Scriptura, de cuius mente et sententia controversia movetur; ergo aliquis alius distinctus à Scriptura.

7. Tertium argumentum sumitur ex parte controversiarum. Multae enim sunt controversiae circa fidem et religionem, quarum vel nulla fit mentio in Scriptura, vel certe non sufficiens ad hoc, ut Scriptura de illis sententiam ferre possit: ergo in iis dirimendis alius iudex quaerendus est. Ejusmodi autem controversiae sunt haec: 1. An libri Tobiae, Judith, Sapientiae, Ecclesiastici et Machabaeorum sint canonici et divini, necne? 2. Quod sint Sacramenta novae legis? 3. An exorcismus, et aliae caeremoniae in Ecclesia catholica usitatae, possint adhiberi in Baptismo? 4. An baptizati ab haereticis sint rebaptizandi? 5. An baptismus una mersione conferri debeat? 6. An christiani loco sabbathi debeant colere diem dominicam? 7. An beata Maria manserit virgo post partum? 8. An Petrus Apostolus fuerit Romanae Ecclesiae episcopus? 9. An Symbolum fidei sit vere canonicum et Apostolicum? 10. An in veteri Testamento fuerit aliquod externum remedium pro foeminis contra peccatum originale?

8. Quartum sumitur ex usu et praxi observata tempore veteris Testamenti. Nam omnes controversiae legales, quae erant majoris momenti, à summo Sacerdote seu Pontifice, tamquam à supremo in terris iudice, non autem à Scriptura debebant dirimi ac definiri, ut supra copiose ostensum est.

9. Quintò ex usu et praxi novi Testamenti, ubi idem

hactenus servatum est. Nam tempore Apostolorum fuit orta controversia de circumcissione: An scilicet omnes christiani, qui tunc fidem Evangelii recipiebant, num possent salvari, nisi circumciderentur et legalia servarent? Quae controversia potissimum intelligebatur de gentilibus ad fidem conversis. Erat autem duplex de hac re sententia: Una quorundam, qui ex judaeis facti erant christiani, qui dicebant gentiles per fidem Christi non posse salvari, nisi circumciderentur, et caeremonias legis Mosaicae observarent. Altera Pauli et Barnabae, qui asserbant non opus esse circumcissione et observatione legalium: (Actuum xv, 2.) At quomodo decisa et definita est haec controversia? An ad solam Scripturam, tamquam ad communem iudicem delata est? Nihil minus: sed potius ex consensu utriusque partis delecti sunt aliqui, qui Jerosolymam irent ad Apostolos, ut ipsi in solemnibus concilio de tota re cognoscerent, et definitivam sententiam pronunciarent. Quod et factum est. Nam ex una parte designati sunt Paulus et Barnabas, et ex altera alii, qui simul Jerosolymam profecti, Apostolos et seniores adierunt. Hi coacto concilio, et invocato Spiritu Sancto, responderunt his verbis: «Visum est Spiritui Sancto, et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam haec necessaria: ut abstinere vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione.»

10. Post tempora Apostolorum aliae, atque aliae controversiae diversis locis, atque aetatibus exortae sunt, quas similiter à Pontifice romano, vel à Conciliis ab eo approbatis decisas ac diremptas esse notum est ex historiis Ecclesiasticis. Et qui illorum noluerunt acquiescere, pro haereticis habiti et damnati sunt. Hujus rei multa exempla adduxi in supradicto tractatu de iudice controversiarum.

11. Sextum sumitur ex analogia iudicis controversiarum civilium. Quod sic propono. Inter res fidei ac religionis ex una parte, et inter res civiles ac politicas ex altera, potest spectari multiplex analogia. 1. Sicut in politicis ac civilibus saepe oriuntur lites ac controversiae, quae requirunt aliquem iudicem, qui sententiam ferat inter partes litigantes; sic etiam fit in fide ac religione.

2. Sicut in controversiis civilibus distinguuntur hæc tria, iudex, lex scripta, et consuetudo: sic etiam in controversiis fidei, hæc tria, iudex, Scriptura utriusque Testamenti et traditio. 3. Sicut princeps vel magistratus secularis fungitur officio iudicis in decisione controversiarum civilium; sic etiam princeps Ecclesie, vel synodus ecclesiastica fungitur officio iudicis in decisione controversiarum fidei. 4. Sicut lex scripta est quasi norma quædam seu regula, quam sequitur iudex secularis in decidendis controversiis civilibus: sic etiam Scriptura utriusque Testamenti est quasi norma quædam seu regula, quam sequitur iudex ecclesiasticus in decidendis controversiis fidei. 5. Sicut sola lex scripta non est sufficiens et integra norma omnium controversiarum civilium, sed lex scripta et consuetudo simul: sic etiam sola Scriptura utriusque Testamenti non est sufficiens et integra norma omnium controversiarum fidei, sed Scriptura, et traditio simul. Hæc clara sunt: Objectiones verò alibi solutæ.

CAPUT XII.

DE INSTRUMENTIS DIVINI CULTUS.

1. Dixi hactenus de ministris Synagogæ, qui ad divinum cultum erant deputati: nunc dicendum est de instrumentis, quibus divinus cultus peragebatur. Deinde de ipso cultu, qui consistebat in sacrificiis, Sacramentis et observantiis legalibus. Et quidem instrumenta divini cultus erant hæc: 1. Tabernaculum: 2. Templum, quod successit in locum Tabernaculi: 3. Arca fœderis, quæ prius fuit in Tabernaculo, postea in templo: 4. Propitiatorium, quod erat supra Arcam: 5. Candelabrum habens septem lucernas: 6. Mensa panum propositionis: 7. Altare thymiamatis: 8. Altare holocausti: 9. Vasa sacra: 10. Vestes sacerdotales: de quibus D. Thom. 4. 2. quæst. 102, art. 4. Et quidem de vestibus sacerdotalibus jam antea dictum est cap. 8, quæst. 5. De reliquis hic di-

cendum. Addam aliquid de Synagogis et cathedris, in quibus Scriptura legebatur et explicabatur.

TABERNACULUM ET TEMPLUM.

2. Tabernaculum erat mobile et portabile, quod per partes poterat dissolvi et comportari, quando movenda erant castra: (Exodi xxvi.) Templum verò à Salomone ædificatum erat fixum et immobile, de quo 3 Reg. vi et seq. Ratio duplex est: Una litteralis, altera mystica. Litteralis est, quia iudæi ab egressu ex Egypto usque ad tempus Salomonis non fuerunt quieti. Nam primò per 40 annos errarunt in deserto. Postea habuerunt perpetua bella cum vicinis gentibus in Palæstina. Itaque conveniens fuit, ut haberent Tabernaculum mobile, quod possent transferre de loco in locum, non autem fixum et immobile, ne à gentibus occuparetur. At tempore Salomonis, cum essent in summa pace et quiete, poterant sine ullo periculo habere templum fixum et immobile, in quo Deo servirent. Mystica est, quia per Tabernaculum, quod erat mobile et mutabile, significabatur status vitæ præsentis, quæ similiter mutationibus obnoxia est. Per templum verò, quod erat fixum et stans, significabatur status futuræ vitæ, quæ est immutabilis. Unde etiam legimus, quod in ædificatione templi non sit auditus sonitus mallei vel securis: (3 Reg. vi, 7,) quia nec in futura vita erit ullus strepitus aut turbatio: (Apoc. xxi, 4.)

3. Quod ad structuram utriusque attinet, Tabernaculum erat longum triginta cubitis, latum decem, altum decem. Et divisum in duas partes, quarum una dicebatur *Sanctum*, habens viginti cubitos in longitudine: altera, *Sanctum Sanctorum*, habens decem cubitos. Itaque *Sanctum* erat quadrangulum, habens longitudinem viginti, et latitudinem decem cubitorum. Inter utrumque erat velum, quo *Sanctum* dividebatur à *Sancto Sanctorum*. Et quidem in Sancto erat candelabrum: mensa panum propositionis et altare thymiamatis. In Sancto Sanctorum Arca fœderis cum propitiatorio. In Sanctum quotidie ingrediebantur Sacerdotes mane et vespere, tum ut adolerent thymiamata; tum etiam ut vespere accende-

2. Sicut in controversiis civilibus distinguuntur hæc tria, iudex, lex scripta, et consuetudo: sic etiam in controversiis fidei, hæc tria, iudex, Scriptura utriusque Testamenti et traditio. 3. Sicut princeps vel magistratus secularis fungitur officio iudicis in decisione controversiarum civilium; sic etiam princeps Ecclesie, vel synodus ecclesiastica fungitur officio iudicis in decisione controversiarum fidei. 4. Sicut lex scripta est quasi norma quædam seu regula, quam sequitur iudex secularis in decidendis controversiis civilibus: sic etiam Scriptura utriusque Testamenti est quasi norma quædam seu regula, quam sequitur iudex ecclesiasticus in decidendis controversiis fidei. 5. Sicut sola lex scripta non est sufficiens et integra norma omnium controversiarum civilium, sed lex scripta et consuetudo simul: sic etiam sola Scriptura utriusque Testamenti non est sufficiens et integra norma omnium controversiarum fidei, sed Scriptura, et traditio simul. Hæc clara sunt: Objectiones verò alibi solutæ.

CAPUT XII.

DE INSTRUMENTIS DIVINI CULTUS.

1. Dixi hactenus de ministris Synagogæ, qui ad divinum cultum erant deputati: nunc dicendum est de instrumentis, quibus divinus cultus peragebatur. Deinde de ipso cultu, qui consistebat in sacrificiis, Sacramentis et observantiis legalibus. Et quidem instrumenta divini cultus erant hæc: 1. Tabernaculum: 2. Templum, quod successit in locum Tabernaculi: 3. Arca fœderis, quæ prius fuit in Tabernaculo, postea in templo: 4. Propitiatorium, quod erat supra Arcam: 5. Candelabrum habens septem lucernas: 6. Mensa panum propositionis: 7. Altare thymiamatis: 8. Altare holocausti: 9. Vasa sacra: 10. Vestes sacerdotales: de quibus D. Thom. 4. 2. quæst. 102, art. 4. Et quidem de vestibus sacerdotalibus jam antea dictum est cap. 8, quæst. 5. De reliquis hic di-

cendum. Addam aliquid de Synagogis et cathedris, in quibus Scriptura legebatur et explicabatur.

TABERNACULUM ET TEMPLUM.

2. Tabernaculum erat mobile et portabile, quod per partes poterat dissolvi et comportari, quando movenda erant castra: (Exodi xxvi.) Templum verò à Salomone ædificatum erat fixum et immobile, de quo 3 Reg. vi et seq. Ratio duplex est: Una litteralis, altera mystica. Litteralis est, quia iudæi ab egressu ex Egypto usque ad tempus Salomonis non fuerunt quieti. Nam primò per 40 annos errarunt in deserto. Postea habuerunt perpetua bella cum vicinis gentibus in Palæstina. Itaque conveniens fuit, ut haberent Tabernaculum mobile, quod possent transferre de loco in locum, non autem fixum et immobile, ne à gentibus occuparetur. At tempore Salomonis, cum essent in summa pace et quiete, poterant sine ullo periculo habere templum fixum et immobile, in quo Deo servirent. Mystica est, quia per Tabernaculum, quod erat mobile et mutabile, significabatur status vitæ præsentis, quæ similiter mutationibus obnoxia est. Per templum verò, quod erat fixum et stans, significabatur status futuræ vitæ, quæ est immutabilis. Unde etiam legimus, quod in ædificatione templi non sit auditus sonitus mallei vel securis: (3 Reg. vi, 7,) quia nec in futura vita erit ullus strepitus aut turbatio: (Apoc. xxi, 4.)

3. Quod ad structuram utriusque attinet, Tabernaculum erat longum triginta cubitis, latum decem, altum decem. Et divisum in duas partes, quarum una dicebatur *Sanctum*, habens viginti cubitos in longitudine: altera, *Sanctum Sanctorum*, habens decem cubitos. Itaque *Sanctum* erat quadrangulum, habens longitudinem viginti, et latitudinem decem cubitorum. Inter utrumque erat velum, quo *Sanctum* dividebatur à *Sancto Sanctorum*. Et quidem in Sancto erat candelabrum: mensa panum propositionis et altare thymiamatis. In Sancto Sanctorum Arca fœderis cum propitiatorio. In Sanctum quotidie ingrediebantur Sacerdotes mane et vespere, tum ut adolerent thymiamata; tum etiam ut vespere accende-

rent lucernas candelabri, et mane eas extinguere. At in Sanctum Sanctorum solus Pontifex ingredi poterat, idque semel in anno, nempe in festo Expiationis. (Levit. xvi.)

4. Erat autem Tabernaculum constructum ex viginti tabulis lignorum Setim inauratis, in longitudine versus meridiem, et totidem in longitudine versus septentrionem. At versus occidentem, ubi erat altitudo, habebat octo tabulas, versus orientem nullam. Ibi enim erat ingressus in Tabernaculum, ideoque nihil aliud ibi erat, nisi quinque columnæ inauratæ, quæ velo tegebantur; ita ut Sacerdotes elevato velo, possent introire: (Exod. xxvi, 15 et seqq.)

5. Tegebatur autem tam supernè quàm ad latera: Primò quidem decem cortinis factis ex cocco, purpura, hyacintho ac bysso, quæ per modum tentorii erant tensæ et expansæ. Secundò undecim sagis seu stragulis cilicinis. Tertio pellibus arietum rubricatis. Quarto pellibus janthinis contra pluvias et procellas: (Exod. xxvi, 1 et seqq.) Dices: Si Tabernaculum fuit undique tectum et velatum, quomodo potuit lumen admittere? Respondeo: Admittebat lumen per illam partem orientalem, ubi Sacerdotes, submoto velo, ingrediebantur. Ibi enim nulla erat tabula, ut dictum est, sed tantum quinque columnæ inauratæ.

6. In circuitu Tabernaculi erat atrium supernè patens et sub dio, quod undequaque ambiebat Tabernaculum, ita ut Tabernaculum staret in medio atrii, sicut apud christianos templum solet stare in medio cimeterii: (Exod. xl, 31.) Hoc atrium erat quadrangulum, habens centum cubitos in longitudine, et quinquaginta in latitudine, et quinque in altitudine: (Exod. xxvii, 18.) Cingebatur sexaginta columnis æneis, quarum viginti erant ad meridiem, viginti ad aquilonem, decem ad occidentem, et decem ad orientem. In istis columnis eminebant paxilli, id est, clavi, è quibus tentoria, id est, vela, vel cortinæ suspendebantur: (Exod. xxvii, 10 et seqq., et Exodi xxxv, 17.) In introitu atrii erat tentorium, seu cortina cubitorum viginti, pendens ex quatuor columnis: (Exodi xxvii, 16.) Ab introitu atrii usque ad Tabernacu-

lum erat longitudo et latitudo quinquaginta cubitorum, ut caperet populum. Nam iste locus erat quasi templum laicorum, in quo orabant et sacrificia offerebant. Non enim poterant intrare in Tabernaculum. In eodem atrio, non quidem versus introitum, sed versus Tabernaculum erat altare holocausti sub dio; et inter altare et Tabernaculum erat labrum æneum ad lavandum: (Exodi xxx, 18.)

7. Templum, quod Salomon postea ædificavit, fuit multo majus ac capacius, quàm Tabernaculum. Et tria in eo spectari debent: 1. Templum ipsum: 2. Atria circa templum sub dio: 3. Porticus Salomonis sub tecto. Porro templum ipsum, sicut etiam de Tabernaculo dictum est, continebat duas partes. Una respondebat Sancto, in qua erant candelabra, mensæ et altare thymiamatis. Altera Sancto Sanctorum, in qua erat Arca fœderis cum propitiatorio. Inter utramque partem erat velum, de quo Matth. xxvii, 51: «Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo usque deorsum.»

8. De atrii quæstio est, quot fuerint? Constat unum tantum fuisse juxta Tabernaculum: plura quàm unum juxta templum. At quot? Aliqui distinguunt. Ajunt deo fuisse tempore Salomonis: unum interius juxta templum pro Levitis et Sacerdotibus, ubi erat altare, holocaustum et mare æneum: alterum exterius pro populo, ubi laici orationis causa conveniebant. De utroque intelligitur illud 2 Paralipom. iv, 9: «Fecit etiam atrium Sacerdotum, et basilicam grandem.» Tria verò tempore Herodis: primum pro Sacerdotibus: secundum pro laicis: tertium pro immundis et gentilibus. Vide Azorium lib. 6 inst. mor. cap. 53, et Cornelium in cap. xvii Exod. v. 9.

9. Nota, secundum atrium fuisse quasi templum laicorum, in quo orabant, victimas Sacerdotibus offerebant, sacrificia spectabant, hostias pacificas comedebant, ideoque in Evangelio templi nomine appellari: Matth. xxi, 12: «Intravit Jesus in templum Dei, et eiciebat omnes vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit, et dixit eis: Scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur.» Et infra: «Pueros clamantes in templo, et dicentes: Hosanna filio David:» quæ omnia intelligun-

tur de atrio laicorum. Nam in templum propriè dictum nulli licebat ingredi, nisi Sacerdotibus Aaronicis: (Hebr. ix, 6.) Nec Christus aut pueri unquam illud ingressi. Vide Maldonatum in c. XXI Matth. v. 42, et Cornelium loco citato.

10. De porticu Salomonis similiter quæstio est, an fuerit aliquid distinctum ab atrio seu templo laicorum? Probabile est fuisse distinctum: 1 quia porticus erat sub tecto; atrium sub dio: 2 in porticu ambulabant judæi; in atrio orabant. De porticu dicitur Joan. x, 23: «Ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis.» De atrio: «Domus mea, Domus orationis vocabitur.» Vide Azorium lib. 6, cap. 53, quæst. 3.

ARCA FŒDERIS.

11. Arca fœderis, de qua Exodi xxv, 10, primò fuit in Tabernaculo, postea in templo. Et quidem quamdiù fuit in Tabernaculo, sæpè de loco in locum translata est. Nam post finitam peregrinationem in deserto, cum jam filii Israel ingressi essent terram promissionis, primò posita fuit in Galgalis: secundò in Silo: tertio in None: quartò in Gabaon: quintò in Jerusalem. Ratio litteralis est, quia Arca manebat ordinariè in illo loco, ubi Pontifex residebat. At ille sæpè mutabat locum, antequam templum fuisset ædificatum à Salomone. Mystica est, quia Arca fuit figura cœtus beatorum; ac beati in hac vita erant variis mutationibus obnoxii; in altera sunt quieti et constantes. Nam hæc vita comparatur Tabernaculo, quod movebatur: altera templo Salomonis, quod certo loco consistebat.

12. Forma Arce erat quadrangula, non quadrata. Habebat enim duos cubitos et dimidium longitudinis: unum cum dimidio latitudinis, et unum cum dimidio altitudinis. In quatuor angulis habebat quatuor circulos aureos, quibus inducebantur vectes inaurati ad portandum. Erat autem facta ex lignis Setim inauratis, in eum finem, ut in ea reponerentur tabulæ Legis Decalogi. Unde etiam dicta est Arca Testimonii, id est, Legis, quia lex continebat attestationem divinæ voluntatis: et in ea Deus tes-

tatum reliquerat, quid à nobis fieri vellet. Item Arca Testamenti seu fœderis, quia lex servata in Arca erat conditio fœderis inter Deum et hebræos initi.

13. Et ob hanc causam summa erat veneratio hebræorum erga Arcam: quod etiam ex his colligi potest. Primò, quia ponebatur in Sancto Sanctorum, tanquam in loco honoratissimo: (Heb. ix, 3.) Secundò, quia præcedebat castra, quando populus proficiscebatur, et super illam columna nubis incumbebat: (Numer. x, 33.) Tertio, quia portabatur ordinariè à Levitis: (1 Paralip. xv, 45,) extraordinariè à Sacerdotibus, ut in transitu Jordanis, et in demolitione murorum Jericho: (Josue vi, 6:) numquam à laicis. Unde etiam morte punitus est Oza, quod cum laicus esset, ausus fuisset, non dico portare, sed vel manu attingere Arcam Domini: (2 Reg. vi, 7.) Quarto, quando à Levitis elevabatur Arca, ut præcederet castra, tunc orabat Moyses coram illa, dicens: «Surge Domine, et dissipentur inimici tui, et fugiant, qui oderunt te, à facie tua.» Quando verò deponebatur, dicebat Moyses: «Revertere Domine ad multitudinem exercitus Israel.» (Num. x, 35.) Propter has et similes causas vocabatur gloria Israel. Unde uxor Phinees: 4 Regum iv, 24: «Translata est, inquit, gloria de Israel, quia capta est Arca Domini.»

14. Est autem vetus quæstio, an præter duas tabulas legis Decalogi, fuerit aliquid aliud in Arca? Nam quod nihil aliud in ea fuerit, colligi potest ex illo 3 Reg. viii, 9: «In Arca autem non erat aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filiis Israel.» At Apostolus affirmat præter duas tabulas fuisse etiam manna et virgam Aaron. Sic enim scribit Hebr. ix, 4: «Tabernaculum habens Arcam Testamenti: in qua urna aurea, habens manna, et virga Aaron, quæ fronderat, et tabulæ Testamenti.» Ad hanc quæstionem respondent Chrys. et Theophylact. tempore Moysis in Arca nihil fuisse nisi tabulas legis: sed postea à Jeremia, circa tempus captivitatis Babylo-nicæ, appositam fuisse urnam cum manna et virga Aaronis. Idque Paulum Apostolum per traditionem accepisse à Gamaliele præceptore suo, de quo ipse meminit

Act. xxii, 3. Alii aliter respondent, ut videre est apud Riberam et Cornelium in caput nonum hebraeorum.

15. Est et alia quaestio: An Arca, quæ primò fuit in Tabernaculo, deinde in templo Salomonis usque ad templum captivitatis Babylonicæ, postea etiam fuerit in templo secundo, quod post reditum ex captivitate Babylonica ædificatum est? Respondeo: Non fuit. Quod sic ostendo: Jeremias Propheta, antequam templum Salomonis vastaretur, ex instinctu Dei abstulit Tabernaculum, Arcam, et altare thymiamatis, et portavit ope Angelorum (ut multi volunt) in montem Nebo, et ibi in quadam spelunca occultavit, ut expressè habetur 2 Mac. ii, 4, his verbis: «Erat autem in ipsa scriptura, quomodo Tabernaculum, et Arcam jussit Propheta, divino responso ad se facto, comitari secum, usquequò exiit in montem, in quo Moyses ascendit et vidit Dei hæreditatem. Et veniens ibi Jeremias invenit locum speluncæ, et Tabernaculum, et Arcam, et altare incensi intulit illuc, et ostium obstruxit.» Et mox additur: «Et accesserunt quidam simul, qui sequebantur, ut notarent sibi locum, et non potuerunt invenire. Ut autem cognovit Jeremias, culpans illos, dixit: Quod ignotus erit locus donec congreget Deus congregationem populi, et propitius fiat: et tunc Dominus ostendet hæc, et apparebit majestas Domini.» Ex quo colligit Epiphanius in vita Moysis, Dorotheus in Synopsi, et alii boni auctores, Tabernaculum, Arcam et altare thymiamatis occultanda usque ad finem mundi, et tunc demum manifestanda ad conversionem judæorum. Si ita est, sequitur primò non fuisse Arcam in templo secundo, quod post reditum ex Babylone ædificatum est: secundò falsum esse, quod aliqui asserunt, eo tempore quo templum secundum à romanis eversum est, Arcam à Tilo in triumphum ductam esse. Quod idè sibi persuadent, quia Romæ in aræ Tili triumphali apparet depicta Arca. Sed errant; non est enim Arca, sed mensa panum propositionis, ut affirmat Josephus, qui hujus triumphi spectator fuit. Vide Cornelium in cap. 25 Exodi, et Serarium in cap. 2, lib. 2 Machab. q. 17, 18, 19.

PROPITIATORIUM.

16. Super Arcam, quæ supernè patebat, erat operculum ex puro auro factum, quod dicebatur *Propitiatorium*, vel *Oraculum*. Super illud stabant duo Cherubim, seu duo Angeli Cherubini, similiter ex puro auro: alter in dextero latere, alter in sinistro, qui expansis et conjunctis alis tegebant propitiatorium: et super illas alas sedebat Deus, tanquam in throno, habens sub se Arcam cum operculo, id est, cum Propitiatorio, tanquam scabellum pedum suorum: (Exod. xxv, 17 et seqq.) Quo etiam spectant hæc testimonia 4 Regum xix, 15: «Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim,» id est super alas Cherubim: et 4 Paralip. xxviii, 2: «Cogitavi, ut ædificarem domum in qua requiesceret Arca fœderis Domini, et scabellum pedum ejus;» id est adorate Arcam, vel prosternite vos ante Arcam, quæ est scabellum pedum Domini Dei, sedentis super alas Cherubim. Vide Bellarm. in commentario illius Psalmi, Cornelium in c. 25 Exodi, Azorium l. 6 institut. moral. c. 44 et 45.

17. Porrò operculum Arcæ dictum est vel *Propitiatorium*, vel *Oraculum*. Propitiatorium, quia erat locus placationis, ubi Deus, loquens cum Moyse, placabatur, et propitiabatur populo: Exod. xxv, 22: «Loquar ad te supra Propitiatorium, et de medio Cherubim qui erunt super Arcam testimonii.» Oraculum verò, quia Deus dabat ibi responsa, seu viva vocis oracula, quando Moyses consulebat illum de rebus dubiis, vel futuris: Numer. vii, 89: «Cum ingrederetur Moyses Tabernaculum fœderis, ut consuleret Oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de Propitiatorio, quod erat super Arcam testimonii inter duo Cherubim. Unde et loquebatur ei.» Vide quæ dicta sunt c. 7, q. 4, n. 9 et q. 5, n. 16.

CANDELABRUM.

18. Dictum est de Arca et Propitiatorio, quæ erant in Sancto Sanctorum. Nunc dicendum est de candelabro, mensa panum propositionis, et altari thymiamatis, quæ

erant in Sancto. Candelabrum quidem ad meridiem: mensa ad septentrionem: altare in medio utriusque: (Exod. xl, 20.) Loquor autem de unico candelabro, quod fuit in Tabernaculo, non de decem candelabris, quæ fuerunt in templo Salomonis.

19. Igitur candelabrum constabat ex auro purissimo. Ex illius hastili procedebant sex calami, seu armi, qui omnes æqualiter cum hastili in altum assurgebant. Superius erant septem lucernæ, una in hastili, reliquæ in sex ramis: (Exodi xxv.) Hæ lucernæ illuminabant mensam panum propositionis et altare thymiamatis, sed tantum nocte. Quod intelligitur ex illo Exodi xxvii, 20: «Præcipe filiis Israel, ut afferant tibi oleum de arboribus olivarum purissimum, piloque contusum, ut ardeat lucerna semper in Tabernaculo testimonii, extra velum, quod oppansum est testimonio. Et collocabunt eam Aaron et filii ejus, ut usque manè luceat coram Domino.» Ubi notandum est illud, *usque manè*, ut sensus sit: Luceat nocte, et non die. Igitur quotidie per totum annum vespere Sacerdotes accendebant lucernas, ut tota nocte arderent. Mane verò eas extinguebant, mundabant, componebant et oleum infundebant. Quod apertius explicatur Levitic. xxiv, 2: «Præcipe filiis Israel, ut adferant tibi oleum de olivis purissimum ac lucidum, ad concinandas lucernas jugiter extra velum testimonii Tabernaculo scæderis. Ponetque eas Aaron à vespere usque ad manè coram Domino.» (Vide etiam 1 Reg. iii, 3, et 2 Paralip. xiii, 11.) Præter candelabrum, erant emunctoria ex auro purissimo, quibus lucernæ emungebantur, et thuribula, seu vasa, in quibus ea, quæ emuncta erant, extinguebantur: (Exod. xxv, 38.)

MENSA PANUM PROPOSITIONIS.

20. Hæc mensa facta erat ex lignis Setim, auro obductis: longa duos cubitos, lata unum, alta unum et medium. Supernè labio seu limbo aureo, et clausura aurea circumdata, ne panes deciderent. Habens quatuor pedes, quibus fulciebatur. Singuli pedes habebant singulos annulos, in quos vectes lignei, et auro obducti inferebantur

tur ad mensam tollendam, et de loco in locum transportandam. (Exod. xxv.)

21. In hac mensa ponebantur duodecim panes, de quibus notanda sunt hæc: Primò erant duodecim, quia totidem erant tribus filiorum Israel. Secundò dicebantur panes propositionis, vel panes faciles, quia in conspectu Dei proponebantur: (Exod. xxv, 30.) Tertio erant azyymi ex simila purissima, et singuli ponderabant duas decimas: (Levit. xxiv, 5.) Quarto sex ponebantur in una parte mensæ; totidem in altera: (Ibid. vers. 6.) Quintò his panibus imponebatur thus ad significandum Deo oblatos esse: (Ibidem v. 7.) Sextò singulis Sabbathis auferebantur veteres, et ponebantur novi adhuc calidi: (Ibidem v. 8.) Septimò veteres comedebantur à solis Sacerdotibus: (Matth. xii, 4.) Octavò novi pinsebantur à Levitis: (1 Paralip. ix, 32.) Nonò simila, ex qua fiebant, offerebatur à populo: (Levitic. xxiv, 5.) Unde sequitur, et laicos, et Levitas, et Sacerdotes aliquid egisse circa hos panes. Laici offerebant materiam, Levitæ pinsebant, Sacerdotes manducabant. Falsa igitur est hebræorum traditio, de qua Hieron. in caput 4 Malachiæ: «Panis propositionis, juxta traditiones hebraicas, ipsi Sacerdotes serere, ipsi demetere, ipsi molere, ipsi coquere debebant.»

ALTARE THYMIAMATIS.

22. Altare erat duplex: Unum thymiamatis seu incensi, in quo incendebatur thus et alia aromata suavissimi odoris: alterum holocaustorum, in quo omnes victimæ offerebantur. Igitur de altari thymiamatis, de quo nunc sermo est, hæc notanda sunt: (Exodi xxx.)

23. Primò factum erat ex lignis Setim inauratis; longum cubitum unum, latum cubitum unum, altum cubitos duos, habens quatuor cornua, et coronam auream per girum. In medio habens craticulam reticulatam, per quam favillæ et cineres aromatum incensorum decidebant sub altare, ut inde suo tempore eximerentur. Habens insuper quatuor annulos, per quos inferebantur duo vectes, quibus portabatur à Sacerdotibus per desertum.

24. Secundò hoc altare positum erat in *Sancto* inter candelabrum et mensam panum propositionis, obversum Propitiatorio seu Oraculo: erat in *Sancto Sanctorum* super Arcam: Unde etiam vocari solet altare Oraculi: quia ita erat obversum Oraculo, ut per aperturam, quæ erat supernè in pariete, in Sanctum à Sancto Sanctorum ascenderet fumus aromatum ex altari thymiamatis, et perveniret ad ipsum Oraculum, ubi Deus residens super alas Cherubim, dabat responsa: idque eo fine, ut Deus isto suffitu ac odore aromatum, tanquam supremus omnium Dominus honoraretur.

25. Tertio in hoc altari nullæ victimæ sed tantum thymiamata, seu aromata suavissimi odoris incendebantur non tantum à Pontifice, sed etiam à minoribus Sacerdotibus, qui quotidie bis, semel mane, et semel vespere illud præstabant, ut capite septimo, quæstione 4, n. 4 dictum est. Non quod Deus delectaretur ejusmodi odoribus; (cum sit incorporeus,) sed quod esset signum magnæ venerationis, ac reverentiæ erga Deum, tanquam supremum Dominum, ut jam ante insinuavi.

ALTARE HOLOCAUSTI.

26. Hoc altare, in quo holocausta, et quævis alia sacrificia Deo immolabantur et cremabantur, non erat in Tabernaculo, sed in atrio Sacerdotum, sub dio positum, propter ignem, fumum, et nitorem victimarum, ut supra dixi. De quo similiter hæc notanda sunt: (Exodi xxvii et xxviii.)

Primò erat factum ex lignis Setim, quæ æneis tabulis interiùs tegebantur, ne ab igne læderentur. Longum cubitos quinque: latum totidem: altum tres: interiùs cavum et inane ad continendum ignem pro comburendis sacrificiis: (Exod. xxvii, 4 et 8.)

Secundò habebat supernè craticulam æneam foraminibus plenam, instar retis, quæ totam altari longitudinem et latitudinem occupabat. Huic craticulæ imponebantur victimæ, ut à subjecto igne cremarentur, et earum cinis per foramina craticulæ sub altare decideret.

Tertio ex eadem craticula pendeat arula ænea, vel fo-

culus æneus in ipsa altaris cavitate; in quo foculo erat ignis ad comburendas carnes, quæ in superiori craticula ponebantur. Hic ignis, qui de cælo fuerat missus, quotidie novis lignis appositis fovebatur à Sacerdotibus, ne unquam extingueretur. Foculus, in quo erat ignis, pendeat in cavitate altaris, et supernè per quatuor catenulas alligabatur ad quatuor altaris et craticulæ cornua.

Quartò altare habebat quatuor annulos aureos, per quos duo vectes inserebantur ad portandum altare. Totidem annulos et vectes habebat craticula, distinctos ab annulis et vectibus altaris, ut seorsim portari posset.

Quintò in hoc altari mane et vespere quotidie primo immolabatur agnus, quasi jure sacrificium, de quo sequenti capite. Deinde aliæ victimæ, sive essent votivæ, sive spontaneæ, sive præceptæ ob aliquod festum incidens.

LABRUM ÆNEUM, ET RELIQUA VASA SACRA.

27. Vasa, quæ serviebant pro Tabernaculo et atrio, erant potissimum hæc: Primò labrum æneum: (Exodi xxx, 48, et cap. xxxviii, 8.) Secundò acetabula, phialæ, thuribula, cyathi: (Exod. xxv, 29.) Tertio lebetes ænei: (Exod. xxvii, 3.) Quartò mortariola et crateres: (Num. iv, 7.) De singulis dicam aliquid.

28. Labrum æneum erat vas quoddam ex ære factum, ut in eo lavarentur Sacerdotes, antequam accederent ad sacrificia. Et similiter partes victimarum, antequam immolarentur. Erat autem factum ex æneis speculis, ut habetur Exodi xxxviii, 8. Apud hebræos vocabatur concha: apud Septuaginta Interpretes λουτήσ id est lavatorium. Huic simile curavit fieri Salomon, sed multo capacius, quod ob magnitudinem dictum est, *Mare æneum*, de quo 3 Reg. vii, 23: «Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio usque ad labium, rotundum in circuitu: «Et stabat super duodecim boves, è quibus tres respiciebant ad aquilonem, et tres ad occidentem, et tres ad «meridiem, et tres ad orientem.»

29. Acetabula, phialæ, cyathi, thuribula facta erant ex puro auro, et serviebant in usum mensæ, et in ea,

tanquam in repositoio, asservabantur. Hoc sensu intelligendum est illud Exodi xxxvii, 16: «Et vasa ad diversos usus mensæ, acetabula, phialas, et cyathos, et thuribula ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina.» Vilalpandus lib. 4 de templo c. 57, per acetabula intelligit crateres aureos, quibus singuli panes imponebantur: per thuribula, eorum opercula, ne panes à pulveribus, vel à muscis fœdarentur: per phialas, vasa, quibus imponebatur thus super ipsos panes: per cyathos, vasa, quibus vinum pro panibus libabatur.

30. Alii sic explicant: Acetabula erant scutellæ vel catini ad excipiendam et continendam simillam, quæ offerrebatur: Phialæ erant vasa parva et concava, parata ad vinum, et alia libamina in sacrificiis fundenda. Septuaginta vocant *διδυμιας*, id est mortaria. Hieronymus sæpè appellat mortariola. Cyathi ad eundem usum serviebant: thuribula facta erant ad duplicem usum: 1, ad offerendum thymiamam, quod adolebatur: 2, ad asservandum thus, quod ponebatur super panes propositionis: (Lev. xxiv, 7.) Noster alibi *crateres*, Septuaginta *libatoria* vertunt.

31. Lebetes ænei (de quibus Exodi xxvii, 3) subserviebant altari holocaustorum, ad suscipiendos cineres victimarum, qui cadebant per foramina craticulæ positæ supra altare, ut habetur loco citato: «Faciesque in usus ejus (altaris) lebetes ad suscipiendos cineres, etc.»

32. Quæres, quid hæc omnia significaverint, vel cuius rei figura fuerit Tabernaculum, et reliqua, quæ jam recensita sunt? Respondeo: Tabernaculum fuit figura Ecclesiæ Christi, quatenus complectitur Ecclesiam militantem in terris, et triumphantem in cælis. Quod sic declaro: Tria spectari poterant in Tabernaculo: 1. Atrium, quod erat circa Tabernaculum. 2. Sanctum, quod erat una pars Tabernaculi. 3. Sanctum Sanctorum, quod erat altera pars Tabernaculi. Igitur atrium fuit figura Ecclesiæ militantis, quo ad communem vitam christianorum. Nam in atrio erant tria: 1. Locus orationis laicorum: 2. Labrum æneum ad abluendas sordes: 3. Altare holocausti ad eremanda animalia. Similiter tria sunt in communi vita christianorum: 1. Communis oratio: 2. Sa-

cramentum pœnitentiæ, quo abluuntur peccata: 3. Mortificatio vitiorum per jejunium, et alia pia opera.

Sanctum fuit figura ejusdem Ecclesiæ militantis, quoad vitam perfectorum. Nam in Sancto erant tria: 1. Mensa panum propositionis: 2. Altare thymiamatis: 3. Candelabrum lucens. Sic tria sunt in vita perfectorum: 1. Sacramentum Eucharistiæ, quod fuit significatum per panes propositionis, ut docet Hieronym., Cyrill., Damascenus et alii: 2. Jugis oratio et contemplatio, quæ fuit præfigurata per aromata, quæ incendebantur in altari thymiamatis: (Apoc. v, 8.) 3. Doctrina et sanctitas, cuius typum gessit candelabrum lucens: (Matth. v, 15.)

Sanctum Sanctorum fuit figura Ecclesiæ triumphantis. Nam tria erant in Sancto Sanctorum: 1. Arca fœderis: 2. Propitiatorium: 3. Cherubini. Sic tria sunt in cælo: 1. Cœtus beatorum: 2. Humanitas Christi gloriosa: 3. Angeli sancti. Rursùm in Arca erant tabulæ Decalogi, urna cum manna, et virga Aaronis florens: Sic in cœtu beatorum est perfecta charitas Dei et proximi, abundantia divinæ suavitatis et gloriosa Sanctorum corpora.

SYNAGOGÆ ET CATHEDRÆ.

33. Synagogæ, ut initio capitis sexti dictum est, erant ædificia sacra, in quibus judæi singulis Sabbathis solebant Scripturam legere et explicare. Dicitur autem Synagogæ, id est, congregationes, quia erant domus suæ Ecclesiæ, in quibus judæi congregabantur. Sicut enim christiani hoc tempore solent congregari in templis ad audiendas conciones diebus festis: ita judæi soliti erant congregari in synagogis ad legendam et audiendam legem Mosaicam; (Marci i, 21, et Lucæ iv, 16, et Act. xiii, 42.)

34. In singulis synagogis erant cathedræ seu sedilia, in quibus sedebant tum illi, qui legebant et explicabant legem Mosaicam, tum illi, qui audiebant, ut patet Matth. xxii, 6; ubi de scribis et pharisæis dicitur: «Amant primas cathedras in synagogis.» Ex quo sequitur quosdam fuisse cathedras honoratiores pro pharisæis et legis

doctoribus; alias minus honoratas pro populo, qui ab illis instruebatur.

35. Quæres 1. In quem usum fuerint ædificata synagoga? Respondeo: in triplicem usum, ut colligitur ex Scriptura: 1. Ad docendum et prædicandum Moysen ac Prophetas: 2. Ad orandum: 3. Ad puniendos delinquentes. Ita Toletus in cap. 16 Joannis, annot. 2, et Turniellus in annalibus, anno mundi 2594, num. 14. Nam primò solebant doctores populi singulis Sabbathis convenire ad synagogas, ibique legere et explicare libros Moysis ac Prophetarum, Actor. xv, 21: «Moyses à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædixit in synagogis, ubi per omne Sabbathum legitur.» Et quidem ordinarii doctores erant scribæ et pharisæi: Matth. xxiii, 2: «Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisæi.» Quod tamen officium sæpè usurpavit Christus Mar. i, 21: «Sabbathis ingressus in synagogam, docebat eos:» et Lucæ iv, 15: «Et ipse docebat in synagogis eorum,» et alibi. Solebant aliquando ordinarii doctores, postquam legissent et explicassent aliquem Scripturæ locum, offerre etiam aliis potestatem legendi et explicandi, præsertim aliunde accedentibus. Sic obtulerunt Paulo et Barnabæ, Act. xiii, 14: «Ingressi synagogam die Sabbathorum, sederunt. Post lectionem autem legis et Prophetarum, miserunt principes synagoga ad eos, edicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, et manu silentium indicens ait: Viri israelitæ, etc.» Sic videntur obtulisse Christo, Lucæ iv, 16: «Intravit secundum consuetudinem suam die Sabbathi in synagogam, et surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiaæ Propheta: Et ut revolvit librum, invenit locum, ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me. Et cum plievisset librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intenti in eum. Cœpit autem dicere, etc.» Certè minister, qui obtulit illi librum Isaiaæ, fecit hoc jussu scribarum et pharisæorum, qui synagoga præsidebant.

36. Secundò solebant etiam judæi orationis causa venire ad suas synagogas, ut patet Judith. vi, 24: «Con-

vocatus est omnis populus, et per totam noctem intra Ecclesiam oraverunt, petentes auxilium à Deo Israel.» Ubi per ecclesiam non potest aliud intelligi, quam synagoga illius loci. Sicut etiam Ps. xxv, 12: «In ecclesiis benedicam te Domine:» et Ps. lxxvii, 27: «In ecclesiis benedicite Deo Domino.» Quod apertè confirmatur ex illo Matth. vi, 5: «Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare.» Ubi reprehenduntur scribæ et pharisæi, non idè præcisè, quod orarent in synagogis, quia hoc erat licitum et usitatum, sed quod ibi orarent, ut viderentur ab hominibus. Itaque non tam oratio in synagogis, quam inanis gloria fuit à Christo reprehensa.

37. Tertio solebant denique in suis synagogis punire eos, qui vel verè deliquerant, vel falso putabantur deliquisse. Quod faciebant dupliciter: Primò ejiciendo illos extra synagogam. Quam pœnam valdè formidabant judæi, Joan. ix, 22: «Hæc dixerunt parentes ejus, quoniam timebunt judæos. Jam enim conspiraverunt judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret:» et Joan. xii, 42: «Ex principibus multi creditur in Christum: sed propter pharisæos non confitebantur, ut è Synagoga non ejicerentur.» Secundò alias pœnas corporales in ipsis synagogis infligendo: Matth. x, 17: «In synagogis suis flagellabunt vos:» et Matth. xxiii, 34: «Mitto ad vos Prophetas, et ex illis flagellabitis in synagogis vestris:» et Act. xxii, 19: «Ego eram concludens in carcerem, et cædens per synagogas eos, qui credebant in te:» et c. xxvi, 11: «Per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebant blasphemare.»

38. Quæres 2. Quando primùm cœperint ædificari synagoga? Aliqui putant tempore captivitatis Babylonicae. Tunc enim judæi in exilio constituti non habebant templum, in quo orarent, et legis Mosaicæ explicationem audirent. Itaque necesse fuit ut ædificarent quasdam domos, in quibus id præstare possent. Alii rectius sentiunt multo ante id factum esse, ut Toletus et Turniellus referunt loco citato. Ratio est, quia ante captivitatem babilonicam, tempore regum ac judicum, necesse fuit ju-

daos habere aliquem locum, in quo singulis Sabbathis orationi et lectioni legis Mosaicæ vacarent. Hoc autem non potuit fieri in eo tantum loco, ubi erat Tabernaculum vel templum; quia moraliter erat impossibile omnes judæos singulis Sabbathis ex tota Judæa in unum locum convenire (hoc enim ter solum fiebat in anno, nempe in Paschate, Pentecoste et festo Tabernaculorum, ut habetur Deuter. xvi, 16); ergo necesse est in variis locis fuisse synagogas, in quibus commodè id fieret. Et hoc probant testimonia superius citata: Psalm. xxv, 12, et Psalm. lxxvii, 27. Itemque illud 2 Paralip. xvii, 9: «Ducebant populum in Juda, habentes librum legis Domini: et circuibant cunctas urbes Juda, atque erudiebant populum. Quod sine dubio factum est in synagogis, quæ erant in urbibus Juda.»

39. Quæres, quæ fuerit antiquissima inter omnes synagogas? Toletus, Turniellus, et Rabbinus putant illam fuisse antiquissimam, quæ erat in Maspha. Ibi enim constat fuisse domum quamdam, seu ecclesiam tempore judicum et regum, ad quam devotionis causa solebant convenire israelitæ: Judicum xi, 41: «Locutus est Jephthe omnes sermones suos coram Domino in Maspha:» et cap. xx, 1: «Egressi sunt omnes filii Israel, et pariter congregati ad Dominum in Maspha: Et convenerunt in ecclesiam populi Dei:» et 4 Reg. vii, 5: «Dixit autem Samuel: Congregate universum Israel in Maspha, ut orem pro vobis Dominum:» et 4 Machab. iii, 46: «Congregati sunt, et venerunt in Maspha contra Jerusalem; quia locus orationis erat in Maspha ante in Israel.» Ex his testimoniis tria colligo: In Maspha fuisse ecclesiam populi Dei: 2. Fuisse ibidem locum orationis: 3. Idque tempore Jephthe, Samuelis et Machabæorum.

40. Dices: Hæc omnia possunt intelligi de Tabernaculo et Arca fœderis, quæ erant in Maspha. Respondeo: Non possunt: nam Tabernaculum et Arca, nec tempore Jephthe, nec tempore Samuelis, nec tempore Machabæorum fuerunt in Maspha. Imò nunquam ibi fuisse, verisimile est. Quod sic ostendo: Tabernaculum primò fuit in Galgalis tempore Josue: (Josue v, 10.) Deinde in Silo tempore Samuelis: (1 Regum iv, 3.) Tertiò in Nobe tempore

Davidis: (1 Regum xxi, 1, et cap. xxii, 49.) Quartò in Gabaon tempore Salomonis: (3 Reg. iii, 4, et 2 Paral. i, 3.) Quintò in Jerusalem in tempore Salomonis: (3 Reg. viii, 4.) Ubi autem manserit tempore captivitatis Babilonicæ non constat. Similiter Arca fœderis primò quidem fuit in ipso Tabernaculo in Galgalis, et in Silo usque ad tempora Samuelis. Deinde separata fuit à Tabernaculo, et ex Silo translata in castra israelitarum pugnantium contra philistæos sub eodem Samuele: (1 Reg. iv, 3.) Postea capta fuit à philistæis, et in Azoto posita in templo Dagon: (c. v, v. 1 et 2.) Inde translata in Accaron: (v. 10.) Inde in Agrum Josue Betsamithæ: (c. vi, v. 14.) Inde Cariathiarim in domum Abinadab in Gabaa: (c. vii, v. 1.) Inde in domum Obededom Gethæi: (2 Regum vi, 10.) Inde in civitatem David: (v. 12.) Nunquam legitur fuisse in Maspha. Unde sequitur domum seu ecclesiam, quæ fuit in Maspha à tempore Josue usque ad Machabæos, nihil aliud fuisse, quam synagogam, in quam orationis causa conveniebant israelitæ.

41. Quæres 4. Quam multæ fuerint synagogæ? Respondeo: Initio fuerunt paucae, sed postea, crescente populo, multiplicatæ sunt; adeò quidem, ut tempore excidii jerosolymitani numeratæ fuerint 480 synagogæ in sola urbe Jerusalem: quarum aliæ erant pro civibus; aliæ pro judæis advenis, qui religionis causa veniebant Jerosolymam, ut tradunt Tolletus, Turniellus loco citato, et Genebrardus in Chronologia, ubi agit de rebus gestis sub Joachim summo Sacerdote. Quodenim judei advenæ habuerint Jerosolymis suas synagogas, constat ex illo Actor. vi, 9: «Surrexerunt quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant à Cilicia et Asia.» Erant etiam plurimæ extra Jerusalem in aliis civitatibus, quarum fit mentio Matthæi iv, 23, et Lucæ iv, 13 et alibi.

42. Quæres 5. An in sola Judæa fuerint synagogæ? Respondeo: Etiam extra Judæam fuerunt multæ, ut Damasci, Salaminæ, Antiochiæ, Pisidiæ, Iconii, Thesalonice, Beroeæ, Athenis, Corinthi, Ephesi: ut habetur in Act. Apost. cap. ix, 2, cap. xiii, 5 et seqq., cap. xiv, 1, cap. xvii, 1 et seqq., c. xviii, 4 et seqq. Nam in

illis civitatibus habitabant judæi permixti cum gentilibus, ut patet ex locis citatis. Unde etiam synagogæ, quæ ibi erant, non appellabantur synagogæ gentilium, sed judæorum: Act. xiii, 5: «Cum venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in synagogis judæorum:» et c. xiv, 4: «Factum est autem Ieonii, ut simul introirent in synagogam judæorum:» et c. xvii, 4: «Venerunt Thesaloniam, ubi erat synagoga judæorum.»

43. Quæres 6. An omnes synagogæ ædificatæ fuerint à solis judæis? Respondeo: Non omnes: nam etiam gentiles, qui benè affecti erant erga judæos, solebant synagogas pro illis struere. Habemus exemplum in Centurione, de quo seniores judæorum ad Christum, Lucæ vii, 4: «Dignus est, ut hoc illi præstes: Diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse ædificavit nobis.»

EPILOGUS HUIUS CAPITIS.

44. Hic obiter notandum est instrumenta divini cultus, de quibus actum est hactenus, fuisse magni momenti apud Deum et homines. Quod ex triplici capite colligi potest: Primò ex parte ipsius Dei. Nam ipse speciatim mandavit fieri Tabernaculum, Arcam, Propitiatorium, et alia instrumenta, quæ recensuimus. Secundò ex parte judæorum, qui fuerunt valdè prompti ac liberales in faciendis expensis quæ ad fabricam erant necessaria: Exod. xxxv, 20: «Egressa omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysis, obtulerunt mente promptissima atque devota primitias Domino, ad faciendum opus Tabernaculi testimonii. Quidquid ad cultum, et ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas, et inaures, annulos, et dextralia, etc.» Tertiò ex parte gentilium, qui et ipsi ex instinctu Dei multa conferebant ad promovendum Dei cultum, ut Cyrus rex persarum, de quo I Esdræ i, 2: «Hæc dicit Cyrus rex persarum: omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, et ipse præcepit mihi, ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa.» Et Seleucus rex Asiæ, ac alii vicini reges de quibus 2 Machab. iii, 4: «Igitur cum sancta civi-

tas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optime custodirentur propter Oniæ Pontificis pietatem; fiebat ut et ipsi reges, et principes locum summo honore dignum ducerent, et templum maximis muneribus illustrarent: ita ut Seleucus Asiæ rex de redditibus præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes.» Hic discant christiani Pontifices, reges, subditi, quid sui officii sit in promovendo Dei cultu. Pontifices imitentur Oniam in pietate: reges Cyrum et Seleucum in liberalitate: subditi populum israeliticum in conferendis libenter expensis. Nisi hoc faciant, eveniet ipsis, quod judæis, quando defecerunt à cultu Dei, contigit. Jerusalem eversa est, Templum incendio conflagravit, omnes in captivitatem abducti sunt.

CAPUT XIII.

DE SACRIFICIIS MOSAICIS.

1. Sacrificia Mosaica tripliciter dividi possunt: 1. Ratione materiæ: 2. Ratione formæ et finis: 3. Ratione temporis. Et quidem ratione materiæ dividuntur in victimas, oblationes et libamenta. Ratione formæ ac finis in holocausta, hostias pacificas, et hostias pro peccato. Ratione temporis in jure sacrificium, quod quotidie, et in sacrificio agni paschalis, quod in Paschate, et in alia sacrificia, quæ in aliis solemnitatibus offerebantur. De quibus dicam hoc ordine: 1. De victimis, immolationibus et libaminibus: 2. De holocaustis, hostiis pro peccato: 3. De jure sacrificio: 4. De agno paschali: 5. De sacrificiis aliarum solemnitatum: 6. De igne, quo utebantur Sacerdotes in sacrificiis: 7. Addam aliquid de sacrificio novi Testamenti, quod per sacrificia Mosaica fuit præfiguratum.

DE VICTIMIS, IMMOLATIONIBUS ET LIBAMENTIS.

2. Igitur ratione materiæ triplicia erant sacrificia Mosaica: 1. Victimæ seu hostiæ: 2. Immolationes: 3. Li-

illis civitatibus habitabant judæi permixti cum gentilibus, ut patet ex locis citatis. Unde etiam synagogæ, quæ ibi erant, non appellabantur synagogæ gentilium, sed judæorum: Act. xiii, 5: «Cum venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in synagogis judæorum:» et c. xiv, 4: «Factum est autem Ieonii, ut simul introirent in synagogam judæorum:» et c. xvii, 4: «Venerunt Thesaloniam, ubi erat synagoga judæorum.»

43. Quæres 6. An omnes synagogæ ædificatæ fuerint à solis judæis? Respondeo: Non omnes: nam etiam gentiles, qui benè affecti erant erga judæos, solebant synagogas pro illis struere. Habemus exemplum in Centurione, de quo seniores judæorum ad Christum, Lucæ vii, 4: «Dignus est, ut hoc illi præstes: Diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse ædificavit nobis.»

EPILOGUS HUIUS CAPITIS.

44. Hic obiter notandum est instrumenta divini cultus, de quibus actum est hactenus, fuisse magni momenti apud Deum et homines. Quod ex triplici capite colligi potest: Primò ex parte ipsius Dei. Nam ipse speciatim mandavit fieri Tabernaculum, Arcam, Propitiatorium, et alia instrumenta, quæ recensuimus. Secundò ex parte judæorum, qui fuerunt valdè prompti ac liberales in faciendis expensis quæ ad fabricam erant necessariae: Exod. xxxv, 20: «Egressa omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysis, obtulerunt mente promptissima atque devota primitias Domino, ad faciendum opus Tabernaculi testimonii. Quidquid ad cultum, et ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas, et inaures, annulos, et dextralia, etc.» Tertiò ex parte gentilium, qui et ipsi ex instinctu Dei multa conferebant ad promovendum Dei cultum, ut Cyrus rex persarum, de quo I Esdræ i, 2: «Hæc dicit Cyrus rex persarum: omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, et ipse præcepit mihi, ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa.» Et Seleucus rex Asiæ, ac alii vicini reges de quibus 2 Machab. iii, 4: «Igitur cum sancta civi-

tas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optime custodirentur propter Oniæ Pontificis pietatem; fiebat ut et ipsi reges, et principes locum summo honore dignum ducerent, et templum maximis muneribus illustrarent: ita ut Seleucus Asiæ rex de redditibus præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes.» Hic discant christiani Pontifices, reges, subditi, quid sui officii sit in promovendo Dei cultu. Pontifices imitentur Oniam in pietate: reges Cyrum et Seleucum in liberalitate: subditi populum israeliticum in conferendis libenter expensis. Nisi hoc faciant, eveniet ipsis, quod judæis, quando defecerunt à cultu Dei, contigit. Jerusalem eversa est, Templum incendio conflagravit, omnes in captivitatem abducti sunt.

CAPUT XIII.

DE SACRIFICIIS MOSAICIS.

1. Sacrificia Mosaica tripliciter dividi possunt: 1. Ratione materiæ: 2. Ratione formæ et finis: 3. Ratione temporis. Et quidem ratione materiæ dividuntur in victimas, oblationes et libamenta. Ratione formæ ac finis in holocausta, hostias pacificas, et hostias pro peccato. Ratione temporis in jure sacrificium, quod quotidie, et in sacrificio agni paschalis, quod in Paschate, et in alia sacrificia, quæ in aliis solemnitatibus offerebantur. De quibus dicam hoc ordine: 1. De victimis, immolationibus et libaminibus: 2. De holocaustis, hostiis pro peccato: 3. De jure sacrificio: 4. De agno paschali: 5. De sacrificiis aliarum solemnitatum: 6. De igne, quo utebantur Sacerdotes in sacrificiis: 7. Addam aliquid de sacrificio novi Testamenti, quod per sacrificia Mosaica fuit præfiguratum.

DE VICTIMIS, IMMOLATIONIBUS ET LIBAMENTIS.

2. Igitur ratione materiæ triplicia erant sacrificia Mosaica: 1. Victimæ seu hostiæ: 2. Immolationes: 3. Li-

bamenta. Erat enim triplex materia à Deo designata, quæ in judæorum sacrificiis offerri poterat ac debebat. Primò animalia: ut oves, capræ, hædi, boves, vituli, columbæ, passerès, turtures. Secundò fructus terræ: ut panis, simila, sal, thus, manipulus spicarum virentium et triticum. Tertiò liquores, ut sanguis, vinum, oleum, aqua. Nec aliquid his ampliùs. Cum ergo fiebat sacrificium ex animalibus, vocabatur hostia seu victima: cum ex fructibus terræ, immolatio: cum ex liquoribus, libamen seu libamentum.

3. Erat autem diversus modus offerendi in hoc triplici rerum genere. Nam animalia offerebantur mactatione et combustione: fructus terræ immutatione: liquores effusione. Porrò illa immutatio fructuum erat etiam varia. Nam panis in frusta dissecabatur: simila sartagine, clibano, vel craticula coquebatur: sal urebatur, thus adolebatur: manipulus spicarum torrebatur: triticum conterebatur.

4. Hic quæri potest, cur non alia animalia, nec alios fructus, nec alios liquores licuerit offerre in sacrificiis Mosaicis, quam quæ jam numerata sunt? Ratio dubitandi est, quia præter illa sunt alia multo præstantiora. Optima autem quæque Deo offerenda sunt. Hinc sacrificium Abelis fuit Deo gratum, non autem Cain: quia Abel obtulit de primogenitis animalium: Cain verò, non de primitiis frugum, sed de communibus frugibus. Respondeo: In hac re debet nobis sufficere voluntas Dei, qui in lege Mosaica sic voluit et ordinavit. Nec tamen desunt rationabiles causæ, cur id factum sit, de quibus videri potest D. Th. in 1. 2. q. 102 et 103.

DE HOLOCAUSTO, SACRIFICIO PRO PECCATO ET HOSTIA PACIFICA.

5. Ratione formæ ac finis erat etiam triplex sacrificium in lege Mosaica: 1. Holocaustum: 2. Sacrificium pro peccato: 3. Hestia pacifica. Vide D. Th. 1. 2. q. 102, art. 2 ad 8.

6. Holocaustam erat sacrificium perfectissimum, quia in eo tota res oblata comburebatur, et in fumum resolu-

ta, sursùm ad Deum ascendebat: ita ut nihil inde cederet in usum humanum. Per hoc enim perfectissimè designabatur omnia esse ipsius Dei, et omnia ad ipsius honorem referenda. Et in hunc finem erat potissimum institutum hoc genus sacrificii: tametsi interdum etiam pro peccato populi et Sacerdotum offerri poterat.

7. Sacrificium pro peccato partim cremabatur, partim cedebat in usum Sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescebantur. Per hoc significabatur (ut notat D. Thomas) quod expiatio peccatorum fiat quidem à Deo, sed per ministerium Sacerdotum. Solebant autem offerri pro peccatis quibusdam externis, et pro peccatis commissis per ignorantiam vel negligentiam circa cæremonias legis: (Levit. iv et v.) Item pro peccato furti, perjurii, calumniæ: (Levit. v et vii.) Porrò, sicut diversa erant peccata, et diversæ personæ, quæ peccabant; ita etiam diversa erant sacrificia pro peccato. Aliud enim offerebatur pro perjurio, aliud pro aliis peccatis. Similiter aliud pro Pontifice, aliud pro rege, aliud pro synagoga, aliud pro privatis hominibus.

8. Hostia pacifica poterat ex duplici titulo offerri: 1. In gratiarum actionem pro beneficiis à Deo acceptis: 2. Ad nova beneficia à Deo impetranda. Dividebatur autem in tres partes, quarum una comburebatur ad honorem Dei: altera cedebat in usum Sacerdotum: tertia in usum offerentium. Per hoc significabatur, quod salus hominis procedat à Deo per directionem Sacerdotum, et cooperationem illius, qui salvatur.

9. Ab hac divisione, quæ jam explicata est, parùm differt illa, qua sacrificium dividitur in Latreuticum, Eucharisticum, Impetratorium et Propitiatorium. Latreuticum dicitur, quod solùm fit ad Deum colendum, testando ejus principatum, et nostram servitutem seu subjectionem. Hoc potissimum fit holocausto. Eucharisticum dicitur, quod fit in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis. Impetratorium pro beneficiis accipiendis. Utrumque in veteri lege dicebatur *hostia pacifica*. Propitiatorium est, quod offertur pro peccatis, et pro peccatorum pœnis ac flagellis avertendis. Hoc idem est, quod sacrificium pro peccato.

10. Adhuc tria notanda sunt ex D. Thoma, q. 102, art. 3 ad 8 et 10. Unum est, quod si conferamus hæc sacrificia Mosaica inter se ratione sanctitatis et præstantiæ primum locum obtineat holocaustum, secundum hostia pro peccato, tertium hostia pacifica pro beneficio accepto, quartum hostia pacifica pro beneficio accipiendo. Ratio est, quia hæc sacrificia instituta sunt ad cultum et honorem Dei: ergo quò major vel minor est obligatio colendi Deum, eò major vel minor dignitas est sacrificii, quo illum colimus. Obligamur autem hoc ordine: 1. Propter infinitam ipsius majestatem: 2. Propter offensam in ipsum commissam: 3. Propter accepta beneficia: 4. Propter sperata beneficia. Ergo juxta hunc ordinem primo loco censi debet holocaustum, secundo hostia pro peccato, tertio hostia pacifica pro beneficio accepto, quarto hostia pacifica pro beneficio accipiendo. Idem ordo dignitatis colligi potest ex parte ipsius sacrificii. Nam holocaustum totum comburebatur in honorem Dei, cætera non item: ergo ex hac parte cæteris præstantius. Hostia pro peccato partim cremabatur ad honorem Dei, partim comedebatur, sed à solis Sacerdotibus, non à populo: et in solo atrio, non alibi: et ipso die sacrificii, non alio. Hostia pacifica pro beneficio accepto partim cremabatur ad honorem Dei, in quo erat pars hostiæ pro peccato: partim comedebatur, non tamen à solis Sacerdotibus, sed etiam à populo: nec in solo atrio, sed ubique in Jerusalem, et in hoc erat inferior. Hostia pacifica pro impetrando beneficio poterat comedi non solum à populo, et extra atrium; sed etiam extra diem sacrificii. Poterat enim conservari in sequentem diem: et in hoc erat infra sanctitatem hostiæ pro beneficio accepto.

11. Alterum est, quod tametsi carnes victimarum sæpè venirent in usum Sacerdotum et populi, ut jam dictum est, nunquam tamen sanguis, aut adeps. Nam sanguis, effundebatur ad crepidinem altaris in honorem Dei; adeps verò adurebatur igne. Hujus rei varias assignat causas D. Thomas. Vide infra cap. 15, num. 12 et sequentibus.

12. Tertium est, quod tametsi pro diversitate peccatorum diversa fuerint instituta sacrificia, non tamen servabatur illa proportio, ut quò majus esset peccatum, eò

præstantior esset res oblata in sacrificio: sed contra potius, quò majus esset peccatum, eò vilior species animalis offerebatur, ut ex Rabbi Moyse notavit D. Th. Nam capra, quod est vilissimum animal, offerebatur pro idololatria, quod est gravissimum peccatum. Pro ignorantia verò Sacerdotis offerebatur vitulus; pro negligentia Principis hircus. (Levit. iv, et seqq.)

DE JUGI SACRIFICIO, QUOD QUOTIDIE OFFEREBATUR.

13. Judæi ex præcepto divino jubebantur quotidie offerre duos agnos anniculos, et immaculatos in holocaustum: alterum mane, et alterum vespere. Et cum illis similam conspersam oleo, et vinum pro libamine. Hæc autem oblatio vocabatur *juge sacrificium*, vel *holocaustum sempiternum*, quia quotidie fiebat, et nunquam intermittebatur. Sic legimus Exodi xxix, 38: «Hoc est, quod facies in altari; agnos anniculos duos per singulos dies jugiter, unum agnum mane, et alterum vespere, decimam partem similæ conspersæ oleo fuso, quod habeat mensuram quartam partem hin, et vinum ad libandum ejusdem mensuræ in agno uno. Alterum verò agnum offeres ad vesperam juxta ritum matutinæ oblationis, et juxta ea, quæ diximus, in odorem suavitatis. Sacrificium est Domino oblatione perpetua in generationes vestras ad ostium Tabernaculi Testimonii coram Domino, ubi constituam, ut loquar ad te.» Et Num. xxviii, 3: «Hæc sunt sacrificia, quæ offerre debetis: Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: unum offeretis mane, et alterum ad vesperam.»

14. Hoc *juge sacrificium* veteris Testamenti fuit figura sacrificii Missæ in novo Testamento. Primò ratione rei oblatae. Nam sicut in illo offerebatur agnus immaculatus: ita in hoc offertur Christus, qui est agnus sine macula, Joann. 1, 29: «Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.» Secundo ratione loci. Sicut ille offerebatur in Tabernaculo: ita hic in Ecclesia. Tertio ratione durationis. Sicut ille offerebatur quotidie, ita Christus offertur quotidie. Unde etiam apud Daniele cap. xii, 41 vocatur *juge sacrificium*. Quarto ratione determinationis

temporis. Sicut ille offerebatur mane et vespere; ita Christus à principio mundi usque ad finem: Apocalyps. xiii, 8: «Agnus qui occisus est ab origine mundi.» Non quidem re ipsa, sed per energiam. Quintò ratione adjuncti. Sicut ille offerebatur cum simila et vino; ita Christus quotidie offertur sub specie panis et vini.

DE AGNO PASCHALI.

15. Hoc sacrificium agni paschalis à Deo institutum est paulò ante egressum filiorum Israel ex Ægypto, ac primo celebratum pridie egressionis ad vesperam cum mandato, ut postea singulis annis, primo mensi anni, die 14 mensis ad vesperam repeteretur. Quod, an semper factum sit, postea videbimus. Ad majorem illius notitiam hæc breviter examinanda sunt: 1. Qualis debuerit esse agnus: 2. An pro agno licuerit aliud animal immolare: 3. Quo tempore immolandus fuerit agnus: 4. Quo loco: 5. Quo ritu: 6. Quinam potuerint ex illo comedere: 7. In quem finem institutum sit hoc sacrificium agni: 8. Quoties celebratum à judæis.

16. Est ergo prima quæstio, qualis debuerit esse agnus? Respondeo: Debuit habere tres conditiones: 1 esse masculus: 2 anniculus, seu unius tantum anni: 3 sine macula, id est, sanus et integer, non morbidus aut vitiosus. Hoc patet ex illo Exodi xii, 3: «Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias et domos suas. Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus.» Quæ autem maculæ, seu vitia arcerent quodcumque animal à sacrificio, explicat Moyses Levitici xxii, 21 his verbis: «Homo, qui obtulerit victimam, tam de bobus, quam de ovibus, immaculatam offeret, ut acceptabile sit: Omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, aut impetiginem, non offeretis ea Domino, nec adolebitis ex eis super altare Domini.»

17. Altera quæstio est, an pro agno licuerit aliud animal immolare? Respondeo: Non licuit aliud immolare, nisi hœdum, qui similiter debebat esse masculus, anniculus et sine macula. Sic enim legimus Exodi xii, 5:

«Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus: juxta quem ritum tolletis et hœdum.» Objici potest illud Deut. xvi, 2: «Immolabis Phase Domino Deo tuo de ovibus et bobus.» Ergo præter agnum et hœdum licebat etiam bovem aut vitulum immolare. Respondeo: Nomen Phase dupliciter sumi solet. Primò propriè ac strictè pro agno paschali, qui immolabatur decimo quarto die mensis primi ad vesperam. Et hoc sensu non licebat pro agno immolare aliud animal, nisi hœdum, ut dictum est. Secundò impropriè et latè pro hostiis pacificis, quæ durante solemnitate paschali, offerebantur in diebus azymorum, qui sequebantur vesperam et immolationem agni paschalis. Hujusmodi autem hostiæ poterant sumi etiam ex bobus. Et hoc sensu intelligitur, quod allatum est ex Deuter. Vide quæ scripta sunt Num. xxviii, 16. Unde patet, tam agnum paschalem, quam cæteras victimas illius solemnitatis vocare Phase in Scriptura. Hinc facillè explicatur illud Joan. xviii, 28: «Erat autem mane, et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha.» Ubi per Pascha non intelligitur agnus paschalis, quem judæi pridie ad vesperam comederant, sed victimæ pacificæ, quæ sequentibus azymorum diebus comedi solebant, non tamen nisi à mundis et purificatis.

18. Tertia quæstio est, quo tempore immolandus fuerit agnus? Respondeo: Die decimoquarto mensis primi ad vesperam. Sic enim præceperat Deus Exod. xii, 3: «Decima die tollat unusquisque agnum per familias et domos suas. Et servabitis eum usque ad quartamdecimam diem mensis hujus, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam. Hoc præceptum, quo ad posteriorem partem, semper servatum est. Nam hebræi, non solum in Ægypto ante egressionem, sed etiam postea in monte Sinai et alibi, solebant immolare agnum paschalem die decimoquarto mensis primi ad vesperam. Excipio unum casum. Nam si eo die immundi essent, poterat differri usque ad diem decimumquartum sequentis mensis: quod aliquando etiam factum est. Prior pars difficultatem habet. Nam aliqui putant judæos nunquam, nisi in Ægypto, jussos fuisse quærere agnum die decima,

quem postea immolarent die decimaquarta ad vesperam; sed unicuique liberum fuisse, ut quæreret, quo die vellet. Ita Abulens. in cap. XII Exod. quæst. 4, Ribera lib. 5 de templo cap. 3 et nonnulli alii. Et duplex illorum ratio est: Una, quia postea, quotiescumque fit mentio immolationis agni, nunquam repetitur illa pars præcepti de die decimo, quo debebat quæri agnus; sed solum altera pars de die decimoquarto, quo debebat immolari. Ergo signum est, quod illa pars de die decimo non obligaverit, nisi in Ægypto. Altera, quia erant legitimæ causæ, cur in Ægypto debuissent agnum prius quærere et præparare, quam veniret dies immolationis: quæ tamen causæ postea locum non habuerunt. Erant autem hæ: 1. Quia sciebant se post paucos dies egressuros esse ex Ægypto, et ideo erant valde occupati circa ea paranda, quæ ad futuram profectionem putabantur esse necessaria. Ne ergo propter hanc occupationem obliviscerentur agni paschalis, jussi sunt tempestivè illum quærere et præparare. 2. Ut tanto plus temporis haberent ad explorandum, an agnus esset talis, qualis ex præscripto Dei requirebatur, nempe anniculus, sine macula. 3. Ut illis diebus quibus agnus asservabatur, ex ipsius aspectu et balatu facilius cogitarent de futura liberatione ex Ægypto.

19. Neutra ratio videtur convincere. Non prior, quia etiam postea, quotiescumque fit mentio immolationis agni, nunquam repetitur illa pars præcepti, quod deberet comedi cum capite, pedibus et intestinis. Et tamen ita fieri oportebat. Nec posterior, quia illæ tres causæ non magnoperè urgent. Imò prima, et tertia non cõherent inter se. Nam si in futuram profectionem ita intenti erant israelitæ, ut periculum esset, ne obliviscerentur agni paschalis; quid necesse fuit, ut ex aspectu et balatu agni reducerentur in recordationem futuræ profectionis? Secunda nihil efficit. Cur enim in Ægypto indigebant certis diebus ad explorandum, an agnus esset anniculus, masculus et sine macula, si postea non indigebant? an minus cauti et solertes erant in Ægypto, quam extra Ægyptum? Non video, cur id asseramus.

20. Quarta quæstio est, quo loco immolandus fuerit agnus paschalis? Respondeo: Distinguenda sunt quatuor

tempora: primum egressionis ex Ægypto: secundum peregrinationis in deserto: tertium ingressus in Judæam: quartum habitationis in Judæa. Igitur, cum adhuc in Ægypto essent hebræi, singuli patresfamilias in sua domo jubebantur immolare, et comedere agnum: (Exod. XII.) At tempore peregrinationis immolarunt et comederunt in deserto Sinai: (Numer. ix, 4.) Porro in ingressu in Judæam post transitum Jordanis in campestribus Jerico: (Josue v, 10.) Denique tempore habitationis in Judæa nusquam licebat id facere, nisi in illo loco, ubi esset Tabernaculum juxta illud Deut. xvi, 5: «Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum, quas «Dominus Deus tuus daturus est tibi; sed in loco, quem «elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi: «immolabis Phase vespere ad solis occasum, quando «egressus es de Ægypto.» Locus autem, in quo habitavit nomen Domini, fuit varius temporibus. Primò Galgala: secundò Silo: tertio Nobe: quartò Gabaon: quintò Jerusalem, ædificato templo Salomonis. Et hæc causa est, cur sæpè in sacris litteris fiat mentio eorum, qui tempore paschali Jerosolymam ascendebant, ut 2 Paralipomenon xxx, 4; Luca ii, 41 et alibi.

21. Quinta quæstio est, quo ritu coquendus et comedendus fuerit agnus? Respondeo: In prima immolatione, quæ in Ægypto contigit, servatus est hic ritus et ordo: 1. Mactabatur agnus, et sanguis ejus ponebatur super utroque poste januæ, et super liminari domus, in qua edendus erat. 2. Excoriabatur, diffindebatur et eluebatur. 3. Assabatur igne. 4. Assatus comedebatur cum capite, pedibus et intestinis. Adhibebantur azymi panes cum lactucis agrestibus. 6. Nihil ex eo licebat conservare in sequentem diem, sed si quid residuum fuisset, igne comburendum erat. 7. Qui illum comesturi erant, debebant accincti esse renibus, caleati, baculum manibus gestantes, festinantes. Vide Exod. XII. Duo hic quæri solent: 1. An hæc omnia sint etiam servata? 2. An judæi comedentes agnum, debuissent stare, an sedere? Nihil certi de utroque.

22. Sexta quæstio est, quinam poterint comedere de agno paschali? Respondeo: Soli judæi, non autem alie-

nigenæ, nisi prius essent circumcisi: (Exod. xii, 43.) Et ratio est, quia circumcisio erat figura Baptismi, et agnus paschalis, sacrificii Eucharistiæ. Sicut ergo in novo Testamento nemo potest esse particeps sacrificii Eucharistiæ, nisi sit baptizatus; ita in veteri Testamento nemo poterat edere de agno paschali, nisi esset circumciscus. Sed an omnes circumcisi possent? Certum est imundos non potuisse. Unde si qui judæi, vel alienigenæ circumcisi, eo die, quo ordinario immolabatur agnus paschalis, immundi fuissent, debebant prius mundari, et expectare usque ad diem decimum quartum sequentis mensis, sicut factum est Num. ix, 6, et 2 Paralip. xxx, 15.

23. Septima quæstio est, in quem finem institutum fuerit hoc sacrificium agni? Respondeo: In duplicem finem: Primò in memoriam illius beneficii, quod judæi consecuti sunt ea nocte, quæ secuta est immolationem agni paschalis in Ægypto. Tunc enim Deus percussit omnia primogenita Ægypti, intactis primogenitis judæorum, et liberavit judæos à servitute Pharaonis. Secundò in typum et figuram Christi, qui tanquam agnus innocens immolandus et occidendus erat pro humano genere. De priori fine intelligitur illud Exod. xii, 14: «Habebitis hanc diem in monumentum, et celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno.» Et v. 26: «Et cum dixerint vobis filii vestri: Quæ est ista religio? dicetis eis: Victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens ægyptios, et domos nostras liberans.» De posteriori loquitur Apostolus 1 Corint. v, 7: «Pascha nostrum immolatus est Christus.» Duo autem spectanda sunt in agno: 1. Immolatio, quæ erat figura Christi in cruce immolandi: 2. Comestio, quæ erat figura Christi in ultima cœna comedendi sub specie panis et vini. Prior figura in his consistit: Primò sicut per immolationem agni paschalis, et per aspersionem sanguinis ejus super postes et liminaria liberati sunt israelitæ à captivitate Pharaonis, et ab Angelo percutiente: sic per immolationem Christi in cruce, et per effusionem sanguinis illius liberatum est genus humanum à servitute peccati et diaboli. Secundò, sicut agnus vespere immo-

latus est; sic Christus in fine sæculorum mortuus est pro nobis. Tertiò, sicut agnus immolabatur à tota multitudine populi Israelitici; sic Christus morti addictus est, clamante tota judæorum multitudine: *Crucifige, crucifige.* Quartò, sicut agnus erat masculus, anniculus et sine macula; sic Christus in patiendo fortis, in flore ætatis et sine ullo peccato. Quintò, sicut os non confringebatur in agno; sic Christi crura in cruce non sunt fracta; quod expressit Evangelista Joannes xix, 33. Sextò, sicut pro agno poterat hœdus subrogari; sic Christus, tametsi agnus esset, tamen inter iniquos, id est inter hœdos reputatus est. Et sicut hœdus solet esse victima pro peccatis; sic Christus pro peccatis totius mundi oblatus est. Hinc etiam Jacob patriarca hœdinis pellibus obvolutus fuit, ut Christum præfiguraret. Posterior figura consistit in his: Primò sicut agnus fuit comestus à judæis; sic Christus in Eucharistia comeditur à christianis. Secundò, sicut ille à solis judæis et circumcisis, et in sola civitate Jerusalem; ita hic à solis christianis, et baptizatis, in sola Ecclesia. Tertiò, sicut ille assatus igne corporali; ita hic assatus igne charitatis. Quartò, sicut ille cum azymis panibus, et lactucis agrestibus; ita hic cum magna puritate, et dolore de peccatis. Quintò, sicut ille cum capite, pedibus et intestinis; ita hic cum divinitate, et humanitate, latente sub specie panis et vini. Denique, sicut ille à judæis succinctis et peregrinantibus ad terram promissionis: ita hic à christianis propeperantibus ad cœlestem patriam.

24. Octava quæstio est, quoties à judæis celebratum sit Pascha? Respondeo: Constat ex Scriptura, et sæpè celebratum, et sæpè omissum esse. Ac primò celebratum est in egressu ex Ægypto: (Exod. xii, 8.) Secundò in deserto Sinai, anno secundo egressionis: (Num. ix, 4.) Tertiò in campestribus Jerico: (Josue v, 10.) Quartò in Jerusalem sub Ezechia rege: (2 Paralipom. xxx, 4.) Quintò in Jerusalem sub Josia rege: (4 Reg. xxiii, 21, et 2 Paral. xxxv, 4.) Sextò post reditum ex captivitate Babylonica in Jerusalem: (1 Esdr. vi, 19.) Septimò tempore Christi et Apostolorum: (Mat. xxvi, 17.) Omissum autem est primo, toto tempore peregrinationis, exceptis

annis. Nam primo anno celebratum est in Ægypto; secundo in deserto Sinai, ut dictum est. Ab eo tempore per 38 annos usque ad transitum Jordanis omissum est. Non enim judei, qui transibant Jordanem, erant circumcisi, ac proinde non poterant celebrare Pascha. Unde Josue, cum vellet post transitum Jordanis in Galgala, seu in campestribus Jerico, renovare immolationem agni, prius mundavit omnes circumcisos: (Josue v, 2.) Deinde tempore regum sæpè omissum est. Unde Ezechias et Josias hortati sunt populo, ut omnes venirent Jerosolymam, et ibi juxta legem celebrarent Phase: (4 Reg. xxiii, 21, et 2 Paral. xxx, 1.) Denique intermissum est tempore captivitatis Babylonicæ. Unde post captivitatem, cum judei rediissent Jerosolymam, cœperunt iterùm immolare: (1 Esdr. vi, 19.) Atque hæc ex Scripturis dicta sufficiant.

DE ALIIS ALIARUM SOLEMNITATUM SACRIFICIIS.

25. Præter jüge sacrificium, quod quotidie, et præter agnum paschalem, qui in Paschate offerebatur; erant alia sacrificia, quæ in reliquis solemnitatibus offerri debebant ex præscripto legis. Erant autem hæc solemnitates: 1. Sabbathum: 2. Neomenia, seu initium mensis lunaris: 3. Solemnitas azymorum, quæ incipiebat postridie Paschatis: 4. Pentecoste: 5. Festum tubarum: 6. Festum expiationis: 7. Scenopegia, seu festum Tabernaculorum: 8. Festum cœtus atque collectæ. De quibus fusius cap. 15 num. 51 et sequentibus.

26. Sacrificium Sabbathi describitur Num. xxviii, 9, his verbis: «Die autem Sabbathi duos agnos anniculos immaculatos, et duas decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio, et libamine quæ rite funduntur per singula Sabbathata in holocaustum sempiternum.»

27. Sacrificium Neomeniæ: ibid. vers. 11: «In calendis autem offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos septem immaculatos, et tres decimas similæ, oleo conspersæ in sacrificio per singulos vitulos: et duas decimas similæ, oleo conspersæ per singulos arietes: et decimam decimæ similæ, ex oleo in sacrificio per agnos singulos: Holo-

caustum suavissimi odoris atque incensi est Domino. Libamenta autem vini, quæ per singulas fundenda sunt victimas, ista erunt: Media pars bin per singulos vitulos, tertia per arietem, quarta per agnum. Hoc erit holocaustum per omnes menses, qui sibi anno vertente succedunt. Hircus quoque offeretur Domino pro peccatis.»

28. Sacrificium solemnitatis azymorum: ibid. v. 16: «Mense autem primo, quartadecima die mensis, Phase Domini erit, et quintadecima die solemnitas. Septem diebus vescentur azymis. Quarum dies prima venerabilis, et sancta erit, omne opus servile non facietis in ea, offeretisque incensum holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: et sacrificia singulorum ex simila, quæ conspersa sit oleo: tres decimas per singulos vitulos, et duas decimas per arietem, et decimam decimæ per agnos singulos, id est, per septem agnos. Et hircum pro peccato unum, ut expietur pro vobis præter holocaustum matutinum, quod semper offeretis. Ita facietis per singulos dies septem dierum in fomitem ignis, et in odorem suavissimum Domino, qui surget de holocausto, et de libationibus singulorum, etc.»

29. Sacrificium Pentecostes: Levit. xxiii, 15: «Numerabitis ergo septem hebdomadas plenas, id est, quinquaginta dies: et sic offeretis sacrificium novum Domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias. Offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos: et vitulum de armento unum, et arietes duos, et erunt holocaustum cum libamenti suis, in odorem suavissimum Domino. Facietis et hircum pro peccato, duosque agnos anniculos hostias pacificorum. Cumque elevaverit eos Sacerdos cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in usum ejus. Et vocabitis hunc diem celeberrimum atque sanctissimum.»

30. Sacrificium festi tubarum: Levit. xxiii, 24: «Mense septimo, prima die mensis, erit vobis Sabbathum memoriale, clangentibus tubis, et offeretis holocaustum Domino. Quale autem debeat esse holocaustum, di-

serte explicatur Num. xxix, 4: «Mensis septimi prima dies venerabilis et sancta erit vobis. Omne opus servile non facietis in ea, quia dies clangoris est, et tubarum. Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, et agnos anniculos immaculatos septem: et in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, unam decimam per agnum, qui simul sunt agni septem: Et hircum pro peccato, qui offertur in expiationem populi, præter holocaustum calendarum cum sacrificiis suis, et holocaustum sempiternum cum libationibus solitis.» Ubi nota, festo tubarum tria fuisse sacrificia offerenda: unum ratione festi tubarum: alterum ratione Neomeniæ; tertium iuge sacrificium, quod quotidie offerebatur. Et hoc significat Scriptura, cum dicit, «præter holocaustum calendarum, et holocaustum sempiternum,» quasi dicat: præter illa duo sacrificia, offeretis etiam illud tertium, quod jam præscripsi.

31. Sacrificium festi expiationis: Levit. xxiii, 27: «Decimo die mensis septimi dies expiationum erit celeberrimus, et vocabitur sanctus: affligetisque animas vestras in eo, et offeretis holocaustum Domino.» Hoc holocaustum describitur Num. xxix, 7, his verbis: «Decima dies mensis huius septimi erit vobis sancta, offeretisque holocaustum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: Et in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ, tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, decimam decimæ per agnos singulos, qui sunt simul agni septem: Et hircum pro peccato, absque iis, quæ offerri pro delicto solent in expiationem, et holocaustum sempiternum cum sacrificio, et libaminibus eorum.» Ubi iterum nota, præter hircum pro peccato, debuisse offerri primo vitulum, cuius sanguis inferebatur in sanctuarium: secundo hircum alium, super quem Sacerdos confitebatur peccata populi, et sic emittebatur in desertum: (Levitici xvi:) tertio iuge sacrificium. Vide Liranum in cap. xix Numerorum.

32. Sacrificium Scenopægiæ seu Tabernaculorum: Le-

vitic. xxiii, 34: «A quintodecimo die mensis septimi erunt feriæ Tabernaculorum septem diebus Domino: septem diebus offeretis holocausta Domino.» Hæc holocausta septem dierum sigillatim exprimuntur: Num. xxix, 13 his verbis: «Primo die offeretis vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: et in libamentis eorum similæ oleo conspersæ, tres decimas per vitulos singulos, duas decimas arietibus duobus, et decimam decimæ agnis singulis: Et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, et sacrificio, et libamine ejus. In die altero offeretis vitulos de armento duodecim etc. Die tertio, vitulos undecim, etc.» Et sic deinceps. Hoc solum advertite, quod illis septem diebus omnia sacrificia sint eadem, excepto numero vitulorum. Nam primo die offerebantur tredecim vituli: secundo duodecim: tertio undecim: quarto decem: quinto novem: sexto octo: septimo septem. Singulis autem diebus duo arietes, quatuordecim agni, hircus pro peccato et iuge sacrificium.

33. Sacrificium cœtus atque collectæ, quod, transactis septem diebus tabernaculorum, celebrabatur octavo die, describitur Levitici xxiii, 36: «Dies quoque octavus erit celeberrimus, et offeretis holocaustum Domino: Est enim cœtus atque collecta.» Et Num. xxix, 35: «Die octavo offeretis vitulum unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos, et arietes, et agnos rite celebrabitis: Et hircum pro peccato absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus ac libamine.» Sequitur communis clausula: «Hæc offeretis Domino in solemnitatibus vestris: præter vota, et oblationes spontaneas in holocausto, in sacrificio, in libamine et in hostiis pacificis.» Unde constat, generatim loquendo, duplicia fuisse sacrificia: quædam necessaria ex præscripto legis; alia spontanea ex arbitrio et devotione offerentium. De prioribus, quæ fiebant in solemnitatibus, dictum est hactenus. De posterioribus nihil necesse dicere in particulari, quia parum ad nostrum institutum.

DE IGNE, QUO UTEBANTUR SACERDOTES IN SACRIFICIIS.

34. Quinque certa sunt ex Scripturis: Primum est ignem quemdam à Deo cœlitus datum esse, qui consumpsit primum sacrificium, quod obtulit Aaron in deserto, postquam Sacerdos à Moysè consecratus est: quod contigit anno secundo egressionis filiorum Israel ex Ægypto. Sic enim legimus Levit. ix, 24: «Apparuit gloria Domini omni multitudini. Et ecce egressus ignis à Domino, devoravit holocaustum, et adipem, qui erant super altare. Quod cum vidissent turbæ, laudaverunt Dominum, ruentes in facies suas.»

35. Alterum est hunc ignem debuisse perpetuo nutriri et conservari à Sacerdotibus, ne unquam in altari deficeret. Levit. vi, 12: «Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet Sacerdos, subjiciens ligna mane per singulos dies.» Et infra: «Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari.»

36. Tertium est non alio quam isto igne potuisse uti Sacerdotes ad sacrificia. Hoc inde constat, quia Nadab et Abiu, filii Aaronis à Deo puniti sunt, quod alieno igne usi essent. Levit. x, 1: «Arreptisque Nadab et Abiu, filii Aaron, thuribus, possuerunt ignem, et incensum de super, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat. Egressusque ignis à Domino, devoravit eos, et mortui sunt coram Domino.» Vide D. August. in quæstionibus super Levitic. quæstio 21.

37. Quartum est hunc ignem à secundo anno egressionis ex Ægypto, quo cœlitus à Deo datus est, perpetuo conservatum fuisse in altari Tabernaculi usque ad tempus captivitatis Babylonicæ, quo et templum incensum est, et judæi in Babylone abducti sunt. Tunc enim in quodam puteo à Sacerdotibus absconditus est: 2 Machab. i, 49: «Cum in Persidem ducerentur patres nostri, Sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari, occultè absconderunt in valle, ubi erat puteus altus, et siccus, et in eo contutati sunt eum, ita ut omnibus ignotus esset locus.» Hinc sequitur ignem

illum in toto tempore, quod præcessit captivitatem, toties mutasse locum, quoties Tabernaculum cum altari de loco in locum translatum est. Fuit ergo per 39 annos in solitudine. Postea cum filii Israel, transito Jordane, venissent in terram promissionis, fuit successivè in variis locis: 1 in Galgala: 2 in Silo: 3 in Nobe: 4 in Gabaon: 5 in Jerusalem, ædificato jam Salomonis templo. Ibiq̄e mansit usque ad captivitatem, ut dictum est.

38. Quintum est eundem ignem, post solutam captivitatem, jubente Nehemia, quæsitum fuisse à nepotibus eorum Sacerdotum, qui illum in puteo absconderant, nec tamen inventum; sed pro eò repertam fuisse aquam crassam, quæ, oblato sacrificio, divinitus in ignem conversa est: 2 Machab. i, 20: «Cum autem præterissent anni multi et placuit Deo, ut mitteretur Nehemias à rege persidis, nepotes Sacerdotum illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem: et sicut narraverunt nobis, non invenerunt ignem, sed aquam crassam. Et jussit eos aurire et adferre sibi: et sacrificia, quæ imposita erant, jussit Sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua, et ligna, et quæ erant superposita. Utque hoc factum est, et tempus adfuit, quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita ut omnes mirarentur.» Porrò diem illum, quo ignis hic divinitus accensus est, habuerunt judæi pro solemnitate, et deinceps festum seu dies dati ignis appellata est. Et postea in secundo templo eodem igne usi sunt in sacrificiis.

39. Porrò in hoc igne, de quo hactenus dictum est, tria spectanda sunt, quæ mysterium habent: Primum quod sit à Deo datus: secundò quod illo solo, et non alio licuerit uti in sacrificiis: tertio quod cum periisset, ex aqua crassa, per ministerium Sacerdotum, non sine magno miraculo recuperatus sit. Hæc, inquam, tria mysterium habent. Ex primo discimus ignem illum, quoniam in novo Testamento perficimus sacrificium, cœlestem esse, nec alium, quam ignem divinæ charitatis. Ex secundo nullum sacrificium Deo gratum esse sine hoc igne charitatis: 1 Cor. xiii, 3: «Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.» Ex tertio hunc ignem charitatis aliquan-

do in nobis perire per peccatum mortale, quod habet se instar aquæ crassæ: sed postea, accedente absoluteione sacerdotali non sine magno miraculo reviviscere et recuperari. De hoc igne loquitur Christus Luc. XII, 49: «Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendantur?» Vide Augustinum in Psal. xcvi.

DE SACRIFICIO NOVI TESTAMENTI, QUOD PER SACRIFICIA MOSAICA FUIT PRÆFIGURATUM.

40. In novo Testamento duplex est sacrificium: Unum cruentum, quo Christus in ara crucis Deo Patri oblatum est pro expiatione nostrorum peccatorum. Alterum incruentum, quo idem Christus quotidie sub specie panis et vini offertur in altari, partim in memoriam cruenti illius sacrificii, partim ob has causas: 1. Ad colendum Deum: 2. Ad gratiarum actionem pro beneficiis acceptis: 3. Ad impetranda nova beneficia: 4. Ad placandum Deum.

41. Hæc duo sacrificia possunt dupliciter spectari: Primò quoad rem oblatam: et sic non sunt duo, sed unum. Nam in utroque est una et eadem res oblata, nempe Christus Dominus. Secundò quoad modum et ritum offerendi: et sic duo sunt. Nam Christus in altero oblatum est cruento modo, et in propria specie humana per realem sui occisionem. In altero offertur incruento modo, et sub specie aliena sine reali sui occisione.

42. Utrumque sacrificium est quasi primarium prototypon, ad quod præfigurandum omnia sacrificia veteris Testamenti ordinata sunt: sive illa fuerint Mosaica, de quibus actum est; sive antiquiora Mosaicis, ut sacrificium Abrahamæ, Melchisedech, Job; ut omittam reliqua. Nam hæc omnia fuerunt typi seu figuræ nostri sacrificii. Quod breviter sic explico.

43. In sacrificio cruento, quo Christus in cruce oblatum est, multa spectari possunt: Primò quod fuerit unigenitus Dei filius: Secundò quod à Patre oblatum in mortem: Tertio quod Patri obsequentissimus. Hæc tria optimè præfigurantur per sacrificium Abrahamæ, quo obtulit unigenitum filium suum Isaac. Quartò quod reipsa oc-

cisus sit. Hoc significant omnia sacrificia Mosaica, quæ erant ex animalibus: Quintò quod effusione sanguinis liberavit nos à servitute diaboli. Hoc significat sanguis agni paschalis, qui super postes domorum aspersus, liberavit filios Israel à servitute Pharaonis. Sextò quod suo sanguine mundaverit nos à peccatis nostris. Hoc significat sanguis hircorum et aliorum animalium, teste Apostolo Hebræor. IX, 13: «Si enim sanguis hircorum et taurorum inquinatos sanctificat ad emundationem carnis; quantò magis sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis?» Septimò quod innocens occisus sit. Hoc significat mactatio agni paschalis. Unde Isaias c. LIII, 7: «Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.» Octavò quod tametsi innocens fuerit; tamen cum latronibus deputatus sit. Hoc significat hircus, qui loco agni paschalis offerri poterat. Hircus enim animal fœditum est. Nondò quod crura ejus non sint fracta. Hoc significat agnus paschalis, de quo scriptum Exod. XII, 46: «Os non comminetis ex eo.» Decimò quod se totum Patri obtulerit, nulla parte sibi reservata. Hoc significant omnia holocausta.

44. Similiter in sacrificio incruento multa spectari possunt: Primò quod quotidie offeratur in Eucharistia. Hoc significat jugè sacrificium, de quo supra. Secundò quod caro Christi verè comedatur in hoc sacrificio: Joan. VI, 55: «Caro mea verè est cibus.» Hoc significat caro agni paschalis, quæ verè comedebatur ab offerentibus. Tertio quod Christus sumatur sub specie panis et vini. Hoc significat sacrificium Melchisedech, qui panem et vinum obtulit. Quartò quod comesturi ex hoc sacrificio, debeant esse puri à peccatis, ne indignè accedant: 1 Corinth. XI, 29: «Qui enim manducat et bibit indignè, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans Corpus Domini.» Hoc significat sanctificatio filiorum Job. Quintò quod debeant habere veram contritionem et dolorem de peccatis præteritis: 1 Corinth. XI, 28: «Probet autem seipsum homo.» Hoc significant lactuæ agrestes in esu agni paschalis. Sextò quod debeant esse parati ad currendam viam mandatorum Dei, et contendere ad cœlestia. Hoc

significant judæi, qui accincti lumbis, et calceati, et tenentes baculum in manibus, festinanter comedebant agnum paschalem. Hæc ferè præcipua sunt. Alia minutiora omitto.

CAPUT XIV.

DE SACRAMENTIS MOSAICIS.

1. Sacramenta sunt quædam externa signa seu cæremoniæ, quæ ex Dei institutione habent vim significandi et efficiendi aliquam sanctitatem, ut passim docent theologi. Est autem duplex sanctitas: Una vera et interna, quæ est idem, quod gratia justificans: altera legalis et externa, quæ consistit in quadam munditia legali, id est à lege Mosaica præscripta. Sicut enim lex Mosaica reputabat quosdam immundos seu irregulares, qui hoc vel illo modo affecti essent, aut certa quædam opera facerent; ita etiam reputabat quosdam mundos et sanctos, si certas quædam cæremonias à Deo institutas usurparent. Hoc posito, quæritur primò, quæ et quot fuerint sacramenta Mosaica. Secundò quam vim et efficaciam sanctificandi habuerint. Tertio an fuerint tam perfecta quàm nostra Sacramenta. Quarto quid de singulis in particulari statuendum sit.

QUÆSTIO I.

Quæ et quot fuerint sacramenta Mosaica?

1. Generatim loquendo, fuerunt duplicia. Quædam pertinebant ad totum populum, ut circumcisio, esus agni paschalis, purificationes ab externis immunditiis, expiationes à peccatis. Quædam ad ministros Synagogæ, ut consecratio Sacerdotum, ablutio manuum ac pedum, rasio pilorum, esus panum propositionis et quorundam aliorum, quæ Sacerdotum usibus deputabantur. Divus Thomas in 1. 2. quæst. 102, art. 5.

2. Hæc omnia erant figuræ seu typi Sacramentorum novæ legis. Nam primò circumcisio erat figura Baptismi: 2. Esus agni paschalis, et esus panum propositionis figura Eucharistiæ: 3. Purificationes et expiationes figura Pœnitentiæ: 4. Consecratio Sacerdotum figura sacri Ordinis: D. Th. ibid. art. 5 ad 3.

3. Quæres: cur nulla fuerit figura reliquorum sacramentorum, ut Confirmationis, Extremæunctionis et Matrimonii? D. Thomas assignat hanc causam; quia Confirmatio est sacramentum plenitudinis gratiæ, (Galat. III, 4, et Hebr. VII, 19.) Similiter Extremaunctio est quasi immediata quædam præparatio ad introitum regni cœlestis. At in veteri Testamento nemini patebat introitus in regnum cœleste, quia janua regni cœlestis nondum erat aperta, eò quod Christus nondum persolverat pretium redemptionis nostræ per effusionem sui sanguinis: (Heb. IX, 8, et c. X, 19.) Denique sacramentum Matrimonii significat indissolubilem conjunctionem Christi cum Ecclesia, quam matrimonium judæorum non poterat significare, quia per libellum repudii poterat dissolvi: (Deut. XXIV, 1.)

4. Dices 1. Videntur plura fuisse; ut manna, et aqua scaturiens de petra, quæ erant figuræ sacramenti Eucharistiæ. Respondeo: Erant quidem figuræ sacramenti Eucharistiæ, ut benè objicitur; sed tamen non erant propriè sacramenta. Non enim erant externæ cæremoniæ à Deo institutæ, quæ ordinariè deberent usurpari, quamdium duraret Synagoga. Nota: In veteri Testamento fuerunt duplices figuræ nostrorum sacramentorum. Quædam erant figuræ et sacramenta simul: ut circumcisio, esus agni paschalis, et reliqua superius enumerata. Quædam non erant sacramenta, sed tantùm figuræ, quo pacto transitus maris rubri erat figura Baptismi; et manna figura Eucharistiæ: neutrum tamen sacramentum: D. Th. 3, p. q. 70, art. 4 ad 2.

5. Dices 2. Si non fuerunt alia sacramenta Mosaica, quàm quæ enumerata sunt; necesse est pauciora fuisse Mosaica, quàm sint nostra, quod est contra Augustinum in Psalm. LXXIII asserentem, plura fuisse Mosaica. Sequela patet, quia nostra sacramenta sunt septem: at

significant judæi, qui accincti lumbis, et calceati, et tenentes baculum in manibus, festinanter comedebant agnum paschalem. Hæc ferè præcipua sunt. Alia minutiora omitto.

CAPUT XIV.

DE SACRAMENTIS MOSAICIS.

1. Sacramenta sunt quædam externa signa seu cæremoniæ, quæ ex Dei institutione habent vim significandi et efficiendi aliquam sanctitatem, ut passim docent theologo. Est autem duplex sanctitas: Una vera et interna, quæ est idem, quod gratia justificans: altera legalis et externa, quæ consistit in quadam munditia legali, id est à lege Mosaica præscripta. Sicut enim lex Mosaica reputabat quosdam immundos seu irregulares, qui hoc vel illo modo affecti essent, aut certa quædam opera facerent; ita etiam reputabat quosdam mundos et sanctos, si certas quædam cæremonias à Deo institutas usurparent. Hoc posito, quæritur primò, quæ et quot fuerint sacramenta Mosaica. Secundò quam vim et efficaciam sanctificandi habuerint. Tertio an fuerint tam perfecta quàm nostra Sacramenta. Quarto quid de singulis in particulari statuendum sit.

QUÆSTIO I.

Quæ et quot fuerint sacramenta Mosaica?

1. Generatim loquendo, fuerunt duplicia. Quædam pertinebant ad totum populum, ut circumcisio, esus agni paschalis, purificationes ab externis immunditiis, expiationes à peccatis. Quædam ad ministros Synagogæ, ut consecratio Sacerdotum, ablutio manuum ac pedum, rasio pilorum, esus panum propositionis et quorundam aliorum, quæ Sacerdotum usibus deputabantur. Divus Thomas in 1. 2. quæst. 102, art. 5.

2. Hæc omnia erant figuræ seu typi Sacramentorum novæ legis. Nam primò circumcisio erat figura Baptismi: 2. Esus agni paschalis, et esus panum propositionis figura Eucharistiæ: 3. Purificationes et expiationes figura Pœnitentiæ: 4. Consecratio Sacerdotum figura sacri Ordinis: D. Th. ibid. art. 5 ad 3.

3. Quæres: cur nulla fuerit figura reliquorum sacramentorum, ut Confirmationis, Extremæunctionis et Matrimonii? D. Thomas assignat hanc causam; quia Confirmatio est sacramentum plenitudinis gratiæ, (Galat. III, 4, et Hebr. VII, 19.) Similiter Extremaunctio est quasi immediata quædam præparatio ad introitum regni cœlestis. At in veteri Testamento nemini patebat introitus in regnum cœleste, quia janua regni cœlestis nondum erat aperta, eò quòd Christus nondum persolverat pretium redemptionis nostræ per effusionem sui sanguinis: (Heb. IX, 8, et c. X, 19.) Denique sacramentum Matrimonii significat indissolubilem conjunctionem Christi cum Ecclesia, quam matrimonium judæorum non poterat significare, quia per libellum repudii poterat dissolvi: (Deut. XXIV, 1.)

4. Dices 1. Videntur plura fuisse; ut manna, et aqua scaturiens de petra, quæ erant figuræ sacramenti Eucharistiæ. Respondeo: Erant quidem figuræ sacramenti Eucharistiæ, ut benè objicitur; sed tamen non erant propriè sacramenta. Non enim erant externæ cæremoniæ à Deo institutæ, quæ ordinariè deberent usurpari, quamdium duraret Synagoga. Nota: In veteri Testamento fuerunt duplices figuræ nostrorum sacramentorum. Quædam erant figuræ et sacramenta simul: ut circumcisio, esus agni paschalis, et reliqua superius enumerata. Quædam non erant sacramenta, sed tantùm figuræ, quo pacto transitus maris rubri erat figura Baptismi; et manna figura Eucharistiæ: neutrum tamen sacramentum: D. Th. 3, p. q. 70, art. 4 ad 2.

5. Dices 2. Si non fuerunt alia sacramenta Mosaica, quàm quæ enumerata sunt; necesse est pauciora fuisse Mosaica, quàm sint nostra, quod est contra Augustinum in Psalm. LXXIII asserentem, plura fuisse Mosaica. Sequela patet, quia nostra sacramenta sunt septem: at

Mosaica non fuerunt septem, sed tantum quatuor, correspondentia Baptismo, Eucharistiae, Pœnitentiæ, sacro Ordini, ut dictum est. Respondeo: Mosaica fuerunt multo plura, quam quatuor; fuerunt enim variae purificationes ab immunditiis legalibus, et similiter variae expiationes à peccatis. Quæ tametsi inter se diversæ essent, repræsentabant tamen unum sacramentum novæ legis, nempe sacramentum Pœnitentiæ. Eodem modo fuerunt multa, quæ repræsentabant Eucharistiam.

QUESTIO II.

Quam vim et efficaciam sanctificandi habuerint Sacramenta Mosaica?

1. Sensus est quam sanctitatem significaverint et effecerint sacramenta Mosaica?

Tria probanda sunt: 1. Quod significaverint gratiam justificantem quæ est vera et interna sanctitas: 2. Quod tamen non effecerint aut contulerint gratiam justificantem: 3. Sed quod contulerint sanctitatem, seu munditiam legalem. Sit ergo

2. Prima conclusio: Sacramenta Mosaica erant signa gratiæ justificantis, quæ in novo Testamento danda erat per Christum. Ita passim theologi, qui asserunt sacramentum in genere nihil aliud esse, quàm signum rei sacræ, vel invisibilis gratiæ signum visibile. Et hoc interesse inter sacramentum veteris ac novi Testamenti quod hoc sit signum gratiæ præsentis: illud fuerit signum gratiæ per Christum dandæ. Nam sicut nos in novo Testamento credimus Christum venisse; ita iudei in veteri Testamento credebant venturum esse. Unde sicut nostra sacramenta significant gratiam, quæ reipsa datur per Christum; ita illorum sacramenta significabant gratiam, quæ danda erat per Christum. Et hoc sensu dicit Apostolus Hebr. x, 4: «Umbram habens lex futurorum, non ipsam imaginem rerum.»

3. Secunda conclusio: Sacramenta Mosaica non efficiebant gratiam justificantem, quam significabant: vel non erant signa practica gratiæ justificantis: vel non habebant vim justificandi, aut remittendi peccata, quo ad

culpam. (Quæ omnia ferè pro eodem usurpantur.) Ita D. Thomas in 3, p. q. 62, artic. 6 et alii passim, exceptis paucis. Et probatur primò ex iis Scripturæ locis, ubi sacramenta Mosaica vocantur egena, infirma et inutilia. Egena, quia non continebant gratiam: infirma, quia non poterant à peccato liberare: inutilia propter eandem causam; Galatarum iv, 9: «Quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa?» id est, ad ceremonias et sacramenta Mosaica. Et Hebræorum vii, 18: «Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus, et inutilitatem.» Ubi per mandatum intelligit legem Mosaicam, quæ ideò reprobata est, quia erat infirma et inutilis. Tametsi enim præscriberet multas ceremonias et sacramenta; non tamen per ea poterat hominem salvare. Quod etiam confirmatur ex sequentibus testimoniis: Jo. i, 17: «Lex per Moysem data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est;» id est, Moyses dedit populo nudam legem, nudas ceremonias, nuda sacramenta. At Christus dedit etiam gratiam, quam Moyses dare non potuit. Et Galat. iii, 12: «Legem nemò justificatur apud Deum,» id est, vi legis, vel vi sacrificiorum et sacramentorum, quæ à lege præscripta sunt. Et ibidem v. 21: «Si data esset lex, quæ posset vivificare, verè ex lege esset justitia:» at ex lege non est justitia: ergo lex non potest vivificare. Ratio sumitur ex præcedenti conclusione; quia si sacramenta Mosaica contulissent gratiam, jam fuissent signa præsentis gratiæ, et non futuræ. Nec Apostolus dixisset: *Umbram habens lex futurorum bonorum*, sed potius, habens præsentia bona: id est, præsentem gratiam, justitiam et salutem.

4. Tertia conclusio: Sacramenta Mosaica conferebant quamdam munditiam et sanctitatem legalem, quæ quidem non erat vera et interna sanctitas, sed tamen figura veræ et internæ sanctitatis.

Hæc conclusio clara est, si loquamur de purificationibus ab externis immunditiis, et de expiationibus ab externis peccatis. De reliquis sacramentis sic ostenditur: Consecratio Sacerdotum (quo etiam spectat ablutio manuum, et rasio pilorum) efficiebat, ut aliqui à numero aliorum segregati, speciatim deputarentur ad cultum di-

vinum peragendum. Quæ deputatio erat quædam sanctitas legalis, quam non habebant laici. Similiter circumcisio efficiebat, ut homo qui antea putabatur inter imundos et incircumcisos, transferretur ad populum sanctum, et à Deo peculiariter electum, de quo scriptum est: Exod. xix, 6: «Vos eritis mihi regnum sacerdotale, et gens sancta.» Et Deut. vii, 6: «Populus sanctus es Domino Deo tuo. Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram.» Ad hunc populum nemo admittebatur, nisi per circumcisionem. Denique esus agni paschalis, et panum propositionis efficiebat, ut homines fierent participes cibi sanctificati, quæ erat quædam sanctitas legalis.

QUESTIO III.

An sacramenta Mosaica fuerint tam perfecta quam nostra?

1. Lutherani et calvinistæ docent nihil interesse inter sacramenta Mosaica et nostra, quoad vim et efficaciam justificandi: ac proinde eandem vim et efficaciam habuisse Mosaica, quam habent nostra. Quod perinde est, ac si dicas, nihil interesse inter umbram et imaginem, inter figuram et rem figuratam, inter ancillam et dominam, inter servos et filios, inter Moysen et Christum. Quæ omnia absurda sunt.

2. Catholici assignant duplex discrimen: Unum, quod Mosaica non contulerint gratiam justificantem, ut ostensum est; nostra conferant, ut patet Actorum ii, 38: «Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu in remissionem peccatorum vestrorum.» Et ad Titum iii, 5: «Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.» Hoc discrimen agnoscit Augustinus in Ps. lxxiii: «Alia sunt, inquit, sacramenta dantia salutem; alia promittentia Salvatorem. Sacramenta novi Testamenti dant salutem: Sacramenta veteris Testamenti promittebant Salvatorem:» et ibidem: «Mutata sunt sacramenta; facta sunt faciliora, pauciora, salubriora, feliciora.» Vide eundem Epist. 418 ad Januarium, et

libro tertio de doctrina christiana, capite nono, et libro decimonono contra Faustum, c. 43.

3. Alterum est, quod Mosaica constabant rebus et non verbis; nostra rebus et verbis. Ita D. Thom. 3 part., quæst. 60, art. 6 ad 2 et 3. Et probatur, quia in veteri Testamento, ubi præscribuntur præcipui ritus sacramentorum, nulla fit mentio verborum, ut patet Genesis xvii, ubi præscribitur ritus circumcisionis: Et Exod. xii, ubi præscribitur ritus agni paschalis: Et Levitic. viii, ubi præscribitur ritus ordinationis: et sic deinceps. At in novo Testamento non tantum rerum, sed etiam verborum fit mentio. Nam in Baptismo est ablutio aquæ, et verba baptizantis: (Matthæi xxviii, 19.) In Eucharistia est panis et vinum, et verba consecrationis: (Matth. xxvi, 26.) In Confirmatione est impositio manuum et oratio: (Act. viii, 15 et 17.) In Extremaunctione est unctio et oratio: (Jacobi v, 14.) Rationem hujus discriminis assignat D. Thomas, quia status veteris Testamenti erat imperfectior, quam est status novi Testamenti, et habebat fidem obscuriorem, ac magis implicitam, quam nos habemus; ergo etiam debebat habere sacramenta obscuriora, id est, magis obscure significantia. Cum ergo verba sint clariora ad significandum, quam externæ cæremoniæ; non debebant sacramenta Mosaica constare verbis, sed solis cæremoniis: alioquin fuissent æquè clara, ac nostra; quod est contra analogiam et differentiam veteris ac novi Testamenti, quæ initio hujus libri explicata est.

4. Contra prius discrimen objicit Calvinus illud 1 Corinth. x, 3: «Omnes eandem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eundem potum spirituales biberunt.» Ex quo colligit judæos eandem escam manducasse in manna, quam nos manducamus in Eucharistia, ac proinde manna et Eucharistiam esse ejusdem virtutis et efficaciæ. Et confirmatur, quia esca illa, teste Apostolo, erat spiritualis: ergo habebat effectum spirituales, et non tantum corporalem aut legalem. Unde Augustinus tract. 26 in Joannem, disputans de illo loco Pauli, dicit sacramenta nova et vetera fuisse diversa specie visibili; sed paria virtute spirituali.

5. Resp.: Apostolus non confert nos cum judæis, sed

judæos inter se. Neque dicit judæos eandem escam nobiscum manducasse, sed omnes judæos inter se collatos eandem escam manducasse, ut patet ex contextu, qui sic habet: «Patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube, et in mari, et omneseandem escam spiritualem manducaverunt.» Quod non potest secundum sensum litteralem intelligi de christianis, sed de solis judæis. Sensus igitur Apostoli est hic: quemadmodum judæi, tametsi omnes idem manna cœleste manducarent, et eandem aquam divinitus datam biberent, non tamen omnes salvi facti sunt, sed multi in deserto perierunt, propter sua peccata: ita nos christiani, tametsi omnes eodem Baptismo et eadem Eucharistia utamur, non tamen omnes salvabimur, nisi à peccatis abstineamus.

6. Nec obstat Augustinus, cujus verba sunt hæc: «In signis diversa sunt, sed in re, quæ significatur, paria sunt, id est, sacramenta vetera et nova sunt paria, quoad rem significatam; quia eundem Christum significant. Hinc enim non sequitur esse paria quoad efficaciam, sed solum quoad significationem. Nam vetera significabant Christum futurum; nova præsentem. Et hoc sensu tam vetera quam nova dicuntur spiritualia.

7. Contra posterius discrimen objici potest, quod etiam in veteri Testamento, quando præscribuntur ritus sacramentales, fiat mentio verborum, ut patet Levit. iv, 26, ubi describitur ritus sacrificii pro peccato, et postea subditur: «Rogabitque pro eo Sacerdos, et pro peccato ejus et dimittetur ei.» Respondeo: Non est certum, quod illud sacrificium fuerit sacramentum. At, si non fuit sacramentum, cessat objectio. Deinde oratio Sacerdotis non erat de essentia sacrificii pro peccato, sed solum addebatur ad faciilius impetrandam peccati remissionem. Hoc inde colligitur, quia in sacrificio pro peccato Sacerdotis nulla oratio adhibebatur, sed solum in sacrificio pro peccato alicujus de populo, ut patet ex loco citato.

QUÆSTIO IV.

Quid statuendum sit de circumcissione?

1. Hactenus dixi de sacramentis in genere: nunc speciatim agendum est primò de circumcissione: secundò de Purificationibus ab externis immunditiis. De reliquis actum est ante, præsertim de esu agni paschalis cap. 43, num. 13 et seq. De expiationibus à peccato ibid. 34. De consecratione Sacerdotum cap. 7. quæst. 3.

2. Igitur de circumcissione quædam certa, quædam dubia sunt apud theologos. Certa sunt hæc: Primò, quod circumcissio à Deo instituta sit pro Abrahamo, et tota ejus posteritate mascula: (Genesis xvii, 10.)

3. Secundò, quod debuerit fieri octavo die: (Ibidem v. 12.) Nec poterat citius fieri, quia ante illum diem propter infantis teneritatem fuisset periculum mortis. Poterat tamen justa de causa differri post octavum diem: sicut dilatata est in deserto per quadraginta annos ob continuam peregrinationem: (Josue v, 6.) Vide ibi Serarium, et Vasquez in 3. p. disp. 163, cap. 2.

4. Tertio, quod debuerit fieri in carne præputii: (Genesis xvii, 11.) Quia Adamus in isto membro sensit primum effectum suæ inobedientiæ, nempe rebellionem carnis: (Genesis ii, 11.)

5. Quarto, quod ob varios fines instituta sit. Primò, ut esset signum fœderis, seu pacti inter Deum et Abraham cum suis posteris: Gen. xvii, 11: «Ut sit signum fœderis inter me et vos.» Hoc autem fœdus ex parte Dei tale est: «Ut sim Deus tuus, et seminis tui post te.» Ex parte Abrahami: «Et tu ergo custodies pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis.» Uno verbo: Deus promittebat Abrahamo, et posteris ejus perpetuam protectionem: hi vicissim promittebant Deo obedientiam, et legis observationem. Secundò, ut esset signum fidei Abrahæ, et justitiæ per fidem adeptæ: (Rom. iv, 11.) Tertio, ut esset typus seu figura Baptismi: (Col. ii, 11.) Nam sicut Baptismus est signum, quo christiani distinguuntur à non christianis; ita circumci-

sio fuit signum, quo judæi distinguebantur ab aliis gentibus. Et sicut nemo potest usurpare alia christianorum sacramenta, nisi prius sit baptizatus; ita nemo poterat usurpare sacramenta Mosaica, nisi prius fuisset circumcisos. Denique, sicut susceptio Baptismi est quædam protestatio fidei christianæ; ita susceptio circumcisionis fuit quædam protestatio fidei Abrahæ. Vide D. Th. 3, p. q. 7, art. 1.

6. Dubia sunt hæc: Primò, an circumcisio debuerit fieri cultro lapideo? Secundò, quare Moyses non circumciderit filium suum? Tertio, quare judæi non fuerint circumcisi in deserto per 40 annos? Quartò, an etiam gentiles debuerint circumcidi? Quintò, an licuerit circumcidere filios gentilium, invitis parentibus, et alia similia, de quibus Vasquez in 3. p. disp. 163, cap. 3, et disp. 164, cap. 1, et disp. 165, cap. 8. Et Cornelius in cap. iv Exodi v. 24 et in cap. xvii Genes. v. 12 et alii.

7. Præcipua dubitatio est, an etiam circumcisio fuerit instituta in remedium peccati originalis: et consequenter, an contulerit gratiam justificantem? Multi affirmant cum Augustino. Alii rectius negant cum Justino, Irenæo, Chrysostomo, ut Bellarminus lib. 2 de Sacramentis cap. 15 et 17, et Vasquez in 4. 2. disput. 130, cap. 2. Et probatur primò ex illo Genesis xvii, 10: «Hoc est pactum meum, quod observabitis inter me et vos. Circumcidetur ex vobis omne masculinum, et circumcisedis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me et vos.» Ubi assignatur finis, ob quem instituta fuit circumcisio, et nulla fit mentio remedii contra peccatum originale.

8. Secundò ex illo Rom. iii, 1: «Quid ergo amplius judæo est? aut quæ utilitas circumcisionis? Multum quidem per omnem modum, quia credita sunt illis eloquia Dei.» Ubi Apostolus ex professo quærit, quid circumcisio profuerit judæis? Nec dicit profuisse ad remissionem peccati originalis; (quod tamen maximè dicere debuisset, si verum esset) sed solum ad hoc profuisse, ut judæi per circumcisionem separati à gentilibus, acciperent legem Mosaicam.

9. Idem docent ipsimet judei, præsertim Philo in libro

de circumcisione, et Josephus 4 Antiquit. cap. 12, qui ambo rerum judaicarum fuerunt peritissimi. Accedit duplex ratio: Una, quia circumcisio debebat differri usque ad octavum diem. Si ergo fuisset remedium peccati originalis, omnes infantes, qui moriebantur ante octavum diem, caruissent illo remedio, quod est durum asserere. Altera, quia judæi per 40 annos in deserto non fuerint circumcisi: (Josue v, 6.) Quis autem credat remedium peccati originalis tamdiu fuisse neglectum, sciente et consentiente Moyse.

10. Solet objici illud Gen. xvii, 14: «Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.» Ex quo colligit Augustinus omnes masculos non circumcisos perire, quia peccarunt in Adamo, et irritum fecerunt pactum de non comedendo fructu arboris: circumcisos autem non perire; quia per circumcisionem liberati sunt ab illo peccato. Respondeo: Illud pactum, cujus ibi fit mentio, non est pactum de fructu arboris non comedendo, ut patet ex Augustino; sed est pactum, quod inter Deum et Abrahamum ejusque posteros initum fuit, ut ante explicavi. Est igitur hic sensus: Quicumque masculus ex posteris Abrahæ non fuerit circumcisos, non censebitur pertinere ad populum Dei electum, quia feci hoc pactum cum Abrahamo, et posteris ejus, ut nemo nisi circumcisos, ad populum Dei admittatur.

11. Secundò objicitur: circumcisio fuit figura Baptismi; at Baptismus institutus est in remedium peccati originalis; ergo et circumcisio. Respondeo: Non sequitur, ut patet in hoc simili discursu: agnus paschalis fuit figura Eucharistiæ; at Eucharistia instituta est ad conferendam gratiam ex opere operato; ergo et agnus paschalis. Vel in hoc: Salomon fuit figura Christi; at Christus est Redemptor humani generis; ergo et Salomon. Vel in hoc: Synagoga fuit figura Ecclesiæ; at Ecclesiæ est catholica seu universalis; ergo et Synagoga. Ratio est, quia figura in duobus deficit à re figurata: 1. Quod non representet rem figuratam in omnibus, sed in aliquo tantum: 2. Quod in eo ipso, in quo illam repræsentat, imperfectior sit quàm res figurata: v. g. circumcisio est figura

Baptismi. In Baptismo multa spectari possunt: 1. Quod sit signum discernens seu segregans christianos ab aliis: 2. Quod conferat gratiam sanctificantem, et ea mediante, tollat peccatum originale: 3. Quod fiat per ablutionem aquæ: 4. Quod perficiatur per invocationem sanctissimæ Trinitatis. Circumcisio non est figura Baptismi in his omnibus, sed tantum in primo: Et in eo ipso adhuc deficit. Est enim carnale signum, discernens judæos ab aliis: Baptismus est spirituale signum, discernens christianos à non christianis. Item Baptismus est signum necessarium ad salutem, quia nemo sine Baptismo salvari potest: (Jo. iii, 5.) Circumcisio non est signum necessarium ad salutem, quia ninivita et alii sine circumcissione salvati sunt.

12. Eodem modo manna est figura Eucharistiæ. At in Eucharistia multa spectari possunt: 1. Quod sit cibus et potus: 2. Quod contineat verum corpus et sanguinem Christi: 3. Quod conferat gratiam justificantem: Et plura alia. Manna non representat Eucharistiam in his omnibus, sed in eò quod sit cibus. Et in hoc ipso deficit. Non enim est cibus animæ, sicut Eucharistia; sed tantum corporis. Neque confert immortalitatem, sicut Eucharistia; sed relinquit hominem mortalem: Jo. vi, 48: «Panes vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens; ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.» Idem dicendum est de Salomone respectu Christi et de Synagoga respectu Ecclesiæ.

13. Ex hoc duplici defectu satis apparet non licere argumentari à re figurata ad figuram secundum æqualitatem aut paritatem; sed tantum secundum quamdam analogiam, qualis est inter umbram et corpus: inter rudem delineationem imaginis, et perfectam imaginem. Itaque non valent hæ consequentiæ: Primò circumcisio est figura Baptismi; at Baptismus tollit peccatum originale; ergo et circumcisio. Secundò Baptismus spiritualiter discernit christianos ab aliis; ergo et circumcisio. Tertio Baptismus fit per ablutionem aquæ, et invocationem Sanctissimæ Trinitatis; ergo et circumcisio. Hæc tamen valet: Circumcisio est figura Baptismi; ergo debet esse aliqua

analogia inter utrumque, qualis est inter umbram et corpus; inter inchoatum et perfectum. Hæc in eo consistit, quod sicut circumcisio in carne distinguit judæos à gentilibus; ita Baptismus in anima distinguit christianos à non christianis, nempe per spirituales characterem, quia animæ indelebiter impressum est.

14. Tertio objicitur: Non potest assignari aliud remedium peccati originalis in veteri Testamento quam circumcisio: vel, si potest, assignetur? Respondeo: Assignetur hujusmodi remedium pro sceminis, quæ non circumcidebantur; tunc assignabo pro masculis. At si nos latet, quo remedio usæ sint sceminæ: quid mirum si lateat, quo remedio usi sint masculi? Judæi debebant utrumque scire per traditionem. Nam ex Scriptura nihil certi haberi potest. Vide quæ cap. 1, q. ult. de traditionibus dicta sunt.

QUÆSTIO V.

Quid statuendum sit de purificationibus ab immunditia legali?

1. Judæi, qui contraxerant immunditiam legalem, debebant purificari, antequam admitterentur vel ad ingressum templi, vel ad sacras oblationes, vel ad aliorum consortium. De hac purificatione breviter dicendum est per sequentes quæstiunculas.

2. Quæres 1: Quinam secundum legem Mosaicam erant immundi? Resp.: Erant duplices immundi: Alii in se: alii ex contactu rei immundæ. In se immundi erant hi: 1. Puerperæ, (Lev. xii;) 2. Leprosi, (Lev. xiii et xiv;) 3. Seminiflui, (Levit. xv, 2;) 4. Polluti ex coitu, sive legitimo, sive illegitimo, (Levit. xv, 16;) 5. Menstruatæ, (Levit. xv, 19;) 6. Hemorroissæ, id est, quæ multis diebus patiuntur fluxum sanguinis extra tempus menstruale, (Levit. xv, 25.)

3. Ex contactu autem rei immundæ fiebant immundi, qui sequuntur: 1. Qui tangebant leprosos, seminifluos, pollutos ex coitu, menstruatæ, hemorroissas, aut illorum vel illarum vestes, aut sedilia, ut patet ex locis allegatis: 2. Qui tangebant reptilia, aut alia animalia im-

munda, quibus non licebat vesci, (Levit. xi, 43:) 3. Qui tangebant cadavera animalium immundorum, (Levit. xi, 24:) 4. Qui tangebant cadavera animalium mundorum, quæ sponte erant mortua, (Levit. xi, 39:) 5. Qui ingrediebantur cadavera, aut ossa, aut sepulchra hominum mortuorum, (Num. xix, 14:) 6. Qui tangebant domum vel tentorium, in quo jacebat mortuus, (Num. xix, 14:) 7. Qui tangebant aquas expiationis, quibus immundi expiabantur, (Num. xix, 21.)

4. Quæres 2: Quomodo purificabantur, qui erant immundi in se? Respondeo: Non omnes eodem modo. Puerperæ purificabantur hoc modo: Si peperissent masculum, immundæ erant septem diebus, et manebant triginta tribus diebus in sanguine purificationis; et tunc offerebant agnum anniculum in holocaustum, et pullum columbæ sive turturem pro peccato. Vel, si pauperes essent, duos turtures tantum, vel duos pullos columbarum. Si autem peperissent fœmellam, immundæ erant quatuordecim diebus, et sexaginta sex diebus manebant in sanguine purificationis; et tunc offerebant pro fœmella, sicut pro masculo, (Levitici xii per tot.)

5. Leprosi, antequam curata esset lepra, jubebantur hæc præstare: 1. habere vestes dissutas: 2. caput nudum: 3. os veste contactum: 4. clamare, sordidos se esse, (Levit. xiii, 44.) Quando autem curata erat lepra, expiabantur hoc modo: 1. Sacerdos aspergebat illos sanguine passeris per alium passerem alligatum baculo cedrino cum cocco et hyssopo; et mox passerem vivum permittebat avolare: 2. Ipsimet lavabant vestes suas, radebant pilos corporis, ac deinde lavabant seipsos: 3. Die octavo, si divites erant, offerebant agnum pro delicto, et agnum pro peccato, et ovem anniculum in holocaustum cum tribus decimis similæ, et olei sextario. Sin pauperes, offerebant agnum pro delicto, et duos turtures, vel duos pullos columbarum, unum pro peccato, et alterum in holocaustum cum tribus decimis similæ, et olei sextario: 4. Sacerdos sanguine agni tingebat aurem illorum dextram, et pollices dextræ manus et pedes: 5. Ex oleo aspergebat septies coram tabernaculo: reliquum olei fundens super extremum auriculæ dextræ,

et super pollices manus ac pedis dexteri, et super caput, (Levit. xiv per totum.) Simili modo lustranda erat vestis aut domus, quando à lepra erat curata.

6. Seminiflui, id est, qui durantem seminis fluxum patiebantur ex debilitate naturæ, debebant sic purgari: Quando sanati erant, numerabant septem dies, et tunc lotis vestibus, ac toto corpore erant mundi. Die autem octavo offerebant duos turtures, vel duos pullos columbarum: unum pro peccato, et alterum in holocaustum. (Levit. xv, 13.)

7. Polluti ex coitu (sive viri, sive fœminæ) lavabant totum corpus aqua, et erant immundi usque ad vesperam, (Levit. xv, 16.) Menstruatæ septem diebus separabantur, (Ibid. v. 19.) Hæmorroissæ quando sistebatur sanguis, numerabant septem dies, sicut seminiflui, et octavo die offerebant duos turtures, vel duos pullos columbarum: unum pro peccato, et alterum in holocaustum, (Ibidem v. 28, 29.)

8. Quæres 3: Quomodo purificabantur, qui erant immundi ex contactu rei immundæ? Respondeo: Hæc ferè regula servabatur. Eo die, quo tangebant rem immundam, manebant immundi usque ad vesperam, seu usque ad solis occasum, et loti aqua expiabantur, ut patet Levit. xv, ubi hæc verba repetuntur: «Qui tetigerit (hanc vel illam rem immundam) lavabit vestimenta sua, et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperam.» Excipiebantur tamen, qui fiebant immundi ex contactu mortui, vel morticini, vel sepulchri hominis mortui. Nam illi manebant immundi septem diebus, et die tertio et septimo aspergebantur aqua lustrali, et sic expiabantur, (Num. xix, 11.)

9. Quæres 4: An omnes immundi, quamdiu erant immundi, debuerint extra castra habitare? Respondeo: Omnes quidem arcebantur ab ingressu templi, et à sacris oblationibus; non tamen omnes ejiciebantur extra castra, sed hi soli: Primò leprosi, seminiflui et polluti super mortuos: (Num. v, 2:) Secundò polluti ex nocturno somnio, (Deut. xxiii, 10:) Præter hos immundos, omnes omninò, sive mundi, sive immundi, debebant egredi castra, quoties ibant ad requisita naturæ juxta illud

Deuter. xxii, 12: «Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita naturæ, gerens paxillum in balteo: Cumque sederis, fodies per circuitum, et egesta humo operies quo revelatus es.» Idque duas ob causas, ut ibidem insinuatur: 1, ut castra servarentur munda contra morbos: 2, propter honorem Arceæ fœderis, in qua Deus habitabat in medio castrorum.

10. Quæres 5: An omnes immundi, qui contrahebant immunditiam legalem, simul contraxerint peccatum? Vel: An omnis immunditia legalis (erat enim duplex immunditia hebræorum,) fuerit peccatum? Respondeo: Non omnis erat vetita præcepto Dei, ut comedere carnes immundas, sanguinem, adipem: (Levit. xi per totum.) Item comedere morticinum, vel laniatum à bestiis, (Levit. xxii, 8.) Item tangere morticina immundorum, et tangere reptilia: (Levit. xi, 43.) Igitur per horum esum, vel contactum non tantum contrahebatur immunditia legalis, sed etiam peccatum. Altera immunditia non erat vetita præcepto Dei, sed solum indicata et statuta; ut tangere leprosum, vel seminiferum, pati lepram, fluxum seminis, menstrua. Nam de his non dicitur: *ne tangatis ea, sed, qui tetigerit, immundus erit*: unde hæc non erant peccata, sed tantum inducebant irregularitatem legalem. Vide Cornelium in caput 5 Levitici.

11. Quæres 6: Qualis erat illa aqua, qua immundi aspergebantur et mundabantur? Respondeo: Erat aqua lustralis, seu aqua lustrationis, vel expiationis, cui cineres ruffæ vaccæ erant infusi. Fiebat autem hoc modo: Sacerdos accipiebat ruffam vaccam sine macula, quæ non portaverat jugum. Hanc immolabat extra castra, et totam comburebant cum ligno cedrino, cocco bis tincto et hysopo. Illius cineres collecti spargebantur in aquam vivam, id est fontanam, seu fluentem. Et tunc aqua illa cineribus inspersa adhibebatur ad immundos purificandos: (Num. xix, 2.)

12. Nota 1: Hæc vacca in deserto immolabatur extra castra. In terra verò Palæstina immolabatur Jerosolymis extra portam. Et inde cineres deferebantur ad singula oppida, ut ubique haberent aquam lustrationis pro usu quotidiano. Omnes enim immunditiæ per hanc aquam

tollebantur, ut colligitur ex illo Hebr. ix, 13: «Si enim sanguis hircorum, et taurorum, et cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis etc.»

13. Nota 2: Tradunt hebræi, et ex eis Burigiensis addit. 2 in c. 49 Num., quod sex tantum vaccæ ruffæ fuerint immolatæ per totam durationem à Moyse usque ad Christum. Prima tempore Moysis: Secunda tempore Esdræ: Tertia et quarta tempore Simeonis justi, qui fuit Pontifex per annos octoginta: Quinta et sexta tempore Joannis Pontificis, qui fuit pater Mathathie, à quo descenderunt Machabæi. Quod tamen non est verisimile. Nam pauci cineres unius vaccæ, quæ tempore Moysis immolata est, non poterant sufficere per tot annos, quot inter Moysen et Esdræ elapsi sunt præsertim pro tanta judæorum multitudine, et pro quotidianis purificationibus, quæ ex præcepto Dei fiebant. Unde verisimilius est quod tradunt Lyranus et Cornelius, singulis annis unam vaccam esse immolatam.

14. Quæres 7: Quid significabant tot ac tam diversæ purificationes judæorum? Respondeo: Erant figuræ sacramenti Pœnitentiæ, et significabant, quam feria futura esset contritio, confessio, purificatio et munditia christianorum: quam accuratum examen conscientie; quam diligens sollicitudo ad eluendam vel minimam labeculam animæ.

CAPUT XV.

DE OBSERVANTIIS LEGALIBUS.

Observantiæ legales, quibus judæi discernebantur à gentilibus, erant variæ: 1. Discretio ciborum mundorum ab immundis: 2. Abstinencia à sanguine et adipe: 3. Jæjunia: 4. Vota: 5. Juramenta: 6. Solemnitates festorum: 7. Annus remissionis: 8. Jubilæum: 9. Rasio vel tonsio capitis ac barbæ: 10. Certus usus vestium. Vide Divum Thom. in 1. 2, quæst. 102, artic. 6. Dicam aliquid de singulis.

Deuter. xxii, 42: «Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita naturæ, gerens paxillum in balteo: Cumque sederis, fodies per circuitum, et egesta humo operies quo revelatus es.» Idque duas ob causas, ut ibidem insinuatur: 1, ut castra servarentur munda contra morbos: 2, propter honorem Arceæ fœderis, in qua Deus habitabat in medio castrorum.

10. Quæres 5: An omnes immundi, qui contrahebant immunditiam legalem, simul contraxerint peccatum? Vel: An omnis immunditia legalis (erat enim duplex immunditia hebræorum,) fuerit peccatum? Respondeo: Non omnis erat vetita præcepto Dei, ut comedere carnes immundas, sanguinem, adipem: (Levit. xi per totum.) Item comedere morticinum, vel laniatum à bestiis, (Levit. xxii, 8.) Item tangere morticina immundorum, et tangere reptilia: (Levit. xi, 43.) Igitur per horum esum, vel contactum non tantum contrahebatur immunditia legalis, sed etiam peccatum. Altera immunditia non erat vetita præcepto Dei, sed solum indicata et statuta; ut tangere leprosum, vel seminifluum, pati lepram, fluxum seminis, menstrua. Nam de his non dicitur: *ne tangatis ea, sed, qui tetigerit, immundus erit*: unde hæc non erant peccata, sed tantum inducebant irregularitatem legalem. Vide Cornelium in caput 5 Levitici.

11. Quæres 6: Qualis erat illa aqua, qua immundi aspergebantur et mundabantur? Respondeo: Erat aqua lustralis, seu aqua lustrationis, vel expiationis, cui cineres ruffæ vaccæ erant infusi. Fiebat autem hoc modo: Sacerdos accipiebat ruffam vaccam sine macula, quæ non portaverat jugum. Hanc immolabat extra castra, et totam comburebant cum ligno cedrino, cocco bis tincto et hysopo. Illius cineres collecti spargebantur in aquam vivam, id est fontanam, seu fluentem. Et tunc aqua illa cineribus inspersa adhibebatur ad immundos purificandos: (Num. xix, 2.)

12. Nota 1: Hæc vacca in deserto immolabatur extra castra. In terra verò Palæstina immolabatur Jerosolymis extra portam. Et inde cineres deferebantur ad singula oppida, ut ubique haberent aquam lustrationis pro usu quotidiano. Omnes enim immunditiæ per hanc aquam

tollebantur, ut colligitur ex illo Hebr. ix, 43: «Si enim sanguis hircorum, et taurorum, et cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis etc.»

13. Nota 2: Tradunt hebræi, et ex eis Burigiensis addit. 2 in c. 49 Num., quod sex tantum vaccæ ruffæ fuerint immolatæ per totam durationem à Moyse usque ad Christum. Prima tempore Moysis: Secunda tempore Esdræ: Tertia et quarta tempore Simeonis justi, qui fuit Pontifex per annos octoginta: Quinta et sexta tempore Joannis Pontificis, qui fuit pater Mathathie, à quo descenderunt Machabæi. Quod tamen non est verisimile. Nam pauci cineres unius vaccæ, quæ tempore Moysis immolata est, non poterant sufficere per tot annos, quot inter Moysen et Esdræ elapsi sunt præsertim pro tanta judæorum multitudine, et pro quotidianis purificationibus, quæ ex præcepto Dei fiebant. Unde verisimilius est quod tradunt Lyranus et Cornelius, singulis annis unam vaccam esse immolatam.

14. Quæres 7: Quid significabant tot ac tam diversæ purificationes judæorum? Respondeo: Erant figuræ sacramenti Pœnitentiæ, et significabant, quam feria futura esset contritio, confessio, purificatio et munditia christianorum: quam accuratum examen conscientie; quam diligens sollicitudo ad eluendam vel minimam labeculam animæ.

CAPUT XV.

DE OBSERVANTIIS LEGALIBUS.

Observantiæ legales, quibus judæi discernebantur à gentilibus, erant variæ: 1. Discretio ciborum mundorum ab immundis: 2. Abstinencia à sanguine et adipe: 3. Jæjunia: 4. Vota: 5. Juramenta: 6. Solemnitates festorum: 7. Annus remissionis: 8. Jubilæum: 9. Rasio vel tonsio capitis ac barbæ: 10. Certus usus vestium. Vide Divum Thom. in 1. 2, quæst. 102, artic. 6. Dicam aliquid de singulis.

DE DISCRETIONE CIBORUM MUNDORUM AB IMMUNDIS.

1. De hac discretione potissimum agitur Levit. xi, et Deuter. xiv. Ex quibus locis colligi possunt aliquot regulæ: 1 de pecoribus: 2 de piscibus: 3 de avibus: 4 de aliis. Et quidem de pecoribus est hæc regula generalis: Omne animal, quod in duas partes findit unguam, et ruminat, comedetis, ut bovem, ovem, capram, cervum, capream, bubalum, tragelaphum, pygargum, orygem, camelopardalum, (Levit. xi, 3, et Deut. iv, 4.)

2. Ex quo deducuntur aliæ tres: Prima quod nec ruminat, nec unguam dividit, immundum est: (Levit. xi, 26.) Secunda quidquid autem ruminat quidem, sed unguam non dividit, etiam immundum est, ut camelus, lepus, cherygryllus, (Levit. xi, 4, et Deut. xiv, 7.) Tertia quidquid non ruminat, etiam unguam dividat, immundum est, ut sus, (Levit. xi, 7, et Deut. xiv, 8.)

3. De piscibus sunt duæ regulæ: Prior: omne quod habet pinnulas et squamas tam in mari, quam in fluminibus, et stagnis, comedetis: Posterior: quidquid non habet pinnulas et squamas, immundum et abominabile est, (Levit. xi, 9, et Deut. xiv, 9.)

4. Aves immundæ, quibus non licebat vesci, erant hæ: aquila, gryps, halicæus, ixion, milvus, vultur, corvus, struthio, noctua, larus, accipiter, bubo, mergulus, ibis, cygnus, onocrotalus, porphyrio, herodius, charadrius, upupa, vespertilio, (Levit. xi, 13, et Deut. xiv, 12.)

5. De aliis erant hæ regulæ: Prima: omne de volucribus, quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis: (Levit. xi, 20.) Secunda: quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quæ salit super terram, comedere debetis, ut est bruchus, attacus, ophiomachus, locusta, (Levit. xi, 21.) Tertia: immunda, seu polluta sunt mustela, mus, crocodillus, mygale, chamæleon, stellio, lacerta, talpa, (Levit. xi, 29.) Quarta: omne, quod reptat super terram, abominabile erit, (Levit. xi, 41.) Quinta: quidquid super pectus quadrupes graditur, et

multos habet pedes, sive per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est. (Levit. xi, 42.)

6. Nota 1. Immundum dupliciter sumitur in Scriptura. Primò pro polluto, abominabili, execrando, quod non liceat comedere. Sic sumitur locis jam citatis. Secundò pro debili vel maculoso, quo liceat quidem comedere, sed non offerre in sacrificium. Sic sumitur Deut. xii, 15: «Sin autem comedere volueris, et te esus carniū delectaverit, occide, et comede juxta benedictionem Dei tui, quam dedit tibi in urbibus: sive immundum fuerit, hoc est, maculatum et debile; sive mundum, hoc est, integrum et sine macula, quod offerri licet, sicut capream et cervum, comedes, absque esu dumtaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes.»

7. Nota 2. Præter immunda animalia, de quibus jam dictum est, erant etiam alia, quæ tametsi ex suo genere munda essent, tamen censebantur immunda propter aliquam circumstantiam. De quibus intelligi debent hæc Scripturæ testimonia: Exod. xxi, 28: «Si bos cornu percusserit virum, aut mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur, et non comedetis carnes ejus.» Et Exod. xxii, 31: «Carnem, quæ à bestiis fuerit prægustata, non comedetis, sed projicietis canibus.» Et Levit. vii, 19: «Caro, quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed comburetur igni.» Et Levit. xi, 34: «Omnis cibus, quem comedetis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit.» Et Deut. xiv, 21: «Quidquid autem morticinum est, ne vescamini ex eo.»

8. Quæres 1: Quid significabat illa discretio ciborum mundorum ab immundis in veteri Testamento? Respondeo: Significabat discretionem judæorum et gentilium. Nam judæi in veteri Testamento censebantur mundi, sancti, impolluti: gentiles verò immundi, et polluti. De judæis dictum est Deut. xiv, 2: «Populus sanctus es Domino Deo tuo.» De gentilibus verò Matth. vii, 6: «Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.» Et Matth. xv, 26: «Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus.»

9. Quæres 2: Quis sustulit hanc discretionem inter ju-

daos et gentiles? Respondeo: Christus, qui ex judaïs et gentilibus fecit unam Ecclesiam, et abstulit medium parietem, quo à se mutuo dividebantur: (Ephes. ii, 14.) Huc etiam spectat illud Rom. iii, 29: «An judæorum Deus tantum? Nonne et gentium?» Et Rom. x, 12. «Non est distinctio judæi et græci.» Et Galat. iii, 28: «Non est judæus, neque græcus: non est servus, neque liber: non est masculus, neque fœmina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.»

10. Quæres 3: Quis primò cognovit hoc mysterium? Respondeo: In veteri Testamento fuit incognitum: (Eph. iii, 5.) In novo primò omnium revelatum est Petro, quando vidit cælum apertum, et descendens vas quoddam, velut linteam magnum, in quo erant simul animalia munda et immunda. Quo significabatur in Ecclesia simul fore judæos et gentiles: (Act. x, 12.) Hoc intellige eo sensu, quo explicatum est: (c. ii, 9, num. 2.)

11. Quæres 4: An etiam in novo Testamento sit discretio ciborum mundorum ab immundis? Respondeo: Non est. Nam, ut ait Apostolus ad Titum i, 15: «Omnia munda mundis.» Et I Timoth. iv, 4: «Omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.» Ubi nota discrimen inter judæos, christianos et hæreticos. Judæi abstinebant à quibusdam cibis ex præcepto Dei propter immunditiam legalem: christiani abstinent in quadragesima à carnibus ex præcepto Ecclesiæ non propter immunditiam, sed propter devotionem: hæretici abstinent à quibusdam cibis ex errore propter falsam persuasionem: (I Timoth. iv, 2.)

DE ABSTINENTIA A SANGUINE ET ADIPE.

12. De hac abstinentia extat præceptum Levit. xii, 17: «Jure perpetuo in generationibus, et cunctis habitaculis vestris, nec sanguinem, nec adipem omninò comedetis.» Ubi aliqua notanda sunt: Primò, quod judæis in lege Mosaica non tantum prohibitus fuerit sanguis immolatus, id est, sanguis victimarum; sed etiam sanguis quorumcumque animalium, quæ domi ad esum mactabantur, ut patet Levit. xvii, 10: «Homo quilibet de domo Israel et

de advenis, qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, et disperdam eum de populo suo, quia anima carnis in sanguine est.» Et infra, vers. 14. «Sanguinem universæ carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est.»

13. Secundo, quod hoc præceptum non tantum judæis fuerit datum in lege Mosaica, ut jam ostendi: sed etiam Noe et posteris ejus in lege naturæ, Genes. ix, 3: «Omne, quod movetur et vivit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia: Excepto, quod carnem cum sanguine non comedetis. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum.» Et postea novis christianis in lege Evangelica, Act. xv, 29: «Ut abstineteis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato.» Itaque tribus vicibus excessus sanguis: 1. In lege naturæ, antequam introducta esset discretio ciborum mundorum ab immundis: 2. In lege Mosaica, quando vigeat illa discretio: 3. In lege Evangelica, quando eadem discretio fuit abrogata.

14. Hæc triplex prohibitio facta est ob triplicem causam: Prima causa est, ut homines abstinerent ab effusione sanguinis humani: (Genes. ix, 5.) Altera est, quia sanguis est vehiculum, nutrimentum et tutela vitæ ac spirituum vitalium. Vita autem solius Dei est: ergo et sanguis soli Deo offerri debet. Quæ causa adducitur in secunda prohibitione, Levit. xvii, 11: «Quia anima carnis in sanguine est.» Tertia, ut judæi et gentiles facilius possent uniri seu coalescere in unam ecclesiam. Quæ causa fuit, cur Apostoli interdicerent esum sanguinis. Nam gentiles comedebant sanguinem: judæi non item. Ne ergo fieret inter illos dissensio, utrique jussi sunt abstinere à sanguine (saltem ad initium nascentis Ecclesiæ) ut esset firmior illorum concordia et unitas.

15. Hæc abstinentia à sanguine multum differebat ab abstinentia ab adipe: 1. Quia abstinentia à sanguine præcepta fuit in lege naturæ, et in lege Mosaica, et in lege Evangelica, ut dixi. Abstinentia verò ab adipe solum in lege Mosaica: 2. Judæi debebant abstinere ab omni sanguine; non tamen ab omni adipe. Debeant

quidem abstinere ab adipe, qui seorsim in intestinis continetur, non tamen ab eo, qui carni adhæret, et illi quodammodo immixtus est. Rursùm debebant abstinere ab adipe illorum animalium, quæ erant munda ad sacrificium, ut ab adipe ovis, capræ, bovis: non tamen ab adipe aliorum, quæ tantùm erant munda ad comedendum, ut ab adipe cervi, bubali et similibus, de quibus suprâ, n. 4. Vide Cornelium in cap. 3. Levit. v. 17.

DE JEJUNIIS.

16. Duplicia erant judæorum jejunia: Alia communia seu publica: alia privata. Communia rursùm duplicia: Alia stata et ordinaria, quæ singulis annis repetebantur: alia extraordinaria, quæ indicebantur ob aliquam præsentem, vel ingruentem calamitatem, et non repetabantur singulis annis. De prioribus intelligitur illud Zach. viii, 19: «Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erit domui Juda in gaudium et lætitiâ, et in solemnitatibus præclaris.» Ubi insinuantur quatuor jejunia, quæ ordinariè à judæis servabantur, ut notat S. Hieronymus, Rupertus et Ribera in locum citatum, Turniellus in Annalibus, anno mundi 2345, num. 42, Cornelius in cap. 32 Exodi, versu 19 et alii.

17. Primum erat jejunium quarti mensis, quod judæis indictum fuit ob tabulas legis contractas. Cum enim Moyses descendens de monte Sinai, deferret tabulas legis ad castra, et videret populum choros ducere, et vitulum aureum adorare; iratus est, et ex pio zelo projecit tabulas ad radicem montis, et confregit. (Exod. xxxii, 19.) Putans enim indignum esse, si tabulas legis, quas jejunio quadraginta dierum obtinuerat, offerret populo, qui per ebrietatem et idololatriam factus erat transgressor legis. Hoc sensu Ambrosius libro de Elia et Jejunio cap. 6 ait: «Tabulas legis, quas accepit abstinentia, contèri fecit ebrietas.» Et quia hæc confractio tabularum facta est die decimo septimo quarti mensis, ideò indictum fuit jejunium eodem die, ut patet ex Calendario hebræorum apud Genebrardum in commentariis super Psalmos.

18. Secundum erat jejunium quinti mensis, quod ideò fuit indictum, quia hebræi quinto mense prohibiti sunt ex Cadesbarne ascendere montem Idumææ, et sic brevi compendio rectè transire in proximam terram promissionis: sed jussi redire in solitudinem per viam maris rubri, et quadraginta annis errare in solitudine in pœnam murmurationis contra Deum. Et quia non obtemperaverunt Deo, sed in montem Idumææ ascenderunt, plerique occisi sunt ab amorrhæis, qui in illo monte habitabant: (Num. xiv, 33, et Deuter. i, 40 et sequentibus.)

19. Tertium erat jejunium septimi mensis, quod indictum fuit ob cædem Godoliæ, quæ fuit hebræis valdè perniciosa: (4 Reg. xxv, 25.)

20. Quartum erat jejunium decimi mensis, quod ideò indictum fuit, quia illo mense Ezechiel, et cæteri qui erant cum illo in captivitate Babylonica audierunt Jerusalem esse captam, et templum incensum. Vide auctores suprâ citatos, qui hoc ferè modo explicant hæc quatuor jejunia.

21. Præter hæc ordinaria jejunia erant alia extraordinaria, quæ indicebantur ob aliquam præsentem vel imminentem calamitatem. Sic Josaphat rex Juda indixit jejunium universo populo, quando moabitæ et ammonitæ veniebant contra illum ad bellum: (2 Paralip. xx, 3.) Sic Esdras indixit jejunium pro felici itinere, ne ab hostibus infestaretur, quando cum sociis suis, ex concensu regis Artaxersis, à captivitate Babylonica profectus est in Jerusalem ad domum Domini instaurandam: (4 Esdræ viii, 21.) Sic filii Israel jejunarunt tota die, quando à benjamitis cæsi et fugati sunt: (Judic. xx, 26.) Similiter quando à philistæis propter sua peccata affligebantur: (4 Reg. vii, 6.) Item quando Holofernes venit contra illos cum ingenti exercitu: (Judith. iv, 7.) Item quando crudele edictum regis Assueri contra ipsos promulgatum est: (Esther. iv, 3.) Ac denique quando volebant avertere iram Dei tempore Joachim filii Josiæ regis Juda. (Jeremiæ xxxvi, 9.)

22. Hæc de publicis, seu communibus jejniis. Privata erant quæ quisque sibi, vel ex propria devotione, vel ex Dei instinctu assumebat. Sic Moyses accepturus à

Deo legem Decalogi, jejunavit quadraginta diebus: (Exodi xxxiv, 28.) Sic Elias fugiens persecutionem Jezabelis, et tendens in montem Dei Horeb, jejunavit totidem diebus: (3 Reg. xix, 8.) Sic David, audita morte Abner, jejunavit usque ad occasum solis: (2 Reg. iii, 35.) Sic idem David, aegrotante filiolo, deprecatus est pro eo Dominum et jejunavit: (2 Reg. xvi.) Sic Sara filia Raguelis, cum objiceretur ipsi, quod septem viros occidisset, jejunavit tribus diebus et tribus noctibus: (Tobiae iii, 10.) Sic Daniel orando et jejunando obtinuit à Deo, ut abreviarentur anni desolationis Jerusalem: (Dan. ix, 3.)

23. Christus in novo Testamento tribus potissimum modis commendavit nobis jejunium. Primò suo exemplo, quia jejunavit quadraginta diebus et quadraginta noctibus in deserto: (Matt. iv, 2.) Secundò ostendendo quanta sit vis et efficacia jejunii, Matth. xvii, 21: «Hoc genus «dæmoniorum non ejicitur, nisi per orationem et jejunium.» Tertio prædicando fore, ut ipsius discipuli, id est veri christiani, post ipsius mortem essent jejunaturi: Matth. ix, 45: «Venient dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt.» Et hoc factum est tempore Apostolorum, Act. xiii, 2: «Ministrantibus autem illis «Domino, et jejunantibus, dixit Spiritus Sanctus.» Ecce Spiritus Sanctus loquitur jejunantibus. Idem post tempora Apostolorum observatum est ab omnibus veris christianis usque ad hæc nostra tempora, ut patet partim ex historiis Ecclesiasticis, partim ex praxi et antiqua consuetudine, quam à majoribus nostris accepimus. Videant an sint veri christiani, qui nunc, nunquam jejunant. An de illis Christus locutus sit, cum dixit: *Venient dies, cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt.*

DE VOTIS.

24. Vovere nihil aliud est, quam Deo aliquid promittere. Porrò in lege Mosaica, de qua nunc potissimum agimus, erant variæ leges circa votum. Una generalis: alia specialis. Generalis erat hæc, Deut. xxiii, 24: «Cum «votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: «quia requirit illud Dominus Deus tuus. Et si moratus

«fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem semel egressum «est de labiis tuis, observabis, et facies sicut promisisti «Domino Deo tuo.»

25. Speciales erant triplices: alia de valore et irritatione voti: alia de redemptione: alia de materia. Leges primi generis de valore et irritatione voti, erant hæc: Prima de voto pazaræorum, Num. vi, 2: «Vir, sive mulier, cum fecerint votum ut sanctificentur, et se voluerint Domino consecrare, à vino et omni, quod inebriare potest, abstinebunt.» Hoc votum erat ratum. Poterat tamen irritari, quoad mulieres, ut patebit ex sequentibus.

26. Secunda de voto filia, quæ erat sub potestate patris. Nam si aliquid vovisset, et pater, re cognita, eodem die non contradixisset, erat ratum, et servandum: si contradixisset, erat irritum: (Num. xxx, 4.) Quod dicitur de filia, debet etiam intelligi de filio sub potestate patris existente. Et quod de patre, debet etiam intelligi de tutore, qui mortuo patre, succedit in jus et regimen paternum. Nota. Si pater semel absolute consensisset in votum filia, non poterat illud postea irritare.

27. Tertia de voto uxoris, quæ similiter si aliquid vovisset, et vir ejus, re intellecta, non statim eodem die contradixisset, ratum erat votum: irritum, si secus. (Ibidem v. 7.) Nota. Si sponsa, antequam nuberet, fecisset votum, patre consentiente juxta secundam legem, et postea nupsisset, poterat sponsus statim post contractum matrimonium, votum ejus irritare, non minus, quam si votum fecisset in matrimonio. Ita Abulensis in cap. 30 Numer. quæst. 35. Quod intellige, si sponsus, ante initum matrimonium, nihil sciebat de hujusmodi voto. Ratio est, quia alioquin potuisset fieri, ut ipsi sponso, etiam invito et ignoranti, per hujusmodi votum præcedens injiceretur aliquod onus, quod ipse nec voluisset, nec tenebatur acceptare.

28. Quarta de voto vidua et repudiatæ: quæ si aliquid vovissent, votum erat ratum et tenebantur servare: (Ibidem vers. 10.) Non enim subjectæ erant vel patri, vel marito, à quo votum ipsarum irritari posset.

29. Leges secundi generis de redemptione voti, erant hæ: Prima: homo, qui seipsum Deo obtulerat per votum, ut serviret in Tabernaculo, redimebat se precio à lege taxato: (Levit. xxvii, 2.) Hoc intellige de laicis, non autem de Levitis et Sacerdotibus. Erant enim duplicia munia in Tabernaculo: Alia propria Sacerdotum aut Levitarum: alia, quæ poterant præstari à laicis, ut portare aquam et ligna pro sacrificiis, verrere atrium, sarta tecta templi curare. Ad priora soli Sacerdotes et Levitæ poterant se offerre per votum: ad posteriora laici. Si ergo Sacerdotes et Levitæ vovissent se semper in suis officiis ministraturos Domino, tenebantur id facere ex voto. Sic fecit Samuel levita, quem mater Deo devoverat: (1 Regum i, 44.) Si autem laici vovissent se reliqua munia obituros, idest, portaturos aquam et ligna in usum Tabernaculi, debebant votum suum pretio redimere. Idque duplici de causa: 1, ut illud pretium daretur Levitis et Sacerdotibus pro sustentatione: 2, quia non necesse erat hebræos portare aquam et ligna, cum gabaonitæ in penam fraudis, qua deceperant hebræos, ad id essent destinati: (Josue ix, 22.)

30. Secunda lex: Si quis vovisset Deo animal, quod immolari non poterat, debebat vendi pretio à Sacerdote taxando. Quod pretium, si ipse vovens dare voluisset, debebat insuper addere quintam pretii partem: (Levit. xxvii, 13.) Nota. Omnia animalia, quæ Deo vovebantur, poterant redimi à vovente, exceptis animalibus mundis ad sacrificium. Quando autem redimebantur à vovente, tunc ultra pretium à Sacerdote taxatum, debebat addi quinta pars pro ipso Sacerdote, qui sustinebat onus taxandi et revendendi. Quod si vovens noluisse redimere animal, quod Deo voverat, poterat Sacerdos illud retinere, vel alteri vendere aut donare, ut colligitur ex illo, Num. xviii, 44: «Omne quod ex voto reddiderint filii Israel, tuum erit.»

31. Tertia lex: Si quis vovisset Deo domum suam, debebat vendi pretio à Sacerdote taxando. Quod si vovens voluisset illam redimere, debebat ultra taxatum pretium addere quintam pretii partem: (Levit. xxvii, 14.) Hæc lex est similis præcedenti.

32. Quarta lex: Si quis vovisset Deo agrum suum hæreditarium, debebat aestimari pretium agri juxta mensuram sementis. Et si vovens voluisset illum redimere, addebat quintam pretii partem, ut in præcedentibus: (Levit. xxvii, 16.) Nota. Qui vovebant Deo rem aliquam immobilem, ut domum vel agrum; libenter illam redimebant; etiam si ultra taxatum pretium deberent addere quintam pretii partem. Ratio est, quia si non redemissent, illa nunquam ad eos fuisset reversa, ne quidem in jubilæo; sed absolutè transivisset in dominium Sacerdotum, qui quidem poterant eam vendere, sed ita, ut in jubilæo ad eos, tanquam ad veros dominos reverteretur: (Levit. xxvii, 21.)

33. Quinta lex: Si vovens agrum, non fuisset hæres illius, sed emptor, debebat illum redimere pretio à Sacerdote taxando, et illud pretium dare Sacerdoti: ita ut ager in Jubilæo posset redire ad dominum hæreditarium: (Levitici xxvii, 22.)

34. Lex tertii generis de materia voti, erat hæc: Primogenita munda ad sacrificium, ut primogenitum vobis, ovis, capræ non debebant Deo voveri: (Levit. xxvii, 26, et Num. xviii, 47.) Ratio ibidem insinuat, quia illa primogenita jam antea erant Deo consecrata et debita ratione primogenituræ: ergo non debebant iterum consecrari et offerri per votum; ne votum videretur aliquid derogare priori consecrationi, quasi illa non fuisset plena et perfecta, sed voto potuisset perfici et firmari. Primogenita verò quæ non poterant immolari, vel debebant redimi à vovente, vel, si ipse noluisse redimere, Sacerdos poterat ea sibi reservare, aut alteri vendere vel donare, (Levit. xxvii, 27.)

35. Tres supersunt difficultates: 1, de voto Jephthe: 2, de votis christianorum: 3, an liceat rem præceptam Deo vovere? Vel an res, quæ est in præcepto, possit esse materia voti? Est ergo prima quæstio, quid statuendum sit de voto Jephthe? In quo duo spectanda sunt: 1, ipsum votum: 2, impletio voti. Votum ipsum describitur Jud. xi, 30 his verbis: «Votum vovit Domino Jephthe, dicens: «Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihique

«occurrerit revertenti cum pace à filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.» Impletio voti consistit in eo, quod ipse filiam suam unigenitam, quæ ei revertenti ex bello prima occurrebat, obtulerit Deo in holocaustum. Nunc quæritur an ipse, et votendo, et votum implendo, peccaverit, necne? Aliqui dubitant, ut Augustinus quæstione quadragesimanona super Judices, ubi utramque partem statuit esse probabilem: item Cajetanus in c. 11 Judicum. Alii putant illum peccasse. Primò, quia votum ipsius ratione materiæ repugnabat legi Mosaicæ. Vel enim voverat se immolaturum Deo quemcumque hominem primo egredientem et occurrentem, vel quodcumque animal. Neutrum licebat: non prius, quia vetitum erat lege Mosaica immolare hominem, (Deuter. xii, 31.) Nec posterius, quia similiter vetitum erat immolare quodcumque animal; non enim licebat immunda animalia immolare: (Num. xviii, 45.) Secundò, quia si Deus approbasset ipsius votum, fuisset contentus solo voto, et impedivisset executionem, non permittendo filiam ipsius interfici: sicut fuit contentus pia voluntate Abrahami, et impedivit executionem, non permittendo filium ejus Isaac immolari. Hanc sententiam sequuntur Tertullianus libro tertio contra Marcionem cap. 4, Anastasius Nicænus quæstione 36, Procopius in cap. 11 Judic., Auctor quæstionum veteris Testamenti, quæst. 43 apud Augustinum, et multi Rabbinii, qui hoc insuper addunt votum Jephthe (quod ajunt fuisse stultum et temerarium) potuisse quidem irritari à Phinees Pontifice, qui tunc vivebat; sed tantam fuisse superbiam utriusque, ut nec Jephthe, utpote princeps populi, dignatus sit petere ab eo voti relaxationem, nec Phinees, utpote Pontifex, dignatus sit eam illi offerre; ideò utrumque à Deo punitum esse. Vide Serarium in c. 11 Judicum, q. 17.

36. Alii rectius putant illum non peccasse. Primò, quia quod fecit, ex instinctu Spiritus Sancti fecit, ut docent Chrysostomus homil. 14 ad populum, Emissenus sermone de natali virginum, Joannes Arboreus lib. 9, c. 6, Lorinus in cap. 23 Actorum. Et patet ex illo Judic. xi, 28: «Factus est ergo super Jephthe Spiritus Domini.» Et mox sequitur: *Votum vovit Domino.* Sicut ergo Abra-

ham non peccavit, offerendo filium suum unigenitum ad immolandum, quia ex instinctu divino fecit: Ita nec Jephthe peccavit, offerendo filiam suam unigenitam ad immolandum, quia similiter ex instinctu divino fecit.

37. Secundò, quia per illud votum impetravit à Deo victoriam contra ammonitas: ergo signum est Deo placuisse ipsius votum. Et si votum placuit, etiam voti impletionem placuisse necesse est, præsertim cum à Deo non sit impedita. Et confirmatur, quia Scriptura nunquam reprehendit ipsius votum, aut voti impletionem. Ipsum verò sæpè laudat, præsertim Hebr. xi, 32, ubi ait illum per fidem vicisse regna, et operatum esse justitiam.

38. Tertio, si peccasset votendo, fuisset monitus ab aliquo Propheta vel Sacerdote, ne impleret votum: at à nullo monitus est toto illo spatio duorum mensium, quod inter votum et voti impletionem intercessit: ergo verisimile est non peccasse votendo; maximè cum constet alios reges ac principes populi, quando peccarent, fuisse monitos ac reprehensos.

39. Quarto, populus non fuisset passus filiam Jephthe occidi et immolari, nisi putasset votum fuisse ratum et Deo acceptum; sed eripuisset illam à morte, sicut eripuit Jonatham filium Saulis, quando Saul, ratione juramenti, quo se obstrinxerat, volebat illum interficere: (1 Reg. xiv, 45,) est enim par ratio. Nam populus putabat juramentum Saulis fuisse stultum ac temerarium, et ideò impedivit impletionem. Si ergo similiter putasset votum Jephthe fuisse stultum ac temerarium, etiam illius impletionem impedivisset: at non impedivit: putavit igitur votum et voti executionem fuisse bonam.

40. Quintò, sicut Abraham, offerendo filium suum Isaac ad immolandum, expressit typum passionis et mortis Christi, quoad voluntatem, non quoad executionem: ita consentaneum fuit, ut aliquis exprimeret typum illius non solum quoad voluntatem, sed simul etiam quoad executionem. Hoc fecit Jephthe, qui non solum paratus fuit immolare filiam suam unigenitam, sed reipsa immolavit. Et sicut prior typus erat in sexu virili; ita posterior in sexu fœmineo; quia pro utroque sexu passus et immola-

tus est Christus. Et sanè filia Jephthe videtur optimè expressisse figuram Christi quoad promptam moriendi voluntatem. Nam sicut Christus quando ipsi à Deo Patre proponebatur mors, promptum se obtulit, dicens: «Ece venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam:» Hebræor. x, 7: Ita filia Jephthe, quando intellexit à Patre, se ab ipso morti destinatum esse, respondit: «Pater mi, si aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi quodcumque pollicitus es:» Judic. xi, 36.

41. Ad argumenta contraria sic respondeo: ad 1: Jephthe voverat se immolaturum generatim quemcumque hominem primo egredientem, et sibi occurrentem. Ita Augustinus questione 49 super Judices. Et probatur 4, quia Jephthe ad tanti momenti victoriam impetrandam voluit aliquid magnum vovere Deo. At non fuisset magnum, si vovisset bovem, aut oves, aut capram: 2, quia illa ipsius verba: «Quicumque primus fuerit egressus, et occurrerit mihi revertenti cum pace,» non possunt intelligi nisi de homine. Soli enim homines solent obviam ire victori, et ipsi de victoria gratulari. Quod obijcitur vetitum fuisse lege Mosaica immolare hominem, verum est: sed Deus, qui vetuit, potuit sua auctoritate permittere.

42. Ad 2, negatur consequentia. Non enim sequitur: Deus approbat hoc vel illud votum, ergo impedit illius impletionem: alioqui impediret impletionem omnium votorum, quæ laudabiliter facta sunt; quod est absurdum. Impedivit quidem impletionem boni propositi in Abrahamo, non tamen idèo necesse est, ut impediatur etiam in aliis; hoc ipsius arbitrio ac dispositioni relinquendum est. Ipse habet justas causas, cur in uno impediatur, in altero non impediatur. Et quidem, cur non impediret in filia Jephthe, dari possunt hæ causæ: 1, ut esset typus Christi promptè offerentis se ad mortem: 2, ut fides Jephthe, et religio erga Deum magis inlasceret: 3, ut similiter pietas filię erga Deum, erga parentem, erga patriam, et simul magnitudo animi in sexu fœmineo commendaretur: 4, ut nos discamus hoc exemplo quàm promptè præstanda sint, quæ vovemus Deo, etiamsi videantur difficilia, et naturæ maximè contraria.

43. Altera quæstio est, an etiam christianis in novo

Testamento licitum sit vovere, sicut licuit judæis in veteri? Respondeo: Omnino licitum est. Primò, quia Propheta prædixit hoc futurum, Isa. xix, 21: «In illa die colent eum in hostiis et in muneribus: et vota vovebunt Domino, et solvent.» Ubi sermo est de christianis, ut notant Hieronymus, Cyrillus, et alii Interpretes. Quo etiam spectat illud Ps. lxxv, 12: «Vovete et reddite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu ejus adfertis munera.» Quod etiam Augustinus interpretatur christianis dictum esse: «Quisquis, inquit, potest, voveat, et reddat. Non sitis pigri ad vovendum: non enim vestris implebitis.» Secundò idem constat ex eventu. Nam quod prædictum est in veteri Testamento de voto, hoc in novo impletum est, et quotidie impletur. Ejus rei habemus triplex exemplum in Scriptura: Primum beatæ Mariæ Virginis: Secundum eunuchorum, qui se castraverunt propter regnum cœlorum: Tertium quarundam fœminarum, quæ propter voti continentię transgressionem ab Apostolo reprehensæ sunt.

44. De beata Virgine sic legimus Luc. 1, 34: «Dixit Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?» q. d.: Quomodo fieri potest, ut ego concipiam et pariam filium, cum propter votum continentię non liceat mihi virum cognoscere? Sic explicat Augustinus in libro de sancta virgin. cap. 4 ubi ita scribit: «Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? quod profectò non diceret, nisi Deo virginem se ante vovisset.» Similiter alii Patres.

45. De eunuchis sic legimus Matthæi xix, 12: «Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat.» Quid est seipsos castrare propter regnum cœlorum? Nihil aliud, quam ex desiderio obtinendi regnum cœlorum obstringere se voto continentię, et amputare libertatem contrahendi matrimonium. D. Augustinus in libro de sancta virginit. cap. 23: «Quid, inquit, veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit: Veritas dicit eos, qui pio proposito ab uxore ducenda se continuerint, castrare seipsos propter

«regnum cœlorum. Et contrâ, humana vanitas impia temeritate contendit (notent hoc lutherani et calvinistæ) eos, qui hoc faciunt, præsentem tantummodo necessitatem molestiarum conjugalium devitare: in regno cœlorum amplius quidquam cæteris non habere.»

46. De fœminis sic legimus 1 Timoth. v, 14: «Adolescentiores autem viduas devita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.» Ubi per primam fidem intelligitur votum continentiæ, ut omnes antiqui Patres interpretantur. D. August. in lib. de sancta virginitate (quem adversarii non libenter legunt) cap. 33: «Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt, id est, in eo, quod primo voverunt, non steterunt:» et lib. 4 de adulterinis conjugis cap. 24: «Unde Apostolus de quibusdam, quæ continentiam voverunt, et postea nubere volunt: Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt:» et in Ps. LXXV: «Quid autem ait de quibusdam, quæ voverunt, et non reddiderunt? Habentes, inquit, damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: voverunt, et non reddiderunt.»

47. Objicit Petrus Martyr in lib. de votis et cœlibatu vota pertinere tantum ad judæos, et non ad christianos. Et probat quatuor argumentis: 1. Quia in veteri Testamento fit mentio votorum, non in novo, saltem quoad christianos: 2. Quia christiani sunt toti ac penitus obstricti Christo per fidem; ergo supervacaneum est, quod se obstringat per votum: 3. Quia libertas Evangelica minuitur per votum. Nam qui voto se astringit ad continentiam, amittit libertatem ducendi uxorem: 4. Quia qui vovet continentiam, injuriam facit Deo. Quod enim Deus reliquit illi liberum, hoc ipse vult necessarium.

48. Respondeo: Petrus Martyr, et sibi ipsi, et aliis repugnat. Sibi quidem dupliciter: Primò, quia ex una parte dicit eos, qui aliquid Deo voverunt, facere injuriam Deo: ex altera judæis licita et usitata fuisse vota. Hæc autem pugnant, nisi dicas judæis licitum, et usitatum fuisse facere Deo injuriam, quod absit. Secundò ex una parte dicit supervacaneum esse per votum obstringere se

Deo, cui jam totus per fidem obstrictus sis; ex altera votum obstare libertati christianæ; hæc etiam pugnant. Nam si per fidem æquè obstringimur Deo, ac per votum, quomodo libertas potest consistere cum fide, et non cum voto?

49. Quod etiam aliis repugnet, certò certius est. Omnes enim antiqui Patres non modo admittunt, sed etiam confirmant vota in novo Testamento. Epiphanius in Panario, hæc. 64: «Tradiderunt sancti Dei Apostoli peccatum esse post decretam virginitatem ad nuptias reverti:» et infra: «Si quæ vidua fuit ac Deo dicata, et postea nupsit, judicium et condemnationem habebit, quod primam fidem rejecit. Quanto magis, quæ dicata virgo fuit, et nupsit, contra Christum lascivit, et majorem fidem rejecit, et judicium habebit?» Videatur etiam Ambrosius ad virginem devotam, Basil. in constitutionibus monasticis, Cypr. in epist. ad Pompon., Hieron. lib. 4 contra Jovin., Chrys. ad Theodorum Monachum, August. epist. 137 ad clerum et populum Hipponensem, et alii.

50. Nec obstant argumenta Martyris. Primò, quia licet in novo Testamento non fiat mentio votorum inter christianos quoad nomen; fit tamen quoad rem significatam. Quid enim aliud est, *seipsum castrare*, quàm vovere continentiam? Et quid aliud, *primam fidem irritam facere*, quàm voti transgressorem esse? Secundò, quia christiani per fidem non ita sunt obstricti Christo, ut teneantur servare continentiam. Igitur ad eam servandam possunt se obstringere per votum. Tertiò, quia libertas Evangelica non consistit in eo, ut quisque faciat, quod velit; sed in eo, quod per Christum liberati simus à servitute peccati, Roman. vi, 17: «Liberati à peccato, servi facti estis justitiæ.» Quartò, quia si judæi non fecerunt Deo injuriam per vota, quomodo christiani faciunt? Nec Christus, quando hortatur nos ad continentiam, hortatur ad injuriam Deo faciendam, sed ad statum perfectionis.

51. Tertia quæstio est, an liceat nobis aliquid vovere Deo, quod alias ex præcepto tenemur facere: v. g.: An liceat vovere quod velimus Deum colere, parentes hono-

rare, non occidere, non furari? Aliqui negant, asserentes ea tantum, quæ sunt consilii, non autem, quæ sunt præcepti, posse nos Deo promittere seu vovere. Primum, quia judæi non poterant Deo vovere primogenita munda ad sacrificium, ut supra dictum est. Idque propterea, quia jam ante per præceptum legis Mosaicæ debebantur Deo: ergo, quod cadit sub præceptum, non potest cadere sub votum. Secundò, quia votum est oblatio spontanea; at quod debitum est ex præcepto, hoc non sponte offerimus Deo, sed necessario; ergo quod debitum est ex præcepto, non possumus vovere.

52. Alii contra sentiunt etiam ea, quæ præcepti sunt, voveri posse. Ratio est, quia bonum et laudabile est eandem rem præstare ex duplici virtute: nempe ex virtute obedientiæ, ratione præcepti, et ex virtute religionis, ratione voti. Sic fecit Jacob, quando vovit Deo se non culturum Deos alienos, sed solum verum Deum (Genes. xxviii, 20:) quod tamen tenebatur facere ex præcepto naturali. Vide Lessium de justitia, et jure cap. 40 et alios ibidem.

53. Nec obstat quod objicitur de primogenitis. Illa enim propterea non debebant ab homine voveri et consecrari Deo, quia ipsemet Deus jam antea perfectè et integrè sibi ea consecraverat. Nota. Triplicia erant primogenita; alia hominum, alia animalium mundorum ad sacrificium, alia animalium immundorum; ut cap. 8, quæst. 6, n. 15 dictum est. Igitur primogenita primi et tertii generis erant quidem Deo debita et consecrata, sed non integrè et perfectè, quia poterant redimi, et reipsa redimebantur. At primogenita secundi generis tam perfectè erant Deo debita et consecrata, ut non possent redimi. Et quia ipsemet Deus ea sibi consecraverat, non decebat, ut iterum ab homine per votum ipsi consecrarentur, ne priori consecrationi videretur aliquid defuisse, quod per posteriorem perfici et compleri possit.

54. Quod continuò objicitur votum esse oblationem spontaneam, distinguendum est. Nam duo spectari possunt in voto: 1, actus voventis: 2, res ipsa, quæ vovetur. Igitur votum est oblatio spontanea, quoad actum voventis. Nam qui vovet, sponte vovet, nec ullo præcepto

ad vovendum obligatur: (Deuter. xxiii, 22.) Non tamen semper est spontanea, quoad rem ipsam, quæ vovetur. Potest enim fieri, ut res illa, quam quis Deo vovet, non sit ipsi spontanea, sed præcepta. Non quidem præcepta, quod teneatur eam vovere, sed quod teneatur eam præstare, etiam secluso voto.

55. Nota, res præcepta potest dupliciter spectari: 1. Quatenus præcepta est. Sic propriè non cadit sub votum, sed sub præceptum. 2. Quatenus bona, honesta et Deo grata est, abstrahendo ab obligatione præcepti. Sic propriè cadit sub votum. Unde sequitur, quando quis vovet rem præceptam, duplicem concurrere obligationem: Unam voti, alteram præcepti: et unam ab altera non pendere, v. g. Jejunium quadragesimale præceptum est. Si voveam hoc jejunium, teneor duplici titulo illud observare: 1. Ex obligatione præcepti: 2. Ex obligatione voti. Et prior obligatio non pendet à posteriori; quia tametsi non obligaret jejunare ex voto, obligaret tamen ex præcepto. Nec vicissim posterior pendet à priori, quia posset fieri, ut durante obligatione voti, cessaret obligatio præcepti, si nimirum præceptum abrogaretur, aut in eo dispensaretur.

DE JURAMENTIS.

56. Jurare nihil aliud est, quàm Deum, qui falli aut mentiri non potest, in testem invocare. Quod dupliciter fit: Vel enim vocamus eum in testem, quando aliquid asserimus, vel quando aliquid promittimus. Unde duplex solet distingui juramentum: Unum assertorium, quo nostram assertionem, alterum promissorium, quo nostram promissionem confirmamus. In priori vocamus Deum in testem, quod assertio nostra sit vera: in posteriori, quod promissio nostra sincerè facta sit. Divus Thomas in 2. 2. quæstione 89, art. 4.

57. Hoc posito, quæritur: 1, quæ leges in veteri Testamento datæ sint judæis de juramento: 2, quid pharisæi ex suis traditionibus ad has leges addiderint: 3, quid hoc tempore servent judæi in praxi: 4, quid christiani servent, aut servare debeant.

58. Igitur, quod ad primum attinet, hæc leges in veteri Testamento à Deo datæ sunt: Prima: «Per nomen Domini Dei tui jurabis:» (Deuter. vi, 13.) Secunda: «Per nomen externorum Deorum non jurabis:» (Exodi xxiii, 13.) Tertia: «Non perjurabis in nomine meo:» (Levit. xix, 12.) Quarta: «Non assumes nomen Domini tui in vanum:» (Exod. xx, 7.) Vel, «Non usurpabis nomen Dei tui frustra:» (Deut. v, 11.) Hæc quarta lex differt à tertia; nam tertia prohibet solùm perjurium: quarta non solùm perjurium, sed generatim omnem irreverentiam et abusum divini nominis. Ita Theodoretus Exod. 20, et Cornelius Deut. 5.

59. Ad has leges addiderunt pharisæi, quæ sequuntur: Primò: «Quicumque juraverit per templum nihil est; qui autem juraverit in auro templi, debet.» Secundò: «Quicumque juraverit in altari, nihil est; qui autem juraverit in dono, quod est super altare, debet:» (Matth. xxiii, 16.) Utrumque reprehendit Christus. Prius quidem his verbis: «Stulti et cæci: Quid enim majus est, aurum an templum, quod sanctificat aurum?» Posteriùs his: «Quid enim majus est, donum, an altare, quod sanctificat donum?» Et mox addit: «Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus, quæ super illud sunt. Et qui in templo, jurat in illo, et in eo, qui habitat in ipso. Et qui jurat in cælo, jurat in throno Dei, et in eo, qui sedet super eum.»

60. Judæi hoc tempore servant duplicem praxim, unam ex reverentia divini nominis: alteram ex cæcitate et superstitione. Prior est: Non audent expressè jurare per nomen Dei tetragrammaton: eò quòd hoc nomen sit ineffabile: sed sub hac formula per illud jurant: *Juro per Jod, He, Vau, Jode*: quæ sunt quatuor litteræ nominis tetragrammati. Et hoc juramentum habetur apud eos sacratissimum; (Cornelius in caput sextum Exodi, vers. 2 et 3.) Posterior est: Putant se non obligari ullo juramento, nisi jurent manu imposita super librum legis Mosaicæ. Quod si alio ritu jurent, audacter jurabunt falsum. (Cornelius in caput quintum Levit. v. 4.) Notent hoc principes et magistratus christiani, ne facilè admittant judæos ad juramentum præstandum in rebus forensibus contra

christianos, quia plerumque falsum jurant. Audio quidem norimbergenses, et quosdam alios jam pridem advertisse hanc fraudem; nec ampliùs admittere judæos ad juramentum, nisi admota manu ad librum legis suæ Synagogæ. Sed neque hoc satis tutum est ex alio capite. Nam judæi in festo expiationis à rabbinis suis absolvuntur ob omnibus et votis et juramentis, quæ maliciòse facta sunt. Et ex fiducia hujus absolutionis facilè præsumunt falsum jurare, et christianos decipere.

61. Christus in novo Testamento dedit nobis hanc legem, Matth. v, 33: «Audistis, quia dictum est antiquis: «Non perjurabis: reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis non jurare omninò: neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus, neque per Jerosolimam, quia civitas est magni Regis: neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, Est: Non, Non: quod autem his abundantius est, à malo est.» Quam legem repelit Jacobus Apostolus in Epistola sua canonica, c. v, v. 12, his verbis: «Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester, Est, Est: Non, Non.»

62. Hinc oritur quæstio apud theologos, an omne juramentum christianis sit prohibitum? hoc enim videtur colligi ex verbis citatis. Respondeo: Juramentum non est absolutè prohibitum christianis, sed abusus juramenti. Prior pars patet, quia Apostolus Paulus sæpè legitur jurasse, ut infra ostendam. Et Hebr. vi, 16 affirmat omnem controversiam finiri per juramentum. Quod etiam confirmari potest ex quotidiana praxi, quæ viget apud christianos in judiciis et tribunalibus. Quando enim reus suam innocentiam non potest probare per testes, jubetur illam juramentum confirmare. Et sic cessat lis ac controversia. Posteriorem partem sic explicò: Abusus juramenti in eo consistit, quod aliqui solebant facilè, etiam in rebus parvi momenti, et sine ulla necessitate, Deum in testem vocare, sicut faciebant judæi. Hoc non licet. Nam qui id faciunt, peccant contra reverentiam Deo de-

bitam. Est enim contra reverentiam Deo debitam, si quis illum sine necessitate, et in rebus exiguis in testem adhibeat. Immo nemo nostrum auderet principem aut regem sine necessitate in testem adducere. (D. Thomas in 2, 2 quæst. 89, articul. 2.) Hunc abusum prohibet Christus. Et jam ante prohibitus fuit. Ecclesiastici xxiii, 9: «Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa.» Eodem sensu intelligitur illud, Exod. xx, 7: «Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.» Et Deuter. v, 11: «Non usurpabis nomen Domini Dei frustra.» Nam illa duæ particulae, *In vanum et frustra*, idem valent ac si dicas, *Temerè et sine necessitate*. Unde Augustinus lib. de mendacio cap. 15 circa medium, sic ait: «Apostolus in epistolis suis jurans, ostendit, quomodo accipiendum esset, quod dictum est: dico vobis, non jurare omnino: ne scilicet jurando ad facilitatem jurandi perveniat; et ex facilitate jurandi ad consuetudinem; et à consuetudine in perjurium decidatur. Et ideò non invenitur jurasse, nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam precipitem.»

63. Quæres 1. Quæ fuerit olim formula jurandi, et quæ nunc sit? Respondeo: In veteri Testamento reperiuntur hæ formulæ: Genes. xxxi, 53: «Juravit Jacob per timorem patris sui Isaac.» Et Genes. xlii, 15: «Per salutem Pharaonis non egredimini hinc, donec veniat frater vester minimus.» Et Deut. iv, 26: «Testes invoco hodie cælum et terram, cito perituros vos de terra, etc.» Et 1 Reg. xix, 6: «Quod cum audisset Saul, juravit: Vivit Dominus, quia non occidetur.» Et 1 Reg. xxv, 34: «Vivit Dominus Deus Israel.» Et xxviii, 40: «Juravit ei Saul in Domino, dicens: Vivit Dominus, quia non eveniet tibi quidquam mali propter hanc rem.» Et 2 Reg. iii, 35: «Juravit David dicens: Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, si ante occasum solis gustavero panem.» Et xix, 7: «Juro tibi per Dominum, quod si non exieris, ne unus quidem remansurus sit tecum.» Et Jer. iv, 2: «Et jurabis: Vivit Dominus in veritate, et in judicio, et in justitia.» In novo Testamento sunt hæ formulæ ab Apostolo Paulo usurpatae: Rom. i, 49: «Testis mihi est Deus.» Et 2 Corinth. i, 23: «Testem invo-

co Deum in animam meam.» Et Philip. i, 8: «Testis mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi.» Et 1 Tim. v, 21: «Testor coram Deo et Christo Jesu.»

64. Quæres 2. Quæ fuerit cæremonia adhibita in veteri Testamento, quando quis jurabat? Respondeo: Duplex: Una levare manum in cælum, Genes. xiv, 22: «Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum,» id est, juro levando manum meam in cælum, quasi ad Deum, quem testem invoco. Hæc cæremonia adhuc hodie usitata est. Solent enim qui jurant, manum vel digitos in altum tollere, et Deum, qui in cælo est, testem invocare. Altera ponere manum subter femur illius, cui jurabatur. Quam cæremoniam exegit Abraham à famulo suo jurante, Genes. xxiv, 2: «Pone manum tuam subter femur meum, ut adjurem te (idest, ut jurare te faciam) per Dominum Deum cæli et terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus chananæorum.» id est: Pone sub femore meo manum tuam, et hoc ritu ac cæremonia jura mihi, quod filio meo non accipies uxorem chananæam.

65. Nota. Per femur intelliguntur etiam partes genitales, quæ inter femora sunt. Quo sensu filii Israel dicuntur egressi esse de femore Jacob, idest, de genitalibus illius; (Genes. xlvii, 26 et alibi.) Duplex igitur fuit causa, cur Abraham peteret à jurante, ut poneret manum suam subter femur ipsius. Una naturalis, quia femur propter partes genitales est causa generationis et vitæ. Itaque qui jurabant tangendo femur, testabantur Deum auctorem vitæ ac generationis, quasi dicerent: Si verè et sincerè juro, Deus det mihi longam vitam: sin secùs, peream. Ita Martinus de Roa, lib. 4 Singularium, cap. 4 et ex illo Cornelius in cap. 24 Genes. v. 2. Altera mystica, quia Abraham per hanc cæremoniam significabat ex suo femore nasciturum Messiam, à Deo sibi promissum. Ita Ambros. lib. 4 de Abrahamo cap. ult., Hieronym. in traditionibus Hebraicis ad Genesim, Aug. serm. 75 de tempore, Gregorius et alii quos sequitur Delr. in cap. 24 Genes. et Cornelius ibid. Hebraei aliam adferunt causam, teste Hieron. loco citato, ubi ait:

«Tradunt hebræi, quod in sanctificatione ejus, hoc est, in circumcissione juraverit. Nos autem dicimus jurasse eum in semine Abrahamæ, hoc est, in Christo, qui ex illo nasciturus erat.»

DE SOLEMNITATIBUS FESTORUM.

66. Apud judæos erant duplicia festa : Alia instituta à Deo, alia ab ipsis judæis. A Deo instituta erant hæc octo : 1. Sabbathum, 2. Neomenia, 3. Pascha, 4. Pentecostes, 5. Festum tubarum, 6. Festum propiationis seu expiationis, 7. Festum tabernaculorum seu Scenopegia, 8. Festum cætus seu collectæ. Hæc omnia (excepta Neomenia) describuntur Levit. xxiii, per totum. De Neomenia agitur Num. xxviii, 11.

67. Ac primò Sabbathum erat institutum in memoriam creationis mundi. Secundò Neomenia, seu initium mensis lunaris, seu kalendæ pro beneficio divinæ gubernationis. Nam initio mensis lunaris, seu in novilunio, magis apparet divina gubernatio in hisce inferioribus, quia tunc est magna corporum mixtorum mutatio. Tertiò Pascha in memoriam liberationis judæorum, cui annexa erat solemnitas azymorum, quæ postridie Paschatis incipiebat in memoriam egressionis ex Ægypto. Quartò Pentecostes, seu solemnitas hebdomadarum in memoriam legis datæ in monte Sinai. Quintò festum tubarum in memoriam Isaac liberati. Cum enim Abraham vellet illum immolare, invenit arietem inter vepres hærentem cornibus, quem ipse loco immolavit. Hebræi, ut illius facti memoriam retinerent, soliti erant tubis corneis clangere, ideòque festum tubarum, seu festum cornu appellatum est. Sextò festum expiationis in memoriam illius beneficii, quo Deus ad intercessionem Moysis propitius est peccato populi vitulum adorantis. Septimò festum tabernaculorum in memoriam illius beneficii, quo Deus judæos voluit habitare in tabernaculis, cum egressi ex Ægypto, versarentur in solitudine. Octavò festum cætus atque collectæ, in quo colligebantur à populo ea, quæ erant necessaria ad expensas divini cultus, ut notat D. Thomas in 1, 2, q. 402, art. 4 ad 10.

68. Quatuor posteriora festa, id est, festum tubarum, expiationis, tabernaculorum et collectæ incidebant in mensem septimum. Nam sicut dies septimus, ita mensis septimus, et similiter annus septimus apud judæos erat in honore. Et quidem primus dies septimi mensis habebat duo festa : Unum Neomeniæ quod erat illi commune cum aliis mensibus; alterum tubarum, quod erat illi peculiare. Decimo die erat festum expiationis. Decimoquinto incipiebat festum tabernaculorum, et durabat per septem dies sequentes. Vigesimo secundo die erat festum cætus atque collectæ. In his festis tria spectari debent : 1. Vacatio à laboribus : 2. Oblatio sacrificiorum, de quibus supra : 3. Cæremonia cuique festo peculiaris. In festo Paschæ seu azymorum fiebat oblatio manipuli spicarum : in Pentecoste oblatio novorum panum : in festo tubarum erat clangor tubarum : in festo tabernaculorum habitabant in tabernaculis, et ibi cum ramis et fructibus exultabant.

69. Porrò inter omnia ista festa præcipuum erat Sabbathum. Nam in eo non licebat cibum parare : (Exod. xvi, 29.) Nec ignem accendere : (Exod. xxxv, 3.) Quæ tamen licebat facere in aliis festis. Habebat insuper hæc prærogativam, quod nomen Sabbathi aliquando communicaretur aliis festis, ita ut alia etiam festa vocarentur Sabbathum. Sic festum primi diei azymorum vocatur Sabbathum : (Levit. xxiii, 11.) Et similiter festum tubarum : (Ibid. v. 24.) Et festum expiationis : (Ibidem v. 32.) Et generalim omnia alia festa (Ibidem.) Immò et tota hebdomada à potiori sui parte et die vocabatur Sabbathum, ut patet ex Evangelio : *Jejuno bis in Sabbatho*, id est, in hebdomada.

70. Deus volebat festa à se instituta diligenter servari à judæis. Et quidem servantibus promittebat hæc tria, Isai. lvm, 44 : «Tunc delectaberis super Dominum ; et sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui.» Ubi insinuantur tres fructus : 1. Suavis quædam voluptas spiritus in rebus ad Deum pertinentibus : 2. Contemptus rerum terrenarum : 3. Hæreditas Jac. De quibus Lev. xxvi, 2 : «Custodite Sabbathum mea :» et statim subditur : «Si feceritis, dabo vobis

«pluvias temporibus suis, et terra gignet germen suum, et pomis arbores replebuntur, etc.» Transgressoribus verò dictum est, Jer. xvii, 27: «Si autem non audieritis me, et ne sanctificetis diem Sabbathi, et ne portetis onus, et ne inferatis per portas Jerusalem in die Sabbathi: succendam ignem in portis ejus, et devorabit domos Jerusalem, et non extinguetur.» Et Ezech. xx, 43: «Sabbatha mea violarunt. Dixi ergo, ut effunderem furor meum super eos in deserto, et consumerem eos.» Et 2 Esdræ xiii, 45: «Vidi in Juda calcantes torcularia in Sabbatho, portantes acervos, et onerantes super asinos vinum et uvas, et ficus, et omne onus, et inferentes in Jerusalem die Sabbathi: Et objurgavi Optimates Juda; et dixi eis: Quæ est hæc res mala, quam vos facitis et profanatis diem Sabbathi?» Notent hoc christiani, qui parvi faciunt dies festos.

71. Festa à judæis instituta erant hæc quatuor: Primò festum Sortium die decimoquinto Adar seu februarii in memoriam liberationis judæorum per Esther ix, 47: Secundò festum Encæniorum seu purgationis templi, quæ facta est sub Juda Machabæo: (1 Machab. iv, 49:) Tertio festum recepti è cælo ignis sacri: (2 Machab. i, 48:) Quarto festum ob cæsum Nicanorem: (1 Machab. vii, 49, et 2 Machab. xv, 37.) De quibus vide Riberam lib. 3 de templo cap. 47 et sequentibus, et Genebrardum in Calendario hebræorum.

DE ANNO SEPTIMO SEU SABBATHICO, QUI ETIAM VOCATUS EST ANNUS REMISSIONIS.

72. Annus septimus in lege Mosaica vocabatur Sabbathicus, quia sicut Deus sex diebus operatus est, et septimo die, id est in Sabbatho, quievit: sic voluit, ut judæi sex annis colerent terram, et septimo anno cessarent ab omni cultura. De hoc anno sic legimus Levit. xxv, 2: «Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Quando ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis: Sabbathizes Sabbathum Domino. Sex annis seres agrum, et sex annis putabis vineam tuam, colligesque fructus ejus; septimo autem anno Sabbathum erit terræ, requietionis Domini.»

73. Habebat autem hic annus quatuor privilegia: Primum quod judæi uno anno non poterant serere aut metere, putare aut vindemiare, sed quies dabatur agris et vineis, ut patet partim loco citato, partim Exodi xxiii, 40: «Sex annis seminabis terram tuam, et congregabis fruges ejus. Anno autem septimo dimittes eam, et requiescere facies.» Voluit hoc Deus ob has causas: Primò, ut judæos à nimia cura et sollicitudine hujus vitæ abduceret. Secundò, ut terra post quietem unius anni, quasi resumpto vigore, fieret deinceps feracior. Tertio, ut septimus ille annus esset symbolum et memoriale septimi diei, quo Deus cessavit ab opere creationis mundi. Quarto, ut pauperes septimo anno gauderent fructibus agri, qui sponte nascuntur, juxta illud Exod. xxiii, 41: «Anno autem septimo dimittes eam, (id est terram) et requiescere facies, ut comedant pauperes populi tui:» nempe ea, quæ sponte nascuntur, ut explicatur Levit. xxv, 5.

74. Dices: Si judæi anno septimo non poterant terram colere, unde vivebant illo anno et sequenti? Resp.: Hanc objectionem proponit ipse Deus, et solvit Levit. xxv, 20: «Quod si dixeritis: Quid comedemus anno septimo, si non severimus, neque collegerimus fruges nostras? Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, et faciet fructus trium annorum; seretisque anno octavo, et comedetis veteres fruges usque ad annum: donec nova nascentur, edetis vetera.» Hinc colligitur fertilitatem terræ sanctæ non fuisse purè naturalem, sed etiam divinam, seu ex dono et permissione Dei. Nam Deus hic promittit judæis, si servent legem de quiete anni Sabbathici, se daturum ipsis anno sexto fructus terræ pro tribus annis, nempe pro anno sexto, septimo et octavo. ®

75. Secundum privilegium anni septimi seu Sabbathici erat, quod eo anno fiebat remissio omnium debitorum, si is, qui debebat, genere judæus esset, non autem si peregrinus aut gentilis: Deut. xv, 4: «Septimo anno facies remissionem, quæ hoc ordine celebrabitur: Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. A peregrino et advena exiges. Civem et propinquum

«repetendi non habebis potestatem.» Hic duo notanda sunt: 1. Quod sermo sit de debitore, qui judæus natus est, non autem de proselyto, qui judæus factus est: 2. Quod hoc intelligendum sit de debito ex mutuo aut vendito, non autem ex accomodato. Hoc enim propriè non est debitum, sed alienum, seu res ad alterum spectans. Vide Abulensem, et Cornelium in illum locum.

76. Dices: Hæc lex videtur esse iniqua respectu creditoris, seu mutuum dantis. Posset enim dicere proximo suo instante anno septimo remissionis: Si dem tibi mutuum, non restitues mihi, quia instat annus remissionis, non ergo dabo mutuum. Resp.: Hæc obiectio ponitur et solvitur cap. citat., versu 9 his verbis: «Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo: Appropinquat septimus annus remissionis: et avertas oculos tuos à paupere fratre tuo, nolens ei, quod postulat mutuum, commodare: ne clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum. Sed dabis ei: nec ages quidpiam callidè in ejus necessitatibus sublevandis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis, ad quæ manum miseris.» Solutio est hæc: Si in tali casu non des mutuum, peccabis in fratrem tuum. Si des, Deus sua benedictione abundè compensabit. Quo spectat illud Prov. xix, 17: «Fœneratur Domino qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei.»

77. Tertium privilegium erat, quod anno septimo fiebat remissio servitutis. Servi enim hebræi manumittebantur. Exod. xxi, 2: «Si emeris servum hebræum, sex annis serviet tibi: in septimo egredietur liber gratis.» Quod etiam reperitur Deuter. xv, 12, et Jeremiæ xxxiv, 14. Si servus non esset hebræus, sed alienigena, perpetuo manebat servus: Levitici xxv, 44: «Servus et ancilla sint vobis de nationibus quæ in circuitu vestro sunt, et de advenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra. Hos habebitis famulos, et hereditario jure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in æternum.»

78. Quartum privilegium erat, quod anno septimo debebat à Sacerdotibus publicè legi Deuteronomium coram

toto populo: Deuteron. xxxi, 10: «Post septem annos, anno remissionis, in solemnitate Tabernaculorum, convenientibus cunctis ex Israel, ut appareant in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Israel, etc.»

79. Quæres 1. Quando primum cœperint hi anni Sabbathici? vel quo tempore cœperit inchoari numeratio anni septimi seu Sabbathici? Respondeo 4: Non cœpit in deserto, quando lex data est. Nam annus Sabbathicus fuit institutus ad remissionem culturæ, debitorum et servitutum, ut ex dictis patet. At judæi in deserto non colebant terram, sed alebantur pane de cœlo misso: nec habebant debita aut servitutes, quæ postea propter necessitates corporales inductæ sunt. Respondeo 2: Cœpit post ingressum filiorum Israel in terram sanctam, et post ejsdem terræ divisionem, quæ à Josue facta est. Tunc enim primum cœperunt terram colere, et putare vineas. Vide Serarium in cap. 13 Josue quæst. 14 in fine: Cornelium in cap. xxv Lev. v. 2. Et colligitur ex textu ibid.: «Quando ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, sabbathizes Sabbathum Domino. Sex annis seres agrum tuum.» Ubi illa particula, *Agrum tuum*, satis insinuat, quod post divisionem terræ, quando quisque habuit proprium suum agrum, cœperit inchoari numeratio anni Sabbathici. Igitur primus annus possessionis et culturæ erat primus annus respectu Sabbathici, ita ut annus Sabbathicus fuerit septimus post inchoatam possessionum culturam.

80. Quæres 2. An judæi semper servaverint annos Sabbathicos? Respondeo: Non semper, ut patet Jerem. xxxiv, 14. Ubi Deus per Prophetam conqueritur, quod anno septimo non dimiserint suos servos in libertatem, sed eos perpetua servitute oppresserint. Et ideo puniti sunt à Deo variis pœnis, quæ ibidem recensentur. Et insuper privati beneficio fertilitatis sexti anni, ut aliqui colligunt ex 4 Machab. vi, 49 et 53.

81. Quæres 3. Quid christiani hinc discere debeant? Respondeo: Hæc duo potissimum: 1 ut sint benigni erga servos, ancillas et debitores: 2 ut diebus festis libenter abstineant ab agricultura, et aliis quæstuosis operibus:

neque pulent propterea fore defectum in frumento, vino et aliis ad vitam necessariis. Nam si Deus concessit judæis tantam fertilitatem sexto anno, ut sufficeret pro tribus annis; non negabit hoc beneficium christianis, si parati sint dies festos colere, et ipsi obtemperare. Hoc docet experientia. Aliquando uno anno crescit tantum vini et frumenti, quantum satis est pro duobus, vel tribus annis. Aliquando propter nostra peccata pereunt omnia per grandinem, pruina et alias tempestates.

DE ANNO JUBILEI.

82. Præter annum septimum seu Sabbathicum habebant judæi alium annum solemnem, nempe annum quinquagesimum, seu Jubilæum, qui erat etiam annus remissionis: de quo Levitic. xxv, 40: «Sanctificabis annum quinquagesimum et vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ: ipse est enim Jubilæus.» Initium numerationis hujus anni cœpit cum initio numerationis anni Sabbathici. Unde sicut primus annus Sabbathicus fuit septimus à primo anno possessionis et culturæ terræ sanctæ: ita primus Jubilæus fuit quinquagesimus ab eodem primo anno possessionis et culturæ terræ sanctæ.

83. Privilegia Jubilæi erant hæc tria: 1. Quod in eo remittebantur omnia debita. 2. Quod servi manumittebantur, et fiebant liberi. 3. Quod avitæ possessiones, quæ erant venditæ et alienatæ, redibant ad legitimos et pristinos hæredes sine ullo pretio aut compensatione. Propter hæc tria vocabatur Remissio, seu annus remissionis, quia in eo fiebat remissio debitorum, servitutum et bonorum alienatorum: (Levitic. xxv, 40 et sequentibus.) Vide Abulensem et Cornelium ibidem.

84. Primum privilegium erat illi commune cum anno Sabbathico. Nam in utroque fiebat remissio debitorum. Secundum erat etiam commune, sed majus ac perfectius in anno Jubilæo, quàm in Sabbathico. Nam servi, qui in anno Sabbathico non erant egressi è servitute propter legitimam causam, egrediebantur in Jubilæo. Tunc enim non poterant amplius detineri. Tertium erat peculiare

Jubilæo. Nam in solo Jubilæo, non autem in Sabbathico redibant possessiones venditæ, vel alienatæ ad suos pristinos dominos. Nota. Quando quis vendebat agrum aut vineam, eò carius vendebat, quò magis distabat annus Jubilæus; et eò vilius, quo magis appropinquabat: (Levit. xxv, 44.)

85. Quæres 1. Quare Deus instituit hujusmodi Jubilæum? Respondeo: Ob has causas: 1. Ut consuleret pauperibus, ne illi perpetuo excluderentur à bonis et hæreditate paternâ; sed liberati ab omnibus debitis et ære alieno, redirent ad suas possessiones. 2. Ut annus Sabbathicus et Jubilæus serviret chronologiæ. Nam sicut apud græcos omnia divendebantur, censebantur et computabantur secundum Olympiadas, et apud romanos secundum Lustra; ita apud judæos secundum annos Sabbathicos et Jubilæos. 3. Ut Jubilæus hebræorum esset typus seu figura Jubilæi christianorum, in quo per Christum liberamur ab omni servitute diaboli, et afferimur in perfectam libertatem filiorum Dei.

86. Quæres 2. An etiam christiani in novo Testamento habeant annum Jubilæum ad imitationem hebræorum? Respondeo: Habent. Nam Bonifacius VIII instituit Jubilæum anno Christi 1300, et simul ordinavit, ut anno centesimo renovaretur. Postea Clemens VI instituit Jubilæum anno Christi 1350, et ordinavit, ut anno quinquagesimo renovaretur. Postremo Sixtus IV reduxit illum ad annum vigesimum quintum. Legantur auctores, qui ex professo de Jubilæo disputarunt.

DE RASIONE ET TONSIONE CAPITIS AC BARBÆ.

87. De hac re variæ extant leges cæremoniales. Prima pro nazaræis, qui toto tempore voti, seu separationis nec radebantur, nec tondebantur; sed alebant comam usque ad completum tempus separationis: et tunc radebantur, et coma ipsorum comburebatur. Vide suprâ cap. 9, num. 3. Secunda pro Levitis, qui quando initiabantur ministerio levitico, debebant radere omnes pilos carnis suæ. Vide suprâ cap. 7, q. 3. Tertia pro leprosis qui idem tenebantur facere, sed ob aliam causam, quam Levitæ,

suprà cap. 7, q. 3, n. 3. Quarta pro Sacerdotibus: Ezech. XLIV, 20: «Caput suum non radent, neque comam nu-
«trient, sed tondentes attondent capita sua.»

88. Quinta pro reliquis judæis in communi, Levit. XII, 27: «Neque in rotundum attondebitis comam, nec
«radetis barbam.» Ubi duplex prohibitio comprehenditur: Una, *Non tondetis comam in rotundum*, idest, non imitabimini ægyptios et alios gentiles, qui id facere soliti sunt, ut patet Jerem. IX, 26, et c. XXV, 23, et c. LXXIX, 32.

Nota ægyptii, et alii gentiles putabant suos deos figurata rotunda, utpote omnium capacissima et perfectissima, præ cæteris delectari: ideòque in illorum gratiam capita sua in rotundum attondebant. Immo etiam templa rotunda suis diis ædificabant, ut Numa Pompilius Vestæ, Augustus Cæsar omnibus universim diis: alii aliis speciatim. Igitur judæi, ne similes essent gentilibus, prohibiti sunt sectari hanc superstitionem.

89. Altera prohibitio est: *Non radetis barbam*. Nota. Hæc duo distincta sunt, radere barbam, tondere barbam. Rasio fit per novaculam; tonsio per forcipem. Ratione tota barba usque ad cutem excinditur: tonsione decurtatur, et in decentem formam redigitur. Voluit igitur Deus hebræos non excindere suas barbas usque ad cutem, sed eas retinere, ut etiam in vultu quamdam virilitatis et sapientiæ formam ferre viderentur. Nam barba virilitatis ac virtutis insigne est.

90. Quæres 1. An omnes hebræi hac lege fuerint obligati? Respondeo: Excipiebantur Levitæ et leprosi, qui in legali purificatione, ut supra dixi, omnes corporis pilos radere jubebantur.

91. Quæres 2. An hæc lex pertineat etiam ad christianos? Respondeo. Non pertinet quia cum sit cæremonialis, abrogata est. Unde liberum est christianis, vel integram relinquere. Si tamen alicubi consuetudo invaluit radendi, vel tondendi, servari potest.

DE CERTO USU VESTIUM.

92. De vestibus Pontificum et Sacerdotum dictum est

cap. 7, quæst. 5. De populi vestitu extat præceptum Num. XV, 38: «Loquere filiis Israel, et dices ad eos, ut faciant
«sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis
«vittas hyacinthinas: quas cum viderint, recordentur
«omnium mandatorum Domini, etc.» Hic tria insinuantur: Primò, quod judæi debuerint in extremitate vestium seu palliorum gestare fimbrias. Hoc etiam fecit Christus, ut patet Lucæ VIII, 44. Ubi mulier hæmorrhøissa legitur tetigisse fimbriam vestimenti Christi, et continuò sanata esse. Secundò, quod super has fimbrias circumcirca debuerint inducere et extendere filum, vel tæniam seu vittam hyacinthinam, ut hoc signo à gentilibus distinguerentur. Tertio, quod gestando et videndo hujusmodi fimbrias, debuerint esse memores mandatorum Dei. Refert Hieronymus in cap. 23 Matth. judæos solitos esse acutissimas spinas inserere suis fimbriis, ut ambulantes, per earum puncturam divinæ legis recordarentur. Utinam christiani sint tam solliciti circa memoriam mandatorum Dei!

CAPUT XVI.

DE REGIBUS VETERIS TESTAMENTI.

Hactenus actum est de iis, quæ spectant ad Synagogam et regimen Ecclesiasticum veteris Testamenti. Nunc agendum de iis, quæ concernunt regimen et politiam temporalem. Ac primò de iudicibus ac regibus, qui in regimine temporali præfuerunt. De quibus hæc breviter discutienda sunt: 1. Quæ fuerit differentia inter reges et iudices? 2. Qui, et quot fuerint iudices? 3. Qui et quot fuerint reges? 4. Qui fuerint boni, et qui mali reges? 5. Quomoddò creati fuerint reges? 6. Quomoddò inaugurati? 7. Quomoddò uncti? 8. Quod fuerit officium regum? 9. Quod jus in subditos? 10. An potuerint habere plures uxores? 11. An magnas divitias? 12. An copiosum equitatum? 13. Quales fuerint ipsorum consilarii? 14. Quid ex his omnibus discere debeant reges et principes christiani?

suprà cap. 7, q. 3, n. 3. Quarta pro Sacerdotibus: Ezech. XLIV, 20: «Caput suum non radent, neque comam nu-
«trient, sed tondentes attondent capita sua.»

88. Quinta pro reliquis judæis in communi, Levit. XII, 27: «Neque in rotundum attondebitis comam, nec
«radetis barbam.» Ubi duplex prohibitio comprehenditur: Una, *Non tondebitis comam in rotundum*, idest, non imitabimini ægyptios et alios gentiles, qui id facere soliti sunt, ut patet Jerem. IX, 26, et c. XXV, 23, et c. LXXIX, 32.

Nota ægyptii, et alii gentiles putabant suos deos figuram rotundam, utpote omnium capacissima et perfectissima, præ cæteris delectari: ideòque in illorum gratiam capita sua in rotundum attondebant. Immo etiam templa rotunda suis diis ædificabant, ut Numa Pompilius Vestæ, Augustus Cæsar omnibus universim diis: alii aliis speciatim. Igitur judæi, ne similes essent gentilibus, prohibiti sunt sectari hanc superstitionem.

89. Altera prohibitio est: *Non radetis barbam*. Nota. Hæc duo distincta sunt, radere barbam, tondere barbam. Rasio fit per novaculam; tonsio per forcipem. Ratione tota barba usque ad cutem excinditur: tonsione decurtatur, et in decentem formam redigitur. Voluit igitur Deus hebræos non excindere suas barbas usque ad cutem, sed eas retinere, ut etiam in vultu quamdam virilitatis et sapientiæ formam ferre viderentur. Nam barba virilitatis ac virtutis insigne est.

90. Quæres 1. An omnes hebræi hac lege fuerint obligati? Respondeo: Excipiebantur Levitæ et leprosi, qui in legali purificatione, ut supra dixi, omnes corporis pilos radere jubebantur.

91. Quæres 2. An hæc lex pertineat etiam ad christianos? Respondeo. Non pertinet quia cum sit cæremonialis, abrogata est. Unde liberum est christianis, vel integram relinquere. Si tamen alicubi consuetudo invaluit radendi, vel tondendi, servari potest.

DE CERTO USU VESTIUM.

92. De vestibus Pontificum et Sacerdotum dictum est

cap. 7, quæst. 5. De populi vestitu extat præceptum Num. XV, 38: «Loquere filiis Israel, et dices ad eos, ut faciant
«sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis
«vittas hyacinthinas: quas cum viderint, recordentur
«omnium mandatorum Domini, etc.» Hic tria insinuantur: Primò, quod judæi debuerint in extremitate vestium seu palliorum gestare fimbrias. Hoc etiam fecit Christus, ut patet Lucæ VII, 44. Ubi mulier hæmorrhøissa legitur tetigisse fimbriam vestimenti Christi, et continuò sanata esse. Secundò, quod super has fimbrias circumcirca debuerint inducere et extendere filum, vel tæniam seu vittam hyacinthinam, ut hoc signo à gentilibus distinguerentur. Tertio, quod gestando et videndo hujusmodi fimbrias, debuerint esse memores mandatorum Dei. Refert Hieronymus in cap. 23 Matth. judæos solitos esse acutissimas spinas inserere suis fimbriis, ut ambulantes, per earum puncturam divinæ legis recordarentur. Utinam christiani sint tam solliciti circa memoriam mandatorum Dei!

CAPUT XVI.

DE REGIBUS VETERIS TESTAMENTI.

Hactenus actum est de iis, quæ spectant ad Synagogam et regimen Ecclesiasticum veteris Testamenti. Nunc agendum de iis, quæ concernunt regimen et politiam temporalem. Ac primò de iudicibus ac regibus, qui in regimine temporali præfuerunt. De quibus hæc breviter discutienda sunt: 1. Quæ fuerit differentia inter reges et iudices? 2. Qui, et quot fuerint iudices? 3. Qui et quot fuerint reges? 4. Qui fuerint boni, et qui mali reges? 5. Quomoddò creati fuerint reges? 6. Quomoddò inaugurati? 7. Quomoddò uncti? 8. Quod fuerit officium regum? 9. Quod jus in subditos? 10. An potuerint habere plures uxores? 11. An magnas divitias? 12. An copiosum equitatum? 13. Quales fuerint ipsorum consilarii? 14. Quid ex his omnibus discere debeant reges et principes christiani?

QUESTIO I.

Quæ fuerit differentia inter reges et iudices?

1. Respublica hebræorum ab exordio sui usque ad captivitatem Babylonicam variis modis fuit gubernata: 1, per Moysen in deserto: 2, per Josue in egressu et divisione terræ promissionis: 3, per iudices per divisionem terræ usque ad Samuelem: 4, per reges usque ad captivitatem Babylonicam. Nunc quæstio est, quæ fuerit differentia inter iudices et reges? Respondeo: Fuit triplex potissimum differentia.

2. Primò iudices erant principes populi, qui extraordinariè, et in necessitate à Deo suscitabantur eo fine, ut populum à servitute, et de manu hostium liberarent, unde et salvatores dicti sunt: Jud. ii, 16: «Suscitavit Dominus iudices, qui liberarent eos de vastantium manibus:» et cap. iii, 9: «Clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis salvatorem, et liberavit eos:» et 2 Esdræ ix, 27: «Dedisti eis salvatores, qui salvarent eos de manu hostium suorum.» Tametsi enim Deus fuerit primarius populi Salvator, 1 Reg. xiv, 39; tamen iudices erant secundarii et subordinati, ut notat Augustinus quæst. decimoctava super iudices. At verò reges, ut plurimum, non excitabantur à Deo extraordinariè, sed multi vel jure successionis, vel electione, vel per vim et tyrannidem regnum occupabant, ut quæst. 3 videbimus. Nec eo dumtaxat fine, ut liberarent populum à servitute hostium, sed ut illum, sive pacis, sive belli tempore gubernarent.

3. Secundò iudices non succedebant sibi invicem immediatè, sed post intervallum temporis. Nam quando unus iudex, qui liberaverat populum ab una servitute moriebatur, non succedebat alius, nisi populus, propter nova peccata nova servitute oppressus, peteret novum à Deo salvatorem: (Judicum iii, 9, et cap. iv, 3.) Unde fiebat aliquando, ut per multos annos nullus omninò esset iudex: verbi gratia: Post mortem Othonielis, qui fuit primus iudex inter eos, quorum fit mentio in libro Judi-

cum, transierunt 18 anni, antequam Aod, secundus iudex à Deo suscitaretur. Nam populus, non nisi post tot annos afflictionis, petivit à Deo liberari: (Judicum iii, 14.) At mortuo uno rege, mox alius succedebat. Nam reges, ut dixi, non tantum belli et servitutis, sed etiam pacis tempore gubernabant populum. Certè Salomon 40 annis in summa pace gubernavit: unde et rex pacificus appellatus est: (1 Paralip. xxii, 9.)

4. Tertio tempore iudicum non tam ipsi iudices, quam Deus, qui eos suscitabat, dicebatur regere populum: at tempore regum reges ipsi censebantur gubernare. Nam cum populus tempore Samuelis, qui tunc erat iudex, non amplius vellet habere iudices, sed reges, dixit Dominus Samueli: «Non te abjecerunt, sed me ne regem super eos:» (1 Reg. viii, 7.) Et Samuel populo: «Vos hodie projecistis Deum vestrum, qui solus salvavit vos de universis malis et tribulationibus vestris:» (Ibidem x, 19.) Et iterum: «Dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis; cum Dominus Deus vester regnaret in vobis:» (cap. xii, v. 12.) Ex quibus testimoniis constat Deum regnasse tempore iudicum: reges tempore regum. Et iudæos idèd fuisse reprehensos, quod non amplius vellent à Deo per iudices, sed à regibus more gentilium gubernari. Quo etiam spectat illud Judic. vii, 18: «Quando personerit tuba in manu mea (inquit Gedeon iudex) vos quoque per castrorum circuitum clangite, et conclamate Domino et Gedeoni.» Et ibidem v. 20: «Clamaveruntque: Gladius Domini et Gedeonis.» Ubi Deo tribuitur primarium officium: iudici secundarium.

QUESTIO II.

Qui et quot fuerint iudices hebræorum.

1. In libro Judicum numerantur hi: 1. Othoniel ex tribu Juda: 2. Aod ex tribu Benjamin: 3. Samgar filius Anath: 4. Debhora prophetissa uxor Lapidoth: 5. Barac filius Abinoem: 6. Gedeon ex tribu Manasse: 7. Abimelech filius Gedeonis: 8. Thola ex tribu Issachar: 9. Jair Galaadites: 10. Jephthe: 11. Abesan Bethleemites:

12. Ahialon Zabulonites : 13. Abdon Pharathomites : 14. Samson filius Manue de tribu Dan. Hos secuti sunt Heli et Samuel, de quibus lib. 4 Reg.

2. Othoniel liberavit israelitas de manu Cusan regis Syriæ : Aod de manu Eglon regis Moabitarum : Samgar de manu philistinorum : Debbora et Barac (qui simul iudicarunt) de manu Jabin regis Chanaan : Gedeon de manu madianitarum et amalecitarum : Jephthe defendit illos contra ammonitas : Samson contra philistæos. Abimelech non tam fuit iudex, quam tyrannus, quia vi principatum invasit, interfectis septuaginta fratribus suis, excepto Joatham, qui solus evasit. Thola, Jair, Abesan, Ahialon fuerunt quidem iudices, sed à quibus hostibus defenderint Israellem non constat ex libro Judicum.

3. De plerisque narratur aliquid speciale. De Aod : «Utebatur utraque manu pro dextra :» (cap. iii, 15.) De Samgar : «Percussit de philistiim sexcentos viros vomere :» (cap. iii, 31.) De Jair : «Habuit triginta filios, sedentes super triginta pullos asinarum, et principes triginta civitatum :» (cap. x, 3.) De Abesan : «Habuit triginta filios, totidem filias in matrimonium :» (cap. xii, 8.) De Abdon : «Habuit quadraginta filios, et triginta ex eis nepotes :» (cap. xiv, 13.)

4. Plura de Gedeone, Jephthe et Samsonè. Et quidem de Gedeone hæc potissimum : 1. Ab Angelo vocatus est, ut liberaret populum de manu madianitarum : 2. Petivit duo miracula pro confirmatione snæ vocationis : unum, ut exposito vellere in sicca area ros matutinus madefaceret vellus, et non aream : alterum, ut madefaceret aream, et non vellus. Utrumque factum : 3. Ante pugnam obtulit Deo sacrificium, igne de petra miraculosè erumpente, et sacrificium consuente : 4. Destruxit aram Baal, et ædificavit altare Domino : 5. Ex omni populo assumpsit trecentos tantum viros pro bello contra madianitas : 6. Ex alterius somnio, et somnii interpretatione intellexit se fore victorem : 7. Mox ipse et trecenti viri cum eo cœperunt buccinis clangere, et confringere lagenas in circuitu castrorum hostilium, clamantes : *Gladius Domini et Gedconis* : 8. Hostes territi, subito fugerunt,

et plerique propriis gladiis perierunt : 9. Reliqui à Gedeone fugati et interfecti sunt : (c. vi et duobus sequentibus.)

5. De Jephthe hæc : 1. Fuit filius meretricis : 2. Ejectus est à fratribus tanquam spurius, et habitavit in terra Tob : 3. Inde revocatus à galaaditis, ut pro ipsis pugnaret contra ammonitas : 4. Consensit ea lege, si devictus ammonitis, facerent illum populi principem : 5. Iturus ergo contra ammonitas, fecit votum Deo : (De quo voto supr. cap. 15, n. 29 et seq.) 6. Feliciter pugnavit : (Judicum cap. xi per totum.)

6. De Samsonè hæc : 1. Natus fuit ex sterili matre, sicut Angelus futurum prædixerat : 2. Vinum et siceram non bibit, erat enim Nazaræus : 3. Suis manibus leonem dilaceravit : 4. In Ascalone percussit trecentos viros : 5. Cepit trecentas vulpes, et ligatis ad caudas earum facibus, combussit segetes philistinorum : 6. Dirupit vincula, quibus erat ligatus : 7. Arripiens mandibulam asini, interfecit in ea mille viros : 8. Sitiens bibit aquam miraculosè egredientem ex dente maxillæ : 9. Apprehendit ambas portæ fores cum postibus suis, et sera, et impositas humeris suis portavit ad verticem montis : 10. Significavit Dalilæ meretrici in quo haberet vires suas : 11. Ablatis viribus, et effossis oculis, catenis vinctus est à philistæis, et in carcerem positus : 12. Inde in locum convivii ductus, ut ludibrio afficeretur : 13. Tunc invocato Domino, recepit vires, et apprehendit columnas domus convivii, et sic tota domus corruit, ex cuius lapsu ipse et tria millia philistinorum perierunt : (Judic. xiii, xiv, xv et xvi.)

7. Quidam ex supradictis iudicibus commendantur in Scriptura, tanquam sancti, ut nominatim Barac, Gedeon, Jephthe, Samson : (Heb. xi, 32.) Ex quo sequitur falsum esse, quod aliqui calvinistæ asserunt, spurios seu illegitimè natos salvari non posse. Nam Jephthe fuit spurius : et tamen, teste Apostolo, salvatus est. Aliqui etiam miraculosè vel nati sunt, ut Samson ex sterili matre : vel vocati, ut Gedeon : vel victoriam consecuti ; ut plerique.

QUÆSTIO III.

Qui et quot fuerint reges hebræorum?

1. Ante divisionem regni fuerunt hi tres: 1. Saul. 2. David. 3. Salomon. Post Salomonem secuta est divisio regni: et ex uno duo facta sunt. Alterum Juda, quod continebat duas tribus, Juda et Benjamin: alterum Israel, quod reliquas tribus complectebatur. Et quidem reges Juda habitabant in Jerusalem: Reges Israel primò in Sichem, deinde in Thersa, postremò in Samaria. Reges Juda fuerunt hi:

1. Roboam, filius Salomonis.
2. Abia, filius Roboam.
3. Asa, filius Abiæ.
4. Josaphat, filius Asæ.
5. Joram, filius Josaphat.
6. Ochozias, filius Joram.
7. Athalia, mater Ochoziæ, uxor Joram.
8. Joas, filius Ochoziæ.
9. Amasias, filius Jozæ.
10. Azarias, seu Ozias, filius Amasie.
11. Joathan, filius Asarie.
12. Achaz, filius Joathan.
13. Ezechias, filius Achaz.
14. Manasses, filius Ezechie.
15. Amon, filius Manassis.
16. Josias, filius Amon.
17. Joachaz, filius Josie.
18. Joacim, seu Eliacim, filius Josie.
19. Joachin, seu Jechonias, filius Joacim.
20. Sedecias, seu Mathanias, patruus Joachin.

Reges Israel fuerunt hi:

1. Jeroboam, filius Nabat, Ephrathæus.
2. Naadab, filius Jeroboam.
3. Baasa, filius Abiæ, de domo Issachar.
4. Ela, filius Baasæ.

5. Zambri, filius Elæ.
6. Amri.
7. Achab, filius Amri.
8. Ochozias, filius Achab.
9. Joram, frater Ochoziæ.
10. Jehu, filius Josaphat, Namsi.
11. Joachin, filius Jehu.
12. Joaz, filius Joachaz.
13. Jeroboam, filius Joæ.
14. Zacharias, filius Jeroboam.
15. Sellum, filius Jabes.
16. Manahem, filius Gadi.
17. Phaceja, filius Manahem.
18. Phacee, filius Romeliæ.
19. Osee, filius Elæ.

2. Hic triplex differentia notanda est inter reges Juda et Israel. Prima, quod omnes reges Juda fuerint ex eadem tribu, nempe ex tribu Juda, et omnes ex familia David. (Excipio Athalam, quæ habuit quidem maritum ex familia David, nempe Joram regem, sed ipsa fuit filia Achab, filii Amri.) At reges Israel fuerunt ex diversis tribubus et familiis. Altera, quod reges Juda, si non omnes, saltem multi manserunt in cultu Dei. At reges Israel, nullo excepto, fuerunt omnes idololatæ; etiam Jehu: (4 Reg. x, 29.) Tertia, quod reges Juda, ut plurimum, jure successionis pervenerint ad regnum. At reges Israel variis titulis ac modis, ut quæstione quinta explicandum est.

QUÆSTIO IV.

Qui fuerint boni, et qui mali hebræorum reges?

1. Ratio dubitandi sumitur ex Scriptura, quæ uno loco asserit tres tantum fuisse bonos, ut Ecclesiast. xlix, 5: «Præter David, et Ezechiam, et Josiam omnes peccatum commiserunt.» At alibi significat etiam alios fuisse bonos, ut Asam, Josaphat, Joam, Amaziam, Azariam et Joathan. Nam in gestis singulorum ponit hanc laudem: «Fecit rectum in conspectu Domini,» ut patet 3 Reg. xv,

11, et cap. xxii, 43. Et 4 Regum xii, 2, et c. xiv, 3, et cap. xv, 3.

2. Hæc difficultas sic solvitur: Hi sex posteriores fuerunt quidem boni, sed non zelosi in religione et cultu Dei. Et idem laudantur quidem boni, quod fecerint rectum in conspectu Domini, sed simul reprehenduntur, quod excelsa non abstulerint, neque impediverint cultum idololatriæ. Nam sicut de singulis dicitur: «Fecit rectum in conspectu Domini,» ita mox additur: «Verumtamen excelsa non abstulit; adhuc enim populus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis.» (3 Reg. xxii, 43 et alibi.)

3. Et David, Ezechias et Josias non tantum fuerunt boni, sed etiam zelosi in religione. Nam de Ezechia, et Josia disertè legimus, quod abstulerint excelsa ad impediendam idololatriam: (4 Reg. xviii, 3, et cap. xxii, 8.) De Davide verò, quod cum magna solemnitate deduxerit Arcam Domini in Jerusalem: (2 Reg. vi, 12.) Quod desideraverit Deo templum ædificare: (Ibidem vii, 2.) Quod in rebus majoris momenti nihil voluerit aggredi, nisi consulto prius Deo: (4 Reg. xviii, 15, et cap. xxiii, 2 et sequentibus.) Quod ad placandum Deum erexerit altare in area Ornan, et obtulerit holocausta pacifica: (4 Paralip. xxi, 26.)

4. Illud ergo, *Præter David, et Ezechiam, et Josiam omnes peccatum commiserunt*, sic debet intelligi: omnes reges Juda, præter illos tres, in eo peccarunt, quod ex quodam neglectu Religionis non abstulerint excelsa, nec impediverint idololatriam in suis subditis. Qui sensus colligitur ex ipso contextu. Nam initio capitis laudatur Josias à zelo Religionis, quod abstulerit *abominationes impietatis*, idest excelsa, lucos, sculptilia, statuas, ut explicatur 4 Reg. xxiii, 5, et 2 Paralip. xxxiv, 4. Item, quod gentem suam, id est, judæos, qui sub Amon, et Manasse erant impii et idololatriæ, perduxerit ad poenitentiam et pietatem, quod etiam prolixè recensetur 2 Paralip. xxxiv, per totum. Mox additur nullum alium regem fuisse parem Josiæ in hoc genere, nisi Davidem et Ezechiam: cæteros omnes peccasse permittendo idololatriam, et relinquendo legem Altissimi: (4 Reg. xxii, 13.)

Et hoc modo dedisse occasionem ut regnum Juda, in poenam delicti, occuparetur ab alienigenis, id est, à chaldæis, et vasa templi cum populo transferrentur in Babylonem.

5. Dices: Non videtur ille esse sensus istius loci. Nam etiam Asa et Josaphat abstulerunt excelsa, ut expressè habetur 2 Paralip. xiv, 2, et c. xvii, 6. Factum ergo est omnes præter Davidem, Ezechiam et Josiam in eo peccasse, quod ex neglectu Religionis excelsa non abstulerint. Resp.: Asa abstulit quædam excelsa, sed non omnia. Prius patet ex illo 2 Paral. xiv, 2: «Subvertit altaria peregrini cultus, et excelsa.» Posteriùs ex illo 3 Reg. xv, 12: «Purgavit universas sordes idolorum, quæ fecerunt patres ejus;» postea sequitur: «Excelsa autem non abstulit.» Josaphat verò, cum primum cœpit regnare, non ausus fuit auferre excelsa, in quo fuit culpabilis, juxta illud 3 Reg. xxii, 43: «Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis.» Postea tamen factus audacior, abstulit: 2 Paral. xvii, 6: «Cumque sumpsisset cor ejus audaciam propter vias Domini, etiam excelsa, et lucos de Juda abstulit.» Uterque ergo, tam Asa, quam Josaphat in hac re peccavit: ille quidem, quod non abstulerit omnia excelsa; hic verò, quod tarde abstulerit.

6. Nota. Per excelsa intelliguntur fana, vel facella, vel altaria in altioribus locis, ut in montibus, et collibus ad colendum Deum ædificata. Erant autem duplicia: Quædam facta ad cultum falsorum deorum, et severè prohibita: Num. xxii, 41: «Duxit eum ad excelsa Baal.» Et Num. xxxiii, 51: «Quando transieritis Jordanem, intrantes terram Chanaan, disperdite cunctos habitatores terræ illius, confringite titulos, et statuas comminite, atque omnia excelsa vastate:» et Deut. xii, 2: «Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes deos suos super montes excelsos et colles: dissipate aras eorum, et confringite statuas:» et 3 Reg. xi, 7: «Tunc ædificavit Salomon fanum Chamos, idolo Moab, in monte, qui est contra Jerusalem:» et c. xii, 31: «Jeroboam fecit fana in excelsis:» et 4 Reg. xvii, 9: «Ædificaverunt sibi excelsa in cunctis urbibus suis:» et Ib. v. 29:

«Unaquaque gens fabricata est Deum suum, posueruntque eos in fanis excelsis.» Alia ad cultum veri Dei facta, antequam templum esset ædificatum, de quibus 3 Reg. iii, 2: «Populus immolabat in excelsis, non enim ædificatum erat templum nomine Domini usque in diem illum.» Inter illa præcipuum erat in Gabaon, ut habetur ibid. v. 4: «Abiit itaque in Gabaon, ut immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum:» et 2 Paralipom. i, 3: «Abiit Salomon cum universa multitudine in excelsum Gabaon, ubi erat Tabernaculum fœderis Dei.»

7. Hæc etiam excelsa, non tantum post, sed etiam ante templum ædificatum, fuerunt prohibita, ut docent Theodoretus quæst. 11, Procopius et Abulensis in 3 Reg. c. iii, Ribera lib. 4 de templo, c. 2. Ratio est: quia Deus expressè mandavit judæis, ut non offerrent sacrificia in variis montibus et collibus more gentilium, sed tantum in uno certo loco, ubi vel Tabernaculum esset, vel templum. Deut. xii, 2: «Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes deos suos super montes excelsos et colles.» Et paulò post sequitur: «Non facietis ita Domino Deo vestro: sed ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, et habitet in eo, venietis, et offeretis in illo loco holocausta et victimas vestras:» et infra v. 13: «Cave, ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in eo quem elegerit Dominus.» Hinc Salomon fuit reprehensus, quod ante templi ædificationem immolaret in excelsis: 3 Reg. iii, 3: «Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis David patris sui, excepto quod in excelsis immolabat.» Et reliqui reges, qui illum secuti sunt, similiter fuerunt reprehensi, quod excelsa non abstulerint: tam ea, quæ facta erant ad cultum veri Dei, quam reliqua, quæ facta ad colendos falsos deos. Excipio Ezechiam et Josiam, qui, ut suprâ dixi, abstulerunt. Excipio etiam excelsum Gabaon, in quo licuit offerre et immolare, ratione Tabernaculi, quod ibi conservabatur: (2 Paralip. i, 3:) in reliquis non licuit.

8. Atque hæc obiter dicta sint ad concilianda Scripturæ loca initio quæstionis allata, quæ videbantur inter se pugnare. Nunc ut clarius constet de probitate, vel ma-

litia singulorum regum, de singulis in particulari agendum est. Ac primò de Saule, Davide et Salomone, qui regnarunt ante divisionem regni. Deinde de regibus Juda, et de regibus Israel, qui postea secuti sunt. Igitur

9. Saul initia regni fuit bonus, rectus ac simplex: 1 Reg. ix, 2: «Saul electus et bonus: et non erat vir de filiis Israel melior illo:» et c. xiii, 1: «Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset,» idest erat innocens, sicut puer unius anni, ut explicatur c. xv, 17: «Cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es, unxitque te Dominus regem super Israel.» Mansit autem in illa probitate duobus annis: 1 Reg. xiii, 4: «Duobus autem annis regnavit super Israel.» Postea à Deo desertus est propter inobedientiam. Fuit autem duplex illius inobedientia: Una, quia Samuel dixerat illi, ut differret holocaustum, donec ipse adesset. Non paruit. (1 Reg. xiii, 9.) Altera idem Samuel mandaverat illi, ut interficeret omnes amalecitas, nullo excepto. Neque tunc paruit. (1 Reg. xv, 3.) Propter utramque inobedientiam privatus est regno, sicut primi parentes propter unam inobedientiam expulsi sunt ex paradiso. Et ab eo tempore cœpit deseri à Deo, nec jam amplius bono, ut solebat, sed malo spiritu agitabatur: 1 Reg. xv, 23: «Pro eo, quod abjecisti sermonem Domini, abjecit te Dominus, ne sis rex:» et cap. xvi, 14: «Spiritus Domini recessit à Saul, et exagitabat eum spiritus nequam.» Et tunc in locum illius unctus est David: (1 Reg. xvi, 13.) Nihilominus Saul adhuc vixit in regno 38 annis; et toto illo tempore Davidem persecutus est, quem sciebat à Samuele unctum esse in regem: (1 Regum xviii, 29.)

10. David fuit bonus, et vir secundum cor Dei juxta illud 1 Reg. xiii, 14: «Quæsit Dominus sibi virum juxta cor suum:» et Actor. xiii, 22: «Suscitavit illis David, regem, cui testimonium perhibens, dixit: Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.»

11. At peccavit, inquires. Verum est. Neque hoc dissimulavit Scriptura, cum ait 3 Reg. xv, 5: «Ed quod sciebat David rectum in oculis Domini, et non decli-

«nasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vite suæ, excepto sermone Uriæ Hethæi,» id est, excepto duplici peccato, uno, quod adulterium commiserit cum uxore Uriæ; altero, quod ad occultandum hoc adulterium curaverit occidi ipsum Uriam: (2 Reg. xi.)

12. Quomodò ergo vir secundum cor Dei? Id triplici sensu intelligi potest: Primò, spectando ipsius zelum in Religione, de quo supra. Secundò, conferendo illum cum plerisque aliis regibus, qui non fuerunt tam boni, quàm David: 3 Reg. xi, 4: «Nec erat cor ejus perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor David patris ejus.» Et alibi. Tertiò, conferendo illum speciatim cum Saule, ut hiesit sensus: Quia Saul fuit inobediens Deo, privatus est regno, successit illi David, qui erat obediens, et faciebat omnes voluntates ejus. Hic sensus colligitur ex ipso textu. Nam 1 Reg. xiii, 13 sic legimus: «Dixitque Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quid si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, sed nequaquam regnum tuum ultra conserget. Quæsiuit sibi Dominus virum juxta cor suum: et præcepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eò quòd non servaveris, quæ præcepit Dominus.» Et Act. xiii, 24: «Exinde postulaverunt regem: et dedit illis Deus Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin. Et amoto illo, suscitavit illis David regem, cui testimonium perhibens, dixit: Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.»

13. Utrobique fit comparatio inter Saulem et Davidem. Hujus obedientia commendatur; illius inobedientia reprehenditur. Et juxta hunc sensum, qui est literalis, hæc duo item sunt: *Vir secundum cor Dei, et faciet omnes voluntates Dei.* Ubi per voluntates non intelligit præcepta Dei, quæ in lege Mosaica scripta sunt; quia certum est Davidem hoc sensu non fecisse omnes voluntates Dei, cum peccaverit contra præcepta Decalogi per homicidium et adulterium; sed intelligit mandata, quæ viva voce solent dari per Prophetas aut Pontifices. Hæc enim servavit David, non item Saul. Itaque in eo est differentia inter

utrumque, quod quando mandabatur aliquid circa regni administrationem, David parebat; Saul non parebat.

14. Salomon initio bonus ac sapiens: postea per mulieres alienigenas depravatus est, et idololatra factus: 3 Reg. xi, 4: «Rex autem Salomon adamavit mulieres alienigenas multas.» Ac deinde subditur: «Cumque jam esset senex, depravatam est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos.» In pœnam hujus peccati divisum est regnum ipsius, et major pars data Jeroboam: Ibidem, v. 44: «Quia non custodisti pactum meum, dirumpens scindam regnum tuum: et dabo illud servo tuo.» An autem egerit pœnitentiam, et salvatur sit, disputat Pineda lib. 8 de rebus Salomonis et alii plures.

15. Roboam, filius Salomonis fuit malus. Peccavit autem tribus potissimum modis: Primò, quia initio regni, spreto consilio senum, secutus est consilia juvenum. Et sic dedit occasionem divisionis regni, quam Salomon suo peccato erat promeritus: (3 Reg. xii, 8 et 2 Paralip. x, 8.) Secundò, quia post tres annos tam ipse, quàm subditi deseruerunt Deum: (2 Paral. xi, 17, et c. xii, 1.) Tertio quia idololatriam, et multas alias impuritates concessit: (3 Reg. xiv, 22.) Et idèò quinto regni sui anno punitus est à Sesac rege Ægypti: (2 Paralip. xii, 2.) Mansit autem in sua impietate usque ad finem vite: (Ibidem v. 14.)

16. Abia fuit etiam malus. Initio quidem regni coluit Deum, et spem suam in illo collocavit, ut patet ex concione ipsius, quam habuit in bello contra Jeroboam, regem Israel: (2 Paralip. xiii, 4): Idèòque insignem victoriam obtinuit. At postea ambulavit in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum, nec erat cor ejus perfectum cum Domino Deo suo. (3 Reg. xv, 3.)

17. Asa filius ejus fuit bonus. Ac 1 abstulit effœminatos de terra: 2. Purgavit omnes sordes idolorum, quæ fecerant Roboam et Abia: 3. Maacham, matrem suam amovit, ne esset princeps in sacris Priapi, et in luco ejus, quem consecraverat: 4. Subvertit specum ejus, et confregit simulacrum turpissimum, et combussit in torrente Cedron: (3 Reg. xv, 11.) Hæc tamen in illo reprehenduntur: Primò, quod excelsa non abstulerit. Aliqua quidem abstulit: (2 Paralip. xiv, 2); non tamen omnia: (3 Reg.

xv, 14 :) Secundò , quod pugnaturus contra Baasam regem Israel , habuerit fiduciam in rege Syriae , et non potius in Domino Deo , sicut fecerat in bello contra aetiope; quod obiecit illi Hanani Propheta : (2 Paralip. xvi , 7 :) Tertio , quod eundem Prophetam propter hanc increpationem coniecerit in vincula : (Ibidem v. 10 :) Quarto , quod circa finem vitæ , cum laboraret podagra , non quaesierit Dominum , sed magis in medicorum arte confusus sit : (Ibidem v. 12.)

18. Josaphat fuit bonus , et multa præclare gessit : Primò misit Levitas et Sacerdotes per omnes civitates Juda , ut docerent populum legem Dei : (2 Paralip. xvii , 8 :) Secundò , abstulit reliquias effœminatorum , quæ remanserant in diebus Asa patris ejus : (3 Reg. xxii , 47 .) Tertio , cum antea non ausus fuisset auferre lucos et excelsa : (3 Regum xxii , 44 ;) tandem factus audacior , abstulit : (2 Paralipomenon xvii , 6 :) Quarto , progressu temporis instituit novam populi reformationem : (Ibidem xix , 4 :) Quintò , cum moabitæ et ammonitæ contra illum insurgerent , ipse , publico jejunio indicto , supplex ad Deum confugit , et insignem victoriam obtinuit : (Ibidem xx , 4 .) In duobus tamen reprehensus est : Primò , quod Achab regi Israel præbuerit auxilium contra regem Siria in oppugnanda Ramoth Galaad . Hoc obiecit illi Propheta : 2 Paralip. xix , 2 : « Impio præbes auxilium , et his , qui oderunt Dominum , amicitia jungeris . Et idcirco iram quidem Dei merebaris , sed bona opera inventa sunt in te , eò quòd abstuleris lucos de terra Juda . » Secundò , quod amicitiam contraxerit cum Ochozia , filio Achab : quod etiam illi objectum est à Propheta : 2 Paralip. xx , 35 : « Post hæc iniit amicitias Josaphat rex Juda cum Ochozia rege Israel , cujus opera fuerunt impiissima . Et particeps fuit , ut facerent naves , quæ irent in Tharsis : feceruntque classem in Asiongaber . Prophetavit autem Eliezer ad Josaphat , dicens : Quia habuisti fœdus cum Ochozia , percussit Dominus opera tua , contritaque sunt naves , nec potuerunt ire in Tharsis . »

19. Joram fuit malus . Acta ejus sunt hæc : 1. Accepit uxorem idololatricam , nempe Athaliam , filiam Achab regis Israel : 2. Occidit omnes fratres suos gladio , et

quosdam de principibus Israel : 3. Derelicto Deo , fabricavit excelsa in urbibus Juda , et prævaricari fecit habitatores Jerusalem : 4. Idèd ab Elia Propheta per litteras reprehensus est , (quod contingit multis annis post raptum Eliæ) et graviter à Deo punitus . Pœnæ fuerunt hæc : Primò defecerunt ab eo idumæi , et rebellarunt : Secundò defecit etiam urbs Lobna , quæ erat in tribu Juda : Tertio philistæi et arabes vastaverunt terram Juda , et diripuerunt omnem substantiam regis Joram , et insuper occiderunt ejus uxores et filios , excepto unico Joachaz , qui et Ochozias dictus est : Quarto Deus percussit illum insanabili languore alvi , quo toto biennio affligebatur . Et tandem longa tabe consumptus , egressit viscera , et mortuus est : Quintò populus non fecit illi exequias , nec sepelivit in sepulchro Regum . Hæc omnia habentur partim 4 Reg. viii , 17 , partim 2 Paralip. xxi .

20. Ochozias fuit etiam malus . Nam primò seductus est à matre sua Athalia : Secundò utebatur consiliariis ex domo impiissimi Achab , qui erat pater Athaliæ : Tertio cum Joram filio Achab , rege Israel ivit ad bellum contra Hazael regem Syria in Ramoth Galaad : Quarto eundem Joram in bello vulneratum , et reversum in Jezrabel , invisit : Quintò ibi superveniens Jehu , utrumque occidit : ac simul delevit totam domum Achab , ut ipsi erat mandatum à Deo per Prophetam : (4 Reg. viii , 25 , et cap. ix , 7 , et 2 Paralipomenon xxii , 2 .)

21. Athalia , mater Ochoziæ fuit impiissima . Mortuo filio , occupavit regnum : et ut sola posset regnare , interfecit omnes masculos stirpis regie præter Joas filium Ochoziæ , qui à sorore sui Josabæ , uxore Jojadæ pontificis occultè subtractus et absconditus est . Deinde anpo septimo Joas , auctoritate ejusdem Pontificis , publicè promulgatus est rex , et Athalia interfecta : (4 Reg. xi , et 2 Paralip. xxii .)

22. Joas primo bonus , postea pessimus . Optimè se gessit quamdiù vixit Jojada pontifex , ex cujus directione et consilio hæc fecit : Primò curavit istaurari templum , quod sub Athalia , Ochozia et Joram fuerat neglectum , et serè collapsum : Secundò liberavit Jerusalem à periculo obsidionis ; misit enim Gazaeli regi Syria magnam pecuniæ summam , partim ex thesauro templi , partim ex pa-

latio regio, ut non obsideret Jerusalem, cum ad eam obsidendam appropinquaret. At mortuo Pontifice, delinitus est obsequiis principum Juda, et hæc patravit: Primò concessit exercitum idololatriæ: Secundo interfecit Zachariam, filium Joadæ pontificis, qui ipsum et principes Juda, totumque populum increpabat propter idololatriam, sed non impunè. Nam sequenti anno post mortem Zachariæ, tam rex ipse, quàm alii omnes ab exercitu syrorum puniti sunt, et tandem rex à servis suis: (4 Reg. xii, et 2 Paralipomenon xxiv.)

23. Amasias imitatus est patrem suum. Nam initio fuit bonus, deinde malus. Gesta ejus describuntur 4 Reg. xiv, et 2 Paralipomen. xxv. Sunt autem hæc: 1. Confirmato regno, jussit jugulari eos, qui interfecerant patrem suum Joas. Non tamen filios eorum propter legem, quæ prohibet filios occidi pro patribus. Tunc enim adhuc erat observans legis Mosaicæ. 2. Collegit duplicem exercitum contra idumæos, qui jam pridem rebellaverant: unum ex populo Juda: alterum ex populo Israel. 3. Monitus à Propheta, ut dimitteret exercitum Israel, utpote impium, et à Deo alienum, obtemperavit, et victoriam obtinuit contra idumæos. Ex quibus interfecit decem millia, et totidem ex altissima petra præcipitavit. Hactenus benè. Deinceps malè. 4. Rediens ex victoria, asportavit secum deos idumæorum, quos cœpit in Jerusalem adorare, et insensum illis adolere. Ob quam causam missus ad eum Propheta, dixit illi: «Cur adorasti deos, qui non liberaverunt populum suum de manu tua?» Cui respondit Amasias: «Num consiliarius regis es? Quiesce, ne interficiam te.» Tunc abiens Propheta, inquit: «Scio quod cogitaverit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, et insuper non acquievisti consilio meo.» 2. Post hæc traditus est in reprobrum sensum, et insolentior factus propter superdictam victoriam, inito pessimo consilio, provocavit regem Israel ad bellum, putans quod et illum posset sibi subjugare. Rex Israel miratus temeritatem hominis, proposuit illi parabolam de carduo et cedro Libani, volens significare, quod sicut carduus nullo modo potest comparari cum cedro; ita rex Juda nullo modo possit comparari cum rege Israel. Non acquievit Amasias. Ita-

que rex Israel venit cum exercitu in Bethsames, quod est oppidum Juda, et ibi fugavit exercitum Amasias. Ipsum Amasiam cœpit captivum, et duxit in Jerusalem; ibique diripuit omnem thesaurum templi et palatii regis; ac tandem relicto ibidem Amasia cum obsidibus reversus est in Samariam. 3. Intereà moritur rex Israel. 4. Contra Amasiam verò conspirant cives in Jerusalem, eò quòd propter ipsius defectionem à cultu Dei et introductam idololatriam multas calamitates paterentur. 5. Ipse, cognita eorum conspiratione, fugit in Lachis; sed frustrà; nam ibi à conspiratis interfectus est.

24. Ozias, seu Azarias, filius Amasias, cum esset 16 annorum, à toto populo electus est rex. Fuit quidem bonus, sed propter usurpatum officium Sacerdotale, quod ipsi non congruebat, à Deo punitus est lepra. Acta ejus describuntur 4 Regum xv, et 2 Paralip. xxvi. Sunt autem triplicia. Nam quædam contigerunt tempore belli, alia tempore pacis, alia circa finem vitæ. Tempore belli fecit hæc ex concilio et directione Zachariæ Videntis: 1. Munivit Jerusalem multis turribus. 2. In turribus collocavit machinas diversi generis, quæ sagittas et saxa jaciebant. 3. Instruxit exercitum trecentorum et septem millium et quingentorum. 4. Comparavit illis omnia armorum genera, clypeos, hastas, galeas, loricas, arcus, fundas, et his similia. 5. Ædificavit Ailat, sive Ælath, sive Ailam in finibus idumæorum, et restituit eam Judæ. 6. Sæpè feliciter pugnavit contra philistæos. 7. Destruxit murum urbis Geth, et Jabina, et Azoti. 8. Ædificavit oppida in ditione Azoti philistiim. 9. Vicit etiam arabes et ammonitas, qui postea coacti sunt illi dare tributum. Et propter tam celebres victorias divulgatum est nomen ejus usque ad introitum Ægypti. Tempore pacis deditus erat agriculturæ. Habebat plurimos vitores in Carmelo, et alibi. Fodiebat cisternas ad colligendam aquam pro pecoribus, quorum numerosissimos alebat greges. Tandem circa annum regni 43 propter multa præclare gesta in superbiam elatus, Sacerdotale officium ausus est usurpare. Nam ingressus in templum Domini, voluit adolere incensum super altare thymiamatis, obsistente Pontifice. Mox lepra in fronte percussus, et à Sacerdotibus è templo

ejectus est. Et sic mansit leprosus usque ad finem vitæ suæ, habitans in domo separata extrâ Jerusalem. Interea Joathan, filius ejus administrabat regnum.

25. Joatham, filius Ozias fuit bonus. De quo scriptum est, 2 Paralipom. xxvii, 2: «Fecit quod rectum erat coram Domino, juxta omnia, quæ fecerat Ozias pater suus; excepto, quod non est ingressus templum Domini ad usurpandum officium Sacerdotale, in quo præcelluit patri. Unum in eo reprehenditur 4 Reg. xv, 35: «Verumtamen excelsa non abstulit.» De cætero in omnibus benè se gessit juxta illud 2 Paralip. xxvii, 6: «Corroboratusque est Joathan, eo quod direxisset vias suas coram Domino Deo suo.»

26. Achaz, filius Joathan fuit impius. De quo 4 Reg. xvi, et 2 Paralip. xxviii habemus hæc: 1. Derelicto Domino Deo patrum suorum, secutus est idololatriam regum Israel. 2. Fecit statuas, et coluit eas in excelsis, in collibus, et sub omni ligno frondoso, immolando victimas, et incensum adolendo. 3. Lustravit filios in igne et consecravit eo idolis. Propter has causas, tam ipse, quam subditi ejus gravissimè puniti sunt, et sæpius bello oppressi: 1, à Rasin rege Syriæ; 2, à Phacee rege Israel: (2 Paralip. xxviii, 5 et seqq.); 3, ab utroque conjunctim: (4 Reg. xvi, 5, et Isaia vii, 5); 4, ab idumæis; 5, à philistæis; 6, à rege assyriorum. Hæc omnia contigerunt propter peccata regis Achaz: (2 Paralip. xxviii, 17 et sequentibus.)

27. Ezechias, filius Achaz fuit optimus juxta illud 4 Reg. xviii, 5: «Post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Juda: sed neque in his, qui ante eum fuerunt.» Et ibidem: «Unde et erat Dominus cum eo, et in cunctis, ad quæ procedebat, sapienter se agebat.» Gesta ejus describuntur partim loco citato, partim 2 Paralip. xxix et tribus seqq. Præcipua sunt hæc: Primò substulit idololatriam, et verum Dei cultum restituit hoc ordine: 1. Contrivit statuas et idola, quæ Achaz pater ejus fabricaverat. 2. Dissipavit excelsa, et succidit lucos. 3. Confregit serpentem æneum, quem fecerat Moises, quia filii Israel adolebant ei incensum. 4. Curavit per Levitas et Sacerdotes repurgari templum, Tabernaculum, vasa sa-

era, quæ à patre ipsius fuerant contaminata. 5. Ipsos quoque Levitas ac Sacerdotes monuit sui officii, ut offerrent sacrificia, restituerent usum organorum, psalteriorum et cithararum. 6. Curavit celebrari Phase in Jerusalem, convocatis eo non tantum subditis, qui erant in regno Juda; sed etiam filiis Israel, qui remanserant ex aliis tribubus, et non erant cum reliquis ducti in captivitatem à rege assyriorum.

28. His peractis, venit Sennacherib rex assyriorum cum ingenti exercitu contra Ezechiam, et obsedit Jerusalem. Ezech. totam spem suam ponebat in Deo, cumque supplex orabat pro liberatione. Nec frustra: nam quadam nocte Angelus Domini venit in castra assyriorum, et percussit centum octoginta quinque millia hominum. Mox fugit Sennacherib, et rediit in Ninive, ibique à filiis suis interfectus est.

29. Post hæc ægrotavit Ezechias, et ab Isaia propheta monitus est, ut disponeret se ad mortem. Iterum oravit cum fletu, et responsum est illi à Domino per eundem Prophetam: «Audi vi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas, et ecce sanavi te: Die tertio ascendes templum Domini, et addam diebus tuis quindecim annos.» Ezechias, audita hac promissione, petivit signo seu miraculo eam confirmari. Factum est. Erat autem hoc signum: Umbra rediit decem gradibus retrorsum in horologio, quibus descenderat.

30. Rex Babylonis, cum intellexisset de morbo Ezechie, misit ad eum legatos et munera, quibus ipse lætatus est. Et ostendit legatis omnem suum thesaurum. Quo nomine reprehendit illum Isaïas, ac prædixit fore, ut omnis thesaurus regius auferretur à Babyloniis, quod postea tempore captivitatis Babylonicæ factum est.

31. Manasses, filius Ezechie fuit pessimus, sicut Achaz avus ejus. Duo generatim fecit mala: Primò abrogavit cultum Dei, quem Ezechias, pater ejus instauraverat. Secundò revocavit idololatriam, quam Achaz introduxerat. Speciatim hæc: 1. Edificavit excelsa. 2. Erexerat aras Baal. 3. Fecit lucos, et adoravit omnem militiam cœli. 4. Extruxit aras idolorum in templo Domini. 5. Traduxit filium suum per ignem. 6. Ariolatus est, observa-

vit auguria, fecit pythones, multiplicavit aruspices. 7. Fudit sanguinem innoxium. Propter hæc minatus est Deus per Prophetas: «Ecce ego inducam mala super Jerusalem, et Judam, ut quicumque audierit, tinniant ambæ aures ejus:» (4 Reg. xxi, 42.) Postea venerunt principes assyriorum cum exercitu, et Manassem vinctum catenis ac compedibus duxerunt in Babylonem: ibique præ angustia animi cœpit orare Deum, et agere pœnitentiam. Deinde reversus in Jerusalem, sustulit idololatriam, et cultum Dei restauravit. (2 Paralip. xxxiii, 41.) Aliqui putant Isaiam prophetam, jubente Manasse, serra lignea in duas partes dissectum esse, ut Epiphanius, Isidorus, Eusebius, Hieronymus et alii apud Turniellum in Annalibus, anno mundi 3338, n. 4. Vide Baronium in Martyrologio, die 6 Julii.

32. Amon, filius Manassis, fuit impius, secutusque est impietatem patris, sed non pœnitentiam. In propria domo à suis subditis interfectus est: (4 Reg. xxi, 49, et 2 Paralip. xxxiv, 24.)

33. Josias, filius Amon fuit optimus. Cœpit regnare, cum esset octo annorum, et multa præclare gessit, ut habetur 4 Regum xxii, et Paralip. xxxiv et xxxv. Primò abstulit ex Juda et Jerusalem, itemque ex universa terra Israël omnia excelsa, lucos, aras Baalim, sculptilia et simulacra. Secundò, iis ablati, curavit per Helciam Sacerdotem instaurari templum Domini. Tertio in instaurazione templi inventus est liber legis seu Deuteronomii, quem Helcias misit regi legendum. Quartò rex, lecto libro, scidit vestimenta sua, et exterritus est propter maledictiones, quæ in illo libro habebantur contra transgressores legis. Sciebat enim multos reges ex suis antecessoribus una cum populo deseruisse legem Dei, et coluisse idola: ac proinde meritò timebat, ne omnes istæ maledictiones venirent super Judam et Jerusalem. Quintò itaque misit Helciam, et alios primarios, ut orarent Dominum ad avertendas hujus maledictiones; et simul consulerent, quid facto opus esset. Sextò quod cum regi nunciatum esset, convocavit universum populum, et lecto publicè libro Deuteronomii, pepigit fœdus cum Deo, et adjuravit omnes, ut idem facerent, ac promitterent se

servaturos præcepta legis, quæ in illo libro continebantur. Quod etiam factum est. Septimò his peractis, celebravit Phase in Jerusalem, et curavit ut Sacerdotes et Levitæ juxta ordinem suum distributi, ministrarent in templo, et officia sua peragerent. Octavò tandem cum Nechao rex Ægypti veniret cum exercitu contra regem assyriorum, occurrit illi Josias, ut ipsum impediret. In pugna, quæ fiebat in campo Mageddo, vulneratus, et mortuus est. De quo sic legimus 2 Paralip. xxxv, 24: «Universus Juda et Jerusalem luxerunt eum, Jeremias «maximè.»

34. Joachaz, filius Josiæ à populo terræ constitutus fuit rex. Quod indignè ferens Nechao rex Ægypti, venit post tres menses in Jerusalem, ac primò deposuit Joachaz, et captivum duxit in Ægyptum. Secundò exegit à populo centum talenta argenti, et talentum auri, eò quòd sine ipsius auctoritate constituisset sibi regem. Tertio in locum depositi regis subrogavit Eliacim, alterum filium Josiæ, quem alio nomine vocavit Joacim. Fuit autem Joachaz impius, et in Ægypto mortuus est: (4 Regum xxiii, 30, et 2 Paralip. xxxvi, 1.)

35. Joacim, seu Eliacim fuit etiam impius. Sub illo, et sequentibus regibus completæ sunt maledictiones et captivitates, quas Deus propter peccata Manassis et aliorum regum minatus erat judæis: (4 Regum xxiv, 3.) Nam anno regni ejus tertio venit Nabuchodonosor rex in Jerusalem, et ipsum regem Joacim cum magna populi parte et vasis templi captivum duxit in Babylonem. (2 Paralip. xxxvi, 6, et Dan. 1, 4.) Postea tamen regno fuit restitutus, cum certum quotannis tributum promississet. Solvit hoc tributum tribus tantum annis, et tum conjunxit se ægyptiis, et regi Nabuchodonosori rebellavit. (4 Regum xxiv, 4.) Quod ægre ferens Nabuchodonosor, rediit in Jerusalem anno undecimo regni Joacim, et cepit illum captivum, et extra Jerusalem interfecit, ac in sepultum reliquit. Quod Deus prædixerat per Prophetam, Jeremiæ xxii, 48: «Hæc dicit Dominus ad Joacim, filium Josiæ, regem Juda: Non plangent eum.» Et infra: «Sepultura asini sepeliatur, putrefactus, et projectus extra portas Jerusalem.»

36. Joachim, filius Joacim, (qui et Jechonias dictus est,) fuit similiter malus, et tribus tantum mensibus regnavit. Tunc iterum venit Nabuchodonosor rex in Jerusalem, et captivos abduxit regem, matrem ejus, uxores, servos, principes et decem millia virorum fortium in Babylonem: et asportavit omnia vasa templi, et thesauros domus Domini, et thesauros domus regiae; nihilque reliquit in Juda et Jerusalem, nisi pauperes populi terrae. Pro Joachim vero constituit alium regem, Mathaniam patrum ejus, et vocavit illum Sedeciam. (4 Regum xxiv, 11.)

37. Sedecias, seu Mathanias à Nabuchodonosore constitutus rex, fuit malus. Hic confirmato regno, coepit rebellare contra Nabuchodonosorem. Itaque Nabuchodonosor venit cum ingenti exercitu, et obsedit Jerusalem ab anno nono regni Sedeciae usque ad undecimum. Quo anno, cum fames prevaleret in civitate, nec haberent amplius panem, quem comederent; quadam nocte fugit rex Sedecias, et omnes bellatores cum eo per viam, quae ducit ad campestra solitudinis. Tunc exercitus Nabuchodonosoris persecutus est illum, et comprehendit in planitie Jericho. Omnes bellatores, qui erant cum eo, dispersi sunt, et reliquerunt eum. Inde ductus est ad Nabuchodonosorem in Reblata, ubi haec contigerunt: 1. Nabuchodonosor occidit omnes filios Sedeciae coram eo. 2. Oculos ejus effodit: 3. Vincum catenis duxit in Babylonem. Postea misit Nabuzardam principem exercitus sui in Jerusalem, qui haec patravit: 1. Templum Domini, domum regiam et omnes domos Jerusalem combussit igni. 2. Muros Jerusalem in circuitu destruxit. 3. Omnia vasa et ornamenta templi abstulit. 4. Quotquot residui erant in civitate, vel occidit, vel abduxit, relictis tantum vinitoribus et agricolis. 5. His praefecit Godoliam. Et haec fuit tertia captivitas Babylonica, sub qua periit regnum Juda. (4 Reg. xxv, et 2 Paralip. xxxvi.) Nota. Haec tres captivitates contigerunt propter peccata judaeorum: cum enim Deus per Prophetas nihil apud eos efficeret; voluit illos bellis, caedibus et captivitatibus castigare, ut vel sic tandem ad sanio rem mentem redirent.

38. Haec sufficiant de regibus Juda. Sequuntur reges

Israel, qui omnes, post factam regnidivisionem, fuerunt impii et idololatrae. Auctor idololatriae, ut paulo post dicam, fuit Jeroboam. Habuerunt primariam regni sedem, primo quidem in Sichem, tribu Ephraim; deinde in Thersa, tribu Manasse; postremo in Samaria, quae erat in finibus tribus Ephraim prope tribum Manasse. Duravit hoc regnum usque ad annum sextum regni Ezechiae regis Juda. Tunc enim filii Israel ab assyriis in captivitatem ducti sunt.

39. Igitur primus rex Israel post mortem Salomonis fuit Jeroboam, filius Nabat Ephrataeus, et à Deo speciatim electus per Ahiam Silonitem Prophetam cum hac promissione, ut si Deo adhaereret, et mandata ejus custodiret, in regno confirmaretur non solum ipse, sed etiam posteri ejus (3 Regum xi, 29): sed dupliciter peccavit: Primo quia fuit ingratus pro beneficio. Nam statim accepto regno, recessit à Deo, et factus est idololatra. Secundo fuit incredulus. Non enim credebatur regnum suum stabilendum à Deo, sed per propriam prudentiam et industriam. Res sic contigit: Soliti erant filii Israel ter singulis annis ire in Jerusalem, ut ibi orarent, et Deo offerrent sacrificia. Timebat ergo Jeroboam, ne si deinceps id facerent, redirent ad obedientiam Roboam regis Juda, filii Salomonis, qui habitabat in Jerusalem, et erat legitimus regni haeres, à quo defecerant, et sic ipse regni administratione excluderetur. Ne id fieret, excogitato pessimo consilio, conflavit duos vitulos aureos, et dixit filiis Israel: «Nolite ultra ascendere Jerusalem: Ecce «Dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti.» Et unum posuit in Bethel, alterum in Dan: (3 Reg. xii, 28.) Et sic effecit, ut filii Israel, relicto Deo, fierent idololatrae, et vitulos aureos adorarent. Unde saepe de illo dicitur: *Qui peccare fecit Israel.* Et quia reliqui reges Israel exemplum ipsius imitati sunt, solet de illis dici: «Abulavit in via Jeroboam, et in peccatis ejus, quibus «peccare fecit Israel.»

40. Deinde extruxit altare in Bethel, constituit novos Sacerdotes ex infima plebe, qui non erant de filiis Levi: instituit solemnitatem mense octavo, die 15 mensis celebrandam, similem ei, quae celebrabatur in Jerusalem.

Et in ista solemnitate ipse tamquam Pontifex obtulit solemnes victimas, et incensum adolevit: (3 Reg. xii, 32.) Propter hanc impietatem variis modis à Deo punitus est. 1. Altare scissum est, in quo ipse incensum adolebat. 2. Exaruit manus illius. 3. Abia filius ejus mortuus est. 4. Tota familia paulò post deleta. 5. Omnes, qui ex familia ipsius interfecti sunt, manserunt insepulti, et à canibus et feris dilacerati sunt. 6. Regnum ad aliam familiam translatum. Quæ omnia fusè narrantur 3 Regum xiii et xiv. De reliquis regibus, qui Jeroboam successerunt, nihil necesse est dicere. Constat fuisse impios.

QUÆSTIO V.

Quomodo creati fuerint reges hebræorum.

1. Dicam 1 de creatione: 2 de inauguratione: 3 de unctione. Igitur quod ad creationem attinet, notandum est reges variis titulis creati, seu jus regni adipisci posse. 1. Electione. 2. Successione. 3. Jure belli. 4. Vi et tyrannide. 5. Donatione. 6. Emptione aut permutatione. 7. Adoptione. 8. Superioris, aut potentioris auctoritate. Et si qui alii sunt.

2. Est ergo quæstio: Quo titulo reges hebræorum ad regnum pervenerint? Aliqui putant electione seu suffragiis populi creatos esse, et regnandi potestatem accepisse. Ita Carolus Sigonius, et Gulielmus Barclajus, apud Pinedam lib. 2 de rebus Salomonis cap. 2. Quod dupliciter probari potest: Primò, quia Deus permisit jus suffragii in eligendo reges juxta illud Deuteronomii xvii, 15: «Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.» Secundò, quia constat multos à populo electos esse. Sic electus est Saul: 1 Reg. xii, 13: «Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis et petiistis.» Sic David: 2 Reg. v, 1: «Venerunt universæ tribus Israel ad David in Hebron, et unxerunt in regem super Israel.» Sic Salomon: 1 Paralip. xxix, 23: «Sedit Salomon super solium Domini in regem pro David Patre suo, et cunctis placuit, id est, cuncti consenserunt, et suffragati sunt. Sic Roboam: 3 Reg. xii, 1:

«Venit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum regem.» Sic Jeroboam: ibidem vers. 20: «Factum est autem, cum audisset omnis Israel, quod reversus esset Jeroboam, miserunt, et vocaverunt eum, congregato cœtu, et constituerunt eum regem super omnem Israel.» Sic Ochozias: 2 Paralip. xxii, 1: «Constituerunt autem habitatores Jerusalem Ochoziam filius ejus minimum regem pro eo.» Sic Ozias: 2 Paralip. xxvi, 1: «Omnis autem populus Juda filium ejus Oziam annorum sexdecim constituit regem pro Amasia patre suo.» Sic Josias: 2 Paralip. xxxiii, 25: «Reliqua populi multitudo, cæcis aîis, qui Amon percusserant, constituit regem Josiam filium ejus pro eo.» Sic Joachaz: 2 Paralip. xxxvi, 1: «Tulit ergo populus terræ Joachaz filium Josiæ, et constituit regem pro patre suo in Jerusalem.»

3. Respondeo: Aliud est loqui de jure, aliud de facto. Si loquamur de jure, non poterat alius constitui vel creari rex à populo, nisi qui à Deo electus et designatus esset juxta illud Deuteronom. xvii, 15: «Eum constitues (regem) quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.» Et quia hoc non semper servatum est, idèd conqueritur Deus apud Oseam cap. viii, v. 4: «Ipsi regnaverunt, et non ex me.» Si autem loquamur de facto, servandæ sunt sequentes conclusiones:

4. Prima conclusio: Aliqui per electionem divinam creati sunt reges hebræorum, ut Saul, David, Jeroboam, Baasa, Jehu. Nam Saul à Samuele, jussu Dei, privatim unctus est in regem, nec præsentem, nec scientem populo: 1 Reg. x, 1: «Tulit autem Samuel lenticulam olei, et effudit super caput ejus, et ait: Ecce unxit te Dominus super hæreditatem suam in principem.» Hoc enim mandaverat Deus Samueli: 1 Reg. ix, 16: «Hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam virum ad te de terra Benjamin, et unges eum ducem super populum meum Israel.» Postea per sortes, Deo item dirigente, publicè electus est: 1 Reg. x, 20: «Applicuit Samuel omnes tribus Israel, et cecidit sors super Benjamin. Et applicuit tribum Benjamin et cognationes ejus, et cecidit cognatio Metri, et pervenit usque ad Saul filium Cis.» Huic ele-

ctioni à Deo facta consensit populus, dicens: *Vivat Rex.* Non tamen omnis populus, sed pauci dumtaxat, quorum *Deus tetigerat corda*, ut loquitur Scriptura ibidem vers. 26.

5. Idem constat de Davide. Dum enim Saul à Deo rex constitutus, ut dixi, non obediret Deo, abiecit illum Deus, et regnum ejus transtulit in Davidem: 4 Reg. xiii, 13: «Dixit Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum; sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsit Dominus sibi virum juxta cor suum: et præcepit ei Dominus, ut esset ad eum Samuel: Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te.» Et Actorum xiii, v. 22: «Et amoto illo, (Saul) suscitavit illis David regem.»

6. Similiter de Jeroboam, qui à Deo per Prophetam monitus est, quod, facta regni Salomonis divisione, ipse futurus esset rex super decem tribus: 3 Regum xi, 34: «Et ait (Ahias) ad Jeroboam: Tolle tibi decem scissuras: Hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum Salomonis, et dabo tibi decem tribus.»

7. Et de Baasa, cui Dominus dixit per Prophetam: 3 Reg. xvi, 2: «Pro eo, quod exaltavi te de pulvere, et posui te ducem super populum meum Israel: tu autem ambulasti in via Jeroboam, et peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum: Ecce ego demetam posteriora Baasa, et posteriora domus ejus: et faciam domum tuam, sicut domum Jeroboam filii Nabat. Qui mortuus fuerit de Baasa in civitate, comedent eum canes: et qui mortuus fuerit ex eo in regione, comedent eum volucres cæli.»

8. Et de Jehu, quia Propheta, jusu Dei in regem Israel unctus est: 3 Reg. xix, 15: «Ait Dominus ad Eliam: «Vade et revertere in viam tuam per desertum in Damascus: cumque perveneris illuc, unges Hazael regem super Syriam, et Jehu filium Namsi unges regem Israel.» Et 4 Regum ix, 1: «Tolle lenticulam olei, et vade in Ramoth Galaad: cumque veneris illuc, videbis

Jehu, tenensque lenticulam olei, fundes super caput ejus, et dices: Hæc dicit Dominus: Unxi te regem super Israel.» De unctione dicam plura quæst. 7.

9. Secunda conclusio: Aliqui facti sunt reges per successionem, ut Salomon, Roboam, et plerique alii reges Juda. Itemque ex regibus Israel Nadab, Ela, Achab, Ochozias, Joram, Joachaz, Jeroboam, Zacharias, Phaceja. Hi enim suis parentibus in regno successerunt, ut ex Scriptura patet. Sed notandum est hanc successionem aliquando conjunctam fuisse vel cum expressa Dei, vel cum expressa hominum electione. Prius patet exemplo Salomonis, qui quidem successit Davidi patri suo, in regno, sed ex peculiari Dei ordinatione, ut fatetur ipsemet David: 4 Paralip. xxviii, 5: «De filiis meis (filios enim multos dedit mihi Dominus) elegi Salomonem filium meum, ut sederet in throno regni Domini super Israel.» Et similiter Salomon: 2 Paralip. i, 9: «Tu me fecisti regem super populum tuum multum.» Et Sapient. ix, 7: «Tu elegisti me regem populo tuo.» Posteriùs constat exemplo Abiæ, quem Roboam pater ejus præ aliis suis filiis designavit regem: 2 Paral. xi, 22: «Constituit verò in capite Abiam, filium Maacha, ducem super omnes fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat, quia sapientior fuit, et potentior super omnes filios ejus.»

10. Tertia conclusio: Aliqui facti sunt reges per vim et tyrannidem, ut Athalia in regno Juda: et Zambri, Sellum, Manahem, Phacee, Osee in regno Israel. De Athalia sic legimus 4 Regum xi, 1: «Athalia verò mater Ochoziæ videns mortuum filium suum, surrexit, et interfecit omne semen regium.» Et postea subditur: «Porro Athalia regnavit super terram.» De Zambri: 3 Regum xvi, 9: «Rebellavit contra eum (Elam filium Baasa) sercyus Zambri.» Et infra: «Irruens ergo Zambri percussit, et occidit eum, et regnavit pro eo.» De Sellum: 4 Reg. xv, 10: «Conjuravit autem contra eum (Zachariam regem) Sellum filius Jabes, percussitque eum palàm et interfecit, regnavitque pro eo.» De Manahem: ibidem versu 14: «Et ascendit Manahem filius Gadi de Thersa, venitque in Samariam, et percussit Sellum filium Jabes

«in Samaria, et interfecit eum, regnavitque pro eo.» De Phacee: ibid. vers. 25: «Conjuravit contra eum (Phacee ibid. Manahem) Phacee filius Romeliæ, et percussit eum in Samaria, in turre domus regis, et cum eo quinquaginta viros de filiis Galaaditarum, et interfecit eum, regnavitque pro eo.» Denique de Osee: ibidem versu 30: «Conjuravit autem, et tetendit insidias Osee filius Ela contra Phacee filium Romeliæ, et percussit eum, et interfecit, regnavitque pro eo.»

11. Quarta conclusio: Aliqui facti sunt reges hebræorum à regibus gentilium; ut Joachin à Pharaone rege Ægypti, et Sedecias à Nabuchodonosore rege Babylonis. Nam Pharaos deposuit Joachaz regem Juda, et vincitum duxit in Ægyptum, ac in ejus locum substituit Eliacim filium Josiæ: (4 Reg. xxiii, 34.) Similiter Nabuchodonosor, capta Jerusalem, deposuit Joachin regem Juda, et captivum transtulit in Babylonem, subrogato in locum ejus Sedecia: (4 Reg. xxiv, 15.)

12. Argumenta, quæ initio allata sunt, nihil aliud probant, quàm populum publicè ac solemniter approbasse quorundam regum vel electionem, vel successionem, quod non negamus. Sic enim fieri solet, etiam hoc tempore. Quando enim eligitur novus princeps, aut rex, vel quando filius succedit patri in regno, vel principatu, solet populus applaudere, et consentire.

QUESTIO VI.

Quo ritu inaugurati fuerint reges hebræorum.

1. Boni auctores tradunt varios ritus, ac cæremonias, quæ adhiberi solebant in publica regum consecratione seu inauguratione. Sunt autem hæc potissimum: Prima, futurus rex in throno seu solio collocabatur: (3 Reg. i, 48.) Secunda, ungebatur à summo Sacerdote: (3 Regum i, 39, et 2 Paral. xxiii, 41.) Tertia, ponebatur diadema super caput ejus: (4 Regum xi, 12, et 2 Paral. xxiii, 41.) Quarta, dabatur illi in manus liber Deuteronomii, in quo lex erat scripta: (2 Paral. xxiii, 41.) Quinta, jurabat in legis observatione: (Ps. cxviii, cvi.) Sexta, clama-

batur à populo: *Vivat Rex*: (1 Regum x, 24, et 3 Regum i, 39, et 4 Regum xi, 12.) Septima, fiebant sacrificia omnis generis: (1 Regum xi, 15.) Octava, edebantur varia lætitiæ et approbationis signa: (1 Regum xi, 45, et 3 Regum i, 40.) Vide Abulensem 3 Regum 4, quæstione 37, et Serarium 1 Reg. 10 in Commentario.

2. Notandum tamen est aliquando plures, aliquando pauciores ritus fuisse adhibitos, nec semper eo ordine, quo jam enumerati sunt. Quod aliquot exemplis demonstrabo. Inauguratio Saulis describitur 1 Reg. x, 24: «Clamavit omnis populus, et ait: Vivat Rex:» et capite xi, v. 45: «Perrexit omnis populus in Galgala, et fecerunt ibi regem Saul coram Domino in Galgala, et immolaverunt ibi victimas pacificas coram Domino: Et lætatus est Saul et cuncti viri Israel nimis.»

3. Inauguratio Salomonis: 3 Regum i, 38: «Descendit ergo Sadoc Sacerdos, et Nathan Propheta, et Banaïas filius Jojadæ, et Cerethi, et Phelethi: et imposuerunt Salomonem super mulam regis David, et adduxerunt eum in Gihon. Sumpsitque Sadoc Sacerdos cornu olei de Tabernaculo, et unxit Salomonem: Et cecinerunt buccina, et dixit omnis populus: Vivat Rex Salomon. Et ascendit universa multitudo post eum, et populus canentium tibiis, et lætantium gaudio magno, et insonuit terra à clamore eorum:» et infra versu 47: «Et ingressi servi regis benedixerunt domino nostro regi David, dicentes: Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, et magnificet thronum ejus super thronum tuum. Et adoravit rex in lectulo suo: et locutus est: Benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem in solio meo, videntibus oculis meis.»

4. Inauguratio Joas: 4 Regum xi, 12: «Jojada sacerdos produxit filium regis, et posuit super eum diadema et testimonium, feceruntque regem, et unxerunt: Et plaudentes manu dixerunt: Vivat Rex:» et 2 Paralip. xxiii, 41: «Et eduxerunt filium regis, et imposuerunt ei diadema et testimonium: dederuntque in manu ejus tenendam legem, et constituerunt eum regem. Unxit quoque illum Jojada pontifex, et filii ejus, imprecatique sunt ei, atque dixerunt: Vivat Rex.»

QUÆSTIO VII.

Quomodo uncti fuerint reges hebræorum.

1. Duplex erat unctio regum apud hebræos. Una privata, altera publica. Privata fiebat ante solemnem inaugurationem: publica in ipsa solempni inauguratione. Privatim uncti sunt Saul, David, Jehu. Saul à Samuele in extrema parte civitatis, nullo alio præsentate: (1 Reg. ix, 27.) David ab eodem Samuele in domo patris sui in Bethlehem: (1 Reg. xvi, 13.) Jehu à filio Prophetæ in cubiculo seorsim, nullo alio conscio: (4 Reg. ix, 6.) Publicè uncti sunt David, Salomon, Joas, Joachaz. Et quidem de unctione Salomonis, et Joas dictum est quæstione præcedenti. De unctione Joachaz sic legimus 4 Reg. xxiii, 30: «Tulit populus terræ Joachaz filium Josiæ, et unxerunt eum, et constituerunt eum regem pro patre suo.» De Davide notandum est, ter unctum fuisse in regem. Primò, privatim à Samuele in domo patris sui, ut paulò ante dixi. Secundò, publicè in Hebron in regem Juda: (2 Reg. ii, 4.) Tertiò, publicè in Hebron in regem Israel: (2 Reg. v, 3.)

2. Quæres, an fuerit aliquod discrimen inter unctionem regum, et Pontificum apud hebræos? Respondeo: Fuit triplex discrimen: Primò, quia omnes Pontifices ex præscripto legis ungebantur, et nisi uncti essent, non admittebantur ad officium pontificale: (Exodi xxix, 7, et Levit. viii, 1.) At nullum exstabat præceptum Dei, quo omnes reges ad unctionem astringerentur. Secundò, Pontifices semper ungebantur publicè coram populo apud Tabernaculum Domini: (Exodi xxix, 4, et Levit. viii, 3.) At reges aliquando privatim, aliquando publicè, ut dictum est. Tertiò, Pontifices ungebantur oleo sancto, idest unguento composito ex oleo, myrrha, cinnamomo, calamo, casia: (Exodi xxx, 23.) At reges oleo simplici, idest non composito ex supradictis aromatibus. Quod tamen aliqui negent, verissimum tamen est, et tribus argumentis probari potest.

3. Primum sumitur ex lege Dei. Nam Deus præcepe-

rat, ut nullus hominum ungeretur oleo sancto, quale jam descriptum est, nisi Pontifex et Sacerdotes. Sic enim legimus Exod. xxx, 30: «Aaron et filius ejus unges; sanctificabisque eos, ut Sacerdotio fungantur mihi. Filiis quoque Israel dices: Hoc oleum unctionis sanctum erit mihi in generationes vestras. Caro hominis non ungetur ex eo, et juxta compositionem ejus non facietis aliud, quia sanctificatum est, et sanctum erit vobis. Homo quicumque tale composuerit, et dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo.» Ex quo præcepto duo colligimus: 1. Quod nemo præter Aaronem et filios ejus, idest præter Pontificem et Sacerdotes, potuerit ungi oleo sancto, quod ex variis aromatibus confectum erat. 2. Quod nulli licuerit conficere simile oleum, aut alicui alteri communicare.

4. Alterum sumitur ex phrasi Scripturæ. Nam oleum sanctum, quo Pontifex et Sacerdotes utebantur, nunquam in Scriptura appellatur oleum simpliciter; sed oleum unctionis, vel oleum unctionis sanctum, vel oleum sanctæ unctionis, vel unguentum: Exodi xxix, 7: «Oleum unctionis fundes super caput ejus:» et cap. xxx, 25, «Faciesque unctionis oleum sanctum, unguentum compositum opere unguentarii:» et infra vers. 31: «Hoc oleum unctionis sanctum erit vobis:» et Levit. xxi, 12: «Oleum sanctæ unctionis super eum est:» et alibi sæpius. Et ratio est, quia non erat oleum simplex ac purum, sed unguentum confectum ex oleo, et variis aromatibus, ut jam ante dixi; ac proinde non oleum simpliciter, sed oleum unctionis, vel unguentum appellari debuit. At oleum, quo reges ungebantur, nunquam appellatur oleum unctionis, aut unguentum; sed oleum simpliciter, quia non erat compositum ex oleo, et aromatibus, sed purum, ac simplex oleum: (1 Reg. x, 4:) «Tulit Samuel lenticulam olei, et effudit super caput ejus,» idest Saulis: et cap. xvi, 13. «Tulit Samuel cornu olei, et unxit Davidem in medio fratrum ejus:» et 4 Reg. ix, 4: «Tolle lenticulam olei, et fundes super caput ejus,» nempe Jehu. Hinc infero reges non fuisse unctos oleo composito, quo Pontifex et Sacerdotes ungebantur, sed oleo puro ac simplici.

5. Tertium sumitur ex illis verbis Levit. xxi, 10: «Pontifex, idest Sacerdos maximus inter fratres suos, super ejus caput fustum est unctionis oleum, et ejus manus in Sacerdotio consecratae sunt; vestitusque est sacris vestibus, caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet, et ad omnem mortuum non ingreditur omnino: super patre quoque suo, et matre non contaminabitur: Nec egredietur de Sanctis, ne polluat sanctuarium Domini, quia oleum sanctae unctionis Dei sui super eum est. Ego Dominus.» In quibus verbis continetur haec lex, ut Pontifex externo ritu non lugeat mortuos, nec egressus è sanctuario, prosequatur funera mortuorum, ne quidem parentum suorum. Et ratio legis additur, quia oleum sanctae unctionis fustum est super caput ejus; ac proinde nullo modo debet contaminari. Contaminaretur autem si lugeret mortuos, aut funera eorum prosequeretur. Unde sic argumentor: idèd Pontifex non poterat lugere mortuos, aut eorum funera prosequi, quia oleum sanctae unctionis fustum erat super caput ejus. At reges poterant lugere mortuos, et prosequi funera mortuorum. Hoc enim fecit David in morte Saulis et Jonathae, juxta illud 2 Reg. i, 11: «Apprehendens autem David vestimenta sua scidit, omnesque viri, qui erant cum eo, et planxerunt, et fleverunt, et jejunaverunt usque ad vesperam super Saul, et super Jonatham filium ejus.» Ergo oleum sanctae unctionis non erat fustum super caput regum.

6. Ubi notandum est discrimen inter Pontificem, Sacerdotes et reges. Solus Pontifex ungebatur oleo unctionis in capite, et idèd non lugebat ullos mortuos, ne quidem parentes. Sacerdotes non ungebantur quidem in capite, sed tamen in vestibus aspergebantur, partim sanguine arietis immolati, partim oleo sanctae unctionis: (Exodi xxix, 21.) Et idèd poterant quidem lugere propinquos et consanguineos, non tamen alios. (Leviticus xxi, 2.) Reges nec in capite, nec in vestibus habebant oleum sanctae unctionis, sed oleum simplex et vulgare; et idèd poterant lugere omnes mortuos, quos volebant. Sic David luxit filium suum Absalonem: (2 Reg. xviii, 33, et cap. xix, 4.) Sic luxit Abner filium Ner, et fere-

trum illius ad sepulturam secutus est: (2 Regum iii, 31.)

7. Præter hæc tria argumenta, quæ videntur esse solida, accedunt alia tria valdè probabilia. Primum, quia oleum sanctae unctionis non poterat attractari nisi à Pontifice et Sacerdotibus; at Saul, David, Jehu non sunt uncti à Pontifice vel Sacerdotibus, sed à Prophetis; non ergo uncti sunt oleo sanctae unctionis. Alterum, quia Elias propheta à Deo jussus est ungere Jehu in regem Israel, et Hazaelem in regem Syriae, et Elisæum in Prophetam: (3 Reg. xix, 15.) Et verisimile est, quod ex eadem lenticula, vel ex eodem cornu olei potuisset eos ungere. At Hazaelem non poterat ungere oleo sanctae unctionis, quia erat homo gentilis. Ergo verisimile est, nec Jehu, nec Elisæum oleo sancto, sed simplici unctos esse. Tertium, quia David ter unctus est, ut suprâ dixi. Nec credibile est toties unctum esse oleo sancto, quia ne quidem Pontifex, pro quo factum erat oleum sanctum, toties ungebatur.

8. Dices: David et Salomon videntur uncti esse oleo sancto. De Davide constat ex illo Ps. lxxxviii, 24: «Inveni David servum meum: oleo sancto meo unxi eum.» De Salomone ex illo 3 Reg. i, 39: «Sumpsit Sadoc Sacerdos cornu olei de Tabernaculo, et unxit Salomonem.» At oleum, quod in Tabernaculo asservabatur, erat sanctum. Respondeo: Auctores hic dissentiunt: Aliqui putant oleum sanctum commune fuisse regibus et Sacerdotibus. Hoc jam refutatum est. Alii Davidem et Salomonem ex peculiari dispensatione unctos esse oleo sancto. Ita Genebrad. in Ps. xxi, ubi ex Cabala et traditione hebraeorum hæc asserit: 1. Ex consilio Samuelis et Prophetarum illius temporis dispensatum fuisse cum Davide, et reliquis regibus familiae Davidicæ, ut ungerentur oleo sacerdotali; non autem cum aliis regibus. Itaque Saulem, Jehu, Hazaelem non fuisse unctos oleo sacerdotali. 2. Id propterea factum esse, quia Christus erat nasciturus ex familia Davidis. 3. Externam et corporalem unctionem Davidis et Salomonis fuisse typum seu figuram spirituales unctionis Christi. 4. Tametsi Pontifices, et reges familiae Davidis fuerint uncti eodem oleo sancto; reges tamen unctos fuisse per modum coronæ; Pontifices per mo-

dum crucis decussata. 5. Illud oleum sanctum, (quod à Moysè confectum erat,) durasse à tempore Moysis usque ad captivitatem Babylonicam, idest, per 90 annos; et tametsi omnes Pontifices et reges familiæ Davidis ex eo fuerint uncti, nunquam tamen diminutum esse, sed per miraculum integrum perstitisse. 6. Pontifices post captivitatem Babylonicam unctos fuisse oleo novo, quod ad similitudinem prioris erat confectum.

9. Alii rectius sentiunt nec Davidem, nec Salomonem, nec ullum alium regem potuisse ungi oleo Pontificali. Ita Oleaster, Cajet., Lippoman, quos citat et sequitur noster Lorin. in Ps. LXXXVIII, 21. Et hoc convincunt argumenta superius à nobis allata. Nec obstat illud: *Oleo sancto meo unxi eum*: nam inde non sequitur Davidem unctum fuisse oleo unctionis, seu unguento composito ex oleo et variis aromatibus (de quo solo hîc disputamus,) sed tantum unctum fuisse oleo sancto. At oleum sanctum latius patet, quàm oleum unctionis Pontificale. Cum enim duplex oleum fuerit usitatum in lege Mosaica, alterum compositum ex oleo et aromatibus, alterum simplex ac purum; utrumque poterat dici sanctum, sed diverso modo; oleum unctionis dicebatur sanctum, quia per illud sanctificabantur et consecrabantur Pontifices et Sacerdotes: oleum simplex, quo unctus est David, et alii reges ac Prophetæ, dicebatur sanctum ratione mysterii, quia erat figura illius olei, quo postea sanctificatus est Christus. Unde sicut de Davide dicitur: «Oleo sancto meo unxi eum»: ita de Christo: «Unxit te Deus oleo latitiæ præ consortibus tuis»: Psal. XLIV, 8.

10. Neque verum est, quod objicitur, non aliud oleum quàm oleum unctionis, quo ungebantur Pontifices et Sacerdotes, asservatum fuisse in Tabernaculo. Nam præter illud asservabatur etiam oleum, quo quotidie lucernæ instaurabantur à Sacerdotibus, de quo Levit. XXIV: «Præcipe filiis Israel, ut adferant tibi oleum de olivis purissimum ac lucidum ad concinnandas lucernas jugiter extra velum testimonii in Tabernaculo fœderis.» Cur similiter non poterat asservari oleum pro ungendis regibus et Prophetis?

11. Quod dicitur de facta dispensatione, non est pro-

babile. Nam neque Samuel, neque alii Prophetæ poterant dispensare in lege divina, quæ vetabat, ne quis alius præter Pontifices et Sacerdotes ungeretur oleo unctionis. Multo minùs alii eorum consilio poterant dispensare. Quod additur unctionem Davidis fuisse figuram unctionis Christi, lubens concessero. De quo paulò post. Nec improbabile est oleum unctionis per nongentos annos sine ulla sui diminutione suffecisse pro ungendis Pontificibus et Sacerdotibus. Nam etiam Rhemis in Gallia conservatur ampulla cum sacro chrismate, quæ similiter sine ulla sui diminutione per mille et centum annos suffecit pro ungendis regibus. De qua Genebrad. et Lorin. loco citato. Reliqua, quæ adferuntur, parum ad rem faciunt.

12. Quæres: Quare reges fuerint uncti in veteri Testamento? Non disputo jam de genere olei, de quo satis dictum est; sed de ipsa unctione, quare adhibita fuerit in regum inauguratione? Respondeo: Adhibita fuit propter has causas: Primò, ut sicut per unctionem Pontificum significabatur summa illorum dignitas et excellentia inter ministros Synagogæ: ita per unctionem regum significaretur summa illorum dignitas et excellentia inter principes sæculares. Abulens. in 1 Reg. x, quæst. 4. Secundo ut per hanc cæremoniam insinuaretur regibus dari gratiam et robur animi ad defensionem Religionis et subditorum. Augustinus in Triumpho de potest. Ecclesiastica, q. 38, art. 2. Tertiò, ut representarent Messiam sive Christum regem. Sicut enim Pontifices per suam unctionem erant figura Christi Pontificis; ita reges per suam unctionem erant figura Christi regis. Unde reges in Scriptura vocantur Christi Domini, ut patet 1 Reg. XXIV, 7, ubi David loquens de Saule, ait: «Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Christo Domini, ut mittam manum meam in eum, quia Christus Domini est.» et 2 Reg. 1, 14 de eodem: «Quare non timuisti mittere manum tuam, ut occideres Christum Domini?» et Ps. CIV, 15: «Nolite tangere Christos meos:» et Isaia XLV, 1: «Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro.» Vide Serarium lib. 1 Reg., cap. 10 in Commentario.

QUÆSTIO VIII.

Quod fuerit officium regum apud hebræos.

1. Officium regis summatim describitur Deut. xvii, 18, his verbis: «Postquam sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leviticæ tribus, et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba et cæremonias ejus, quæ in lege præcepta sunt: nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos; neque declinet in partem dextram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse et filii ejus super Israel.»

2. Hic tria potissimum præscribuntur regi: Primò, ut habeat apud se exemplar legis Deuteronomii, illud assidue legat, præcepta ejus custodiat. Quod etiam mandatum fuit Josue, cap. 1, 8: «Non recedat volumen legis hujus de ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias et facias omnia, quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, et intelliges eam.» Contra hoc peccarunt aliqui reges Juda, præsertim qui Josiam proximè præcesserunt. Nam tempore Josiæ repertus est liber Deuteronomii in domo Domini, ubi multo tempore latuerat occultus et incognitus: (2 Paralip. xxxiv, 14.) Unde necesse est proximis illius antecessores Manassen et Amon nec habuisse, nec servasse legem Deuteronomii. Quod etiam dicendum est de regibus Israel, qui omnes, ut dixi, fuerunt idololatæ. Longè aliter David, qui de seipso fatetur Ps. cxviii, 97: «Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea est.»

3. Secundò, ut non superbè efferat se supra fratres suos, idest, supra hebræos, vel supra gentem suam. Rex enim debebat eligi ex gente hebræorum; hebræus ex hebræis, juxta illud Deut. xvii, 15: «Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.» At frater non debet se superbè elevare supra fratrem. Non quod non possit auctoritate, vel jurisdictione, aut alio titulo esse superior suo fratre; sed quod non de-

beat prætextu regni dignitatis et eminentiæ, vel opprimere subditos, vel facere contra fraternam charitatem. Contra hoc peccavit Salomon, qui gravissimum jugum imposuit suis subditis, immoderatas exactiones et tributa ab iis exigendo: (3 Reg. xii, 4.) Roboam filius ejus, qui rogatus, ut minueret aliquid de gravissimo illo jugo, respondit: «Pater meus posuit super vos jugum grave: Ego autem addam super jugum vestrum. Pater meus cecidit vos flagellis: Ego autem cadam vos scorpionibus:» (ibi- dem v. 14.) Et Achab, qui injustè occidit Naboth, et vineam ejus occupavit: (3 Reg. xxi, 16, et alii multi.)

4. Tertio, ut non declinet in partem dextram vel sinistram, quod potest dupliciter intelligi. Primò, ut servet justitiam, et ab ea non declinet, vel in dextram, vel in sinistram partem; quod solet fieri, vel ex favore et acceptione personarum; vel ex spe lucri et utilitatis; vel odio, aut alia perversa affectione. Secundò, ut constanter et perfectè custodiat legem Dei. Hic sensus colligitur ex illo Deuter. xxviii, 14: «Si audieris mandata Domini Dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, et non declinaveris ab eis, neque ad dextram, neque ad sinistram, etc.» et cap. xxxi, 29: «Novi quod post mortem meam iniquè ageritis, et declinabitis citò de via quam præcepi vobis, idest, non eritis constantes in observatione legis Dei: et Josue 1, 7: «Confortare igitur, et esto robustus, ut custodias et facias omnem legem, quam præcepit tibi Moises servus meus: ne declines ab ea ad dextram vel ad sinistram.» Ubi hortatur illum ad constantiam in observatione legis. Hanc constantiam habuit David: Ps. cxviii, 157: «Multi, qui persequuntur me, et tribulant me, à testimoniis tuis non declinavi:» non habuit Saul, Salomon, Roboam, Jeroboam, Joas, Amasias, qui initio quidem servarunt legem, sed postea ab ea declinaverunt, et impii facti sunt. De quibus supra.

5. Præmium autem temporale, quod constitutum est regi, qui hæc tria servaverit, insinuat illis verbis: *Ut longo tempore regnet ipse et filii ejus super Israel.* Quod non contigit Sauli, qui post biennium amisit jus regni, nec potuit illud transferre in filios suos; sed in familiam Davidis à Deo translatum est: nec Salomoni, qui filio

suo reliquit minimam regni partem, nec Jeroboam, Baasa, Jehu, et similibus, qui propter peccata sua meruerunt spoliari regno, vel in se, vel in proximis filiis suis; neque potuerunt ultra tertium aut quartum haredem illud propagare. Quo spectant sequentia testimonia: (1 Reg. xiii, 13:) «Dixit Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum; sed nequaquam regnum tuum ultra consurget:» et cap. xv, 26: «Projecisti sermonem Domini, et projecit te Dominus, ne sis rex super Israel:» et infra: «Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te;» et Eccles. x, 8: «Regnum à gente in gentem transfertur propter injustitias, et injurias, et contumelias, et diversos dolos.» Non desunt exempla christianorum regum ac principum.

QUESTIO IX.

Quod fuerit jus regum in subditis.

1. Hoc Samuel ostendit: (1 Reg. viii, 44,) his verbis: «Hoc erit jus regis, qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, et ponet in curribus suis, facietque sibi equites et præcursores quadrigarum suarum: Et constituet sibi tribunos, et centuriones, et aratores agrorum suorum, et messorum segetum, et fabros armorum et curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, et focarias, et panificas. Agros quoque vestros et vineas, et oliveta optima tollet, et dabit servis suis. Sed et segetes vestras, et vinearum redditus addecimabit, ut det eunuchis et famulis suis. Servos etiam vestros, et ancillas, et juvenes optimos, et asinos auferet, et ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi. Et clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis: et non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis regem.»

2. Quæres 1: Quale fuerit hoc jus regale? Respondeo:

Fuit jus tyrannicæ potestatis, quod reges gentilium solent sibi usurpare, ut rectè docet Div. Thom. 4, 2, quæst. 105, art. 4 ad 5: Serarius 4 Regum 8: Turniellus in Annalibus, anno mundi 2959, num. 3: Azor. 3 part. Institut. Moralium, l. 41, cap. 4, et plures alii. Et probatur primò, quia tria potissimum continentur hoc jure: 1. Subditos, qui liberi sunt, facere mancipia, et in servitute redigere: 2. Eorum filios et filias pro libito in propria servitia et commoda destinare: 3. Eorum vineas, agros, oliveta, et alia bona externa, vel penitus auferre, vel omni tributorum genere vexare. At hæc tria ne jure naturali, nec divino licita sunt, sed tantum usurpantur jure quodam, seu consuetudine tyrannorum.

Secundò, quia populus petiverat à Samuele talem regem sibi dari, qualem habent aliæ gentes: 4 Regum viii, 5: «Constituere nobis regem, ut judicet nos, sicut et universæ habent nationes:» et infra 19: «Rex erit super nos: et erimus nos quoque sicut omnes gentes.» Itaque Samuel volens eos deterrere ab hac petitione, (qua graviter Deum offendebant) prædixit illis jus, quo uti solent reges gentilium, ut, eo audito, mutarent sententiam.

Tertiò, quia si illud jus, de quo Samuel loquitur esset verum ac legitimum jus regum, certè Achab rex non peccasset, petendo vineam Naboth, quia usus fuisset suo jure; sed potius peccasset Naboth non obtemperando regi utenti suo jure; at hoc falsum est; ergo et illud ex quo sequitur.

Quartò, consentit Clemens Alexandr. lib. 3 Pædagogii, cap. 4, ubi sic ait: «Deus petenti regem populo non humanum pollicetur dominum, sed quemdam insolentem daturum eis minatur tyrannum, libidini et voluptati deditum:» et D. Greg. lib. 4 exposit, cap. 4: «Jura hominum proponuntur contemnentibus jura Dei: et his, qui mitia et salubria divinitatis consilia spreverant, dura et importabilia humanæ servitutis onera prædicantur:» et ibid: «Ad hoc Propheta grave jus regis exposuit, ut nunquam peteretur.»

3. Quæres 2: An hoc jus fuerit concessum regibus, ita ut licitè potuerint illud usurpare? Duplex sententia

est: Una, fuisse jus concessum, tamquam bonum, non quidem simpliciter bonum, sed respectu judæorum contumacium, quos tyrannicè gubernari expediebat, in perpetuam eorum pœnam et correctionem. Altera, fuisse jus pravum et illegitimum, ac malè usurpatum, sed tamen à Samuele propositum per modum prædictionis, non approbationis. Prædixit enim, si judæi peterent sibi regem dari, fore ut rex abutatur suo jure, et redigat ipsos in servitutem. Et hac ratione, ut ante dixi, voluit eos deterrere à petendo rege. Hæc sententia verior est, quam sequitur D. Thomas, Serarius, Azor, et Turniellus, locis supra citatis. Et juxta hanc sententiam, nomen juris non sumitur pro vero jure, sed pro jure vel consuetudine usurpata à tyrannis, ut sensus sit: reges vestri sequentur consuetudinem tyrannorum, redigendo vos in servitutem, et vestra iniquè diripiendo. Quod etiam factum est à Salomone, Roboam, Achab.

4. Nota. Aliud est regem uti personis et bonis subditorum, quando id postulat commune bonum totius regni; aliud uti personis et bonis subditorum in proprium commodum ac libidinem. Prius licet; posterius non licet. Et de posteriori loquitur Samuel. Vide D. Thomam ibidem.

QUESTIO X.

An reges hebræorum potuerint habere plures uxores.

1. Dicam 1, quid re ipsa factum sit, 2, quo jure factum. Primò igitur constat aliquos reges habuisse plures uxores. Saul habuit duas: unam primariam, nomine Achinoam, alteram secundariam, nomine Respha, quæ aliquando vocatur concubina, ut 2 Reg. iii, 7. Ex priori genuit tres filios, Jonathan, Jessui et Melchinsa; et duas filias, Merob et Michol: (1 Regum xiv, 49.) Ex posteriori, duos filios, Armoni et Miphiboseth: (2 Reg. xxi, 8.)

2. David, antequam regnaret, habuit duas, nempe Achinoam Jezraelitem, et Abigail, quæ fuerat uxor Nabal Carmeli: (1 Reg. xxv, 39 et 43.) Deinde septem annis regnavit in Hebron super solam tribum Juda: (2 Reg.

ii, 44, et 3 Reg. ii, 41.) Intra hoc septennium, præter duas supradictas uxores, accepit alias quatuor, 4. Maacha, filiam Thosmai regis Gessur: 2. Aggith: 3. Abital: 4. Eglam. Habuit igitur sex uxores, et ex iis genuit sex filios in Hebron, singulos filios ex singulis uxoribus: 1. Amnon, primogenitum, ex Achinoa: 2. Cheleab ex Abigail: 3. Absalonem ex Maacha: 4. Adoniam ex Aggith: 5. Saphatiam ex Abital: 6. Jethrahan ex Eglam: (2 Reg. iii, 2, et 4 Paralip. iii, 4.) Postea verò, cum factus esset rex supra reliquas tribus, et habitaret in Jerusalem, duxit aliam uxorem, nempe Bersabee, ex qua natus est Salomon, qui postea successit in regno: (2 Reg. xi, 27.) Et hæc omnes fuerunt sæcundæ. Præter has habuit unam, ex qua nullam suscepit prolem, nempe Michol, filiam Saulis regis; quæ primò quidem fuit illi desponsata à Saule: (1 Reg. xviii, 26;) deinde rursus abducta, et alteri tradita: (Ibidem cap. xxv, 44;) postremò Davidi restituta: (2 Reg. iii, 14.) Fuit autem sterilis in pœnam peccati, quia illuserat Davidi coram Arca Domini saltanti: (2 Regum vi, 20 et 23.)

3. Salomon habuit uxores, quasi reginas septingentas, et concubinas trecentas, ut Scriptura loquitur: (3 Reg. xi, 3:) ubi nomine concubinarum intelliguntur uxores minus principales, ut notat Serarius. Habuit igitur uxores mille, quarum septingentæ dicuntur quasi reginæ, quia vel regio cultu utebantur, vel regum ac principum erant filia. Mirum autem est, quod ex tanto uxorum numero non nisi unicum filium genuerit, nempe Roboam; eumque ex matre Ammonitide, ut notant Suidas, et ex eo Serarius 3 Reg. xii. Sine dubio fuit pœna peccati, ut paulò post dicam.

4. Roboam, filius Salomonis habuit uxores octodecim, et concubinas sexaginta, et genuit 28 filios, et 60 filias: (2 Paralip. xi, 21.) Similiter Abia, filius Roboam, confortato regno suo, accepit uxores 14. Et procreavit 22 filios, et 16 filias: (2 Paralip. xiii, 21.)

5. Nunc questio est, an jure potuerint habere plures uxores, necne? Ratio dubitanda ex una parte est, quia polygamia ex peculiari Dei dispensatione fuit hebrais concessa: ex altera, quia regi speciatim fuit prohibita,

Deut. xvii, vers. 17: «Non habebit uxores plurimas.» et quia Salomon transgressus est hoc præceptum, idè peccavit, et punitus est, ut colligitur ex illo 3 Reg. xi, 4: «Depravatum est cor ejus per mulieres.» Respondeo: Polygamia fuit concessa populo hebræorum cum hac duplici limitatione: Primò, ut non alio fine, quàm prolis propagandæ causa acciperent plures uxores, ut docet D. Thom. in Supplem. quæst. 65, art. 2 et alii. Secundò, ut non acciperent uxores alienigenas, seu idololatricas propter periculum subversionis: (Exod. xxxiv, 16, et Deuteron. vii, 3,) et huc spectat illud citatum: «Non habebit plurimas uxores, quæ alliciant animum ejus, nempè ad cultum falsorum deorum. Itaque duplici nomine poterat quis peccare contra concessionem polygamia: 1. Si voluptatis aut libidinis gratia plures uxores acciperet: 2. Si acciperet alienigenas seu idololatricas. Utrouque modo peccavit Salomon. 1. Quia plures accepit libidinis gratia, juxta illud 3 Regum xi, 2: «His itaque copulatus est Salomon amore ardentissimo.» Et in pœnam hujus peccati non habuit ex tot uxoribus et concubinibus nisi unum filium, in gratiam Davidis, ne familia Davidis regia deficeret. 2. Quia accepit plures alienigenas, à quibus depravatus est, et idololatra factus; (ibidem.) Et in pœnam hujus peccati, scissum est regnum illius, et datum Jeroboam: (3 Reg. xi, 14.) Verum de polygamia dicam plura inferius cap. 21.

QUÆSTIO XI.

An reges hebræorum potuerint habere plures equos.

1. Videtur hoc illis prohibitum esse Deut. xvii, 16: «Cumque fuerit constitutus rex non multiplicabit sibi equos.» Et ita sentiunt Haymon et Arias Montanus apud Pinedam lib. 7 de rebus Salomonis, c. 14. Et probatur primò quia in Scriptura nusquam legimus de equo regio, sed tantum de mulo vel mula regia: 2 Reg. xiii, 29: «Omnes filii regis ascenderunt singuli mulas suas, et fugerunt.» et cap. xviii, vers. 9: «Accidit autem, ut Absalom (filius regis) occurreret servis David, sedens

«mulo.» et 3 Regum i, 38: «Imposuerunt Salomonem super mulam regis David.»

2. Secundò, quia Scriptura solet ferre in malam partem loqui de equis et equitibus, tamquam de rebus propriis ægyptiorum et aliorum gentilium, ut Exodi xv, 4: «Cantemus Domino: gloriosè enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare.» et Psal. xix, 8: «Hi in curribus, et hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.» et Psal. xxxii, 17: «Fallax equus ad salutem.» et Psal. lxxv, 7: «Dormitaverunt, qui ascenderunt equos.» et Psal. cxlvi, 10: «Non in fortitudine equi voluntatem habebit.» et Isa. xxxi, 4: «Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes.» et infra, vers. 3: «Ægyptus homo, et non Deus, equi eorum caro, et non spiritus.» et Zach. x, 5: «Confundentur ascensores equorum.» Unde etiam Dominus exprobrat judæis, quod more gentilium alant equos, Isaia ii, 7: «Repleta est terra ejus equis, et innumerabiles quadrigæ ejus.»

3. Tertio, idem sentiunt Patres, qui asserunt non solum regi, sed toti hebræorum populo prohibitum fuisse usum equorum, ut Origenes homilia 15 in Josue, et Hieronymus in illud Ps. lxxv, 7: «Dormitaverunt, qui ascenderunt equos.» ubi sic ait: «Præceptum in lege, ut hebræus non habeat equos.» Et confirmari potest primò ex illo Josue xi, 9: «equos equorum subnervabit.» ubi Deus mandat Josue, ut pugnaturus contra reges gentilium, non accipiat eorum equos, sed potius subnervet, idest, pedes et crura eorum incidat, et inutiles reddat. Quare hoc? Quia nolebat populum hebræorum habere equos, more gentilium. Volebat potius debilitari et interfici, quàm ab hebræis possideri. Secundò, ex illo Isaia xxxvi, 8: «Dabo tibi duo millia equorum, nec poteris ex te præbere ascensores eorum.» Ubi Rapsaces missus à rege assyriorum, objicit Ezechia regi quod non habeat homines, qui possent equos ascendere, eò quòd nullus esset equorum usus apud hebræos: Vel, ut interpretatur Hieronymus, quod hebræi non auderent ascendere equos propter legem Dei, quæ id prohibebat. Tertio ex illo 3 Regum x, 28: «Educebantur equi Salomonis de

«Egypto» quia scilicet in Judæa non erant equi, sed aliunde habebantur; ut notat Hieronymus priori loco citato: «Salomon, inquit, non habebat equum de Jerusalem, aut de Judæa, sed emebat sibi de Ægypto.»

4. His non obstantibus, dicendum est in Deuteronomio non fuisse regi absolute prohibitum usum equorum, sed excessum et abusum. Hoc enim significat illud: *Non multiplicabit sibi equos.* Excessus autem, seu multiplicatio equorum fuit illi prohibita, triplici de causa: Primò, ne tempore belli confideret in multitudine et robore equorum contra illud Psal. xxxii, 47: «Fallax equus ad salutem: in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur.» et illud Isaïæ xxxi, 4: «Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes.» Secundò, ne erigeretur in superbiam ex nimio equorum fastu ac pompa. Tertiò, ne ad alendos tot equos, et ad pompam sustinendam imponeret subditis gravia onera ac tributa. Contra hanc prohibitionem peccavit Salomon, qui alebat mille quadringentos currus, et duodecim millia equitum, (3 Regum x, 26;) et ad eos alendos onerabat subditos, ut ipsi postea apud filium ipsius Roboam conquesti sunt 3 Regum xii, 4: «Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis.»

5. Ad contraria argumenta sic respondeo: Ad 1. Falsum est reges habuisse tantum mulas, et non equos. Nam David, cum in bello superasset Adarezer regem Saba, et cepisset equos et quadrigas ipsius, quosdam ex illis sibi reservavit, juxta illud 1 Paralip. xviii, 4: «Cepit ergo David mille quadrigas ejus, et septem millia equitum, subnervavitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reservavit sibi.» Ex quo facto Davidis duo colligimus: unum, quod regibus hebræorum licuerit habere aliquos equos; alioquin peccasset David, aliquos sibi reservando: alterum, quod non licuerit illis habere nimis multos; et ideo plerosque subnervavit, juxta mandatum Dei, quod Josue datum esse diximus.

6. Ad 2. Illa testimonia nihil aliud probant, quam quod hebræi, tempore belli, non debuerint fiduciam ponere in multitudine equorum et curruum, sicut faciebant ægyptii et alii gentiles; sed potius in virtute et protectio-

ne Dei. Hoc disertè significatur illis verbis: «Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Domini:» et similiter illis verbis: «Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes, et habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt: et super equitibus, quia prævalidi nimis, et non sunt confisi super sanctum Israel, et Dominum non requisiverunt.»

7. Ad 3: eodem sensu, quo regi prohibitum fuit multiplicare equos, fuit etiam prohibitum aliis hebræis. Nam neque illi debebant tempore belli confidere in equis, sed in Deo. Atque hinc factum est, ut rarus fuerit usus equorum apud hebræos ante tempora Salomonis; quia ad agriculturam, vel ad onera portanda utebantur asinis et aliis jumentis. Salomon introduxit copiam equorum ad luxum et splendorem. Joram et alii reges ad usum belli: 2 Paralip. xxi, 9: «Cumque transisset Joram cum principibus suis, et cuncto equitatu, qui erat secum, etc.» Reliqua, quæ objecta sunt, ex dictis facile diluuntur. Illud solum, quod Rapsaces objecit Ezechia: «Dabo tibi duo millia equorum, nec poteris ex te præbere ascensorum eorum,» indiget explicatione. Sensus est: Vis tu resistere regi meo potentissimo, cum habeas tam paucos et imbelles tecum homines, ut ex iis non sint bis mille, qui possint equos ascendere et pugnare? In quo erravit Rapsaces.

QUÆSTIO XII.

An reges hebræorum potuerint habere magnas divitias?

4. Hoc etiam videtur prohibitum Deuter. xvii, 47. Nam sicut ibi dicitur: «Non multiplicabit sibi equos:» et rursum: «Non habebit uxores plurimas:» ita etiam additur: «Neque auri et argenti immensa pondera.» Sed facilis est responsio: Sicut enim non prohibetur usus uxorum aut equorum; ita nec usus auri et argenti. Et è contrario: sicut prohibetur excessus et abusus uxorum et equorum; ita etiam excessus et abusus divitiarum. Et quidem triplici titulo: 1. Ne reges cupiditate auri et argenti incidant in peccatum avaritiæ. 2. Ne ex eadem cu-

piditate spoliavit suos subditos. 3. Ne si habeant copiam auri et argenti, in fastum et luxuriam distillant. Quae omnia contigerunt Salomoni. Is enim primò quidem ex cupiditate factus est avarus, ut ipse confitetur Ecclesiastes II, 8: «Coacervavi mihi argentum, et aurum, et substantias regum ac provinciarum.» Deinde spoliavit suos subditos, exigendo immodica tributa et vectigalia, ut supra ostensum est ex querela ipsorum subditorum. Tertio in libidinem ac luxuriam prolapsus est, accipiendo septingentas uxores et trecentas concubinas.

2. Quæres: An igitur reges et principes non debeant habere fisco, in quo recondant aurum et argentum? Respondeo: Debent habere quantum necesse est ad conservationem justitiæ et defensionem patriæ. Sed non debet esse immodicus. Quod eleganter expressit Trajanus imperator, cum dixit fisco suum esse lienem. Sicut enim crescente et intumescente liene, cæteri artus et membra tabescunt: ita crescente et intumescente fisco, signum est subditos exhauriri et spoliari. Nota: Duplex vitium cavendum est: unum, ne reges et principes omnia consumant, vel in privata commoda et luxum confutando, vel in aulicos et consiliarios dissipando: alterum, ne avaritiæ dediti, iniquè exhauriant subditos, et accumulent thesauros sine modo et mensura. Utrumque reprehensione dignum.

QUÆSTIO XIII.

Qui et quales fuerint consilarii regum hebræorum.

1. Primò certum est ex Scriptura reges gentiles habuisse apud se viros sapientes, ex quorum consilio agerent omnia, quæ alicujus essent momenti, ut constat de Assuero rege persarum, de quo legimus Esther. I, 13: «Rex interrogavit sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, et eorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac jura majorum.»

2. Secundò certum est reges hebræorum, de quibus nunc agimus, habuisse etiam suos consilarios, ut nominatim constat de Davide, Salomone, Roboam, Ocho-

zia, Joa, Ozia. Davidis consilarii fuerunt hi duo potissimum, Achitophel et Chusai Arachites; (2 Regum xv, 12, et cap. xvi, vers. 16.) Achitophel postea defecit à Davide, et adhæsit filio ejus Absaloni. Fuit autem vir prudentissimus, cui Scriptura dat hoc testimonium: «Consilium Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum: sic erat omne consilium Achitophel, et cum esset cum David, et cum esset cum Absalom:» (cap. xvi, vers. 23.) Tandem, cum videret consilium suum, quod dederat Absaloni contra Davidem, negligi, et consilio Chusai postponi, laqueo se suspendit: cap. xvii, vers. 23: «Porro Achitophel videns, quod non fuisset factum consilium suum, stravit asinum suum, surrexitque, et abiit in domum suam, et in civitatem suam: et disposita domo sua, suspendio interiit.»

3. Chusai mansit fidelis Davidi: et ut magis illi prodesset, accessit ad Absalonem, et simulavit se illi fideliter servitorem, sicut antea fideliter servierat Davidi patri ipsius; (cap. xvi, 48.) idque propterea fecit: 1. Ut coram intelligeret, quid Absalon ex consilio Achitophelis moliretur contra Davidem. 2. Ut hoc ipsum consilium suo consilio dissiparet. 3. Ut Davidem de his omnibus certiore faceret. Quæ tria ex animi sententia succerunt: (capite xvii per totum.) An autem Chusai hac sua simulatione mentitus sit, disputant interpretes. Serarius putat ab officioso mendacio excusari eum non posse. Quod probabile est: et colligitur ex his ipsius verbis, quæ dixit Absaloni: «Illius ero, quem elegit Dominus, et omnis hic populus, et universus Israel, et cum eo manebo, «Sed, ut et hoc inferam, cui serviturus sum? Nonne filio regis? Sicut parvi patri tuo, ita parebo et tibi.» Priora prudenter, posteriora mendaciter dicta sunt.

4. Consilarii Salomonis post mortem ipsius facti sunt consilarii Roboam, filii Salomonis. Habuit autem Roboam duplices consilarios: alios senes et expertos, quos acceperat à patre suo: alios juvenes et inexpertos, qui cum ipso fuerant enutriti: (3 Regum xii, 6.) Priores dabant illi sanum consilium; posteriores perniciosum: hos secutus est Roboam, ideòque et stulte fecit, et ma-

jorem regni sui partem amisit. Quo spectat illud Ecclesiastici XLVII, 26: «Finem habuit Salomon cum patribus suis: Et dereliquit post se de semine suo, gentis stultitiam, et imminutum à prudentia, Roboam, qui avertit gentem consilio suo,» idest, consilio juvenum, quod ipse approbavit.

5. Ochozias seductus ab Athalia matre sua, usus est consiliariis ex domo impiissimi Achabi, qui erat pater Athaliæ. De quo 2 Paral. XXII, 4: «Fecit Ochozias malum in conspectu Domini, sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt ei consilarii post mortem patris sui, in interitum ejus, ambulavitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Joram filio Achab, rege Israel, in bellum contra Hazael regem Syria.» Eventus consilii et belli fuit malus, ut ibidem patet. Et hoc insinuat illa particula: *In interitum ejus.*

6. Joas initio regni habuit optimum consiliarium, Jojadam pontificem. Et optimè se gessit, quamdiu illius consilio usus est; pessimè, quando, mortuo Pontifice, consilio principum aulicorum acquievit: 4 Reg. XII, 2: «Fecit Joas rectum coram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Jojada Sacerdos:» et 2 Paralip. XXIV, 17: «Postquam autem obiit Jojada, ingressi sunt principes Juda, et adoraverunt regem, qui delinitus obsequiis eorum, acquievit eis. Et dereliquerunt templum Domini, Dei patrum suorum, servieruntque lucis et sculptilibus, et facta est ira Domini contra Judam et Jerusalem propter hoc peccatum.»

7. Ozias multa præclare gessit ex consilio et directione Zachariæ Videntis. Sic enim de illo legimus 2 Paralip. XXVI, 5: «Exquisivit Dominum in diebus Zachariæ intelligentis et videntis Deum: Cumque requireret Dominum, direxit eum in omnibus.» Iste Zacharias (ut notant Lyranus, Dionysius, Cajetanus) putatur fuisse filius Zachariæ pontificis occisi à rege Joa; consequenter nepos Jojadæ Pontificis, de quo jam dictum est. Itaque per illum, tamquam Prophetam Ozias rex requirebat, idest, consulebat Deum, et per illum à Deo in suis actionibus dirigebatur.

8. Nota: Jojada pontifex, et Zacharias videns, quo-

rum alter fuit consiliarius Joæ, alter Ozia, debent dupliciter spectari: 1, quatenus erant viri boni et prudentes: 2, quatenus alter erat Pontifex, alter Propheta. Utroque modo poterant dare consilium. Priori quidem, ex prudentia humana: posteriori verò, ex oraculo seu responso Dei. Nam Pontifices solebant coram Propitiatorio consulere Deum, et ab eo responsa accipere. Similiter Prophetæ, vel per internam locutionem, vel per visiones, vel per alia signa docebantur à Deo de futuris rerum eventibus. Hic posterior modus erat certior priori. Et in eo Pontifices et Prophetæ superabant alios consiliarios, qui solum ex solertia et prudentia humana dabant consilium; et ideo poterant errare. Unde David, Josaphat et quidam alii reges, ut essent tutiores in conscientia, soliti erant in rebus majoris momenti consulere Pontifices, aut Prophetas, ut cap. 7, q. 4, n. 5 et seqq., et cap. 8, explicatum est.

9. Nota 2: Joas et Ozia, quod attinet ad præsens institutum, in duobus fuere similes: 1. Quia ambo benè se gesserunt initio regni, eò quòd ambo haberent bonos consiliarios ac directores: Joas quidem Jojadam pontificem, Ozias verò Zachariam videntem. 2. Ambo postea, mortuis illis consiliariis, degenerarunt. Nam Joas, mortuo Jojada pontifice, concessit publicum idololatriæ exercitium: et Ozias, mortuo Zacharia vidente, temerè usurpavit sibi officium sacerdotale. Ex quo manifestè apparet salutem regum ac principum, magna ex parte, pendere à consiliariis, qui si tales sint, quales esse necesse est, bene agitur; secus si tales non sint. Quod etiam ostendunt alia exempla jam allata. Quales autem esse debeant dicam seq. quæst. num. 4.

QUESTIO XIV.

Quid christiani reges ac principes discernere debeant ex iis, quæ hoc capite dicta sunt.

4. Multa sanè: Et hæc quidem generatim: Primò, ut sint viri boni, vel, ut faciant *quod rectum est in conspectu Dei*, sicut fecit David, Asa, Josaphat, Joathan, Eze-

chias, Josias. Non possunt autem esse viri boni, nisi sint catholici, nisi conjuncti cum Deo, nisi justitiæ amantes. Ut autem sint tales, postulat illorum dignitas et tituli, quibus ornati sunt. Vocantur enim Dii: (Exodi xxii, 8, et Psalm. lxxxii, 6.) Vocantur Christi seu uncti Domini: (1 Reg. xxiv, 44, et Ps. civ, 45, et Isaiaë xlv, 4.) Vocantur servi, ministri, vicarii Dei: (2 Paralip. vi, 45, et Rom. xiii, 4.) Vocantur lucernæ populorum: (2 Regum xxi, 47.) Nutriti Ecclesiæ: (Isaiaë xlix, 23.) Hi, quos retuli, ut veri sint, requirunt magnam sanctitatem.

2. Ut non solum sint boni, sed etiam zelosi in catholica fide et Religione; neque patiantur in suis regnis et provinciis ullam aliam fidem quam catholicam doceri et exerceri. Non sint similes illis, de quibus dictum est: «Fecit bonum in conspectu Domini: Veruntamen excelsa non abstulit. Adhuc enim populus sacrificabat, et adolebat incensum in excelsis.»

3. Tertiò, ut non contrahant matrimonia, vel affinitates, vel amicitiam, vel societatem belli cum infidelibus. In quo genere peccarunt, et puniti sunt, tum alii, tum Salomon, Joram, Josaphat. Nam Salomon contraxit matrimonium cum filia regis Ægypti, quæ erat idololatrica; Joram cum Athalia, filia regis Israel, quæ similiter erat idololatrica. Uterque malè, et malo eventu. Josaphat, tametsi alias bonus, iniit societatem belli cum impio Achabo, et negotiationis cum Ochozia filio Achabii. Propterea dictum est illi: «Impio præbes auxilium, et his, qui oderunt Dominum, amicitia jungeris: Et idcirco iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eò quod abstuleris lucos de terra Juda, et præparaveris cor tuum, ut requireres Dominum Deum patrum tuorum:» (2 Paral. xix, 2:) et iterum: «Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritæque sunt naves, nec poterunt ire in Tharsis:» (ibid. c. xx, v. 37.) Audiant hoc christiani principes: Si volunt uxores ducere, amicitias contrahere, belli aut navigationis societatem inire, abstineant à consortio turcarum et aliorum infidelium; alioquin dicetur ipsis, quod pio Josaphat dictum est: Quia habuisti fœdus cum infidelibus, percussit Deus opera

vestra: contritæ sunt naves vestra: amissa victoria: thesauri consumpti: subditi ad egestatem redacti: familiæ extinctæ. Non desunt exempla, quibus id confirmem. Sed quia nota et recentia, malim præterire.

4. Quartò, ut habeant apud se bonos consiliarios; non juvenes, imperitos, inexpertos, sicut habuit Roboam: non idololatrias aut hæreticos, sicut habuit Ochozias; non perfidos et infideles, qualis fuit Achitophel; sed qui sincerè catholici sint; qui periti, prudentes, experti, cordati; qui immunes ab avaritia et adulatione; qui liberi à passionibus et inordinatis affectibus, qui pacis, justitiæ, patriæ amantes, qui Religionis et Ecclesiæ patroni, denique, quibus unicus scopus sit, ubique Dei honorem et bonum publicum promovere. Procul verò facessant, et ab omnibus regum ac principum aulis arceantur illi, qui palam quidem suam operam addicunt principi catholico, et ordinarium stipendium ab eo percipiunt, sed occulta conspiratione de duplicato vel triplicato paciscuntur cum alio principe hæretico aut infideli, ea conditione, ut quidquid apud catholicos in secreto consilio decisum est, ei integrè aperiant, et de omnibus certiores faciant. Non consiliarii isti, sed proditores sunt. Et tamen non paucos esse fama est.

5. Et hæc quidem communia sunt, quæ discant reges ac principes christiani. Specialim verò ista imitentur: Primò, David in rebus magni momenti consulebat Deum. 2. Asa matrem suam, quæ erat princeps in sacris Priapi, amovit ab officio, malens illam offendere, quam Deum. 3. Josaphat misit Levitas et Sacerdotes, ut in omnibus civitatibus docerent populum legem Dei. 4. Joas curavit instaurari templum Domini. 5. Amasias, collecto duplici exercitu contra idumæos, altero ex populo Juda, altero ex populo Israel, monitus à Propheta, ut posteriorem tamquam hæreticum dimitteret, mox obtemperavit, et victoriam obtinuit, quam non obtinisset, si utroque exercitu pugnasset. 6. Ozias in omnem eventum maturè prospexit regno suo de firmis munitionibus, et omni belli apparatu, ideòque terrori erat vicinis hostibus. 7. Ezechias reformavit cultum Dei, et in quavis occurrente necessitate ad Deum confugiebat. 8. Josias po-

pulum adjuravit, ut inito cum Deo scedere, promitteret se servaturum legem à Deo datam.

6. Hæc caveant: Primò, Saul amisit regnum, quia non obedivit Deo et Samueli. 2. David tempore pacis et prosperitatis in adulterium lapsus est. 3. Salomon regum sapientissimus per mulieres depravatus, et idololatra factus. 4. Roboam, quia, relicto seniorum consilio, secutus est consilium imperitorum juvenum, qui præter delicias, nihil noverant, majori parte sui regni spoliatus est. 5. Asa, cæteroquin bonus, laborans podagra, magis in medicorum arte, quàm in Dei ope confidebat, quod in illo reprehensum est. 6. Joram, cum antea esset catholicus, catholico natus parente, accepit uxorem hæreticam, et in gratiam illius hæreticus factus est. Sed non impunè: nam insanabili dolore alvi per biennium cruciatus, tandem, ejectis visceribus, miserè periit. 7. Ochozias patri similis à matre in hæresim pertractus est, et in pœnam defectoris à Jehu rege Israel interfectus. 8. Joas, rex catholicus, mortuo Jojada Pontifice, à quo dirigebatur, concessit publicum exercitium falsæ religionis in gratiam nobilium aulicorum; et postea à servis suis interfectus est. 9. Amasias propter eandem culpam à civibus trucidatus. 10. Ozias, ob usurpatum temerè officium sacerdotale, lepra percussus. 11. Achaz propter cultum impia religionis sæpè bello oppressus. 12. Manasses, quia restituit idololatriam, quam pater ejus exterminaverat, catenis vinctus, et in captivitatem abductus. 13. Amon simili de causa in propria domo à suis subditis jugulatus. 14. Sedecias, quia non servavit fidem Nabuchodonosori datam, effossis oculis, in Babylonem ductus. Denique, ut alia omittam, Jeroboam, primus rex Israel, ut regnum suum confirmaret, subditos abstraxit, ut hoc modo à vera Religione destitutos, facilius contineret in rebellionè, ne ad legitimum suum regem, à quo defecerant, reverterentur. Nam sicut catholica Religio aptissima est, ut subditos efficiat pios, et magistratui suo obtemperantes: ita hæresis ad rebelliones et defectiones concitandas efficacissima. Res nota, et multis exemplis, cum hoc tempore, tum superiori sæculo confirmata.

CAPUT XVII.

DE BELLO, CASTRIS ET MUNDITIA CASTRORUM.

Quæritur: 1. An bellum fuerit licitum in veteri Testamento? 2. Quænam fuerint leges belli à Deo præscriptæ? 3. Quæ justæ causæ gerendi bellum? 4. An judæi potuerint bellum gerere contra judæos? 5. An contra quosvis gentiles? 6. An in bello potuerint implorare auxilium à gentilibus seu infidelibus? 7. Quinam judæorum reges aut principes feliciter gesserint bellum? 8. Quid in lege Mosaica statutum fuerit de munditia castrorum?

QUÆSTIO I.

An bellum fuerit licitum in veteri Testamento?

1. Manichæi docuerunt bellum ex natura rei illicitum esse, et ideò Moysen, Josue, Davidem et alios veteris Testamenti reges ac principes, qui bella gesserunt, tamquam impios accusabant, ut refert Augustinus lib. 22 contra Faust., cap. 74 et seqq. Nos duo asserimus: 1. Bellum ex natura rei licitum esse. 2. Ex eo rectè colligi, etiam judæis in veteri Testamento fuisse licitum, præsertim cum illis specialiter non fuerit prohibitum.

2. Prima conclusio: Bellum ex natura rei tunc licitum est, quando adsunt hæ tres conditiones: 1. Legitima auctoritas indicendi bellum, qualis est in principe vel republica non agnoscente superiorem in temporalibus: 2. Justa causa: 3. Recta intentio. Tunc illicitum, quando vel omnes, vel aliqua earum conditionum deest. Ita D. Th. in 2, 2, q. 40, art. 1. Et quidem, si desit prima vel secunda conditio, non solum charitati, sed etiam justitiæ contrarium est cum onere restitutionis. Si desit sola tertia, non est contrarium justitiæ, sed charitati, ut benè notat Bellarm. lib. de Laicis, c. 15.

3. Ratio conclusionis est, quia bellum vel est defen-

pulum adjuravit, ut inito cum Deo scedere, promitteret se servaturum legem à Deo datam.

6. Hæc caveant: Primò, Saul amisit regnum, quia non obedivit Deo et Samueli. 2. David tempore pacis et prosperitatis in adulterium lapsus est. 3. Salomon regum sapientissimus per mulieres depravatus, et idololatra factus. 4. Roboam, quia, relicto seniorum consilio, secutus est consilium imperitorum juvenum, qui præter delicias, nihil noverant, majori parte sui regni spoliatus est. 5. Asa, cæteroquin bonus, laborans podagra, magis in medicorum arte, quàm in Dei ope confidebat, quod in illo reprehensum est. 6. Joram, cum antea esset catholicus, catholico natus parente, accepit uxorem hæreticam, et in gratiam illius hæreticus factus est. Sed non impunè: nam insanabili dolore alvi per biennium cruciatus, tandem, ejectis visceribus, miserè periit. 7. Ochozias patri similis à matre in hæresim pertractus est, et in pœnam defectoris à Jehu rege Israel interfectus. 8. Joas, rex catholicus, mortuo Jojada Pontifice, à quo dirigebatur, concessit publicum exercitium falsæ religionis in gratiam nobilium aulicorum; et postea à servis suis interfectus est. 9. Amasias propter eandem culpam à civibus trucidatus. 10. Ozias, ob usurpatum temerè officium sacerdotale, lepra percussus. 11. Achaz propter cultum impia religionis sæpè bello oppressus. 12. Manasses, quia restituit idololatriam, quam pater ejus exterminaverat, catenis vinctus, et in captivitatem abductus. 13. Amon simili de causa in propria domo à suis subditis jugulatus. 14. Sedecias, quia non servavit fidem Nabuchodonosori datam, effossis oculis, in Babylonem ductus. Denique, ut alia omittam, Jeroboam, primus rex Israel, ut regnum suum confirmaret, subditos abstraxit, ut hoc modo à vera Religione destitutos, facilius contineret in rebellionè, ne ad legitimum suum regem, à quo defecerant, reverterentur. Nam sicut catholica Religio aptissima est, ut subditos efficiat pios, et magistratui suo obtemperantes: ita hæresis ad rebelliones et defectiones concitandas efficacissima. Res nota, et multis exemplis, cum hoc tempore, tum superiori sæculo confirmata.

CAPUT XVII.

DE BELLO, CASTRIS ET MUNDITIA CASTRORUM.

Quæritur: 1. An bellum fuerit licitum in veteri Testamento? 2. Quænam fuerint leges belli à Deo præscriptæ? 3. Quæ justæ causæ gerendi bellum? 4. An judæi potuerint bellum gerere contra judæos? 5. An contra quosvis gentiles? 6. An in bello potuerint implorare auxilium à gentilibus seu infidelibus? 7. Quinam judæorum reges aut principes feliciter gesserint bellum? 8. Quid in lege Mosaica statutum fuerit de munditia castrorum?

QUÆSTIO I.

An bellum fuerit licitum in veteri Testamento?

1. Manichæi docuerunt bellum ex natura rei illicitum esse, et ideò Moysen, Josue, Davidem et alios veteris Testamenti reges ac principes, qui bella gesserunt, tamquam impios accusabant, ut refert Augustinus lib. 22 contra Faust., cap. 74 et seqq. Nos duo asserimus: 1. Bellum ex natura rei licitum esse. 2. Ex eo rectè colligi, etiam judæis in veteri Testamento fuisse licitum, præsertim cum illis specialiter non fuerit prohibitum.

2. Prima conclusio: Bellum ex natura rei tunc licitum est, quando adsunt hæ tres conditiones: 1. Legitima auctoritas indicendi bellum, qualis est in principe vel republica non agnoscente superiorem in temporalibus: 2. Justa causa: 3. Recta intentio. Tunc illicitum, quando vel omnes, vel aliqua earum conditionum deest. Ita D. Th. in 2, 2, q. 40, art. 1. Et quidem, si desit prima vel secunda conditio, non solum charitati, sed etiam justitiæ contrarium est cum onere restitutionis. Si desit sola tertia, non est contrarium justitiæ, sed charitati, ut benè notat Bellarm. lib. de Laicis, c. 15.

3. Ratio conclusionis est, quia bellum vel est defen-

sivum, quod solius defensionis causa suscipitur; vel offensivum, seu aggressivum, quod ad vindicandam seu compensandam injuriam infertur. Si defensivum, constat ex natura rei licitum esse. Nam si jure naturali licitum est homini privato vim vi repellere; multo magis id licitum est principi, aut communitati. Si offensivum, tunc etiam licitum est propter similem rationem. Nam si homo privatus potest adversario suo intentare litem, vel actionem injuriarum per viam juris; cur princeps, vel communitas non possit idem facere per viam belli, quando via juris non est sufficiens? Alioquin publica injuria, quæ principi vel communitati facta est, nunquam posset resarciri aut vindicari; et consequenter nec publica justitia et indemnitas custodiri, quod est absurdum.

4. Dices: Etiam si serventur conditiones, quæ in conclusione assignatæ sunt, nihilominus bellum videtur esse contrarium paci charitatis. Nam inter illos, qui bellum contra se mutuo gerunt, non est pax, sed pugna et dissensio. Respondeo: Ex parte illius, qui injustam causam fovet, aut malam intentionem habet, contrarium est paci charitatis. De hoc nemo dubitat. At ex parte alterius, qui justam causam fovet, et rectam habet intentionem, non est contrarium, sed conforme charitati. Quod sic ostendo: Homo privatus, qui ex charitate diligit se et proximum suum, potest secundum præferre se proximo. Ut si occurrat casus, in quo vel ipse, vel proximus debeat pati aliquod damnum, vel incommodum, potest, salva charitate, se ipse salvare cum damno vel incommodo proximi, modo non faciat injuriam proximo, ut theologi constanter docent. Idem dico de principe, vel communitate. Si ergo principi inferatur injuria ab alio principe, potest, salva charitate, vindicare injuriam per bellum, et se indemnem conservare. In quo facto servatur simul charitas et justitia. Charitas, quia servatur regula charitatis: *Proximus sum egomet mihi*: Justitia, quia officium justitiæ est illatam injuriam legitimè vindicare.

5. Secunda conclusio: Bellum fuit licitum in veteri Testamento, servatis illis conditionibus, quæ suprâ positæ sunt. Ratio sumitur ex dictis. Nam quod ex natura sua licitum est, hoc etiam licitum fuit judæis, nisi spe-

ciali mandato fuerit illis prohibitum: at bellum ex natura sua licitum est, ut dixi, nec ullo speciali mandato fuit judæis prohibitum, cum nullum extet tale mandatum in veteri Testamento. Et confirmatur tripliciter: primò, quia Deus non solum permisit bellum in veteri Testamento, sed etiam imperavit: (Num. xxv, et 1 Regum xv, 2 et alibi.) Secundò, præscripsit leges et præcepta gerendi bellum, ut dicam sequenti quæstione. Tertio, laudantur in Scriptura, qui in veteri Testamento fortiter se gesserunt in bello. Sic laudatur Abraham, (Genesis xiv, 19:) sic Levitæ, (Exod. xxxii, 29:) sic Gedeon, Barac, Samson, Jephthe, Samuel, David et alii, (Hebræor. xi, 32.)

QUÆSTIO II.

Quæ fuerint leges belli à Deo præscripta in veteri Testamento?

1. Respondeo: Erant variæ. Nam quædam obligabant, quando castra erant movenda de loco in locum; aliæ, quando eundem ad prælium; aliæ, quando jam inchoandum prælium; aliæ, quando civitas obsidenda; aliæ, quando obsidio continuabatur; aliæ denique, quando victoria parta.

2. Primò igitur, quando castra erant movenda, obligabat hæc lex: Num. x, 2: «Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra. Cumque increpueris tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostium Tabernaculi fœderis. Si semel clangueris, venient ad te principes, et capita multitudinis Israel. Si autem prolixior atque concisus clangor increpuerit, movebunt castra primi, qui sunt ad orientalem plagam: in secundò autem sonitu, pari ululatu tubæ, levabunt tentoria, qui habitant ad meridiem: et juxta hunc modum reliqui facient, ululantibus tubis in profectionem. Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, et non concisè ululabunt. Filii autem Aaron, Sacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimum semper in generationibus vestris.»

3. Hæ tubæ debeant esse argenteæ, tum propter reverentiam divini cultus, tum ut essent magis sonore. Serviebant autem ad varios usus: 1, ad convocandum populum ad concionem juxta ostium Tabernaculi: 2, ad convocandos principes ad consultationem: 3, ad movenda castra; quæ tria patent ex citato textu: 4, ad bellum: 5, ad festa et sacrificia. Hæc duo patent ex textu sequenti in eodem capite. Debebant autem inflari à Sacerdotibus. Et ex modo inflandi constabat, in quem usum inflarentur: ex textu colligitur.

4. Secundò, quando eundem erat ad prælium, triplex lex obligabat: Prima, Num. x, 9: «Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes, qui dimicant adversum vos, clangetis ululantibus tubis, et erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, ut eruamini de manu inimicorum vestrorum.» Secunda, Deut. xxiii, 9: «Quando egressus fueris adversus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala,» idest ab omni peccato; ut à scortatione, ebrietate, rapinis, juramentis, blasphemis, duellis, æmulationibus, itemque ab omni immunditia legali. Tertia, Deut. xx, 5: «Duces per singulas turmas, audiente exercitu, proclamabunt: Quis est homo, qui ædificavit domum novam, et non dedicavit eam? Vadat, et revertatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello, et alius dedicet eam. Quis est homo, qui plantavit vineam, et necdum fecit eam esse communem, de qua vesci omnibus liceat? Vadat, et revertatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello, et alius homo ejus fungatur officio. Quis est homo, qui despondit uxorem, et non accepit eam? Vadat, et revertatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello, et alius homo accipiat eam.» Itaque, ut summam dicam, quando ibatur ad prælium, hæc tria debebant servari: 1. Inflandæ erant tubæ per modum ululatus ad implorandum à Deo subsidium: 2. Omnes debebant esse puri à peccato et immunditia legali: 3. Non admittebantur pavidi, sponsi, novam domum aut vineam ædificantes.

5. Tertio, quando jam prælium erat inchoandum, servabatur hæc lex, Deuteronomii xx, 2: «Appropinquante jam prælio, stabit Sacerdos ante aciem, et sic

loquetur ad populum: Audi Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis, non pertimescat cor vestrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos: quia Dominus Deus vester in medio vestri est, et pro vobis contra adversarios dimicabit, ut eruat de periculo.» Magna consolatio.

6. Quarto, quando civitas erat obsidenda, dabatur hæc lex: Deuteronomii xx, 10: «Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit, et aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, salvabitur, et serviet tibi sub tributo. Sin autem fœdus inire noluerit, et cœperit contra te bellum, oppugnabis eam. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne, quod in ea generis masculini est, in ore gladii, absque mulieribus et infantibus, jumentis et cæteris quæ in civitate sunt. Omnem prædam exercitui divides, et comes des spoliis hostium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi. Sic facies cunctis civitatibus, quæ à te procul valdè sunt, et non sunt de his urbibus, quas in possessionem accepturus es. De his autem civitatibus, quæ dabuntur tibi, nullum omninò permittes vivere: sed interficies in ore gladii, Hethæum videlicet, et Amoræum, et Chananzæum, Pherezæum, et Hevæum, et Jebusæum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus: ne fortè doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt diis suis, et peccetis in Dominum Deum vestrum.»

7. Quintò, quando obsidio civitatis continuabatur, debebat servari hæc lex: Deuteronomii xx, 19: «Quando obsederis civitatem multo tempore, et munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non succides arbores, de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, et non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si quæ autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, et in cæteros apta usus, succide, et instrue machinas, donec capias civitatem, quæ contra te dimicat.»

8. Sextò, quando victoria erat parta, ordinariè non licebat occidere innocentes, ut mulieres, infantes et pe-

cora. Hoc colligitur ex dictis Deuteronomii xx, 13: «Per-
cuties omne, quod in ea generis masculini est, in ore
gladii, absque mulieribus, et infantibus, et jumentis.»
Non obstante hac lege ordinaria, mandabat aliquando
Deus, ut etiam mulieres, infantes et jumenta interficerentur, ut 1 Reg. xv, 3: «Vade, et percute Amalec, et
demolere universa ejus. Non parcas ei, sed interfice à
viro usque ad mulierem, et parvulum atque lactentem,
bovum, et ovem, camelum, et asinum.» Aliquando et
omnes mulieres, exceptis puellis et virginibus, Num.
xxx, 17: «Cunctos interficite, quidquid est generis mas-
culini, etiam in parvulis: et mulieres, quæ noverunt
viros in coitu, jugulate: puellas autem, et omnes sæ-
minas virgines reservate vobis.» In his et similibus ca-
sibus, Dei jussio pro lege est, ut ex Augustino notat Se-
rarius in cap. 6, Josue, q. 36.

9. Quæres, quid Deus promiserit judæis, si servarent
has leges bellicas? Respondeo: Hæc duo: Primò, «per-
sequemini inimicos vestros, et corruent coram vobis:»
(Levit. xxvi, 7.) Secundò, «persequentur quinque de
vestris centum alienos: Et centum de vobis decem mil-
lia: cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro:»
(Ibidem vers. 8.) Si autem non servarent, minatus est
contrarium: «ponam faciem meam contra vos, et cor-
ruelis coram hostibus vestris, et subjiciemini his, qui
oderunt vos: fugietis, nemine persequente:» (Ibidem
vers. 17 et seqq.) Vide, plura Deut. xxviii, v. 7 et 25.

10. Hinc discant christiani, quomodo se gerere de-
beant in bello. Tametsi enim quadam ex supra dictis lé-
gibus fuerint cæremoniales, quæ jam abrogatæ sunt; ta-
men aliquæ erant morales, quæ nunquam abrogantur,
sed æquè nunc obligant christianos, ac olim judæos obli-
gabant. Cujusmodi sunt hæ: 1, ut sint puri ab omni pec-
cato: 2, ut servent ordinem præscriptum in castris: 3, ut
confidant in Deum, et ab ipso petant subsidium: 4, ut
parcant innocentibus, quantum fieri potest: 5, ut offer-
rant prius pacem, antequam illum bello offensivo inva-
dant. Si servarentur hæ leges à christianis, felicius pug-
narent contra hostem, quam hactenùs pugnarunt. At raro
servantur. Nam multi inter milites, ac duces solent esse

scortatores, ebriosi, blasphemæ, raptores, et similibus
flagitiis inquinati, qui merito à Deo deseruntur, et infe-
liciter rem gerunt.

QUESTIO III.

Quæ fuerit justa causa gerendi bellum in veteri Testamento?

1. Suppono justam causam indicendi bellum, gene-
ratim loquendo, esse gravem injuriam, quæ alicui prin-
cipi aut reipublicæ vel imminet, vel facta est. Si immi-
net, ut impediatur per bellum defensivum jure defensio-
nis. Si facta est, ut vel resarciatur per bellum offensi-
vum jure justitiæ commutativæ; vel vindicetur jure justitiæ
vindictivæ. Vide Augustinum q. 10 super Josue, D.
Th. q. 4, art. 4, Molinam de jure et justitia disp. 102.

2. Hoc posito, quæstio est, quænam fuerint speciales
causæ belli in veteri Testamento; vel, propter quas inju-
rias legitime indicta fuerint bella in veteri Testamento?
Respondeo: Ex Scriptura colliguntur hæ causæ: Prima
publica principis contumelia. Sic David movit bellum
contra Hanon regem ammonitarum, eò quòd nuncios à
Davide missos affecisset magna ignominia, quæ descri-
bitur 2 Regum x, 4 his verbis: «Tulit itaque Hanon
servos David, rasisque dimidiam partem barbæ eorum,
et præcidit vestes eorum medias usque ad nates, et di-
misit eos.»

Secunda rebellio subditorum. Sic enim David suscepit
bellum contra Seba filiorum Bochri; qui cum quibus-
dam aliis separaverat se à Davide, legitimo suo rege:
(2 Reg. xx, 4.)

Tertia defensio malefactorum, ne justè puniantur. Sic
filii Israel pugnaverunt contra benjamitas, eò quòd nol-
lent tradere quosdam ex sua tribu, qui nefandum flagi-
tium perpetraverant, quin eos potius defendebant: (Ju-
dic. xx, 4.)

Quarta suppetiæ inimicis latæ. Sic David percussit vi-
ginti duo millia virorum de Syria Damasci, quia suppe-
tias tulerant Adarezer regi Soba: (2 Reg. viii, 5.)

Quinta negatio innoxii transitus per alienam terram,

quæ jure naturali negari non potest. Sic israelita indixerunt bellum Arad regi chananæo, eò quòd negaret illis transitum per suam provinciam: (Numer. xxi, 4.)

Sexta violatum fœdus. Sic rex Joram indixit bellum regi Moab, qui nolebat illi solvere centum millia ovium, quæ ex antiquo fœdere tenebatur solvere: (4 Reg. iii, 5.)

Septima idololatria subditorum. Sic Moyses cum filiis Levi bello aggressus est filios Israel, et interfecit triginta tria millia hominum, proptereà quod aureum vitulum adorassent: (Exod. xxxii, 26.)

QUESTIO IV.

An judæi potuerint bellum gerere contra judæos?

1. Ratio dubitandi est, quia quando Roboam rex cum domo Juda et Benjamin voluit bellum gerere contra domum Israel, (qui omnes ex utraque parte erant judæi) dixit illis Deus per Prophetam: «Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros, filios Israel:» (3 Regum xii, 24.) Et tamen Roboam habuit legitimam causam indicendi bellum, quia volebat subditos rebelles ad obedientiam revocare. Ergo quod prohibitus fuerit gerere bellum, non erat alia causa, quam quia volebat illud gerere contra judæos, fratres suos.

2. Sed contrarium faciliè probari potest ex dictis. Primò, exemplo Moysis et Levitarum, qui pugnarunt contra fratres suos propter peccatum idololatriæ commissum. (Exod. xxxii, 26.) Secundò, exemplo filiorum Israel, qui communi consensu, et consulto prius Deo, pugnarunt contra benjaminitas, et totam fere ipsorum tribum exterminaverunt: (Judicum xx per totum.) Tertio, exemplo Davidis, qui pugnavit contra subditos rebelles: (2 Regum xx, 4.) Accedit ratio, quia si judæi contra judæos non potuissent bellum gerere, non potuissent inter illos conservari justitia, nec injuria vindicari. Nam sæpè contigit, ut injuria ab una parte illata, non possit vindicari, nisi bello: et si non vindicaretur, nulla servaretur justitia in communitate, quod est absurdum. Denique conditiones illæ, quæ efficiunt, ut bellum sit justum et legitimum,

tàm benè reperiri possunt inter homines ejusdem gentis, quàm inter extraneos.

3. Nec obstat exemplum Roboam. Nam is non est justus cessare à bello, ex eo præcisè quod illud suscepisset contra fratres suos, sed ex eo, quod vellet illos ad suum regnum reducere, quod erat contra Dei ordinationem: nam Deus volebat regnum Salomonis propter ipsius peccata in duas partes dividere, et majorem partem dare Jeroboam servo Salomonis, minorem verò relinquere Roboam filio Salomonis. Roboam autem nitebatur totum regnum solus obtinere, et omnes, qui adhærebant Jeroboam, ad se reducere. Et quia hoc volebat perficere armata manu, monitus est à Deo, ut à cœpto desisteret: (3 Regum xii, 11 et sequentibus.)

QUESTIO V.

An judæi potuerint bellum gerere contra quosvis gentiles?

1. Respondeo: Poterant, servatis conditionibus supra positis. Nam si gentiles, quicumque tandem illi fuissent, vel injustè invasissent judæos, vel gravem aliquam injuriam irrogassent, poterant ipsi se defendere, et illatam injuriam vindicare. Sic fecerunt contra chananæos, amorrhæos et madianitas tempore Moysis. Sic contra habitatores Jericho, et Hai, et vicinarum civitatum tempore Josue. Sic contra syros, madianitas, amalecitas, ammonitas, philistæos, syros, arabes, æthiopes, moabitas, idumæos tempore Regum. Sic contra Antiochum, Appolonium, Nicanorem, Lysiam, Gorgiam, Bacchidem, Tryphonem, Alexandrum tempore Machabæorum. Et ratio est, quia sicut homo privatus, jure naturali, potest se legitime defendere contra quemcumque injustum invasorem, aut injuriantem; ita etiam princeps, vel respublica potest.

2. Dices: Deus per Prophetam prohibuit judæis, ne susciperent bellum contra Nabuchodonosorem regem Babylonis, sed sponte se illi subjicerent: (Jerem. xxvii, 12.) Respondeo: Verum est, quia judæi non poterant justo bello, de quo hic agimus, contra regem illum pug-

nare: idque ex duplici capite: Primò, quia Deus dederat Nabuchodonosori regnum Juda, et omnia regna vicina: (Jerem. xxvii, 6.) Ergo nec judæi, nec vicini populi poterant justo bello hanc donationem impedire. Secundò, quia judæi propter sua peccata meriti erant hanc pœnam, ut servirent Nabuchodonosori: et nisi vellent sponte eam subire, futurum erat, ut graviolem pœnam sustinere cogèrentur: (Ibidem versu 12.) Ergo non poterant justo titulo reluctari.

QUÆSTIO VI.

An judæi in bello potuerint implorare auxilium à gentilibus et infidelibus?

1. Aliqui affirmant, quia Asa rex Juda imploravit auxilium Benadad regis Syriæ in bello contra regem Israel: (2 Paralip. xvi, 2.) Similiter Judas Machabæus iniit fœdus cum romanis gentilibus, ut in bello se mutuo juvarent: (1 Machab. viii, 4.)

2. Alii negant, quia Deus severè prohibuit judæis, ne contraherent fœdus et amicitiam cum infidelibus. Et graves pœnas comminatus est, nisi obtemperarent: (Deuteron. vii, 2, et Josue xxiii, 12, et Judic. ii, 2.) Et quia non obtemperarunt, puniti sunt. Nam Deus permisit illos à gentilibus opprimi, et in servitutem redigi, ut patet ex libro Judicum, et lib. 4 Regum, et libro Tobia, Esther, Prophetarum. Sed distinguendum est juxta sequentes conclusiones.

3. Prima conclusio: Per se, et ex natura rei licitum est in bello justo implorare auxilium infidelium, etiam contra fideles. Ita Dominicus Bannes in 2, 2, q. 40, art. 1, dub. 3, et alii ab eo citati. Ratio est, quia infideles possunt ex se suscipere justum bellum contra quoscumque hostes: ergo possunt etiam alios juvare in justo bello contra quoscumque hostes: ergo licitum est ab iis petere, ut nos juvent in justo bello. Et confirmatur: 1. Quia actus justitiæ, loquendo præcisè ex natura rei, potest ab omnibus tam fidelibus, quam infidelibus exerceri: at gerere justum bellum, vel juvare in justo bello est actus

justitiæ: ergo potest ab omnibus exerceri. 2. Quia in justo bello licitum est uti subsidio equorum, elephantorum, et aliorum brutorum animalium: ergo etiam hominum infidelium. 3. Licitum est in justo bello præbere auxilium infidelibus contra fideles: ergo etiam licitum est ab eis petere auxilium, cum sit par ratio. Antecedens patet exemplo Davidis, qui auxilium præbuit Achis regi philistinorum contra populum Israel: (1 Reg. xxviii, et xxix.) Videatur ibidem Abulensis cap. 48, quæst. 5.

4. Secunda conclusio: Nihilominus judæi triplici titulo prohibebantur inire fœdus cum infidelibus: Primò ratione periculi subversionis; quia periculum erat, ne ex tali fœdere et societate desererent cultum Dei, et fierent idololatræ: (Exodi xxxiv, 12, et Deuter. vii, et alibi.) Secundò ratione periculi perfidiæ ex parte infidelium. Nam infideles sæpè non servabant pacta cum judæis inita. Non servavit rex Moab: (4 Reg. iii, 5.) Nec Demetrius: (1 Machab. xi, 53.) Nec Tryphon: (1 Machab. xii, 48.) Nec Ptolomæus: (1 Machab. xvi, 16.) Nec multi alii. Tertio ratione scandali, quod erat duplex: Unum, quia qui in bello petebant auxilium ab infidelibus, videbantur fiduciam suam in illis potius ponere, quam in Deo: quod, quia erat contra legem Dei, erat scandalosum. Et hoc nomine reprehensus fuit Asa rex Juda, qui à Benadad rege Syriæ petiverat auxilium juxta illud 2 Paral. xvi, 7: «Venit Hanani Propheta ad Asa regem Juda, et dixit ei: Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, et non in Domino Deo tuo, idcirco evasit Syriæ regis exercitus de manu tua.» Alterum, quia sicut erant socii et fautores infidelium in bello, etiam putabantur esse socii, et fautores in impietate, quod æquè erat scandalosum. Unde dictum est Josaphat regi Juda, qui auxilium præbuerat impio regi Achab: 2 Paralip. xix, 2: «Impio præbes auxilium, et his, qui oderunt Dominum, amicitia jungeris: et idcirco iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eò quòd abstuleris lucos de terra Juda.»

QUÆSTIO VII.

Quinam judæorum reges, aut principes feliciter gesserint bellum?

1. Respondeo: Illi potissimum, qui servarunt leges belli à Deo præscriptas, et maximè, qui spem suam ponebant in Deo et ab eo subsidium petebant. Sic fecerunt Moyses, Josue, Othoniel, Aod, Barac, Gedeon, Jephthe, Samson. Sic fecit rex David, quando consulto prius Deo, pugnavit contra hostes. Sic Abia rex Juda, quando pugnavit contra Jeroboam regem Israel, totam suam fiduciam collocavit in Deo: (2 Paralipom. xiii, 4 et sequentibus.) Sic Josaphat rex Juda, qui omnibus in circuitu hostibus erat terrori, quia Deus pugnavat pro ipso: (2 Paralipomenon xvii, 3 et 40.) Sic Ezechias, quando obsessus à Sennacherib rege assyriorum cum ingenti exercitu, oravit Dominum pro liberatione, et obtinuit. Nam Angelus Domini missus in castra assyriorum, una nocte percussit centum octoginta quinque millia hostium: (2 Paralipom. xxxii, 20, et 4 Reg. xix, 35.) Sic Machabæi, quorum bella et victoriæ describuntur in libris Machabæorum. Illi verò infeliciter pugnarunt, qui neglecto Deo, confidebant in multitudine, et potentia suorum exercituum.

QUÆSTIO VIII.

Quid in lege Mosaica statutum fuit de munditia castrorum?

1. Generalis lex hæc Deuter. xxii, 44: «Sint castra tua sancta, et nihil in eis appareat scditatis.» Ratio additur: «Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum, ut eruat te, et tradat tibi inimicos tuos.» Speciatim verò statuta fuerunt hæc tria: Primò: «Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, et non revertetur, priusquam ad vesperam lavetur aqua: et post solis occasum regredietur ad castra:» (ibidem vers. 40.) Secundò: «Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita

naturæ, gerens paxillum in balteo, cumque sederis, foedies per circuitum, et egesta humo operies, quo relevatus es,» (ibidem vers. 42.) Tertio: «Præcipe filiis Israel, ut ejiciant de castris omnem leprosum, et qui pollutus est super mortuo:» (Num. 5.)

2. Igitur castra debebant esse munda à pollutione, et semine, et stercore, et lepra, et immunditia legali ex mortuo contracta. Idque duplici de causa: Primò propter Arcam Dei, quæ erat in medio castrorum, in qua Deus dicebatur habitare. Secundò ad conservandam in castris valetudinem. Quæres, an ista lex semper obligaverit judæos? Abulensis putat tunc solum obligasse, quando judæi erant in deserto, non autem postea, quando habitabant in terra promissionis. Nihilominus Esseni, de quibus supra cap. 10 dictum est, dicuntur etiam in Judæa observasse eandem legem, ut refert Josephus lib. 2 de bello Judaico cap. 7. Erant enim valde studiosi legis et puritatis. Vide Cornelium in cap. 23 Deuteronomii.

CAPUT XVIII.

DE FURTO ET USURA.

1. Duo quæri possunt: 1. Quæ fuerint leges circa furtum? 2. An usura judæis fuerit licita, necne? Ad prius sic respondeo: Principalis lex circa furtum fuit hæc: *Non furtum facies*: (Exodi xx, vers. 45.) Ad hanc revocari debent sequentes:

Prima, non decipiet unusquisque proximum suum: (Levit. xix, 41.)

Secunda, viduæ et pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, clamabunt ad me, et ego exaudiam eos, percutiamque vos gladio, et erunt uxores vestræ viduæ, filii vestri pupilli: (Exod. xxii, 22, et Deuteron. x, 48.)

Tertia, nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura: (Levit. xix, 35.)

Quarta, statera justa, et æqua sint pondera: justus modius, æquusque sextarius: (ibidem vers. 36.)

Quinta, non habebis in sacco diversa pondera, majus et minus: nec erit in domo tua modius major et minor. Pondus habebis justum et verum, et modius æqualis et verus erit tibi: (Deut. xxv, 13.)

Sexta, non assumes et transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua: (Deuteron. xix, 14.)

Septima, non facies, quod iniquum est, nec injuste judicabis. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Juste judica proximo tuo: (Levitic. xix, 15.)

Octava, qui percusserit animal, reddet vicarium, idest, animal pro animali: (Levit. xxiv, 18.)

Nona, si quis furatus fuerit bovem, aut ovem, et occiderit aut vendiderit; quinque boves pro uno restituet, et quatuor oves pro una ove: (Exodi xxii, 4.)

Decima, si vivens bos, aut ovis, aut asinus apud eum inventus fuerit, duplum restituet: (ibidem vers. 4.)

Undecima, si non habuerit, quod pro furto reddat, ipse vendetur: (ibid. vers. 3.)

Duodecima, occidens furem nocturnum, innocens habeatur: occidens furem diurnum, occidatur: (ibidem vers. 2.)

Decimatertia, qui damnum fecerit proximo suo, confitebitur peccatum suum, et compensabit damnum; et insuper addet quintam partem: (Num. v.)

Decimaquarta, si læserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit jumentum suum, ut depascatur aliena, quidquid optimum habuerit in agro suo, vel in vinea, pro damni æstimatione restituet: (Exod. xxii, 5.)

Decimaquinta, si egressus ignis invenerit spicas, et comprehenderit acervos frugum, sive stantes segetes in agris, redimet damnum, qui ignem succenderit: (ibidem vers. 6.)

Decimasexta, plagiarius, qui furatur hominem ut vendat, occidatur: (Deut. xxiv, 7.)

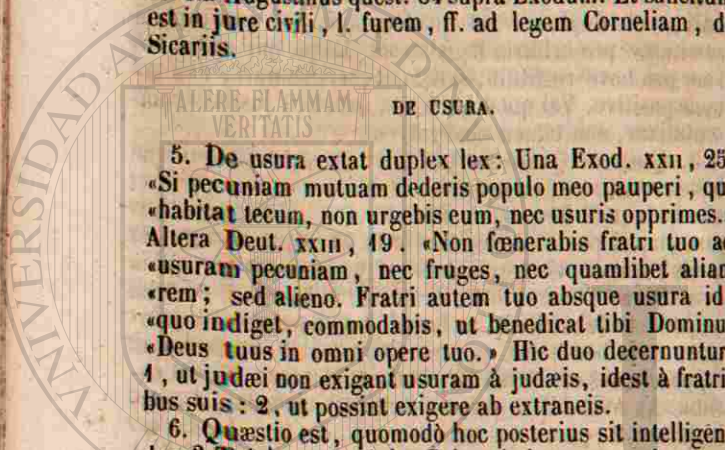
2. Dices: Aliquæ ex illis legibus videntur inter se pugnare, ut octava, nona et decima. Nam octava præcipit simplum restitui: nona quadruplum aut quintuplum: decima duplum. Respondeo: Non pugnant, sed discre-

pant. Primò, quia octava est moralis, sumpta ex jure naturali: reliquæ duæ sunt judiciales, sumptæ ex libera voluntate legislatoris. Deinde octava præcipit, quod jure naturali debitum est: reliquæ duæ, quod per modum liberæ pœnæ à judice vel legislatore imponi potest. Juxta octavam, qui furatur bovem, tenetur jure naturali illum restituere. Juxta reliquas tenetur jure positivo pœnali, vel duplum, vel quadruplum, vel quintuplum restituere pro arbitrio legislatoris. Itaque qui unum bovem pro bove restituit, satisfacit juri naturali, non tamen positivo. Vel quod idem est, satisfacit justitiæ commutativæ, non tamen vindictivæ.

3. Quæres: Quare sur pro uno bove debuerit quinque boves restituere, et pro una ove quatuor tantum oves, et non quinque? Respondet Theodoretus, quia majus furtum majori pœna plectendum est: at majus furtum est bovis, quam ovis, quia bos est majoris pretii, quam ovis. Divus Thomas in 4, 2, quæst. 105, art. 2 ad 9 sic respondet: Jubet Deus, ut fur pro uno bove reddat quinque, quia bos habet quinque utilitates: 1, immolatur: 2, pascit nos carne sua: 3, arat: 4, dat lac: 5, dat corium. At ovis adfert quatuor tantum commoda: 1, immolatur: 2, pascit nos sua carne: 3, dat lac: 4, dat lanam. Alii addunt mysticam causam: quia bos significat doctorem populi; ovis discipulum et auditorem. At gravius punitur, qui aufert, vel pervertit doctorem, quam qui auditorem. Ita Rabanus Exodi xxii, vers. 4. Quæ omnia probabilia sunt. Vera causa est, quia Deo, qui est supremus legislator, ita placuit.

4. Quæres 2: Quare furem nocturnum licebat occidere, non autem diurnum? Respondeo: Ob has causas: 1, quia non constat, an fur nocturnus veniat tantum ad furandum, an etiam ad occidendum. Et quia præsumitur ad utrumque venire, occidi poterat in veteri Testamento: 2, quia noctu agnosci non potest, et ideo is, qui damnum patitur, non potest eum postea in judicio accusare, et rem suam repetere: 3, quia nocturnus non potest tam citò, ac facile deprehendi, ac diurnus. Nam nocte omnes dormiunt, ac proinde pater familias non potest statim habere famulos paratos, qui furem apprehendant; secus

et de die. Eandem distinctionem furis diurni, ac nocturni, quoad ejus occisionem, habet Augustinus, et ex eo translata est in jus Canonicum, Extravag. de homicidiis, cap. Si perfodiens. Notandum tamen est, si fur diurnus non tantum furaretur, sed etiam gladio, vel armis vellet tueri suum furtum, licere etiam illum occidere. Ita Augustinus quest. 84 supra Exodum. Et sancitum est in jure civili, l. furem, ff. ad legem Corneliam, de Sicariis.

ALERE PLAMMAM VERITATIS DE USURA.

5. De usura extat duplex lex: Una Exod. xxi, 25: «Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum, nec usuris opprimes.» Altera Deut. xxiii, 19. «Non sœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem; sed alieno. Fratri autem tuo absque usura id, quo indiget, commodabis, ut benedict tibi Dominus: Deus tuus in omni opere tuo.» Hic duo decernuntur: 1, ut judæi non exigant usuram à judæis, idest à fratribus suis: 2, ut possint exigere ab extraneis.

6. Quæstio est, quomodo hoc posterius sit intelligendum? Triplex est opinio: Prima judæorum, qui putant sibi concessum esse à Deo, ut à quolibet extraneo possint usuram exigere sine peccato. Ac proinde, etiam hoc tempore se non peccare, exigendo usuram à christianis et gentilibus. Altera quorundam theologorum, qui asserunt judæis non quidem concessum, sed tamen permissum esse, ut exigant usuram ab extraneis propter durtiam cordis ipsorum. Ac proinde ipsos quidem peccare usuram exigendo, non tamen per legem Mosaicam puniri. Ratio illorum est, quia usura absolutè, et sine ulla distinctione fratris, vel extranei mala et prohibita est, ut patet Psalm. xiv, 5, et Psal. liv, 42, et Ezech. xviii, 8. Ergo non potuit licitè concedi judæis. Potuit tamen permitti, tamquam minus malum ad vitandum majus malum, ne scilicet suos fratres per usuram exhaurirent. Ita D. Thom. in 2, 2, quæst. 78, art. 4 ad 2, et multi alii. Tertia est judæis non tantum permissum, sed

etiam concessum fuisse exigere usuram à vicinis hostibus, nempe chananæis, amorrhæis, amalecitis; ita ut exigendo non peccarent. Ratio est, quia Deus concesserat illis, ut occiderent vicinos hostes, et eorum bona diriperent. Itaque sicut non peccabant occidendo amorrhæos et chananæos in bello, ita non peccabant accipiendo illorum pecuniam per usuram. Ita Conradus quæst. 24 de contractibus, Medina quæst. 4 de usura, et apertè D. Ambrosius lib. de Tobia cap. 45, ubi inter cætera sic ait: «Cui jure inferuntur arma, huic legitime indicantur usuræ.» Item: «Ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere.» Item: «Ubi jus belli, ibi etiam jus usuræ.» Hæ duæ posteriores opiniones sunt probabiles; prima manifestè falsa.

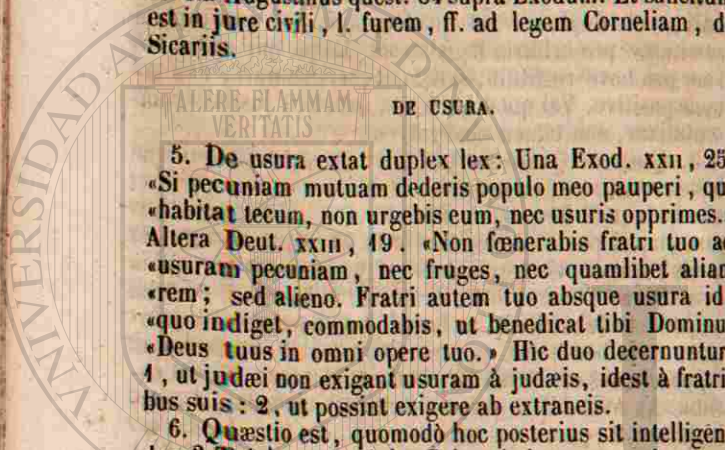
CAPUT XIX.

DE HOMICIDIO, ET CIVITATIBUS REFUGII.

1. Homicidium est duplex: Unum voluntarium quod culpabiliter, alterum involuntarium, quod sine culpa committitur. De priori hic agam. Posterius pertinet ad civitates refugii, de quibus paulò post. Igitur de homicidio voluntario extat una lex moralis: Exodi xx, 43: «Non occides.» Et una cæremonialis: Deut. xxi, 4: «Si inventum fuerit cadaver hominis occisi in agro, seniores urbis vicinæ adducent vitulam ad vallem asperam, ibique eam mactabunt, ac super eam tenebunt manus suas, et dicent: Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt. Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, et ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reatus sanguinis. Tu autem alienus eris ab innocentis cruore, qui fusus est, cum feceris, quod præcepit Dominus.» Videantur Interpretes illius loci.

2. Judiciales sunt plures. Prima: «Qui percusserit, et occiderit hominem, morte moriatur.» (Levit. xxiv, 17.) Secunda: «Non accipietis pretium ab eo, qui reus

et de die. Eandem distinctionem furis diurni, ac nocturni, quoad ejus occisionem, habet Augustinus, et ex eo translata est in jus Canonicum, Extravag. de homicidiis, cap. Si perfodiens. Notandum tamen est, si fur diurnus non tantum furaretur, sed etiam gladio, vel armis vellet tueri suum furtum, licere etiam illum occidere. Ita Augustinus quest. 84 supra Exodum. Et sancitum est in jure civili, l. furem, ff. ad legem Corneliam, de Sicariis.

DE USURA.

5. De usura extat duplex lex: Una Exod. xxi, 25: «Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum, nec usuris opprimes.» Altera Deut. xxiii, 19. «Non sœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem; sed alieno. Fratri autem tuo absque usura id, quo indiget, commodabis, ut benedict tibi Dominus: Deus tuus in omni opere tuo.» Hic duo decernuntur: 1, ut judæi non exigant usuram à judæis, idest à fratribus suis: 2, ut possint exigere ab extraneis.

6. Quæstio est, quomodo hoc posterius sit intelligendum? Triplex est opinio: Prima judæorum, qui putant sibi concessum esse à Deo, ut à quolibet extraneo possint usuram exigere sine peccato. Ac proinde, etiam hoc tempore se non peccare, exigendo usuram à christianis et gentilibus. Altera quorundam theologorum, qui asserunt judæis non quidem concessum, sed tamen permissum esse, ut exigant usuram ab extraneis propter durtiam cordis ipsorum. Ac proinde ipsos quidem peccare usuram exigendo, non tamen per legem Mosaicam puniri. Ratio illorum est, quia usura absolutè, et sine ulla distinctione fratris, vel extranei mala et prohibita est, ut patet Psalm. xiv, 5, et Psal. liv, 42, et Ezech. xviii, 8. Ergo non potuit licitè concedi judæis. Potuit tamen permitti, tamquam minus malum ad vitandum majus malum, ne scilicet suos fratres per usuram exhaurirent. Ita D. Thom. in 2, 2, quæst. 78, art. 4 ad 2, et multi alii. Tertia est judæis non tantum permissum, sed

etiam concessum fuisse exigere usuram à vicinis hostibus, nempe chananæis, amorrhæis, amalecitis; ita ut exigendo non peccarent. Ratio est, quia Deus concesserat illis, ut occiderent vicinos hostes, et eorum bona diriperent. Itaque sicut non peccabant occidendo amorrhæos et chananæos in bello, ita non peccabant accipiendo illorum pecuniam per usuram. Ita Conradus quæst. 24 de contractibus, Medina quæst. 4 de usura, et apertè D. Ambrosius lib. de Tobia cap. 45, ubi inter cætera sic ait: «Cui jure inferuntur arma, huic legitime indicantur usuræ.» Item: «Ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere.» Item: «Ubi jus belli, ibi etiam jus usuræ.» Hæ duæ posteriores opiniones sunt probabiles; prima manifestè falsa.

CAPUT XIX.

DE HOMICIDIO, ET CIVITATIBUS REFUGII.

1. Homicidium est duplex: Unum voluntarium quod culpabiliter, alterum involuntarium, quod sine culpa committitur. De priori hic agam. Posterius pertinet ad civitates refugii, de quibus paulò post. Igitur de homicidio voluntario extat una lex moralis: Exodi xx, 13: «Non occides.» Et una cæremonialis: Deut. xxi, 4: «Si inventum fuerit cadaver hominis occisi in agro, seniores urbis vicinæ adducent vitulam ad vallem asperam, ibique eam mactabunt, ac super eam tenebunt manus suas, et dicent: Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt. Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, et ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reatus sanguinis. Tu autem alienus eris ab innocentis cruore, qui fusus est, cum feceris, quod præcepit Dominus.» Videantur Interpretes illius loci.

2. Judiciales sunt plures. Prima: «Qui percusserit, et occiderit hominem, morte moriatur.» (Levit. xxiv, 17.) Secunda: «Non accipietis pretium ab eo, qui reus

est sanguinis, statim et ipse morietur:» (Numeror. xxxv, 31.)

Tertia: «Qui irrogaverit maculam cuilibet civium suorum; sicut fecit, sic fiet ei: Fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet. Qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogetur:» (Levit. xxiv, 19.)

Quarta: «Qui percusserit servum suum, vel ancillam virga, et mortui fuerint in manibus ejus, criminis reus erit. Sin autem uno die, vel duobus supervixerint, non subjacebit pœna, quia pecunia illius est;» q. d.: Emit eos sua pecunia: (Exod. xxi, 20.)

Quinta: «Si rixati fuerint viri, et percusserit quis mulierem prægnantem, et abortum quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subjacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit, et arbitri judicaverint. Sin autem mors ejus fuerit subsecuta, reddet animam pro anima:» (Ibid. v. 22.)

Sexta: «Si percusserit quis oculum servi sui aut ancilla, et luscus eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo, quem eruit:» pari modo si dentem ejus excusserit: (Ibid. v. 26.)

Septima: «Facies murum tecti per circuitum, ne quis ex eo labatur, sisque sanguinis reus:» (Deut. xxii, 8.)

Octava: «Si quem Judices plagis dignum judicent, pro mensura delicti erit et plagarum modus:» sed numerum quadragenarum non excedet: (Deut. xxv, 2.)

Nona: «Qui percusserit hominem, volens occidere, morte moriatur:» (Exod. xxi, 12.)

Decima: «Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille surrexerit, et ambulaverit foris, innocens erit qui percusserit: ita tamen, ut operas, et impensas in medicos restituat:» (Ibidem, vers. 48.)

DE CIVITATIBUS REFUGII.

3. Levitæ et Sacerdotes, ut cap. 7, q. 6, num. 3 dictum est, habebant quadraginta octo civitates sibi deputatas. Ex illis, sex erant civitates refugii, ad quas,

tamquam ad asyllum, confugere poterant illi, qui sine sua culpa homicidium commiserant: (Josue xx, 4, et Numer. xxxv, 41.) Erant autem hæ civitates refugii: 1 Cedes in Nephtali, 2 Sichem in Ephraim, 3 Hebron in Juda, 4 Bosor in Ruben, 5 Ramoth in Galaad, 6 Gaulon in Manasse. Tres primæ citrà, reliquæ trans Jordanem: (Josue xx, 7.) Omnes æquali spatio inter se distabant: (Deut. xix, 7.) Omnes sitæ erant in montibus, ut eminus videri possent, excepta Bosor, quæ sola erat in plano, sed tamen patente loco et conspicuo: (Josue xx, 8.) Hic aliqua notanda sunt.

4. Primò ad unam ex his civitatibus, tanquam ad asyllum poterat confugere homicida, et coram senioribus illius loci, qui omnes erant Levitæ et Sacerdotes, probare suam innocentiam, id est, se sine sua culpa homicidium fecisse juxta illud Josue xx, 2: «Separate urbes fugitivorum, ut confugiat ad eas quicumque animam percusserit nescius, et possit evadere iram proximi, qui ultor est sanguinis. Cum ad unam harum confugerit civitatum, stabit ante portam civitatis, et loquetur senioribus urbis illius ea, quæ se comprobent innocentem: sicque suscipient eum, et dabunt ei locum ad habitandum.»

5. Secundò debebat in aliqua istarum civitatum, ad quam confugerat, manere usque ad mortem summi Pontificis. Quod si ante mortem Pontificis inventus fuisset extra civitatem refugii, poterat interfici à propinquis illius, quem interfecerat: (Num. xxxv, 25.)

6. Tertio præter sex civitates refugii erat aliud asyllum, ad quod confugere poterant homicidæ, nempe altare et Tabernaculum. Eo confugit Joab, qui occiderat Abner et Amasam: (3 Reg. ii, 28:) «Fugit Joab in Tabernaculum Domini, et apprehendit cornu altaris.» Sed quia non erat innocens, jussu Salomonis interfectus est, nec profuit illi asyllum, ad quod confugerat: (ibid. vers. 34.) Erat enim lex lata, ut homicida voluntarius abstraheretur ab asylo, et interficeretur: Exod. xxi, 14: «Si quis per industriam occiderit proximum suum et per insidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur.»

7. Quarto sicut judæi poterant perfugere ad asyllum,

sic etiam advenæ et peregrini: (Num. xxxv, 13.) Disputant interpretes, an quilibet advenæ et peregrini, etiam gentiles? Afirmant Masius, et Magalianus in cap. 20 Josue. Negant Abulensis, et Serarius ibidem, asserentes advenas et peregrinos ad judaismum conversos, id est proselytos, non autem gentiles et in gentilismo manentes, habuisse hoc privilegium. Nota. Judæi ex genere habebant quædam privilegia propria, quibus carebant proselyti; quædam communia cum proselytis. Propria erant hæc tria: Primum, servus genere judæus anno septimo et quinquagesimo fiebat liber; non autem proselytus: (Levit. xxiv, 39 et sequentibus.) Secundum, judæi gaudebant privilegio remissionis debitorum anno septimo; non autem proselyti: (Deut. xv, 3.) Tertium, judæi non poterant dare ad usuram judæis, sed proselytis: (Deut. xxiii, 19.) Reliqua erant communia. Ita ex Abulensi Cornelius in cap. 35 Num. vers. 15.

8. Quintò, homicidæ voluntarii, ut suprâ dictum, non gaudebant privilegio asyli, sed tantùm involuntarii. Excipiebatur unus casus, ut si quis voluntariè occidisset injustum invasorem, vim vi repellendo. Is enim habebat jus asyli; et si probaret suam innocentiam, statim ex loco asyli domum remittebatur, nec tenebatur expectare mortem Pontificis, quia non erat propriè homicida, sed inculpatus vitæ suæ defensor. Ita Abulensis in cap. 20 Josue, q. 5, Serarius ibidem quæst. 2, Cornelius loco citato. Quid autem dicendum de eo, qui in asylo, seu in ipsis refugii civitatibus homicidium perpetrasset? Abulensis ibid. quæst. 19 putat non habuisse jus asyli.

9. Quæres, an etiam christiani habeant aliqua asyla pro homicidis? Respondeo: Habent: sed in multis differunt à judæis: 1. Quia christiani habent asyla jure humano; judæi habent jure divino constituta. 2. Apud christianos omnes ecclesiæ, cœmeteria, cœnobîa, domus religiosæ et ecclesiasticæ sunt asyla; apud judæos erant multo pauciora, ut ex dictis patet. 3. Judæi poterant extrahi ab asylo, ut causa eorum examinaretur; christiani non possunt extrahi, ne quidem à judice aut magistratu. 4. Asyla judæorum erant tantùm pro homicidis involuntariis; asyla christianorum pro omnibus fere reis. Ex-

cipiuntur nocturni agrorum depopulatores, publici latrones et viarum obsessores: cap. *inter alia, de immunitate Ecclesiarum*. Item raptore virginum, proditores, sacrilegi, blasphemî, hæretici, apostatæ, judæi et quotquot in ipsis asylo delinquant. Vide Serarium in c. 20 Josue, qu. 9.

CAPUT XX.

DE MATRIMONIO VETERIS TESTAMENTI.

1. De matrimonio extant hæc leges in veteri Testamento: Prima: Nemo contrahet matrimonium in gradu prohibito: (Levit. xviii, 6.) Secunda: «Ad mulierem, quæ patitur menstrua, non accedes:» (ibidem vers. 19.) Tertia: Si unus ex fratribus mortuus fuerit sine prole, uxorem illius accipiet alter frater, et suscitabit semen fratri suo: et primogenitum nomine illius nominabit: (Deut. xxv, 5.) Quarta: Si alter frater noluerit accipere uxorem fratris sui, tunc uxor mortui coram senioribus tollet calceamentum de pedibus ejus, et spuet in faciem illius, dicens: «Sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris tui:» (ibid. vers. 7.) Quinta: Si quis in bello captam mulierem alienigenam adamaverit propter pulchritudinem, et voluerit habere uxorem, introducet eam in domum suam, quæ radet caput suum, et præcidet ungues, et mutavit vestem, et flebit patrem et matrem suam uno mense. Et tunc fiet uxor illius. Si postea ei displicuerit, non vendet, sed liberam dimittet: (Deut. xxi, 11.) Sexta: Si quis habuerit duas uxores, *unam dilectam, alteram odiosam*; et filius odiosæ fuerit primogenitus, dabat ei jura primogenituræ, nec præferet ei filium dilectæ: (ibidem vers. 15.) Septima: «Omnes viri ducent uxores de tribu et cognatione sua: et cunctæ feminae de eadem tribu maritos accipient, ut hæreditas maneat in familiis, nec sibi misceantur tribus, sed ita maneat, ut à Domino separatae sunt:» (Num. xxxvi, 7.)

2. Circa has leges aliqua examinanda sunt: 1. An ma-

trimonium fuerit præceptum in veteri Testamento? 2. In quoto gradu licuerit, vel non licuerit matrimonium contrahere? 3. An judæi potuerint accipere uxores alienigenas? 4. An potuerint accipere uxores extra suam tribum et familiam? 5. Quæ sit differentia inter matrimonium veteris ac novi Testamenti? Est igitur.

QUÆSTIO I.

An matrimonium fuerit præceptum in veteri Testamento?

1. Ratio dubitandi est: Primò, quia Genes. i, 28, et Genes. ix, 1, præcepit Deus: «Crescite et multiplicamini.» Secundo, quia Deut. vii, 14, similiter præcepit: «Non erit apud te sterilis utriusque sexus.» Tertio, quia non legimus aliquos in veteri Testamento vixisse cœlibes. Quarto, quia ignominiosum erat non habere prolem, unde vulgare erat omnium axioma: *Maledictus, qui non reliquerit semen in Israel.*

2. Respondeo: Neque naturali, neque divino præcepto singuli in veteri Testamento fuerunt obligati ad matrimonium. Prior pars patet, quia tametsi tota communitas naturali præcepto fuerit obligata, sicut etiam nunc est, conservare se per procreationem prolis, et consequenter per matrimonium; hoc tamen præceptum non obligabat singulos de communitate, sed totam communitatem generatim, ut docet D. Thom. in supplemento, quæst. 41, art. 2. Simile est de agricultura. Nam præceptum naturale est colere agros ad conservandam vitam humanam, non minus quàm procreare prolem: et tamen præceptum illud non obligat singulos; alioquin singuli deberent agros colere, quod est contra communem hominum sensum ac consuetudinem.

3. Posterior pars probatur, quia in veteri Testamento nullum extat divinum præceptum, quod obliget singulos ad matrimonium. Nam illa verba, *Crescite et multiplicamini*, non continent præceptum, sed benedictionem. Nam Deus bis legitur dixisse illa verba hominibus. Semel primis parentibus in paradiso, et semel Noe et filiis ejus post diluvium, cum ex arca egressi essent. Utrisque

dixit post matrimonium jam contractum. Igitur per illa verba non præcepit illis, ut matrimonium contraherent, quod jam contractum erat; sed impertivit illis benedictionem, ut copiosam sobolem procrearent ad multiplicandum genus humanum, quod tunc valde exiguum erat. Hoc constat ex ipso textu. Nam primò certum est Noe et filios ejus, antequam arcam ingrederentur, habuisse suas uxores: Gen. vii, 1: «Ingressus est Noe, et filii ejus, uxor illius, et uxores filiorum ejus cum eo in arcam propter aquas diluvii.» Secundo certum est eundem Noe, et filios ejus cum suis uxoribus, peracto diluvio, egressos esse ex arca: Genes. viii, 18: «Egressus est ergo Noe, et filii ejus, uxor illius, et uxores filiorum ejus cum eo.» Tertio certum est, postquam cum suis uxoribus egressi sunt ex arca, tunc illis dictum esse à Deo: *Crescite et multiplicamini*. Hoc enim disertè habet historia. Unde evidenter sequitur his verbis non contineri præceptum de matrimonio ineundo, quia matrimonium jam initum erat, sed benedictionem in propaganda posteritate. Et hoc significat textus, cum ait: «Benedixit Deus Noe, et filiis ejus, et dixit ad eos: Crescite et multiplicamini, et replete terram.»

4. Idem dico de primis parentibus; nam matrimonium inter illos statim contractum est, quando Deus ex costa Adæ dormientis formavit Evam. Tunc enim evigilans ex sopore, dixit Adam: «Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ.» Quibus verbis tria indicat: 1. Evam esse uxorem suam: 2. Majus esse vinculum inter virum et uxorem, quàm inter parentes et filios: 3. Hanc conjunctionem, quæ tunc inter ipsum et Evam facta est, fuisse figuram conjunctionis Christi cum Ecclesia; sic enim verba Adami interpretatur Apostolus ad Ephes. v, 32 cum ait: «Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo et Ecclesia.» Igitur quod postea dictum est primis parentibus: *Crescite et multiplicamini*, non continet præceptum de matrimonio contrahendo, sed solemnem benedictionem in propagando humano genere.

3. Similiter illa verba: *Non erit apud te sterilis utriusque sexus*, habent eundem sensum. Est autem hic sensus: Si custodieritis præcepta mea, dabo vobis benedictionem temporalem, tam in procreatione liberorum, quam in aliis rebus. Hoc etiam constat ex textu, qui sic habet: «Si postquam audieris hæc iudicia, et custodieris ea, et feceris, custodiet et Dominus Deus pactum tibi, et misericordiam quam juravit patribus tuis: et diliget te, ac multiplicabit, benedicetque fructui ventris tui, et fructui terræ tuæ, frumento tuo, atque vindemiæ, oleo, et armentis, gregibus ovium tuarum super terram, pro qua juravit patribus tuis, ut daret eam tibi. Benedicentus eris inter omnes populos. Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis.»

6. Quod autem objicitur, nullum in veteri Testamento fuisse cœlibem, verum non est. Cœlibes fuerunt Melchisedech, Josue, Elias, Elisæus, Jeremias, Joannes Baptista, ut testatur sanctus Ignatius in epist. ad Philadelphos. Item Abel frater Cain, ut tradit Hieronymus, Basilius, Ambrosius, et alii apud Cornelium in cap. 4 Gen. v. 2. Vide Genebrad. in Chronologia.

7. Nec obstat ignominiosum fuisse apud hebræos non habere prolem. Nam hæc ignominia non proveniebat ex virginitate vel cœlibatu, sed ex sterilitate matrimonii. Cum enim Deus promisisset iis, qui in matrimonio vivebant, benedictionem et fecunditatem sub hac conditione, si custodirent legem Dei, suspicio erat illos puniri à Deo, qui non habebant prolem, tamquam legis transgressores. Quæ erat magna ignominia: Nota. Aliqui in veteri Testamento propter suam culpam non habebant prolem, ita ut sterilitas esset pœna peccati; aliqui sine sua culpa. Prioris generis fuit Abimelech, rex Gerar, qui non potuit habere prolem in sua familia, propterea quod eripuisset Abrahæ suam uxorem, juxta Genes. xx, 18: «Concluserat Dominus omnem vulvam domus Abimelech propter Saram uxorem Abrahæ.» Item Michol uxor Davidis, quæ quod derisisset Davidem saltantem coram Arca Domini, mansit sterilis usque ad finem vitæ: (2 Reg. vi, 23.) Item illæ de quibus Osee ix, 14: «Da

eis Domine. Quid dabis eis?» (nempè propter peccata sua.) Sequitur: «Da eis vulvam sine liberis, et uberaarentia.»

8. Posterioris generis fuerunt sanctæ fœminæ, Sara, uxor Abrahæ, Rebecca, uxor Isaac, Rachel, uxor Jacob, Anna, uxor Elcanæ, Sara filia Raguelis, Elisabet, uxor Zachariæ et aliæ plures. Quæ quidem longo tempore fuerunt steriles, non propter suam culpam; sed ut Deus novo miraculo ostenderet filios, qui ex illis nascerentur, non naturæ viribus, sed Dei beneficio natos esse. Et quamquam supradictæ fœminæ coram Deo non fuerint passæ opprobrium aut ignominiam, quia Deus sciebat sanctas esse, tamen passæ sunt coram hominibus, qui putabant eas à Deo puniri per sterilitatem. Hoc sensu dixit Rachel, postquam peperisset, Genes. xxx, 23: «Abstulit Deus opprobrium meum.» Et Sara filia Raguelis post longam sterilitatem oravit Deum, dicens: «Peto, Domine, ut de vinculo improprii hujus absolvas me, aut certè desuper terram eripias me:» (Tob. iii, 15.) Et Elisabeth, ablata sterilitate, cum jam concepisset in utero, occultabat se mensibus quinque, dicens: «Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines:» (Luc. i, 25.) Vide Maldonatum ibid. v. 25.

QUESTIO II.

In quo gradu licuerit, vel non licuerit contrahere matrimonium in veteri Testamento?

1. Vel, qui gradus consanguinitatis et affinitatis fuerint prohibiti in lege Mosaica? Respondeo: Ex Levit. cap. xviii, colliguntur hæc duo: Primò, ratione consanguinitatis non licebat contrahere cum his: 1, cum patre vel matre: vel, quod idem est, cum filio vel filia: 2, cum sorore: 3, cum amita vel matertera. Secundò, ratione affinitatis non licebat cum his: 1, cum noverca: 2, cum sorore privigna: 3, cum filia aut nepte privigna: 4, cum uxore patru: 5, cum uxore fratris relicta: (nisi frater reliquisset illam sine prole juxta tertiam regulam supra

assignatam) 6, cum uxore filii: 7, cum sorore uxoris propriae, uxore adhuc vivente. Nam si mortua esset uxor, licebat.

2. Quæres: An iidem gradus sint etiam prohibiti apud christianos? Respondeo: Omnino sunt, et præter illos alii plures, ut patet ex Concilio Tridentino sessione vigesima quarta, canone tertio. Et quidem in consanguinitate prohibiti sunt quatuor gradus. Vel, quod idem est, consanguinitas usque ad quartum gradum inclusivè reddit matrimonium invalidum: cap. *Non debet de consanguinitate*. Similiter in affinitate prohibiti sunt quatuor gradus, cap. citato. Nisi quod in Concilio Tridentino, sess. 24, capite quarto statutum sit, ne affinitas ex fornicatione orta extendatur ultra secundum gradum.

3. Hic pro majori intelligentia duo notanda sunt: Primum consanguinitas est propinquitas duarum personarum orta ex naturali propagatione, quarum vel una descendit ex altera, ut filius ex parente, nepos ex avo, pronepos ex proavo: vel ambæ descendunt ex eadem, ut duo fratres ex eodem patre, duo nepotes ex eodem proavo. Valentia quæst. 5 de matrimonio, puncto 3, §. Cognatio, et alii passim. Affinitas est propinquitas duarum personarum orta ex carnali copula unius cum alterius consanguineo vel consanguinea, sive copula fuerit licita, sive illicita. Quo pacto inter novercam et privignum est affinitas, quia intercessit carnalis copula inter novercam et consanguineum privigni, nempe privigni patrem. Valentia ibidem §. Affinitas. Hinc sequitur gradus affinitatis distinguendos esse per ordinem ad gradus consanguinitatis, ut paulò post clarius explicabo.

4. Secundò ut autem sciatur quoto gradu consanguinitatis una persona distet ab alia, tres regulæ servandæ sunt: *Prima*: In linea recta, quæ est ascendentium et descendentium, tot gradus numerandi sunt, quot numerantur personæ, excepta prima. Itaque filius est in primo gradu consanguineus patri, nepos in secundo, pronepos in tertio et sic deinceps. *Secunda*: In linea transversa, quando utraque persona æqualiter distat ab eodem stipite communi, totidem gradibus distant inter se, quot gradibus distant à stipite. Unde fratres, qui æqualiter

distant à patre, sunt consanguinei in primo gradu; quia quilibet illorum est consanguineus patri in primo gradu. Similiter filii fratrum sunt consanguinei in secundo gradu propter eandem causam. *Tertia*: In linea transversa, quando utraque persona in æqualiter distat à communi stipite, quot gradibus distat persona remotior à stipite, totidem etiam distat ab altera: unde filius fratris distat à suo patruo in secundo gradu. Hæc tres regulæ valent in jure canonico, et servantur in casibus matrimonialibus. Vide Valentiam loco citato, Bellarminum de matrimonio c. 24 et alios.

5. Ad cognoscendos autem gradus affinitatis tradi solet hæc regula: posita copula carnali inter virum et feminam, quo gradu aliquis viro consanguineus est, eadem est affinis feminae. Et vicissim, quo gradu consanguineus est feminae, eodem affinis est viro. Nota. Licet omnes consanguinei viri contrahant affinitatem cum uxore illius: et rorsùm omnes consanguinei uxoris contrahant affinitatem cum viro, consanguinei tamen viri et uxoris non contrahunt affinitatem inter se, (capite super his, de consanguinitate.)

6. Jam facilè intelligitur differentia veteris ac novi Testamenti quoad gradus consanguinitatis et affinitatis. In veteri prohibiti erant duo gradus consanguinitatis in linea recta. Primus inter patrem et filiam, vel inter matrem et filium. Secundus inter avum et neptem, vel inter aviam et nepotem: In linea transversa similiter duo. Primus inter fratrem et sororem. Secundus inter nepotem et amitam vel materteram. Non tamen inter neptem et patruum vel avunculum, ut notat Bellarminus cap. 17. At in novo prohibiti sunt quatuor gradus in utraque linea. In recta quidem 4, inter patrem et filiam; inter matrem et filium: 2, inter avum et neptem; 3, inter patruum et proneptem; 4, inter abavum et abneptem. In transversa autem 4, inter fratrem et sororem: 2, inter fratrem et fratris vel sororis filiam; inter nepotem et amitam vel materteram; inter neptem et patruum vel avunculum: 3, inter fratrem et fratris vel sororis nepotem; inter pronepotem et amitam vel materteram magnam: 4, inter fratrem et fratris vel sororis pronepotem.

7. Rursùm in veteri Testamento prohibiti erant tres gradus affinitatis. In primò non licebat contrahere cum noverca; cum sorore privigna; cum filia privigna; cum uxore fratris; cum uxore filii; cum sorore uxoris. In secundò cum uxore patru. In tertio cum nepte privigna. At in novo prohibetur etiam quartus gradus affinitatis. Itaque non licet contrahere cum sorore avi vel pronepotis.

8. Solet disputari an omnes gradus qui lege Mosaica erant prohibiti, sint etiam jure naturali prohibiti? Respondeo: Non omnes. Nam Ecclesia in quibusdam potest dispensare, ut definit Concilium Tridentinum sess. 24, can. 3. Non posset autem dispensare, si omnes jure naturali essent prohibiti. Qui ergo hoc modo prohibiti sunt? Primò certum est omnes gradus consanguinitatis lineæ rectæ inter ascendentes et descendentes jure naturali prohibitos esse. An autem primus gradus in linea transversa, qui est fratris cum sorore, prohibitus sit, dubium est. Plerique affirmant. Cajetanus negat, quia Cain filius Adami accepit sororem suam in uxorem. Nec peccavit contra jus naturale. Bellarminus cap. 27 componit hæc litem. Ait quidem esse præceptum naturale non contrahere cum sorore, sicut est præceptum naturale non accipere alienum, sed non obligare in extrema necessitate. Sicut ergo licitum est in extrema necessitate accipere alienum panem et comedere; sic etiam licere in extrema necessitate contrahere matrimonium cum sorore. Fuit autem extrema necessitas in principio mundi. Nam Cain non poterat aliam uxorem habere, nisi sororem suam.

9. Secundò probabile est primum gradum affinitatis, qui est inter privignum et novercam, lege naturali prohibitum esse, ut docet Bellarminus loco citato. Et probat ex eo, quia qui contrahebant matrimonium in gradibus lege naturali prohibitis, puniebantur morte: qui autem contrahebant in gradibus lege tantùm Mosaica prohibitis, puniebantur leviori pœna: (Levit. xx.) At contrahentes cum noverca puniebantur morte; ergo verisimile est lege naturali prohibitum esse contrahere cum noverca. Ex dictis sequitur reliquos gradus consanguinitatis et affinitatis, qui lege naturali non sunt prohibiti,

prohibitos tantùm esse lege humana apud christianos; quia tametsi apud judæos prohibiti fuerint lege divina Mosaica, tamen illa lex nunc abrogata est, nec christianos obligat. Secundò sequitur Pontificem in illis omnibus gradibus, qui lege naturali prohibiti non sunt, posse dispensare, sicuti in multis dispensatum est.

QUÆSTIO III.

An potuerint accipere uxores alienigenas?

1. Videtur non potuisse. Primò, quia Deus severè id prohibuit in veteri Testamento: (Exodi xxxiv, 16, Deuteron. vii, 3 et 3 Reg. xi, 2.) Secundò, quia graviter punivit illos, quod contra prohibitionem ipsius accepissent alienigenas post mortem Josue: (Judicum iii, 5 et sequentibus.) Tertio, quia cum Samson vellet accipere uxorem philistæam, dixerunt ei parentes: «Numquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, et in omni populo meo, quia vis accipere uxorem de philistiim, qui incircumcisi sunt?» (Judicum xiv, 3.) Quibus verbis significabant non licere accipere uxorem gentilem. Quarto, quia juxta septimam legem superius assignatam omnes viri debebant ducere uxores ex sua tribu et cognatione.

2. Sed contra est: Primò, quia lex quinta superius assignata concedebat illis, ut acciperent alienigenas in bello captas. Secundò, quia multi acceperunt alienigenas, sine ulla culpa aut reprehensione. Sic Jacob accepit filias Laban idololatræ: (Genes. xxx, 26.) Joseph filiam Putipharis ægyptiam: (Genes. xli, 45.) Moyses filiam Jethro æthiopiassam: (Exod. ii, 21.) Mahalon et Chelion uxores moabitidas: (Ruth. i, 4.) Similiter Booz Ruth mohabitidam: (Ruth. iv, 10.) Salmon Rahab chanaanæam: (Matth. i, 5.) Samson philistæam: (Judic. xiv, 2.) David filiam regis Gessur: (2 Regum iii, 3.) Salomon filiam Pharaonis regis Ægypti: (3 Reg. iii, 4.) Denique Esther nupsit Assuero regi persarum, qui erat gentilis: (Esther ii, 17.)

3. Respondeo cum distinctione: Ordinariè non lice-

bat judæis accipere uxores alienigenas seu gentiles; extraordinariè licebat in tribus casibus: Prior pars patet, quia erat illis prohibitum propter periculum subversionis et idololatriæ. Hoc patet ex locis citatis: Exodi xxxiv, 16: «Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis: ne, postquam ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant et filios tuos in deos suos,» id est, ne sint illis occasio idololatriæ: et Deut. vii, 3: «Nec sociabis cum eis conjugia. Filiam tuam non dabis filio ejus: nec filiam illius accipies filio tuo; quia seducet filium tuum, ne sequatur me, et ut magis serviat diis alienis:» 3 Reg. xi, 2: «Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissimè enim avertent corda vestra, ut sequamini deos earum.» Quæ testimonia intelliguntur potissimum de fœminis chananæis, quarum terram possessuri erant judæi. Et quia post mortem Josue contempserunt hanc prohibitionem, meritò à Deo puniti sunt juxta illud Judic. iii, 5: «Filia Israel habitaverunt in medio chananæi, et hethæi, et amorrhæi, et pherezei, et hevæi, et jebusæi, et duxerunt uxores filias eorum, ipsique filias suas filiis eorum tradiderunt, et servierunt diis eorum. Feceruntque malum in conspectu Domini, et obliti sunt Dei sui servientes Baalam et Ashtaroth. Iratusque contra Israel Dominus tradidit eos in manus Chusan Rhasathain regis Mesopotamia, servieruntque octo annis.»

4. Posterior pars probatur, quia extraordinariè poterant accipere uxores gentiles in his tribus casibus: Primò, si uxores, relicto gentilismo, converterentur ad cultum veri Dei. Tunc enim cessabat periculum subversionis et idololatriæ. Sic conversa fuit Ruth moabitica, sic Rahab, sic aliæ plures; et hoc sensu concessum fuit accipere alienigenas bello captas: (Deut. xxi, 11.) Non enim fuit concessum, nisi prius raso capite, præcis unguis, mutata veste, desleto patre et matre. Nam per hujusmodi cæremonias significabatur, quod prius deberent ejurare ritus et mores patriæ, ac præcipuè cultum falsorum deorum. Vide Serar. in cap. 6 Josue, in quæstio. 50.

5. Secundo, si Deus excitaret aliquem judæum, ut

acciperet uxorem gentilem, etiam in gentilismo permanentem. Sic excitavit Samsonem, ut acciperet philistæam; quod parentes illius ignorabant juxta illud Judic. xiv, 4: «Parentes autem ejus nesciebant quod res à Domino fieret, et quæreret occasionem contra philistiim.» Sic excitavit Estherem, ut nuberet Assuero regi gentili, quia ex tali matrimonio multa bona toti judæorum genti erant obventura.

6. Tertio, si esset aliqua necessitas vel urgens causa, cur acciperent uxores alienigenas. Sic excusari poterant Mahalon et Chelion, accipiendo uxores moabitidas. Erant enim juvenes in fervore ætatis, erant in aliena patria, erant egentes et famelici. Nullum apparebat remedium, vel contra fervorem libidinis, vel contra famem et egestatem, nisi ducerent uxores illius loci, à quibus sustentarentur. Unde Rupertus lib. 4 Matth.: «Mahalonem non lex justificat, sed necessitas excusat, scilicet fames, quæ fuerat, et propter quam, ut Scriptura refert, abiit homo de Bethlehem:» et ibid: «Nisi necessitas illos excusaret, nec ipsi uxores ducere debuissent moabitidas.» Quo etiam spectat illud Valentini Imp. in Novellis, L. 22 Theodosiani codicis: «Nihil turpe, nihil vitium credit esuriens. Sola cura est, ut qualicumque sorte vivatur.» Vide Serarium in cap. 1 Ruth., qu. 11.

7. Porro, an omnes illi, quos ante diximus accepisse uxores gentiles, potuerint excusari uno illorum casuum, non est hujus loci disputare. Constat aliquos excusari potuisse, ut jam dictum est: Salomonem non potuisse, ut patet 3 Reg. xi, 4 et seqq. De reliquis disputant suo loco interpretes. Quod ultimo loco objiciebatur, viros debuisse ex sua tantum tribu et cognatione accipere uxores, jam examinandum est.

QUÆSTIO IV.

An judæi potuerint accipere uxores extra suam tribum et cognationem?

1. Dictum est ordinariè non potuisse accipere uxores gentiles, sed tantum hebræas. Nunc quæstio est, an pro-

miscuè potuerint accipere hebræas ex quacumque tribu? An verò necesse fuerit unumquemque accipere ex sua tribu, et non ex alia? Ratio dubitandi sumitur ex illa lege, quam suprâ allegavi: «Omnes viri ducent uxores de tribu et cognatione sua: et cunctæ sc̄eminæ ab eadem tribu maritos accipient: ut hæreditas permaneant in familiis, nec sibi misceantur tribus: sed ita maneant, ut à Domino separatæ sunt:» (Num. xxxvi, 7.) Quæ sane lex, si spectemus verba, videtur fuisse generalis; ita ut non licuerit contrahere matrimonium extra suam tribum aut cognationem. Et sic sentiunt Lyranus et Abulensis in illum locum, et Turniellus in Annalibus, anno mundi 2583, num. 34: nisi quod excipiant Levitas. Nam illa lex propterea lata est, ne paternæ hæreditates per matrimonia diversarum tribuum de una tribu in aliam transferrentur; sed singulæ hæreditates manerent in suis tribubus. At Levitæ non habebant paternas hæreditates, nec ullius alterius hæreditatis erant capaces; ac proinde non fuissent translatae hæreditates ex una tribu in aliam, etiamsi Levitæ contraxissent matrimonia cum hominibus aliarum tribuum.

2. Alii probabiliter putant non fuisse legem generalem, sed tantum obligasse eas sc̄eminas, quæ succedebant in hæreditatem patris propter defectum masculæ prolis. Et similiter eos tantum viros, qui tales sc̄eminas ducebant in matrimonium. Hujusmodi enim viros ac sc̄eminas debuisse esse ejusdem tribus et cognationis. Ita Burgensis, Cajetanus, Oleaster, Vatablus, Cornelius in cap. 36 Num. Ratio sumitur ex occasione illius legis, quæ fuit hujusmodi. Deus dederat duplex præceptum Moysi in deserto: unum, ut filii Israel, quando venirent in terram promissionis, sorte eam dividerent, et unaquæque tribus ac familia haberet suam certam portionem ac hæreditatem, excepta tribu Levi. Alterum, ut si aliquis paterfamilias moreretur sine filiis, filiæ essent hæredes: (Num. xxvii, 8.) Contigit postea, ut Salphaad, qui erat de tribu Manasse, moreretur sine filiis, et relinqueret tantum filias. Itaque filiæ erant hæredes. Hinc oriebatur quæstio, an istæ filiæ possent nubere maritis aliarum tribuum? Nam si nubèrent, hæreditas illarum erat

transitura ad alias tribus. Sin minus, non erat libertas nubendi, quibus vellent. Igitur ad hanc quæstionem respondit Deus per Moysen, ut non nubèrent, nisi in sua tribu; ne si extra suam tribum nubèrent, hæreditas ad alias tribus derivaretur. Hæc autem responsio non erat generalis, sed pertinebat ad eas tantum sc̄eminas, quæ erant hæredes suorum parentum: ad alias minimè.

3. Hæc sententia dupliciter confirmari potest. Primò ex hebræo textu, qui sic habet: «Omnis sc̄emina hæreditatem, nubet uni ex tribu sua.» Deinde exemplo eorum, qui, quod isto casu non comprehenderentur, extra tribum contraxerunt matrimonia. Sic David, qui fuit de tribu Juda, duxit Michol, filiam Saulis, de tribu Benjamin. Sic filii Israel jurarunt, quod non vellent filias suas dare benjamitis: (Judic. xxi, 4.) Ex quo colligimus solitos id antea facere. Sic denique omnes illi, quos supra diximus accepisse uxores gentiles seu alienigenas.

QUÆSTIO V.

Quæ sit differentia inter matrimonium veteris, ac novi Testamenti?

1. Respondeo: Unum differt ab altero, sicut Synagoga ab Ecclesia: vel sicut matrimonium Abrahamæ cum ancilla, à matrimonio ejusdem cum libera: vel generatim sicut umbra imaginis ab ipsa imagine. Nam sicut Synagoga fuit imperfectior, quàm Ecclesia; et matrimonium cum ancilla imperfectius, quàm cum libera; et umbra imaginis imperfectior, quàm ipsa imago: ita matrimonium Mosaicum fuit imperfectius, quàm matrimonium nostrum. Et quidem multis modis.

2. Primò, quia nostrum matrimonium est Sacramentum à Christo institutum, quod confert gratiam, sicut Baptismus, et alia Sacramenta. Trident. sessione 24, canon. 1. D. Thomas in supplemento, quæst. 24, art. 1 et 3, et alii passim. At Mosaicum non fuit Sacramentum. Itaque duo spectanda sunt in nostro matrimonio: 1, contractus civilis: 2, ratio Sacramenti, quæ contractui supervenit. In priori convenit cum Mosaico; in posteriori differt.

3. Secundò Mosaicum poterat dissolvi per libellum repudii, ut dicam cap. 53; nostrum non potest hoc modo dissolvi: Trident. can. 5 et 7. Sicut synagoga à Deo repudiata est; Ecclesia nunquam repudiabitur. Et hoc aptè significatur per Abraham, qui repudiavit Agar, quæ erat ancilla; non autem Saram, quæ erat libera.

4. Tertio Mosaicum admittebat polygamiam; nostrum non admittit. Itaque licebat per legem Mosaicam habere plures simul uxores, cap. sequenti: per Evangelicam non licet: Trident. can. 2. Sicut Deus in veteri Testamento non solum habebat filios adoptivos et synagoga, sed etiam ex gentilitate: at in novo nullum habet, nisi ex Ecclesia, quam solum agnoscit pro sua sponsa.

5. Quarto in Mosaico duo tantum gradus consanguinitatis, et tres affinitatis erant prohibiti; in nostro plures: suprâ quæst. 2, num. 6 et 7. Quintò Mosaicum, ut plurimum, debebat contrahi inter virum et fœminam ejusdem tribus; nostrum non astringitur ad tribum. Sextò in lege Mosaica frater debebat accipere uxorem fratris sui defuncti, si mortuus esset sine prole; in Evangelica nulla talis est obligatio.

6. In eo tamen conveniunt, quod sicut juxta legem Mosaicam non licebat contrahere matrimonia cum infidelibus et idololâtris: ita juxta Evangelicam non licet cum infidelibus et hæreticis: hoc interest, quod si christianus contrahat cum fœmina infideli non baptizata, matrimonium sit irritum: si cum hæretica, sit quidem illicitum non tamen irritum.

CAPUT XXI.

DE POLYGAMIA.

1. Polygamia idem est, quod pluritas uxorum: est ergo quæstio, an in veteri Testamento licuerit uni viro habere simul plures uxores? Ratio dubitandi est, quia nec Adam, nec ullus alius ab initio mundi usque ad diluvium habuit simul plures uxores, nisi solus Lamech:

(Genes. 17, 19.) Qui idcirco reprehenditur à Nicolao Papa in Epist. ad Lotharium regem, ubi illum vocat adulterum, cap.annon. 24, quæst. 3. At si licuisset habere plures, cur Lamech eo nomine reprehenderetur? Cur nullus alius ex tot millibus virorum, qui vixerunt ante diluvium plures habuit?

2. At contra est, quia multi sancti viri post diluvium polygamia usi sunt; quod non fecissent, si fuisset prohibita. Nam Abraham habuit duas uxores, Saram et Agar: Jacob duas, Liam et Rachelem: Elcana duas, Annam et Phenennam: David plures, Achinoam, Abigail, Maacha, Aggit, Abital, Eglam, Bersabee, Michol. Et sic deinceps.

3. Respondeo: 1. Polygamia repugnat primæ institutioni matrimonii, quæ à Deo facta est in paradiso. 2. Repugnat etiam aliquo modo legi naturæ. 3. Deus tamen concessit, ut post diluvium liceret habere plures uxores, quod ante diluvium non licebat. 4. Hæc concessio, quam alii dispensationem vocant, confirmata est per legem Mosaicam. 5. Sed revocata per Evangelicam, quia Christus in Evangelio reduxit matrimonium ad primam institutionem, ita ut non amplius liceat habere plures simul uxores. Hæc singula confirmanda sunt per totidem conclusiones.

CONCLUSIO I.

Polygamia repugnat primæ institutioni matrimonii, quæ à Deo facta est in paradiso.

4. Sic docent Hieronymus, Chrysostomus, Theophilactus, Beda, Anselmus in cap. 19 Matt., Ambrosius in lib. de Viduis circa finem, August. lib. 4 de nuptiis et concupiscentia cap. 9, asserentes matrimonium initio institutum fuisse inter unum et unam, et consequenter exclusam polygamiam. Quod dupliciter probari potest: Primò ex Scriptura, quæ utitur numero singulari: Genes. 1, 27: «Masculum et fœminam creavit eos.» Et cap. 11, 24: «Relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suæ: et erunt duo in carne una.» Non dixit in

3. Secundò Mosaicum poterat dissolvi per libellum repudii, ut dicam cap. 53; nostrum non potest hoc modo dissolvi: Trident. can. 5 et 7. Sicut synagoga à Deo repudiata est; Ecclesia nunquam repudiabitur. Et hoc aptè significatur per Abraham, qui repudiavit Agar, quæ erat ancilla; non autem Saram, quæ erat libera.

4. Tertio Mosaicum admittebat polygamiam; nostrum non admittit. Itaque licebat per legem Mosaicam habere plures simul uxores, cap. sequenti: per Evangelicam non licet: Trident. can. 2. Sicut Deus in veteri Testamento non solum habebat filios adoptivos et synagoga, sed etiam ex gentilitate: at in novo nullum habet, nisi ex Ecclesia, quam solum agnoscit pro sua sponsa.

5. Quarto in Mosaico duo tantum gradus consanguinitatis, et tres affinitatis erant prohibiti; in nostro plures: suprâ quæst. 2, num. 6 et 7. Quintò Mosaicum, ut plurimum, debebat contrahi inter virum et fœminam ejusdem tribus; nostrum non astringitur ad tribum. Sextò in lege Mosaica frater debebat accipere uxorem fratris sui defuncti, si mortuus esset sine prole; in Evangelica nulla talis est obligatio.

6. In eo tamen conveniunt, quod sicut juxta legem Mosaicam non licebat contrahere matrimonia cum infidelibus et idololâtris: ita juxta Evangelicam non licet cum infidelibus et hæreticis: hoc interest, quod si christianus contrahat cum fœmina infideli non baptizata, matrimonium sit irritum: si cum hæretica, sit quidem illicitum non tamen irritum.

CAPUT XXI.

DE POLYGAMIA.

1. Polygamia idem est, quod pluritas uxorum: est ergo quæstio, an in veteri Testamento licuerit uni viro habere simul plures uxores? Ratio dubitandi est, quia nec Adam, nec ullus alius ab initio mundi usque ad diluvium habuit simul plures uxores, nisi solus Lamech:

(Genes. 17, 19.) Qui idcirco reprehenditur à Nicolao Papa in Epist. ad Lotharium regem, ubi illum vocat adulterum, cap.annon. 24, quæst. 3. At si licuisset habere plures, cur Lamech eo nomine reprehenderetur? Cur nullus alius ex tot millibus virorum, qui vixerunt ante diluvium plures habuit?

2. At contra est, quia multi sancti viri post diluvium polygamia usi sunt; quod non fecissent, si fuisset prohibita. Nam Abraham habuit duas uxores, Saram et Agar: Jacob duas, Liam et Rachelem: Elcana duas, Annam et Phenennam: David plures, Achinoam, Abigail, Maacha, Aggit, Abital, Eglam, Bersabee, Michol. Et sic deinceps.

3. Respondeo: 1. Polygamia repugnat primæ institutioni matrimonii, quæ à Deo facta est in paradiso. 2. Repugnat etiam aliquo modo legi naturæ. 3. Deus tamen concessit, ut post diluvium liceret habere plures uxores, quod ante diluvium non licebat. 4. Hæc concessio, quam alii dispensationem vocant, confirmata est per legem Mosaicam. 5. Sed revocata per Evangelicam, quia Christus in Evangelio reduxit matrimonium ad primam institutionem, ita ut non amplius liceat habere plures simul uxores. Hæc singula confirmanda sunt per totidem conclusiones.

CONCLUSIO I.

Polygamia repugnat primæ institutioni matrimonii, quæ à Deo facta est in paradiso.

4. Sic docent Hieronymus, Chrysostomus, Theophilactus, Beda, Anselmus in cap. 19 Matt., Ambrosius in lib. de Viduis circa finem, August. lib. 4 de nuptiis et concupiscentia cap. 9, asserentes matrimonium initio institutum fuisse inter unum et unam, et consequenter exclusam polygamiam. Quod dupliciter probari potest: Primò ex Scriptura, quæ utitur numero singulari: Genes. 1, 27: «Masculum et fœminam creavit eos.» Et cap. 11, 24: «Relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suæ: et erunt duo in carne una.» Non dixit in

plurali, masculum et duas, vel tres fœminas creavit: nec, adhærebit uxoribus suis: nec, erunt plures in diversa carne. Secundò ex ipsa hominis creatione. Nam si Deus voluisset Adamum habere plures uxores, sine dubio creasset illi plures fœminas, quas in uxores ducere potuisset. At unam tantum creavit. Voluit ergo una uxore contentum esse. Unde Innocentius cap. Gaudemus de divortiiis, accomodatè ait; unam tantum costam in unam fœminam, non plures in plures fœminas fuisse conversas.

CONCLUSIO II.

Polygamia repugnat etiam aliquo modo legi naturæ.

5. Ita Innocentius loco citato, D. Thom. quæst. 65, art. 4 et alii passim theologi, excepto Durando, et alii pauculis. Et probatur: Primò, ex dictis, quia si polygamia omninò conformis esset naturæ, Deus, qui est auctor naturæ, ab initio illam instituisset, præsertim cum eo tempore fuisset maximè necessaria ad propagandum genus humanum. At Deus non instituit tunc polygamiam, sed monogamiam; ergo polygamia non est omninò conformis legi naturali. Secundò, quia contra legem naturæ fit, quando res uni tradita, et ab eo legitimè possessa, alteri traditur possidenda; sed maritus in matrimonio tradit corporis sui potestatem uxori; ergo jure naturæ non potest illam alteri tradere. Tertiò quidquid repugnat fini matrimonii à natura intento, hoc repugnat legi naturali; at pluralitas uxorum repugnat fini matrimonii à natura intento: et quidem duplici fine: alter est mutuuum obsequium viri et fœminæ: alter remedium concupiscentiæ. Utrique repugnat pluralitas uxorum: Priori quidem, quia nihil magis repugnat mutuæ charitati et obsequio conjugum in domestica vivendi ratione, quam rixæ et contentiones. At si unus vir haberet plures uxores, facillimè inter eas oriretur contentio, æmulatio et invidia; maximè si una plus, alia minus à viro diligeretur: vel si una esset sterilis, altera fœcunda. Exempla sunt in Scripturis. Nam Sara non potuit ferre Agar: (Genes. xxi, 9.) Rachel invadebat Liæ propter fœcunditatem:

(Genesis xxx, 4.) Phenenna affligebat Annam: (1 Reg. i, 6.) Posteriori verò, quia qui plures haberet uxores, non posset omnibus et singulis satisfacere quoad ipsarum libidinem et concupiscentiam.

6. Dixi in conclusione: *Aliquo modo*. Non enim absolute et simpliciter contra naturam est habere plures uxores, sed tantum ex parte. Quod sic explico: Finis matrimonii triplex est, primus procreatio seu propagatio prolis; secundus mutuuum obsequium conjugum in domestica vivendi ratione; tertius remedium concupiscentiæ. Primus est primarius seu principalis: reliqui duo secundarii. Igitur polygamia non repugnat fini primario, idest procreationi prolis, quia quo quis habet plures uxores, potest plures liberos procreare; sed repugnat finibus secundariis, ut ostensum est. Unde sequitur polygamiam ratione finis primarii conformem esse legi naturæ; ratione secundarii repugnantem. Et hoc probant triæ argumenta pro conclusione allata. Sed secundum debet explicari hoc modo: Contra legem naturæ fit, quando res uni tradita ad certum finem, ita traditur alteri, ut ille finis impediatur: non autem, quando res uni tradita ad certum finem, ita traditur alteri, ut ille finis non impediatur. Si ergo vir daret potestatem sui corporis uni fœminæ, vel ad mutuuum obsequium, vel ad remedium concupiscentiæ; faceret contra legem naturæ, si eandem traderet alteri fœminæ ad eundem finem, quia tunc finis ille impediatur. Si autem daret uni ad procreationem prolis, et alteri ad eundem finem, non faceret contra legem naturæ, quia per hoc finis ille non impediatur.

CONCLUSIO III.

Deus concessit post diluvium, ut liceret habere plures uxores, quod antea non licebat.

7. Ita auctores citati. Ratio sumitur ex ipso facto. Nam constat, ut initio dixi, quosdam sanctos viros habuisse plures uxores, quas procul dubio non accepissent, nisi fuisset illis à Deo concessum: et quamvis aliqui dubitent de Abrahamo, de quo paulò post, tamen de Ja-

cob, Elcana, Davide et quibusdam aliis dubitari non potest. De Jacob constat ex illo Genes. xxx, 26: «Dixit Jacob socero suo: Da mihi uxores et liberos meos, pro quibus servivi tibi, ut abeam.» De Elcana 1 Reg. 1, 2: «Elcana habuit duas uxores: nomen uni, Anna, et nomen secundæ Phenenna.» De David 1 Reg. xxv, 42: «Surrexit Abigail, et secuta est nuntios David, et facta est illi uxor. Sed et Achinoam accepit David, et fuit utraque uxor ejus:» et 2 Reg. 11, 2: «Ascendit ergo David, et duæ uxores ejus, Achinoam et Abigail.»

8. Quæres 1: An hæc concessio polygamie primò omnium facta sit Abrahamo? Respondeo: Non legimus quemquam post diluivum habuisse plures uxores ante tempora Abrahami. De Abrahamo quæstio est. Plerique docent habuisse illum duas uxores, Saram et Agar. Alii contrà, Saram fuisse legitimam uxorem; Agar non uxorem sed concubinam. Quod tripliciter probant: Primò ex illo Genes. xxv, 5: «Dedit Abraham cuncta, quæ possederat, Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera.» Ubi per concubinas intelliguntur Agar et Cetura. Secundò ex verbis judæorum: Joan. viii, 41: «Nos ex fornicatione non sumus nati,» idest non sumus ex Agar concubina Abrahamæ, sed ex Sara legitima ejus uxore. Tertio, quia aliqui Patres ita sentiunt, ut Ambrosius lib. 1 de Abrahamo, cap. 4, et Aug. lib. 2 contra adversarium legis et Prophetarum, cap. 9, lib. 16 de Civitate Dei, cap. 25, ambo enim excusant Abrahamum quod, vivente legitima uxore, quæsierit filium ex ancilla, asserentes eum id fecisse, non ex libidine, sed ex amore posteritatis. Quod si putassent Agar fuisse legitimam ejus uxorem, non opus erat tali excusatione.

9. Hæc tamen sententia non placet. Primò, quia magnam injuriam facit Abrahamo, quasi sciens commiserit adulterium; quod absit à tanto Patriarcha. Secundò, quia repugnat Apostolo ad Galatas iv, 22, ubi ait Abrahamum habuisse duos filios unum de ancilla, et unum de libera; et per hoc fuisse significatum, quod Deus habiturus esset duos populos; unum ex synagoga, alterum ex Ecclesia: ergo ex sententia Apostoli Abraham fuit figura Dei: duo filii Abrahamæ, Ismael et Isaac fuerunt figura duorum po-

pulorum, nempe populi judaici, et populi christiani: Agar, mater Ismaelis, fuit figura synagogæ, et Sara mater Isaac, figura Ecclesiæ: at sicut Ecclesia est legitima, non autem adulterina mater christianorum: ita Synagoga fuit legitima non autem adulterina mater judæorum: ergo similiter, sicut Sara fuit legitima mater Isaac; ita Agar, legitima mater Ismaelis, et consequenter utraque legitima uxor Abrahamæ.

10. Ad argumenta contraria sic respondeo: Ad 1. Nomen concubinarum sæpè sumitur pro veris uxoribus, sed secundariis et ignobilioribus. Nam inter plures unius viri uxores solebat una esse primaria, quæ erat domina et gubernatrix familiæ, cui reliquæ deferebant. Sic Sara erat domina, Agar ancilla; utraque tamen uxor. Tametsi igitur Agar et Cetura loco citato vocentur concubinae Abrahami, erant tamen uxores: et alibi sic vocantur. Agar quidem Genesis xvi, 3; Cetura verò Genesis xxv, 4. Vide Pererium et Cornelium in cap. 25 Genesis, vers. 5, et Bellarm. de matrimonio cap. 11. Nota: Abraham habuit tres uxores, unam primariam, quæ erat Sara: duas secundarias, quæ erant Agar et Cetura; non tamen habuit tres simul, sed tantum duas, Saram et Agar. Nam post mortem Saræ duxit Ceturam: (Gen. xxv, 4.)

11. Ad 2. Judæi non loquuntur de fornicatione carnali, sed de spirituali, idest de idololatria. Itaque sensus illorum non est hic: Nos non sumus nati ex Agar concubina Abrahamæ, sed hic potius: nos non sumus idololatæ, sed cultores veri Dei. Hoc patet ex illis ipsorum verbis: «Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum.» Quæ posteriora verba non cohererent cum prioribus, si esset sermo de fornicatione carnali. Non enim esset bona connexio, si dixissent: Nos non sumus nati ex concubina Abrahamæ, sed unum patrem habemus Deum. Hæc autem est bona connexio: Nos non sumus cultores idolorum, sed unius veri Dei: vel, nos non descendimus ex gentilibus idololatræ, sed ex Patriarchis unius Dei cultoribus. Vide Augustinum et Maldonatum in illum locum, et Bellarminum de Matrimonio, cap. 11.

12. Ad 3. Ambrosius et Augustinus non dissentiunt à nobis. Nam Ambrosius tripliciter excusat Abrahamum.

Primò, quod eo tempore nondum esset prohibitum adulterium per legem scriptam. Secundò, quod amore posteritatis, non ardore libidinis, id fecerit, uxore consentiente; et tandem pœnitentiam egerit. Tertio, quod non peccaverit, sed futurum mysterium, quod explicat Apostolus ad Galatas iv, 22 de quo suprâ num. 9. Hæc tertia excusatio est vera, ex qua sequitur Abrahamum ex instinctu Dei fecisse, quòd fecit; ut suo facto significaret fore aliquando, ut Deus jungat sibi synagogam et Ecclesiam, sicut ipse conjunxerat sibi Agar et Saram. Porro Augustinus non negat Agar fuisse uxorem Abrahami, cum Scriptura disertè hoc affirmet: (Genesis xvi, 3;) sed solum defendit Abrahamum contra manichæos, asserens illum, vivente adhuc Sara uxore, accepisse Agar ancillam non ex libidine, ut probant manichæi, sed ex amore posteritatis. Et quidem Sara consentiente et instigante. Quod est verissimum, ut patet Genesis xvi, 4. Nota: Sara, cum adverteret se esse sterilem, videtur ex divina inspiratione instigasse Abrahamum, ut acciperet Agar ancillam, et ex illa prolem suscicaret ad præfigurandum mysterium, de quo dictum est. Sicut etiam Rebecca, ex divino instinctu instigavit Jacob filium suum, ut fingeret se esse primogenitum, et hoc prætextu peteret à patre suo Isaac benedictionem. Quæ res etiam non carebat mysterio.

43. Quæres 2: Quare Deus post diluvium concesserit polygamiam, quæ antea non erat concessa? Respondeo. Concessit illam duplici de causa: Primò ad propagandam prolem, qui est primarius finis matrimonii. Secundò ut esset figura seu typus pluralitatis seu multitudinis gentium, quæ Christo, tanquam sponso, erat jungenda. Augustinus libro de bono conjugali, cap. 48, Divus Thomas quæst. 65, artic. 2 ad quintum, Valentia quæstione prima de matrimonio, parte tertia. Sed quare propter easdem causas non concessit illam in principio mundi? Respondeo: Hoc pendet ex libera ipsius voluntate. Potest tamen dari hæc causa, quia monogamia, quam instituit in principio mundi, poterat utrumque præstare. Primò, quia erat sufficiens ad propagandam prolem. Secundò, quia erat typus seu figura conjunctionis Christi

cum Ecclesia. Nota: Christus potest conferri, vel cum Ecclesia, quæ est una; vel cum multitudine gentium, quæ recipiuntur in Ecclesiam. Priori modo fuit repræsentatus per monogamiam, posteriori per polygamiam. Nam sicut ante diluvium vir conjunctus uni tantum uxori erat figura conjunctionis Christi cum una Ecclesia: ita post diluvium vir conjunctus pluribus uxoribus erat figura conjunctionis Christi cum multis populis ac gentibus.

44. Sed cur Deus ad eundem plane finem, nempe ad propagandam prolem, primò ordinavit monogamiam, deinde polygamiam? Respondeo: Deus solet pro diversitate temporum ordinare diversa media ad eundem finem. Sic ad dirigendum hominem in suis actionibus ordinavit primò legem naturalem; deinde legem Mosaicam; postremò legem Evangelicam. Similiter ad sustentationem hominis concessit primò carnes animalium sine ulla restrictione: postea restrinxit hanc concessionem ad carnes eorum tantum animalium, quæ in lege Mosaica habebantur munda: tandem sublata hac restrictione, rediit ad primam concessionem. Idem dico in proposito. Ad propagationem proles ordinavit primò monogamiam; deinde concessit polygamiam; demum, explosa polygamia, revocavit monogamiam; et simul commendavit cœlibatum ac virginitatem.

45. Dices: Polygamia est utilior ad propagandam prolem, quàm monogamia. Resp.: Ita quidem nos putamus. Sed aliter se res habet in consilio et providentia Dei. Quod patet ex eventu. Nam quando instituit monogamiam in paradiso, dixit Adamo et Evæ: *Crescite et multiplicamini*. Quibus verbis dedit illis et posteris eorum benedictionem et fecunditatem. Itaque monogamia conjuncta cum hac benedictione erat sufficientissima ad humani generis propagationem. Quando autem, cessante hac benedictione, cœperunt fœminæ esse steriles, tunc concessit polygamiam, ut hac ratione sterilitatem compensaret. Sic contigit Abrahamo. Habebat uxorem sterilem, concessa est illi alia uxor, ut prolem suscicaret: (Gen. xvi, 2.) Postea multæ aliæ steriles fœminæ subsecutæ sunt, ut Rachel uxor Jacob, Anna uxor Elcanæ, Michol uxor David, et sic deinceps.

16. Dices 2: Polygamia, ut suprà ostensum est, repugnat secundo fini matrimonii, qui est mutuam obsequium conjugum, et remedium libidinis. Cur ergo Deus illam concessit? Respondeo: Deus pro sua providentia obtulit sufficiens subsidium, vel ad tollendam illam repugnantiam, vel certè ad cavendum, ne obsesset, sed potius prodesset. Primò, quia fœminas, quæ nubebant uni viro, hortabatur ad conservandam concordiam. Sic per Angelum hortatus est Agar ancillam Abrahæ, ut se submitteret et accommodaret Saræ ad cavendas contentiones: (Genes. xvi, 9.) Secundò aliquando permittebat hujusmodi contentiones ad exercitium patientiæ, et postea magno beneficio compensabat. Sic permisit Ananiam affligi à Phenenna; et postea consulatus est eam concessione insperatæ prolis: (1 Reg. 1, 20, et cap. 11, 4.) Tertiò aliquando mitigabat æstum libidinis, ut non opus esset frequenti usu matrimonii. Sic fecit Saræ filiam Raguelis: quod ipsa fatetur, Tobiaë iii, 16: «Tu scis Domine, inquit, quia nunquam concupivi virum, et mundam servavi animam meam ab omni concupiscentia.» Et infra: «Virum cum timore tuo, non cum libidine concensi suscipere.»

CONCLUSIO IV.

Hæc concessio divina, qua licebat habere plures uxores, confirmata est per legem Mosaicam.

17. Hoc tripliciter probari potest: 1. Quia nusquam est revocata per legem Mosaicam. 2. Quia viri sancti, qui vixerunt in lege Mosaica, habuerunt plures uxores, ut Elcana, David et alii. 3. Quia lex Mosaica videtur polygamiam approbare: Deuteron. xxi, 15: «Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam, et alteram odiosam, et fuerit filius odiosæ primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos dividere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, et præferre filio odiosæ, sed filium odiosæ agnoscet primogenitum.» Ubi est de veris uxoribus: 1, quia in textu vocantur uxores: 2, quia filii illarum poterant esse hæredes patris, et dividere subs-

tantiam illius, quod non licuisset, si altera fuisset uxor, et altera tantum concubina; nam filii concubinæ non potuissent esse hæredes.

CONCLUSIO V.

Hæc concessio revocata est à Christo, ut jam non liceat habere plures uxores.

18. Sic definitum est in Concilio Tridentino, sessione 24, canone secundo contra Lutherum et anabaptistas. Kemnitius et alii lutherani idem sentiunt contra Lutherum. Et meritò. Nam Christus in Evangelio reducit matrimonium ad primam institutionem, et revocat concessionem, quæ judæis erant factæ. Nam duo erant illis concessa ex indulgentia: 1, ut dato libello repudii, possent suas uxores dimittere et alias ducere: 2, ut possent plures simul habere uxores. Utrumque à Christo revocatum est: Matth. xix, 6. Prius quidem his verbis: «Quod Deus conjunxit, homo non separet.» Et infra: «Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: Ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mæchatur: et qui dimissam duxerit mæchatur.» Posterius verò his: «Qui fecit hominem ab initio, masculum et fœminam fecit eos: et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ:» ubi illa particula, *Ab initio non erat sic*, manifestè significat ea, quæ judæis erant permessa, fuisse contra primam matrimonii institutionem. Et est hic sensus: 1. Ab initio non licebat dimittere uxores. 2. Ab initio fecit Deus masculum et fœminam, id est, uni viro dedit unam tantum uxorem. Igitur ab initio nec fuit libellus repudii, nec polygamia; sed utrumque permissum fuit judæis ex quadam indulgentia. Nunc permissio illa revocatur, et reditur ad primam institutionem. Sic explicant interpretes.

19. Eodem sensu loquitur Apostolus: Roman. vii, 3: «Mulier vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est

«à lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.»
Quod est contra concessionem repudii. Et 4 Cor. vii, 2:
«Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat:» et rursùm: «Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.» Quod est contra concessionem polygamiae.

20. Ex dictis colligo tria argumenta contra polygamiam: Primum: Christus vult eo modo servari matrimonium apud christianos, quo ab initio fuit institutum in paradiso; sed ab initio fuit institutum inter masculum et unam fœminam, non inter masculum et plures fœminas; ergo Christus vult eo modo servari apud christianos. Alterum: Christus dicit eum mœchari, qui, dimissa uxore, aliam duxerit; ergo nec licet priorem dimittere, nec plures simul habere, nam si non licet novam accipere, priore vivente, certè pluralitas uxorum prohibita est. Tertium: sicut mulier non habet potestatem sui corporis, ita nec vir; sed mulier ex eo præcisè, quod non habet potestatem sui corporis, quam viro tradidit, non potest alterum virum accipere, priore adhuc vivente; ergo similiter de viro dicendum est. Hoc argumentum fundatur in jure Evangelico, quidquid sit de jure naturali. Nam secundum legem Evangelicam vir et mulier in hac parte sunt pari conditione. Sicut ergo secundum legem Evangelicam non licet mulieri habere duos viros; ita nec viro duas uxores. Quare? Quia sicut uxor dat viro plenam potestatem sui corporis, quoad usum matrimonii; ita vicissim vir uxori: ergo sicut illa non potest alteri viro eandem potestatem dare, nisi per injuriam; ita nec vir potest alteri uxori dare, nisi per injuriam. Vide Augustinum lib. 4 de adulterinis conjugis, cap. 8 et 9; ubi pulchrè explicat æqualitatem viri et uxoris, de qua hic agimus.

21. Dices: Valentinianus imperator, qui fuit pius et catholicus, legem promulgavit, ut liceret unicuique duas uxores habere, teste Socrate libro quarto historiarum, capite vigesimo septimo. Respondeo: Valentinianus merito reprehenditur ab omnibus catholicis. Et quidem du-

plici titulo: Primò, quod arrogaverit sibi potestatem, quam non habuit. Non enim licebat illi abrogare legem Evangelicam à Christo latam, et aliam contrariam statuere. Secundò, quod prætextu hujus legis voluerit suam turpitudinem et libidinem occultare. Nam ipse, cum haberet legitimam uxorem nomine Severam, ex qua suscepit Gratianum; aliam insuper duxit, nomine Justinam, cujus amore tenebatur. Ne igitur solus esset polygamus, quæsivit socios sui sceleris, permittendo omnibus polygamiam.

22. Juxta ea, quæ hactenùs dicta sunt, tria tempora distingui possunt: Primum ab initio mundi usque ad Abrahamum. Secundum ab Abrahamo usque ad Christum. Tertium à Christo usque ad finem mundi. In primò fuerunt primi parentes cum suis posteris. In secundò judæi cum suis progenitoribus, Abrahamo, Isaac et Jacob. In tertio sunt christiani. In primò viguit sola monogamia. In secundò concessa est polygamia. In tertio reducta est monogamia, et explosa polygamia. Quid hoc significat? Nihil aliud, quàm quod Deus initio mundi instituerit matrimonium in perfecto statu. Deinde ex quadam indulgentia permiserit quædam judæis, quæ multum derogabant perfectioni matrimonii. Denique reduxit matrimonium ad primævam perfectionem. Hoc in multis aliis solet evenire: verbi gratia: Natura humana ab initio fuit creata in sua perfectione: paulatim degeneravit per peccatum: tandem per Christum restaurata est. Omitto similia exempla, quæ nota sunt.

CAPUT XXII.

DE ZELOTYPÍA.

4. Zelotypia, ut hic sumitur, frequens inter conjuges malum est, et in eo consistit, quod alter alterum de adulterio suspectum habeat. De qua lata fuit lex Mosaica Num. v, 44, præscribens modum investigandi, an mulier, quam vir suspectam habebat de adulterio, verè

adultera esset, necne: adulteria enim solent occultè committi, ut per testes probari non possint. Deus igitur, qui occultorum Judex est, præscripsit hunc modum explorandi.

2. Primò vir suspectam uxorem ducebat ad Sacerdotem coram Tabernaculo. 2. Offerebat ibi oblationem Zelotypiæ, nempe farinam hordeaceam sine oleo et thure. 3. Sacerdos accipiebat aquam sanctam in vase fictili, et in eam immittebat paucillum terræ de pavimento Tabernaculi. Et ista aqua terræ permixta vocabatur *aqua amarissima*. 4. Super hanc aquam proferebat maledictiones. 5. Discooperiebat caput mulieris, et in manibus ejus ponebat oblationem Zelotypiæ, idest, farinam hordeaceam. 6. Tum similiter proferebat maledictiones super mulierem, dicens: si innocens es, non nocebit tibi aqua ista amarissima, in quam maledicta congressi, si rea, subjacebis his maledictionibus: *Dominus Deus in cuius conspectu stas, putrescere faciat femur tuum, et tumens uterus tuus dirumpatur*. 7. Mulier respondebat: *Amen, amen*. 8. Sacerdos has secundas maledictiones scribebat in libro: mox scripturam abluebat aqua, quam habebat in vase fictili. 9. Farinam hordeaceam accipiebat ex manu mulieris, et partem illius adolebat, partem sibi reservabat. 10. Aquam maledictam dabat mulieri bibendam. Et si erat rea, statim femore putrescente, et utero intumescente, dirumpebatur, et sic exspirabat. Addunt Rabbini eodem tempore quo adultera puniebatur, divinitus punitum fuisse adulterum, etiam absentem, cum quo occultè peccaverat. Quod an verum sit, non satis constat.

3. Quæres 1: Quare Deus instituerit hunc modum investigandi adulterium? Respondeo: Quia volebat ostendere: 1. Se esse præsidem ac vindicem fidei conjugatis. 2. Se esse testem et protectorem innocentia, ne scilicet Zelotypia, si nullus esset innocentia testis, gigneret in matrimonio lites, rixas, homicidia. 3. Se occulta scelera videre, manifestare, punire. 4. Adulterium esse gravissimum scelus, publica pœna et confusione plectendum; ut uxores, si non amore castitatis, saltem timore pœnae et confusionis in officio continerentur.

4. Quæres 2: Quid significaverint illæ cæremonia, quæ adhibebantur? Respondeo: Erant variae cæremonia: Primò oblatio farinae ordeaceæ sine thure et oleo: quare sine thure? Quia thus symbolum est devotionis et bonæ famæ. At zelotypia infamiae plena. Quare sine oleo? Quia oleum est symbolum lenitatis et misericordiæ. At zelotypia crudelis, tum ex parte adulteræ, tum ex parte pœnae, quæ illi imponitur. Secundò terra de pavimento sumpta, et in aquam immista. Utrumque vile et abjectum. Et declarat adulteram esse vilem instar lutosi pulveris, qui pedibus calcatur, juxta illud Ecclesiastici ix, 40: «Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur.» Tertio aqua amarissima quorsum? Quia adultera coram Sacerdote et populo afficiebatur magna amaritudine animi, propter publicam confusionem. Quarto aqua maledictionibus Sacerdotis onusta, quæ significabat adulteras divinis maledictionibus obnoxias esse. Quintò caput mulieris discoopertum: nempe, quia Deo omnia nuda et aperta sunt; nec adulteria, quia in occulto fiunt, latere eum possunt. Vide Theodoretum quæst. 10.

5. Quæres 3: An etiam in novo Testamento sit similis modus explorandi adulteria? Respondeo: Olim inter christianos fuit hic modus usitatus, ut mulier, quæ erat suspecta de adulterio, probaret suam innocentiam tangendo ferrum candens. Et si adureretur à ferro candente, habebatur adultera; sin minus, innocens. Verum cum talis probatio, seu purgatio non sit à Deo instituta, merito à canonibus damnata est cap. Omnibus, et cap. Consulisti, 2, qu. 4. Vide Martinum Delrium, lib. 4 de Magia, cap. 4.

CAPUT XXIII.

DE LIBELLO REPUDI.

Certum est permissum fuisse judæis uxores suas dimittere, et dare illis libellum repudii juxta illud Deute-

ronomii xxiv, 4: «Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam sceditatem, scribet libellum repudii, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua. Cumque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, et dimiserit de domo sua, vel certè mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in uxorem, quia polluta est, et abominabilis facta est coram Domino.» Hic aliqua examinanda sunt: 1. Quo sensu permissum fuerit judæis dimittere seu repudiare suas uxores? An ita ut dimittendo non peccarent? An verò, ut peccarent quidem, sed lege non punirentur? 2. Quibus de causis licuerit uxores dimittere seu repudiare? 3. Quæ cæremoniæ adhiberi soleant? et quæ fuerit formula verborum, qua libellus repudii scribebatur? 4. An sicut viri poterant repudiare uxores, ita vicissim uxores potuerint repudiare viros?

QUÆSTIO I.

Quo sensu permissum fuerit judæis uxores dimittere?

1. Multi putant non fuisse licitum judæis dimittere, seu repudiare suas uxores; sed solum permissum, ut impunè facerent ad majus malum evitandum. Ita Magister in 4 dist. 33, Bonaventura et Richardus ibidem, ac nonnulli alii. Et juxta hanc sententiam peccabant judæi dimittendo suas uxores, nec matrimonii vinculum dissolvebatur; ac proinde, si uxores acciperent novos maritos, non erat novum matrimonium, sed adulterium.

2. Probatur 1: Quia loco citato Deuter. xxiv, dicitur mulierem repudiãtam, si alteri nupserit, fieri *pollutam et abominabilem coram Deo*; quia scilicet nubendo alteri, committit adulterium. Quod etiam repetitur Jerem. iii, 1 his verbis: «Vulgo dicitur: Si dimiserit vir uxorem suam; et recedens ab eo duxerit virum alterum numquid revertetur ad eam ultra? numquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te.» Secundò, quia repudium

fuit judæis permissum propter duritiam cordis eorum: (Matth. xix, 8:) ergo fuit permissum, tanquam minus malum, ad evitandum majus malum, ne scilicet judæi suas uxores occiderent, si non permitterentur eas dimittere. Nam minus malum erat dimittere illas, quam occidere.

3. Alii rectius docent permissum fuisse judæis dimittere uxores non solum impunè, sed etiam licitè, ita ut non peccarent dimittendo. Sic D. Th., Scotus, Durandus et Paludanus in 4, dist. 33, Bellarminus de matrimonio cap. 17, ad object. 14, Maldonatus in cap. 19 Matthæi, Abulensis ibid. quæst. 49 et 50. Et juxta hanc sententiam, quando quis, dato libello repudii, dimittit uxorem, verè dissolvebatur matrimonium, et uterque tam vir quam scemina poterat cum altero contrahere.

4. Probatur primò: Quia si matrimonium non fuisset solum per libellum repudii, deteriori conditione fuissent scemina quam viri. Nam viri poterant alias uxores ducere, cum eo tempore licita esset polygamia, ut suprã dixi. At scemina non potuissent alios viros accipere, quia nunquam licuit uni scemina habere plures simul viros. Itaque vel debuissent fieri adulteræ, vel perpetuam continentiam servare. Non est autem verisimile coactas fuisse ad perpetuam continentiam, cum id in veteri Testamento esset planè inusitatum.

Secundò: Quando mulier à suo viro repudiata nubebat alteri viro, poterat impunè cum altero manere usque ad mortem illius: (Deut. xxiv.) Ergo manens cum illo non erat adultera, sed legitima uxor. Si enim fuisset adultera, debuisset secundum legem Mosaicam lapidari: (Joan. viii, 4, et Levit. xx, 10.)

Tertiò, quando nupserat alteri viro, poterat etiam ipse dare illi libellum repudii, sicut prior maritus: (Deut. xxiv, 3.) Ergo non minus erat ipsius uxor, quam antea fuerat prioris mariti. Nam libellus repudii non fuit concessus viro, nisi ratione suæ uxoris.

Quartò, lex prohibebat, ne repudiata, post mortem secundi mariti, rediret ad priorem maritum: (Deut. xxiv, 4.) At si per repudium non fuisset solum vinculum matrimonii, non erat prohibendum, sed potius op-

tandum, ut uxor rediret ad suum legitimum maritum.

Quintò, neque Moyses, neque alii Prophetae unquam reprehenderunt matrimonia cum repudiatis: at si ejusmodi matrimonia fuissent adulterina, sine dubio debuissent illa palam reprehendere, sicut reprehendebat alia vitia.

Sextò, lex vetabat Sacerdoti, ne duceret viduam, aut repudiatam, aut meretricem, sed tantum virginem: (Levit. xxi, 13.) Ergo aliis, qui non erant Sacerdotes, licebat ducere repudiatas, sicut licebat viduas et meretrices.

5. Ad contraria argumenta sic respondeo: Ad 1. Mulier repudiata vocabatur polluta et abominabilis coram Deo, non ideò quod alteri viro nupsisset; sed quia à priori viro publicæ infamiae erat notata, hoc ipso quod publicè esset repudiata. Ac proinde non decebat, ut ab illo iterum reciperetur. (Bellarminus loc. cit.) Nec aliud colligi potest ex loco Jeremiae, ubi Deus sic argumentatur: Si vir non recipit repudiatam, quæ nupsit alteri; multo minus ego deberem te recipere, quæ non nupsisti alteri, sed cum multis amatoribus fornicata es.

6. Ad 2. Verum est Deum permisisse judaïs repudium propter duritiam cordis eorum, ne scilicet suas uxores, quas repudiare non possent, occiderent. Sed inde non sequitur eos peccasse repudiando suas uxores ex divina permissione. Potuit enim Deus hoc illis permittere, ut non peccarent, quia potuit dissolvere matrimonium inter ipsos contractum, et dare potestatem ut viri acciperent alias uxores, et repudiatae nubent aliis viris. Nec illa permissio carebat mysterio. Nam Deus per illam volebat significare repudiaturum synagogam judæorum, et in locum illius desponsaturum sibi Ecclesiam ex gentibus colligendam.

QUESTIO II.

Quibus de causis licuerit uxores dimittere seu repudiare?

1. Respondeo: Non satis constat. Tametsi enim Scriptura dicat licuisse eas dimittere propter aliquam *scdita-*tem; disputant tamen Interpretes, quid per illam scdita-

tem intelligendum sit. Tertulianus libro quarto contra Marcionem capite 34 intelligit solum adulterium seu fornicationem. Quod alii auctores refellunt. Primò, quia mulier adultera secundum legem Mosaicam non dimittebatur; sed vel lapidabatur, si constaret adulteram esse; vel per aquas zelotypiae examinabatur, si suspecta esset de adulterio. Secundò, quia pharisaei interrogabant Christum, *an quacumque ex causa liceret uxorem dimittere?* (Matth. xix, 3.) Ergo supponebant varias esse causas, sed cupiebant intelligere, an Christus omnes approbaret.

2. Quæ autem fuerint istæ causæ in particulari, non omnes eodem modo explicant. Lyranus putat fuisse quamcumque rem turpem matrimonio supervenientem, quæ posset bonum prolis impedire, sive in corpore, ut est sterilitas, lepra, morbus caducus, sive in anima, ut si uxor esset pravis moribus prædita. Consentit Cornelius, qui assignat has causas, lepram, sterilitatem, veneficium, rixas perpetuas, ebriositatem et alios pravos mores incorrigibiles. Adulterium autem videntur excludere. Pro quo notandum est dimissionem uxoris potuisse fieri dupliciter: vel palam, vel occultè. Prior dimissio fiebat per libellum repudii. De posteriori intelligendum est illud Matth. 1, 19: *Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam,* nempe Mariam sibi desponsatam, eò quòd videret illam, antequam convenirent, gravidam esse. Quomodò occultè id facere voluerit, variæ sunt sententiæ apud Maldonatum, quæ non faciunt ad nostrum propositum. Itaque prior dimissio per libellum repudii vel nunquam vel raro fiebat propter adulterium. Nam tribus modis possumus loqui de muliere adultera. Primò, si in adulterio esset deprehensa: sic jubebatur lapidari. Secundò, si solum esset suspecta de adulterio: sic debebat examinari per aquas zelotypiae. Tertio, si quidem constaret adulteram esse, sed nec publicè constaret, nec in adulterio esse deprehensam, sed maritus aliunde id sciret: sic fortasse poterat occultè dimitti; si tamen maritus voluisset illam publicè accusare, et dato libello repudii solemniter dimittere, non video, cur id fieri non potuerit.

QUÆSTIO III.

Quæ cæremoniæ fuerint adhibitæ in repudio, et quibus verbis libellus repudii consignatus?

1. Cæremoniæ et cautiones, quibus libellus repudii solebat dari, recitantur decem ab hebræis, ut notat Maldonatus. 1. Ut uxor non discederet, nisi volente marito. 2. Ut libellus in manu uxoris traderetur. 3. Ut scriberentur, ut minimum, nomina duorum testium. 4. Ut exprimerentur tres generationes viri, et tres mulieris, ut ex libelli formula intelligetur. 5. Ut scriberetur libellus litteris rotundis distinctis, atque perspicuis, ita ut una aliam non attingeret, ne aliquod scripturæ vitium irreperet. 6. Ut si inter scribendum aliqua atramenti guttula in chartam decideret, libellus auctoritatem non haberet, sed alius de novo scriberetur. 7. Ut in libello nullum rasuræ vestigium appareret, ne posset esse suspectus de vitio. 8. Ut charta longior esset, quàm latior. 9. Ut omnes testes qui aderant, suum quisque sigillum adhiberent. 10. Ut maritus diceret: *Accipe libellum repudii, et esto à me abjecta, et cuicumque viro permissa.*

2. Formula libelli repudii, secundum hebræos, erat hæc: *Ego Rabbi Simeon, filius Rabbi Abraham, filii Rabbi David, filii Rabbi Salomonis, die prima mensis secundi, anno 5296, à creatione mundi, hic et in hac civitate, ex animi mei consensu, et sine ulla coactione, repudiavi Rachel, filiam Rabbi Mosis, filii Rabbi Joseph, filii Rabbi Jacob; et dedi illi libellum repudii in manu, schedam abscessionis et signaculum divisionis, ut sit à me abjecta et abeat quocumque velit, et nemo possit illi prohibere, juxta constitutiones Moysis et Israel.* Ita referunt Vatablus, Oleaster, Cornelius in capite 24 Deuteronomii, et Maldonatus in cap. 19 Matthæi.

3. Quæres: An libellus repudii datus fuerit publicè coram iudice, et in forma judiciaria? Respondeo: Id verisimile est. 1. Quia datus fuit coram testibus, ut ex dictis patet. 2. Quia repudium apud romanos fiebat coram iudice, ut patet ex jure civili, titulo de divortiis,

ubi etiam describitur hæc formula apud romanos usitata: *Res tuas curato, res tuas tibi habeto.* An etiam alii, præter judæos et romanos, usi fuerint repudio? Respondeo: Etiam medi et persæ usi sunt, ut patet exemplo Assueri regis, qui uxorem suam Vasthi repudiavit: (Esther 1, 19.)

QUÆSTIO IV.

An sicut viri poterant repudiare uxores, ita vicissim uxores potuerint repudiare viros?

1. Respondeo: Non poterant. Nam solis maritis concessum fuit jus repudii: nusquam in lege Mosaica invenies uxoribus concessum esse. Quod etiam fatetur Josephus lib. 15, cap. 11 ubi refert Salome sororem Herodis præter legem Mosaicam fecisse, quod maritum suum Costobarum repudiaverit. *Lex enim nostra, inquit, solis maritis jus repudii permittit: mulieribus autem ne dimissis quidem fas est nubere, nisi prioris viri permissu.* Quæ posterior pars non habetur expressè in lege Mosaica. Videtur tamen colligi ex formula libelli repudii, in qua vir dimittens uxorem, sic ait: *Abeat quocumque velit.* Quibus verbis concedit illi potestatem nubendi alteri marito. Et clarius ex decima cæremonia superius recensita, in qua maritus dicit: *Esto à me abjecta, et cuicumque viro permissa.*

2. An ergo mulieres ullo modo poterant dimittere suos viros? Respondeo: Aliud est repudium, aliud divortium. Non poterant illos dimittere per repudium; poterant tamen eos deserere per divortium, vel propter adulterium, vel propter alias legitimas causas. Hoc enim et christianis, et gentilibus mulieribus jure naturali permissum est. Nota. In divortio fit tantum separatio cohabitationis, et thori, manente vinculo matrimonii. In repudio etiam hoc vinculum dissolvitur, ut patet ex auctoribus, quæst. 4, num. 3 allegatis.

CAPUT XXIV.

DE ADULTERIO ET STUPRO.

1. In lege Mosaica prohibentur et puniuntur hæc potissimum peccata carnis. Primò adulterium; secundò incestus, id est, congressus cum consanguinea vel affini intra gradus prohibitos; tertio stuprum, id est, violatio virginis, maxime si per vim fiat; quarto scortatio; quinto sodomia; sexto bestialitas. De singulis dicam aliquid.

2. Primò igitur de adulterio extant tres leges: Prima moralis: «Non mœchaberis:» (Exodi xx, 14.) Secunda judicialis: «Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, morte moriantur mœchus et adultera:» (Levit. xx, 10.) Tertia partim judicialis, partim caremonialis, quæ præscribit modum investigandi occultum adulterium, de quo supra dictum est cap. 22 de Zelotypia.

3. De incestu extat una generalis et plures speciales. Generalis est: «Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus:» (Levit. xviii, 6.) Speciales sunt hæ: Prima: «Qui dormierit cum uxore sua, et revelaverit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo:» (Levit. xx, 11.) Secunda: «Si quis dormierit cum nuru sua, uterque moriatur:» (ibidem vers. 12.) Tertia: «Qui supra uxorem filiam, duxerit matrem ejus, vivus ardebit cum eis:» (ibidem vers. 14.) Quarta: «Qui acceperit sororem suam, filiam patris sui, vel filiam matris suæ, occidentur in conspectu populi sui:» (ibidem vers. 17.) Quinta: «Qui coierit (cum matertera, vel amita sua, aut cum uxore patris aut avunculi sui,) portabunt ambo iniquitatem suam: absque liberis morientur:» (ibidem vers. 19, 20.) Sexta: «Qui duxerit uxorem fratris sui, absque liberis erunt:» (ibidem vers. 21.)

4. De stupro duæ extant: Una: Si aliquis in civitate concubuerit cum puella virgine, quæ alteri desponsata est, et illa non clamaverit, educes utrumque ad portam

civitatis illius, et lapidibus obruentur: si autem in agro id fecerit, ipse morietur solus; puella nihil patietur: præsumitur enim clamasse, sed quia sola erat, non potuit audiri et liberari: (Deut. xxii, 23.) Altera: Qui vim intulerit puellæ non desponsatæ, ducet illam in uxorem, nec unquam poterit eam dimittere: et insuper patri illius dabit quinquaginta siclos argenti: (Ibid. vers. 28.)

5. De scortatione similiter duæ: Una: «Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel:» (Deuteron. xxiii, 7.) Altera: «Ne prostituas filiam tuam, ne contaminetur terra, et impleatur piaculo:» (Levit. xix, 29.)

6. De sodomia sic statutum est: «Cum masculo non commiscearis coitu fœmineo, quia abominatio est:» (Levit. xviii, 22.) Et iterum: «Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, uterque operatus est nefas, morte moriantur. Sit sanguis eorum super eos:» (Levit. xx, 13.) Solet hoc vocari peccatum contra naturam, de quo Apostolus: Romanor. 1, 27: «Masculi eorum, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.»

7. De bestialitate sic: «Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet jumento, nec miscbitur ei: quia scelus est:» (Levit. xviii, 23.) Et iterum: «Qui cum jumento et pecore coierit, morte moriatur: pecus quoque occidite. Mulier, quæ succubuerit cuilibet jumento, simul interficietur cum eo:» (Levit. xx, 15.)

8. Hæc de legibus. Porro, quæ calamitates ex supra dictis peccatis in veteri Testamento secutæ sint, notum est. Ego paucis insinuabo. David commisit adulterium cum Bersabee, uxore Uriæ Helthæi. Punitus est octo modis: Primò morte filii ex adulterio nati. 2. Incestu primogeniti filii sui Ammon cum Thamar. 3. Ejusdem primogeniti cæde; quia Absalon frater Thamar occidit Ammon propter incestum. 4. Rebellionem Absalonis. 5. Publica violatione uxorum. 6. Bello contra se illato ab Absalone. 7. Morte Absalonis. 8. Nova seditione à Seba filio Bochri excitata: (2 Regum xii et sequentibus.)

9. Ammon filius Davidis, de quo jam dixi, oppressit Thamar sororem Absalonis: (2 Reg. xiii, 1.) Absalon invitavit illum ad convivium, et cum temulentus esset, curavit illum occidi: (ibidem vers. 28.)

10. Quidam ex tribu Benjamin in Gabaa abusi sunt uxore cujusdam Levitæ peregrinantis: (Judic. xix, 23.) Hoc facinus ulti sunt filii Israel, et communi consensu progredientes ad bellum contra benjamitas, occiderunt ex illis viginti quinque millia armatorum hominum: (Judic. xx, 46;) adeò ut ex toto numero benjaminitarum remanserint tantùm sexcenti viri: (ibidem vers. 47.)

11. Zambri ex tribu Simeon publicè ingressus est in lupanar ad fœminam Madianitidem. Pœna sequitur: Quod cum vidisset Phinees, arrepto pugione, perfodit ambos simul in genitalibus. Et propter hoc factum laudatus est Phinees, tamquam vir zelosus pro honore Dei; et loco præmi accepit à Deo promissionem sempiterni sacerdotii in sui familia: (Num. xxv, 6.)

12. Sichem filius Hemor oppressit Dinam filiam Jacob ex Lia, sororem Simeonis et Levi: (Genes. xxxiv, 1.) Secuta est ultio. Nam Simeon et Levi, arreptis gladiis, occiderunt non tantùm Sichem et Hemor, sed omnes masculos totius civitatis; et civitatem deprædati sunt, auferentes eorum oves, armenta, asinos, uxores, parvulos: (Ibid. vers. 4 et sequen.)

13. De sodomitis, quomodo puniti sint, narratur Genes. xix, 24: «Dominus pluit super Sodomam et Gomorrham sulphur et ignem de cœlo, et subvertit civitates has, et omnem circa regionem, universos habitatores urbium, et cuncta terræ virentia.»

14. Hæc omnia, teste Apostolo 1 Cor. x, 41, «Scripta sunt ad correptionem nostram,» ut caveamus ab adulteriis, et aliis peccatis carnalibus, quæ jam recensita sunt; ne similiter, ac judæi, à Deo puniamur. Potest et aliud hinc colligi, nempe, legem Mosaicam, ut alibi dixi, multo fuisse imperfectiorem, quàm sit Evangelica. Illa prohibebat peccata externa, hæc etiam interna. Quo spectat illud Christi in Evangelio: «Audistis, quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscen-

«dum eam, jam mœchatus est eam in corde suo:» (Matth. v, 27.)

CAPUT XXV.

DE SERVIS ET ANCILLIS, DE MERCENARIIS, PEREGRINIS ET PAUPERIBUS.

1. De servis et ancillis multa statuta sunt in lege Mosaica, præsertim Exodi xxii, Levit. xxv, et Deuter. xv. Compendium omnium est hoc: 1. Hebræi non poterant ex suo populo habere servum vel ancillam per modum mancipii, sed tantùm ex gentibus. Itaque soli gentiles (quod etiam intelligitur de proselytis ad Judaismum conversis) poterant esse perpetui et hæreditarii hebræorum servi. 2. Si aliquis hebræus fieret servus gentilium, debebat redimi ab hebræis. 3. Si fieret servus hebræorum, non tractabatur ut mancipium, sed ut mercenarius. 4. Nec serviebat perpetuo, sed ad certum tempus. 5. Si habebat uxorem hebræam, serviebat usque ad annum septimum, seu sabbathicum. Et tunc ambo liberi exiabant. 6. Si autem herus ipsius, qui ipsum emerat, dedisset illi uxorem gentilem (nam hebræam dare non poterat) quæ verè esset serva seu mancipium, et ex illa haberet liberos, tunc quidem poterat liberari anno septimo, si vellet, sed relictis apud herum uxore et liberis. 7. Si tamen maluisset manere apud herum suum, et apud uxorem et liberos; poterat quidem id facere, sed tantùm usque ad annum jubilæi. Uxor tamen et liberi manebant in perpetua servitute: nisi vel redimerentur à suis gentilibus, vel certè, nisi herus excussisset illis dentem, aut oculum. Tunc enim pro compensatione illius injuriæ debebat eos liberos dimittere.

2. Hic tria notanda sunt: Primò libertas hebræorum erat corporalis, et opponebatur servituti corporali. At libertas christianorum est spiritualis, et opponitur servituti spirituali. De quo loquitur Christus Joannis viii, 34: «Omnis, qui facit peccatum, servus est peccati.» Et paulò

post: «Si vos filius liberaverit, verè liberi eritis.» Et Apostolus Rom. viii, 2: «Lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati et mortis;» et ad Galat. iv, 34: «Non sumus ancillæ filii, sed liberæ: qua libertate Christus nos donavit.»

3. Secundò sicut vetus Testamentum fuit figura novi Testamenti, ita libertas Mosaica fuit figura libertatis Evangelicæ. Et sicut Moyses eduxit hebræos ex corporali servitute ægyptiorum: ita Christus eduxit nos ex spiritali servitute diaboli et peccati.

4. Tertio tanta est perfectio et prærogativa libertatis Evangelicæ, ut non curet aut timeat servitutem corporalem. Unde Apostolus 1 Cor. vii, 20: «Unusquisque in qua vocatione (idest, vitæ conditione) vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es? Non sit tibi curæ: sed et si potes fieri liber, magis utere:» scilicet servitute ob majorem humilitatem et patientiam.

DE MERCENARIIS.

5. De mercenariis sic statutum est: «Non morabitur opus mercenarii apud te usque mane:» (Levitic. xix, 13.) Quod alibi sic explicatur: «Non negabis mercedem indigentis et pauperis fratris tui, sive advenæ, qui tecum moratur intra portas tuas: sed eodem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, et ex eo sustentat animam suam, ne clamet contra te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum:» (Deut. xxiv, 14.) Eodem sensu senior Tobias dixit juniori: «Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, merces mercenarii tui apud te omninò non remaneat.»

6. Nota. Nomen mercenarii in novo Testamento sumitur dupliciter: 1. Sensu jam dicto, nempe pro famulis seu operariis, qui mercede conducuntur ad laborandum, ut Marci i, 20: «Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.» Et Luc. xv, 17: «Quantum mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereor?» 2. Pro Pastoribus Ecclesiæ, qui etiam accipiunt mercedem pro labore prædicandi Evan-

gelium, et Sacramenta administrandi. Hi iterum duplices sunt. Alii boni Pastores, qui nihil aliud accipiunt, quam necessariam vitæ sustentationem; neque tam pecuniam subditorum desiderant, quam salutem. De quibus Apostolus 1 Tim. v, 18: «Dignus est operarius mercede sua:» et 1 Corinth. ix, 11: «Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus;» et infra versu 14: «Ita et Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere.» Alii mali, qui magis quærunt mercedem et proprium commodum, quam salutem et utilitatem ovium sibi commissarum. De quibus Christus: Joannis x, 11: «Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Mercenarius autem et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit.» Et paulò post: «Non pertinet ad eum de ovibus.» De similibus conqueritur Deus per prophetam Ezech. xxxiv: «Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascentur? Lac comedebatis, et lanis operiebamini, et quod crassum erat, occidebatis: gregem autem meum non pascebatis.» Tales non pauci hoc tempore.

DE PEREGRINIS ET PAUPERIBUS.

7. De his sancita sunt hæc: Primò: «Cum messueris segetes terræ tuæ, non tondebis usque ad solum superficiem terræ, nec remanentes spicas colliges: neque in vinea tua racemos, et grana decidentia congregabis; sed pauperibus et peregrinis carpenda dimittes:» (Levitic. xix, 9.) Idem facies in manipulo, quem oblitus es in agro, et in frugibus olivarum: (Deut. xxiv, 19.)

8. Secundò: «Indigens et mendicus non erit inter vos, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in terra, quam traditurus est tibi in possessionem:» (Deut. xv, 4.) Duplex potest esse sensus: Prior: Ne patiaris hebræum mendicare, sed subveni, ut benedicat tibi Deus. Posterior: Tanta erit bonorum abundantia, si legem Dei serves, ut nemo cogatur mendicare. Vide Emmanuelem Sa in notationibus.

9. Tertiò: «Si unus de fratribus tuis ad paupertatem venerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahas manum, sed aperies eam pauperi, et dabis mutuam, quo eum indigere perspexeris:» (vers. 7 et 8.) Hæc sententia conformis est priori sensui præcedentis.

10. In lege Evangelica omnes debent se æstimare peregrinos, juxta illud 1 Petri ii, 11: «Charissimi, obsecro vos, tanquam advenas et peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam:» et 2 Corinthiorum v, 6: «Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino.» Sicut enim judæi quadraginta annis peregrinati sunt in deserto, antequam venirent ad terram promissionis, ita nos toto tempore hujus vitæ peregrinamur in hoc mundo, antequam perveniamus ad patriam nostram cœlestem. Illorum peregrinatio fuit figura nostræ peregrinationis.

11. Paupertas, propter exemplum Christi, desiit esse ærumnosa et pudenda: Lucæ vi, 20: «Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei:» et Jacobi ii, 5: «Audite, fratres mei dilectissimi: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?» et 1 Corinth. i, 28: «Ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus.» Et capite iv, 11: «Usque in hanc horam et esurimus et sitimus, et nudi sumus:» et infrà: «Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi.»

CAPUT XXVI.

DE REFORMATIONE.

1. Respublica hebræorum ab initio fuit benè à Deo constituta, et optimis ac sanctissimis legibus roborata; sed quia sæpè defecit à primæva sua perfectione, et in varios abusus degeneravit: necesse fuit sæpè illam reformare, et in pristinum statum restituere. De hac reformatione aliquid dicendum est. Fuit autem triplex reformatio: Prima circa cultum Dei: altera circa justitiam

inter hebræos servandam: tertia circa bellum. Incipiam à prima.

REFORMATIO CIRCA CULTUM DEI.

2. Igitur reformatio circa cultum Dei fuit valdè frequens, quia hebræi sæpè à cultu veri Dei ad idololatriam delapsi sunt. Primò sub Moyse, quando vitulum aureum adorarunt: (Exodi xxxii, 4.) Secundò post mortem Josue, quando cœperunt adorare Baal et Astaroth: (Judic. ii, 11, et cap. iii, 7.) Tertiò post mortem singulorum Judicum sequentium: (Judic. ii, 19.) Et hoc duravit usque ad initium Samuelis: (1 Regum vii, 3.) Quartò tempore Salomonis, quando et ipse, et uxores illius colebant idola: (3 Regum xi, 4.)

3. Post Salomonem, facta regni divisione, cœperunt esse duo regna: alterum Juda, in quo erant duæ tribus: alterum Israel, in quo erant decem. Et quidem regnum Israel sub primo suo rege Jeroboam defecit à cultu veri Dei, et cœpit vitulos aureos adorare: (3 Reg. xii, 28:) in qua defectione permansit. At in regno Juda sæpè quidem defectio facta est, sed non duravit. Prima facta est sub Roboam: (2 Paral. xii, 1.) Secunda sub Joram: (2 Paral. xxi, 11.) Tertia sub Joas, mortuo Jojada pontifice: (Ibid. xxiv, 47.) Quarta sub Amasia: (cap. xxv, 44.) Quinta sub Achaz: (cap. xxviii, 2.) Sexta sub Manasse: (4 Regum xxi, 3.) Hæ sunt præcipuæ defectiones.

4. Reformatio fuit etiam multiplex: Prima à Moyse facta per interfectionem viginti trium millium hominum, qui vitulum adoraverunt: (Exodi xxxii, 28.) Secunda à Deo per varias calamitates et oppressiones tempore Judicum: (Judic. ii, 14 et deinceps.) Tertia à Samuele per paternam monitionem: (1 Regum vii, 3.) Quarta ab Asa, qui purgavit terram à sordibus idolorum: (3 Reg. xv, 13.) Quinta à Josaphat, qui perfecit purgationem ab Asa inchoatam: (Ibid. cap. xxii, 47.) Sexta à Joas, vivente adhuc Jojada pontifice, per instaurationem templi: (2 Paralip. xxiv, 4.) Septima ab Ezechia, qui abstulit omnem idololatriam, et verum Dei cultum restituit: (4 Reg. xviii, 4, et 2 Paralip. xxix, 3.) Octava à Josia, qui iterum

abstulit omnia idola, excelsa, lucos, et instauravit templum Domini; et fecit Phase Domino; et adjuravit subditos, ut promitterent se legem Dei servaturos: (4 Reg. xiii, et 2 Paralip. xxxiv et xxxv.)

5. Hæ reformationes factæ sunt in regno Juda. Porro in regno Israel bis aliquid tentatum. Primum ab Elia propheta, qui, tempore Achab et Jezabelis, reduxit populum in duas partes claudicantem ad Deum miraculo ignis de cœlo missi super sacrificium, et occidit 450 Prophetas Baal. (3 Reg. xviii, 21.) Secundò à Jehu rege Israel, qui delevit totam familiam Achab, et interfecit omnes Prophetas et Sacerdotes Baal, et statuam Baal combussit igne, et ædem Baal convertit in latrinam: (4 Reg. x, 41.) Nihilominus non restituit cultum veri Dei. Sic enim habet textus ibidem vers. 28: «Delevit itaque Jehu Baal de Israel: verumtamen à peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel et in Dan.» Tametsi ergo sustulerit unam sectam idololatriæ, quæ adhærebat Baal; non tamen sustulit, sed promovit aliam sectam idololatriæ, quæ vitulos aureos adorabat.

6. Similis vicissitudo in Ecclesia Christi hactenùs servata est. Multæ factæ sunt defectiones à vera fide: non quidem universales, sed particulares. Prima tempore Apostolorum per Simonem Magum, Cerinthum, Ebionem, Menandrum, Nicolaum Antiochenum. Aliæ per alios hæreticos subsequentes, ut per Saturninum, Basilidem, Cerdonem, Valentium, Marcionem, Montanum, Novatianos, Donatistas, Manichæos, Sabellianos, Arianos, Macedonianos, Priscillianistas, Pelagianos, Nestorianos, Eutychianos, Berengarios. Novissimè per Hussitas, Lutheranos, Calvinistas, Anabaptistas.

7. Multæ etiam reformationes adhibitæ: 1. Per vigilantiam Apostolorum. 2. Per alios Ecclesiæ Prælatos et Doctores, inter quos excelluerunt Irenæus, Cyprianus, Athanasius, Hilarius, Optatus Milevitanus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Prosper. 3. Per Concilia generalia, in quibus hæretici damnati sunt, ut Ariani in Nicæno, Macedoniani in Constantinopolitano, Nestoriani in Ephesino, Eutyches et Dioscorus in Chalcedonensi,

et sic deinceps. 4. Per Synodos provinciales. 5. Per Religiosos. Nam sicut in veteri Testamento multi extraordinarii Judices à Deo excitabantur ad liberandum populum à servitute et oppressionem; ita in Ecclesia Christi varii variis temporibus religiosi Ordines excitati sunt, qui populum in doctrina et moribus reformarent, hæreticos everterent, sanam fidem restituerent. 6. Per severas principum et imperatorum leges et pœnas in hæreticos constitutas, quales multæ sunt in codice Justinianum. 7. Per violentam hæreticorum extirpationem. 8. Per disputationes, scriptiones et similia certamina contra hæreticos suscepta et inita. Denique, quæ optima reformandi ratio est, per seriam Cleri ac Prælatorum emendationem. Quæ si non adest, parum proficitur.

8. Et, ut nihil deesset ad plenam analogiam veteris ac novi Testamenti, sicut in veteri idololatræ idololatræ aliquando persequebantur; ita in novo hæretici hæreticis infesti sunt. In qua re imitantur exemplum Jehu. Nam is quidem, ut jam dixi, erat idololatra, et colebat vitulos aureos: et tamen ex quodam zelo reformationis interficiebat Prophetas et cultores Baal. Sic faciunt hæretici. Non proferam vetera exempla: nova sufficiunt. Lutherani infesti sunt calvinistis. Calvinistæ seipsos lacerant, perdunt, execrantur. Nam alii Arminiani sunt, alii Gomaristæ: hi illos acerrimè persequuntur: illi vicissim hos damnant, et diris omnibus devovent. Utrobique zelus prætenditur.

REFORMATIO CIRCA JUSTITIAM INTER HEBRÆOS SERVANDAM.

9. Hujus reformationis illustre exemplum habemus in Josaphat rege Juda, qui facta prius reformatione circa cultum Dei, voluit etiam externam politiam reformare, et pacis ac justitiæ conservandæ normam præscribere. Quo pacto id præstiterit, refertur 2 Paral. xix, 4 his verbis: «Habitavit ergo Josaphat in Jerusalem, rursusque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim; et revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum. Constituitque Judices terræ in cunctis civitatibus Judæ munitis per singula loca, et præcipiens

«Judicibus; Videte, ait, quid faciatis: Non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini: et quodcumque iudicaveritis, in vos redundavit. Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum. In Jerusalem quoque constituit Josaphat Levitas, et Sacerdotes, et principes familiarum ex Israel, ut iudicium et causam Domini iudicarent habitatoribus eius. Præcepitque eis dicens: Sic ageris in timore Domini fideliter et corde perfecto. Omnem causam, quæ venerit ad vos, fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis inter cognationem et cognationem, ubicumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus, ostendite eis, ut non peccent in Dominum, et ne veniat ira super vos et fratres vestros. Sic ergo agentes non peccabitis. Amarias autem Sacerdos et Pontifex vester, in his quæ ad Deum pertinent, præsidebit. Porrò Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad legis officium pertinent.»

40. Dixi cap. 44, quæst. 4 duplex fuisse tribunal seu iudicium apud iudæos. Unum majus, quod erat in Jerusalem, ad difficiliore controversias decidendas: alterum minus, quod erat in aliis civitatibus Juda, ad communes et quotidianas causas iudicandas. Utrumque progressu temporis fuerat pene collapsum. Hoc loco Josaphat utrumque restituit ac reformat. Et primo generatim monet Iudices, ut cogitent se non hominis, sed Dei iudicium exercere. Et hoc sensu vocari solent dii, id est, vicarii Dei: (Exodi xxii, 8.) Deinde speciatim, ut abstineant à tribus peccatis, quæ solent esse in corruptis et perversis Iudicibus: 1, ab iniquitate: 2, à personarum acceptione: 3, ab acceptione munerum. Hujusmodi perversi Iudices fuerunt filii Samuelis: 4 Regum viii, 3: «Non ambulaverunt filii illius in viis eius: sed declinaverunt post avaritiam, acceperuntque munera, et perverterunt iudicium.»

REFORMATIO CIRCA BELLUM.

41. In hac reformatione duo spectanda sunt: 1. Leges belli à Deo præscriptæ, de quibus cap. 47, quæst. 2 dictum est. 2. Apparatus belli, de quo hic dicendum. Est autem duplex apparatus. Unus consistit in munitionibus, præsiidiis militaribus, armatura, comæatu. Alter in ipsa exercitus dispositione, ductione et ad certamen itione. De priori agam. Est autem hæc regula servanda, quod ejusmodi apparatus non debeat fieri in ipso belli initio aut progressu, sed longe ante belli susceptionem, juxta illud Christi Lucæ xiv, 34: «Qui rex iturus committit bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea, quæ pacis sunt.» Quod hic dicitur de apparatu militum, debet etiam intelligi de apparatu armorum, munitionum et aliorum, quæ ad bellum necessaria sunt.

42. Ex hac parte fuit magnus defectus tempore Saulis, quando filii Israel debebant pugnare contra philistæos. 1. Quia erant tantum sexcenti israelitæ (reliqui enim præ timore erant dilapsi) contra infinitam philistæorum multitudinem. 2. Quia nullus in toto exercitu israelitarum habebat gladium aut hastam, nisi suos Saul, et filius ejus Jonathas: 4 Reg. xiii, 5: «Philisthiim congregati sunt ad præliandum contra Israel, triginta millia currum, et sex millia equitum, et reliquum vulgus sicut arena, quæ est in litore maris plurima.» Et infra, «Quod cum vidissent viri Israel, absconderunt se in speluncis et in arboribus.» Et iterum vers. 45: «Recensuit Saul populum, qui inventi fuerant cum eo, quasi sexcentos viros.» Et ibidem vers. 49: «Porrò faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel. Caverant enim philisthiim, ne fortè facerent hebræi gladium aut lanceam.» Et denique vers. 22: «Cum venisset dies prælii, non est inventus ensis et lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, et Jonatha, excepto Saul et Jonatha filio ejus.»

13. Hunc defectum restauravit Azarias, seu Ozias rex Juda, qui in munitionibus, et in militibus, et in omni armorum genere, et in comœatu fecit magnum belli apparatus, ita ut omnibus vicinis hostibus esset terrori. Sic enim de eo legimus 2 Paralip. xxvi, 9: «Ædificavit Ozias turres in Jerusalem super portam anguli, et super portam vallis, et reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas. Extruxit etiam turres in solitudine, et effodit cisternas plurimas, eò quòd haberet multa pecora, tam in campestribus, quam in eremi vastitate. Vineas quoque habuit et vitatores in montibus, et in Carmelo: erat quippe homo agriculturæ deditus. Fuit autem exercitus bellatorum ejus, qui procedebant ad prælia sub manu Jebiel scribæ, Mansiæque doctoris, et sub manu Hananiæ, qui erat de ducibus regis. Omnisque numerus principum per familias virorum fortium duorum millium sexcentorum. Et sub eis univ ersus exercitus trecentorum, et septem millium quingentorum; qui erant apti ad bella, et pro rege contra adversarios dimicabant. Præparavit quoque eis Ozias, id est, cuncto exercitui, clypeos, et hastas, et galeas, et loricas, arcusque et fundas ad jaciendos lapides. Et fecit in Jerusalem diversi generis machinas, quas in turribus collocavit, et in angulis murorum, ut mitterent sagittas et saxa grandia. Egressumque est nomen ejus procul, eò quòd auxiliaretur ei Dominus, et corroborasset illum.»

14. Ex hoc Ozia exemplo discant reges, principesque potissimum esse necessaria ad apparatus bellicum: 1. Ut sint conjuncti cum Deo. Hoc enim significatur ultimis illis verbis: *Eò quòd auxiliaretur ei Dominus.* 2. Ut etiam adhibeant humana præsidia, cujusmodi sunt hæc: 1. Munitiones. *Ædificavit Ozias turres in Jerusalem.* 2. Exercitus. *Universus exercitus trecentorum et septem millium quingentorum.* 3. Armatura. *Præparavit cuncto exercitui clypeos, et hastas, et galeas.* 4. Comœatus. *Eò quòd haberet multa pecora, et vineas.*

FINIS.

INDEX CAPITUM

HUJUS LIBRI.

I.	De Scriptura et Traditione veteris Testamenti.	pag. 7
II.	De Fide et Symbolo.	25
III.	De Spe, promissione et oratione.	42
IV.	De Charitate et præceptis Charitatis.	54
V.	De lege Mosaica, quæ erat triplex, moralis, cæremonialis et judicialis.	63
VI.	De Synagoga veteris Testamenti.	80
VII.	De ministris Synagogæ ordinariis, qui erant Levitæ, Sacerdotes et Pontifex.	89
VIII.	De ministris Synagogæ extraordinariis, qui erant Prophetæ.	128
IX.	De Religiosis Synagogæ, qui erant Nazaræi et Rechabitæ.	151
X.	De sectariis, qui erant Pharisei, Saducæi, Esseni.	157
XI.	De Judice controversiarum, qui erat Pontifex.	171
XII.	De instrumentis divini cultus, qui erant Tabernaculum, Templum, Arca fœderis, Propitiatorium, Candelabrum cum lucernis, Mensa panum propositionis, Altare thymiamatis, Altare holocausti, vasa sacra, Synagoga et Cathedralæ.	186
XIII.	De ipso divino cultu: ac primò de Sacrificiis Mosaicis, quæ erant multiplicia.	205
XIV.	De Sacramentis, quæ erant Circumcisio, Agnus Paschalis, Purificationes et Expiationes.	224
XV.	De observantiis legalibus, quibus judæi discernantur à gentilibus: Cujusmodi erant:	239
	1. Discretio ciborum mundorum ab immundis.	

13. Hunc defectum restauravit Azarias, seu Ozias rex Juda, qui in munitionibus, et in militibus, et in omni armorum genere, et in comœatu fecit magnum belli apparatus, ita ut omnibus vicinis hostibus esset terrori. Sic enim de eo legimus 2 Paralip. xxvi, 9: «Ædificavit Ozias turres in Jerusalem super portam anguli, et super portam vallis, et reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas. Extruxit etiam turres in solitudine, et effodit cisternas plurimas, eò quòd haberet multa pecora, tam in campestribus, quam in eremi vastitate. Vineas quoque habuit et vinitores in montibus, et in Carmelo: erat quippe homo agriculturæ deditus. Fuit autem exercitus bellatorum ejus, qui procedebant ad prælia sub manu Jebiel scribæ, Mansiæque doctoris, et sub manu Hananiæ, qui erat de ducibus regis. Omnisque numerus principum per familias virorum fortium duorum millium sexcentorum. Et sub eis univ ersus exercitus trecentorum, et septem millium quingentorum; qui erant apti ad bella, et pro rege contra adversarios dimicabant. Præparavit quoque eis Ozias, id est, cuncto exercitui, clypeos, et hastas, et galeas, et loricas, arcusque et fundas ad jaciendos lapides. Et fecit in Jerusalem diversi generis machinas, quas in turribus collocavit, et in angulis murorum, ut mitterent sagittas et saxa grandia. Egressumque est nomen ejus procul, eò quòd auxiliaretur ei Dominus, et corroborasset illum.»

14. Ex hoc Ozia exemplo discant reges, principesque potissimum esse necessaria ad apparatus bellicum: 1. Ut sint conjuncti cum Deo. Hoc enim significatur ultimis illis verbis: *Eò quòd auxiliaretur ei Dominus.* 2. Ut etiam adhibeant humana præsidia, cujusmodi sunt hæc: 1. Munitiones. *Ædificavit Ozias turres in Jerusalem.* 2. Exercitus. *Universus exercitus trecentorum et septem millium quingentorum.* 3. Armatura. *Præparavit cuncto exercitui clypeos, et hastas, et galeas.* 4. Comœatus. *Eò quòd haberet multa pecora, et vineas.*

FINIS.

INDEX CAPITUM

HUJUS LIBRI.

I.	De Scriptura et Traditione veteris Testamenti.	pag. 7
II.	De Fide et Symbolo.	25
III.	De Spe, promissione et oratione.	42
IV.	De Charitate et præceptis Charitatis.	54
V.	De lege Mosaica, quæ erat triplex, moralis, cæremonialis et judicialis.	63
VI.	De Synagoga veteris Testamenti.	80
VII.	De ministris Synagogæ ordinariis, qui erant Levitæ, Sacerdotes et Pontifex.	89
VIII.	De ministris Synagogæ extraordinariis, qui erant Prophetæ.	128
IX.	De Religiosis Synagogæ, qui erant Nazaræi et Rechabitæ.	151
X.	De sectariis, qui erant Pharisei, Saducæi, Esseni.	157
XI.	De Judice controversiarum, qui erat Pontifex.	171
XII.	De instrumentis divini cultus, qui erant Tabernaculum, Templum, Arca fœderis, Propitiatorium, Candelabrum cum lucernis, Mensa panis propositionis, Altare thymiamatis, Altare holocausti, vasa sacra, Synagoga et Cathedralis.	186
XIII.	De ipso divino cultu: ac primò de Sacrificiis Mosaicis, quæ erant multiplicia.	205
XIV.	De Sacramentis, quæ erant Circumcisio, Agnus Paschalis, Purificationes et Expiationes.	224
XV.	De observantiis legalibus, quibus judæi discernantur à gentilibus: Cujusmodi erant:	239
	1. Discretio ciborum mundorum ab immundis.	

2. Abstinētia à sanguine et adipe.	
3. Jejunia.	
4. Vota.	
5. Juramenta.	
6. Solemnitates festorum.	
7. Annus septimus, seu Sabbaticus.	
8. Jubilæum.	
9. Rasio ac tonsio capitis et barbæ.	
10. Certus usus vestium.	
XVI. De regno, regibus et iudicibus.	271
XVII. De bello, castris et munditia castrorum.	323
XVIII. De furto et usura.	335
XIX. De homicidio, et civitatibus refugii.	339
XX. De matrimonio.	343
XXI. De polygamia.	356
XXII. De zelotypia.	367
XXIII. De libello repudii.	369
XXIV. De adulterio et stupro.	376
XXV. De servis, ancillis, mercenariis, peregrinis, pauperibus.	379
XXVI. De reformatione.	382

INDEX

CAPITUM ET QUÆSTIONUM.

CAPUT I.

De Scriptura et Traditione veteris Testamenti.

I. Quinam sint libri canonici veteris Testamenti.	pag. 7
II. Qui fuerint primi scriptores illorum librorum.	9
III. An omnes lingua hebraica primùm scripti sint.	10
IV. An omnes perierint tempore captivitatis Babylonicae, et postea ab Esdra restaurati sint.	11
V. An 70 Interpretes post captivitatem Babylonicam transtulerint omnes in linguam græcam.	13
VI. An, quando libri veteris Testamenti citantur in novo, semper citentur in sensu proprio et litterali.	16
VII. An in veteri Testamento præter Scripturam fuerint etiam aliqua traditiones, et quæ.	19

CAPUT II.

De Fide et Symbolo veteris Testamenti.

I. An fides sit domum Dei, quo assentimur iis, quæ à Deo revelata sunt.	25 ibid.
II. Quid in veteri Testamento revelatum sit de Deo.	28
III. Quid de Trinitate.	29
IV. Quid de Christo.	31
V. Quibus nominibus in veteri Testamento appellatus sit Christus.	33
VI. Qui primus crediderit in Christum.	34

VII.	An fides in Christum fuerit necessaria ad salutem.	36
VIII.	An sola fides in veteri Testamento fuerit sufficiens ad salutem et justificationem.	38
IX.	An fides veteris Testamenti fuerit tam perfecta, quam fides Evangelica.	40

CAPUT III.

De Spe, promissione et oratione.

I.	Quid sit Spes.	43
II.	Quae bona in veteri Testamento fuerint promissa à Deo.	ibid.
III.	An etiam vita aeterna fuerit promissa.	45
IV.	An oratio fuit necessaria ad impetrandum ejusmodi bona.	46
V.	Quae fuerit formula orandi in veteri Testamento.	47
VI.	An in veteri Testamento licuerit invocare Sanctos.	50
VII.	An licuerit orare pro defunctis.	52

CAPUT IV.

De Charitate et praeceptis Charitatis.

I.	Quid sit Charitas.	55
II.	An in veteri Testamento fuerint duo praecepta Charitatis. Unum de diligendo Deo ex toto corde: alterum de diligendo proximo, sicut seipsum.	56
III.	An prius praeceptum de diligendo Deo ex toto corde sit possibile in hac vita.	58
IV.	An posterius de diligendo proximo intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico.	60
V.	Quid sit diligere proximum, sicut seipsum.	64

CAPUT V.

De lege Mosaiica.

I.	An lex Mosaiica fuerit bona.	ibid.
II.	An utilis.	64
III.	An perfecta et sufficiens ad salutem.	65
IV.	An à Deo data.	67
V.	Ubi, quando et quomodo data.	68
VI.	An obligaverit solos judaeos.	70
VII.	Quam arcte obligaverit.	72
VIII.	An nunc penitus abrogata sit.	74
IX.	An in ejus locum successerit lex Evangelica.	75

CAPUT VI.

De synagoga.

I.	An synagoga fuerit visibilis.	81
II.	An aliquando erraverit, vel defecerit à fide.	82
III.	An fuerit figura Ecclesiae Christi.	86
IV.	An fuerit tam perfecta, quam Ecclesia Christi est.	87

CAPUT VII.

De ministris synagoga, id est Levitis, Sacerdotibus, Pontifices.

I.	Ex qua familia fuerit Pontifex.	90
II.	Quae fuerit successio Pontificum.	ibid.
III.	Quo ritu consecrati fuerint Levitae, Sacerdotes, Pontifex.	96
IV.	Quod fuerit illorum officium.	103
V.	Quo vestitu et ornata fuerint usi.	107
VI.	Quos et quantos redditus habuerint.	112

- VII. An aliquando debuerint servare continentiam ab uxoribus. 118
- VIII. Quanta fuerit illorum, ac præcipuè Pontificis auctoritas apud populum. 121
- IX. Quæ utilitas hinc colligi possit. 124

CAPUT VIII.

De Prophetis. 128

- I. Quinam fuerint veri Prophetæ in veteri Testamento. 129
- II. Quod fuerit illorum officium. 130
- III. Quomodò probaverint se à Deo missos. 132
- IV. An omnes de Christo prophetaverint. 134
- V. Quis illorum fuerit præcipuus, Moyses, an Joannes Baptista. 137
- VI. Quomodò verum sit illud Christi: *Omnes Prophetæ usque ad Joannem.* 139
- VII. An verum sit, omnes Hierosolymis occisos esse. 140
- VIII. Quinam fuerint falsi Prophetæ. 141
- IX. Quomodò veri à falsis discernebantur. 144
- X. Quid de Pythonissis sentiendum. *ibid.*
- XI. An etiam in novo Testamento sint veri et falsi Prophetæ. 148

CAPUT IX.

De Religiosis synagogæ. 151

- I. De Nazaræis. *ibid.*
- II. De Rechabitis. 154

CAPUT X.

De sectariis synagogæ. 157

- I. De Pharisæis, et unde dicti sint. 158
- II. Ex qua tribu et familia fuerint Pharisei. *ibid.*
- III. Quæ fuerint dogmata Phariseorum. 160
- IV. Qui fuerint mores et instituta Phariseorum. 162
- V. Quando, et quo a uctore cæperint Pharisei. 164
- VI. An Pharisei fuerint distincti à Scribis. 165
- VII. Unde Sadducæi dicti. 166
- VIII. Quæ fuerint dogmata et instituta Sadducæorum. *ibid.*
- IX. Qui hoc tempore sint similes Phariseis et Sadducæis. 168
- X. Esseni unde dicti, et quæ sint illorum dogmata et instituta. 170

CAPUT XI.

De Judica controversiarum. 171

- I. An Pontifex in veteri Testamento fuerit Judex controversiarum. *ibid.*
- II. An fuerit infallibilis, ita ut non potuerit errare. 177
- III. An etiam in novo Testamento sit aliquis infallibilis Judex, et quis. 182

CAPUT XII.

De instrumentis divini cultus. 186

- I. De Tabernaculo et templo. 187
- II. De arca fœderis. 190
- III. De propitiatorio. 193
- IV. De candelabro et lucernis. *ibid.*

V.	De mensa panum propositionis.	194
VI.	De altari thymiamatis.	195
VII.	De altari holocaustorum.	196
VIII.	De vasis sacris.	197
IX.	De synagogis et cathedris.	199

CAPUT XIII.

De sacrificiis Mosaicis. 205

I.	De victimis, immolationibus et libaminibus.	ibid.
II.	De holocaustis, hostiis pacificis et hostiis pro peccato.	206
III.	De jugi sacrificio.	209
IV.	De agno Paschali.	210
V.	De sacrificiis aliarum solemnitatum.	216
VI.	De igne, quo utebantur Sacerdotes in sacrificiis.	220
VII.	De sacrificio novi Testamenti, quod per sacrificia Mosaica fuit præfiguratum.	222

CAPUT XIV.

De Sacramentis Mosaicis. 224

I.	Qua, et quot fuerint Sacramenta Mosaica.	ibid.
II.	Quam vim et efficaciam sanctificandi habuerint.	226
III.	An fuerint tam perfecta quam nostra Sacramenta.	228
IV.	Quid de singulis in particulari statuendum sit.	231
V.	Quid statuendum sit de purificationibus ab immunditia legali.	235

CAPUT XV.

De observantiis legalibus. 239

I.	De discretione animalium mundorum ab immundis.	240
----	--	-----

II.	De abstinentia à sanguine et adipe.	242
III.	De jejuniis.	244
IV.	De votis.	246
V.	De juramentis.	257
VI.	De festis.	262
VII.	De anno remissionis.	264
VIII.	De Jubilæo.	268
IX.	De racione et tonsione capitis ac barbæ.	269
X.	De certo usu vestium.	270

CAPUT XVI.

De Regibus veteris Testamenti. 271

I.	Quæ fuerit differentia inter reges et iudices.	272
II.	Qui, et quot fuerint principes.	273
III.	Qui, et quot fuerint reges.	276
IV.	Qui fuerint boni, et qui mali reges.	277
V.	Quomodo creati fuerint reges.	294
VI.	Quomodo inaugurati.	298
VII.	Quomodo uncti.	300
VIII.	Quod fuerit officium regum.	306
IX.	Quod jus in subditos.	308
X.	An potuerint habere plures uxores.	310
XI.	An copiosum equitatum.	312
XII.	An magnas divitias.	315
XIII.	Quales fuerint ipsorum consilarii.	316
XIV.	Quid hinc discere debeant reges et principes christiani.	319

CAPUT XVII.

De bello. 323

I.	An bellum fuerit licitum in veteri Testamento.	ibid.
II.	Quanam fuerint leges belli à Deo præscriptæ.	325

- III. Quæ justæ causæ gerendi bellum. 329
- IV. An judæi potuerint bellum gerere contra judæos. 330
- V. An contra quosvis gentiles. 331
- VI. An potuerint implorare auxilium à gentilibus. 332
- VII. Quinam judæorum reges feliciter gesserint bellum. 334
- VIII. Quid in lege Mosaica statutum fuerit de munditia castrorum. ibid.

CAPUT XVIII.

- De furto et usura.* 335
- I. Quæ fuerint leges circa furtum. ibid.
 - II. An usura judæis fuerit licita, necne. 338

CAPUT XIX.

- De homicidio, et civitatibus refugii.* 339
- I. Quæ fuerint leges circa homicidium voluntarium. ibid.
 - II. Quæ fuerint civitates refugii. Et qui potuerint eo confugere. 340
 - III. An etiam apud christianos sint hujusmodi asyla. 342

CAPUT XX.

- De matrimonio.* 343
- I. An matrimonium fuerit præceptum in veteri Testamento. 344
 - II. In quo gradu licuerit, vel non licuerit matrimonium contrahere. 347
 - III. An judæi potuerint accipere uxores alienigenas seu gentiles. 351
 - IV. An potuerint accipere uxores extra suam tribum. 353

- V. Quæ sit differentia inter matrimonium veteris, ac novi Testamenti. 355

CAPUT XXI.

- De polygamia.* 356
- I. An polygamia repugnet primæ institutioni matrimonii, quæ in paradiso facta est. 357
 - II. An aliquo modo repugnet legi naturæ. 358
 - III. An concessa fuerit post diluvium. 359
 - IV. An hæc concessio in lege Mosaica fuerit confirmata. 364
 - V. An in lege Evangelica per Christum revocata. 365

CAPUT XXII.

- De Zelotypia.* 367

CAPUT XXIII.

- De libello repudii.* 369
- I. Quo sensu permissum fuerit judæis uxores dimittere. 370
 - II. Quibus de causis licuerit uxores dimittere seu repudiare. 372
 - III. Quæ cæremoniæ fuerint adhibitæ in repudio, et quibus verbis libellus repudii consignatus. 374
 - IV. An sicut viri poterant repudiare uxores, ita vicissim uxores potuerint repudiare viros. 375

CAPUT XXIV.

- De adulterio et stupro.* 376
- I. Leges de adulterio, incestu, stupro, scortatione, sodomia, bestialitate. ibid.

II. Quomodo hæc peccata fuerint punita in veteri Testamento. ibid.

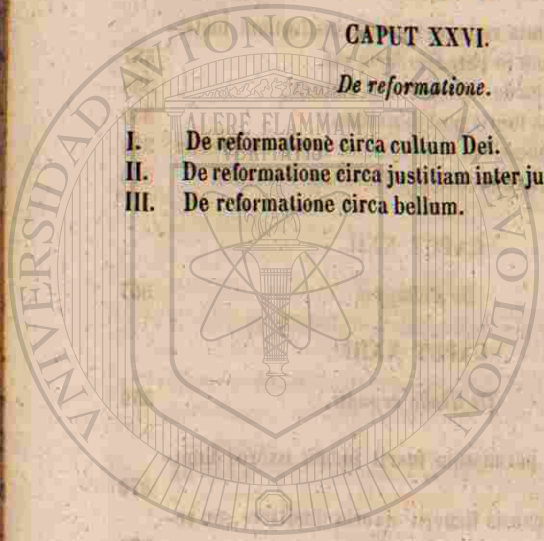
CAPUT XXV.

De servis, ancillis, mercenariis, peregrinis, pauperibus. 379

CAPUT XXVI.

De reformatione. 382

- I. De reformatione circa cultum Dei. 383
- II. De reformatione circa justitiam inter judæos. 385
- III. De reformatione circa bellum. 387

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE LEÓN
 DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

INDEX

RERUM ET VERBORUM

HUJUS LIBRI.

PRIOR NUMERUS PAGINAM, POSTERIOR PARAGRAPHUM DENOTAT.

A.

- Aaron primus fuit Pontifex à Deo constitutus, et à Moyse consecratus cum jure successione. Pag. 90. 1.
- Abaris apud Hyperboreos habuit donum prophetiæ. 143. 5.
- Abraham fuit figura Dei; ejus filii figura duorum populorum. 360. 9.
- Abraham habuit duas legitimas uxores. *ibid.*
- Abraham non fuit justificatus per solam fidem. 38. 1.
- Abstinentia à sanguine et adipe. 242. 12.
- Abusus juramenti christianis prohibitus. 259. 62.
- Abusus juramenti in quo consistat. *ibid.*
- Acetabula veteris Testamenti. 197. 29.
- Actus fidei est voluntarius et liber, non autem necessarius. 27. 7.
- Adamus primus credidit in Christum, fuit primus homo et primus vates. 34. 1.
- Adulterium gravissimum scelus. 376. 1.
- Adulterium gravissimè in veteri Testamento punitum. *ibid.*
- Afinitas quid. 348. 3.
- Agar ancilla, figura synagogæ. 17. 4. et 18. 8.
- Agnus Paschalis figura Christi. 17. 5. et 214. 23.
- Agnus Paschalis qualis debuerit esse: 210. 16.: quo tempore immolandus fuerit: 211. 18.: quo loco: 212. 20.: quo ritu coquendus et comedendus: 213. 21.: quinam potuerint comedere de agno Paschali: *ibid.* 22.
- Altare Thymiamatis. 195. 22.
- Altare holocausti. 196. 26.
- Amasias rex. 286. 23.
- Ammon filius Manassis rex impius. 290. 32.

Analogia Prophetarum novi Testamenti cum Prophetis veteris Testamenti. 149. 7.

Angelorum hierarchiæ tres. 30. 7.

Animalia quæ munda quæ immunda. 240. 1. et 2.

Anni Sabbathici quando primum cœperint. 267. 79.

Annus septimus seu Sabbathicus quatuor habuit privilegia. 265. 73.

Annus jubileus et ejus privilegia. 268. 82.

Apostoli usi sunt græca translatione Scripturæ sacræ. 43. 2.

Aqua lustrationis dicta in veteri Testamento, cui cineres vaccæ rufæ infusi erant. 96. 2. et 238. 44.

Arca Domini erepta ex incendio per Jeremiam prophetam. 12. 2.

Arca fœderis ordinariè manebat in illo loco ubi Pontifex residebat. 190. 44.

Arca figura cœtus beatorum. *ibid.*

Arcae forma et structura. *ibid.* 12.

Arca, cur scabellum pedum Dei. 193. 46.

Arca non est à Tito in triumphum ducta, sed mensa panum propositionis. 192. 45.

Aruspicium. 147. 8.

Asa rex bonus. 283. 17.

Assistentia divina quomodo et quando judæis subtracta. 85. 10.

Asyla christianorum pro homicidis sunt omnes ecclesiæ, cœnobîa, domus religiosæ, ecclesiasticæ. 342. 9.

Athalia, mater Ochoziæ regis impiissima. 285. 21.

Atrium Tabernaculi quale: 188. 6. : fuit quasi templum laicorum. *ibid.* et seq.

Auctores Phariseorum an Schamai et Hillel fuerint. 164. 2.

Auctor Mosaicæ et Evangelicæ legis Deus. 67. 2.

B.

Balaam, an Propheta Dei vel diaboli fuerit : 148. 5. : amicus Job non fuit. *ibid.*

B. Virgo Prophetissa præcipua. 129. 2.

B. Virgo emisit votum castitatis. 233. 44.

Beati clarè vident essentiam divinam. 26. 3.

Bellum ex natura sua licitum. 323. 1.

Belli liciti conditiones tres. *ibid.* 2.

Benedictiones, quas Deus servantibus legem promisit. 73. 2.

Bona tria in veteri Testamento promissa à Deo : 1.^m terra sancta : 2.^m affluentia bonorum temporalium : 3.^m Christus salvator. 45. 4.

C.

Candelabrum Tabernaculi ex auro purissimo. 194. 49.

Canon duo significat : 1.^m normam seu regulam quam sequimur : 2.^m catalogum seu numerum aliquarum rerum. 7. 4.

Canonici libri veteris Testamenti. *ibid.*

Capra offerebatur pro idololatria. 208. 42.

Castitas magis Sacerdotibus novi Testamenti colenda, quam Sacerdotibus veteris Testamenti. 127. 8.

Cæremoniæ aliquæ judaicæ an tolerandæ. 101. 17.

Cæremoniæ duæ adhibitæ in juramento veteris Testamenti : una levare manum in cœlum, altera ponere manum subter fœmur illius, cui jurabatur. 261. 64.

Cæremoniæ festorum. 263. 68.

Charitas duplex : naturalis et supernaturalis : quid sit charitas. 54. et 55. 1.

Charitatis præcepta in veteri Testamento. 56. 4.

Christus propter humanam naturam assumptam dicitur Deus noster. 30. 5.

Christus caput Ecclesiæ. 35. 3.

Christus sponsus Ecclesiæ. 88. 3.

Christus Dominus fuit Propheta. 148. 2.

Christiani cur à carnibus in Quadragesima abstineant. 242. 14.

Ciborum mundorum ab immundis non est discretio in novo Testamento. *ibid.*

Circumcisio, figura Baptismi. 65. 4. et 225. 2.

Circumcisio à Deo instituta. 231. 2.

Circumcisio signum fœderis inter Deum et Abrahamum cum suis posteris. *ibid.*

Civitates refugii sex. 340. 3.

Cœlibes veteris Testamenti. 346. 6.

Cognitio Dei in hac vita est obscura per fidem : clara erit in altera per visionem. 59. 4.

Comedere domos viduarum quit sit. 22. 14.

Comestio agni Paschalis, figura Christi in ultima cœna comedendi. 214. 23.

- Concilium et tribunal duplex fuit apud judæos. 172. 6.
Concubinæ quid significant in Scriptura. 361. 10.
Consanguinitas quid sit. 348. 3.
Conditiones justi belli. 329. 1. et seq.
Consecratio Levitarum. 96. 4.
Consecrationis Aaronicæ actio duravit septem diebus. 98. 11.
Consilarii regum hebræorum. 316. 1.
Consilarii principum quales esse debent. 321. 4.
Controversiæ judæorum variæ. 172. 3.

D.

- David rex ter unctus. 300. 1.
David propter adulterium punitus est octo modis. 377. 8.
Decimæ decimarum datæne fuerint soli Pontifici. 114. 7.
Decimarum tria genera apud hebræos. *ibid.* 9.
Deus in veteri Testamento non vocabatur Pater, sed Dominus. 48. 2.
Deus triplici titulo appellatur Pater. 49. 3.
Deus, cur in veteri Testamento vocatus Deus deorum. *ibid.* 4.
Diabolus quomodo per Pythonicos et Pythonissas respondeat. 147. 7.
Differentia inter legem Mosaicam et Evangelicam. 65. 2. et 3.
Differentia inter reges Juda et Israel. 277. 2.
Differentia inter asyla christianorum et judæorum. 342. 9.
Diligere Deum ex toto corde. 58. 2.
Diligere proximum sicut seipsum quid sit. 61. 2.
Discrimen verorum Prophetarum à falsis. 141. 1.
Discrimen Prophetarum veteris ac novi Testamenti. 150. 8.
Discrimen inter majus et minus concilium apud judæos. 172. 6.
Discrimen inter abstinentiam à sanguine et ab adipe. 243. 15.
Discrimen inter unctionem Regum et Pontificum. 300. 2.
Doctrina Sadducæorum. 166. 1.

E.

- Ecclesia mater omnium fidelium, extra quam nemo salvari potest. 87. 1.
Ecclesia corpus Christi. 88. 2.
Elymas magus, falsus Propheta. 150. 9.
Elias jejnavit quadraginta diebus. 243. 22.
Ephod seu superhumera duplex. 108. 6. et 110. 13.

- Equorum excessus et abusus regi prohibitus. 314. 4.
Esdræ liber quartus apocryphus. 12. 2.
Esdras redegit Scripturam sacram in formam voluminis post captivitatem babilonicam. 24. 20.
Esseni unde dicti. 170. 1.
Essenorum dogmata et instituta viginti duo. *ibid.* 2.
Esus sanguinis ter prohibitus. 243. 15.
Excelsa quid significant in Scriptura. 279. 6.
Ezechias filius Achaz fuit rex optimus. 288. 27.
Ezechiel in Chaldæa occisus. 140. 1.

F.

- Falsi Prophetæ erant duplices apud judæos. 141. 1.
Falsi Prophetæ contradicunt veris. 142. 3. et *ibid.* 4.
Fæmoralia linea Pontificis veteris Testamenti qualia fuerint. 107. 2.
Fertilitas terræ sanctæ non fuit purè naturalis. 265. 74.
Festa apud judæos erant duplicia: alia instituta à Deo, alia ab ipsis judæis. 262. 66. et 264. 71.
Festum tubarum, expiationis, tabernaculorum, cœtus atque collectæ. 262. 67.
Fides donum Dei. 25. 1.
Fidei actus est assentiri vel credere. 26. 4.
Fides in Christum fuit necessaria ad salutem in veteri Testamento. 36. 1.
Fides sine operibus mortua. 39. 2.
Fides veteris Testamenti essentialiter fuit tam perfecta quàm fides Evangelicæ, non tamen accidentaliter. 40. 1.
Figura deficit in duobus à re figurata. 233. 41.
Filia Jephthæ, figura Christi quoad promptam moriendi voluntatem. 251. 40.
Fiscum debent habere reges. 316. 2.
Formula jurandi in veteri Testamento. 260. 63.
Formula orandi Deum in veteri Testamento. 47. 1.
Formula libelli repudii. 374. 2.
Formulæ jurandi ab apostolo Paulo usurpatæ. 260. 63.
Futurorum prædictio duplex: una fit ex instinctu Dei, altera dæmonis. 146. 5.

G.

Galilæa à Jerusalem trium dierum itinere distabat. 140. 3.
 Gamaliel præceptor Pauli apostoli. 163. 3.
 Gladii duo duplicem potestatem Pontificis significant spiritua-
 lem et temporalem. 18. 11.

H.

Hæretici sunt falsi prophetae. 150. 9. et 10.
 Hæretici fingunt Deum tyrannum, cum dicunt Decalogi præ-
 cepta esse impossibilia. 156. 13.
 Hebraica lingua dupliciter sumitur. 10. 1.
 Hircus pro negligentia principis offerebatur in veteri Testa-
 mento. 208. 12.
 Hœdus, victima pro peccatis. 214. 23.
 Holocaustum sacrificium perfectissimum. 206. 6.
 Homicidium. 339. 1.
 Homicidarum refugium. 341. 4.
 Hostia pacifica. 207. 8.

I.

Idololatræ fuerunt omnes reges Israel. 278. 2.
 Jejunia judæorum duplicia. 244. 16.
 Jejunium tribus modis Christus commendavit. 246. 23.
 Jephthe judex. 274. 4. et 5.
 Jephthe votendo, et votum implendo non peccavit. 250. 36.
 Immolationes quid fuerint. 205. 2.
 Immolatio agni Paschalis figura Christi in cruce immo-
 landi. 214. 23.
 Implorare auxilium infidelium in bello justo ex natura rei li-
 citum est. 332. 3.
 Immundi secundum legem Mosaicam erant duplices, alii in
 se, alii ex contactu rei immundæ. 235. 2.
 Immunditia legalis non semper fuit peccatum. 338. 10.
 Inaugurationis regum judæorum varii ritus. 298. 4.
 Incestus quid. 376. 3.
 Inobedientia Saulis. 281. 9.
 Institutum Nazaræorum duravit ab initio legis Mosaicæ usque
 ad tempora Apostolorum. 153. 6.
 Instrumenta divini cultus fuerunt in veteri Testamento magui
 momenti apud Deum et homines. 204. 44.

Invocatio dæmonis explicita et implicita. 146. 6.
 Invocatio sanctorum Angelorum in veteri Testamento usitata
 fuit, non tamen sanctorum hominum. 50. 4.
 Joannes Baptista quomodo fuerit Propheta, et quomodo non
 fuerit. 138. 3.
 Joannes Evangelista fuit Propheta. 148. 3.
 Josaphat rex Juda indixit jejunium. 245. 21.
 Joseph patriarcha cur dicatur nazaræus. 153. 6.
 Jubilæum cur à Deo institutum. 269. 85.
 Jubilæum judæorum fuit typus jubilæi christianorum. ibid.
 Judas Macabæus curavit offerri sacrificium pro mortuis. 53. 3.
 Judæi ante captivitatem babilonicam usi sunt lingua pure
 hebraica. 10. 4.
 Judæi in veteri Testamento poterant salvari per fidem Christi
 venturi. 41. 4.
 Judæi fuerunt in statu servorum, nos in statu filiorum. 48. 2.
 Judæorum formula jurandi: juro per Jod etc. 258. 60.
 Judæi putant se non obligari ullo juramento, nisi jurent manu
 imposita super librum legis Mosaicæ. ibid.
 Judæi in festo expiationis à Rabbinis suis absolvuntur ab om-
 nibus votis et juramentis, quæ malitiosè facta sunt. ibid.
 Judæi an potuerint bellum gerere contra judæos. 330. 1.
 Judæi solebant variis modis super mortuos contaminari. 152. 4.
 Judæis prohibitum fuit inire fœdus cum infidelibus. 333. 4.
 Judices veteris Testamenti cur dicti salvatores. 272. 2.
 Judices hebræorum qui et quot fuerint. 273. 1.
 Juge sacrificium figura sacrificii Missæ. 209. 44.
 Jurare quid sit. 257. 56.
 Jus regni octo titulis adipisci potest. 294. 1.
 Jus successionis. 91. 4.
 Jus repudii solis maritis concessum fuit. 375. 1.
 Justificatio duplex: quid prima, quid secunda. 39. 3.

L.

 Labrum æneum quale vas. 197. 28.
 Legis nomine intelligitur vetus Testamentum. 44. 3.
 Leges belli à Deo præscriptæ in veteri Testamento. 325. 2.
 Leges sexdecim circa furtum. 335. 1.
 Leges de valore et irritatione voti erant quatuor. 247. 25.

- Leges de redemptione voti erant quinque in veteri Testamento. 248. 29.
Leges à Deo judæis datæ de juramento. 258. 58.
Legislator Mosaicæ legis Deus. 67. 2.
Leprosorum expiatio. 236. 5.
Levitæ non habebant sacrum ornatum, sed soli Sacerdotes et Pontifex. 107. 4.
Levitæ acceperunt decimas ab aliis tribubus filiorum Israel. 113. 5.
Lex Mosaica per mortem Christi est abrogata. 74. 2.: non fuit tyrannica, sed servilis: 63. 3.: non fuit perfecta, neque sufficiens per se ad salutem: 65. 1. et 4.: quomodo obliget christianos, strictissimè obligavit judæos. 70. 1. et 72. 1.
Lex Dei non est impossibilis observatu. 73. 4.
Lex Mosaica nunc est abrogata quoad præcepta cæremonialia et judicialia, non tamen quoad moralia. 74. 4.
Lex Mosaica quomodo dicatur æterna. *ibid.* 3.
Lex Evangelica continet præcepta moralia, sacramentalia et fidei. 75. 2.
Libamenta. 205. 2.
Libellus repudii apud judæos datus verè dissolvit matrimonium. 371. 3.
Libellus repudii an publicè datus. 374. 3.
Libellum repudii cur Deus judæis permiserit. 372. 6.
Libertas christiana in quo consistat. 79. 12. et 379. 2.
Libertas Mosaica figura libertatis Evangelicæ. 380. 3.
Libri veteris Testamenti lingua pure hebraica scripti. 11. 2.
Lumen triplex in intellectu hominis, naturale, fidei, gloriæ. 26. 3.
Luminaria duo magna Pontifex et Imperator. 18. 11.
Lutheranorum doctrina. 168. 2. et 3.
Lutherani et calvinistæ in quo conveniant. *ibid.*
- M.**
- Machabæorum libros non judæi, sed Ecclesia pro canonicis habet. 52. 2.
Maledictiones judæorum. 73. 3.
Manasses rex pessimus. 289. 31.

- Matrimonium an in veteri Testamento fuerit præceptum. 344. 1. et seq.
Matrimonium Adami et Evæ fuit figura conjunctionis Christi cum Ecclesia. 34. 1.
Matrimonium christianorum sex modis perfectius est matrimonio veteris Testamenti. 355. 1. et seq.
Matrimonium christianorum est Sacramentum. *ibid.*
Mensa panum propositionis. 194. 20.
Mercenarii nomen dupliciter sumitur. 380. 6.
Ministri Synagogæ ordinarii Levitæ, Sacerdotes, Pontifex. 89. 1. et 2.
Ministri Synagogæ extraordinarii, Prophetæ. 128. 1.
Modus consulendi Deum per Pontificem, et accipiendi ab eo responsum cessavit ad initium captivitates Babylonicæ. 111. 17.
Mores Pharisæorum. 162. 2.
Mores Lutheranorum et Calvinistarum. 169. 7.
Moyses in duodecim rebus figura Christi. 87. 3.
Moyses fuit summus Pontifex, sed extraordinarius, et sine jure successionis. 90. 1.
Moyses quo sensu fuerit præcipuus Prophetarum. 137. 1.
Moyses jejunavit quadraginta diebus. 245. 22.
Munditia castrorum maxima in veteri Testamento. 334. 1.
Mysterium Sanctissimæ Trinitatis in veteri Testamento obscure fuit revelatum. 29. 1.
Mysteria fidei nobis revelata sunt vel per Scripturam, vel per Traditionem. 25. 2.
- N.**
- Nabuchodonosor rex quando judæos duxerit in captivitatem. 291. 35.
Nabuxardan princeps exercitus quid in Jerusalem patriverit. 292. 37.
Nazaræi erant duplices. 151. 2.
Nazaræorum statuta. 152. 3.
Necho rex Ægypti. 291. 34.
Neomeniæ festum pro beneficio divinæ gubernationis institutum fuit. 262. 67.
Nobilitas unde apud judæos æstimata fuerit. 159. 2.

Nomina Christi in veteri Testamento viginti duo, in novo triginta quatuor. 33. 1.

Objectum fidei divinæ materiale sunt res à Deo revelatæ, formale auctoritas Dei revelantis. 26. 5.

Oblata erant triplicia in veteri Testamento. 114. 9. et 117. 16.

Oblatio militum christianorum. 328. 10.

Observantiæ legales veteris Testamenti. 239. 1.

Officia Prophetarum erant tria in veteri Testamento: primum docere, instruere et reformare populum in cultu veri Dei: alterum prædicere futura: tertium secreta seu occulta cognoscere. 130. 1. et seq.

Officium Regum veteris Testamenti quale. 306. 1.

Oleum symbolum lenitatis et misericordiæ. 369. 4.

Oleum duplex in veteri Testamento usitatum. 304. 9.

Oleo simplici cur Reges veteris Testamenti inuncti. 301. 4.

Olivæ duæ super candelabrum aureum, Enoch et Elias. 18. 9.

Opera Dei sunt perfecta, quomodo intelligendum. 68. 4.

Omnes Prophetæ usque ad Joannem, quomodo intelligendum. 139. 1.

Orationis necessitas. 46. 1.

Orare pro defunctis usitatum fuit in veteri Testamento. 52. 1.

Ornamenta Pontificis octo. 107. 1.

Ornamentorum Pontificis duplex significatio, litteralis et mystica. 109. 9.

Ordo in charitate servandus. 60. 1. et seq.

P.

Panes propositionis non licebat comedere nisi præmissa sanctificatione. 118. 2.

Pascha in memoriam liberationis judæorum institutum. 262. 67.

Pastores boni et mali. 380. 6.

Paulus apostolus, propheta novi Testamenti. 148. 4.

Paupertas propter exemplum Christi desiit esse ærumnosa. 382. 11.

Peccatum mortale, quoad culpam, non tollitur post hanc vitam. 53. 4.

Peccatum originale non manet in nobis, quamdiu in hac vitam sumus. 78. 10.

Pentecoste. 262. 66. et 67.

Pentateuchum scripsit Moyses. 9. 1.

Pharisæi cur à Christo reprehensi. 21. 13.

Pharisæi dicti sunt à Pharasch. 158. 1.

Pharisæorum dogmata quæ fuerint falsa. 160. 2.

Pharisæi antiquiores sadducæis. 164. 1.

Phase dupliciter sumitur. 210. 17.

Phylacteria. 56. 3.

Pisces qui mundi, qui immundi in veteri Testamento. 240. 3.

Polygamia quid. 356. 1.

Polygamiam matrimonium christianorum non admittit. 357. 3.

Polygamia repugnat primæ institutioni matrimonii, ibid. 4.

Polygamia repugnat aliquo modo legi naturæ. 358. 5.

Polygamia post diluvium à Deo judæis concessa. 359. 7. et 13.

Polygamia à Christo in novo Testamento est revocata. 365. 18. et seq.

Pontificatus seu summum Sacerdotium, secundum legem ordinariam, erat in sola familia Aaronis. 90. 1.

Pontificum successio. 91. 2. et seq.

Pontificis officia. 103. 1. et 2.

Pontifex in tribus casibus gestavit Ephod. 110. 14.

Pontifici interroganti quomodo Deus sit solitus dare responsa. 111. 16.

Pontifex veteris Testamenti quo tempore debuerit servare continentiam ab uxore. 118. 1.

Pontificis consecratio duravit per septem dies in veteri Testamento. 121. 1.

Pontifex novi Testamenti multo excellentior et dignior est, quam fuerit Pontifex veteris. 124. 1.

Pontifici obediendum. ibid. 2.

Pontifici an liceat usurpare titulum summi Sacerdotis. 125. 3.

Pontifex veteris Testamenti ditissimus. 126. 5.

Pontifex veteris Testamenti fuit infallibilis iudex in controversiis fidei decidendis. 177. 1. et seq.

Pontifex veteris Testamenti fuit iudex controversiarum. 175. 11. et 13.

Pontifex novi Testamenti est iudex controversiarum. 182. 1. et seq.

- Porticus Salomonis distinguitur ab atrio. 190. 10.
Præcepta Decalogi possunt servari. 77. 8.
Præcepta hominum non sunt contemnenda. 156. 13.
Prædicantes Evangelium mystici significantur per boves triturantes. 17. 6.
Primitia et primogenita à filiis Israel solus Pontifex et Sacerdotes accipiebant. 115. 10.
Primitiæ ter solvebantur in anno : 1.º in Paschate, 2.º in Pentecoste, 3.º in festo Tabernaculorum. ibid. 11. et seq.
Primogenitorum tria erant genera, alia hominum, alia pecorum mundorum, alia immundorum. 117. 15.
Principes judæorum quinam dicti. 159. 3.
Principes judæorum qui feliciter bellum gesserunt. 334. 1.
Principes christiani quales esse debeant. 319. 1. et seq.
Privilegia judæorum. 341. 7.
Prophetia de Christo multiplex. 84. 7.
Prophetæ veteris Testamenti duplices, alii veri, alii falsi. 128. 1.
Prophetæ veri quinam fuerint. 129. 1.
Prophetissæ. ibid. 2.
Prophetæ tres vixerunt sub finem veteris Testamenti et initium novi. ibid. 4.
Prophetæ dupliciter probant se missos à Deo : primò per miracula, secundò per veracem prædictionem eorum, quæ brevi erant eventura. 132. 2.
Prophetæ veteris Testamenti omnes de Christo vaticinati sunt, vel clare, vel obscure. 134. 1.
Prophetæ num omnes Jerosolymis occisi. 140. 1.
Prophetæ veri et falsi sunt etiam in novo Testamento. 148. 1.
Propitiatorium quid. 193. 16.
Proprietates actus fidei, certitudo et obscuritas. 26. 6.
Proximi nomine intelliguntur tam amici, quam inimici. 60. 1.
Purificationes judæorum figura Sacramenti pœnitentiæ. 65. 4. et 239. 14.
Purificationis varii modi. 236. 4. et seq.
Pythones dicuntur illi, qui ex instinctu dæmonis divinant de rebus futuris. 146. 4.

R.

- Rabbinistæ. 167. 2.
Rasio capitis et barbæ quibus prohibita, quibusve concessa. 269. 87.
Rasio pilorum quando adhibita. 96. 3.
Rechabitæ, Religiosi judæorum unde dicti. 154. 8.
Redditus Pontificis et Sacerdotum veteris Testamenti. 112. 2.
Reformatio circa cultum Dei. 383. 2.
Reges hebræorum qui et quot fuerint. 276. 1.
Reges hebræorum qui per electionem divinam vel per successionem creati. 295. 4. et 9.
Reges veteris Testamenti cur uncti. 305. 12.
Reges hebræorum an potuerint habere plures uxores. 310. 1.
Regibus quæ imitanda, quæ cavenda. 321. 5. et 6.
Regis descriptio. 306. 1. et seq.
Rex quando bonis subditorum uti possit. 310. 4.
Rhemis in Gallia conservatur ampulla cum sacro Chrismate, quæ sine ulla sui diminutione per 1110 annos suffecit pro ungendis regibus. 304. 11.
Ritus consecrandi Levitas. 96. 1.
Roboam filius Salomonis fuit malus. 283. 15.

S.

- Sabbathum in memoriam creationis mundi fuit institutum. 262. 67.
Sacerdotes veteris Testamenti quam divites. 117. 17.
Sacerdotes quo igne in sacrificiis usi. 220. 34.
Sacerdotes veteris Testamenti quando jure divino debuerint servare continentiam ab uxoribus. 118. 1.
Sacramenta qualia signa. 228. 1. et seq.
Sacramenta Mosaica non efficiebant gratiam justificantem, quam significabant. 226. 2.
Sacrificium triplex in consecratione Pontificis offerebatur. 97. 7.
Sacrificia cruenta judæorum significarunt mortem Christi. 222. 43.
Sacrificia legalia abrogata sunt per mortem Christi. 84. 8.
Sacrificia Mosaica. 205. 1.
Sacrificium pro peccato. 207. 7.

- Sacrificium latreuticum, eucharisticum, impetratorium, propitiatorium. 207. 9.
- Sacrificium agni paschalis in duplicem finem institutum. 214. 23.
- Sacrificium duplex in novo Testamento, cruentum unum, incruentum alterum. 222. 40.
- Sadoch sadducæorum auctor discipulus fuit Antigni pharisæi. 167. 2.
- Sadducæi non admittebant traditiones. *ibid.*
- Sadducæi distinguuntur à pharisæis. 168. 2.
- Salome soror Herodis maritum suum Castobarum repudiavit. 375. 1.
- Salomon fuit figura Christi. 233. 11.
- Samson natus est sterili matre. 275. 6.
- Sancti veteris Testamenti iustificati sunt ex lege evangelica. 66. 5.
- Sanguis agni paschalis figura sanguinis Christi. 222. 43.
- Sara figura Ecclesiæ. 17. 4.
- Scribæ in veteri Testamento an fuerint distincti à pharisæis. 165. 1.
- Scriptura sacra cur non sit iudex controversiarum. 182. 1. et 2.
- Scriptores librorum veteris Testamenti. 9. 1. et seq.
- Secta pharisæorum dupliciter spectari potest. 162. 5.
- Septuaginta duo Interpretes spatio 72 dierum transtulerunt Scripturam sacram in græcam linguam. 14. 4.
- Servorum conditio difficilior quàm filiorum. 63. 3.
- Sex civitates refugii. 113. 4.
- Sibyllæ apud ægyptios habuerunt donum Prophetiæ. 143. 5.
- Sodomia. 377. 6.
- Solemnitates judæorum octo. 216. 25.
- Spes duplex divina et humana. 42. 1.
- Successio legitima Pontificum est in Ecclesia Romana. 126. 7.
- Synagoga sumitur tripliciter in Scriptura. 81. 2.
- Synagoga fuit visibilis. *ibid.* 3.
- Synagoga tota nunquam defecit à fide, sed pars ejus. 82. 2.
- Synagoga tempore Christi expiravit, in ejus locum successit Ecclesia. 83. 5.
- Synagoga et Ecclesia cur comparentur Reipublicæ. 84. 3.

- Synagoga figura Ecclesiæ in quinque rebus. 86. 2.
- Synagogæ in quem usum ædificatæ. 200. 35.
- Synagogæ quando primum ædificatæ. 201. 38.
- Synagogæ tempore excidii Jerosolymitani in sola urbe Jerusalem 480 numeratæ fuerunt. 203. 41.

T.

- Tabernaculum figura Ecclesiæ Christi, quatenus complectitur Ecclesiam militantem in terris et triumphantem in coelis. 198. 32.
- Tabernaculi longitudo et latitudo. 187. 3.
- Tabernaculi structura. 188. 4. 5. 6.
- Templum Salomonis fuit capacius Tabernaculo. 189. 7.
- Terram promissionis intrarunt Caleb et Josue. 44. 3.
- Testimonia Scripturæ sacræ tripliciter citari possunt. 46. 1. et 2.
- Thus symbolum devotionis et bonæ famæ. 369. 4.
- Traditiones judæorum duplices. 49. 1.
- Traditiones pharisæorum undecim ex Evangelio collectæ. *ibid.* 2.
- Traditio fuit judæis à Deo mandata. 24. 20.
- Traditiones christianorum præcipuæ sex. *ibid.* 21.
- Traditiones Mosaicæ legis tres. 22. 16.
- Transgressores festorum quomodo puniti in veteri Testamento. 263. 70.
- Tres modi consulendi Deum in dubiis. 110. 15.
- Tribus Levi tria hominum genera continebat. 89. 2.
- Trinitas personarum divinarum quatuor modis cognosci potest in hac vita. 30. 7.
- Tubæ filiorum Aaron quales. 326. 3.
- Tunica hyacinthina qualis. 108. 5.

V.

- Valentinianus imperator reprehenditur ab omnibus catholicis propter legem de polygamia promulgatam. 366. 21.
- Vasa Tabernaculi quæ. 197. 27.
- Vetus Testamentum figura novi. 80. 1.
- Vestis linea duplex. 107. 3.
- Victima seu hostia quid. 205. 2.
- Virtutes Theologicæ. 25. 4.

Vita nostra comparatur Tabernaculo, vita æterna templo Salomonis. 190. 11.

Vita æterna non fuit expressè promissa in veteri Testamento. 45. 1.

Vitulus pro ignorantia Sacerdotis offerebatur in veteri Testamento. 208. 12.

Uctionem sacerdotalem temerè rident hæretici. 127. 9.

Vovere nihil aliud est, quàm Deo aliquid promittere. 246. 24.

Vovere christianis licitum est. 252. 43.

Vovere licet aliquid, quod alias ex præcepto tenemur facere. 255. 51.

Votum quomodo oblatio spontanea. 256. 54.

Usuram à christianis an licitè exigere possint judæi. 338. 6.

Uxores alienigenas ordinariè non potuerunt judæi ducere. 353. 4.

Uxores dimissio in veteri Testamento dupliciter fieri potuit, vel palàm, vel occultè. 373. 2.

Uxores ob quas causas potuerint dimitti in veteri Testamento. *ibid.*

Z.

Zamolxis apud Getas habuit donum prophetiæ. 143. 5.

Zelotypia quale malum. 367. 1.

Zoroastres apud Persas habuit donum prophetiæ. 143. 5.

FINIS.

PAG. 7 LIN.	ERRATA.	CORRIGE.
19	quem	quam.
17 39	prætoribus	prædicatoribus.
41 33	greco	græco.
id. 36	judæi	judæis.
63 39	judeis	judæis.
124 1	Quæstio XI	Quæstio IX.
166 17	sadduceos	sadduceos.
179 46	bestia	bestiæ.
281 5	initia	initio.
326 1	debeant	debent.

Alia forsàn reperientur, sed nil mirum;

« Nam neque chorda sonum reddit, quem vult manus et mens,

« Poscentique gravem persæpe remittit acutum:

« Nec semper feriet quodcumque minabitur arcus.»

(Horat. *epist. ad Pison.*)

1

UANA

DAD AUTÓNOMA DE NUEVO
CIÓN GENERAL DE BIBLIOTECA

